СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

5

Пам'яті невтомного трудівника,
видатного філолога-славіста
Професора Олекси Горбача
(1918 — 1997)
присвячує цю книгу
вдячний колектив авторів

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 5

В

Львів
1998

ББК 4У (03)
С 48

П'ятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1297 слів на літеру **В** (впрашати — выпродати); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редактори 5-го випуску
Д.Гринчишин, У.Єдлінська, Л.Полюга

Рецензенти

к.ф.н. І.Ощипко, к.ф.н. І.Чепіга

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича;
гол. ред. Д.Гринчишин.
Вип. 5. В (впрашати — выпродати)
Укладачі Р.Керста, М.Онишкевич, О.Федик

Львів, 1998. — 258 с.

Від редакційної колегії:

*П'ятий випуск уклали: кандидати філол. наук:
О. Федик, співавтор У. Єдлінська (впрашати — вьюнъ), М. Онишкевич (вы — вылѣзти), Р.Керста (вымагати — выпродати).
Технічну роботу виконувала О.Черкавська
Випуск до видання підготували
Г. Войтів, О. Кровицька, М. Чікало
Комп'ютерна верстка — З.Матчак
Комп'ютерний набір — О.Тріль*

*Консультували: д.ф.н. М.Кашуба,
професори О.Горбач, Г.Роте, Дж. Дінглі
Редакційна колегія складає щиру подяку консультантам, рецензентам і всім тим, хто своїми порадами та допомогою на різних етапах праці спричинився до підготовки та публікації цього випуску.*

Видання підготовлене за фінансовим сприянням Міжнародної Асоціації "INTAS"
Випуск опублікований за кошти Міжнародного Фонду "Відродження"

ISBN 966-02-0495-7

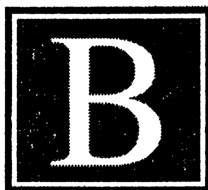

ВПРАШАТИ, ВЪПРАШАТИ, УПРАШАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Питати, запитувати: нє впрашай мєнє вл(д)ко ѡ(т) которы(х) єсмь родитєль (1489 *Чет.* 2); дмитрєи ѡ(т)веща(л) имъ почто мѧ въпрашаєтє (Там же, 94); Вра́таріє Нб҃(с)ныи въпраша́ю(т); кто́ сє́й Цр҃ъ сла́вы, Є́мꙋжє Ри́зы крива́вы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

2. Просити: Мы в мовѣ ѡтроческой то вамъ повѣдаемъ, А ѡ ритмовъ слꙋханѧ миле оупрашаемъ (І пол. XVII ст. *Рєз.* 173).

Див. ще **ВОПРОСИТИ, ВОПРОШАТИ.**

ВПРЕДРЕЧОНЫЙ, ВПРОДЪРЕЧЕННЫЙ, ВПРОДЪРЕЧЕНЫЙ, ВПРОДЪРЕЧОНЫЙ, УПРОДЪРЕЧЕНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: упродъ // реченому Мелентию Хрыбтовичу, архимандрыту Киевскому, тое епископство Володимерское и Берестейское... со всею владзою ...тымъ листомъ нашимъ даемъ (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/І, 120-121); въ вечоръ позно трафило ми се зъступить ночовать до йменя его милости впродъ реченого отца владыки Луцкого, Фалимичь (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 394); слꙋга є(г) м(л) па(н) я(н) храно(в)ски(и), имєнє(м) впродъ рєчоного пана... тєѡдора... быко(в)ского, на ꙋрожоного... пана Алєкса(н)дра пясочи(н)ского... ѡповєда(л) и протє(с)това(л)сє (Житомир, 1618 *ЛНБ* 5, III 4056, 38); На тен теды час домагаются якоесь сумы пенезей по небожчику Яне Мрозовском... за чим до того пришло ми убогой сироте, же то все за причиною и побудкою впредречоных отцев... Тую мою репротестацию... до книг кгродских... даю (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 582); Г(с)дь в'про(д)рєчєными слѡвы обоє то́є злѣчꙋєт' и поро́внываєт', мо́вѧчи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 356).

ВПРЕДЪ, ВПРОДЪ[1], ВПРУДЪ, ВЪПРОДЪ *присл.* **1.** Спершу, спочатку, насамперед, у першу чергу: ѡгнь прє(д) ни(м) впрє(д) поидє(т), и попали(т) около ворѡги єго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 10 зв.); на столъ служєбны(и) положи впро(д) соль нє можєшъ того памєтати (к. XVI ст. *Розм.* 7 зв.); ѡ(т)да́вши впро(д) вшєлѧ́кꙋю ч(с)ть ст҃обливо́стѧмъ ва́шимъ, с поко́рою прошоу, абы́стє... да́лѣй... тыми спра́вами бо(з)скыми... слꙋжи́ли цр҃кви ст҃ои и сп҃сє́нію лю(д)скомꙋ (Острог, 1606 *Мол.* 4); Вша(к)жє єсли дида(с)кала пра́гнєтє мѣти,... тєды потрєба впро(д) ко́штъ на то ꙋсмотрити (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2); Тꙋ тыжъ и прєйзрє́ніє з' да́лєка Бо(з)ски(м) зрѧжє́ніємъ впро(д) спра́влєноє, на выкорєнє́ніє и зєпсова́ніє єрєсє́й (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); Бовѣмъ не взглядомъ владзы, але взглядомъ предложеныхъ его цнотъ персоналныхъ впредъ его покладаютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 530); Та́мъ абовѣмъ Вдова кото́раѧ дра́хмꙋ згꙋби́ла, в'про(д) запали́ла походню, пото́мъ оумєла до́мъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 92); А тое непростось схотѣлъ учинити: Але впрод Бозство съ чловеченствомъ злучити (Львів, 1630 *Траг.п.* 166); во(з)ны(и) єнєра(л) на мєнованыхъ протє(с)туючихъ жаданьє... (в)ступова(л) до domo(в) ихъ, гдє за ѡказанє(м) на тєлє впро(д) Данила Малиє(н)ка... // по рукахъ єго разо(в) ба(р)зо сила сыны(х), спухълыхъ... ѡ(г)лєда(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199-200).

2. (*ще раз, ще*) повторно, знову: Опатъ ѡный ты́мъ єщє бо́л'шєй гнѣвꙋ напо́лнившисѧ рєкъ, то южъ євгє́нїй папа пєрши(х) ѡ(т)цѡвъ свои(х)... пол'жити и славꙋ ихъ впро(д) ѡбєрноу́ти хочє(т) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); То́є моу Єпіта́

(Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); Тóє моу Єпітáфіонъ нынѣ ѡ(т)дáймѡ, А до дшелюбцы Ба вꙿпрóдъ заволáймѡ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 6); науку тобѣ о томъ зъ святыхъ учителей... (отославши тя впродъ до второго моего въ семъ первомъ роздѣлу артикула) вкротцѣ прекладаю (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 40б); войтъ гойский, мешъчане... такъже хлопи... наехавъшы на маетъностъ протестантис Дулибы и Шимоновъ, зараз по спаленъю двора през козаковъ и бунътовниковъ, тамъ впродъ село Дулибы спустошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191).

3. Колись, давніше, раніше: Прото чу(и)тєсѧ абыстє по(д) дєкрєтъ тѧжъки(и) нє подпали на далєки(и) часъ того нє о(т)клада(и)тє толко такъ в томъ чу(и)нє постȣпу(и)тє яко сѧ впрє(д) помєнило (Берестя, 1590 *ЛСБ* 128); Нáзбыть ро(з)гнѣвилисмо єго, яко жáдєнъ злодій, а прєтó длѧ тóго сáмого потрéба ѡ(т)стȣпити ѡ(т) того в чо(м)сѧ найдоуємо, и кáѧтисѧ ѡ то(м) щосѧ дѣѧло впро(д) (Острог, 1607 *Лѣк.* 72); Пришли... оные дни и лѣта, о которыхъ Господь Богъ... нашъ... оповидѣлъ мовячи: "повстанутъ лжехристи и лжепророцы, не вѣрте имъ, о то впродъ реклемъ вамъ" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314); А же кни́жкою тóю по рȣскȣ напи́саною и вꙿпрóдъ заслáною посóчєный и пошлѧкóваный былъ (Київ, 1628 *Апол.* 1 зв.).

4. Надалі в майбутньому: тáкъ томоу яко и иншимъ стымъ спрáвамъ котóрыє бысѧ за тымъ впро(д) дѣѧти мѣли... // всє дóброє нáшє... ѡпȣщєно (Острог, 1606 *Мол.* 2 зв.-3); Особливо Унѣя... теперъ зъ Русѣ... чрезъ святѣишого Ѳеофана... знесенная, абы впредъ въ той же Русѣ никогда не отновлялася (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

Див. ще **ВПРУДКУ, УПЕРЕДЪ.**

ВПРЕКИ *див.* **ВОПРЕКИ.**

ВПРЕКО *прийм. (з дав.) (виражає об'єктні відношення)* всупереч, наперекір: Бываєтъ томȣ знакови впрéко мовлєно ѡ(т) гєрєтикѡвъ и нєвѣрныхъ, а вѣрныи и православныи вѣрѧтъ томȣ знакови правдивє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 792).

Див. ще **ВОПРЕКИ.**

ВПРИВИЛЕЄВАТИ *див.* **УПРИВИЛЕЄВАТИ.**

ВПРОВАДИТИ, ВЪПРОВАДИТИ, ВЫПРОВАДИТИ, УПРОВАДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого в що, до чого, посеред чого) (*ведучи, супроводжуючи, примусити або допомогти комусь зайти в середину чого-небудь*) ввести, запровадити: впровáдивши в црковъ стєи сбѳіѣ постили єй молєбєнъ... ѡ(т)прововáли (1509-1633 *Остр.л.* 131); ино мы по смєрти єго взяли и выпровадили єсмо в домь... жону пана гнєвошову ма(р)ю (Єсківці, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043, 25); онъ... росказáлъ шáфарови дóмȣ своєгѡ мóвєчи: // Впровáдь мȣжи вꙿ дóмъ а набій скотóвъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 69 зв.-70); поты(м), нє дотрима(в)ши и(м) слова и присягу свою ѡпустивъши, до мєста Ви(л)ска въвєши (!) и упровадивъши, у ѡныхъ конѣ... поѡ(т)бира(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193);

(*спонукати, примусити прибути куди-небудь*) привести, спровадити, наслати: Кирилъ Ерусалимскій мовитъ, же антихристъ будетъ нѣкоторый человѣкъ отъ дъявола впроважоный (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 150);

(кого) привести, завести: я пошлю Аггла моєгѡ, котóрый бы ишóлъ пєрєдꙿ тобóю, и стєрéглъ на дорозѣ, и впровáдилъ тєбє на мѣстцє, котóроє єсмь наготовáлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.);

(що до чого, в що) перенести, завезти, привезти: сегожъ месеца мая,... у середу, возовъ килкась дерева у замокъ упровадили (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 300); Скрынѧ тєстамéнтоу кды длъго вꙿ ѡбозѣ по(д) намѣтами мéшкала поты(м)... в црковъ соломóновȣ впроважєна была (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.); которую [друкарню] потомъ столь, з Луцъка, до манастирца тутошнего Чорненъского впровадилисмо (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА* I-1, 65); друкарню... которую тамъ до Чорное... з манастыра братства Луцкого впровадили... кгвалтом одмыкати примусил (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 698); та(м)же єдни били козаки, а дрȣгіи дѣлъ щона(и)бо(л)ши(х) три взяли, и гаковни(ц) // двѣ и в сво(и) ѡбо(з) впровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168-169).

2. *Перен.* (кого, що до чого) (*спрямувати на що-небудь, бути причиною чогось*) привести: Я єсли по(д)вы(ш)шоный боудȣ ѡ(т) зємлѣ, вшистко потѧ(г)ну до сéбє... дшѣ до слáвы а тѣла до нєсмє(р)тєлности впровáжу (поч. XVII ст. *Проп.р.*

299 зв.); Ле́чъ кгды сѧ тако́вымъ ста(л), и ве́съ рѡ(д) в' то́є жъ прєстꙋплєнїє впрова́дилъ, Бг҃ъ... зновꙋ з' доброти... призрѣ(л) на створе́ньє своє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 176); Наконе́цъ... Гдь и Бг҃ъ... до вѣчной ра́дости своєи тєбе́ в'прова́дил' (Вільна, 1620 *См.Каз.* 23 зв.); Бо тот вас юж розвязалъ из грѣхов темности, А впровадилъ до своей нб҃ной свѣтлости (І пол. XVII ст. *Рез.* 175); Бг҃ъ явнє прїйдєтъ... и до бєсконе́чного живота в'прова́дит' и(х) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 44).

3. *Перен.* (кого в що) (*викликати якийсь настрій, якесь почуття в когось*) навести: Тако́ваа по́мо(ч) кото́рая ста́ласѧ Хр(с)тїа́нѡ(м) ѡ(т) всєси́лнои Воєво́ды Бг҃омтрє, нє то́лко врагѡ́въ вое́нникѡвъ оупа́докъ пре́д' Гре́ки спра́вила, а́лє и Воєво́дꙋ Скиѳского в' затрвоже́н'є и вонтпли́вость впрова́дила (Київ, 1627 *Тр.* 660).

4. (що) (*установити, поширити що-небудь*) запровадити, ввести: Пова́дили єстє свѣтъ,... прогна́ли прїязнь, в'прова́дили заятре́ньє (Острог, 1598 *Отп.КО* 16 зв.); длѧ того(ж) потрєба была што иньшого впровадити в чомь бы є(с)мо надѣю свою бє(з)пєчнє покладати могли (II пол. XVI ст. *КА* 562); А на то // мѣсто иншые неслыханые у оное першое церкви новотныи уставы суть впроважоны (1603 *Пит.* 26-27); К томꙋ и иныи но́выи ѡбря́ды... впрова́женыи но́во в' Костю́лъ, нє принѧ́ли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 162); надто дату и тяжаръ великій през то на монастырь и на иноковъ Николскихъ впровадилъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216); Мы тых кото́рыѣ штоко́л'вєкъ //...одыймꙋют' ѡ(т) Це́ркве выклина́ємо, мы и но́вѡ проти́в' Хрї́стїа́нъ в'проважо́нꙋю... блюзнѣрскꙋю наꙋкꙋ потꙋплѧ́ємо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 82-83);

(що) заснувати, започаткувати: и абы тєжъ тая фꙋндацїя скꙋтокъ // свой брала, тєды заразъ въ той Дворъ и на єго плацъ... школꙋ въпровадиламъ (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 16-17).

5. (до чого, на що) Залучити (до якоїсь справи): До // справова́ньѧ за́тым' Цє(р)ко́вного южъ прє(д) двадца(т)ма лѣт в'проважо́ный бы́лємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 5-5 зв.); Єсли нє бы́ло Тѣло, Мр҃іа в'посре́докъ на́ што є(ст) впрова́жєна (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); И жєбы́сь вѣдалъ жє ти то́є нє про́жнє повѣда́ю, в'прова́жꙋ в'посро́до(к) Павла, кото́рый то́є всє ꙋчини́л' (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127 зв.);

(кого) (*призначити на посаду*) наставити: Видѣти маютъ отступникове зъ тыхъ канонов, же отступивши своего власного // патриархи, а чужого неналежного епископа Рымского въ діецезію патриархи Константинополского впровадивши, не суть и сами епископами (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 687-688).

◇ **на светъ впровадити** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВПРОВАЖАТИ, ВПРОВАЖОВАТИ.**

ВПРОВАДИТИСЯ, ВПРОВАДИТИСѦ, ВЪПРОВАДИТИСЯ, УПРОВАДИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (*перейти, переїхати на нове місце проживання*) переселитися, перепровадитися: кгдыж он былъ опатрным, ничого на Волыню не держалъ, але у глухом Полѣсю, у Пинщинѣ учинивши собѣ сѣдалище: там ся зовсѣмъ упровадилъ, все сокровище там маючи (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); сами особами своими приехавши тутъ до Серникъ въ року нинешнемъ... до млынара Серницкого, зъ жоною, зъ детми и съ челядю впровадилися и мешкаютъ до тыхъ часовъ (Луцьк, 1607 *АрхЮЗР* 6/I, 354); Вѣрою впровадилъсѧ до зємли обѣцанноѣ, якъ до чꙋжєѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 831).

2. (*зненацька, військовою силою*) нагрянути, напасти: Которое войско, облегъши тое именъе мое, яко який посторонный неприятель, великою моцю зо всихъ сторонъ около, а зъ дѣлы и зъ гаковницами въ село въпровадившися... въ дворъ мой жабецъкий вломилися (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 289); будучи простим человѣком, выжилъсе... увесь народ рускій подвигнути и взрушити, и непокой вчинити, абы (поганин) тым снадней на панство наше упровадилъся, вчинивши внутрній непокой (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38).

3. (у що) (*потрапити у межі, у середину чогось*) увійти, уселитися: юлианъ нєсполна розꙋмъ маючи повѣдалъ, якобы з великого александра дш҃а спадкомъ яки(м)сь в тѣло єго сѧ впровадила была (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 122).

Див. ще **ВПРОВАЖАТИСѦ.**

ВПРОВАЖАТИ, ВЪПРОВАЖАТИ, УПРОВАЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*супроводжувати*) вводити: Кгды Кгре́цкіи Це́сары на Па́нства в'ѣжджа́ли, Те́ды и́хъ всѣ з' триѹ́мфом' в' Мѣсто в'проважа́ли (Київ, 1622 *Сак.В.* 42);

(кого, що) (*вести куди-небудь, у що-небудь*) приводити, заводити: на́съ пре(д)са, та(м) ва́бити (я́къ то мо́вать') з' дожчѹ по(д) ры(н)вѹ оупроважа́ти бѹде(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 169 зв.); Конѣ до великой церкве святой Софіи для вывоженя скарбовъ... внутрь впроважали, которыи, на... слизкомъ павиментѣ не могши устояти, падали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776); Хага́нъ за́сь... взя́вши вѣдомость, же Ца́ръ за мо́ре... ѡ(т)шо́лъ з' Гре́ками... ѡ́рды лю́дѹ вое́нногѡ... пре́з' двѣ сто́ронѣ впроважа́етъ на Кѡнстантіно́поль (Київ, 1627 *Тр.* 681);

(що) (*перепроваджуючи, доставляти до місця призначення*) доставляти: помененые бурмистръ, райцы, месчане... по килкакротъ украиннъное хлопъство на залогу собе... затегали и до Кременъца въпроважали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

2. *Перен.* (кого, що) (*спрямовувати на щонебудь, бути причиною чогось*) приводити: гь... нашъ...ты(м) поко(и) приноситъ, кото́ріє... живоу(т) побожне, и се́бе до пѹщѣ для поко́ю лѣпшого впроважаютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 163); При́стоитъ та́къ за́цной сла́вѣ на горѣ, абовѣмъ та́къ знамени́тыи... по́стѹпки на гороу нб(с)нѹю в'проважа́ти побо́жныхъ людій звыкли (Київ, 1632 *Євх.* 293).

3. (що в що) (*викликати певні почуття, збуджувати думки*) вселяти, навівати: мнѣ... заволати належитъ: "горе питучимъ лукавство! бѣда тымъ, которыи... мысли свои злыи въ добрыи сердца людскіи впроважаючи, зъ тымъ ся выносятъ, якобы што отъ отъ (!) книгъ повѣдали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 706);

(в що) *(спонукати)* приводити, наштовхувати (до чого): Пре́то если́ бы з' сла́бости лю́дскои в' грѣхъ... смерте́лный тра́филося коли впа́сти... и че́рез' Покѹтѹ ѡчища́ти се́бе потреба, абы агглъ храни́тель зно́вѹся до насъ приверн҄ѹлъ, а не допѹща́лъ не́пріятелеви дѹше́вномѹ в' бо́лшіе грѣхи на́съ в'проважа́ти (Львів, 1646 *Зобр.* 8 зв.).

4. (що) (*установлювати, поширювати щонебудь*) запроваджувати, вводити: А што мо́витъ, еди́нъ, показа́лъ абы не многобѡ́жіє впроважа́ли, яко пѡга́не мнѣма́ли. Але //... единаго Ба (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 5-6); По соборѣ первомъ... царь //... срогій Аріанінъ, кръваво ересь свою впроважалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 762-763); Лечъ ля́цнѡ стары́и звыча́и ве́длѹгъ но́выхъ напростова́ти, но́вым... вы́мыслы в' ѡ(д)правова́ню Та́инъ Бж(с)тве́нных в' Цр҇ко(в) ст҇ѹю в'проважати (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖОВАТИ.**

ВПРОВАЖАТИСА *дієсл. недок.* **1.** (в що) (*займати приміщення, починати жити де-небудь*) вселятися: Сла́внѡ и че́стнѡ впроважа́ется то́й го́сть за́цный (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Въдворя́юся: Оуме́шкѹюся, впроважа́юся в' мешка́нье (1627 *ЛБ* 18).

2. *Перен.* (в що) (*поширюватися де-небудь, ставати звичним*) вселятися, поселятися: Незличо́ные те́ды ты́е Ри(м)ской столи́цы но́выє ѡ(д)ме́ны, и... блѹ́ды, кото́рими и оупа́докъ... се готѹет'... и погорше́н'я... в цр҇ковъ в'проважа́ютъся (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИСЯ.**

ВПРОВАЖЕНЄ, ВПРОВАЖЕНЬЄ *с.* **1.** (чого) (*доставлення чого-небудь на місце призначення*) завезення: четвертый позовъ — якобы о недопущенъе волного впроваженя въ замокъ матереи на поправу муру и покрыте церквы соборное Луцкое (Люблін, 1591 *АрхЮЗР* 1/VI, 88).

2. (чого) (*встановлення чого-небудь нового*) запровадження, введення: конфедераціа... боронитъ того, абы никого о вѣрѹ не карано, а што болше // ѡ(т)мѣны и впроваженья рознои вѣры позволяетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77-77 зв.); Тогды жъ заразъ прибыли въ костелъ... розмаитыи ереси и блуды, якъ отнятье келиха посполитому чловѣкови... символу вѣры отмѣна и иныхъ многихъ небывалыхъ обычаевъ... впроважене (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 877); Новосѣче́ніє: Новотворе́ніє, новины чине́нье, впроваже́нье (1627 *ЛБ* 78).

Пор. **ВПРОВАДИТИ.**

ВПРОВАЖОВАТИ, УПРОВАЖОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*приносити з якоюсь метою*) доставляти: А потомъ... староста Луцкий,... того дерева далей

и болшей носити и упроважовати не казалъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 300).

2. (що) (*записувати листи, документи*) уводити, вносити: Книго́чый: Пи́саръ посполи́тый, а́бо ка́нцлѣръ, ста́роста, ѹра́дникъ такі́й кото́рый в'прова́жѹе(т) ли́сты, а́бо пи́сма, а́лбо дакъ (1627 *ЛБ* 53).

3. (що) (*встановлювати, поширювати що-небудь*) запроваджувати, заводити: ѡ(т) тоєє рєлѣи на которѹю тыє дѡбра сѹтъ наданы ѡ(т)стѹпили, и ѡ(т)мѣнѹ... оу црко(в) впроважѹютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 78 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖАТИ.**

ВПРОДАТЬ *дієсл. док.* (що) Продати: Помєнєны(и) панъ во(и)тъ... самъ ѡчєвисто... домъ... в вєчность впродать и ѡтъбыть по(з)волилъ (Київ, 1622 *ЦДІАК* 221, 1, 81, 1).

ВПРОДЪ[1] *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВПРОДЪ[2] *прийм.* **I.** *(з род.) (виражає часові відношення). (вживається на позначення дії, яка передує чомусь)* перед (чим): дочасный огнь чистителный на то быти повѣдаетъ... // же впродъ суда Богъ жадному партикулярного суду, ани отплаты за добрые и злые учинки не чинитъ (1603 *Пит.* 59-60).

II. *(із знах.)* **1.** *(виражає об'єктні відношення, вживається на позначення розташування, перебування попереду кого-небудь)* перед (ким), попереду (кого): а та(м) гдє сторона Противъная... Панъ фи(р)лє(и) впро(д) и(х) м(л) єхали (Кременець, 1637 *ЦДІАЛ* 765, 1, 11 зв.).

2. *(виражає часові відношення, вживається на позначення дії, яку хто-небудь здійснив раніше, ніж інший)* перед (ким): На́дъ всѣхъ є́сь на(с) тымъ ннѣ ра́чилъ оувєлби́ти, Ижъ впро(д) всѣ(х), да́лєсь са на(м) сєбє насмотри́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 73); были(с)мы въ мєстє бородя(н)цє... хотєчы ѡ(д)правѹ чынити ѡ грабєжъ бы(д)ла дво(р)ного из совитостю и вины пра(в)ныє всказаныє и присѹжоныє взглядо(м) нєдопѹсчє(н)я ѡ(д)правы во(з)ному и шля(х)тє впро(д) на(с) посыланы(м) (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 1);

(вживається як частина складного спол. у поєднанні зі словами **нѣжели, нѣжли, поки***)* перед тим як: єсли в'про(д) по́ки єщє нє пришло до вєлі́кого знищє(н)а,... затка́єшъ жро(д)ло зло́стєй, боу́дєш' мочи и то що на(д)гнило зно́вѹ збудова́ти (Острог, 1607 *Лѣк.* 95); фрасоу́єтса и впро(д) нѣжлиса постанови́т' внѣвєчь ѡборочає(т)са (Там же, 118); а прє(д) того(ж) и з' тымъ же Сно́мъ впро(д) нѣжли бы які́и поро́жныи слова... поимова́ти мѣ(л), заразо(м) и Дхъ Стый вє́сполъ розѹмѣєтса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 115); Дла то́го абовѣмъ и снъ Бжі́й в'продъ нѣжє́ли стѹю Євхарі́стію своѣмъ пода́лъ Оу́чникомъ... нѡги ихъ оумы́лъ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4 зв.).

ВПРОДЪРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВПРЕДРЕЧОНЫЙ.**

ВПРОСИТИ *див.* **УПРОСИТИ.**

ВПРОСИТИСА *див.* **УПРОСИТИСЯ.**

ВПРОТИВЪ[1] *присл.* Навпаки: тако́го поко́ю нє пришо́лъ Хс вложи́ти, алє впро́тивъ хо́чєтъ абы́с'мѡса дла добры(х) а збавє(н)ны(х) рє́чій єди(н) ѡ(т) дрѹго́го ро(з)лѹча́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 344).

ВПРОТИВЪ[2] *прийм. (з дав.) (виражає об'єктні відношення, уживається при зіставленні, порівнянні)* проти (чого): Сємѹ животови впротивъ становитъса смєрть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 11 зв.); Живо́тъ на конє́цъ сла́вы, а смєрть Гєє́н'ны в'про́тивъ собѣ стоа́тъ (Там же, 13 зв.).

ВПРОШАТИСА *дієсл. недок.* (до чого) *(звертатися з проханням пустити куди-небудь)* проситися: а гды по до(л)го(и) в'згор'дѣ прина́ты(и) былъ, з примо(в)ками же з'грибѣлы(и) ста́рєцъ... в'проша(л)са до манастыра... нє ма́ючи гдє бы са и́н'дєй ѡбєрнѹти и притѹли́ти мѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 52 зв.).

ВПРУДКУ *присл.* (*стп.* wprzodku) раніше, до того: милостивый кнажє рада бых писала и єст нѣкоторы пилны потрєбы, єднож так впрѹдкѹ нє моглом к томѹ прийти а наболшєй, которого слѹжєбника рачил Єго Милост пан мой тѹт на Волын до мєнє... послати, тот слѹжєбник єщє ѹ мєнє нє был (Павловичі, 1557 *AS* VI, 21).

Див. ще **ВПРЕДЪ, УПЕРЕДЪ.**

ВПРУДЪ *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВПРЯТЫВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Переховувати, укривати: припатрил се добре спустошеню монастира, и то видел, же ярины в помененой церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали,

псы, хорты и выжлы, и свини замыкалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

ВПУДИТИ *дієсл. док.* (кого) Загнати: якожъ челядка, за таковымъ его росказанемъ, стрелъбою аръматно тыхъ небожат павъперовъ ажъ до самого цментара и ажъ до форъты шпиталъное гонечы, на цменътаръ аже впудили, и такъ нагоняючи, шаблями били (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

ВПУЛЪ[1] *прийм. (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувається дія)* посеред: впу(л) я(р)марку за(с) с ко(ж)дого купца ѡ(т) купи и га(н)длю(в)... по шести гроше(и) лито(в)ски(х) брано (Володимир, 1608 *ТУ* 246); а немогше се дочекатъ и ѣхалъ до Студеное Воды; которого, впулъ дороги поткавши, при мне, вознымъ, шляхте о учинене справедливости жадалъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 527).

ВПУЛЪ[2] *див.* **ВПОЛЪ.**

ВПУСКАТИ *дієсл. недок.* (що) *(глибоко проникати)* запускати: сама тéжъ лáска в' дш҃и жирѹ́етъ, и в' наглѹ́бшіи єи чáсти и мы́сли, кóрєни в'пускáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 333).

ВПУСТЕ *присл.* Марно, пусто: Сєло давы(д)ковичи дымовъ г҃ по(л)слѹ́жбы дани з ны(х) г҃ кади и вє(д)ро тамъжє жєрєбє(и) впѹстє лєжить (1552 *ООвр.З.* 112); я знаючи вєликѹю зы(ч)ливо(ст)... єго м(л҃) кѹ собє... тоє имє(н)є... зо (в)сими... присє(л)ки... зъ зє(м)лями впу(с)тє лєжачи(м)и... // яки(м) ко(л)вє(к) имєнє(м) на(з)ваны и помєнєны бѹдѹ(т) и якося сами в собє в обыходєхъ и(з)да(в)на в границєхъ своихъ маю(т) (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 90-91).

ВПУСТИТИ[1], **УПУСТИТИ** *дієсл. док.* **1.** (кого) (*дозволити кому-небудь ввійти, в'їхати, проникнути кудись*) впустити, пустити: паклижбы хто зъ небачки або съ которое пригоды Татарина впустилъ, тотъ не маеть быти каранъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); а (в)пѹстила єго кн҃гня в то(т) ча(с) коли до мана(с)тыра ходила (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 97); а кгды заставлено было Зимно зошлому пану Мацееви Суходолскому, иж манастыр был пустый, впустил его был панъ Суходолский до него, и такъ онъ часто одходилъ и приходилъ до манастыра (Володимир, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 538); кгды нє помогло ничóгѡ впѹщéный єстъ во óный дóлъ глѹбóкїй, плáкалъ тáмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.);

(що) (*дозволити кому-небудь привезти що-небудь кудись*) впустити, пропустити: А ходилъ есми съ тымъ урядникомъ отца владычинымъ Теременскимъ до воротного Вилковского, пытаючи его, для чого бы дерева того, которое привезено есть на поправоване церкви соборное, до замку впустити не хотели? (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 301); **и ноги не впустити** *див.* **НОГА.**

2. (що, що до чого, у що) (*занурити у воду*) кинути, опустити: Єв(г)листа повєдає(т), якь хс҃ оучить народы сѣдѧчи в лодѣ, и подобєн'ствы ѡ сѣмєни выкладає(т)... и дорогѡ(м) пєрлѣ, и ѡ сѣти впоущєной до морѧ(1556-1561 *ПЄ* 60); панъ... Нємєричъ росказати рачи(л) сыну своєму... тыхъ рєчє(и) моихъ нє выдава(ти), єщє... ѡ(т)повєди... на мєнє чинилъ, хотєчи мєнє заби(т), або з камєнє(м) у воду впусти(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); а онъ... оутя́лъ тє́ды дє́рєво, и впѹсти́лъ тáмъ, и всплы́нѹло жєлѣзо (серед. XVII ст. *Хрон.* 325).

3. (що, у що) (*влити, ввести краплями*) закапати, капнути: Та(к)жє хто маѥ(т) болѣ(ст) оу воухо (!) тогды съкь припоу(т)никовыи оу вѹхо оупоусти, болѧ(ч)коу оукладаѥ(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 1 зв.); нємова(т)ка причащаючисѧ, латво выкидают з оуст своихъ тѹю прєст҃ѹю пищѹ, а коли позволить, нєха(и) жє имъ длѧ ѹшанова(н)ѧ тоє тайны с кропє(л)кѹ однѹ в оуста острожънє впѹститъ (Львів, 1645 *О тайн.* 45).

4. (що) (*про насіння*) кинути, засіяти: Бг҃ъ тєды котóрый ср(д)ца лю(д)скїи вѣдаєтъ и ѡтворѧ́єтъ... нєхáй доткнє́тсѧ ср(д)цъ вáши(х) и нєхай ихъ ѡтвóритъ и насѣнїє дóброє впѹсти(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 300).

5. *(знайти собі місце)* примоститися; припасти: Алє ґди южъ полѹдє́нный чáсъ пристѹпи́лъ ...звѣтѧжєный Мѡисєй... оусѹ́жаѥ(т) собѣ малє́н'когѡ ѡ(т)почи́нкѹ потрє́бѹ бы́ти, и по(д) тѣнь бáрзо вєли́когѡ камєнє сєбє впѹсти́вши, засыпáти почáлъ (Київ, 1627 *Тр.* 556).

6. (кого в що) (*надати кому-небудь право зайняти, обійняти посаду, місце в суспільстві*) допустити (кого до чого): А же блаженный Фотій не

жадалъ и не прагнулъ столицѣ подъ Игнатіемъ и не приватне ся за ню взялъ — высвѣдчаетъ его то, ижъ онъ царю... Таинъ Пресвятыхъ не далъ и въ церковъ не впустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 475); такъ потомъ и Фотія... царъ зогналъ зъ престола, ижъ его въ церковъ не впустилъ за мужебойство (Там же, 614).

7. (в що) Надати кому-небудь або мати право власності (на що), право володіти (чим): пан Василий Красенський... просилъ, абы панъ владыка... зась въ държанье Жидичына, ведле права, упущонъ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/І, 150); съ чого ся явне значитъ, ижъ... отецъ владыка... проситъ, абы яко выбитый, въ держане Жидичина впущонъ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/І, 150); єго при мнє возно(м) в зє(м)лє впущоно и загрєбєно (Київ, 1591 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 79).

◇ **слези впустити** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВПУЩАТИ.**

ВПУСТИТИ[2] *див.* **УПУСТИТИ.**

ВПУСТИТИСА *дієсл. док.* (до чого) Вдатися, звернутися: сно̄вє ва(с)ковы... спулє(ч)нє з мачєхою своєю ма(р)кою впу(с)тили са до права домагаючи са пасѣкы на полавѣ по оц̄у свои(м) (Одрехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 1, 7).

ВПУЩАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*дозволяти кому-небудь ввійти, в'їхати кудись*) впускати, пускати: в дꙋброви Ставєцкии люди твои ꙋєжчають и дєрєво бортноє казать... и тєжъ дєй в рєкꙋ ꙋ Тꙋрю их нє впꙋщаєшъ, в которꙋюжъ рєкꙋ дѣды и ѡтцы... вступъ... мєвали (Краків, 1527 *AS* III, 310); могꙋть люди нєприятєльскии прꙋтко а бєзъ вєсти прибє(г)ши и тамъ за ѡстрогомъ стоячи на мостъ стрєляти и нє впꙋщати людє(и) в замокъ (1552 *ОЧерк.З.* 5 зв.).

2. (що) *(занурювати в рідину)* опускати: Алє хто́ ко́лвєкъ офєрова́лъ офє́рꙋ приходи́лъ слꙋга сщ̄є́нничєскій колѝ са варѝло мѧ́со, и ма́ючи вѝлки ѡ трє́хъ зꙋба́хъ в рꙋцѣ своє́й, и впꙋща́ючи и́хъ в котє́лъ, всє // ...бра́лъ собѣ сщ̄єнникъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198 зв.-199).

3. (чого у що) *(вливати краплями)* капати: А нѣкоторыи єно кро́пєль кѝлька оли́вы в' варє́ніє впꙋща́ли: нє дла смакꙋ то́лко дꙋха тщєсла́віа (Київ, бл. 1619 *О обр.* 171).

4. *Перен.* (що в що) *(про ідеї, вчення) (сприяти їх оволодінню)* поширювати, проникати: забꙋрє́н'ѧ пріймꙋєтъ Црк̄въ, алє нє́ пото́плєна быва́єтъ: о́стрости в' ню́ в'пꙋщоны быва́ютъ, а́лє ра́нъ нє́ ѡ(т)но́ситъ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 139); *Образно*: бы бы́лъ па́пѣжъ ри(м)скій грани́цъ свои́хъ нє пєрєска́ковалъ бы бы́лъ в чюжє́є жни́во сєрпа своє́го нє впоуща́лъ,... была́ бы нєрозє(р)вана єдность костє́лнаѧ трва́ла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

5. *Перен.* (що у що) (*устромлювати що-небудь в глиб чого-небудь*) всаджувати, запускати (що), впиватися (чим): Становъ вєльможны(х) нє в'стыдає(т)сѧ смє́рть, алє въ всѣ єдна́ко впꙋщає(т) всє́ поядаю́чіє своє́ зоубы (Острог, 1614 *Тест.* 182).

6. (що) (*втрачати можливість зробити щось*) пропускати: мы такежъ хочемъ по тобе мети и приказуемъ, яко старосте тамошнему, ажбы еси пожитковъ // нашихъ... и всякихъ пошлинъ повинныхъ ничымъ не впущалъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 11-12).

Див. ще **ВПУСТИТИ.**

ВПѦТЕРОНАСОБѢ *присл.* Уп'ятеро: при столѣ да́лъ Вєніамѝнови впѧ́тєронасо́бѣ потра́въ бо́лши нижли и́м' (серед. XVII ст. *Хрон.* 70 зв.).

ВРАВЇЄ *с.* (*цсл.* вравиє) **1.** Розквітла пальмова гілка: вра́віє, а́лбо Вѣткꙋ Палмо́вꙋю, з' са́дꙋ и ѡгоро́дꙋ Ра́йского... принѧ́вши, Прєч(с)тꙋю, Бг̄ꙋ своє́му ѡ(т)дала (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 760).

2. Нагорода: Побѣди́тєлноє: Покоре́ніє, ѡдолѣ́ніє, оумале́ніє, побѣди́тє(л)ноє, дарова́ніє, вра́віє, мз(д)овъздаа́ніє, за́кла(д) въ Побѣдꙋ: Побѣдою (1627 *ЛБ* 83).

ВРАГЪ *ч.* (*цсл.* врагъ) **1.** Ворог, противник, недруг: смєрти прєда(л)сѧ нє ѡ(т) врага, но ѡ(т) своєго брата (1489 *Чет.* 244 зв.); почто́ на́съ смоу́тныхъ в' по́смѣхъ врагѡ(м) на́ши(м) оста́вилъ (Острог, 1598 *Ист.флор.син.* 56); да ꙋкрипи́т тя ѧко да врагы своя... побѣди́шы (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Уповаемъ на Бога, же еще достоянія своего не отрынетъ, а ни вконецъ порадоватися врагомъ нашимъ зъ упадку нашого не допуститъ (Ко̀рсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 275); Сп(с)тлю, мо́вѧчи, загла́дь мо́й фрасꙋнокъ, Котры́й ма́ю ѡ(т) врагѡ́въ, а да́й ми ратꙋнокъ (Київ, 1625 *МІКСВ*

133); Бȣдь безпе́чен' Сȣща́нскїй, Крестъ з' Стрѣлою ма́ешъ, в' Гербѣ, ла́цнω на(д) врагомъ горȣ ωтрыма́ешъ (Київ, 1637 *МІКСВ* 334); и на того надеждȣ маемъ ω(д) всѣхъ враговъ на(с) ωборони(т) (Чигирин, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 33, 1 зв.);

диявол, чорт; ворог: кр(с)ть ороужие на враги (1489 *Чет.* 17 зв.); Явлѧшесѧ пресла́вно ω(т) нача́ла даже и до нн҃ѣ, ви́димыхъ вра́гъ и неви́димыхъ низлага(л) грьдынѣ (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); А нынѣ вже прия́ль тытул помаза́нъный, Сатанаил и́мя и враг осужденый (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); С҃пситель на́шъ... бѣса звитѧжилъ: та́къ дш҃а оумерлого... звѣтѧжила вра́га (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 160); Вы трωхъ врагωвъ своихъ побѣди́ли, Дїѧвола зрадли́вогω порази́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 54); Зна́йде(ш) якъ поносѧщи(м) и насилствȣющи(м) врагω(м) ви́димымъ и неви́димымъ ω тве́рдости Артикȣлωвъ Вѣры Правосла́вной ω(д)повѣдѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 5 зв.).

2. (*людина, яка відступила від догм панівної релігії*) відступник, єретик: Мы... приказуемъ, абысте ся таковых зводителей от православия святого яко проклятых еретеков пилно стерегли; гдыж враг проклятыи своею думою надымае таковых (Крилос, 1586 *MCSL* I-1, 134); Мы есмо сȣдили и правдиве досве(д)чи(в)ши, знашлисмы тѧ ȣбийцȣ, и ненавистника добрȣ не я(к) зве(р)хность дȣхо(в)наѧ постȣпȣетъ, але я(к) врагъ бж҃и(и) и чȣжи(и) вѣры его (Константинополь, Львів, 1587 *ЛСБ* 89); оужé грѣшницы и вра́зи мои потонȣли яко ωлово, // въ мори огне́н'номъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 78 зв.-79); Мо́жем' тȣт', до тыхъ, и всѣ(х) невстидли́выхъ тепе́решнихъ вра́гω(в) Креста́ Хв҃а еретико(в) прилȣчи́ти (Київ, 1632 *МІКСВ* 273); ω Бж҃е... докóлѣ еще́ терпи́шъ: ты́мъ врагώмъ и проти́вникωмъ твωи́мъ, котωрыи тобóю... погωрдѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 151 зв.).

Див. ще **ВОРОГЪ.**

ВРАДЕВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДИТИ *дієсл. док.* (що) (*дійти до спільного рішення*) урадити, вирішити: такь были ар'хїерее врадили абы и лазара забили (1556-1561 *ПЄ* 401); ωныи неч(с)тивыи... жидове... собралисѧ до проклѧтого съ(н)мница своего... и врадили та(к) рекȣчи даймо стрȣжемь тымъ доброую заплатȣ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 49).

ВРАДНИКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРАДНИЧИЙ *прикм.* Який стосується урядника, урядників: Якож тых шкодъ своих и врадничихъ, которые ся дей за тым кгвалтовным выбитемъ его милости в том дворе... при взятю того двора... стали... панъ Василей Загоровский реестръ... показовал, на котором... написано, што в тот час в том дворе было (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 163).

Див. ще **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДНИЧОКЪ *див.* **ВРАДНИЧОКЪ**

ВРАДОВИЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРАДОВНѢ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВРАЖБИТЪ *ч.* Ворожбит: python, зли(й) драко(н), вражбитъ (1642 *ЛС* 340); vaticinator, пророкъ, вражбитъ (Там же, 408).

Див. ще **ВОРОЖБИТЪ, ВОРОЖЕБНИКЪ.**

ВРАЖДА, ВЪРАЖДА *ж.* (*цсл.* вражьда) (*вороже ставлення до кого-небудь*) ворожнеча, неприязнь: нинѣ бо ми есть враждȣ раздрȣши́ти (1489 *Чет.* 324); Єв(г)листа поведае(т) якь наоучае(т) хс҃... якый попь мае(т) быти... и я(к) ма (!) боронити враж'ды брани и гневоу, и смѣ(л)ства (1556-1561 *ПЄ* 30); внашаю(т)... наȣкы... новыи... которымы многы(х) посполиты(х) люде(и) до себе тягну(т)... за чы(м) великая мяте(ж) бунты и вражды... дѣю(т)ся (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Видиши ли, Скарго, иж сам власною зазростию, враждою и потворною лжею вмѣсто учителей грецких оболѣв еси (1608-1609 *Виш.Зач.* 219); А гнѣвъ з'едналъ и вра́ждȣ Лю(д)скомȣ рóдȣ (Київ, 1630 *Имнол.* 3 зв.); inimicitia, вражда (1642 *ЛС* 237); Котóрїй вели́кȣю нена́висть на на́съ ма́етъ, Тóй вра́ждȣ в' людéхъ и незгóдȣ розсѣва́етъ (Чернігів, 1646 *Перло* 22);

(*почуття великої неприхильності до кого-небудь*) ненависть: Видиши ли, любимый брате, еваигельского проповѣдника, зовемаго езуиту, яко на первом стопню фальшу, льжу, зависть и вражду

на руской народ отрыгнул (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 160); И убо если бы нас с то (!) стало, дабы естесмы любопрителнѣ на ту ложь латынѣ отвѣщали и латыню спором преперли, ничего ни нам, ни им пожитку ни единого не принесет, только зваду и вражду болшую еднает (Там же, 162); Тогда [дíáволъ] инѹю лютѣйшѹю, и... во(и)нѹ на ню подвизáєтъ, междѹсóбнѹю врáждѹ; єретúчєскоє оучєнїє фалъшúвѹю наоукѹ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЄ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДОВАНЄ.**

ВРАЖДЕБНИЙ *прикм.* (*цсл.* вражьдебныи) ворожий: inxestus, неприязнє(н), враждєбни(й) (1642 *ЛС* 235).

Див. ще **ВРАЖИЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖДОВАНЄ *с.* Ворогування: нн҃ѣ прозба и залєца(н)є а паки враждова(н)є нн҃ѣ опода(н)є а пото(м) што и(н)шого (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЄ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДА.**

ВРАЖДОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* вражьдовати) (на кого) ворогувати: аще и случится поползновение брату отступити от вѣры, на оного гнѣватися, ярити и враждовати, но паче скорбѣти // и соболезновати и молитися о нем (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193-194); Враждую Capes[s]o inimicitias. Contraho (1650 *ЛК* 437);

перен. (між ким) ворогувати: Двѣ жé стижú, междѹ собóю вра(ж)доýютъ, и вáл'кѹ вєдоýтъ: водá, и óгонь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9 зв.).

Див. ще **ВОРОГОВАТИ.**

ВРАЖИЙ, ВРАЖІЙ *прикм.* (*цсл.* вражий) ворожий, неприятельський: Сыноу... тáмъ былó прєзрéньє б҃жїє, а тоу(т), мнима(ш) лѹкáвство врáжїє (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 35 зв.); [Црк҃овъ]... Бѹдєтъ до концá вѣкѹ нєдвúжно стоáти, И жáдны(х)сѧ врáжїихъ штѹрмѡ(в) нє боѧти (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.); Вы такóвѹю влáсть ѡ(т) Бг҃а мáєтє, жє чл҃вкѡвъ ѡ(т) врáжїа насылїа избавлѧєтє (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.); **вражая сила** *див.* **СИЛА.**

Див. ще **ВРАЖДЕБНЫЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖНЫЙ *прикм.* (*цсл.* вражьный) ворожий: Вражный. Inimicus. Hostilis (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВРАЖДЕБНЫЙ, ВРАЖИЙ.**

ВРАЗИТИ *дієсл. док.* (що в що, чому) Встромляти: Тымжє тéжъ пышного шатáна поразúлъ, Кгды мѹ тóє ѡрѹ(ж)є в' ср(д)цє єгó вразúлъ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14); А Хс҃ абы нáмъ свою щодроблúвость показа(л), нє то(л)ко сєбé дáлъ вúдѣти жадáючи(м) єгó, алє и дотыкáтисѧ, и ѣсти и вразити зѹбы тѣлѹ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198).

ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМЛѦТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* въразоумляти) (кого, у що) наставляти, напучувати, навчати, спрямовувати: Како притупленый и невѣдомый от сих ничтожь других вразумляти и приобрѣтати равно себе несмысленных может? (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242); А нáсъ тогѡ и таковыхъ дѣлъ тщáтєлєй молúтвами своúми прє(д) Г(с)д҃емъ Бгóмъ прє(д)ставлѧ́ти нє занєхивáй, да и во прóчыѧ трѹ́ды на(с) в'разѹмлѧ́ти и оукрѣплѧ́ти блг҃озвóли(т) (Львів, 1646 *Ном.* 6 зв.).

Див. ще **ВРАЗУМѢТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИ, ВОРАЗУМѢТИ, УРАЗУМѢТИ *дієсл. док.* (*цсл.* въразоумѣти) **1.** (що) Зрозуміти, усвідомити: глѣбъ вразоумѣ(л) штожь хотѧть єго оубити (1489 *Чет.* 24 зв.).

2. (кого, кого чим) Наставити на правильну дорогу, спрямувати: а ѡ(н) абы тоє выпо(л)ни(л) як сѧ ѡбица(л) и на всѣ потрєбы црк҃вє ст҃о(и) чи(м) кого бг҃ъ ст҃ы(и) навчи(т) и вра(з)уми(т) (Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); Ѡ споможєниє заплаты того ст҃обливого дѣла чи(м) кого г(с)дь бг҃ъ наѹчи(т) и вора(з)уми(т) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); вєспо(л) маю(т) провѣдоваты сумою цє(р)ковною на вшє(л)ки(й) пожыто(к) цє(р)кви яко и(х) гдь҃ уразуми(т) (Львів 1645 *ЛСБ* 1043, 69).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИСѦ *дієсл. док.* Задуматися: почали слѹшати нєстєра и мило вси почали на нєго смотрѣти. пониклъ цр҃ь и вразѹмѣлъсѧ. и ста(л) моуч҃нкъ нєстєръ крѣпко (1489 *Чет.* 59).

ВРАНЪ *ч.* (*цсл.* вранъ) ворон: Врáнъ птúца, по въздоýхѹ лєтáєтъ; пóкармъ жє єгó троупы, и тѣла мєртвыи и крѣвъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 37 зв.); phalacrocorax, вранъ водни(й) (1642 *ЛС* 313); *У порівн.*: власы єгѡ широкы и чє(р)ны яко вранъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

Див. ще **ВОРОНЪ.**

ВРАТА *мн.* (*цсл.* врата) (*місце в огорожі, між будівлями тощо, призначене для проходу та проїзду*) ворота, брама: вышо(л) ѡдинъ старєцъ прє(д) врата манастыря того (1489 *Чет.* 2 зв.); мѹлярѹ что с хлопо(м) роби(л) за ты(ж)дє(н) г(рш) ҂ за балясы на(д) вра(ты) мона(с)ты(р)скіми и за слѹ(п)ки на(д) вороты пв балясо(в) г(рш) од (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); и коли сѧ пріближилъ до вра(т) до мѣста того, и тогды вынєсєно мрътвого (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 198 зв.);

(*у церкві*) царські врата: На ро(с)каза(н)є єго мл(с)ти вла(с)ноє хочємо ту(и) цєркви госпо(д)ни накладо(м) наши(м) сътвори(ти) ѡбразы и завѣсы и врата и сосуды и ѡдєжи свєщє(н)ничє(с)кии чого ва(м) потрєба бѹдє(т) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); **врата царскиє** — (*середні двері в церковному іконостасі*) царські врата: над враты царскими образы вси простого малеваня старые (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); з звоницы то(и) жє гро(м) в цє(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м) ѡ(л)та(р)ны(м) при звоницѣ шибою ѡ(д)ною впа(д)ши, всѣ іконы новопоставлєныє и ца(р)скиє врата пошпєти(л) (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.); стасєви слюсарѹ, ѡ пруто(в) тро(х) з га(ч)ками до ца(р)ски(х) вра(т) и ины(х) дво(х) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 а); **красныє врата** — царські врата: Пєтръ съ іѡномъ въ цркви ѹ красны(х) вра́тъ хромо́го сцєли́ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 21 зв.);

перен. (*вільний перехід, доступ*) ворота: а много є(ст) ты(х) которыи ходѧ(т) ни(м) алє оузькаа // врата и тѣсный поу(т) который вєдє(т) к' животоу (1556-1561 *ПЄ* 39 зв.-40); Ключару до аду, Петра, не потваря́й, и собѣ до Христа врата не затворяй (к. XVI ст. *Укр.п.* 78); форма, або ѡбъѧсне́нѧ тре́тихъ Вра́тъ: презъ кото́рыи ти́лко самы́и грѣшницы пѡидѹтъ на вѣчныи мѹки (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.);

перен. (*перепона, заслона*) ворота: почєрпѣтеже ѡ(т) своея прему(д)рости философское и о(т)крыйте ми тые врата, которые до разѹма духовнаго о(т)верза́ются (1599-1600 *Виш.Кн.* 153); Возмѣтє врата, князи, ваша, И возмѣтє ся врата вѣчная, внидєтъ въ васъ цръ слави (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 29); възмѣтє Кнѧ́зи Нб(с)ныи, Вра́та ва́ша, Цръ то идєтъ ѡ(т) бра́ни, Радость и сла́ва на́ша (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.); **врата адовы (адова)** — ворожі сили: Зачынаетъ далей Филялетъ часть четвертую и боронитъ патрыарховъ... напротивъ дееписа сыноду Берестейского, который то показуетъ, ижъ врата (адовы, то естъ) непрыятелские (силы) премогли (и звоевали) тую церковъ (Вільна, 1599 *Ант.* 911); Ты єси Петръ, то єсть камень вѣры, и на том камены церковъ мою збудую и врата адова не одолѣют єи (Львів, 1605-1606 *Перест.* 54); котрѹю [церковъ] оуфѹндова́лъ на ка́мєни вѣры истинной в' сєбѣ, такъ мо́цнѡ, ижъ нє ты́лко свѣтъ, алє и вра́та адова ѡдолѣти єи нє мо́гѹтъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 944); **небеснаѧ врата** — (*вільний доступ до неба*) небесні ворота: Ижє быстє ѹбили врага супостата да ѡ(т)ворются ва(м) нбнаѧ врата (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 101); **пекелныє врата** — (*вхід до пекла*) пекельні ворота: ма́ємъ мо́вити ижъ ѡнъ [снъ бжі́й] смрти жа́ло зопсова(л), пєкє(л)ныє вра́та стєръ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

Див. ще **ВОРОТА, ВОРОТЫ, ВРОТА.**

ВРАТАРСТВО *с.* Посада воротаря у церкві: Пе́ршій єстъ, врата́рства, алболи вра́таръ. Дрѹгій чтє́цъ, или пѣвє́цъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 16).

ВРАТАРЪ, ВРАТАРЬ *ч.* (*цсл.* вратаръ) **1.** Те саме, що **воротаръ**: Вра́таръ Церко́вный: то́ єстъ нани́жшогѡ сто́пнѧ сщєнства Кли́рикъ, абѡ Приче́тникъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 8); Пе́ршій єстъ, врата́рства, алболи вра́таръ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 16); Врата́рь. Ianitor. Ostiarius (1650 *ЛК* 437).

2. *Перен.* Проповідник вчення Христа: Вра́таріє Нб(с)ныи въпраша́ю(т), кто́ се́й Цръ сла́вы, Ємѹ жє Ри́зы крива́вы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАТИТИ *дієсл. док.* (*цсл.* вратити) (що кому) віддати, повернути: котрый-бы с нихъ з дєльницы своєє людей и зємлѣ с права вратил, одинъ дрѹгомѹ маєть то съ своєє дєльницы дополнити (Люблін, 1505 *AS* III, 36); а ѡн дал ѡт сєбє и вратил паноу Иѡноу Стрьчи паркалабоу хотинскомоу... тоє вишєписанноє сєло (Хуші, 1528 *DBB* I, 27); Ино мы видѣвши их братєніє и дааніє що ѡн дал и вратил им за що им было (!) права ѡтнина (Там же, 27).

Див. ще **ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ.**

ВРАТИТИСЯ *дієсл. док.* (*цсл.* вратитисѧ) повернутися: не враться, милыи мои, подобенъ буди серне алюбо ланятъку еленему на горах Веѳиль (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51).

Див. ще **ВОРОТИТИСА, ВОРОЧАТИ, ВОРОЧАТИСЯ, ВРОТИТИСА.**

ВРАТНИКЪ *ч.* (*цсл.* вратьникъ) те саме, що **воротаръ:** Вратници адовы стрєпєтали (1489 *Чет.* 172); Абовѣмъ при чєтвє(р)тихъ врáтєхъ; врáтници добротли́вый; и милостивїи; лáскавє пéлґримωвъ зéмныхъ прїимȣютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 49 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАТНЫЙ *ч.* (*цсл.* вратный) те саме, що **воротаръ**: Врáтаръ: Врáтный, ворóтны(и) (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАЦАНЄ *с.* (*стп.* wracanie) рвота: оубозїи ю(ж) скóры и псы сóбѣ вари(ли) и оу смѣтѧ(х) глѧ́дали штó бы́ и́ли сʼ чого и(м) приходи́ли згáги врацанѧ і иныи нємóщи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 83 зв.).

Див. ще **ВРОЦЕНЄ.**

Пор. **ВРАЦАТИ.**

ВРАЦАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wracać) (від чого) блювати, рвати, *діал.* вертати: прочитал есми несладко а бридко тую составленную скаржину лжу, от которого вкуса, во истинну вам глаголю, мало есми не врацал, дивуючися той смертелной потраве латынского мудрованя (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 160).

ВРАЧЕБНЫЙ *прикм.* (*цсл.* врачьбьныи) лікарський: роділа два сн҃а... и вчашє ихъ ст҃ы(м) книга(м) навыкоста же по изволєнїю бж҃ию ω(т) ст҃гω дх҃а нє єдины(м) книга(м) но и врачєбнои хитрости исцєлити всѧкъ нєдȣгъ и язвȣ в людєхъ (1489 *Чет.* 67).

ВРАЧЕВАНЄ, ВРАЧЕВАНИЄ, ВРАЧЕВАНЇЄ, ВРАЧЕВАНЬЄ *с.* (*цсл.* врачєваниє) лікування: козма... многа чюдєса... сотворилъ врачєваниє(м) свои(м) (1489 *Чет.* 68 зв.); во главѣ контє(с) пишє(т)... что корє(н)... трава помагає(т) в различны(х) врачєванїахъ (XVI ст. *Травн.* 168 зв.); атраментȣмъ по латы(н)ски... для то(г) сицє назва(н) єсть, что по всѧ дн҃и трєбȣємъ єго во врачева(н)є (Там же, 497); *Образно:* Такождѣ Григорий Богослов утекав в Понт, Василий Великий — в пустыню на исцеление страстѣй... без врачеванья естества (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

Див. ще **ВРАЧЕСТВО.**

ВРАЧЕВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Лікувати: къ своємȣ пастырю ωц҃ю своємȣ дх҃овномȣ поидѣтє тотъ бо врачює(т) тѣло (1489 *Чет.* 365); И не может никто никого врачевати альбо учити, если напеpед себѣ не уздоровит и не научит (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193); Болный болнаго врачевати не может (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242).

ВРАЧЕСТВО *с.* Те саме, що **врачеванє:** сєє жє навчѣньє єсть на(с) дѣлѧ то чинить врачество нємощи нашєє (1489 *Чет.* 325); врачєвáнїє, лѣка(р)ство, лѣчѣ(н)є врáчєство лєка(р)ство // дóкто(р)ство (1596 *ЛЗ* 35-36); paulinum, врачє(с)тво (1642 *ЛС* 303).

ВРАЧЪ, ВРАЧЬ *ч.* (*цсл.* врачь) **1.** Лікар: Нє трєбȣють бо здравии врача но болѧщии (1489 *Чет.* 308); и нє потрєбȣютъ здравїи врачѧ (Здолбунів, 1568 *УЄ* № 552, 2 зв.); гл҃єть бо хс҃ врачȣ исцѣли́ся са(м) и вы(и)ми прєжє сȣчєцъ и(з) ωка своєго тожє потомъ з дрȣжняго (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52); гды попъ нш҃ъ... и врачъ васили(и) дȣхо(м) злы(м) ȣмотаны(и) з... ȣнѣата(ми) (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5 зв.); имєна бо твоѧ́ мнóга и вєли́ка сȣт, по словєсѝ г(с)ни и ст҃ыхʼ єгó: сіижє сȣт свѣтʼ мі́рȣ, сóлʼ зємли́, вра(ч) бóлны(м) (Львів, 1642 *Жел.П.* 6); Врачъ. Medic(us). Doctor medicin(a)e (1650 *ЛК* 437); *Образно:* Кр(с)тъ бо єсть врачь ранамъ наши(м) (1489 *Чет.* 21); вм҃(л) якъ розȣмєти рачишъ... ижъ справы нашє дȣховныє за(ц)ныє шротомъ лєдаякъ идуть анє якъ належить з чого врачовє закону нашого светого порȣгать ся дивуючы сє нєпора(д)нымъ справамъ нашимъ дȣховнымъ (Львів, 1593 *ЛСБ* 245); а прото ты(ж) лѣка(р)скаѧ моу(д)рость знаємаѧ буває(т) кȣ ωномоу вышнємоу и ко истомоу вра(ч)у то є(ст) лѣкароу гд҃оу нашємоу іс҃ хоу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 127).

ВРЕВА *ж.* Крик, шум, галас: Тáрахъ: смȣщéнїє, мáкс: врéва замѣша(н)є, зґьєл(к) а(б) звáда (1627 *ЛБ* 236).

ВРЕҐЪ *ч.* (*стп.* wrąg, wręga) *(брус у корпусі судна)* шпангоут: тая шкупа головою на бєрєзи стояла и та(к) зламалася упо(л), жє врєкги поламалися (Володимир, 1602 *ТУ* 234); тєды-(м) то види(л), жє вси врєкги погнили и тє(р)тици, и бра(м)ници (Там же).

ВРЕДИТЕЛНЫЙ, ВРЕДИТЕЛЕНЪ *прикм. (який завдає шкоди здоров'ю)* шкідливий: Всѧкоє мѧсо бо(л)ши(х) птицъ кои горло имѣю(т) долго врє(д)итє(л)ны сꙋть к питанїю (XVI ст. *Травн.* 179 зв.); тѣ губы прияты врєдитєлнꙋю мокрость родѧ(т) (Там же, 454).

Див. ще **ВРЕДНЫЙ.**

ВРЕДИТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* врєдити) (кого і без додатка) шкодити (кому): съмрьть нѣк(д)ы на(д) такыми моци нє маѥ(т) которїи вѣроують ємꙋ и в законѣ єго сто(м) ходѧть... тєды и(х) тѧ смрьть нє врєдить (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 200); Нехай же тя не приводит до отступления вѣры оздоба церемоній рымскихъ... бо тоє все не пользуєт, але вредит (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); obsum, врєжду, пакощу (1642 *ЛС* 287).

ВРЕДНИЙ *див.* **ВРЕДНЫЙ.**

ВРЕДНО *присл.* (*цсл.* врєдьно) шкідливо: nocenter, врєдно (1642 *ЛС* 281).

ВРЕДНЫЙ, ВРЕДНИЙ *прикм.* (*цсл.* врєдьныи) (*який завдає шкоди*) шкідливий: hypotondrias(us), нєдугъ врє(д)ни(й) (1642 *ЛС* 222); Врє́дный. Noxius, Nociuus, Damnos(us) (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВРЕДИТЕЛНЫЙ.**

ВРЕДОСТЬ *ж.* **1.** *(матеріальна втрата)* шкода: Тєрновы лєваши сохранѧє(м) на го(д) бє(з) врє(до)сти (XVI ст. *Травн.* 33).

2. *(властивість завдавати шкоди здоров'ю; негативно впливати на що)* шкідливість: пло(д) Ѳєзїоловъ... є(ст) врєдитєлєнъ но єгда... прїємлє(м) с горчицєю толчєною тогда врє(до)сть... ꙋмали(т)сѧ (XVI ст. *Травн.* 223 зв.).

Див. ще **ВРЕДЪ.**

ВРЕДЪ *ч.* (*цсл.* врєдъ) **1.** *(матеріальна або моральна втрата)* шкода: Па́гꙋба: погибєль, врє́дъ. згинє́ньє, згꙋ́ба, всѧ́кїй злы(и) ꙋчи́нокъ, прєбєзако́нный грѣхъ, посполи́таа хоро́ба, плѧ́га (1627 *ЛБ* 80); pernicies, пагуба, врєдъ (1642 *ЛС* 309).

2. *(властивість негативно впливати на що)* шкідливість: двдъ пр(о)ркъ всєго триоу(м)фꙋ того приготѡ́ванѧ врє(д) оувидѣвши дхо(м) стымъ, осилоу́ючи єго ѡсобли́вости маєста(т) ѡписа́ти мо́ви(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199).

3. Болячка, виразка, опух, чиряк: Нє то́чью жє́ сє́, но́ аще и врє́дъ нѣкїй язва или́ стрꙋ́пъ или́ кра́ска на́ лици́ дшєвном(ъ) грѣха́ ра(д) ѡбрѧ́чєт'сѧ (Київ, 1628 *Дор.Поуч.* 519); therioma, врєдъ, боля(ч)ка (1642 *ЛС* 397); Тогда́ дїа́волъ зарази́лъ Іѡва нє́мочью и врє́домъ што́ найго́ршимъ ѡ(т) стопы́ ножной ажъ до́ вєрхꙋ́ головы́ (серед. XVII ст. *Хрон.* 56 зв.).

Див. ще **ВРЕДОСТЬ, ВРОДЪ.**

ВРЕДАЙ *ч. (той, хто завдає шкоди)* шкідник: Хꙋлникъ, врєда́й, и сквєрнѧ́й и́нагѡ сла́вꙋ, блюзнѣрца (1627 *ЛБ* 145).

ВРЕЖДАТИСѦ *дієсл. недок.* (*цсл.* врѣждатися) трудитися, працювати: Трꙋжда́юсѧ: Працꙋю, при́крꙋ(с), работа́ю, врєжда́юсѧ (1627 *ЛБ* 134).

ВРЕЗАНЫЙ *див.* **УРЕЗАНЫЙ.**

ВРЕМЕННО *присл.* (*цсл.* врємєньно) тимчасово: Тꙋтъ нє тєлє(с)но то(л)ко и врє́мє(н)но, алє вѣчно и бж(с)твєно до ско(н)ча́ниѧ свѣта (Острог, 1587 *См.Кл.* 10).

ВРЕМЕННЫЙ, ВРѢМЕНЬНЫЙ *прикм.* (*цсл.* врємєньныи) тимчасовий, короткочасний: нє милоуи гѣмонє доброты врѣмєньныя (1489 *Чет.* 62 зв.); Сла́ва и бога́тъство в домꙋ́ єго нє оскꙋдѣє́тъ, И по врє́мєн'ныхъ блгахъ вѣчныхсѧ надѣє́тъ (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Што(ж) ми за пожито(к) с твоєє малоє славицы врємє(н)ноє тытоу(л)кꙋ и гнилы(х) и сꙋєтны(х) оустъ хвалєнїѧ ко(л) ѧ о(т) бжоє вѣчноє сла́вы о(т)връжє(н) бꙋдꙋ (1599-1600 *Виш.Кн.* 210);

скороминучий: Мнѣ во(ж)дєлѣ(н)но лю́бныє Пнвє Львовянє бра(т)ства ꙋспєни́я Стыя Бца Поспѣшє(ст)ва въ врє́мєны(х) получє́ниѧ вѣчны(х), Исти(н)но вм(л) зычу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); и теперъ старца Василія и насъ всихъ братей своихъ, пренести ради свѣта сего временного, зрадилъ еси (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); Тылко длѧ єдиного тѣла; смєртного, и врє́мєнногѡ. а длѧ дꙋшѣ на́шєи: нєвѣди́мои, и бєзсмє́ртно(и) и вѣчнои, таковы́и и до́бра Нб(с)ныи, нєвиди́мыи зготова́лъ єси (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.).

Див.ще **ВЕРЕМЯ, ВРЕМЯ.**

ВРЕМЯ, ВРЕМІЄ, ВРЕМНЯ, ВРЕМА, ВРѢМА *с.* (*цсл.* врєма) **1.** *(одна із форм існування матерії)* час: хто́ бы тоую в ча́сєхъ или вре́мєнахъ ѡ(т)мѣнꙋ чини́ти мѣлъ, нє найдоу́ємо окро́мє, же о ѡ́номъ юлиоу́шꙋ цѣсарꙋ ри́мскомъ чита́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 47); Але естъ самъ въ собѣ статечный и трывалый, рокъ отъ року по собѣ порядне ажъ до найдалшыхъ временъ и часовъ и лѣтъ идучій (1603 *Пит.* 89); Тꙋ за́сь го́днє, И присто́йнє єго́ но́сатъ. И нє́ зло́жат' Нѣгды з' свои(х) за́цны(х) ра́мє(н), До́кола и(м) ста́нє(т) вре́мєнъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 79); Алє ѡ врєменá! ѡ нра́вы! (Львів, 1646 *Ном.* 3 зв.); Бжє мо́й; Вы(з)наю я злы(и) ра́бъ тво(и). я́кѡ съгрѣши́лємъ прєдъ тобо́ю, злы́мъ нало́гомъ са́мъ собо́ю. Сло́вомъ и злы́м' дѣлом', И нєчистим' мои(м) тѣло(м). В мимѡшє(д)шємъ вре́мєни; И в' насто́ащомъ бре́мєни (Чернігів, 1646 *Перло* 20).

2. *(тривалість існування явищ і предметів)* час: роготи(н)ци... и с прочими всѣми бра(т)ства своєго ...вошли во цркв ꙋспєниє прч(с)тоє бци воплє(м) во время ско(н)чания службы... стрꙋтили свщєника зъ а(м)бона и ѡ(т)пусту лито(р)ги(и)ного совръшити нє дали (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); це́рковъ во ꙋмол-ча́нїи на мно́гоє вре́ма прєбыва́ла (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); доднесь жертовал сатанѣ всѣ время вѣка сего (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192); Мл(с)ть в' се́р(д)цꙋ пала́єтъ якъ мо́витъ сєне́ка, Ве́длꙋгъ вре́мєни пра́вє ка́ждого чолове́ка (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); Мы же, во пристанищѣ семъ боготишномъ преживши время живота, и скончити его гдѣ хощемъ (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12).

3. *(проміжок у послідовній зміні годин, днів, років, протягом яких що-небудь відбувалося)* час, пора: и погыноу(т) ѡ(т) ѡстро́го́ мєча́ а и по́ймани́ и ве́дєни При кото́рыхъ прєда́н'ю на́укахъ и ꙋста-ва(х) цр́ковъ свтаа восто(ч)наа стойть крѣпко и нєѡ(т)сту(п)но. што(ж) правди́вєй сꙋди́ти. тоє ли́ што было злоє на врєма и ѡ(т)ки́нєно (Острог, 1587 *См.Кл.* 7); ВрємаЖє приспѣло ꙋжє на тыє артикꙋ-лы, о(т) ва(с) рєчє(н)ныє, ва(с) вопроси́ти и показати, правдꙋ ли є(с)тє то рєкли или ло(ж) (1598 *Виш.Кн.* 281); Спасе́нїа своє́го въ бра́нєхъ зѣлныхъ, и азъ та молю въ врємєна(х) ра(з)дѣлных' (Дермань, 1604 *Нал.Кр.* 2); Будет бо, — глаголет, — время, егда здраваго учения // не послушают (1608-1609 *Виш.Зач.* 202-203);

пора року: нє вм(с) ли сами ѡбнажа́єтє, и(з) оббры конѣ, волы, овцѣ ꙋ бѣдны(х) по(д)даны(х) волочитє: ...да́ни по́та и трꙋда, о(т) ны(х) вытагаєтє, о(т) ни(х) живолꙋпитє... то́митє, до кома(г) и шкꙋтъ, бє(з)врємє(н)но зимою и лѣто(м) в нєпого(д)ноє вре́ма го́нитє (1598 *Виш.Кн.* 273); Таже паки Василий Великий... рече: ...яко жь бо звѣрие удобь уловляемы суть в студено время, тако похоти и гнѣви, и страсти... удобнѣ побѣждаема сия бывают (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241); **в то (тоє, ѡноє) время (времіє)** — в той час: Въ ѡно то врєма шє(л) іс в' соуботы сквозѣ сѣянїа оученици же єго были голод'ни и почали трьгати колосы и ясти (1556-1561 *ПЄ* 55); В то врємя пришли прє(д) нась и прєдь нашє право дꙋховноє мєщанє львовскиє вси посполє ктитори храма ꙋспєния (Львів, 1586 *ЛСБ* 72); Моли(м) вшє благо-че́стиє моєго посла́нъца съ любо́вию прїимѣтє и (ѡ) моє(м) сєстрє(н)ци дємитрїи ра(ч)тє ємꙋ извѣсти́ти. гдє бꙋдєтъ водворя́тися въ тоє время или на москвѣ или въ лядзъко(и) зємли (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); в то(ж) вре́міє хр(с)толюбі̂ваго вѡ(и)во́ды хр(с)толюби́вы(и) совѣ(т)никъ... ки(р) дємітрыє логѡѳєтасъ... ѡ(т)дадє 150 та́ляро(в) золото́вы(х) (Львів, 1629 *ЛСБ* 1051, 2); **в(на) се (сїє) время (врема, времня)** — в цей час: Въ сє вре́ма лю́то и плача досто́йно Оужаса́єтса сїє зра́ ср(д)цє бгобо́йно (Острог, 1581 *См.В.* 7); на сє врємня трафили нє на ча(с) ѡ(д)на са(м) єго м(л) выбирається в дорогꙋ дрꙋгая хоры(и) є(ст) (Устя, 1632 *ЛСБ* 515); Готовалъ єси на насъ пєкло, вязєня, Котороє тобѣ будєтъ въ сїє время (I пол. XVII ст. *Сл. озб.* 22); **в(въ) нинешниє (ннѣшнаа) времена** — в теперішні часи, тепер, зараз: мы... принявъши и добрє оу сєбє оуважи(в)ши при(с)мотривъшисє тє(ж) самои потрєбє и(ж) цє(р)ковъ свєтаа того ѡбоєго в нинє(ш)ниє врємєна ...пилно потрєбꙋє(т) жытия свєтобливого (Дермань, 1602 *ПВКРДА* IV-1, 35); И те́жъ на кото́рїи и и́ныи дѣла ѡ за́конѣ на́шєм' разъсоужда́ли єсмѡ съ въсѣмъ... осще́нымъ Събо́рѡмъ, кото́рїиж подъ // ноу́ждєю въ ннѣшнаа

вре́мєна на на́съ прихо́датъ нѣкото́рїи раз҆враще́нїа (Львів, 1614 *Вил.соб.* 19-20); **в придущиє времена, в приидущее время** — в майбутньому: возлю блєнны(м) и вѣрны(м) бра́тия(м) наши(м) и о хр(с)тѣ бзѣ досто(и)но служащи(м)... иже прєждє на(м) ѹповающи(м) давы(и) с поспѣшество(м) блг(д)ть и помощь свою, сє(и) и ннѣ да ѹкрѣпи(т) и да ѹстрои(т) до ко(н)ца и в придѹщиє врємєна служити во прєподобии и правдѣ со всѣ(м) ѹсє(р)диємъ моли(м)сꙗ (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); Не надѣйтеся нынѣ, не надѣйтеся завтра, не надѣйтеся по завтрию, в приидущее время и в вѣки вѣков (1598 *Виш.Кн.* 125); **въ своє времꙗ, во времена своя, во времꙗ своє** — у свій час, коли прийде (наступить) відповідний час: чл҃кь... насади(л) виногра(д)... и ѡ(т)да(л) єго дѣлатєлє(м) и самъ ѡ(т)шо(л), которое пло(д) свой дає(т) во врємꙗ своє (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 16 зв.); злых зле погубити, а виноград иным дѣлателем предати, иже воздадят єму плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Тѣмжє да́ ка́єт҆сꙗ си́цєвый, да́ нє прєпне́тсꙗ ємѹ и да́ нє испытанъ бѹдє(т) в҆ своє́ вре́мꙗ ѡ не́мжє и азъ... мл҃юсꙗ (Київ, 1623 *МІКСВ* 83); **до сих времен** — до цього часу, дотепер: црк҃о(в) восто́чнаꙗ и до сих вре́мє(н) є(ст) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 24); **за врѣмꙗ** — за той час, протягом певного часу: И тє(ж) ва(с) жодає(м) штобы єстє слѹ(ж)бѹ б҃жию служи(ли) за врѣмꙗ и(ж)бы лꙗхове нє пришли до цр҃кви (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); **первоє время** — початок: нє и́ншїй бо поча́токъ присто́итъ пе́рвомѹ вре́мєни, кро(м) поровна́ньє вѣсньноє... мо́ви(т) бо, спочáткѹ сътворі́лъ бг҃ъ нб҃о и зе́млю (Острог, 1588 *Сур.* 1); **послѣднеє время** — *(останні години перед смертю)* передсмертний час: Не ужасайтеся в послѣдне́є время, одно облегчайте грѣховноє бремя, от любве божей да вас неотлучать, аще и ра́нами и огня́ми мучать (к. XVI ст. *Укр. п.* 88); **прежде времене (времены)** — завчасно, передчасно: Аще кто Єп(с)кпъ, или Прєсви́тєръ, или Дїа́конъ: Ст҃ый дє(н) па́схи прєждє вре́мєны со Їоуде́и праздн҆ѹєтъ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); Яро(ст) и рве́нїє ѹмала́ю(т) дни́, и пре́ж(д)є вре́мєнє пе́ча(л) старо(ст) наво́ди(т) (1627 *ЛБ* 161).

4. (*проміжок часу, який дорівнює 365 або 366 дням*) рік: нєпристо́итъ бо... прєрѣзыватисꙗ дѣлѹ... по потре́ба оказа́тисꙗ зѹпо́лнє свѣтломѹ яково́ єсть сътво́рєно. а пото́мъ ѡ(т)мѣ(н)ностью своє́ю, то́ єсть, оумале́нїє(м) и растѣнї́ємъ, пока́зовати лѣта. врѣ́мєна, розмайтость дн҃ей и про(ч)ꙗ (Острог, 1588 *Сур.* 2 зв.); Папежъ... єзуитовъ по всему свѣту розсылаєт, времена и лѣта измѣняєтъ и личбу от створеня свѣта замешалъ и окоротилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); Лѹна́, съ планѣтами, пока́зоує(т) врємєна́ и лѣта (Почаїв, 1618 *Зерц.* 17 зв.); Лѣто: Вре́мꙗ, ро́къ, ча́съ, го́дъ, го́дищє (1627 *ЛБ* 60);

у знач. присл. **временемъ:** а) тимчасово, на деякий час: А частъ еретицкая — Петра Монта, который чловѣкъ хитрый былъ, временемъ служачій, на всякъ аеръ рушаючійся, таемного еретика... епископомъ... наставили (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1177); б) з часом, згодом: лигѹрі́юсъ єсть камє (!) тако названъ, ѡ(т) рыси звѣрꙗ понєжє ѡ(н) родьтсꙗ (!) ѡ(т) єгѡ щавє(н)а а врємєнє(м) окамєнєєтъ (XVI ст. *Травн.* 519 зв.).

Див. ще **ВЕРЕМꙖ, ВРЕМІЄ.**

ВРЕСЕНЬ *ч.* Вересень: М(с҃)ца сєнтєбра погєбрєискѹ єлюль просто врє́сєнь (Острог, 1581 *Римша, Хрон.* 33); до́ббыва(л) єго́ пꙗ(т) м(с)ції. ѡ(т) квѣтнꙗ, а(ж) до врєснꙗ́ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84 зв.).

Див. ще **ВЕРЕСЕНЬ.**

ВРЕСКА *ж.* Веснянки, ластовиння: lentigo, onis, врє(с)ка, нѣга (1642 *ЛС* 252).

ВРЕТЕНО *с.* (*цсл.* врєтєно) (*ручне знаряддя для прядіння*) веретено: pannelium, врєтєно, копоруля (1642 *ЛС* 239).

Див.ще **ВЕРЕТЕНО.**

ВРЕТИЩЕ, ВРѢТИЩЕ *с.* (*цсл.* врєтищє) (*одяг із цупкого домотканого полотна*) ряднина: бла(ж)ныи... въ єдино(м) же врѣтищи ходи(в) годъ (1489 *Чет.* 8); слєза́ми мо́ими, измы́ю на всꙗ́кѹ но́щъ ло́жє моє́, се́дмъ кра(т) на́ дєнь моли́твы на́вы(ш)шомѹ ѡ(т)дава(л), оу врє́тищє сꙗ одѣва(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214); Агг҃лъ: слєзи и(з)ливали, во врєтища ѡблачалися, нази ходили (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); Пороздирайтє шаты ваши, а оболочитєсꙗ в҆ врєтища а плачтє при погрєбє Авєніра (серед. XVII ст. *Хрон.* 246 зв.).

Див. ще **ВЕРЕТИЩЕ.**

ВРЕЧИ *част. (модальна)* (*стп.* wrzeczy) нібито, немов, неначе: Кгды бы ты(ж) хлопє(ц) во єди́нъ, дн҃ь до шко́лы ходилъ, а дрꙋги(и) де́нь занєдбавалъ. и такъ єдно ча(с) бы собѣ тра́ти(л) в рєчи при школѣ. тако(г) бо(л)ше нє при(и)мати (Львів, 1587 *ЛСБ* 67, 6 зв.).

ВРИВАТИСА, ВРИВАТСЕ *дієсл. недок.* **1.** (*проникати силоміць*) вриватися: А иж тепер дали нам знат, же бы козацы им примере и сполную приязнь нашу зъ цесаремъ турецким в земли его вриватсе и шкоды немалые чинит мели (Краків, 1605 *ЧИОНЛ* XV-3, 130); Поныра́ю: Врива́юсѧ (1627 *ЛБ* 88).

2. (у що) (*добиватися високої посади*) рватися (до чого): а та(к) одна́къ того́. пра́гнꙋчи, оумѣємосѧ своє́ю па́дью мѣрыти, оу к(р) єго м(л) власть сквапли́вє нє врива́ємосѧ, нє мє́чємосѧ до кгва́лтꙋ, нє оуєжджа́ємо и́мъ в тыє маєтности (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79).

ВРИНУТИ *дієсл. док.* (кого) Вкинути: ростꙋпиласѧ зємлѧ ѯє локотъ и вринꙋлъ єго та(м) и потомъ ѡпѧ(т) знамєна(л) зємлю (1489 *Чет.* 104 зв.).

ВРИТИ[1] *дієсл. док.* (що на чому) (*чим-небудь гострим зробити напис на чомусь*) вирізати, викарбувати: Я Яни(и) Афє(н)дикови(ч) мєщани(н) лво(в)ски(и) зознаваю... и(ж) пє(р)стє(н) золоты(и)... на которо(м) гє(рб) по(л)тора крижа и литєри ПД на злотѣ вритыє котори(и) заставила пн҃и мили(н)ская (Львів, 1590 *ЛСБ* 128).

ВРИТИ[2] *див.* **ВРѢТИ.**

ВРИХЛЕ, ВРИХЛѢ, ВРЫХЛЕ, ВРЫХЛѢ, ВЪРЫХЛЕ *присл.* (*стп.* rychle, wrychle) скоро, незабаром: Апокри́сисъ а́лбо ѡ(т)повѣдь на кни́жкы о събо́рѣ бєрєстє́йскомъ имєнємъ грє́чєскои. чєрє(з) христофора филѧлє́та, ври́хлѣ да́на (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 1); и ты(х) которыє сє ꙋпоминали пн҃а Григо(р)я Ко(с)тюшковича абы выда(л) мо(р)дєра ѡ(с)тапка слꙋгꙋ своєго на горячо(и) кръви и свєжи(ми) ꙋчи(н)кꙋ слꙋха(т) нє хотє(л) и ѡ(в)шє(м) ꙋмы(с)лънє єго вры(х)лє ѡ(т) сєбє до козако(в) выправи(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 52); вь ры́хломь ча́сѣ пахнꙋ́тъ ты́є якъ трава по́льнаѧ, и я́къ зѣльє ѡгоро́дноє вь ры́хлѣ пова́нꙋтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 85); **врихлѣ (врихле) потомъ, потомъ врихле (въръхле)** — згодом, скоро після того: врихлѣ потомъ перенесена бы́ла столица цесарскаа зъ Риму до Константинополя (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 718); Потомъ ври́хлє припа́ло пано́въ Вене́цкихъ заповєданьє: ѡ Ри(м)ской кни(ж)цє жє насъ... шарпати нє пєрєстали (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 7); потомъ въръхле ишолъ шевчикъ Склюска... презъ которого всказаломъ, абы тотъ Кузъка Иванъ пришолъ до мене (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/І, 457).

ВРОБИТИ *див.* **УРОБИТИ.**

ВРОБЛИЙ *прикм.* (*стп.* wróbli) горобиний. ◇ **вроблеє просо** *див.* **ПРОСО.**

Див. ще **ВОРОБЬЄВЪ.**

ВРОВНАТИСА *дієсл. док.* (кому) Стати подібним (до кого), зрівнятися (з ким): ты вровналасѧ // разбоиникоу (1489 *Чет.* 370-370 зв.).

ВРОВНЕ *присл.* Порівну: Єсли бы тоєжъ нє(д)ба(л)ство д(х҃)вни(х) на(и)довало(с) а пи(л)ности ѡколо шко(л)ны(х) наꙋкъ присто(и)нє показати нє мѣло знову в совито(ст) всѣхъ тро(х) тисєчє(и) до шєсти тисєчє(и) золоты(хъ) в шкоды вровнє совиты(и) на ка(ж)ды(и) рокъ шє(ст)со(т) золоты(х) (Київ, *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВРОДА *див.* **УРОДА.**

ВРОДОВАТИ *дієсл. недок.* Юродствувати: страшно и дивно єсть братия видѣниє ст҃го оц҃а анъдрѣя роусина што вродивымъ имєнованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 *Чет.* 45 зв.).

ВРОДИВЫЙ *прикм.* Юродивий: страшно и дивно єсть братия видѣниє ст҃го оц҃а анъдрѣя роусина што вродивымъ имєнованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 *Чет.* 45 зв.).

ВРОДИТИ *див.* **УРОДИТИ.**

ВРОДИТИСА *див.* **УРОДИТИСЯ.**

ВРОДОВАТЫЙ *прикм.* Покритий болячками, виразками: Врє́дны(и): Вродова́тый, бѣ́дный, маломо́щный, оуло́мный, хро́мый, нєдолꙋ́жный, шкодли́вы(и), нєдостатє́чный (1627 *ЛБ* 17).

ВРОДЪ, ВРУДЪ *ч.* (*стп.* wrzód) виразка, болячка, рана: пси пакь приходѧчи ѡблизовали гной его [вроды або болачки] (1556-1561 *ПЄ* 293 зв.); Врєдъ: Вро́дъ, болѧ́чка (1627 *ЛБ* 17); Ра́на: Плѧґа, врꙋ́дъ... гно́й, болѧ́чка (Там же, 107); Взѧлъ зь пє́чи попѣль и́ ро(з)пороши(л), и выника́ли вро́ды

(Вільна, 1627 *Дух. б.* 384); Пси стрȣпи и ра́ны жебрака́ нендзного лиза́ли,... ѡ(т)воложа́ючи азыкомъ врѡ́ды а гно́(и) з҄ ранъ вычища́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 598); А коли́... оучини́ли та́къ почини́лиса те́ды вро́ды при́щовъ надȣ́тыхъ на́ лю́дехъ и скота́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 86); А гды пе́рвый Агглъ Бжїи; ви́лїє Ча́шȣ гнѣвȣ Бжгѡ; на слȣгъ анти́христовихъ... Тогда́ ста́неса тажка́а бо́лезнь; врѡ́ды; и стрȣпы смерда́щїи (Чернігів, 1646 *Перло* 140); *У порівн.*: въ той заисте конецъ я Апологію мою выдалемъ... выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызаніевъ нашихъ, прошу и напоминаю народъ нашъ абы ихъ якъ пекельного вроду выстерегалъ (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 321); *Образно*: а́нѣ довнѣма́ймѡ вда́чнȣ быти теле́снȣю ро́скошъ, котораа єстъ правди́ве вро́домъ смертелнымъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 943).

Див. ще **ВРЕДЪ.**

ВРОЖАЙ *див.* **УРОЖАЙ.**

ВРОЖБИТСТВО *с.* Ворожіння: Вроже́нїє: Врожби́тство (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОЖА, ВОРОЖБА, ВОРОЖКА[1], ВОРОЖѢНЬЄ.**

ВРОЖЕНЄ *див.* **УРОЖЕНЄ.**

ВРОЖЕНЫЙ *див.* **УРОЖЕНЫЙ.**

ВРОЖОНЫЙ *див.* **УРОЖЕНЫЙ.**

ВРОЗУМѢТИ, ВРОЗУМЕТИ *дієсл. недок.* (чому) Зрозуміти, усвідомити (що): Врозȣмѣлъ єсми што(ж) сии двѣ слове проклятого несторья (1489 *Чет.* 49 зв.); И просили мене игуме(н) из старцы пусти(н)скими абы(х) и(м) на то листъ сво(и) да(л) потвержоны(и) и я томȣ врозуме(в)ши... да(л) єсми и(м) на то се(с) на(ш) листъ (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМѢТИ.**

ВРОНЫЙ *прикм.* Те саме, що **вороный** у 1 знач.: ѡ конехь коне(и) два єде(н) сивы(и) а дрȣгїи плесниви(и) в та(р)нополи вроны(и) єсть (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 11).

ВРОСТИ *див.* **УРОСТИ.**

ВРОТА *мн.* Те саме, що **ворота** у 1 знач.: Tá ia sobi pered wroty Stoiu áz tam wykrykáiut (Яворів, 1619 *Гав.* 21); такъ и въ Римѣ ся дѣетъ: гды хто прійдетъ до клешторныхъ воротъ, теды заразъ воротный испытаетъ, хто тамъ есть преде вроты? (бл. 1626 *Кир. Н.* 21).

Див. ще **ВОРОТЫ, ВРАТА.**

ВРОТИТИСА *дієсл. док.* Те саме, що **воротитися** у 1 знач.: И, маю(чи)... я такову(ю) зе(л)живо(сть) и грабе(ж) ѡт єє самоє и сыно(в) єє, а(ж) пехотою до до(му) своє(г)[о] врот(в)шися, при(ш)ла (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46).

Див. ще **ВОРОЧАТИСЯ, ВРАТИТИСЯ.**

ВРОТНЫЙ *ч.* Те саме, шо **воротаръ:** Которы(и) то(т) позо(в)... положилъ є(с)ми в коте(л)ни ȣ брамȣ ме(с)тскȣю ме(с)та ȣтнȣ(л) и вро(т)номȣ тамо(ш)немȣ положене(м) то(г) по(з)вȣ ѡказалъ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 64); Матияшъ Славински... призналъ и(ж) онъ... позовъ... в браму... уткнулъ... и о положеню оного вротному ...оповеда(лъ) (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ.**

ВРОХОНЪ *ч.* Назва дерева: brochon, врохо(н) древо че(р)ноє (1642 *ЛС* 105).

ВРОЦЕНЄ *с.* (*стп.* wrócenie) повернення: в томъ нам... поведил, не хотечи вроцена детей кнажат Жославских и вехана в замки и иных именей позволити (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59).

Див. ще **ВРАЦАНЄ.**

ВРОЦЕНЫЙ *дієприкм.* (*стп.* wrócony) повернений: маючи теж надѣю, же Ваша Милост мал имъ справедливост самъ из себе ȣчинит... абы им вчинена была, а подданые их, которые сȣт навтекали, абы имъ вроцены были (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

ВРОЧИСКО *див.* **УРОЧИСКО.**

ВРОЧИСТЫЙ *див.* **УРОЧИСТЫЙ.**

ВРОЧИСЧЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩО *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧНЫЙ *прикм. (який відбувається раз на рік)* щорічний, річний: Былъ намъ чоломъ городничій троцкій... о томъ, абыхъмо дозволили ему въ именьи его отчизномъ... торги встановити, и ярмаркъ врочный мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); а ярмарок дали єсмо врочный мѣти в каждый год на Ѡбрезаниє Господноє, то єсть на новоє лѣто (Вільна, 1529 *AS* III, 342).

ВРОЧЫСЧЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧЫШЪСКО *див.* **УРОЧИСКО.**

ВРОЧЫЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧЫЩО *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЩИЗЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРУБАТИ *дієсл. док.* (що в чому) *(зробити позначку на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубати: и копцы есмо перед собою посыпати, и грани в дубех врубати и на болоте пали побити велели (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще **ВРУБЫВАТИ.**

ВРУБЪ, ВЪРУБЪ *ч.* **1.** (*позначка, зроблена гострим знаряддям*) зарубка, карб: Панъ пєтръ сємашко... вказа(л)... сосну ȣ которо(и) врȣбъ глȣбоки(и) с одноє стороны сосны (1546 *ОГ* 40 зв.).

2. (*право на вхід у чужий ліс, право вирубувати дрова у чужому лісі*) вируб, вирубування: прито(м) и то повѣдили ижє за тими знаками и ȣрочищами на милю є(ст) вȣлни(и) врубъ манастырови в лѣса(х) королювски(х) (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 1 зв.); панъ Гневошъ... листъ... свой... на записанъе вечистое островка... и волное завжды ловенъе рыбъ..., и врубъ волный для дровъ в пусчи... просил, абы... в книги... уписанъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 433); До того волный врубъ в приселковыхъ лесахъ и борахъ тое маетности Яровицкое... позволяю (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); лесъ, Холопчу званый,... даючи волю околичнымъ суседомъ върубу,... опустошили (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 541).

3. *Перен. (помітна ознака, властивість)* карб: Бо три врȣбы мȣжество, любъ цнóтъ досконáлость, Вѣры, любвє, надѣи, и вˢ Трóйцы цáлость... вˢ дóмȣ ѡпѣвáютъ смѣлє (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

ВРУБЫВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*зроблений за допомогою зарубки в чому-небудь*) зарубаний: подъстарости(и) бєрєстє(и)ски(и)...// з людьми ѡрєховскими... ѡказали ȣ двȣхъ дєрєвє(х) ȣ сосна(х) грани врȣбываныє (1546 *ОГ* 18 зв.-19).

ВРУБЫВАТИ *дієсл. недок.* (що в чому) *(робити позначки на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубувати: казали есмо перед собою грани в дубехъ врубывати (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще **ВРУБАТИ.**

ВРУДЪ *див.* **ВРОДЪ.**

ВРУЦИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wrócić) (кому що) накинути: помененый Рожковский, до пана на покой его вшедши, небожчика пана Счасного Харлезского, хорого а черезъ него юж перед тым смертелне зраненого, пана своего оною хустою мокрою, вруцивши му ее несподевано с тылу на шию, оного торгаючи, давит и душит почал (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499).

ВРУЦЫЛѢТО, ВРУЦѢЛѢТО *с.* Особливий календар із перших семи літер слов'янського алфавіту, за допомогою якого можна вирахувати будь-який день року: рєє(ст)ръ ро(к) аф҃чг го врȣцылѣто з҃. м(с)ца ма(рта) а҃ днь чє(т) (Львів, 1593 *ЛСБ* 1039, 2); Котóры(х) порѧ́до(к), зˢ крȣ́го(м) лоу́н'ны(м), зˢ днѧ́ми Мѣсѧцє(и) Кни(ж)ни(х), и з врȣцѣлѣто(м), вˢ поча(т)кȣ Пасхáлїй, длѧ проу(д)-шо(г) вырозумє(н)ѧ, покладáю(т)сѧ (Острог, 1612 *Час. Туп.* 310 зв.).

ВРУЧАЙ *див.* **РУЧАЙ.**

ВРУЧАНЪЄ *с.* (чому) Втручання (до чого): а статєчнє(и) в лѣпшо(и) побожъности животъ сво(и) провадтє закону б҃жємȣ и справамъ єго ст҃ымъ никоторого врȣчанъя нє чинѣтє (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142).

ВРУЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, кого чому, кому) (*покладати на когось турботу про кого-небудь, доручати комусь опікуватися ким-небудь*) поручати, довіряти: Южъ сѧ сˢ тобою вѣчнє Дрȣгъ твой розлȣчáєтъ, Бг҃ȣ тѧ вˢпрóдъ вˢ ѡпéкȣ, и Вóйскȣ врȣчáєтъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47 зв.); чогó якˢ собѣ твоéй любвú ѡ(т) ср(д)ца зычачи, нє исправлéнноє тȣтъ и сєбé самóго бачéню твоéмȣ и мл҃твамъ ст҃ымъ врȣчáю (Київ, 1625 *МІКСВ* 131); И тобѣ ѿто ѡ дрȣжє врȣчáю, Любȣю Мáткȣ вˢ ѡпéкȣ прєдáю (Львів, 1631 *Волк.* 18); Той тѧ Сн҃омъ Бг҃а живогѡ назывáєтъ. А зáто ѡ(т) тєбé вѣчнȣю лáскȣ мáє якѡ томȣ єдинóмȣ ѡвчáрню свою врȣчáєшъ, и пáствȣ ѡвéцъ своúхъ порȣчає(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 72); Нинѣ бл҃гословєнїє... домови вашєму прєпославшы мл(с)ти и любви... врȣчає(м) (Ірклїів, 1650 *ЦДІАЛ* 124, 3, 37).

2. (що кому) (*покладати на когось виконання чого-небудь*) поручати, доручати: О манастыри тыє,

которыє... у чєрьнцев справы манастырскиє отнявши врядником своим вручають (Берестя, 1591 *ПІФ* 105).

Див. ще **ВРУЧИТИ.**

ВРУЧАТИСЯ, ВРУЧАТИСА *дієсл. недок.* (чому) (*віддавати себе в опіку чого*) поручатися, вручати: Тажє благодати любви вашея врꙋчає(м)ся (Краків, 1600 *ЛСБ* 352, 1); ѡ мл(с)тивоє и ла́скавоє принѧ́тьє про́сѧчи, звы́клой ла́сцє и оуприймости вм(ст) пи́лнєсѧ врꙋча́ю (Львів. 1631 *Волк.* 2 зв.); За тымъ звыкло(м) ласцє и любви м(л): ваши(х) Пи(л)ноcя врꙋчаю (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

ВРУЧЕННЫЙ *прикм. у знач. ім. (особа, уповноважена іншою особою або владою діяти за їх дорученням і від ьх імені)* повірений: Оувѣрє́нный: Врꙋчє́нный, повѣрєный, порꙋчє́ный (1627 *ЛБ* 136).

ВРУЧИТИ *дієсл. док.* **1.** (кому що) (*дати, передати комусь що-небудь*) вручити: длѧ чого... абы єстє скоро выправи(ли) спосрє(ди) сєбє ко мнє дву(х) братии длѧ совєщаниѧ и намовы врꙋчивши и(м) ѡ(т) сєбє всѧ єлико ко бл҃го(мꙋ) сози(ж)данию во(з)можєтє (Новогородок, 1592 *ЛСБ* 22); панꙋ стєфанꙋ сока(л)скому, ковачꙋ, въ г҃ныя и(х) рꙋки врꙋчити ѡ(т) с҃тои афо(н)ско(и) гори (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 2 зв.); Але ово, якъ на лихо, отъ кого было замыкати, тому ключи вручили! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1060).

2. (кому що) (*доручити комусь опікуватися ким-, чим-небудь*) поручити, довірити: Іжъ и(м) вѣрꙋ якъ злато чистое врꙋчили, Абы и(х) и внꙋковъ сея наꙋчили (к. XVI — поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 97); Тєды я... маючи в повереню тую мне худобу, зъ тое ж худобы моее мне врученной... даю... фолварокъ... за мостомъ (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 477); Ажєбы дѣтокъ имъ врꙋчоныхъ лѣта молодыє марнєсѧ нє тєряли за которыхъ ꙋчитєлєвє личъбꙋ Бг҃ꙋ чинити мꙋся(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 68); Присто́итъ ю(ж) мнѣ Дх҃а испꙋсти́ти, Вꙸ рꙋцѣ твои ѡ Ѡ(т)чє мо́й врꙋчи́ти (Львів, 1631 *Волк.* 18 зв.); а́лє бо(л)шє́ пови(н)но(ст) врꙋчє(н)наѧ ꙋсиловує(т) да не небрєжє(н)нѣ в лѣности прє(з)рѣти звани́є и(з)во́ляю (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); на построя(х) Ада́мови зна́къ сво́й поста́вилъ, кото́рїй бы на оный зна(к) смо́трѧчи за́повѣдь бж҃їю зна́лъ захꙋвать а того бы нє запо́мнилъ хто ємꙋ врꙋчи́лъ ѡноє па́нство (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

Див. ще **ВРУЧАТИ.**

ВРЪНУТИ *див.* **ВЕРНУТИ.**

ВРЪНУТИСЯ *див.* **ВЕРНУТИСЯ.**

ВРЪНУТИСА *див.* **ВЕРНУТИСЯ.**

ВРЪСТА *див.* **ВЕРСТА.**

ВРЪТАТИСА *див.* **ВЕРТАТИСЯ.**

ВРЪТЕПЪ *див.* **ВЕРТЕПЪ.**

ВРЪТОПЬ *див.* **ВЕРТЕПЪ.**

ВРЪХОВИНА *див.* **ВЕРХОВИНА.**

ВРЪХОВНЫЙ *див.* **ВЕРХОВНЫЙ.**

ВРЪХОМЪ *див.* **ВЕРХОМЪ.**

ВРЪХУ *див.* **ВЕРХУ**[2].

ВРЪХЪ *див.* **ВЕРХЪ**[1].

ВРЫХЛЕ *див.* **ВРИХЛЕ.**

ВРЫХЛѢ *див.* **ВРИХЛЕ.**

ВРЫЧЕНЄ *с.* (*стп.* rzeczenie) порада: з воли божєє и дару дх҃а свєто(г) за (в)рычє(н)є(м) приятє(л)ски(м) понѧ(л) єсми за сєбє в ма(л)жє(н)ство... па(н)ну якгнє(ш)ку (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 39).

ВРЪХНИЙ *див.* **ВЕРХНИЙ.**

ВРЪХОВНЫЙ *див.* **ВЕРХОВНЫЙ.**

ВРѢДНІКЪ *ч.* Шкідник: ащє нє засыплємъ воды сєя, и врѣдніка сєго нє оубьємъ, то вси бози наши вничиж(д)єни бꙋдоу(т) ѡ(т) исцєлєвающи(х) (1489 *Чет.* 9 зв.).

ВРѢМА *див.* **ВРЕМЯ.**

ВРѢНІЕ *с.* (*цсл.* врѣниє) горіння. ◇ **чинити врѣніє** *див.* **ЧИНИТИ.**

ВРѢТИ, ВРИТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wrzeć) **1.** Кипіти, клекотіти: показа́ло бы сѧ ди́вовъ и стра́ховъ много. да нє та(к) якъ кгрєцкїхъ зара́зомъ ѡ(т)тина́но и прє(ч) ѡ(т) тѣла цр҃ковнаго ѡ(т)мєта́но // алє тамъ всє посполꙋ и до нн҃ѣ ври́тъ, подобно остато(к) аж ꙋ пєклѣ сѧ доваритъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 7 зв.-8); Бꙋдє(т) ли вꙸко́ло котла́ ого́нь, а придаси́ ємꙋ дрѡвъ, запа́литъсѧ, и то́є што́ вꙸ котлѣ ва́ритъсѧ, и врѣєтꙸ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 331).

2. Горіти, палати: а то зꙸ ты́хъ сло́въ пр(о)рцки(х), з нє́здръ єго вы́шо(л) ды(м) го(р)ношка запалє́ного. я(к) бовѣмъ горщо́къ врѣє́(т) длѧ ѡгнѧ, што на спо́дѣ є(ст) взвы́шъ або вꙸзгороу по(д)ска́-

коує(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244 зв.); Страха́юсѧ Рѣки́ огни́стои, котра́ѧ прє(д) сѹдо(м) оны(м) тєчє́нїєм҃ волочи́сѧ // и на́йсрожшє врѣти по́ломєнєм҃ бѹдєтъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.);

перен. (*пройматися сильним почуттям, сильно захоплюватися чимсь*) горіти: Тыи твои Прєсвѣтлыи ви́дѧчи Клєйно́ты Ѡ(т)чє Архимандрита, Кто на твоѣ цно́ты Вєдлѹгъ свѣта и Дха, Кто́сѧ нє здѹмѣєтъ Хи́ба комѹ кѹ Бли́жнимъ, за́здрость в҃ ср(д)цѹ врѣєтъ (Київ, 1630 *Имнол.* 1).

ВРЯДНИКОВЪ *прикм.* (*належний урядникові*) урядників, урядника: Тая Ганна, жона врядникова ...вызнала, ижъ скрынку... дала въ захование Лаврику (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/І, 64).

ВРЯДНИКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРЯДНИЧИЙ *див.* **УРЯДНИЧИЙ.**

ВРЯДНИЧКА *див.* **УРЯДНИЧКА.**

ВРЯДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРЯДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРЯДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРЯДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВРАДЫТИ *див.* **УРЯДИТИ.**

ВРАДНЫКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРАДНИЧИЙ *див.* **УРЯДНИЧИЙ.**

ВРАДНИЧОКЪ, ВРАДНИЧОКЪ *ч.* Урядничок: врадничокъ єго ω(т)повєдя... панъ тєжъ мо(и) тыє сєла має(т) до жывота (1546 *ОГ* 29); Єє Милость, пани ДАДИНАА, постєрєгати маєтъ, абы бєзъ ѹтискѹ и лѹпєжства врадничи заховывалисѧ (1577 *AS* VI, 83).

ВРАДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВНИКЪ *див.* **УРЯДОВНИКЪ.**

ВРАДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРАДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВСАДИТИ, ВЬСАДІТИ, УСАДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) (*допомогти або запросити когось сісти*) посадити: Maxim Iscze bom tám wnet schlidył Sczo potráwy pryneseno Tá y mne zá stoł wsázeno (Яворів,1619 *Гав.* 21); Взѧ́лъ тє́ды Мωйсєй жонѹ свою́ и сны свои́ ω(т) Іωфо́ра тє́стѧ своєгώ, и всади́лъ ихъ на́ ослы́ и воротилсѧ до́ Єги́птѹ нєсѹчи по́сохъ бж҃їй въ рѹцѣ своє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 82 зв.).

2. (кого на що) *(призначити або обрати когонебудь на якийсь пост, посаду)* посадити, висунути: Того(ж) ча́сѹ ивонѧ заби(т). Козаци та́м҃ жє поби́ти. А прєтрила (!) тѹрци на господа́рс҃тво воло́скоє всади́ли (1509-1633 *Остр.л.* 127); кнѧзъ вышнєвє́цкїи з та́ростою (!) камєнє́цки(м) з росказа́нѧ є(г) к(р) м(л) в зємли́ воло́ской тѹрковъ и тата́ръ бо́лшє ҂ѕ поразили и сна єрємїина на господа́рство воло́скоє всади́ли (Там же, 128).

3. (кого) *(помістити кого-небудь кудись)* всадити, кинути: сотворилъ члвка по ωбразѹ своємѹ и подобию и в рай всадилъ (1489 *Чет. 22* зв.); ω(т)повидѣль ємоу ωгонь то хорыи рєкоучи. гги нє маю таковогo члка, который бы мѧ в҃садиль в҃ коупєль коли сѧ замоути(т) вода (1556-1561 *ПЄ* 359 зв.); гєдєω(н) болоба(н)... василия єврєянина... з мѣста выволо(к) и до ямы всадивши (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1 зв.); То́лкω памєта́й на мєнє́... абы єсь намєни(л) Фараώнови, ижь бы мєнє́ вы́вєлъ з҃ сє́й тємни́цы, бо́ крадє́жєю взѧ́то мєнє́ з҃ зємли́ Єврє́йской, а тѹтъ мєнє́ нєви́ннє до́ сєгώ ровѹ всажо́но (серед. XVII ст. *Хрон.* 208).

4. (що у чому) *(укріпити щось в чому-небудь, вставити в щось)* вставити: А да́лєй тогω нєзалєца́ючи, што сѧ всѣмъ подоба́ти ма́єт҃, бо якω Аа́рωнъ // ...бралъ на Пе́рси свои́ разѹ́мноє сѹдωвъ албо Рацїωна́лъ, в҃ кото́ромъ в҃сажє́ныи были́ двана́дєсѧтъ Ка́мєнїй (Київ, 1639 *МІКСВ* 218-219).

5. *(ув'язнити, позбавити волі)* посадити: и всажєно́ єгό на вє́жѹ высо́ко на мори и бы́лъ та(м) за варто́ю (1509-1633 *Остр.л.* 129); быль тыжь прозвищємь варав҃ва ис товариш҃ми своими в҃сажєнь длѧ того ижє в҃мѣстѣ оубїис҃тво // были оучинили (1556-1561 *ПЄ* 191 зв.-192); И поймали єстє того попа и вывели єстє єго вон из мѣста и дали єстє єго всадити во иншом мѣстѣ в Городку на колько мѣсяцей (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); а жєся ча(с) крати(лъ) и но(ч) наступала абы бє(з) кари злочи(н)ца нє зошолъ хотѣли го в куну... всадити (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 40 зв.); **всадити до везеня (вазєна), у вязєнє (везенє, вє́зєнъє) всадити** — ув'язнити, посадити, всадити: Кнегиня Козечиная дей казала мя у везене всадити (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/І, 65); Пан Александро Семашко... мене

безъвинне збивши... яко одну неволницу у везенъе всадил (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 249); жалова(л)... Мє(л)чи(ц)кии... што(ж)... мєнє по(и)ма(в)ши... //...звяза(в)ши до вєзє(н)я всади(л) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); Исидоръ... поиманъ быль и до везен'ѧ всажо(н) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53); ірω(д)... велѣлъ єго поймати, а всадити до вазєнѧ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 33 зв.); И привє(д)ши до двора подданого... Миха(л)ка у вязє(н)є до ла(н)цȣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цȣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **всадити (вьсадити, усадити) в темницю (темницу, темьницу), до темницы (темницѣ) всадити** — (в тюрму) посадити, всадити: црь иро(д) всади(л) в тємницоу жєны ради філифа брата своєго (1489 *Чет.* 270 зв.); Оуслыша(л) пакь іс, ижь іωан' в'сажє(н) єс'ть до тємницѣ пошєль до галилєи зоставив'ши назарєта (1556-1561 *ПЄ* 28 зв.); оувойді вь добрую волю с тєжбітом твоим покол єси єще на дорозє с ним, абы тєбє нє выдал суди, а судя выдал слузє, и в тємніцю всажон будєш (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 45); А ωни навчєни ω(т) старѣши(н) и мовили: нє сєго, алє Варавоу на(м) поусти, который головоу (!) заби(л) и всажено єго до тє(м)ницѣ (XVI ст. *УЄ Трост.* 65); и пришє(д)ши ωдє(н) повєди(л) и(м) ωто мȣжѣ которы(х) є(с)тє были дали всадити до тє(м)ницы є(ст) ȣ цє(р)кви стоѧчи ȣча люді (II пол. XVI ст. *КА* 25); а к(д)ы было иωа(н) кр(с)титєлѧ всажєно ω(т) ірода в тємніцȣ тєды ап(с)ль андрєй и(з) братомь свои(м) пєтром за(с) ωбєръноусѧ (!) до рємєсла своєго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103 зв.); ω іродє кажи єй ро(з)стрѣлѧти... и до тє(м)ницѣ всадити (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 416); **въ ланцухъ (до ланцуха) всадити (усадити)** (кого) — накласти кайдани, закувати: судя земский Киевский, приславши слугъ своихъ, мене самого на доброволной дорозе поймавши... до везаня и въ ланцухъ усадилъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/I, 27); И привє(д)ши до двора по(д)даного... Миха(л)ка у вязє(н)є до ла(н)цȣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цȣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **до коморъки всадити** — ув'язнити, всадити, посадити: по которого одезде... тот Панас, з росказаня отца Касиянового, сведчачого до коморъки кгвалтомъ всадивъши, грозил, ижъ стол его выпустити не мел (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР*1/VI, 730); **на коло всадити** (кого) — взяти на тортури: теды преречоный панъ Бокгуцкий... кони зъ рыштунками въ нихъ отобравши... презъ чтыри дни, яко якихъ злочинцовъ, на коло всадивши, въ подошвы киями били, не литостиве мордовали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 233).

6. *(про насіння) (помістити у відповідний ґрунт для росту)* посадити: и въ прироженью и(х) сѣмєна або насѣньѧ всади(л), ω(т) которы(х) послє прєстȣплєнїа ихъ, мы тлѣннїи раждаємсѧ, и множимсѧ, вȣдлȣгъ осȣж(д)єнїа бжіа въ зє(м)лю засѧ оборочаючисѧ (Острог, 1588 *Сур.* 1 зв.); Єстъ жрόдло бж(с)тва ω(т)цъ, а снъ и дхъ насѣньѧ бжого, або такъ мовѧчи. лѣторасли бгомъ в'сѧ в'саж(д)єныи, и яко цвѣтовє всєгда истотнїи (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 41 зв.).

◊ **всадити (кого) на свою скотину** — зробити кого-небудь власником чогось: Поліймω єгω винόмъ милосєрдіа, помажмо оливою члвколюбіѧ, в'садѣмω єгω на свою скотинȣ то єстъ, на свою маєтность ...нєндзȣ ближнѧго нашєго оутȣлѣмω (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 646); **на шыи (чиї) усадити** — *(поставити когось перед необхідністю виконати щось, доручити комусь виконати що-небудь)* покласти, звалити на плечі (чиї, кому): до того часу не безъ того, абы ихъ милость уси того уже не были ведоми, ижъ еще кгды мы такъ прычина великая не была дана, якую ми теперъ не одно дано, але тежъ на насъ... учоныхъ людей... на шыи наши усадили (Вільна, 1599 *Ант.*643).

Див. ще **ВСАЖАТИ.**

ВСАДНИКЪ, ВСАДНЫКЪ *ч.* Вершник, верхівець: вса(д)ни(к), кόнъны(и) вєр'хо(в)ны(и) (1596 *ЛС* 35); eques, всадныкъ (1642 *ЛС* 182); Кȣнь з головόю л'вєю, А з ȣстъ тогω Конѧ; ωгнь сѣрчаный выхόдитъ; далєкω на кил'ка лόктій, а в' мѣсто ωгона; зміѧ ядовитаѧ; в'са(д)никъ на тόмъ Коню Агглъ Бжій в' тѣлѣ лю(д)скωмъ (Чернігів, 1646 *Перло* 141).

ВСАЖАТИ *дієсл. недок.* Поміщати, саджати. **всажати (кого) на свої карки** — *(брати відповідальність за кого-небудь, брати на себе якийсь обов'язок у відношенні до кого-небудь)* накладати, звалювати собі на плечі кого: и сами доброволне в погибел не идѣте того своего врача на карки свои не всажайте, который шукаетъ згубы душъ вашихъ (Київ, 1644 *КМПМ* II, 289).

Див. ще **ВСАДИТИ.**

ВСАЖЕНЬЄ *с.* (*рекомендація когось на посаду, сприяння кому-небудь зайняти якийсь пост*) висунення, ставлення: всаже́ньємъ а́рона на господа́рство воло́скоє, вєли́кїє домы́ втагноу(л) былъ на воло́хы, кото́рыє бы́ и́хъ зни́щити были́ моусѣли, бы бы́лъ и(м) бо́лшє аро(н) господарова(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89 зв.).

Пор. **ВСАДИТИ.**

ВСЕ, ВЬСЕ, УСЕ *присл.* Постійно, завжди, все: а то кнѧзю Фєдорꙋ... я прирєкаю под моим словом и словом моим шлѧхєтским всє так ꙋчинити, коликолвєк потрєба вказывати бꙋдєт (Пісочне, 1541 *AS* IV, 285); Потомъ покладалъ лист... барбѣра Свинюского... в которомъ пишет, иж... был при небожчику... мало не три недели... ино дей... жадное речи не поведал... // одно все ся журилъ на полгакъ, с которого стрелялъ немернымъ набитемъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376-377); Тотъ сынъ болшій, который (*в рукоп.* нѣтъ. — *Прим. вид.*) усе однако былъ (XVI ст. *НЄ* 7); Того... Скарго, показати не можеш, абы з школы... богоносец выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопротивници, — горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 *Виш Зач.* 225); То твоє́й Прєвєлє́бной всє слꙋ́житъ ѡсо́бѣ, Высо́коє в' Высо́кой Имѧ́ єсть ѡздо́бѣ (Київ, 1632 *Євх.* 294); тогды все тот Марко пасинокъ его жадное потребы до отчима и матки свое(е) мѣти не мает (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 24);

(*протягом часу, що потрібен для визначення границі на означеному відрізку*) весь час, все: а хотаръ тому вышєписанномꙋ монастирꙋ и сєлам, що къ монастирꙋ прислꙋхають... ѡт липꙋ знамєнанꙋ и могила копана, та гори бꙋковиною, оусє връхѡм дѣла, до дрꙋгꙋ липꙋ... та на вєликы дꙋбь знамєнань... та чєрєс бахнꙋ, до конєць писка (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260); ѡт того лѣса...ꙋ дрꙋгий лѣсъ, глꙋбокий Пєрєброд... ѡт болота Вытиского до столпа... всє рꙋбаными гранми (Пісочне, 1541 *AS* IV, 282); та вьсє дорогою ѡлховєцкою идєжє исходит пѧт из лѣса на ꙋгол Жꙋржин (1583 *DBB* I, 86).

Див. ще **ВСЕГДА, ВСЕГДЫ.**

ВСЕБЛАЖЕНѢЙШИЙ *прикм. (титул вищих духовних осіб)* всеблаженніший: жєбы єгда якоє нєдооумѣнїє припада́єтъ, была рєчъ пови(н)наѧ, нє бєзъ зданьѧ всєблажєнѣйшаго стго закóнꙋ єпископа црькви мѣста константинополского, ...тóє нєдооумѣнїє з'єздови свєтитєлскомꙋ и стомꙋ розсоу(д)кови заховати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 136).

ВСЕБОГАТНЫЙ *прикм.* Багатий усім, багатий на все: Бъ, ѡ(т) бога(т)тва, (!) и́жъ всєбога(т)ны(и) всѣ(х) ѡбогачꙋючїй (1627 *ЛБ* 186).

ВСЕВИДЕЦЪ, ВСЕВѢДЕЦЪ *ч.* (*про Бога*) (*той, що все бачить*) всевидець: всє́ви́дєцъ прє́то ви́дѣвь и(х) таки(х) лоука́вы(х)... єдна́къ нє ѡстави(л) и(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 314); Ви́дѣлъ я́к' Всєви́дєц' Бгъ ѡтвóрєнꙋю Сóтниковꙋ ми́лость до слꙋги, и роз'ши́рилъ,... двє́рѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 365); ґдыжъ всєвѣдєцъ Бъ, нє на дóл'гость а́бѡ корóткость ча́сꙋ, в' котóромъ кто грѣши́т' смóтритъ, а́лє самꙋю вла́сность и прирожє(н)є, грѣха сꙋдитъ, вє́длꙋгъ тогѡ оумы́слꙋ и ка́ранъ ѡ(т) Бга быва́єт' (Там же, 246); ѡ(т)повѣда́ю таковóмꙋ зловѣрникꙋ ...Снъ то Бжїй всєвидєцъ ви́дѣлъ (Чернігів, 1646 *Перло* 128); *У порівн.:* Тóй якѡ всєви́дєцъ; прови́дѣлъ прє(д) вѣки живóтъ чловчєскїй: и Аггльскїй (Чернігів, 1646 *Перло* 1 зв.); нє потрєбꙋє, якѡ всєви́дєцъ, той испытꙋѧ ср(д)ца оутрѡбы (Там же, 150 зв.).

ВСЕВИДИМЫЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий**: ѡ вєликѡ чюдо ка(к) прємоудростнє книжьника ижъ тѧ оувидѣ(л) творєць всєвидимыи (1489 *Чет.* 118 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДУЧІЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий:** Февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо

(Київ, 1621 *Коп. Пал.* 497).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДУЩИЙ *прикм.* Всевидющий, всевидячий: Єсли ты мóихъ словéсъ оустыдáєш'сѧ котóрїи ѡбличáютъ бєзакóнїє и злодѣáнїє твоє, а длѧ чóгожє(с)сѧ нє в'стыдалъ грѣхи такъ брид'кїи и сромóтныи творúти, прєд' лицємъ и нєоукрúтым' оком' всéвидѹщаго бг҃а (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); **всевидущее око** — всевидюще (всевидюче) око: А ѡ(т)тóлѣ ласкáвє нáсъ призирáєшъ, Всєвидѹщимъ ѡкóмъ твоúмъ, И мúлѹєшъ нáсъ мл(с)рдамъ своúмъ (Чернігів, 1646 *Перло* 14).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДЯЩИЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєвидащии) те саме, що **всевидущий.** ◇ **всевидящеє око** — те саме, що **всевидущеє око:** явно я́ко ничим дрѹги(м), то(л)ко хѹлою и вєличанїє(м) гóрдости прє(д) ч҃лки: а прє(д) всєвидя́щи(м) óко(м) ѡкаѧ(н)нѣиши(й), и всѣ(х) тва́рєй бє(з)чєснѣйшїй єси (1598 *Виш.Кн.* 287).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДАЧИЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий.** ◇ **всевидачеє око** — те саме, що **всевидущеє око:** ѡсобливє пєрє(д) всєвидачими очима Б҃жими (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ.**

ВСЕВИНОВНЫЙ *прикм.* Який започаткував усе, є першоосновою, першопричиною усього: Слáва прє(д)вѣчномѹ, вúшєимéнномѹ, Нєпостыжúмомѹ Бг҃ѹ, бєз'начáлномѹ, всєвинóвномѹ, славúмомѹ (Чернігів, 1646 *Перло* 169).

ВСЕВЫШНИЙ, ВСѢВЫШНИЙ *прикм.* Всевишній: а за ты(м) полицає(м) в(с҃) бг҃ѹ в тр҃ци ам҃нъ писанъ листъ м(с)ца ноєври(и) дн҃ь ки҃ (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 17); гды сѧ змоцнатъ и задєржатъ насѣньє, в' часѣ належномъ выдаютъ на свѣтъ: потомъ в' разлѹчєнiи тѣла, Агг҃ли и всѣвышнiи хоры, вєсєлою тварю ихъ прiймуютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 340).

ВСЕВѢДАЮЧІЙ *прикм. у знач. ім.* Всезнаючий: Спра(в) лю(д)скихъ прєшлы(х) и пришлыхъ вѣдомость сам ѡдинъ всєвѣдаючій и всє прєшлоє и пришлоє притомнє оу сєбє маючій (Вільна, 1620 *См.Каз.* 14).

ВСЕВѢДОМОСТЬ *ж.* Всезнання: Хс҃ Бг҃ъ, прє(д) котóрым' нѣчóго нє Єст' закрúто, моцъ всєвѣдомости своє́ѣ покáзѹючи, и пéрвших' мѹжóвъ Єѣ выличáєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 264).

ВСЕГДА, ВЪСЕГДА *присл.* (*цсл.* вьсєгда) постійно, завжди, скрізь: и да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бг҃а всєдє(р)житєлѧ... а н҃шго смирєния блг(с)вєниє и мл(т)ва со (в)сими вами и на домє(х) в҃ши(х) всєгда (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); Бл(с)вєниє а(р)сєния... єпи(с)па митрополи(и) гали(ц)ко(и)... славє(т)ны(м) п҃но(м) мєщано(м) мѣста лво(в)ского... м҃лтва н҃ша к милостивому бг҃у за в҃шу м҃л(с)тъ є(ст) всєгда ѡ многолє(т)но(м) здрови(и) в҃м ради слыши(м) (Стрятин, 1561 *ЛСБ* 35); Также... во всем соединяем сему вышей менованому братству... правоверно жити... в любвѣ нелицемирной во вся веки строити по обычаю реченъного братства о Господи, всегда с любовию и кротостию собираючися (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); въсє(г)да радо(с)ни бѹдє(м) (Устя, 1600 *ЛСБ* 353, 1); тѹюжъ вóдѹ испивáютъ пото(м)кєвє (!) ихъ... абы тыми крилами [црк҃овъ] всєгдá по высотѣ нб(с)но(и) лѣтáл(а) и зáвшє смотрúла я́сно (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.); Вынѹ: Всєгдá, всѣгды, зáвжды, ѹставúчнє, въ вѣки (1627 *ЛБ* 23); Вы мїра сєгѡ видúмогѡ строúтєлѣ, и нáшѣ всєгдá вѣрныи хранúтєлѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 41); прилѣжнѡ всєгда, найпáчєжє в сїѧ дни́ С҃тыѧ Чєтырєдєсáтница Г(с)да молúтє (Київ, 1648 *МІКСВ* 347); **нынѣ и всегда** *див.* **НЫНѢ.**

Див. ще **ВСЕ, ВСЕГДЫ.**

ВСЕГДАШНИЙ, ВСЕГДАШНЫЙ *прикм.* Постійний, повсякденний, щоденний: И тáко созиждєтсѧ ч(с)тны(и) хра(м) сє(и) въ принoшє(н)є и всєгдашнюю м҃лтву ко г(с)дѹ бг҃у ѡ всѣхъ ва(с) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253, 1); М(о)гѹтством' и всєгдáшным' бодрымъ хрáнєнїє(м), свѣтєлъ явлѧя сѧ нарочúтъ сыи званїєм(ъ) (Львів, 1615 *ЗНТШ* L, 3); мы до úншоє цнѡ(т) зброѣ и ѡрѹж'ѧ, нє тáкъ всѣгды я́ко до м҃лтвы, похóпны и способны бѹдѹчи,

абысмы принамнѣй ты(м) найпевнѣйш(м) всегдашнеє молитвы оузброєн'ємъ, ѡномѹсѧ застановлѧли (Київ, 1634 *МІКСВ* 313);

(*який актуально існує, діє*) теперішній: а нн҃ѣ покинувши все на напа(сти) мусимо наклада(ти). понєважъ всєгда(ш)ни(и) нашъ сопоста(т) єпи(с)копъ лво(в)ски(и)... написа(л) єму листъ имєнє(м) па(т)ріа(р)шимъ фа(л)шивы(и) литерами рѹ(с)кими (Львів, 1593 *ЛСБ* 225).

ВСЕГДЫ, ВСИҐДИ, ВСѢГДИ, ВСѢГДЫ, ВСЮГДЫ, ВСѦГДЫ, УСЮГДЫ *присл.* (*цсл.* вьсєгды) те саме, що **всегда:** почали єго ѡ тоє просити, якь жє и всѣгды имь чинова(л) (1556-1561 *ПЄ* 192); смотрѣтє на пьтіці... и нє єс в них. ні спіжарні. а ні житніци. а всєгды б҃ъ их // кормит (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 75-76); и за нєго го(то)ви єсмо всѣгды ѹмирати (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1);нє всюгды пєршеє мѣсцє мѣлъ на синωдє(х) римскій бискѹпъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 147 зв.); Атъ я изъ вами усюгды в усѣ дны до скончанія вѣка (XVI ст. *НЄ* 116); на(д) которы(м) то ωзєро(м) Хс҃ избавитєль оустави(ч)нє стоить и всѣг(д)ы видить тыи спро(с)ныи справы и ωмил'ности свѣта того (XVI ст. *УИ* 1911/2, 73); всиґди до церкв(є) звонѧтъ, а ти мовишъ "нєхай ї(м) за мє(нє) Бога проси(т)" (XVI ст. *Сл. о см.* 335); И намъ Дх҃ѡвнымъ рєвноуючи Ап(с)лѹ Павлѹ, годно всєгды скрьбѣти и болѣти ѡ справахъ Црк҃ѡвныхъ (Львів, 1614 *Вил. соб.* 3); мы до иншоє цнω(т) зброѣ и ωрѹж'ѧ, нє такъ всѣгды яко до мл҃твы, похопны и способны бѹдѹчи, абысмы принамнѣй ты(м) найпевнѣши(м) всєгдашнєє молитвы оузброєн'ємъ ωномѹсѧ застановлѧли (Київ, 1634 *МІКСВ* 313); И слѹги мои милїи всѧгды порозганѧлъ, Адама и Євѹ и всѣхъ свѧтыхъ с собою забралъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 30); и въ всємъ творити волю ст҃ѹю твою, и въ свѣтѣ заповѣдей твоихъ всѣгди ходити (Чернігів, 1646 *Перло* 143 зв.); якω чловѣкъ сказѣ нє єсть подлєглый, такъ тєжь и рай который всєгды в' собѣ маєтъ плоды роскошныи и на возрѣньє вдѧчныи (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

Див. ще **ВСЕ.**

ВСЕГОДНЕ *присл.* Кожного дня: зачимъ бы в школє то(и) бра(т)ско(й) всєго(д)нє и нєпрє(р)ванє наѹка трвати могла вѣчними и пото(м)ными часы нє нищала (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВСЕГОСВѢТНИЙ *прикм.* (*який поширений у всьому світі, стосується всього світу*) всесвітній: ωбридливость єстъ идωлопоклонєніє в'сєгосвѣтнєє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32); Памѧтаймо, на смєрть, иж̃ъ Въскр(с)ніє бѹдєтъ и Соудъ страшный, на ономъ всєгосвѣтнємъ Трибѹналѣ Б҃жомъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 169).

ВСЕДАРОВИТЕЛНЫЙ *прикм.* Щедрий: З Ласки всєдаровитєлногω, прест҃огω и животворѧщогω Дх҃а, звыклым'... Црк҃овнымъ порѧдкомъ на мѣстцє сєє... з' которогω єв(г)лскои наѹки пропо вѣдь вшєлѧкымъ... слѹхачωмъ подавана бывати звыкла, в'стѹповати (Вільна, 1620 *См.Каз.* 5); А трєтєє свѧтω Кѹчωк', Мѣсаца... Сєптєвріа... обходили дѧкѹючи Всєдаровитєлномѹ Бг҃ѹ за зобра(н)є з' поль, з' садωвъ и з' винни(ц) вшєлѧкогω збожа, овоцω(в) и виноградѹ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 238).

ВСЕДЕРЖАВНЫЙ *прикм.* Всесвітній, всесильний, всемогутній: Пріими всємогѹщій; и всєдєржа(в)ный Б҃жє, сію малѹю мрєжѹ: або сѣткѹ нєгω(д)нои рѹки моєи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 169 зв.); Слава тєбѣ Хє҃ црѹ҃ прєславный, Чѹдный Б҃жє сил ный всєдєржавный (Чернігів, 1646 *Перло* 24); Б҃жє прєсѹщєствєнный, Бєзначалный, Всємогѹщій, и Всєдєржавный, прєвѣчны(х) чѹдєсъ; показатєлю вышє всѧкого слова, и Разѹма (Там же, 34).

ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ *ч.* Те саме, що **вседержитель:** Я з ча(с)ти моєє дѹховничоє митрополита(н)скоє страшнымъ ха҃ бг҃а моєго имєнємъ и гро(з)нымъ... на нє(д)балы(х) злы(х) дѣлатєлє(й) всєдє(р)жатєля сѹдомъ, а з ча(с)ти во(и)ска... Запоро(з)ского єслибы якоє нє(д)бальство ωколо наѹкъ... пошляковано... было... по(л)тори тисєчи золотыхъ... што го(д) чинити повинни будѹтъ (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВСЕДЕРЖАЩИЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєдьржащий) *(про Бога)* всевладний, всемогутній: Али и тѹ Рѹка твоѧ всєдєржащаѧ Црствѹєтъ, и всѣмъ створєнамъ навѣки справѹєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 69).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЕВЪ *прикм.* *(який належить вседержителеві, Богові)* вседержителів, Божий: да щадимый вєнєцъ пришлє(т) ω(т) роуки всєдєржитєлєвы (1489 *Чет.* 241).

ВСЕДЕРЖИТЕЛНЫЙ *прикм.* Всемогутній: то за́сь Сн҃ꙋ сла́ва, гды Всєдержи́тєл'ный Бг҃ъ О(т)цъ, Оц҃єм' быти Х(с)а Га҃ знан' быва́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 313).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ, ВСЕДЕРЖЫТЕЛЬ, ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ, ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *ч.* Вседержитель: да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бг҃а всєдє(р)житєлѧ во тро(и)цы єдиного и прч(с)то(и) єго мт҃рє помощъ (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); а хто бꙋдє(т) класти томꙋ соуди(т) всєдръжитє(л) мл(с)тивы(и) бг҃ъ и прєч(с)таа єго мать (Київ, 1554 *ПИ* №1); а богъ всєдє(р)житє(л) дш҃ꙋ мою до фалы своєє сватоє взѧ(т)и рачить (Миленовичі, 1581 *ЖКК* I, 192); напоминає(м) вашє' мл(с)ти аби є(с)тє та(к)жє пи(л)ности прило́жили якоби сє тои ч(с)тнии хра(м) за накладо(м) наши(м)... ти(м) поспѣшєнїє(м) дѣла(л) маючи надє(ж)ду на помо(щ) г҃а б҃а въсєдръжитєлѣ (Сучава, 1598 *ЛСБ* 323); вєлєсла́вный всєдє(р)жи́тє(л) и истиный бг҃ъ, отвори́лъ двє́ри мл(с)рдїа своє́го (Острог, 1598 *Отп. КО* 10); О, Боже Вседержителю, розъсуди прю нашу! (Вільна, 1599 *Ант.* 533); Хвала тобѣ, Г҃и Б҃є, всєдєржитєлю и ѡ(т)кꙋпитєлю, ижє ми да(л) дописати сєа книги, свободитєлю (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV 149); Всєдєржы́тєль Бг҃ъ... до конца жывота твоє́го... да ꙋкрыпи́т тя (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Тогда́ Агглъ во(д)нѡи стихї́и спра́вца, Рєчє́ правє(д)нъ єси́ Г҃и Бж҃є всєдєржи́тєлю, и Правєдны сꙋ́ды твѡи́ (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.).

Див. ще **ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ.**

ВСЕДНЕВНЫЙ, ВСЕДНЕВНИЙ *прикм.* Повсякденний, щоденний: ѡны(х) дн҃ю(в) коли сѧ примножало ꙋчєнико(в) сталосє шє(м)ра(н)є грєкомь проти(в) жидо(м) и(ж) го(р)дили вдовицами и(х) ꙋ по(с)лугова(н)ю всєднєвно(м) (II пол. XVI ст. *КА* 28); была спꙋстошона оста(т)нѧѧ офѣра всєднєвнаѧ в ц҃ркви... поставлє(н)наѧ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 44); amphemerinos, всє(д)нєвны(й) (1642 *ЛС* 81); perdius, всєднєвни(й) (Там же, 307).

ВСЕДОБРОТЛИВЫЙ *прикм.* *(про Бога)* всеблагий: За..., ла́скою и зєзволє́нїємъ всєдобротли́вогѡ... Бг҃а, вєзва́ный и Інавгꙋрова́ный бꙋдꙋчи я на ст҃ый... // ...Прєсто́лъ, взѧ́лємъ то прє(д) сє́бє, и оуважа́лємъ я́кѡ напи́л'нєи, абы на нє́мъ знайдꙋючисѧ,... нє знайшо́л'сѧ бы́ти нєключи́мы(м) рабо́мъ и лꙋка́вы(м) До́мꙋ Бж҃огѡ строѣ́тєлємъ (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 1-1 зв.).

Див. ще **ВСЕДОБРЫЙ.**

ВСЕДОБРЫЙ *прикм.* Те саме, що **вседобротливий:** Всєдо́брый и прєдо́брый Бг҃ъ и тво́рєцъ на́шъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 175).

ВСЕДРУЖЕНЪ *прикм.* Який з усіма дружить: Памфі́лъ: Всѣ(м) ми́лы(и), всєдрꙋжє(н) (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див.* **ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.**

ВСЕДУШНЕ *присл.* Те саме, що **вседушно:** Вы ся Павла святаго науцѣ и разуму духовному... во всем не толко сопротивляете, але еще вседушне и кгвалтовне (стлумити хотячи смиренную науку и простоту христову) борете (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); А твоего латынскаго языка вседушне диявол любит (Там же, 220); Ди́вно ми што в то́мъ є́стъ, же по таковы́хъ напомнєн'ѧхъ и обѣт'ницахъ, всєдꙋшнє до нєго прїйти, и сєбє ємꙋ ѡ(т)да́ти... и єгѡ само́го, а ѡпро́чъ єго ничо́го люби́ти нє хо́чємъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 40).

ВСЕДУШНО, ВСЕДУШЪНО *присл.* Всією душею: Не въбива́ти, но умрѣти за люде возлюби́л и своєго Христа вседу́шъно улюбил (к. XVI ст. *Укр.п.* 77); Иоанн русин, реченно Вышенский,... от Христа Спаса спасения алчет и вседушно молит (бл. 1610 *Виш. Посл. Лв. бр.* 232); шлѧхє́тный сє́й Мꙋжъ всєдꙋшнѡ шꙋкан' бы́лъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 16); Понꙋжда́юсѧ: Ква́плюсѧ, оусилꙋюсѧ,... оустрємлѧ́юсѧ всєдꙋшнѡ (1627 *ЛБ* 88).

Див. ще **ВСЕДУШНЕ.**

ВСЕДУШНЫЙ *прикм.* Щиросердний: Ты́м' спо́собомъ и дш҃а́ кото́раѧ ѡ(д)рє́кшисѧ свѣта, одного Г(с)да всєдꙋшнымъ шꙋка́н'ємъ в' пожада́ню ма́єтъ, а пра́цєю и стара́н'ємъ бє(з) прєста́н'кꙋ в' вѣрѣ надѣи єгѡ опєкива́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 37).

ВСЕДѢТЕЛНЫЙ *прикм.* Всесильний: ѡ(т)ложѣмъ ѡ(т) сєбє всѧкъ помыслъ сквєръныи всєдѣтєлноє лоукавъство (1489 *Чет.* 314 зв.).

ВСЕЖЖОНЬЄ *с.* Те саме, що **всесоженьє:** днѧ осмогѡ возмє пару синогорлицъ або голꙋбатъ и офѣрꙋєтъ сщ҃енникъ одно за грѣхъ, а дрꙋгоє на всє(ж)жоньє и будє очищонъ ѡ(т) плынєньѧ насѣньѧ своєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВСЕЗАЄДНО *присл.* Однаково: Всєзаєдно, idempevidem (*Уж.* 1643, 50 зв.).

ВСЕЗМЕРЗШИЙСА *дієприкм. у знач. прикм.* Всюди замерзлий: Го́лоть,... Лѣдъ, сєре́нъ, ожєлє́дица, гололе́дица: Всєзме́рзшааса вода́ на земли́, а́бо вода́ вы́шє землѣ поме́рзшаа (1627 *ЛБ* 26).

ВСЕИЗРЯДНѢЙШЫЙ *прикм.* Незвичайний, особливий: Потре́те... блго ч(с)тївѣ(и)шы(й), и блголѣтія це(р)ко(в)но(г) всеизря(д)нѣ(и)шы(й) любйтє(л) я(с)но в добродѣтєлє(х) сїяющы(и) прє(с)вѣ(т)лы(и) гѡ(с)пода(р) (Львів, 1629 *ЛСБ* 1051, 2).

ВСЕКАТЕЛНЫЙ *прикм.* Який стосується страти. ◇ **мѣсто всекателноє** *див.* **МѢСТО¹.**

ВСЕКОЛѢННЫЙ *прикм.* Всеосяжний, всеохоплюючий: Памфі́лъ: Всѣ(м) ми́лы(и), всєдрѹжє(н),... всєколѣнный (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕКОНЕЧНО *присл.* Нарешті, остаточно: потре́ба те́жъ на всєконе́чномъ ѡ(т)ложе́нїи ѡ(т) вѣка сєгѡ очищенїа, кото́рого єсли всєконе́чнѡ пре́нємо́жность до́сыть оучинє(н)а за грѣхи члкъ в' животѣ достѹпити нє мо́глъ... на́мъ пото́мкомъ... моли́ти... Ба, абы... прости́лъ ємоу грѣхи (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159); З тыхъ мѣръ и мы, всєконєчно сами(х) сєбє ѡфѣрѹймо Г(с)дѹ, и до вы(ш)помєнє́ны(х) до́бръ достѹплє́на спѣшмоса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 195).

Див. ще **ВСЕКОНЕЧНѢ.**

ВСЕКОНЕЧНЫЙ *прикм.* Кінцевий, останній, остаточний: Понєва́жъ бовѣ(м) тѣло и дша и дхъ поспо́лѹ грѣши́лы, потре́ба те́жъ на всєконе́чномъ ѡ(т)хоже́нїи ѡ(т) вѣка сєгѡ очищенїа (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159).

ВСЕКОНЕЧНѢ *присл.* Те саме, що **всеконе́чно:** Ве́сма: Вса́чески, вса́ко, всєконе́чнѣ, вса́кимъ спо́собом', згола, ѡ(т)ню́дъ (1627 *ЛБ* 15).

ВСЕКРАСНЫЙ *прикм.* Прекрасний: Всєкра́сноє похвале́нїє мєне́ съдєржи́тъ, ви́дачи доброче́снаго (!) по́честь ѡ(т) всѣ(х) прїимѹючи (Львів, 1591 *Просф.* 65); и хота(ж) цркôвъ всѣ(х) бл(с)вє́ны(х) дхо(в) днь стый тєпє(р) ра́достно ѡ(б)ходи(т), ѡсобли́вє єдна́къ того арха́ггла всєкра́сного и чоудо́вного, яко всѣхъ воєводы и кнажа́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 284 зв.).

ВСЕКРѢПОКЪ *прикм.* Дуже міцний: Пагкра́тїй: Всєкрѣпо(к), м(н). всѣми владѣа(и), или ѡдолѣва́а (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕЛЕНАЯ *див.* **ВСЕЛЕННАЯ.**

ВСЕЛЕНИЄ, ВСЕЛѢНИЄ *с.* **1.** Поширення, панування: а то бы вша мл(с)ть рачили вчинити дла своєго бгомолья и дшевного спсє(н)я памєтаючи свтоє писа(н)є єже рєчє г(с)ди бл(с)ви и ѡсвти любащи(х) благолѣпиє домѹ твоє(г) и мѣсто всєлєния славы твоя (Новогородок, 1547 *ЛСБ* 13).

2. Місце знаходження: ѡ(т)вєщала ємѹ двца трєпєщющи видиши ли сты што горо(д) сии вєликъ єстъ и всєлѣниє єго добро, а оць мои єсть и нє хочєть ѡтоити города сєго (1489 *Чет.* 82 зв.).

ВСЕЛЕННАЯ, ВСЕЛЕНАЯ, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕНЪНАЯ, ВЪСЕЛЕНАА, ВЪСЕЛЕННАЯ *ж.* **1.** *(вся система світобудови)* всесвіт, вселенна: яко писмо мо́ви(т) боу́йства о хѣ, кото́роє є(ст) на(д) всѣ свѣта того́ филосо́фїи, доро(ж)шєє, кото́роє т'мѹ ѡ(т) всєле́н'ныа ѡ(т)гна́ло (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 218); Прє(д)вѣчнаа м(д)рость Бжаа ѹстро́ивши совєршє́ннѡ всю всєлє́ннѹю подслнє́чнѹю, въ Єконо́мїю, а́л'бѡ завѣдова́н'є подала́ єдино́мѹ члкѹ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

2. (*земна куля з усім, що на ній є*) Земля, всесвіт: На(д)то боудє(т) проповѣдан'но єв(г)лїє цр(с)твїа по в'сєй въсєлєн'нѣй на свѣдоцьство всѣ(м) народо(м) (1556-1561 *ПЄ* 101 зв.); всєлє́н'наа, ввє(с) свѣтъ (1596 *ЛЗ* 32); ѡ(т) розли́чного в'здыха́нья го́лосѡвъ и бо́лѣзни наро́дѡвъ ср(д)чный кри́къ и нєпостѡа́нный шоу́мъ всю всєлє́ннoую испо́лнилъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 15 зв.); Уставляємъ вокупе всимъ вельможамъ и синъкглиту нашего царества,... имети власть по всей вселенъней (Вільна, 1599 *Ант.* 549); А што(ж) са оутаити нє могло, алє на вши(т)коу въсєлєноую оу повѣста(х) оувѣрєнїє пришло (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); А ижъ Петръ святый всей вселеннѣй апостолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 51); и Гдь въ ѡгни́ ви́хра прїйдєтъ... и всю всєлє́нѹю пѹстѹ поло́житъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.).

ВСЕЛЕННЫЙ *прикм.* Те саме, що **вселенский:** Wselennyi: Wselenski: powszechny: Oecumenicus (Жовква, 1641 *Dict.* 99).

ВСЕЛЕНСКИЙ, ВСЕЛЕНСКІЙ, ВСЕЛЕНСКЫЙ, ВСЕЛЕНСЬКИЙ, ВСЕЛЕНЪСКИЙ, ВСЕЛЕНЬСКИЙ, ВСЕЛЕНЬСКЇЙ, ВСЕЛЕНСКИ *прикм.* (*спільний для всіх церков*) вселенський: Папа Римский пишется вселенъскимъ, и опокою, и викариемъ Хрістовымъ (1582 *Посл. до лат.* 1123); Там бовѣм на оном вселенском позорищи пред Христом все станем и тогда скутком узрим, кто будет лучший — латыня ли или грѣки с Русью (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 161); Не только вселенскій непріятель, але и з нас самых повставши ложныє учителѣ, ухопленыє мудростію рымскою, отступленієм своим правовѣрнымъ христіаном одолѣти не могут (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56); До того естъ католическая, то естъ вселенськая, не поединковая,... которая всихъ вѣрныхъ по вси часы въ собѣ замыкаетъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 181); пока́зꙋєтъ... єдиноста́йный... звы́чай... зажива́на Бж(с)тве́нны(х) сєдми́ Та́ин҆... вєдлꙋ́г҆ чи́нꙋ... Цр҇кви с(т):... кото́рая якій принала звы́чай ѡ(т) Х҇а Па́на, Ап(с)лѡ(в) ст҇ы́хъ, Всєле́нски(х)..., тако́вы(и)..., ѡ дѣйствїю и оужива́ню ѡ́ныхъ҆ съдє́ржи(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.); **вселенская церковъ** *див.* **ЦЕРКОВЪ; вселенский патриархъ** *див.* **ПАТРИАРХЪ; вселенский синодъ** *див.* **СИНОДЪ; вселенский соборъ** *див.* **СОБОРЪ; вселенский учитель** *див.* **УЧИТЕЛЬ.**

Див. ще **ВСЕЛЕННЫЙ.**

ВСЕЛИВАТИСЯ *дієсл. недок., перен.* (в кого) (*опановувати кого-небудь*) вселятися: всєливаєть бо са в на(с) дх҇ъ ст҇ыи (1489 *Чет.* 214).

Див. ще **ВСЕЛИТИСЯ.**

ВСЕЛИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*помістити, розташувати кого-небудь для проживання чи перебування*) вселити: Въ жи́лища мѧ нб(с)наѧ съ ст҇ыми ти всєли, и вѣчныхъ бл҇гъ прича́стїємъ дш҇ꙋ мою възвєсєли (Дермань, 1604 *Нал.Кр.* 2).

2. *Перен.* (що) (*викликати певні почуття*) вселити: Инок, аще не отбѣгнет от человѣк и не вселится в пустыню, не толко не имѣет что притупити от добродѣтелей, але еще ни единое страсти не свободен и не имѣет мѣста, гдѣ добродѣтель вселити (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241).

ВСЕЛИТИСЯ, ВСЕЛИТИСА, УСЕЛЕТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (що, на що) (*приміститися, розташуватися для проживання*) вселитися, поселитися: ѳєамъ... ѡпа(т) дрѣвомъ кр(с)тнымъ в раи всєлиса (1489 *Чет.* 28 зв.); Изъ вѣровъ лишивъ Египетъ..., изъ вѣровъ... пришовъ Аврамъ и уселивъся на землю, помѣнену ему (XVI ст. *НЄ* 118); Инок, аще не отбѣгнет от человѣк и не вселится в пустыню, не толко не имѣет что притупити от добродѣтелей, але еще ни единое страсти не свободен (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241); Г҇ди кто́ обита́єтъ въ жилищи твоє́мъ: или кто в҆сєлит҆ся въ Ст҇ꙋю Го́рꙋ твою́ (поч. XVII ст. *Пчела* 24); А Сампсѡ́нъ поше́дши всєли́лса при пото́кꙋ в҆ пєче́рѣ скалы (серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.).

2. *Перен.* (в що) (*поміститися, перенестися куди-небудь в уяві, думкою*) вселитися: Пов҆ста(н)тє ѡ(т) тако́го сноу заблуже́на,... в҆стꙋпѣтє въ виногра(д) сїон҆скій, всєлѣтєса в҆ мѣста арома(т), събира́йтє бг҇оно́сны(х) кры́нъ цвѣты, нє мов҆тє(ж) ѡ(т)ц҇а ма́ємо авраа́ма (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); По́ст҆мѡ прє́тѡ, жєбы́с҆мѡ са зась до Ра́ю всєли́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 66);

(*опанувати кого-небудь*) вселитися: Всєли́л҆са бовѣмъ в҆ живо́тъ Дѣви́чїй Б҇ъ сло́во, и нє ѡпали́л҆ о́гнь Бо(з)ства єгѡ́, члонкѡ(в) Дв҇чого тѣла (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 123 зв.); А вселилъ са во живот пре-ч(с)тои панни (І пол. XVII ст. *Рєз.* 173); Бєсм҇ртнои Жи́зни пода́тєлю, прійди всєли́са в на́съ (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

Дув. ще **ВСЕЛИВАТИСА, ВСЕЛЯТИСЯ.**

ВСЕЛУКАВЫЙ *прикм.* Підступний, лукавий: але ку скуткови про завист и ненавист от вселукавого діавола пріити, тѣсенъ пут и жесток барзо (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); Алє до скꙋ(т)кꙋ для за́висти и нєнави(с)ти ѡ(т) всєлꙋкаваго діаво́ла ѡ(т) злы(х) пріатєлєй... знищєня задво(р)ны(х) и сеймовы(х) пра(в) тє(р)пячи При(и)ти и рєчіи На свѣ(т) доскона́лє Показа(т)... трꙋ(д)но могꙋ(т) (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

ВСЕЛѢНИЄ *див.* **ВСЕЛЕНИЄ.**

ВСЕЛЮТНИЙ *прикм.* Недобрий, поганий, злий: Всєлютный. Ipsa malitia peior (1650 *ЛК* 437).

ВСЕЛЯТИСЯ, ВЪСЕЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* Вселятися: никáко нє мóгоу очїи мои(х) къ зрѣнїоу възвéсти коли ю(ж) свѣ(т) очїи мои(х) въ гро(б) въсєлѣéтсѧ (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16); Вселя́юся. Inhabito (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВСЕЛИТИСЯ.**

ВСЕЛѦКИЙ *займ.* Всякий, всілякий, різний: мнє вє(л)цє ла(с)кавы Пановє Бра(т)ство здровлѧ доброго и всєлѧки(х)... потѣ(х) ѡ(т) г(с)а бга в(ш) м(с)тя(м) жычимо (Устя, 1614 *ЛСБ* 450, 1).

Див. ще **ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛЯКИЙ.**

ВСЕМЕРО *присл.* У сім разів, семикратно: И Оудѣли Вы́шнємꙋ з' того, што ѡ(т) нéго маєш' а óнъ тобѣ в'сéмєро бóл'шъ ѡ(т)дасть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 91).

ВСЕМИЛОСЕРДНЫЙ *прикм.* Всемилостивий: Просѣмо всємилосéрдного Бга (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 782).

ВСЕМИЛОСТИВЫЙ *прикм. (про Бога)* всемилостивый: О всємл(с)тивая госпожє бцє мрїє, ты намъ лѣствица на нбо (1489 *Чет.* 19 зв.); а млила(с) до в'сємл(с)тиваго Бга з вєликою пи(л)нос'тю и набжє(н)ство(м), абы єго стаѧ мл(с)ть и(з)яви(л) єи ли(ч)боу ра(н) тѣла своєго стго (XVI ст. *УЄ Трост.* 83); просѣмо... всємл(с)тивогѡ сꙋдїю Спсúтєлѧ нáшогѡ Іис Ха, абы дшꙋ ѡ́ныѧ принѧ́лъ в' рꙋцѣ свой Бóзскїи (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 946).

ВСЕМИРНЫЙ, ВСЕМИРЪНЫЙ, ВСЕМЇРНЫЙ, ВЪСЕМИРНЫЙ *прикм.* Всесвітній: посла(н) бы(ст) гаври(л) всємирноє поведати сп(с)нїє (1489 *Чет.* 157 зв.); Нам жє прєславно явúсѧ всємúрнаѧ рáдость, всєсвѣтлыхъ писáнїй нєизгланнаѧ слáдость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Аще бо хто верже камень на высоту, мняще небесную збивáти красоту всемиръного солнца ясного свѣтила, на самого єго падет тая сила (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); Рокꙋ тисє(ч)а шєстосотного мє(с)ца сє(н)тєбра дї дня на памє(т) всємїрного воздвижєнїя чстна и животворѧща кр(с)та г(с)дня свята (1600 *УИ* 1911/2, 13); Ты же, костеле латынский,... дедичем вѣчным (помпы,... маестату и власти поземнаго начальства всемирного обладателя) именуешися (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); Алє южъ сѧ ты нѣчóмꙋ на сéмъ свѣтѣ дѣючомꙋсѧ нє дивꙋєшъ, всємúрный óный, лю́дскими очúма нѣкóли нєвúдѣный дúвъ в' оутѣшномъ подивéню мáючи (Вільна, 1620 *См.Каз.* 7 зв.); Всємúрный. Totius mundi (1650 *ЛК* 437).

ВСЕМОГУЧИЙ, ВСЕМОГУЧЇЙ, ВЪСЕМОГУЧИЙ *прикм. (про Бога, божу силу, ласку)* всемогутній, всесильний: Я присєгаю па(н)у бгу всємогꙋчомꙋ в тро(и)цы єдиному (1566 *ВЛС* 59); Писа(л) и присыла(л) до мєнє гєлията боруxо(в)-ского... панъ григорє(и) проскура... ѡповєдаючи ѡ то(м) и(ж)... за навєжє(н)ємъ пна бга всємогучого до(м) мо(и)... ѡгнємъ згорєлъ (Черкаси, 1589 *ЦНБ* II 23258, 1); Мистúрїа, алболи Тáйны, сꙋтъ видóмыє знáки... абóвѣмъ прє(з) оныє нєвидúмо на дшꙋ нáшꙋ, лáскꙋ свою всємогꙋчїи бгъ вливáєтъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 1); а далєй... месъца светые Богу Въсемогучому посвецоные... зпрофановали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

у знач. ім.: Абовѣмъ ты самъ єдинъ мыслєй мои(х) скрытости вѣдаєшъ и всє самъ яко єдинъ всємогꙋчїи можєшъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 98); рє(к) слꙋхáчь пóвѣстєй бжїихъ: котóрый видѣнїє всємогꙋчє(го) вúдѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 144 зв.);

перен. всемогутній: Поты(м) тáкъ замыкає(т): всємогоучи(и) мóви(т) рємєснúкъ ѡ́нъ мóглъ бы з ни(х) якїє рéчи попрáвити: єдна(к) єдны рéчи та(к) мóвит досконáлє, такъ штоýчнє створúлъ, жє ничóго досконáлшого нє мóглъ оучинїти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232 зв.).

Див. ще **ВСЕМОГУЩИЙ, ВШЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОГУЩИЙ, ВСЕМОГУЩЇЙ, ВСЕМОГУШЧИЙ, ВСЕХМОГУЩИЙ, ВСѢХМОГУЩИЙ *прикм.* Те саме, що **всемогучий:** яко малжонку мою милую, такъ дѣти и все маетности мои ...поручаю... въ опеку у оборону пану Богу всехмогущему (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/I, 33); зємєнинъ г(с)дрски(и)... жалуючи и ѡповєдаючи са(м) ѡ(т) сєбє... ѡ то(м), иж... су(д)ичъ зємъски(и)... з многими слуга(ми)... своими... нє смотрєчи на пана бога всє(х)могущо(г)[о] // ... наєхавши... на имєнє жоны моєє... попалили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 100-101); нєхай прїидєть в корабли ѡсъбливє на поустоє мѣсцє г(д)є ѡ(т)ходи(т) жє избавитє(л) нашь всємогоущїй (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 139); Я, Алєксѣй Мириловичъ... зєзнавамъ, ижъ зъ помочу

пана бога въ чєсть и хвалу богу всѣхмогущєму, храмъ змє (!) святый збудовали (Фольварок, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225); пытаю тебѣ, в котором бы блудѣ... люди быти имѣли, коли прошением того дошли, иж бог всемогущий,... лутче крестит в словенском языку, а нежели в латынском (1608-1609 *Виш.Зач.* 217); Я... панъ Гневошъ... сознаваю ... симъ листомъ... свещенноиноку Герасиму..., на речъ нижей в... листе моемъ фунъдушовымъ описаную, ку чти и фале Бога всемогушчого... ему самому и од него по немъ наступуючимъ данымъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434); Мно́гими Прєрогаті́вами албо Го́дностами, Бг҃ъ Всємогꙋ́щій ста́нъ Сщ҃єничєскій, оушанова́лъ и оучти́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 9); четве(р)тое слове(т)ся,... зе(м)ля запаматалая, бо тии дш҃и ко(т)ри(и) в пекло идутъ нѣгди не будетъ в нихъ памятаня, пре(д) цр҃е(м) всемогꙋщи(м) (серед. XVII ст. *Луц.* 526); Ажно бг҃ъ всємогꙋщи(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоєго ца(р)ского вєличества посланцꙋвь (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12).

Див. ще **ВШЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОЦНЫЙ, ВСЕМОЦЕНЪ *прикм.* Всесильний: всєгды тотъ єсть с тобою какъ женє ѡ(т)лоучєнъ и ѡдиномыслєнъ всємоцєнъ с тобою (1489 *Чет.* 126 зв.); чита́ємъ, кото́рый абы лю́дꙋ ѡзнаймилъ, ижъ мо́жєтъ бг҃ъ оупа́докъ мѣста и цр҃кви валы и камѣна ѡ(т)нови́ти и напра́ви́ти, яко то́й, кото́рый всємо(ц)ный єстъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 155);

у знач. ім. Нє посилкована́ бовѣ(м) а́гг҃лъ всємо(ц)номоу дава́лъ: а́лє якъ бг҃у, слоужилъ в то(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 90).

Див. ще **ВСЕМОЩНІЙ.**

ВСЕМОЩНІЙ *прикм.* Те саме, що **всемоцный:** ѡ Бж҃є на́шъ крѣпкій и всємо́щній, Ста́лєсѧ на зємли якѡ нє́мощный (Чернігів, 1646 *Перло* 71 зв.).

ВСЕМУДРЫЙ *прикм.* Дуже мудрий, розумний, всезнаючий: Нє попро́жнꙋ бовѣмъ и нє з трафꙋнкꙋ, то́є сѧ оузакони́ло, и Бж҃їєи Цр҃кви, ѡ(т) єгѡ Всєм(д)рыхъ Оучн҃никѡвъ прєда́ло, жєбы при стра́шныхъ Таємницахъ па́мѧть чини́лъ Ієрєи (Київ, 1627 *Тр.* 38); В чомъ всємꙋдрый Бг҃ъ доро́гꙋ оучини́лъ Жидѡ́мъ, здалє́ка приво́дѧчи и́хъ на Вѣрꙋ х(с)вꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239).

ВСЕНАРОДНЫЙ *прикм.* Всенародний: Гдє которы(и) з ва(с) єп(с)пъство ѡ(т) вышнєго зва́нїѧ, дарова́нїѧ и ѡсщ҃єнїѧ, и ѡ(т) всєнаро(д)наго избранїѧ гласа восприѧ(л) (1598 *Виш.Кн.* 280 зв.); Умыслъ теды и способъ для остатнего поратованя тых всенародных бѣд и потреб с порады... преложоных духовных наших ест такій (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 529); а по сꙋдѣ твоє́мъ стра́шномъ всєнаро́дномъ, о́нѡмъ,... трибуна́лѣ єнєра́лномъ, дарꙋй ємоу цр(с)твїє (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 170).

ВСЕНОЧНЫЙ *прикм.* (*який відбувається вночі*) цілонічний: Жилъ на́ свѣтѣ за Свѣтомъ, наоучилъ пости́ти. Дни свѧтыи... чє́стно обходи́ти. На всєно́чныхъ мл҃твахъ трва́ти На то дш҃ꙋ и Сєр(д)цє ѡ(т)далъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8); Частокро́тныи Хс҃ Збави́тєлѧ на́шєгѡ всєно́чныи, ажъ и до крва́вогѡ по́тꙋ по́движныи // моли́твы, былы ємꙋ я́кобы смє́ртю Изстꙋплє́нїѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15-15 зв.).

Див. ще **ВСЕНОЩНЫЙ.**

ВСЕНОЩНОЄ *с.* Всеношна: а бора(н) по ї҃і аспръ штобы єстє вси(и) ты(и) рєчи покупи(ли) и ꙋчинили пра(з)ни(к) ꙋ цркви нашо(и) и всєно(щ)ноє (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); Тогожъ року декабря 5 дня... почали служити всенощное (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

ВСЕНОЩНЫЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєнощьныи) те саме, що **всеночный:** Артыкꙋлъ в҃і. Ѡ(т)мѣна всѣх ѡныхъ старожи́тных цєрємо́ній цр҃ко(в)ных, то єсть всєно́щных ѡ(т)пра́въ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28); Агрипнїа, Бдє́нїє:... То́єстъ прє(з) цѣлꙋю но́чъ чꙋтьє, мл҃твы прє(з) всю но́чъ в цꙋлости бє(з) спанѧ в цр҃кви ѡ(т)право́ваныи. а вє́длꙋ(г) чи́нꙋ Цр҃ко́вного назва́є(т)сѧ, всєно́щноє Бдє́нїє (1627 *ЛБ* 172).

ВСЕОРУЖЕСТВО *с., перен.* (*про силу молитви*) всеозброєння: Нє за́вжды або́вѣмъ по́стити... лє́чъ на ко́ждо(м) мѣстцꙋ, и ко́ждогѡ ча́сꙋ, моли́твы я́ко найгарто́внѣ(и)шєє збро́ѣ и всєѡрꙋжєства, на вшєлѧкїѣ проти́вности, сна́днє, ла́твѡ, и присто́йнє зажи́ти мо́жє(м) (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВСЕПАЛЕНІЄ, ВСЕПАЛЕНЬЄ *с.* Жертвоприношення через спалення: Кто колвєкъ мєжи вами мꙋдрый єсть, нєхай придєтъ и чинитъ што

г(с)дь росказалъ: то єсть:... лєхтарь и лампы: олтарь кажєньѧ и олтарь всєпалєньѧ, шаты Аарѡнꙋ и сынѡм' єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 112 зв.); нєхай бꙋдє офѣровать овцꙋ або козꙋ або парꙋ синогорлицъ або голꙋбѧтъ двоє г(с)дꙋ, одно за грѣхъ а дрꙋгоє на всєпалєніє (Там же, 115 зв.).

ВСЕПАЛНЫЙ *прикм.* Жертвоприношувальний через спалення: Бо єслижє нє пєрвѣй забєтъ и заколєтъ овцꙋ Сщникъ, нє бываєтъ солєна, ани на всєпалнꙋю офѣрꙋ Г(с)дꙋ приношена (Вільна, 1627 *Дух.б.* 7).

ВСЕПОЖИРАЮЧИЙ *прикм.* (*який усе знищує*) нищівний, руйнівний: а на(д)то, волосы, которыє соуть оу насъ найслабшєє створє(н)є, и тыє тогды на(д) діамєн'тъ были мо(ц)нѣйшими, ижъ моглй спростати всєпожираючомоу поломєню (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

ВСЕПРЕПОДОБНѢЙШІЙ, ВСЕПРЕПОДОБНЕЙШИЙ *прикм.* (*титул духовних осіб*) високопреподобний: Всепреподобнейшему въ іеромонасехъ господину Иосифу Ректору школъ..., ласка, покой и милосердіе отъ Христа Бога (Корсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 273); Ѡ(т) нєгожє ты ѡ(т)чє всєпрєп(д)бнѣйшїй Пєтрє архімандритє Пастырю Ч(с)тнѣйшїй Имѧ пріємъ (Київ, 1629 *На г. П. Мог.* 8 ненум).

ВСЕРЕДИНѢ, ВСЕРЕДИНЕ *присл.* **1.** (*у межах, в оточенні, у внутрішній частині*) всередині: Шпихълиръ где порохи а салитры ховають трєхъ сажонъ в сєрєдинє ѡблєплєнъ глиною ꙋвєсь (1552 *ОКЗ* 33); два рубины по концах, а в середине диямент, в кронцу, што уколо идет короны (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 427); Вънꙋтръ: Внꙋтрѣ, всєрєдинѣ (1627 *ЛБ* 21); Хімєра: Коза спєрєдꙋ лє(в), а з'задꙋ змїй, 1а всєрєдинѣ Хїмєра (Там же, 241).

2. (*на однаковій віддалі між предметами)* посередині: Замокъ ѡстєръски(и) за днєпромъ а за дє(с)ною мєжи києва и чє(р)нигова ѡтъ замъковъ тыхъ в сєрєдинє з обꙋ сторонъ по дєсѧти миль (1552 *ООЗ* - 1, 47); замо(к) ѡ(с)тръски(и) за днєпро(м) а за дє(с)ною мєжи Києва и чє(р)нигова ѡ(т) за(м)ко(в) ты(х) всєрєдинє з обоу сторо(н) по дєсєти ми(л) (Варшава, 1616 *ООЗ* - 2, 1).

ВСЕРОДНЫЙ, ВСЕРОДНИЙ *прикм.* **1.** Загальнолюдський, вселюдський: Видимо, по вєликомъ, а всєродномъ голодѣ, на припроважєніє, з' далєкоѣ Нб(с)ноѣ крайны, живности гойнє всѣх' пєрєкормити могꙋчоѣ, Корабл' оурубльныи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 753).

2. Всеплодючий, всеродючий: omnifer, всєро(д)ни(й) (1642 *ЛС* 291).

ВСЕСВЕТЫЙ *див.* **ВСЕСВЯТЫЙ.**

ВСЕСВѢТЛЫЙ *прикм.* **1.** Дуже ясний, світлий: нє во всєи бо зємли явиласѧ // всєсвѣтлая звєзда (1489 *Чет.* 120 зв.-121).

2. (*при титулуванні*) ясновельможний: Всєславномꙋ і вєликолѣпномꙋ, блгочєстивомꙋ жє и правосла(в)номꙋ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомꙋ, воєводѣ кієвскомꙋ, всєсвѣ(т)ломꙋ кнжати васйлію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

3. Пресвітлий: Нам же прєславно явисѧ всємирнаѧ радость, всєсвѣтлыхъ писанїй нєизгланнаѧ сладость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.).

ВСЕСВЕТНЫЙ *прикм.* Всесвітній: Ѡкєанъ Всєсвѣтнєє морє (1627 *ЛБ* 242).

ВСЕСВЯТѢЙШИЙ, ВСЕСВЯТѢЙШІЙ *прикм.* (*при титулуванні*) пресвітліший, найсвятіший: Роздѣлъ .ѕ. Замыкаючій в собѣ листы нѣкоторыє навєлєбнѣйшого, и всєстѣйшого киръ мєлєтіа пєрє(д) тымъ алєксандрійского, а тєпєръ оужє Костантинопо(л)ско(г) патриархи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185); Блаженнѣйшій и всесвятѣйшій папа и патріарха... Киръ Мелетій, много иныхъ... книгъ написалъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 49); На што ровне тежъ зезволилъ и благословилъ Преосвященный Архіепископъ Кіевскій Галицкій и всея Россіи, благочестивый тогожъ Всесвятѣйшого Вселенского Патріарха Константинопольского послушный и подлеглый Митрополитъ Киръ Исаія Копинскій (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

ВСЕСВАТЫЙ, ВСЕСВЕТЫЙ, ВСЕСВЯТЫЙ *прикм.* (*про святого Духа*) пресвятий: Смирєниє нашє ѡ(т) благодати и дара и области всєсвєтного и живоначалъного дꙋха данъныя ѡ(т) спаса христа свєтымъ єго ꙋчєникомъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Ѡстаєтъсѧ тєды мовити, жє даваніє дховны(х) дарѡвъ, з' зєзволєніємъ Ѡцовски(м) и Снобски(м) сталосѧ на Стыхъ Ап(с)лѡвъ, за добровольнымъ пристіємъ самого Всєстго Дха (Київ, 1619 *Гр.Сл.*

243); гдебы не // было отъ благочестивого епископа церкве албо олтаря посвященого, абы властію всесвятого и животворящаго Духа недостатки христіанскіе отъ зверхности нашое митрополитанское наполнялъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 266-267); чиновнє по стєпєнє(м), сщ҃єносца, пѣвца, чєтца, по(д)дияконa сотворило, и со призываніє(м) всєс҃тго и животворящаго дх҃а, диякона бл҃(с)вило (Київ, 1627 *ЛСБ* 496).

ВСЕСИЛНИЙ *див.* **ВСЕСИЛНЫЙ.**

ВСЕСИЛНО *присл.* Всесильно: Хс҃ сн҃ъ Ба҃ жи́ва сро́дзє оумєрщвлє́нны(и), Якѡ мєртвє́ц҆ в҆ ка́мє(н)но(м) гро́бѣ положє́нны(и). Днѧ ны́нѣшнего з҆ мєртвы(х) всєсилно повста́є(т), Всѣх҆ сро́гих҆ нєпріа́тєль сла́вно побѣжда́єт҆ (Львів, 1631 *Волк.* 24).

ВСЕСИЛНОСТЬ, ВЪСЕСИЛНОСТ *ж.* Всемогутність: ест тая въсесилност отцевскаа… потѣха великая на против креста и на против всѣхъ неприятелей Церкве Божеей, и во всѣхъ смутках тая ест утѣхою нашею (Вільна, 1600 *Катех.* 14); Нє є́стъ бо́вѣмъ то моцы чл҃вчєѣ, ходи́ти по мо́рꙋ, а́лє всєси́лности Бж҃єѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 443).

ВСЕСИЛНЫЙ, ВСЕСИЛНИЙ, ВСЕСИЛЬНЫЙ *прикм.* (*який має необмежену владу, силу, вплив*) всесильний, всемогутній: Вѣчныи и всєси́лныи бж҃є всѧкоѧ бл҃г(д)ти, Своимъ мл(с)рдіємъ бл҃говоли намъ сєда́ти (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Бо́гъ всєси́лный… бо́гъ правди́вый, Заступникъ на́шъ пє́вный потѣшли́вый (Львів, 1591 *Просф.* 68); Добрую ма́єте вѣру и науку, и помощ божую, всесилную руку (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); А претожъ розсуди собѣ кождый, от початки свѣта яко той старый… діаволъ єднаким способом своим през найстарших,… и мудрѣших становъ противъ всесильному и премудрому Богу воює т (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); При добро(м) здравіи въсяки(х)… утѣ(х) ѡ(т) всєси(л)наго… бг҃а полꙋчити жєлаємо (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 436); Ты са́мъ Бж҃є всєси́лный Нє дай дозна́тъ на́пасти, з҆ хрістиа́нъ нико́мꙋ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 18); Тꙋю мы до́брꙋю ста́лꙋю, и нєявѣючꙋсѧ з҆ ла́ски всєси(л)ного Бг҃а ма́ючи, слꙋшнє ща(с)ли́выми зва́тисѧ мо́жємо (Вільна, 1627 *Дух.б.* 5 зв.); Єсли ѡ то(м) змѣнку бꙋдꙋ(т) чинити в колѣ, яко(ж) за волею всєси(л)ного бг҃а ѡ то(м) жа(д)ноє змѣнки на сє(и)микꙋ в галичꙋ нє было (Путятинці, 1636 *ЛСВ* 532); за твоє́ю всєси́л҆ною по́мо(ч)ю во́л҆нымъ ѡ(т) вшєлѧ́кои нєсправєдли́вости… и ѡ(т) и́нших зло́стїи быва́ю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 8); omniualens, всєси(л)ни(й), всємогущи(й) (1642 *ЛС* 291); Ты всєси́лною вла́стїю твоє́гѡ Бж(с)тва, Сътвори́лъ єси́ Чи́ны Агг҃лского множєства́ (Чернігів, 1646 *Перло* 70 зв.).

ВСЕСЛАВНЫЙ *прикм.* **1.** Прославлений, преславний: слово ѡ ѡ(т)кровѣнии ст҃го оц҃а архіппа пꙋстынника и паламарѧ всєславно(г) храма (1489 *Чет.* 6 зв.).

2. (*при титулуванні*) преславний: Всєсла́вномꙋ і вєли́колѣпномꙋ, бл҃гочєсти́вомꙋ жє и правосла(в)номꙋ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомꙋ, воєво́дѣ кієвскомꙋ, всєсвѣ(т)ломꙋ кн҃жа́ти васи́лію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

ВСЕСОВЕРШЕННЫЙ *прикм.* Найдосконаліший, довершений: мы же вмѣщаем божество всесовершенное и богатѣйшее (бл. 1610 *Виш.Посл. Лв.бр.* 233).

ВСЕСОЖЕНЬЄ, ВСЕСОЖЖЕНЬЄ, ВСЕСОЖИЖЕНІЄ, ВСЕСЪЖЖЕНЇЄ *с.* Жертвоприношення через спалення: Чуешъ ли, жидовине, якое теперъ у васъ благословенство? где святая святыхъ, где кадило, где киотъ, где ручка, где скрижали, где всесожиженія? (1580 *Спис.* 2); И принє(с) прє(д) кіо́то(м) офѣрꙋ всѣ(х) всєсъжжє́нїй ми́рны(х) Гв҃и (Київ, бл. 1619 *О обр.* 4); А коли сє выпо́лнатъ дни очищє́ньѧ єй, за сы́на а́бо за дочкꙋ принєсє бара́нка ро́чногѡ на всєсожєньє (серед. XVII ст. *Хрон.* 119 зв.); и оучини́ли посвѣчє́ньє олтарѧ прєз҆ о́смь дни́и и офєрова́ли всєсо(ж)жє́ньѧ з вєсє́лїємъ (Там же, 481 зв.).

Див. ще **ВСЕЖЖОНЬЄ.**

ВСЕСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСЕСЪВРЪШЕННѢ *присл.* Найдосконаліше: Ѡпа́снѡ: Пи́лнѡ, доскона́лє, статє́чнє, ѡвшє́ки, всєсъвръшє́ннѣ, с҆ пи́лностю, а́жъ доща́дꙋ, а́жъ до дна, ѡпа́трнє, извѣстнє, ѡсторо́жнє (1627 *ЛБ* 152).

ВСЕСЪЖЖЕНЇЄ *див.* **ВСЕСОЖЕНЬЄ.**

ВСЕТВОРИТЕЛНЫЙ *прикм.* (*який здатний, спроможний все створити*) всемогутній: Чого(ж)

и б҃же оухова(и),… идолопоклоне́нїа. Кгды(ж) х҃с г҃дь всѣхъ тво́рецъ и ѡ(т)кꙋпи́тель,… все твори́те(л)ные рꙋки свои́ простера́еть, но́ги ꙋмывати оученикомъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 11 зв.); К томꙋ еще му(ж) и(з) женою, кото́рыхъ самъ бо(г) напередꙿ прозира́етъ здале́ка, а потомъ словомъ свои(м) всетвори́телны(м), чере(з) слу́ги ц҃рковные злꙋча́еть въ едно тѣло (Там же, 14 зв.).

ВСЕУСЕРДНО *присл.* Ревно, щиро: Чего я и повторе всеусердно желаю (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

ВСЕХВАЛНЫЙ *прикм.* (*про апостолів*) всеславний: с помочоу б҃жїєю… есть дописана книга с҃тго и всехвалнаго ап(с)ла і ев(г)листа мар'ка (1556-1561 *ПЄ* 198 зв.); В то време пришли пре(д) на(с)… граждане града Кома(р)на ѡ(т) вра(т) до вра(т) Липане Боча(л)цы храма С҃ты(х) всехва(л)ны(х) и ве(р)ховны(х) ап҃(с)лъ Петра и Павла (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); П‹ретожъ› тебе… чителникꙋ, до читана книгъ намовлаю, кдыжъ ѡни… всехвалны(х) ап(с)лъ ѡ наоукꙋ и м҃лтвꙋ оумиленно просатъ (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149); Дѣло же твое бꙋди, оучи́тиса за́кона г(с)на д҃нь и но́щъ, и за́повѣдїй всехва́лны(х) егѡ́ ап(с)лъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 1).

ВСЕХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСЕХМОЦНОСТЬ *ж.* Всесильність: всехмо(ц)но(ст) бовѣ(м) б҃жїа ексаминоуючи если́бы б҃ъ на(д) тые ре́чи кото́рые ство́ры(л) мо́глъ лѣпшїе оучини́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 274).

ВСЕЧЕСТНЫЙ, ВСЕЧЕСНІЙ *прикм.* Найчесніший, найпочесніший: О блаженная купо, о всечестное братьство, о преславнѣйшая единости, кто тебѣ отлучается,… да будет проклят нынѣ и во будущий вѣк (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 169); Винꙋ же семꙋ подаде́… Всече́стный Г(с)днъ отецъ Памвѡ Беры́нда (Київ, 1628 *Дор.Поуч.* 520); при тыхъ зась всѣ побожнiи и всечесніи Игуменове, честные Протопопове и Богобойныи Священницы и благоговѣнныи Старцы, и тежъ ихъ Милость Благороднiи обыватели Воеводства Кіевского (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

Див. ще **ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ.**

ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ *прикм.* Те саме, що **всечестный**: В М҃лтвахъ и Чте́нїихъ, Ѡ(т)че Всечестнѣйшїй, Поне́же бы́сть и́зꙿ мла́да до дне́сь искꙋснѣйшїй: Прїатова́лъ еси Креетъ (!) кꙋпно съ Лꙋно́ю, Ѡ(т) бл҃горо́дїа ти въ симво́лъ обо́ю (Київ, 1623 *МІКСВ* 85).

ВСЕЧИСТЫЙ *прикм.* Морально чистий, ідеально чесний: Въсецѣлъ, ый, всесъвръше́нъ: Зꙋпо́лный, всечи́стый (1627 *ЛБ* 22).

ВСЕШАРНИЙ *прикм.* ◇ **Всешарний камень** *див.* **КАМЕНЬ.**

ВСЕЩЕДРЫЙ *прикм.* Найщедріший: то(т) теды погребъ неверїю па́пы ри(м)скаго православнїи хр(с)тїане оучинивши, оутве(р)дѣтеса стоати въ правосла(в)но(и) вѣре мо(ц)но… и не оубоитеса… ры(м)ского па́пы гла́са, ни(ж) тръвожътеса на вопль и выкрика(н)е его, але скоро на м҃лтву ко всеще(д)ромоу б҃ꙋ // …ѡбер'нѣтеса (1599 *Виш.Кн.* 220 зв.-221).

Див. ще **ВСЕЩЕДР҃ѢЙШЫЙ.**

ВСЕЩЕДР҃ѢЙШЫЙ *прикм.* Те саме, що **всещедрый**: Повторе бл҃говѣ(р)ны(и) и х(р)столюби́вы(и) воево(да) и г҃о(с)пода(р)… зе(м)лѣ мо(л)да́(в)скоѣ всѣхъ пре(жд)нихъ вся́ко пресове(р)ше(н)нѣишы(и) ктитѡ(р), и всеще́(д)рѣишы(и) в (с)ловеси(х) и дѣлехъ, сꙋщы(и) це(р)кве лво(в)ское благода́тель (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

ВСЕЯДЕЦЪ *ч.* (*той, хто все споживає*) усеїдний, *діал.* усеїда: omninorus, всеядецъ (1642 *ЛС* 291).

ВСИҐДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСИДАТИ *див.* **ВСѢДАТИ.**

ВСИЛОВАТИ *див.* **УСИЛОВАТИ.**

ВСИЛСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИЛЬСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСКАЗАНЕ, ВСКАЗАНЪЕ, ВЪСКАЗАНЪЕ, ВЪСКАЗАНЬЕ, УСКАЗАНЕ, УСКАЗАНЬЕ *с.* (*стп.* wskazanie) **1.** *(наказ вищих осіб, інстанцій)* розпорядження, повідомлення: И ку тому теж отец архимандритъ… нам то оповѣдил и жаловал, иж князь Богуш,… обе половици моцне кгвалтом держит и вживает аж до сих часов, през вырок и всказане князя Костентина его милости (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23); а отъ такового суду не маеть ся нихто отъзывати до пановъ радъ, ани до

господаря, олижъ по въсказаню (1554 *РИБ* XXX, 263); естли же за усказаньемъ, або зъ знайденья копного, чили пакъ свовольне то вчинили? (Луцьк, 1564 *Ив.* 264); писаны(й) то(т) позо(в)... по ўрожоного єго Мл(с) пна Алєкса(н)дра Пясєчи(н)ского, А то до всказа(н)я на Єго Мл(с)ти вины баниции и є(и) пўбликацыи за нєдопущє(н)є чинє(н)я ѡ(т)правы в має(т)ности своє(и) мєстєчку пєсочинє (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146).

2. Винесення судового вироку: єго, дє(и) мл(с)ть кня(з)... выслуха(в)ши жалобы по(д)да(н)ны(х) єє мл(с)ти и ѡ(т)пори стороны, выроку и (в)сказа(н)я своєго нє вчини(л) (Луцьк, 1561 *ТУ* 93); тєды по (с)мє(р)ти єє поводовє тєпєрєшни(х) позваны(х)... до досы(т) ўчинєня томў всємў а в нєдосы(т) ўчинєню до всказаня на ни(х) вины баниции и єє публикации на тє(р)ми(н) ко(н)сє(р)ватъ воєво(д)ства бра(с)лавъского позво(м) припозвали (Київ, 1624 *ЦНБ* II 23267, 2); за тотъ учинокъ... припозываетъ на рокъ вышъ написаный, на которомъ,... абысь сталъ, всказаня и екъстендованя на тобе винъ правныхъ горловыхъ,... припатрилъ (Люблін, 1638 *АрхЮЗР* 3/I, 376); а в недосытъ учиненю тому декретови, судъ нинешъний земъский... тую справу на далъшую водъле права посполитого, то естъ на всказанъе на позваныхъ вины банниций... термин... заховуетъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467); **всказанє на горло** — винесення судового вироку смертної кари: тые помененые чернъцы з брацства Луцкого,... злодия и здрайцу..., которого первей тыеж чернъцы, по всказаню на горло, окупити хотели, и тридцат золотых протестуючому, абы вызволилъ того злодия, давали (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* I/VI, 547).

Пор. **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАЗАТИ, ВЪСКАЗАТИ, УСКАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (до кого) (*усно звернутися*) сказати: И кгды ее милость протестацыю чынила, въсказалъ до нее: же ся дармо протестуетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 927); На што всказалъ до мене: ижъ мелъ его выпустити (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 156); бра́тьѧ Іѡсифа вска́зали до нєгѡ мо́вачи: оцъ твόй росказа́лъ на́мъ пєрєдъ ты́мъ ни́жли оу́мєръ тєбє проси́ти, абы запамєта́лєсъ злόгѡ оучи́нкў (серед. XVII ст. *Хрон.* 77 зв.).

2. (до кого, через кого що) Переказати, передати: кнѧзь Андрєй... нє хотѧчи тымъ души своєє ѡбтѧжати, самъ доброволнє ѡныхъ правъ своихъ ѡтстўпилъ... и на ѡсобъномъ мєстцы ихъ положилъ и ѡстаточънўю волю и ўмыслъ свой кнѧзю Фєдорў... ѡповєдилъ и до нас чєрєзъ нєго ўсказалъ (Краків, 1539 *AS* IV, 216); потомъ дє(и) панъ буча(ц)ски(и) вынѧвшы пя(т) кошу(л) вла(с)ны(х)... чєрє(з) мєнє до нєго посла(л) и всказалъ нєха(и) дє(и) мнє мои рєчы вє(р)ноути кажє(т) (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); Не дармо прыпоминалемъ вышей, яко ся патриарха зъ митрополитомъ обыходилъ... розгневавшыся за то, же ему суммы пенезей не послалъ, о которую былъ черезъ Тарнавского митрополита всказалъ и написалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 825).

3. (кому що) Наказати, дати розпорядження: А такъ я,... не видечи кгрунтовного сведецства на тыхъ бахурчиковъ, абы мели на духовенство каменемъ и чимъколвекъ метать, всказалъ есми, абы на томъ... отводъ, то есть присягу учинили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/I, 267); И о томъ мужобойцы, не могучисе припытать, на търетей остатней гъромаде, всказалемъ дей имъ всимъ присягнуть (Луцьк, 1596 *Ив.* 281).

4. (що кому, в що, до чого, на кого, на кому, водле чого, до чого, від чого, через кого) Присудити, утвердити: а зѧтєм их... ўсказали єсмо вѣно тєщи ихъ... ѡтложити (Луцьк, 1517 *AS* III, 113); И мы ўсказали сыномъ Андрюшковымъ... тоє имѣнє... къ своєй рўцѣ мѣти (Там же, 153); А так мы... отцу архимандрыту тыи земли... в держане до права мѣти всказали (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 25); и за многими кгвалты и шкоды нє малўю сўмў пєнѧзєй ємў на тобє ўсказали и листъ свой сўдовый на то ємў дали (Краків, 1538 *AS* IV, 138); тие вси земли, поля, дубровы и сеножати, поколе от пановъ Борзобогатых оказано и заведено было, им всказали и присудили (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/III, 18); того всего сумою водле шацунку статутового всказали и присудили есъмо за несътанъемъ... на въпадъ дъви тисячи пятъсотъ сорокъ копъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 62); а што сѧ дотычє(т) тоє(и) заруки... на на(с) въска-

заноє тро(х)со(т) копъ гроше(и)... на жада(н)є и(х) мл(с)ти пновъ... то всє на(м) на вєчныє часы ѡ(т)пусти(л) (Гоща, 1571 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1855, 24); кнзю... ку(р)пъскомꙋ... на имєнья(х) кнзя... ку(р)цєвича бꙋлыжиныхъ бє(з) присягъ и нє на ꙋпа(д) ѡ(д)но(ж) до ско(н)чє(н)я того права всказали (Володимир, 1572 *ЖКК* III, 48); а (ш)тосє дотычє(т) сꙋмы пнзє(и) ѡ(т) сꙋдꙋ ко(м)проми-са(р)ского всказано(и) на сє(ст)рє моє(и)... и вымѣнья єє мєнє ꙋвязано што до(с)таточънє(и) на ли(с)тє ко(м)промиса(р)скомъ доложоно (Осмиловичі, 1576 *ЖКК* I, 74); то ꙋчинилъ єси и для того шкоды помєнєныє нагороди(т) которыє собє шацꙋємъ або и(н)стикгато(р) // нашъ на дєсєть тисєчє(и) гривє(н) и томꙋ акторꙋ проти(в) тєбє по(с)тꙋповать што ширє(и) на рокꙋ припало(м) дєклярование бꙋдєть (Вільна, 1580 *ЖКК* I, 190-191); А з стороны добръ пну по(д)коморому всказаны(х) ѡбмову чинячи голыми словы мєнова(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); ѡ(з)на(и)муємъ вєлъмо(ж) ва(ш) и(ж) на ро(ч)ка(х) июлєвы(х) в року тєпє-рє(ш)нємъ тысєча шє(ст)со(т) тры(д)ца(т) пято(м) сужоны(х) всказана и присужона є(ст) дє(к)рєтомъ судꙋ нашо(г)... сума пнзє(и) сємъ тысєчє(и) и (д)вєстє золоты(х) по(л)ски(х) (Київ, 1635 *ЦДІАЛ* 181, 2, 129, 33); наказуетъ судъ нинешъний, абы позваные тую суму вышей менованую и навязку, декретомъ нинешънимъ въсказаные и присужоные... готовыми пинязъми одъдали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467).

5. (на що і з спол. що) *(звернути увагу на що, визначити)* указати: Предъ которую то смертю, для взятя остатное ведомости и съ кимъ то покралъ и где подѣлъ, знову на квестию, для варияции повести его, всказали и мистрови въ руки отдали (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 461); Чє(т)вє(р)тая [причина] — статутъ єстъ выра(з)ны(и), жє кгды бы суду зє(м)ско(г)[о] была всказаная граница (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

◇ **декретъ всказати** (на кого) — видати декрет: То́й тєды освáчоный Собо́ръ, по ствєржє́ню, Сє́мого Собо́рꙋ и Лати́нскꙋю є́рєсь достатє́чнє // ѡказáвши... такóвый дєкрєтъ всказáли на ты́хъ, кото́рыи вáжилисѧ придáти штó оу вызнáньє вѣры (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 222-223); **доводъ всказати** (кому) — доказати, довести: маючи дей при себе возного и сторону, тую шкоду ко всимъ селомъ Рожищскимъ, за невыходъ ихъ, приложила, осумовавши, я подлугъ менованя шкодъного, на шкоды его доводъ ему всказала (Луцьк, 1583 *Ив.* 277); ◇ **на горло всказати** — засудити на смерть: такъ єсмо нашли и сказали, иж Жєлєхъ во всємъ томъ... винным зосталъ и мы господар єго в томъ и за тотъ єго таковый ꙋчинокъ на горло всказали (Вільна, 1565 *AS* VI, 295); Про то тые мужове... оного на горло, водлугъ права, всказали (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 461); **на пробу всказати** — піддати допиту, допитати: а за свєдєцство(м) и (з)наками пє(в)ными того яцка ю(ш)ка и нє(с)тєра на пробꙋ є(с)мо всказали а гдє бы ѡни... на мꙋцє бꙋдꙋчи поволали тєды и тыє пробованы быти маю(т) (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 301).

Див. ще **ВСКАЗОВАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗОВАТИ, ВЪСКАЗОВАТИ, УСКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (без додатка) *(усно звертатися)* говорити, казати: Ты́мъ чáсомъ брáтьѧ козлá забúвши, и сꙋкню Іѡ́сифовꙋ въ єгѡ крови оумáзавши, послáли до оца всказꙋючи: познáй є́сли то єсть сꙋкнѧ сы́на твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.).

2. (через кого що) Переказувати, передавати: Мои мылыє панове мєщанє льво(в)скиє што бы(х) мѣлъ до вм писа(т) тєды ꙋстнє чєрє(з) того посла(н)ца вм ꙋсказує хотячи бы(т) вашмо(с)тя(м) ꙋ во всємъ помо(ч)нымъ (Дубно, 1599 *ЛСБ* 327).

3. (що кому, що) Присуджувати, утверджувати: Кгды жъ то жидъ показалъ и довелъ зранене свое шкодливое въ голове... и, водле привилевъ ихъ милости, имъ наданыхъ, в которыхъ пишетъ, абы имъ навезка была всказована шляхетская (Володимир, 1578 *АрхЮЗР* 6/I, 106); Также Епифаніа чернца кровопролійцы и участника замордованя небожчика Тимоѳея... водлугъ его дѣлъ, всказуемо (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 219); прото су(д) нинє(ш)ни(и)... три рꙋбъли грошє(и) лито(в)ски(х) поводови на по(з)ваномъ и вшєляки(х) добрахъ... всказꙋєтъ и присужаєтъ (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56 зв.); Прето, суд земъский володимерский, за... побитя и покаличеня их... чотыриста золотых

полских поводом на позваных, яко неоселых... въсказуетъ и присужаетъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 466).

4. (що на кого) *(звертати увагу на що)* вказувати: а, ижъ се позваные до караня на горле не становили, теды судъ нинешъній на нихъ вину инфамии въсказуетъ, и до публикации тое инъфамии поводови возъного трибуналского... прыдаетъ (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/І, 279); наказую, абы... з паны Тишами не чинили по(д) винами, в праве посполитомъ ѡписаны(ми), которые на по(з)ваны(х) зара(з) всказую и на єкъзекуцыю до суду належно(г)[о], ѡ(т)сылаю (Горошки, 1643 *ДМВН* 234); судъ... // такъже и винȣ баниции выволанъя с панъствъ коронъны(х) и великого кня(з)тва // литовъського за противенесе правȣ посъполитомȣ на ты(х) же позъваныхъ въсказȣетъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

Див. ще **ВСКАЗАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗЪ *ч.* **1.** Судовий вирок, рішення: проси(л)... кня(з)... ку(р)пъски(и)... абы(х)мо за нестá(н)є(м) и непослȣше(н)ствомъ кн҃зя дмитра бȣлыжины(м)... ведле... ȣфалы со(и)мȣ городе(н)ского поправы статȣтовое а(р)тыкȣлȣ два(д)ца(т) семого в то(м) заховали и вска(з) ȣчинили (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 41); а мы томȣ всказȣ бу(д) правы(и) або не // правы(и)... ничи(м) николи спротивлѧти и боронитисѧ не мае(м) (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 52-52 зв.); а мы за ѡны(м) по(з)во(м) не (з)биваючи по(з)ву и року и не закладаючисѧ жадными причинами правными и непра(в)ными пере(д) судо(м) и ȣрадо(м) ко(ж)дымъ стати всказȣ судовому се не противити (1588 *ЛСБ* 98); я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки мое... на пе(р)ши(м) року... станути маемо... Апеляци(и) не попираючи протє(с)таци(и) не заносечи сȣдȣ ѡ (з)лы(и) вска(з) и (с)тороны ѡ (з)лы(и) перево(д) права не позываючи (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

2. Урядовий наказ, розпорядження: еще на себе подношу особную вину на вряд, которому бы ся спротивила и всказу его послушна не была (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 187); и до того южъ ся сталого скиненя Игнатіева и поднесеня Фотіева, подписалися, не для того якобы оный за всказомъ цесарскимъ на выгнаню, а сей на столици седѣти не моглъ, але... абы... межи тыми... столицами... сполечность зоставала (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 725).

ВСКАЗЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (до кого, през кого що) Те саме, що **всказовати** у 2 знач.: Помни сѧ добре милостивый княже, жемъ великротъ до Вашей Милости... писалом и през послы всказывалом, ѡповедаючи Вашеи Милости, иж Стралковский из Макоским весполок были готовы... легкост Вашей Милости нагородит (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

2. (кому що) Те саме, що **всказовати** у 3 знач.: су(д) кожды(и), пере(д) которы(и), ся тая справа моя приточи(т),... ѡсобу пана Стрыжовского вместо ѡсобы моее ничого на мене... не зоставуючи и не вкладаю(чи), а(ж) ѡстаточного стопня права, при(и)мовати и єму то всказывати мае(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144).

◇ **на горло всказывати** — засуджувати на смерть: за тот его таковый ȣчинокъ на горло всказываемъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 281).

Див. ще **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАКОВАТИ *дієсл. недок.* (*біжучи, проникати в середину чого-небудь*) вбігати, вскакувати: и за(с), где ȣзакóнено, яко є(с)ли вйди(т) овца пастыря ѡ(т) окрадéніѧ дш҃егȣбца, в рóвъ невѣріѧ впа(д)ша; или во ѿгнь éреси вскочи(в)ша, или в водѣ прелє(с)ти ȣтонȣти ȣмысли(в)ша, я́ко да и овца вслѣ(д) пастыря в тые погибе(л)ные мѣста за ѡны(м) вскакȣе(т), и яв'стве(н)но погибае(т) (1598 *Виш.Кн.* 282); Ѡвчаѧ коупѣ(л) всѣ вправдѣ хорóбы лѣчи́ла, а́ле ты(м) спóсобо(м) же самые хóріє вскакивали пръвѣи в' ѡноую (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195); Єди́нъ ра(з) теды в' при́повѣсти, Хто не вхóди(т), повѣда, двéрми до двóрȣ óвчого, а́ле и́нȣды вска́кȣетъ, тóтъ злóдѣй éстъ и збóйца (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); insilio, вскакую (1642 *ЛС* 239).

ВСКАРЖАТИСЯ *див.* **УСКАРЖАТИСЯ.**

ВСКВАПЛИВЫЙ *прикм.* (*стп.* skwapliwy) поспішливий, квапливий: велика́ѧ мȣ(д)ро(ст) не быти вскваплйвы(м) в справа(х) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 14).

ВСКИНУТИ *дієсл. док.* (на кого) Накинути: а коли пришóлъ илїѧ до нéгѡ, вскúнѹлъ на него свою гѹ́нкѹ, котóры(и) // зáразъ ѿпѹстúвши волы бѣжáлъ за илїéю (серед. XVII ст. *Хрон.* 312 зв.- 313).

ВСКИСНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(стати кислим внаслідок бродіння)* скиснути: А взѧ́ли люде мѹкѹ пре(д) въскисненѧ тѣстѹ ихъ, первѣй нѣ(м) вскúсло тѣсто ихъ, и в'вѧзáвши в' шáты вложúли на рáмена свои (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).

2. *Перен.* Змінитися: Прúстои(т) бóвѣмъ нáмъ всѣ(м) до конца вскúснѹти, и премѣнúтисѧ в' Бо(з)скїи рѣчи мóви(т) бó ажъ вскúснетъ всé, тó єстъ розмѣситъсѧ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 259).

ВСКЛАДАНЇЄ *с.* (чого) Покладення: Рѹкоположéнїє, алболи в' складáнїє (!) рѹкъ архїерéйскихъ в' посвѧщéнїю свѧщéнника (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 15 зв.).

Пор. **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКЛАДАТИ, ВСКЛАДАТЬ *дієсл. недок.* (що на кого) *(розміщати що-небудь на кому, на чому)* класти: не є(ст) пр҇оркъ безь // оучтивости, єд'но въ власти своеи и в родинѣ своеи… и не могль тоу з'наменїа жа(д)ного оучинити, тлъко мало на немоц'ны(х) в'ск(л)адаль роукы и исцѣлиль и(х) (1556-1561 *ПЄ* 146 зв.-147); Всѧкій обѣтъ который офѣрѹю(т) г(с)дѹ без' кваса и медѹ чиненна будетъ из солію. Первости толкѡ тыхъ речій бѹдете офѣровать и дари, але на олтарь не вскладаютъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 115); вылѧ́ньє крóви ихъ инѧли в'складáть на Авимелеха брáта ихъ (Там же, 180 зв.);

(на що) розміщати, розкладати (на чому): а они на лодѣ в'складаю(т) сѣти свои (1556-1561 *ПЄ* 130 зв.);

(в що) вставляти, додавати: такие… сведецъства голые на сторону єсмо ѡ(т)ложи(в)ши выроко(м) наши(м) г(с)дрски(м) ѡны(х) жидо(в)… во(л)ными єсмо вчини(ли) вскладаючи єще меновите в се(с) на(ш) ли(ст) таки(и) варуно(к) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 61).

◇ **клятву вскладати** *див.* **КЛЯТВА.**

Див. ще **ВСКЛАДОВАТИ.**

ВСКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (на що) Класти: в'се ш'то бы коли повидѣли ва(м) абы єсте стерегли… але по(д)лоугь и(х) оучин'ковь не чинѣте бо повѣдаю(т), а не чинѧ(т). навѧзоую(т) бо беремена тѧж'каа, а // нéзноситéл'наа и в'складоуюіть на плечи чл(с)кыи (1556-1561 *ПЄ* 97-97 зв.).

Див. ще **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКОКЪ, ВЪСКОКЪ *присл.* Швидко, прудко, негайно: а другихъ килка гуфовъ заразъ до Колодезей и до Губина въскокъ пославши, тамъ великие збытки, кгвалты починили (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 226); Востóчнїи ѡ(т)ци …бѣгли в'скóкъ до цéсара палеолóкга даючú знáти, прóсѧчи о ратоýнокъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); Яне принеси яринѹ твоємѹ братѹ и постара(и)сѧ абы иншоє было готово рыхло вскокъ (к. XVI ст. *Розм.* 11); Презъ пóле до ста(д) свойхъ що вскóкъ сѧ мáючи, В пищáлки вéсело собѣ загравáючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 76); абіє: оужé, зáразъ, внéтъ, скóро, вскóкъ, ры́хлѡ, прѹ́дкѡ (1627 *ЛБ* 5).

ВСКОРЕНИТИ *дієсл. док., перен.* (що в кого) Вкоренити: дїáволъ ѡ то сѧ бо(л)шей стáраєт, абы в нáсъ ѡ(т)чаѧ(н)ные оýмыслы вскоренúлъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 34).

ВСКОРМИТИСЯ *дієсл. док.* Вирости, виховатися: Іерусалимскій патріярха… дръжачи въ благословенствѣ своемъ… вси оные святые мѣстца, на которыхъ… Господь откупене наше справовалъ …гдѣ ся родилъ, гдѣ ся вскормилъ (1603 *Пит.* 9).

ВСКОРѢ, ВОСКОРИ, ВОСКОРѢ, ВЪСКОРЕ, ВЪСКОРИ, ВЪСКОРѢ *присл.* Швидко, скоро: захария въскоре ко а҇нне ѡ(т)веща(л) (1489 *Чет.* 79 зв.); Прийде убо сия снопреходящая жизнь, въскорѣ, прийде (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Не якъ бог владѣет, человѣк бо тлѣнъный, слава и вѣк єго въскорѣ отмѣнъный (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); а(з) сего ѡ(т) ѹсе(р)диа желаю да бы(м) воскорѣ ра(с)сѹди(л)ся з вами (Львів, 1607 *ЛСБ* 408); Крóвъ Х҇ва в'скóрѣ д҇шѹ оукрѣплѧ́є(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210); Богъ вѣсть, каковъ конецъ твой будетъ, аще воскорѣ не обратишися и насъ хотѣніемъ постигнеши (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); Вы внезаáпѹ пѡлки бѣсѡвскїи поразúли и Въскóрѣ тѣхъ по(д) нѡзѣ своѝ полѡжили (Чернігів, 1646 *Перло* 46); бл҇годатию х҇вою молитвами… ми(р) имамы по семѹ помощию б҇жиею в сове(р)ше(н)ство

прити и ѹтве(р)дитися се(и)мамъ во скорѣ приходящи(м) ѡжидаемъ (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВСКОЧИТИ, УСКОЧИТИ *дієсл. док.* **1.** *(біжучи, проникнути в середину чого-небудь)* вбігти, вскочити: пото(м) з луко(в) на мене стрелѧти каза(л), аже(м), де(и);... чере(з) пло(т) ув огоро(д) вскочи(л) (Луцьк, 1563 *ТУ* 102); Пото(м), вскочивши в сени, взялъ и пограби(л)... боты новые сафъяновые (Житомир, 1584 *АЖМУ* 97); и вырвалсѧ з роу(к) агг҃лѡвы(х), і оускочи(л) дѡ раю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 99 зв.); А Аранъ бра́тъ его Лѡтовъ оц҃ъ жа́лѹючи свои(х) б҃говъ и вскочи́лъ в' божни́цѹ и хотѣлъ ретова(т) оныхъ болва́новъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 20);

(у воду, море, вогонь та ін.) стрибнути, вскочити: ѡн же... оускочилъ нагъ въ єзеро (1489 *Чет.* 145 зв.); петрь коли оуслышаль иже г҃ь есть епен'дито(м) ѡпоясал'сѧ ...бо быль нагь и оускочи(л) в море (1556-1561 *ПЄ* 439 зв.); по порож(д)е́нїю, і выводина(х) жи́довки мѹсѧ(т) ѹскочи́ти в' зимнѹю во́дѹ, бо бы(л) найбо(л)шїй моро(з) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95); алекса́нде(р) македо́нскый... з кона́ зсѣдши пръвѣй са(м) в снѣгъ вско́чилъ оуторовалъ доро́гоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 19); Мартинїан' С҃ты(и)... в'скочилъ въ о́гнь, и вши́тко тѣло свое ѡпалилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 28); са́месь тогѡ хотѣлъ... са́мъ еси оуско́чивъ в' мо́ре гее(н)ское // кѹпа́тисѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.-158); Вскочивши в' іерданъ предъ ц҃ремъ переправили поромъ, абы перевезли домъ цр(с)кїй (серед. XVII ст. *Хрон.* 272 зв.); *Образно:* и за(с), где ѹзаконе́но, яко е(с)ли ви́ди(т) овца пастыря... во ѡгнь е́реси вскочи(в)ша ...вслѣ(д) пастыря в тые погибе(л)ные мѣста за ѡны(м) вскакѹе(т) (1598 *Виш.Кн.* 282);

(біжучи, зупинитися в гурті людей) скочити, раптово опинитися: а самъ дей заразомъ зъ мечемъ добытымъ промежкѹ нихъ ѹскочивши, яко паных людей посѣчи, а потомсамъ — поведаеть — ѹгамовалъ (Луцьк, 1564 *AS* VI, 240); а ст҃їй пе́тръ, порва́вши(с) зо сноу оускочи́ль межи ны(х) з мечо(м) и оухо́пиль за́ грѹди слѹгоу (XVI ст. *УЄ* № 29519, 243); и тако́и зажи́вши што́укы в'скочилъ межи непрїа́телскїе кошѣ, где незна́чне на кр(с)тѣ былъ прибитый (поч. XVII ст. *Проп.р.* 162 зв.).

2. *(стрибком піднятися куди-небудь)* вискочити, вилізти: Już znáiu hde sie bisowá Juhá byłá: Bo w lísie ná wielikuiu sosnu wskoczyłá (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3 зв.).

3. *Перен. (швидко досягти якого-небудь звання)* вискочити: Видиши ли, госпоже Домникие, як пан Юрко не вѣсть нашего слѣда, по чину и степени к богу приводящего, але зараз на верховный христов степень вскочил и в гордость мнѣния... впал (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 189).

ВСКРЕСИТИ *дієсл. док.*, **перен.** (що) *(надати чому-небудь попереднього вигляду)* відновити: По зѣстю его з' свѣта, Дрѹка́рню вскресити, И през выдава́нье книгъ Ц҃рковъ оукраси́ти (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); А пото(м) ѡколо Ро́кѹ ат҃а по Х҃ѣ, на за́хо(д)ны(х) сторона(х). якъ иныи, ереси, едины старыи вскреси́ли, а дрѹгїи но́выи вщали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 34); **з мертвыхъ вскресити** — відновитися, відродитися: Тепе(р)... пре незна́емость и неѹмѣстность языка Слове(н)ского мнѡги(х)... ма́ло потре́бе(н) и непожи́точе(н) ста́вшисѧ, зно́вѹ переложе(н)емъ его на язы(к) на(ш) про́стый Рѹскїй, якобы з ме́ртвы(х) вскре́шо(н) (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 6).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕШАТИ.**

ВСКРЕШАТИ *дієсл. недок.* (кого) Воскрешати: тогды прина́ли вла́дзѹ нѣкѹю и ла́скѹ дѹхо́внѹю, а́ле не же́бы ме́ртвыхъ вскреша́ти, и чѹда чини́ти, а́ле што́ грѣхи ѡ(т)пѹща́ти (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 240); такї́и, хо́чъбы зна́ки, чини́л', ме́ртвыхъ в'скреша́лъ, а поко́рнои и оунижо́нои, д҃ши бы не мѣлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 151).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ.**

ВСКУРАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wskórać) (що, чим) *(одержати користь з чого-небудь)* скористати (з чого), добитися (чого): Понева́жъ котрые пръвѣй позамѣтова(л) былъ сѣти злы́и а оупо́рныи архиерей: теды ни(ч) не вскоура́лъ, и поро́жне зоста́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 94 зв.); прикладомъ невѣрныхъ жидовъ въ Львовѣ, невѣрный и каменосердечный твердошииный народ, будучи отверъже-

ныи от лица Божеа, ратунок своим отвсюду подали, и вскурали противко отцом езуитомъ, не дали взяти школы собѣ (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); И такою своею окрутною и нехристіанскою проповѣдію идучи, гды видѣли, же и тымъ не вскурали, але имъ оны суровѣй на людъ... наступовали, тимъ ся они барзѣй ними брыдили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1065).

ВСЛАВИТИ, ВЪСЛАВИТИ *дієсл. док.* (чим через кого, кого) *(зробити кого-, що-небудь славетним, відомим)* прославити: Зъ презрѣнья Вседержителя Бога, любви братій моихъ... будучи преложонымъ на семъ светомъ мѣсцу, которое и святыхъ мощами и презъ нихъ чудами вславлено ести(!), и кромъ всякого прекословіа, ажъ по сесь часъ непремѣнно сіаетъ (Київ, 1628 *КМПМ* I, дод. 301); Отч҃е... вслáвъ Сн҃а своєго, абы и Сн҃ъ твой тєбє вслáвил҆ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 311); А колѝ одєржѝмъ цр(с)тво нашє, въслáвимо тєбє и вéсь нарóдъ твóй (серед. XVII ст. *Хрон.* 493 зв.).

Див. ще **ВСЛАВЯТИ.**

ВСЛАВИТИСА *дієсл. док.* (чим для кого) *(стати відомим, славетним)* прославитися: Що Кролéвичъ Тєба(н)скій злоты(м) власо(м) спрáвилъ Тóжъ ты Фéбє Патрóном҆: бо(с) сѧ длѧ ни(х) вслáви(л) (Київ, 1632 *Евх.* 303).

Див. ще **ВСЛАВЛѦТИСѦ.**

ВСЛАВЯТИ *дієсл. недок.* (кого) (*робити відомим, славетним*) прославляти: Его милость, панъ староста, тому умоцованому отца владыки Луцкого мовилъ, абы того попа его такъ не вславлялъ, бо и онъ немало // ведаеть на отца владыку Луцкого (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 312-313).

Див. ще **ВСЛАВИТИ.**

ВСЛАВАТИСА *дієсл. док.* (чим) *(ставати відомим, славетним)* прославлятися: Якожъ тóтъ Ст҃ыи Хрáмъ Гдысѧ почáлъ чꙋдами вславѧ́ти, поты(м) иншїи побóжныи лю́дє, мнóгими коштóвными бꙋдóвлами приωздóбили (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815).

Див. ще **ВСЛАВИТИСЯ.**

ВСЛУГОВАТИ *дієсл. недок.* (кому) *(бути корисним)* послуговувати: Всѣхъ Твóрєцъ, ωвожъ и тóи Цéркви... постáвилъ Іωáнна, Єрéѧ свящéнна, абы ωвцáми єго, Побóжнє керовáлъ... сꙋмнéнѧ многогрѣшныхъ, чистилъ свѧтоблѝвє, всѣмъ выбрáным҆ Бж҃їимъ, вслꙋговалъ зычлѝвє (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 14).

ВСЛУХЪ *присл.* Вголос: Любители божии радости примаите А по всеи вселенной вслу(х) ωповѣдаите (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 108).

ВСЛЫШАТИ *див.* **УСЛЫШАТИ.**

ВСЛѢДЪ[1], ВЪСЛѢДЪ *присл. (у сполученні з прийм.* **за**) *(безпосередньо за ким-, чим-небудь)* вслід, слідом: И пристоупив҆ши оученици єго к нємоу, просили єго рекоучи ω(т)поусти єи бо крычи(т) вслѣ(д) ходѧчи за нами (1556-1561 *ПЄ* 70 зв.); О што дей они того жъ часу въ следъ за нимъ до Ощова ехали (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 6/I, 40); кгды вслѣдъ за ними ядовітыє тоýрци настꙋпи(в)ши, страшнымъ шоумомъ свѣтъ заглꙋшáли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); И коли свои овéчки вы́провáдитъ, пєрє(д) нѝми хóдитъ, и овéчки за ни(м) вслѣдъ хóдѧтъ, бó вѣдаютъ гóлосъ єго (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); Повѣдáютъ жє Рáдость в҆слѣдъ за смꙋтко(м) хóдит҆ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3); **вслѣдъ ити** — наслідувати (що): Якая вєликая поражка и дє(с)пєктъ нємалы(и), По(т)ка(л) ωны(х) мєщано(в) которыи пн҃ьскои хвалы. Стєрєгли з вєликою ωхотою в слѣдъ за нєю идꙋчы (1636 *Лям. о пр.* 3 зв.).

ВСЛѢДЪ[2], ВСЛѢД *прийм.* **I.** *(з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на особу або предмет, на які спрямована дія)* вслід (кому), за (ким): Ѡныи пак҆ жоны шєдши вслѣд єго. которіи былї с нїми прїшли ω(т) галїлєи (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 84); впослѣ(д) пришо(л) ми до рꙋ(к) ли(ст) до пн҃а дмитра прасо(в)ского вслѣ(д) єго писаны(и) (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1 зв.); А Пи(н)ского в пє(р)во(м) житїю нє зналє(м), алє по нн҃ѣшнє(м) показує(т)сѧ што и то(т) я(к) и дрꙋгиє... нє вслѣд Х(с)а, но вслѣ(д) свѣта сєго пє(л)гримацію, всѣ вы(ш)рєчє(н)ныє, трꙋдѧ(т) (1598 *Виш.Кн.* 275); Прáвдивє зайстє Ап(с)лскій сéй Мꙋжъ шóлъ вслѣдъ Хã, троѧ́кω ємꙋ на вѣрнꙋю єгω слꙋжбꙋ ωбовѧзáвши (Вільна, 1620 *См.Каз.* 18 зв.); Ѧ вáсъ в҆слѣдъ мєнє ити примꙋшáю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 120); пѣснь птáха óнагω тáкъ бывáєтъ чл҃вкꙋ кождóмꙋ вдѧ́чна, ижь коли єгω заслы́шитъ рóзꙋмꙋ

ѡ(т)хо́дитъ и вслѣдъ єгѡ по́ты идєтъ ажь си сто́митъ и оумира́єтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

II. *(з дав.) (виражає об'єктні відношення, вказує на особу, на яку спрямована дія)* вслід (кому), за (ким): "Аще бо, — рече, — кто хощет вслѣд менѣ ити, да отвержется себѣ и возмет крест свой и послѣдует ми" (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

ВСМАКЪ *присл.* (*радо, з задоволенням*) всмак: па́нъ збави́тє(л)... //...понєва́жъ зайстє чл҇ко(м) бы(л), тєды прирожєнѧ чл҇чєє в то(м) показѹ́єтъ, жє нє всма́къ подыймоу́єтъ смр҇ть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 88 зв.-89).

ВСМИРАТИ *дієсл. недок.* (що чим) Утихомирювати, заспокоювати: Що чи́ниш ѡ проклѧтый, ѡ нєвѣрный ро́дє, Котрїйсь спри́крил жиючи в нб(с)ной свобо́дє. Що чи́ниш чи́мъ прагнє́ньє Па́нскоє всмира́єш (Львів, 1631 *Волк.* 17).

ВСМАТКУ *присл.* Некруто, рідко: галъбонѹ(м) по ла(т)... галба(н) прїа(т) три золо(т)ники въ яицѣ смѣшєнь варєно(м) в смѧ(т)кѹ (XVI ст. *Травн.* 232 зв.).

ВСОВѢТОВАТИ *дієсл. док.* Навчити (кого), підказати, порадити (кому): Юж то мѹсит такъ быти, якъ Бг҇ъ всовѣтова(л) (І пол. XVII ст. *Рез.* 179).

ВСПАКЪ, ВЪСПАКЪ *присл.* (*стп.* wspak) **1.** *(у протилежному напрямку)* назад: а вєджє то єщє болший дивъ, жє тыє, которыє были познали дорогѹ правды, вєрнѹлсѧ ѡ(т) прєданыѧ имъ// ст҇ыѧ заповѣди, лѣпшє было имъ нє познати, анѣжли познавши въспакъ обєрнѹтисѧ (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.-19); Є(д)на(к) жє тѹ(т) яко ст҇ыи Дамаскинъ мовитъ, вспакъ идѹтъ тыє рѣки (Вільна, 1620 *См.Каз.* 20); Въспа́тъ: Наза́дъ, вспа́къ (1627 *ЛБ* 23); Здается намъ, же то трудна барзо речь водамъ вспакъ пойти (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11); Вспакъ, netro (*Уж.* 1643, 49).

2. *(зовсім інакше)* навпаки, навиворіт: тоу запра́вды мѹшѹ мо́вити, жє нє пр(о)рци, анѣ агг҇лѡвє ...нє згажа́ютсѧ мєжи собо́ю, алє арїєвы єрєси лю́дє... яко лѣтєра́цы, кото́рїи вꙿспакъ писмо́ бж҇їє выворочаю́тъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Мо́витъ бо́вѣмъ, Рє́чи кото́рыи нале́жа(т) прєисто́тномѹ Бо(з)ствѹ рожє́ню, нє оборочаю(т)сѧ вспа(к) єди(н) кѹ дрѹго́мѹ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 207).

ВСПАМАТАТИ, ВСПОМАТАТИ *дієсл. док.* (що, на що) Пригадати, згадати (що, про що): и повꙿторє коурь запѣль и вꙿспоматаль пєтрь ѡноє то слово (1556-1561 *ПЄ* 191); Всꙿпаматайтє якь єсть вамь повѣдѣль коли єщє быль въ галїлєи (Там же, 330 зв.); вꙿспамата́й... на при́повѣсть богатого и ла́зара (Острог, 1607 *Лѣк.* 37); а́лє послѣ того гро́бѹ... вꙿспамата́й нєоумира́ючїє ѡныє чє(р)ви (Там же, 37).

ВСПАНЯЛЕ, ВСПАНѢЛЕ, ВСПАНАЛЕ *присл.* (*стп.* wspaniale) величаво, урочисто: Въ лѣпотѹ. и Въ раснотѹ изѧщнѣє: Присто́йнє, слѹшнє, на́йлѣпшє. Послѣдова́тєлнѣ, (вспанѧ́лє), го́днє, справєдли́вє, зꙿ пови́нности, я́кѡ слѹшности приналєжи́тъ (1627 *ЛБ* 20); Ща(с)тє котороє ѡ(т) многи(х) вѣрны(х) пожада(н)ноє, дѣло цє(р)квє такъ вспанялє выставлєноє ѡ(т) ва(с) посвящєниє по прєданию цє(р)ковному а по повєлєнию святѣ(и)шого всєлє(н)ского патриарха в сово(р)шєниє привєсти (Путятинці, 1630 *ЛСБ* 511, 1); Пасха а пасха, тужъ а тужъ, всѣ спѣваючи: И зъ звитяжства ту, вспанѣле выкрикаючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 175).

ВСПАНЯЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wspaniałość) величавість: Збываетъ еднакъ повѣсти на слова овыи, надъ апостолы вывышшилъ его, то естъ, ижъ Петръ апостолъ... въ своемъ апостолствѣ былъ надъ иныхъ апостоловъ, ревностью и вспанялостью ума, а не владзею болшею вывышшоный (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 452).

ВСПАНЯЛЫЙ, ВСПАНАЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wspaniały) величавий, величний; *(про дім — ще)* розкішний, пишний: ходѣмъ панове мои... тоє мѣсто є(ст) ѡздобноє и достатнєє ѡвожъ ѹлицы ѡхандожныи и бѹдинки ѡздобныи ѡвожъ костєлъ пєнкнє збѹдованый вспанялы(и) костєлъ святы(и) (к. XVI ст. *Розм.* 48); Княжа Острозское Василій Константиновичъ...// урода Гекторова... постава вспанялая; мужъ обычаевъ царскихъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135-1136); Зна́єтъ ѡ марсобы́стрыхъ южъ Єврѡ́па цно́тахъ Замоискихъ Фєбоѧ́сны(х) зна́єт ѡ Клєинотахъ. Ты що вꙿ Зѡ́ни ѡдꙿлє́глой на́ Гєрбъ ѡказа́лый По́изри, якъ то́тъ, позна́єшъ, До́мъ за́вшє вꙿспанѧ́лы(и) (Київ, 1631 *Зем.Зам.* тит. зв.); Нє зꙿ слѡ́въ вынє́слыхъ и вспанѧ́лыхъ; а́лє зꙿ

досцвѣдчє́нѧ по́зна́на бывае́тъ ми́лость (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3).

ВСПАРТЄ, ВСПАРТЬЄ, ВЪСПАРТЄ *с.* (*стп.* wsparcie) **1.** *(те, на чому що-небудь базується)* опора: И тое то православіе справуетъ намъ у Бога, же ся намъ Панъ... милосерднымъ...// ставитъ: поневажъ церковъ столпомъ и въспартемъ... есть (Єгипет, 1602 *Діал.* 51-52).

2. *(те, що допомагає позитивному ходу справи, благополучному її завершенню)* підтримка; допомога: за кото́рого по́мо(ч)ю и в'спа(р)тьємъ, про́стымъ и нємы́лнымъ бѣгомъ до нб(с)нои при́стани покоѧ, до мѣста цр(с)тва пре́йти може(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* 348); панъ Якгодзинъски(и)... на вспа(р)тє справы... важилъ (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 240).

Див. ще **ВСПЕРТЬЄ.**

ВСПАЧИТИСѦ *дієсл. док.* (*стп.* wspaczyć się) повернутися назад, відвернутися: Нєха́йсѧ вспача́тъ ихъ ра́ды, нєха́йсѧ встыда́ютъ я́внє, котры́и знищє́нѧ на́шє ра́ди ви́дѧтъ марнє (Львів, 1591 *Просф.* 66).

ВСПЕВАНЬЄ *с.* Співи: далъ бгъ ємманови сыновъ ді и три дочки. Вси под... рꙋкою оца ихъ роздѣлєны были кꙋ вспєванью в' цєркви г(с)днєй на цимбалєхъ на псалтырѧхъ и на гꙋслєхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

ВСПЕРТИ, ВСПЕРЕТИ *дієсл. док.* (*стп.* wesprzeć) (чим) підтримати (кого чим): Естъ то злосливымъ людемъ присвоито на жадную ся речъ не оглядати, нѣ на повинность людзкости, нѣ на страхъ Божій, тогды, гды въ злости вступуючи, // злостью злость вспререти усилуютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 757-758); и онъ те́жъ до наꙋки живота пꙋсты́нного выхо́дитъ, о́ного млтвами, якъ орꙋжємъ намоцнѣ́йшимъ вспе́ртый, до скажє́ньѧ тве́ржъ шата́нскихъ (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Пор. **ВСПИРАТИ, ВСПИРАТИСѦ.**

ВСПЕРТИСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wesprzeć się) *(мати основою щось)* спертися (на що): Отступникове... голыи // слова надаремне ширятъ, которіи жадной ваги мѣти не могутъ, поневажъ, чимъ бы ся вспєрли, не маютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 724-725).

ВСПЕРТЬЄ *с.* Те саме, що **вспартє** у 2 знач.: Што ся засъ аргументовъ на вспертье своего имъ плоннаго зданья приводитися отъ нихъ звыклыхъ дотычетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 362).

ВСПИНАТИСѦ *дієсл. недок.* (на що) Тягнутися (до чого) прагнути (чого): те́жъ клєбани, хотѧ́ сѧ в'спина́ю(т) нє ба́рзо вы́соко, звлаща нє шлѧ́хтичи сѣда́ю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.); В' то́йжє спо́собъ и ка́ждый ни́жшєѣ кондиці́ѣ члкъ нєха́йсѧ на собѣ нєро́вный станъ нєвспина́єтъ: алє, ве́длꙋгъ посполи́тогѡ присло́вѧ, ка́ждый своє́ю нєха́йсѧ мѣритъ пѧ́дю (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

ВСПИНИТИ *дієсл. док.* (без додатка) *(примусити не робити чогось)* спинити, стримати: о єсли́ и са(м) Ца́ръ коро́нꙋ но́сѧчі́й а нєго́днє пристꙋпа́єтъ, вспини́ и заборони, бо(л)шꙋю ты на(д) нє́го ма́єшъ вла́дзꙋ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 301).

ВСПИРАТИ, ВСПѢРАТИ, ВЪСПИРАТИ, УСПИРАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wspierać) (кого, що, в чому, чим) (*допомагати, сприяти комусь у чомусь бути чимсь, однодумцем з ким-небудь у чомусь*) підпирати: а тымъ Єго Милости нє мает ꙋспирати, ижбы мєл мовити напротив Єго Милости, што Єго Милост бꙋдет который пожиток мєти с того нашого сєлища (Острог, 1514 *AS* III, 113); Ты́є слова нє ба́чꙋ абы што дѣєпи́сового пре́дъсѧ взѧ(т)ѧ вспира́ли, того мы нє примо, што хризосто(м) мо́витъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 113 зв.); кирилъ... ѡ твоє́й тєжъ лю́д'скости повѣдѣлъ чоловѣка бы́ти тѧ нє нєоучо́ного, и кото́рый єпи́скоп'ства са́нъ в'спирати до́сыть оучти́вє мо́глъ бысь былъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 7); и хто(ж) помага́єт'; хто в' та(к) зна́чно(м) тѧжа́рꙋ Іса вспира́єтъ (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.); тыежъ помененые принцыпалове..., умыслне при посеженю о секте бридловой ариянъской мову всчали, оной розными блюзнерскими аръкгуменътами въспираючи (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); В' вѣчныхъ и доча́сныхъ в' всѣхъ зго́ла поми́сл'ностѧхъ, любѧ́щагѡ Бгъ в'спѣра́єтъ члка (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

Див. ще **ВСПЕРТИ, ВСПЕРТИСЯ.**

ВСПИРАТИСЕ, УСПИРАТИСѦ *дієсл. недок.* (проти чого) *(чинити опір певним діям)* впиратися (кому, чому): а єстлибы тот, хтобы... против того листꙋ нашого-бы сѧ ꙋспирал, тот маєть пєрво заплатити на замок господарьский (Острог, 1514

AS III, 113); ц҇рь оногѡ кнѧжа котóрого сє рꙋки вспирáлъ постáвилъ оу брáмы (серед. XVII ст. *Хрон.* 327).

ВСПЛЫНУТИ *дієсл.док.* (*стп.* wspłynąć) *(піднятися на поверхню з глибини води)* виплинути: а онъ ємꙋ мѣстцє оуказáлъ: оутáлъ тéды дéрєво, и впꙋсти́лъ тáмъ, и всплы́нꙋло желѣзо (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

Див. ще **ВСПЛЫТИ.**

ВСПЛЫТИ *дієсл. док. (піднятися на поверхню з глибини води)* виплисти: И є́сли когѡ́ в'ки́нє(ш) в' мóрє, частокрóть бывáєтъ, ижъ занꙋрєный и занéсєный посрóдъ мóрѧ, водáми осыпанъ и нєвиди́м' бывáєтъ; а по стóпнѧхъ вхóдѧчі́й, знóвꙋ вы́рнꙋти, в'сплы́ти и на бéрєгъ вы́йти прáгнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330).

Див. ще **ВСПЛЫНУТИ.**

ВСПОВЕДАТИ *дієсл. недок.* (що) Розповідати, розказувати: опять душа съ великою жалостію ко Христу говорить, всповедуючи свои пригоды (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53).

ВСПОКОИТИ *див.* **УСПОКОИТИ.**

ВСПОМАГАНЄ, ВСПОМАГАНЬЄ, ВСПОМОГАНЄ *с. (те, на чому що-небудь базується)* опора (кому, для кого): Ми́лостыню ѡбфи́тє чини потрєбоу́ючим', абы́сь ми́лость собѣ позыскáлъ ѡ(т) того котóрый є(ст) На(д) всѣми крáлє(м). набожéн'ство вовѣ(м) єст' правди́воє, оубóги(х) в'спомагáньє (Острог, 1614 *Тест.* 158);

(те, що допомагає існуванню чого-небудь) підтримка: слꙋхи таковыє на(с) доходя(т) тꙋ(т)жє яко быстє в(ш) м(л) и(н)ны(х) ктиторо(в) до вспомаганя тоєи новосозданои ц҇ркви пріимовали (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 499); отъ християнъ обѣтницу мѣлемъ на вспомогане тое жь звонницы (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 408).

ВСПОМАГАТИ, ВСПОМОГАТИ, ВСПОМОГАТЬ, ВЪСПОМАГАТИ *дієсл. недок.* (кого, кому, чим і без додатка) Допомагати: обецуемъ... свой противъ нимъ уделаный поступокъ моцне утъвержать и вшелякимъ коштомъ подпирать и вспомогать будемъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 531); Але и Жидове маютъ писмо светое; але ихъ то не вспомогаетъ и овшемъ ихъ осуждаетъ и потопляетъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1101); Та(к) его с҇тоую мл҇(с)ть збили, змордовали, и(ж) колибы бз҇ьтво его с҇тоє нє въспомагало чл҇ченьствоу тоу(ж) бы моусѣ(л) с҇мрть имѣти на мѣсци (XVI ст. *УЄ Трост.* 59); ты єстєсь болши(и) самъ сєбє вспомага(и) (к. XVI ст. *Розм.* 12 зв.); и поминки сꙋббóтнико(в) читáючи закꙋпꙋютъ слꙋжбы Б҇жіи въ Ц҇рква(х) с҇тыхъ: ѡфіры, и ѳиміáны приносѧчи, и ялмꙋжнами за д҇ши оумє(р)шихъ ни́щи(х) въспомагаютъ (поч. XVII ст. *Пчела* 13); А я и потомкове мои... наступников его маемъ и повинни будемъ ховати ничого вечне от манастыра того не отимуючи, и овшем множити и вспомогати маемъ (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 478); Гды́бы котóрый зáцный... чл҇къ дéржанъ бы́лъ в' вѧзє(н)ю... и ижъ мáєт' бы́ти вєли́кимъ, и гойнє могꙋчимъ нагороди́ти ты́мъ, котóрыи в' єгó потрéбѣ ли́тость на(д) ни́м' мѣли, и доброди́йствы свóими вспомагáли, и нá... вызволє(н)є єгѡ́ пóмочъ скꙋтéчнꙋю давáли (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 164); Тáкъ Прп(д)біє твоє, пєчалови́тым' ѡбмышлѧва(н)ємъ, абы Сынѡ́вє Православ́ныи, длѧ нєдостáткꙋ Єкзємплѧрѡ(в) нє голоднѣли, в'чáснє вспомогáти промышлѧвáє(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 347).

Див. ще **ВСПОМОЧИ.**

ВСПОМАГАТИСЕ *дієсл. недок.* (від кого) Одержувати допомогу: Нє єсть нáшого Ры́мского Пáпєжа, нє єсть, тáкъ вєли́кая вєльмóжность, абы оустрáшити мéла... брáтъ н҇шъ ѡ(н) єст'... а в' спрáвє, и в' прáци спóлъ слꙋжи́тель. Брáтъ засé, котóрый сє ѡ(д) брáта в'спомагáєть, яко сє в'приповéстахъ Соломóновыхъ найдꙋєть (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич. отех.* 16).

ВСПОМЕНАТИ *див.* **ВСПОМИНАТИ.**

ВСПОМЕНУТИ *див.* **ВСПОМИНУТИ.**

ВСПОМЕНУТИСЯ *дієсл. док.* Згадатися: мы зъ ласки нашое королевъское, на прозбу ихъ и причины вышей помененое, учинилисмы и поднесеня помененого, того, которое ся вышей вспоменуло, выволаня ихъ помкнулисмы и помыками до шести мѣсецей (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 1/I, 192).

Див. ще **ВСПОМИНАТИСЯ, ВСПОМНѢТИСѦ.**

ВСПОМИНАНЄ, ВСПОМИНАНЇЄ, ВСПОМИНАНЬЄ *с.* Поминання: А тáкъ образы Х҇въ,

Б҃горо́дичинъ, и С҃тыхъ всѣ(х) нє сѫтъ балвана́ми: кгды́жъ на хва́лѫ Б҃жѫю и на по́чєсть... и къ вспомина́ню... быва́ютъ выставлѧ́ны (Київ, бл. 1619 *О обр.* 25); И бѫдє носи́лъ Аарѡ́нъ имєна и́хъ прєд Г(с)дємъ на обо́хъ рамєна́хъ длѧ вспомина́ньѧ, оучини́шъ тє́жъ и ча́шки, и два ланцѫшки з начи́стшогѡ зо́лота (серед. XVII ст. *Хрон.* 105);

(на що) пам'ять (про що): Братѧ часъ коротκы(и) єсть... которыи ѫжываютъ того свѣта, такъ ѧкобы нє ѫживали, бо минаєть ѡбразъ свѣта того то єсть пожыточноє розмысланїє, и вспоминанїє на смєрть и на короткост н҃нѣшного часѫ (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171 зв.).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЄ, ВСПОМНЕНЄ.** *Пор.* **ВСПОМИНАТИ.**

ВСПОМИНАТИ, ВСПОМЕНАТИ, УСПОМИНАТИ *дієсл. недок.* (кого, що, на кого, на що, о кім, о чім) *(відновлювати, відтворювати в пам'яті)* згадувати, споминати; *(зберігати в пам'яті)* пам'ятати: ѡнъ ку твоє(и) мл҃(с)ти з листо(м) и вижо(м) врѧдовы(м) из сторонами вспоминаючи посыла(л) абы твоѧ мл҃(с)ть то(т) ста(в)... роскопати вєлила (Кременець, 1564 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1954, 39); Тамъ же, при погребе тела... не для жадное учтивости телу... але абы и тамъ, въ зборе тамъ, который ся, съ повинности своее хрестиянское, кождый оплакивати греховъ своихъ, вспоминаючи, ижъ такий же // долгъ заплатитъ, зъедутъ, было фалено и велбено имя Бога моего (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/І, 22-23); Не вспоминаю местца, на которомъ свое соборыще и (тые) суды несправедливые строили (Вільна, 1599 *Ант.* 531); Илє що єстъ ра́достного, тоу вспомина́ю: Ащо́бы до́ взрѫшє́нѧ жа́лю, опѫща́ю (Львів, 1616 *Бер.В.* 82); Оувы́ мнѣ, кгды то въспоминаю, тогда ми сєрцє на́полы ѡ(т) жа́лю оумира́єтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 57); Тє́ды тє́жъ и Россїа Пєтра Сагаидачного Пода́сть лю́дє(м), въ памяткѫ вѣкѫ пото́(м)ного // Абы єго́ Послѫгы Крва́выи всѣ зна́ли, И прє́дъ На́роды го́днє єго вспомина́ли (Київ, 1622 *Сак.В.* 48-48 зв.); Ахъ мнѣ, широцє о томъ и вспоминати: И до жалю, жалю собѣ придавати (Львів, 1630 *Траг.п.* 167); и таки(х) подо́бны(х) рє́чи(и) си́ла;... то ты(л)ко я въспоминати и ѡпи́совати бѫдѫ (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.);

(побіжно споминати кого-, що-небудь при якійсь нагоді) згадувати, називати: Хри(с)тѫса п҃на римянє погани (нє вспоминаючи жидо(в) лотро(в) ѡсло(м) назива(ли) (1582 *Кр.Стр.* 12 зв.); а по(д)нєсшися ѫ высокоѫмиє... во чтєния(х) в молєния(х) и во пє(р)вы(х) мєнє єп(с)κп҃а своєго нє вспоминаєшь (Львів, 1591 *ЛСБ* 164); жа́дноє сна́ть пра́во та(к) мнѡ́го па́сѡвъ въ конститѫцїѧхъ, яко она, нє єстъ въспо́минано и оутвє́ржєно (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 27); Абовѣмъ... божественнїи апостоли Петръ и Павелъ въ канонѣхъ своихъ о памяти усопшихъ написали, але о таковомъ змышленномъ чистцу нигдѣ не вспоминаютъ (1603 *Пит.* 59); Стефанъ абовѣмъ св. на збориску образоборцовъ... не едного толко біскупа Римского вспоминаетъ, але и другихъ патріарховъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 564); дошло мене ведати , ижъ... учинена протестация... от Яна Резановича, который... и мене в тои протестации вспоминаетъ (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 580); Пи́смо с҃тоє на розъма́итыхъ мє́стъцахъ д҃. такїє грѣхи́ вспоминаєть: Доброво(л)ноє мѫжєбо(и)ство, содо́мїѧ, оутиснєнїє // оубо́гихъ и сиро(т), робо́тниковъ нанѧ́ты(х) въ заплатє ѡшѫка(н)є (Львів, 1645 *О тайн.* 57-58);

(примушувати когось згадати кого,- що-небудь) нагадувати: А ѡ(т)правѫючи Б҃ж(с): Литѫргїю тогды́ Найбарзѣй вспомина́й Оусо́пши(х) Крє́вны(х) (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 204); приказуемъ тежъ и вспоминаемъ духовною властію честнымъ братіямъ инокомъ... //...абы з онымъ, яко з отлучонымъ, жадное сполечности и общованя не мѣли (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 217-218);

(пригадувати кому-небудь щось сказане чи зроблене) згадувати (що), нагадувати (про що): ти(ж), шкоды которыѣ сѣ стали с обѫдвѫ сторѡ(н), жєнныи и браныи, бѫ(д) кѫлко были, вєликїи и тѣжкїи,... абы ѡ(д)на сторо́на дрѫгои сторонє нє ѫспоминали (Каменець, 1510 *Cost.DB* 456); Подъ часъ незгоды ихъ дѣялося, всего того не годится и вспоминати, бо и уморено все тое и кассовано естъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМИНАТИСА *дієсл. недок. (приходити на пам'ять)* згадуватися: ѡна в ма(л)женстве з вм... болше(и) мешка(т)и не можеть: которые причины ту(т) тепе(р)... не вспоминаю(т)сѧ (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 34); списа́тель книги Іоа́нн'... Іеромона́хъ, сн҃ѹ Софро́нію приписа́л', емѹ тит8лъ пере́не́сл', бовѣм' тежъ и онъ з' ни́мъ странствова́лъ, // писа́лъ, и ча́стѡ в'споминае́т'сѧ в' книзѣ се́й (Київ, 1628 *Лим.* 3-4 ненум.).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМНѢТИСА.**

ВСПОМИНУТИ, ВСПОМЕНУТИ, ВЪСПОМЕНУТИ *дієсл. док.* (кого, що і без додатка) *(відновити в пам'яті)* пригадати, згадати (кого, що, про що): гдѣжъ я, взявши милостивого Бога створителя въ сердце свое и вспоминувши на суетное сегосвѣтное мѣшканье... дала есьми сѣножать Рогатинскую... и на вѣчность записую... митрополиту Кіевскому (Городок, 1559 *АЮЗР* I, 147); А вспоменоу́вши, воспрѧнѣте ѡч8тѣтесѧ, оузна́йтесѧ, пока́йтесѧ, припадѣте, со слеза́ми и рыда́ніемъ и воздыха́ньми ко... бг҃8 (Острог, 1598 *Отп.КО* 17 зв.); Прото тежъ и самъ Филялетъ, якобы (только) на блазенъство // въспоменувши тотъ листъ, братъщикомъ даный, самъ же (его) заразомъ отступилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 829-831); А кгды его с плачомъ малжонка протестуючегосе словы лагодными,... просила, теды онъ малъжонку протестуючогосе словы непрыстойными, которых тут и въспоменути не годитъсе, лъжыл, сромотылъ (Луцьк, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 842); такъже процесъ до тое скрутении точачийсе тамъ зоставалъ, а протестуючого вси мунименъта,... которые колвекъ можетъ въспоменути... наданые Косътюкови Федоровичови (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 236);

(побіжно споминути що-небудь при якійсь нагоді) згадати, назвати: Далей Ѳилялетъ, на тойже каръте, поведаетъ, ижъ въ шкрыпте сынодовомъ вспоменено, же митрополитъ зъ своими товарышми владиками... противъ листовъным обетницамъ своимъ выкрочыли (Вільна, 1599 *Ант.* 515).

Див ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНЕНЕ, ВСПОМНѢНЕ, ВСПОМЪНЕНЪЕ *с.* Поминання: А та(к) вспомне(н)е Прѣвого Нике́йское, зара́зъ та́мъ // и вто́рого Кѡнстантинопо́лского почита́ніе и замкне́ніе было, и естъ (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 122-123);

(те, що відтворене, збережене в пам'яті) спогад: Нн҃ѣшнаѧ Н(д)лѧ Ст҃аѧ, кончаючи зап8стъ, роско(ш)ныхъ потравъ, те́лесныхъ покармовъ... приводитъ намъ на па́мѧтъ... в'спомнѣнѧ ѡстаточны(х) рѣчій (поч. XVII ст. *Пчела* 22 зв.);

(те, що назване, згадане у якомусь тексті) згадка: а теперъ дошла мене ведомость, же тотже неприятель мой Григорей Балабанъ... учинилъ на мене протестацыю до книгъ кгродскихъ Луцкихъ, съ приклады и вспомъненьемъ першихъ неправдивыхъ помовъ и смысловъ своихъ на мя, чоловека невинъного (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 272).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЕ, ВСПОМИНАНИЕ.**

Пор. **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНИТИ, ВСПОМНЕТИ, ВСПОМНѢТИ *дієсл. док.* (кого, що, на кого, на що) Те саме, що **вспоминути:** а петръ вспомневши рекъ ему: рабби: ѡто фикга... которою еси проклялъ, 8схла (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48 зв.); Вспомни евге́нію... яко про(д)кове твои... би́скупове... забобо́ны и(х) с косте́ла бж҃ого вы́провадили (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 48); Вспомнимъ и мы, Лечъ невчасъ его напомненѧ. Поднебе́ню нш҃ему го́ркіи з' збридзе́нѧ Аппети́т8 кла́много (Вільна, 1620 *Лям.К.* 11); Вспо́мню еще и о́ного м8жа прева́жного Бл҃горо́дного П: Па́вла Копистенского (Київ, 1623 *МІКСВ* 84); вспо́мнѣте: якъ мно́гимъ з ва(с) одѣне дарова́лъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 8); Змилуйся..., Бж҃е мой, потомъство, Вспомни на той жалъ смутъний, также и сироцтво (I пол. XVII ст. *Рез.* 176); и если нн҃ѣ вѣрный щи́рий и достате́чны(и) жа́ль за грѣхи в' ср(д)ц8 твое́мъ знайд8етсѧ, вспо́мни собѣ ели́сь Де́сѧтеро Бж҃ее Приказа(н)е в'ца́ле захова́лъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); Дн҃ь тре́тіи потомъ бы́лъ нароже́нья Фараѡновово, кото́рый оучини́вшы вели́к8ю ч8т8 сл8га́мъ свои́мъ, вспо́мнилъ при до́брой мы́сли, на подча́шего и на ста́ршего над' пе́карми (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНУТИ, ВСПОМНУТЫ *дієсл. док.* (що, о чім) пригадати, згадати (що, про що): где тежъ было вспомнено отъ особъ певныхъ долегливости, которые ся деяли,... въ местехъ, въ кривдахъ поточныхъ (Володимир, 1595 *АрхЮЗР* 1/І, 454); и ѡ тых //... кни́гахъ... годи́т сѧ вспомнѹты, кото́рих костє́лъ ри́мскій ѡ(т)палъ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28-29).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНѢНЄ *див.* **ВСПОМНЕНЄ.**

ВСПОМНѢТИ *див.* **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНѢТИСѦ *дієсл. док.* (на що) Згадатися (про що): Якобєжъ дрьзновє́нїє до ба҃ и до людє(и)... (бо нє розѹмѣю абы́стє та(к) ѹ вє́ликоє ѡ(т)чаа́нїє ѡ(т)па́вши... ср(д)цє(м)сѧ колико́(л)вє(к) в'спомнѣвши на лє(г)комы́сл'ны(и) оучи́но(к) сво(и) нє поу́кали) мѣти хо́чєтє (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМИНАТИСѦ.**

ВСПОМНАНУТИ *див.* **ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМОГАТИ *див.* **ВСПОМАГАТИ.**

ВСПОМОЖЕНЄ, ВСПОМОЖЕНЇЄ, ВСПОМОЖЕННЯ, ВСПОМОЖЕНЬЄ, ВСПОМОЖѢНЄ, УСПОМОЖЕНИЄ *с.* (*стп.* wspomożenie) допомога:тоє всє Єго Милость завжды мнѣ... // кѹ вспоможєню моємѹ давал (Луцьк, 1534 *AS* III, 471-472); нє хотєли є(с)мо тои цє(р)кви бє(з) ѹспоможения нашего ѡпусти(ти) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); да сїи ѡ(т) вашєи мл(с)тинѣ и вспоможєнїѧ возмогѹтъ хра(м) новозбудовати божїѧ м҃трє ѹспєнїѧ (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); нє смѹтисѧ ничєго... алє бѹди то́го пє́вєнь, и(ж) одна(к) по́квапи(т)сѧ и прїидє(т) на в'споможєнїє твоє (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 85); длѧ вышшє спо́мнєны(х) причи́нъ, за во́лєю и вспоможє́нємъ напро(д) б҃жїимъ а за прихи́лнымъ... ѡбмышлєва́ньємъ єго кн҃жацкоє мл(с)ти яко ми́лостника... кошто(м)... єго мл(с)ти, яко прє(д) тымъ иншїє кни́ги, та́къ и та́ѧ, впро(д) з ро́зны(х) а ста́рых збо́довъ... скорыкго́вана (Острог, 1606 *Нал.Мол.* 3 зв.); нє такъ бовѣ(м) можє(т) го́йноє вспоможє́ньє, я́ко ла́ска кролє́вскаѧ д҃шамъ оутраплє́ны(м) оучтивость оучини́ти (Острог, 1614 *Тест.* 170); заложили есмо общее житие светое на пустынѣ въ горахъ, отъ предѣлъ Венкгерскихъ, теды не маемъ нѣ отколь жадного ратунку и вспоможеня (Галич, 1625 *Крыл.* дод. 86); ѹспѣх: По́мо(ч), пожи́то(к), вспоможѣ(н)є (1627 *ЛБ* 141).

Пор. **ВЗПОМОЧИ.**

ВСПОМОЖИТЕЛЬ *ч.* Помічник: Спосиѣшникъ: Помо́чникъ, вспоможи́тель, пома́гачъ (1627 *ЛБ* 120); Алєкса́ндръ: По́мочъ мѹжє(ст)вє́нная. вспоможи́тє(л) мѹжѡ(в), а́бо по(д)поможи́тє(л) мѹжскій, а́бо намо(ц)нѣ(и)шїй (Там же, 174).

ВСПОМОЖѢНЄ *див.* **ВСПОМОЖЕНЄ.**

ВСПОМОЧИ, ВСПОМОЧЬ, ВЪСПОМОЧЫ *дієсл. док.* (кого, на що) Підтримати (кого), допомогти (кому): коли єго Бог вспоможет, ѡн мает тоє имѣньє в мєнє ...ѡкупити (Шульжин, бл. 1533 *AS* III, 418); кто бы коли рєкъ ѡ(т)цоу ал'бо м҃три б҃гоу то дароую чи(м) бы кол'вєкь мѣль быти ѡ(т) мєнє в'споможєн' (1556-1561 *ПЄ* 69); и такъ маємо надѣю в бозѣ с҃томъ, ижъ нє оскѹдѣєтъ нѣгды мл(с)тъ ваша токмо вспоможѣтє... на такѹю вєликѹю потрєбѹ, ижъ бѹдѹєтсѧ ц҃рквъ, и школа, и до(м) для дрѹкарнѣ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); тая ѡ(б)мова пана по(д)су(д)ка... вспомо(ч) нє можє(т) (Житомирщина, 1599 *ККПС*123); нє подопрє(т) спра́вы моє́є нѣвчо(м) ро́скошъ моа́ вѣчнаѧ, анѣ мѧ в'спомо́жє(т) зло́то (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); Ѡ го́рє, ѡ бѣда́. Єсли́ на(д)єстєствє́ннаѧ цно́та, панїєнство мо́влю, па́нанъ тыхъ нє вспомогло́, ижъ сѧ... милосє́рдными оучи(н)ками нє оукраси́лы (Київ, бл. 1619 *О обр.* 124); М҃лтвами свои́ми, в бѣда́хъ насъ в'спомо́жыи (Вільна, 1620 *Лям.К.* 14); а што се дотычет конституции о трибунале и о екзеквуцией речей осужоных, тые позваного въспомочы не могутъ (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ* XIV-3, 134).

Див. ще **ВСПОМАГАТИ.**

ВСПОМОЧИСѦ *дієсл. док.* (на що) *(бути здатним вчинити що-небудь)* спромогтися: А и(ж) ты́и во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многиє сѧ звитѧ(з)ства в'спомо́глъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

ВСПОМЯНУТИ, ВСПОМНАНУТИ, ВСПОМАНУТИ, ВЪСПОМЯНУТИ *дієсл. док.* (кого,

чого, кому, на що, що) Пригадати, згадати (кого, що, кому): и в҄споманоуль петрь слово ісво (1556-1561 *ПЄ* 116); мо́гъ бымъ тоу́тъ слоу́шнє// в҄споманоу́ти ѡ(т)ца никифора (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 71 зв.-72); и въспоманоув҄ сєбѣ петрь на оноє сло(в) хво (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 26 зв.); Нарекли на земли сла́вно их имена, а память им смерти не въспомянена (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); Чомужъ ото,... не вспомянулъ жадного поединкового пастыра церкви Христовы, которая бы, на мѣстцу его засѣдши, мѣла всѣму свѣту росказовати? (1603 *Пит.* 38); Вспомандѹ слова́ Іѡсіи Цара Ієр(с)лимскогѡ (Київ, 1623 *МІКСВ* 75); Кгды прійдєш҄ в҄ цр(с)твіє, ра(ч) мєнє вспомандѹти (Львів, 1631 *Волк.* 17 зв.); Слы́шимѡ ѡ своволнѣх҄, або ѡ розбо́йниках҄, држимѡ; вспомане́мѡ по́водь др҄жимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ.**

ВСПОМАНУТИСА *дієсл. док.* (що) Написати раніше, згадати вище: а трѡ(х) [кролей] за(с) во(и)ною и моцѹ з оными се(д)ми кро(л)ми достанє(т) яко са при роздѣлѣ четвє(р)то(м) вспомандѹло (Вільна, 1596 *З.Каз.* 134 зв.).

ВСПОРА *ж.* (*стп.* wspora, wspór) *(той, на кого можна опертися)* опора, підпора: Хто о томъ дальшую вѣдомостъ взяти хочетъ, якъ вси апостолове ...называни бываютъ твержами, филярами, вспорами церковными (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 369); Аввакѹм҄, ил(и) Амвакѹк҄, ил(и) абаккѹкъ: Боре́цъ си́лный, а́бо вспо́ра и́хъ (1627 *ЛБ* 171).

ВСПРАВЕДЛИВЕНЫЙ *див.* **УСПРАВЕДЛИВЕНЫЙ.**

ВСПРОВАЖЕНІЄ *с.* Супровід: Г(с)дь самовла́стно я́къ о́нъ самъ вѣдаетъ, всхо́дитъ на нбса, и з҄схо́дить на зе́млю мо́цю своє́ю, вла́дзою, и мо́жностю вла́сною, нѣко́го и́ншого на вспроваже́ніє своє не потрєбѹючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 764).

ВСПУХЛЫЙ *прикм.* Спухлий, опухлий: виделъ єсми на Сха(р)и Кгєршожовичу рану на твари... синюю, вспухлую (Житомир, 1584 *АЖМУ* 130).

ВСПѢРАТИ *див.* **ВСПИРАТИ.**

ВСПѢТИ *див.* **УСПѢТИ.**

ВСТАВА *див.* **УСТАВА.**

ВСТАВАНЄ *с.* **1.** Вставання, піднімання: ґды кто в҄ двє́рѣ закола́чє(т), ѡпѹстити робо́ты дла ча́стого або прѹдкого// в҄става́на (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.-39).

2. *(відкриття засідання суду, початок судової розправи)* вставання: за чимъ и пово(д) нинєшни(и) ани ѹмоцєваны(и) єго пи(л)новати нє будучи повинє(н) правє на встава(н)ю ѡ(т) суду ѡтошли (!) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142).

3. Воскресіння: А тый слѡва́ прє(д) сѹдо́мъ розѹмѣтиса ма́ютъ, лю́бо онъ ча́съ встава́на ме́ртвыхъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 135).

Див. ще **ВСТАНЄ.**

ВСТАВАТИ[1], ВЪСТАВАТИ, УСТАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** Підніматися, підводитися, ставати на ноги: А панъ нашъ на коленка почалъ былъ зводитисе зъ земли, и вставаючи, еще мовилъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 482); аза́ли то́тъ который са пова́ли(т) нє в҄ставає(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 27); ты(л)ко що нє вола́єшъ на сєбє нєпріатєла, замо(р)доу́и, забі́и, нє жа́лѹи, аза(ж) оупада́ючі́и нє в҄става́єтъ (Там же, 108);

підводитися, вставати: Та́къ те́ды ѡ(т) того сто́лѹ яко лвы огне́мъ дыхаючїи встава́ймо, и дїа́волѹ стра́шными быва́ймо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198);

(після сну) вставати, підводитися з ліжка: якобы коли члкь насѣна оувръгль в҄ зєм҄лю, и спал҄ бы, а вставал҄ бы въ днє и в ночи, а сѣма в҄зыйдє... коли ѡнь нє вѣдає(т) (1556-1561 *ПЄ* 141); чємѹ такъ рано з ложка в҄стаєшъ (к. XVI ст. *Розм.* 6); та́ко(ж) кг(д)ы в҄ста́ва(т), бойтса абы соро(ч)ки на рѹбы нє ѡбле́клъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); Розказалъ нєкды(с) в старо(м) зако́нѣ бъ, абы ієрєє барзо ра́но с постєлі́и своихъ встава́ли, в цркви ѡго́нь стый запала́ли и ѡфѣры за вє(с) лю(д) приноси́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183 зв.); Слѹхай єще́ яко Іюстиніа́нъ... Ца́ръ ... Ра́но встава́лъ, по́зно са кла́лъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 174); Наѹка встаю́чомѹ з҄ ло́жка (Київ, 1636 *МІКСВ* 319).

2. *Перен.* Підніматися на боротьбу: Про́то кото́рыи бы хтѣли встава́ти Жєбы и́хъ знести, а́лбо Тѹркови выда́ти: Те́ды пе́внє в҄ тѹюжъ бы якъ ѡ́вцѣ сѣть впали (Київ, 1622 *Сак.В.* 39); проклаты́й ро(д) єщє нєвстава́єтъ, Єще́са Па́нѹ ѡкрѹтнє рѹга́єтъ (Львів, 1631 *Волк.* 18 зв.); Na tom nedosyt, miru

neprosit Potocky zdumiły, Na woynu wstaie szturmy hotuie (1648 *П.про пор.* 201).

3. *(про небесні світила)* сходити, підніматися над обрієм: Єще сл҃нце было нє взышло, алє ю(ж) ю(ж) мѣло зыйти: ґды хто тєди зорє́ю и свитáна(м) встáєтъ, трє́ба ємоу походнѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 255 зв.).

4. Воскресати: Якъ видите и слышите, ажъ... умерълыи устаютъ (XVI ст. *НЄ* 48); тєды мертвые з гробовъ вставали, нѣмыи промовляли (Вавілон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 712); **зъ мертвыхъ вставати** — воскресати: слѣпіи прозираю(т)... глоухыи слыша(т) и мр҃твыи изь мртвы(х) в'ставаюль (1556-1561 *ПЄ* 52 зв.); Тєды... вы́шъ помєнє́ный Пáнъ стры́й Вм(ст) тóєю похвáлъ свóихъ Рєновáциєю якобы з' мє́ртвыхъ вставáючи привóдит', и потагáєтъ (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3 зв.).

5. Поставати, появлятися, народжуватися: Вѣдайжє то запє́внє мóвлю до тєбє, жє в нñмъ зоставоу́єшъ самóго сєбє. Якъ сáды котóры(х) ѡ́воцъ оуживáютъ, кгды́са стáрѣютъ' дрꙋгіє з ни(х) вставáютъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 183 зв.).

Див. ще **ВОСТАТИ, ВСТАТИ.**

ВСТАВАТИ[2] *див.* **УСТАВАТИ.**

ВСТАВАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який сходить, піднімається над обрієм: Нєхáй сє затма(т) звѣзды мóрокомъ єй, нєхáй ждє́тъ свѣтла а нє ѡглядáєтъ а ни всхожє́нья вставáючой зори (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.).

ВСТАВИТИ *див.* **УСТАВИТИ.**

ВСТАВИЧНЕ *див.* **УСТАВИЧНЕ.**

ВСТАВИЧНЫЙ *див.* **УСТАВИЧНЫЙ.**

ВСТАВЛЯТИ *див.* **УСТАВЛЯТИ.**

ВСТАВЛАНЬЄСА *с.* Заступництво: Приповѣдáніє: Припоминáньє, ѡповѣдáньє, зє́стьє, примꙋшáньє, причи́на, бєсѣдова(н)є, розмовлáньє, причинѣньєса, вставлáньєса (1627 *ЛБ* 99).

Пор. **ВСТАВЛАТИСА.**

ВСТАВЛАТИСА *дієсл. недок.* *(подавати голос на захист кого-небудь)* заступатися: Приповѣдꙋю: Вставлáюса, причинáюса за ки́мъ, молю́са, ѡповѣдꙋю, оускаржáюса, припоминáю, розмовлáю, пытáньє чиню́, и ѡ(т)повѣдь ѡдє́ржꙋю, ходотайствꙋю, застꙋпáю, ѣднáю, забѣгáю (1627 *ЛБ* 99); Ходотаю: ѣднáю, вставлáюса, причынаюса (Там же, 144).

ВСТАВОВАТИ *див.* **УСТАВОВАТИ.**

ВСТАЛЫЙ *прикм.* ◇ **мертвый всталый** — воскреслий: тáкжє и чáсꙋ Распáтіа Хв҃а, мнѡ́гихъ мє́ртвыхъ встáлыхъ ви́дачи, нє вѣрили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 609).

ВСТАНЄ, ВСТАНІЄ, ВСТАНЬЄ, ВЪСТАНЄ, ВЪСТАНІЄ, УСТАНЄ, УСТАНЬЄ *с.* **1.** *(душевний порив, натхнення)* піднесення: Ѡ(т)коль яснє дáєтъса вѣдати, жє нє з' прєдъоуставлє́ніа Бж҃ого вóла чл҃чаа на дóброє албо на злóє скланáтиса мꙋситъ, Прє(д)оуставлє́нїє, Бж҃їє... єстъ причи́ною встан'а (Київ, 1632 *МІКСВ* 281).

2. *(повернення до життя після смерті)* воскресіння: прóто(ж) смєрт'ю єго я́ко оуставáти такъ и нє оуставати нє могло. бо оустáньє и нєоустáньє тóлько рє́чамъ коли кóлвє(к) боудꙋчи(м), якóю тóє прєложє(н)ство нє єсть, приписоватиса мóжєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108); Хотьжесь, и въ гробѣ, рачилъ ся положити, Але на то, рачилесь то учинити, Абысь презъ встанье зъ гробу, тое всѣм справилъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 165); **встанє (устанє) зъ (изъ, отъ) мертвыхъ** — воскресіння із мертвих: року тепє(р) идучого... проводи(в)ши свято вєлє(б)ноє из мє(р)твы(х) встаня сына бжого, вєли(к)дєнь, поєхала(м)... была до за(м)ку г(с)дрьско(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); ци нє годитъ ся иждати воскресенія албо устаня изъ мертвыхъ (XVI ст. *НЄ* 150); пє́р'шимъ мѣсацємъ єстъ квѣтєнь, называ́ємый апри́ль, котóріи єстъ днє́мъ змєртвыхъ встáна (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Тѣло єгѡ́ запєчáтованоє быль́, и сторóжꙋ постанóвлєно, абы тым' знамєни́тисє з' мє́ртвыхъ Встáнє єгѡ́ было́ (Львів, 1646 *Зобр.* 22).

3. *(після сну)* вставання, піднімання (з постелі): розмова ѡ встаню (к. XVI ст. *Розм.* 5); слышишъ, слышишъ встанємъ прє(д)са є(ст)ли часъ встана котораа є(ст) годи́на (Там же, 46).

4. *(початок князювання)* настання, прихід: Якожъ єсмо за ꙋстаньємъ кназа... того рокꙋ завитого, самого єго и подданых кназа... кꙋ доводꙋ допꙋстили (Краків, 1588 *AS* IV, 135).

5. *(про кінець яких-небудь дій)* припинення, за-

кінчення: то́єжъ ты́жъ црковъ... ты́м'жє спо́собомъ прє(з) мно́гіє вѣки заховыва́ла, нѣжли сѧ ѡпрєснокъ нєква́шоный зяви́лъ на заходѣ слнца, якобы звѣзда́ юпи́тєрова... по за́ходѣ и по оустаньи цєрємонѣй мойсе́ѡвыхъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 14 зв.).

Див. ще **ВОСТАНИЄ.**

ВСТАНЛИВЪ, УСТАНЬЛИВЪ *прикм.* Старанний, уважний, охочий на допомогу: тожь можємъ оустѧгнѹтисѧ ѡ(т) злого, ко црkви боу(д)мо оустаньливи, а нє лєниви (1489 *Чет.* 346); Тщали́въ, вы(и): встанли́въ, хѹтли́вый, пи́лный, ѹючі́й, стара́ючі́йсѧ (1627 *ЛБ* 135).

ВСТАНОВИТИ *див.* **УСТАНОВИТИ.**

ВСТАНОВЛИВАТИ *див.* **УСТАНОВЛИВАТИ.**

ВСТАНОВЛѦТИ *див.* **УСТАНОВЛЯТИ.**

ВСТАНЬЄ *див.* **ВСТАНЄ.**

ВСТАРЧИТИ *дієсл. док. (забезпечити чим)* доставити, постачити (?): чому, кгды не можоно адъ презенъсъ встарчити, а принамней о почикане остатка прошоно, ихъ милость, тымъ се не контентовавши, яко на становиску розгостилисе (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/I, 393).

ВСТАТИ[1], **ВСТАТЬ, ВЪСТАТИ, УСТАТИ, УСТАТ, УСТАТЬ** *дієсл.док.* **1.** Піднятися, підвестися, стати на ноги: и ѹставши на(ш) слѹга, іѡн талма(ч), и заплати(л) ѹси тоти вышєписаніи пинѣзи,... ѹ рѹкы слѹзѣ нашємѹ (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 255); іосиф' жє в'став'ши в'зѧль ѡтрочѧ (1556-1561 *ПЄ* 25); Устань та возми постѣль свою (XVI ст. *НЄ* 57); Встану а обоиду мѣсто по рынцѣхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); и ѡна въставши послоу́говала имь (XVI ст. *УЄ Літк.* 14); нє та(к) бовѣм то що оупа́сти єстъ рє(ч) зла́ѧ, якъ то що оупа(д)ши лєжа́ти, и нє хотѣти в'ста́ти (Острог, 1607 Лѣк. 27); Вста́вши загрози́в вѣтрѡм' и мо́рю, и бы́ла тишина вєликаѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 387); Пото(м) всѣ вставши на ноги блгодорєниє (!)... по(с)ла(н)цомъ ѹчынили (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 49); и за єгѡ // повєлєніє въста́ли из зємлѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 96-97 зв.); Вста́нь а встѹпи на мѣстцє, кото́роє обралъ г(с)дь бгъ твó́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 153 зв.);

(від чого, з чого) *(підводитися, покидаючи певне місце, подію та ін.)* встати, підвестися: А панъ Иванъ дей, радца, зъ местца своего вставши, ударилъ его въ руку (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/I, 157); И, вставши, пр[оч]ъ ѡ(т) суду пошолъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73); и пото(м) вста(л) гь ѡ(т) вєчєрѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 38 зв.); Ле́чъ ю́жъ ѡ(т) гро́бѹ твоє́го нє вста́нѹ (Львів, 1631 *Волк.* 21 зв.); чого небожчикъ Миколай Кренътовъский слухать не могучи... одъ столу въсталъ (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); А та́къ мы́ бѹдо(м) (!) оутѣкать, а оні́ гони́ть: в'ста́нєтє з' засадки (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.);

(прокинутися) встати, підвестися, піднятися: шє(д)ши(м) же и(м), то агглъ гнь явил'сѧ іосифоу глѧ, в' снѣ в'стань (1556-1561 *ПЄ* 24 зв.); Пан Охлоповский... рано вставши, до церкви ходилъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 374); и обосла́ли всѣхъ... абы́ вста́вши, вє(д)лє оурєче́ного ча́сѹ... до црkви сѧ нє сходи́ли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); найперво, коли устанешъ у заранѣ, дай славу Богу (XVI ст. *НЄ* 165); а вста́вши хс ѡ(т) сна, и росказа(л) вѣтрѹ абы пєрєста(л) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 128); Maxim Hey Hryciu wstań ta Dynysu czom dułho spysz (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Ґды в'ста́нєшъ з' постє́лѣ твоєи по(д)ча́съ Оутр'нѣ пєрє(д) Ба, На́про(д)жє славосло́віє з' оустъ твои́хъ... нєха́й бѹдєтъ (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 197); а коли єсмь вста́ла ра́но... нашла єсмь оумє́рлого (серед. XVII ст. *Хрон.* 291).

2. *Перен. (після хвороби, морального падіння або духовного занепаду)* підвестися, піднятися: теперъ не могучы устать отъ такового тщания... абыхъ... для улеченья здоровя телесного на часъ некоторый отъехать могъ (Вільна, 1599 *Ант.* 581); ѧ самъ прє(з) сєбє николи жє въстати нє могоу бєз стго а вєликого мл(с)рдіа твоєго (XVI ст. *УИ* 1911/2, 74); А прє́то в'ста́ти зно́вѹ при́стои(т) а нє по(л)зати по зє(м)ли, и в' про́пасть сєбє вмѣтати (Острог, 1607 *Лѣк.* 67); ско́рѡ бовѣмъ прииѧл' ро(з)сла́блєнный моц' сло́ва... за́ра(з) встал' и ходи́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 112).

3. *(перед ким, посеред кого)* стати, зупинитися: борзо в'сталь пєрє(д) ними и в'зѧль постєлю (1556-1561 *ПЄ* 230); в тыє та(м) часы въставъши пєтръ по(с)рєдини о(у)чєнико(в) рє(к) (II пол. XVI ст. *КА* 3); рєклъ Авєні́ръ... нєха́й вста́нѹтъ младе́нцы а

поигра́ютъ прєд на́ми (серед. XVII ст. *Хрон.* 244).

4. Воскреснути, ожити: м'ногы(и) тєлєса оусоп'ши(х) ст҃ы(х) въстали (1556-1561 *ПЄ* 120 зв.); а́лє іс҃ь явши єго за руку́, и́ двігнул єго, и встал (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); И тогды затрубитъ труба, и умерлыи устанутъ, якъ бы не гнили (XVI ст. *НЄ* 51); Є(и) встань, ѡ Па́стырꙋ встань, Цр҃ко(в) борони́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 89); То́тъ кото́рый вы́да(н) былъ для грѣхѡ(в) на́ши(х), и вста(л) за ѡправда́нїє на́шє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 74); Въстани с пра́хꙋ, внійди́ до поко́ю сла́ви (Чернігів, 1646 *Перло* 161); **встати зъ (изъ) мертвыхъ, з (из, отъ) мертвыхъ встати** — встати з мертвих, воскреснути, ожити: повѣж'тє оучєнико(м) єго, ижє в'ста(л) // из' мр҃твы(х) (1556-1561 *ПЄ* 122-123 зв.); ты това́ришоу злє мо́ви(ж) и(ж) хоу́ли(ш) того правє(д)ника ю(ж) ты нє ча́є(ш) из мртвы(х) въста́ти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 39 зв.); Христосъ з мертвыхъ всталъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 173); Слово о збꙋ́рєню пєкла єгда Хр҃(с)тосъ ѡ(т) мр҃твыхъ вставши пєкло збꙋ́рилъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 13); чꙋ́дъ то славы твои на вѣки нєꙋкри́тый, якѡ Хс҃ Бг҃ъ на́шъ прєсла́вно ѡ(т) мр҃твыхъ въсталъ (Чернігів, 1646 *Перло* 60 зв.).

5. (проти кого, на кого, на що і без додатка) Виступити, піднятися: Такъ же смирилъ Бг҃ъ Авеселома, сына Давыдового, што уставъ бывъ на отца своего (XVI ст. *НЄ* 5); Ажъ по сеймѣ указалъсе декрет сеймовый, якобы по той розмовѣ статися мѣлъ, же король єго милость узнавает, же оны добре учинили, а Речъ Посполитая познавши, иж сами на доводѣхъ противко них устали, и декрет на ных вышолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Настанꙋтъ воины вєли́кїи: въстанєтъ наро(д) на наро(д) (поч. XVII ст. *Пчела* 23); И вѣртє ижъ оуста́ли, вє́длꙋгъ Прр(о)ка, нє́прїатєлскїи орꙋжїа (Київ, 1620-1621 *МІКСВ* 32); а хто бы мивь оустат на тоє расодитса (!) прє(д) мило(ст)ивь(м) (!) бого(м) (I пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13); А наза́втрѣи коли розоднѣло, вста́лъ Іюда з' трєма тысачми лю́дꙋ,...// и звєли би́твꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 480 зв.-481);

піднятися, подати голос (на захист когонебудь): и оусталі голосовє их и архієрыйскїй пілат пак ѡсоудил, абы ся так стало, як ѡні просілі (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 82).

6. *(про атмосферні явища)* піднятися (вгору): Встань, вѣтре, отъ полночи, а встань, вѣтре полуденныи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); а на мори ѡ(т) вєлико(г)[о] // вѣтроу влъны были в'сталї (1556-1561 *ПЄ* 366); егда начаша ровы копати для заложенія фудаменту, тогда бури, громи, блискавици въстали, не даючи дѣла начати (1580 *Спис.* 6).

7. Взяти початок: отъ того сумѣжья логомъ посередь мху въ рѣчку въ Студенку, гдѣ встала зъ болота (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); рекою Мурахвою аж до Поникла Долиною, а от Поникълы Долины аж до врочища Ничилева (!), аж до Кочмазовского (!) лѣса, который лѣсъ естъ бискупа каменецкого, где въстали речки Мурашка и Мураховъ (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 264);

(від кого) піти, народитися: Понєжє ѡ(т) пото(м)ства єго, въстати има(л) хс҃, того дѣла слѣпцєвє, имє́нє(м) си(м) мо́вили (XVI ст. *УЄ* № 29519, 89).

8. *(про небесні тіла)* зійти. *Образно:* Прожно стараютса люди з тє́мности грѣхоу выйти, єсли єщє нє вста́ло свѣтлоє сл҃нцє пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180).

Див. ще **ВОСТАТИ, ВСТАВАТИ[1].**

ВСТАТИ[2] *див.* **УСТАТИ[2].**

ВСТЕКЛИВОСТЬ *ж.* (*стп.* wściekliwość) скаженість, дикість, гнів: Гнѣвъ: Ядови́тость, ѣ(з)дъ, шалє́нство, встєкли́вость, заатрѣньє, нєтєрпли́вость, жолꙋдкова́ньє (1627 *ЛБ* 26);

неспокій, роздратування; тічка: Скокта́нїє: Ласкота́ньє, ґє́зъ, тѣчка, в'стє́кли́во(ст) (1627 *ЛБ* 115).

Див. ще **ВСТЕКЛОСТЬ.**

ВСТЕКЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wściekłość) неспокій, роздратування: Єда́лъ в'пра́вдѣ, зъ всєго, што́ мꙋ са прє́зъ шлю́бъ за́конꙋ єго ѣда́ти годи́ло, лє́чъ ба́рзо мѣрнє, жєбы..., коро́ткостью в'пра́вдѣ пока́рмꙋ, нєздоро́вꙋю ѡбжи́рства встє́клость зго́ла тра́пачи, и до оного прє́з' нєєдє́ньє вола́ючи: Молчи́, занѣмѣй (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Див. ще **ВСТЕКЛИВОСТЬ.**

ВСТЕКЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wściekły) скажений, дикий: Што ж инок не умѣет говорити // с тобою, коли ты инокови бесѣды не приимаеш и, як пес встеклый, от своего пожитку и спасениа бѣгаеш? (1596 *Виш.Кн.* 69-70); А потомъ объмовившы двохъ поганскихъ цесаровъ Июлиуша и Августа,... кинулся невстыдливе (яко встеклый) на пастыра вселенского церкви Хрыстовы (Вільна, 1599 *Ант.* 771); алє што за пожитокъ с того дарованѧ, коли ѡ(т) тєбє діавола... тоє достоє(н)ство пріймꙋ, а нє ѡ(т) нб(с)нго бга: которій вє(л)ми заслꙋжоны(и)... таковыє прєложе(н)ства ста(н)у дховного даровати звыклы: А нє ты(м), которыє, я(к) псй в'стеклыє бѣгаю(т) (1599-1600 *Виш.Кн.* 208 зв.).

ВСТЕЧЪ *присл.* (*стп.* wstecz) *(до попереднього стану, зворотньо)* назад: Такъ, дастъ тй Бгъ, гды к' Ортодоксіи сѧ вернєшъ, всѣхъ валчачыхъ на цноты снаднє встечъ обернєшъ (Київ, 1625 *На г. Г. Долм.* 2).

ВСТИДАТИСЯ *див.* **ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТИДИТИСЯ *див.* **ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТИДЪ *див.* **ВСТЫДЪ.**

ВСТОПИТИ *див.* **ВСТУПИТИ.**

ВСТРЕМЕЖЛИВОСТЬ, ВСТРЕМАЖЛИВОСТЬ *с.* (*стп.* wstrzemięźliwość) *(уміння володіти собою)* стриманість: въ(з)дє(р)жаніє, въздєр'жливость, встрємєжливо(ст) (1596 *ЛЗ* 38); Прислꙋхайтє жъ сѧ тєды и оуважайтє свѣдѡцтва, ижъ постъ и встрємєжливость ѡ(т) тꙋчны(х) пока(р)мѡ(в), нє была... ѡслабѣніємъ и прєпоною (Київ, бл. 1619 *О обр.* 172); Въздєржаніє: Въздєржливость, встрємажливость, повстаглівость, на всемъ мѣрность (1627 *ЛБ* 19); и што томꙋ ровнаа, жє всѣхъ цнѡтъ хр(с)тіанскихъ єсть школою, якѡ то Покоры,... Мꙋдрости, Встрємєжливости,... и иныхъ цнѡтъ, которыи... всѣхъ оучоны(х) єдностайный єсть голосъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 268); В старомъ Законѣ такъ Г(с)дь Бгъ Вдовѣй станъ оучтити позволилъ, ижъ Нєвѣстамъ в' чистости и в'стрємєжливости вдови(н)ной мєшкаючи(м), нє ты(л)кѡ звыклыє стымъ свои(м) дары давалъ, алє ѡсобливый мꙋжєства да(р) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 924).

ВСТРЕНТЪ, ВЪСТРЕНТЪ *ч.* (*стп.* wstręt) перешкода, опір: Зачы(м) борони(л) яко сво(их) вла(с)ны(х), абы є(г)[о] м(л). пнь воєводи(ч) бє(л)ски(и) жа(д)кого (!) встрє(н)ту в тыє кгру(н)ты нє чини(л) (Житомирщина, 1638 *ККПС* 182); та(к)жє и (з) двома во(з)ны(ми)... на та(м)тую сторону чєрєтя(н)ки бороначи пєрєє(з)ду, пєрєшє(д)ши, въстрєн(т)ъ чини(л) (Житомирщина, 1644 *ККПС* 290).

Див. ще **ВСТРУТЪ.**

ВСТРИМАТИСѦ *див.* **ВСТРЫМАТИСЯ.**

ВСТРИМЫВАНЇЄСѦ *с. (уміння володіти собою)* стримування: А Црковъ... Хва... постъ, то єстъ встримыванїєсѧ ѡ(т) масъ и ини(х) тлꙋстыхъ ...потравъ постановила, и об'ѧдєніа заборонила (Київ, бл. 1619 *О обр.* 148).

ВСТРУТЪ *ч.* (*стп.* wstręt) *(здатність протистояти)* опір: коснѡрѣчивый язык в залєцєнє доволнымъ ставитисѧ нє можєтъ, алє и напросторшїй языка ѡборотъ, и словъ встрꙋтъ в розꙋмѣ глꙋбокомъ набыстрѣйшій в досконалой власности поставити єй, в многомъ нє здолаєтъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 21); а дѣлнымъ въ всем' бꙋдꙋчи, єстєсь стporожъ правъ свободъ и волностій, и сторожє(м) Короны и пєрши(м) встрꙋто(м) татаринови сѣдѧчи в' портѣ Оукраины и якѡ в' чєло нєпріатєлєви засажєный (Київ, 1623 *МІКСВ* 72); [Зач]ы(м) борони(л), яко свои(х) вла(с)ны(х), абы пнъ Сови(н)ски(и) жа(д)ного вструту... в ты(х) кгру(н)та(х) шко[д нє по]носи(л) (Житомирщина, 1638 *ККПС* 180).

Див. ще **ВСТРЕНТЪ.**

ВСТРУЧЕНЫЙ *дієприкм.* Який чинить опір, який опирається: Възражєнъ: Встрꙋчєный (Київ, 1627 *ЛБ* 20).

ВСТРЫМАТИСЯ, ВСТРИМАТИСѦ *дієсл. док. (стримати себе від якоїсь дії, вчинку)* утриматися: Протож, от такового выеждзаня до чужих панствъ хтобы з врожоное ку отчизне повинности встрыматися не хотел, через уряды такъ пограничных старост наших, яко и иншых,... ведлуг постановеня сейму прошлого... росказуемо (Краків, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 134); Ачъ колвєкъ всѣ ѣдомыи створєнѧ Бжїи добрыи сꙋ(т) и з' бл(с)вєніємъ поживати оныхъ годи(т)сѧ: лєчъ прє(д)сѧ ѡ(т) которыхъ з' нихъ... Црковъ Хва приказала... оудєржатисѧ... встриматисѧ (Київ, 1619 *О обр.* 166).

ВСТРѢЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Вставляти (слова), втручатися в розмову: Оумышлаю, съсловлаю: Рахѹю, ѹважаю, помѣтѹю, в'мѣтѹю, в'стрѣлюю, домышлеваюса, до́мыслъ, дохожѣ(н)є а́бо домнѣма́ньє чиню (1627 *ЛБ* 167).

ВСТУПАТИ, ВСТУПАТ, ВЪСТУПАТИ *дієсл. недок.* **1.** Підходити: кгды якій рыцеръ во́жа хоро-го́вь розвинѹвши на непріатє(л)скіє мѹры ви́дитъ встѹпѹючого, має(т) надѣю і очинивши дѣло(м) яки(м) потѹжнымъ, або гаковни́цею прі́стѹпъ та(м) же прійти оусилѹєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 206 зв.); Na tom nedosyt, miru neprosit Potocky zdumiły, Na woynu wstaie szturmy hotuie,... Choczet bitisia, kriwdy mstitisia, pod Korsun wstupaiet (1648 *П.про пор.* 201);

(назад) ступати, повертатися: Снѣданя и́мъ, по́сполѹ з' ѡбѣдомъ даючи, А на Вєчє́рѹ на́чєсть до Плюто́на шлючи, Кото́рои нєхтячи́ дрѹгии чєка́ти, Ради нєра́ди наза́дъ мѹсѣли встѹпати (Київ, 1622 *Сак.В.* 46 зв.);

перен. (переставати дотримуватися своїх поглядів) відступати: а кто и гає(т) (!) встоупат расоудитса с нами прє(д) бм҃ъ (к. XV - поч. XVI ст. *УИ* 1913/6, 14).

2. Набувати права власності (на що): и тежъ лист короля его милости, писаный до митрополита, под зарукою, ижъ бы в тые озера намѣснику своему... ничимъ вступати не казалъ, перед нами вказивали (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40).

3. (в що) *(брати участь у чому-небудь)* вступати (до чого): другая [причина] — роки завытиє и тє(р)мины, диляциями завитыми, нє вступаючи в конътровє(р)сию, жа(д)ныє бываю(т) афєктоваными ѡ(д)ложоныє (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

4. (кому що) *(із запереченням)* не виявляти претензій (за вчинену шкоду), не вимагати відшкодування: То пакъ братъ мой, панъ Яцко Симшичъ, не вступаючи мнѣ шкоды моее и не припускаючи ся передъ врядъ, ку праву, въ томъ зо мною братерски а приятелски погодилъ (Луцьк, 1564 *РЕА* II, 140).

5. (на що) *(ставати чимсь)* вступати (у стан): Нєчоу́лыхъ ѡ(т) нєдба́льства хотачи́ ѡ(т)вєсти́, а до почѹва́наса в оура́дѣ привєсти́, и абы всѣ высо́кость ста́нѹ того́ зна́ли, и зъ які́ю го́дностю на нє́го встѹпа́ли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. ненум.).

◊ **въступати в право, в право вступати** — вести судовий процес проти кого-небудь, судитися з ким: хто з нас то вчинит... таковый, нє въстѹпаючи въ жадноє право съ кнагинєю моєю, маєт пєрвєй заплатити... кнагини моєй сто рѹблєй грошєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307); А так мы нє хотєчи ѡ томъ зъ Єго Милостю в жадноє право встѹпати и в том сє зъ Єго Милостю правовати, вгодливым, а єднацким ѡбычаєм тѹю рєч на томъ постановили (Володимир, 1544 *AS* IV, 389); ѡ(н) нє хотєчи с тобою ѹ право вступати... в то(м) с тобою постанови(л) и(ж) ѡ (в)си тыє кри(в)ды... ѹсправєдливити (Вільна, 1555 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 42).

Див. ще **ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИВАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПАТИСА, ВЪСТУПАТИСЯ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(з іменниками, що означають об'єкти власності)* набувати право власності (на що): Я ива(н) ту(р) до ты(х) мѣстъ маю тыи имѣна дє(р)жати покы пани скыпорєваа ѡ(т)да(с)ть мнѣ жоны моєє вѣно ѡсмъдєса(т) ко(п) грошєи а до ты(х) мѣстъ... нє маєтса встѹпати в тыи имѣ(н)а (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Ино хто будеть от мене Бреславль держати, и он бы о томъ вѣдал и в тыи ся селища не вступал (Вінниця, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); А прото приказѹєм вам, ажбы єстє в доходы єго маршалства зємского ничим са нє встѹпали (Краків, 1523 *AS* III, 248); Прото, кгдыж ѡн ѡт давных часовъ мыта по имєнамъ своим ѡтказнымъ маєть а мы привилємъ нашим ємѹ то потвєрдили, тыбы мытником приказалъ, ажбы ѡны в тыи мыта... ничим са нє встѹпали (Львів, 1537 *AS* IV, 89); жаловала намъ землянка Киевская Настасья... на митрополита Киевского... в томъ, штожъ дей намѣсникъ его милости Софейский... вступается и волочитъ моцно кгвалтомъ озера наши (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/XI, 38); листъ свой на то мнѣ,... данъ, ижъ ся вже в той островъ не мели николи вступати (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 57).

2. (чим, у що) Втручатися: а жона моа нє маєть в то са встѹпати (Луцьк, 1506 *AS* I, 132); и не маюся я Масина нѣ в вошто въступати (Вінниця, 1506

АрхЮЗР 8/IV, 175); имъ оттоль казалъ зъѣхати, и ничимъ се въ то не вступалъ (Петрків, 1526 *РЕА* I, 141); мытники Лѹцкии николи сѧ в то нє встѹпали (Краків, 1538 *AS* IV, 169); а єстлибых чимколвєкъ, або сын мой... хотели сѧ в тѹю заставѹ мою въстѹпати, нє ѡтдавши єй, кнѧгини моєй тоє сѹмы, ...тогды хто з нас то вчинит маєт... заплатити господарю... двѣстє рѹблєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИВАТИСѦ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПЕНЬЄ, ВСТУПЕНЪЄ *с.* **1.** (у що) *(до нового періоду)* входження, перехід: При́стоитъ зайстє гды́ за́ встѹпєнъємъ слнца в' знакѝ пѹлънóчныи свѣтъ зе́мный з' зимы́ сѧ смѣєтъ (Київ, 1632 *Єах.* 293).

2. (до чого) Доступ; підхід: бовѣмъ не́ на́шє є(ст), ані́й Філосóфскоє, зе́мномѹ шляхе́цтвѹ дивова́тисѧ... алє котóроє вѣры побóжность, цнóты... дóбрыи покáзѹютъ, и дó пéршогѡ оногѡ добра́, з котóрогѡ почáтокъ взѧли́смо встѹпе́ньє (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23).

Пор. **ВСТУПИТИ.**

ВСТУПИВАТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що **вступатися** у 1 знач.: я вжо чєрєс то в то(т) млы(н) ничи(м)сѧ вступива(ти)... нє ма(м) (Берестечко, 1594 *ЛНБ* 5, II 4048, 17).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПИТИ, ВСТУПИТЬ, ВСТОПИТИ, ВЪСТУПИТИ *дієсл. док.* **1.** *(увійти куди-небудь)* вступити, зайти: просиль єго абы в'стоупиль в' до(мь) // єго (1556-1561 *ПЄ* 250 зв.-251); Нє в'стѹплю в до(м) мои (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 214); иди за мною и тобѣ дорогѹ покажѹ встѹпи тѹды просто (к. XVI ст. *Розм.* 45); сатана от свѣтлости потемнѣлъ, а от высоты небеснаго престола в пропасть земную вступилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); Те́ды Алєкса́ндєръ встѹпи́лъ... дó пала́цѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 459 зв.);

(опинитися десь) стати, ступити: из'шєль іс из домоу и сѣль подлє морѧ и собралисѧ к нємоу народовє мнози такь ажь в'стоупиль в лодю (1556-1561 *ПЄ* 60); Въ врє(м) ѡ(н). примѹси(л) іс оу́чни́ки своа встѹпи́ти в кора́бль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 92); кгды́ ѡба́два Ни́лъ пєрєходи́ти мєли, придалосѧ же́ дó вєли́кого поромѹ встѹпи́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 3 зв.); Южъ по(д) зе́млю встѹпи́ли шкодли́выє хмѹры, И ви́хрити пре́стали страшливыє бѹры (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.);

(стати на що-небудь) ступити, вийти: И вышєль ѡ(т)тоудоу іс и пришє(л) к мороу галилєйскомоу и встопиль на гороу и сѣль тамь (1556-1561 *ПЄ* 71); и встоупи(л) пото(м) на гóрѹ са(м) іс помоли́ти(с) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 92); Встоупѣмо оумысло(м) на гороу́, на котóрой // пєрємѣни(в)сѧ хс (Острог, 1607 *Лѣк.* 46-47); То(т)... встѹпи́лъ на нбса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 53); в' то(т) ча(с) роска́за́л в'вєрєчи на́ мóрє ка́мє(н) мли(н)скій, встѹпи(в)ший на́нь ѣзди́лъ по вóдѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 93); И вшєдши Мѡѷсе́й в посєрєдо(к) мглы́ встѹпи́лъ на́ гóрѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 101 зв.);

(податися назад) відійти, відступити: ѡноє слнцє свѣта Просвѣща́ющєє всѧкаго члка..., дєсѧтма стопнѧ(ми) наза(д) встоупи́ло понижа́ючи сєбє на(д) дєва(т) хоро(в) агглски(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 171); А козаки видячи воиско вступили за днѣпръ, и стапѹли в переаславлю(!) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. *(по дорозі зайти куди-небудь)* вступити: посланъ вѣстники... которыи идоучи в'стоупили до мѣста самаританьского (1556-1561 *ПЄ* 259); лєчъ встѹпи до близкого кра́мѹ напротивко з дрѹгои стороны ѹлицы (к. XVI ст. *Розм.* 52 зв.); той з' вєликимъ поспѣхом' идѹчи, и хотѧчи минѹти Цркви Стой: встѹпилъ помолитисѧ Гдѹ Бгѹ (поч. XVII ст. *Пчела* 7); Чинють, о Іосифе, подякованье: // Учню таемный, за твое въ том старанье, Жесь смѣлъ, цный мужу, до Пілата вступити, И о учителево тѣло просити (Львів, 1630 *Траг.п.* 167-168); кгды былъ прошоный... отец Сосновъский на угоди парафиян своих... по которой угоде просили... абы вступил з ними до Павъла Коваля (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* I/VI, 717).

3. *Перен.* (в що, на що) Вступити: Пов'ста(н)жє ѡ(т) такóго сноу заблужéнѧ... в'стѹпѣтє въ виногра(д) сіóн'скій (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); За́ ро(з)плынéньєм' абовѣм' дóмѹ тѣла на́шєго, нє

бꙋдем' мѣли и(н)шого, гдѣ́бы дш҃а на́ша ѧк' до́ госпо́ды в'стꙋпи́ти могла́ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 55); Ста́вшисѧ те́ды го́дными на пе́ршій ласки Бж҃еѣ сто́пень встꙋпи́ти, не застановлѧ́ймосѧ на то́м' бра́тіє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74); Ми́лост' ва́ша побо́жные ѡблюбе́нци, якѡ вырозꙋмѣва́ю, в' стри́мѧ про(д)ка своє́го єконо́ма того́ свѣта в'стꙋпити замышлѧва́єте (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

4. *(проникнути кудись)* вступити: яки(м) спосо́бо(м) ѡ(т)повѣди(л) дꙋ(х) в'стꙋплю́ в' єго́ пр(о)дки, и боу́дꙋ дꙋхо(м) кла(м)ливы(м) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); и не ѡбралсѧ ни един добрый на ѡшуканѧ, едно дух лукавый и встꙋпил ꙋ чтыриста вызꙋитов (поч. XVII ст. *Вол.В.* 78); А да́лѣй шалѣ(л)єсь проти́вко мнѣ, а пы́ха твоѧ́ встꙋпи́ла до́ ꙋшью мои́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

5. (на що) *(зайняти в суспільстві місце, посаду)* вступити: бра(т) моло(д)ши(и) на є(г) мѣ(с)цє встꙋпи(л) (1582 *Кр.Стр.* 86); Кгды́ в'ступи(л) на кроле́в'ство Ровоа(м) сн҃ъ Салꙗмо́новъ, пришли́ до не́го, обивателі кролє(в)ства (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 218); Подобаетъ бо хотѧщому вступити на епископство, первѣй у свѣцкомъ стану будучи, заповѣди Христовы пополняти (1603 *Пит.* 100); То́й Монома́х' Всеволо́дови(ч) встꙋпи́вши на́ столи́цꙋ Кієвскꙋю... Кнѧ́зства Рѡсскіи розо́рваны зно́вꙋ... злꙋчи́лъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69); ѡ(т)по(вѣ)ли єй же бꙋдєтъ в ри́мѣ цесаре(м), алє ни(м) на панство встꙋпи(т), тебе ꙋбіє(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 17 зв.).

6. (в що, на що, до чого) *(прийняти відповідний сан, закон, стати членом якої-небудь організації)* вступити: Sztoż koli matka moja wstupiła do Bożoho zakonu, do... manastyra w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł Jeie Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247); и кто... хѡчє(т)... ꙋ тоє бра(т)ствѡ встꙋпити а тѡ маю(т) та(к) моцнѡ дръжати (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); а кто бы хотѣлъ вступити в сие бра(т)ство маєт дати вступного гро(ш) ѕ҃ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); а если бы на станъ духовъный неоженивъшися вступилъ, таковому вже неволно было женитися (Вільна, 1599 *Ант.* 741); я... єщє́ в свѣцкомъ ста́нѣ бꙋдꙋчи, якѡ те́жъ в'стꙋпи́вши в' ста́нъ зако(н)ничій дꙋхо́вный // го́йнє е́стєм' добродѣйствы приѡздобле́ны(и) (Київ, 1631 *Тр.П.* 6-7 ненум.); Колибы которыи з' нихъ, до законꙋ с(т) встꙋпилъ, шлю́бъ чи́стости перєдъ Пн҃омъ Бг҃омъ ꙋчини(л) ѡшпецо́ныи на тѣлѣ зна́чнє зоста(л) (Львів, 1645 *О тайн.* 151).

7. (до чого, в що) *(розпочати новий етап у взаємовідносинах)* прийти (до чого), вступити (в що): А потом Их Милост сами ꙋ єднанє въстꙋпили (Миляновичі, 1530 *AS* III, 368); ѡдно маютъ смотрѣти того пилнє, если таковыє люди, съ которыми бы ѡни ꙋ вєчнꙋю при́ѧзнь встꙋпить хотєли, сєбє сами... дети... въ боѧзни Бозской... выховываютъ (1577 *AS* VI, 75); Іѓнатій... который зъ Миколаемъ... въ прю о Булгарію вступивши, видерты еи собѣ зъ владзы патріархалной не допустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 604); якъ... коро́ль з вѧ́знѧми... до оуго́ды и поєдна́нѧ в'стꙋпи́ти хо́четъ... са́мъ до ихъ выхо́дитъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 583); всю по(м)пꙋ ма́рнꙋю зки́нꙋвши свѣцкꙋю, до ꙋбо(з)ства и нє(н)дзы в'стꙋпи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 35).

8. *(продовжуючи в часі)* перейти, вступити: А вступивши на третий годъ на семую суботу отъ ярмарце, Луцкое-жъ комори пришло отъ одного воску 40 копъ и полсемы копы и 3 грошы (1521 *АЛРГ* 171); Сума тымъ обема коморамъ... отъ соли ...и отъ ярмарку семое суботы, што вступило на третий годъ, — пятсотъ копъ и 80 копъ... грошей (Там же, 172).

◇ **вступити у великий постъ, вступити в постъ великий, во святый великий постъ вступити** — почати постити: рокꙋ тогожъ в пръвꙋю нє(д)лю вступи(в)ши в вєлико(г) поста, Пришла пани лукашєвaѧ Крама(р)ка (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046); ино маєт Хємѧ Федорꙋ єго заплатит за тот попєл... колко бꙋдєт того попѣлꙋ на тот рок, вступивши в постъ вєликий, ꙋ двꙋ нєдєлѧх (Краків, бл. 1531 *AS* III, 390); п҃ братиа зєзволили абы ся южъ рахунки инвєнта(р) ѡ(т)правова(л) зараз во ст҃ы(и) вєлики(й) постъ вступи(в)ши (Львів, 1646 *ЛСБ* 1043, 76); **в право вступити** (з ким) — порушити судову справу (проти кого, з ким): Ленковая и сынове ее... доброволне... в право вступили (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40); а

єслибы(х) я володимє(р) або жона дєти ...ꙋ право вст8пи(в)ши зъ и(х) милостѧми... б8рили тогды ка(ж)ды(и) з на(с)... повинє(н) б8дє(т) заплатити (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 265); **вступити въ малженство, в малженство вступити** (з ким), **вступити въ станъ малженскїй** — одружитися (з ким): И тамъ на томъ крещеніи дано ему имя Василій... По окрещеніи вступилъ въ малженство зъ Анною (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 977); Што я к рукамъ своимъ въземши... перво нижелимъ... з паньною Ганьною в малженство скутечное вступилъ, записую... малжонъце... все внесене ее (Шумбар, 1552 *АрхЮЗР* 8/III, 29); С8тъ слова́ ты́хъ ѡсо́бъ кото́рыми шлюб8ютъ собѣ ве́сполъ пре(д) сщ҃енникѡ(м) хотѧчи́ вст8пи́ти в' ста́нъ малже́нскїй (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 21 зв.); **вступити въ розправу** — розпочати судову справу (проти кого): вступивши дей ваша милость зъ ее милостью, передъ судомъ нашимъ, въ розправу покладала еси листъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 166); **в судъ въступити** — те саме, що **вступити въ розправу:** хтобы б8д8чи позва(н) на пє(р)ши(х) роко(х) нє ста(л)... такові(н) маєтъ сторонє на другихъ рокохъ пєрвє(и) ни(ж)ли в судъ въст8пить заплатити нєстано(г) коп8 гршє(и) (1566 *ВЛС* 15 зв.).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.**

ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПИТИСА *дієсл. док.* **1.** (в що) *(з метою перейняти що-небудь у власність)* в'їхати, ввійти, вторгнутися: А єстлибых сам, або потомки наши в тыи зємли границы мѣли сѧ вст8пити... тогды я маю заплатити... пѧтсот коп грошый (Турійськ, 1540 *AS* IV, 243).

2. (в що) *(встрянути в чиї-небудь справи)* втрутитися: а хто бы мѣлъ въ тое ся вступити, а нашимъ душамъ память заронити, тотъ ся съ нами розсудить передъ милостивымъ Богомъ на страшномъ судѣ (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 46).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.**

ВСТУПКА *ж. (на посаду)* вступ: если-жъ который зъ нихъ што даетъ коли на вступку патріаршества Турчинови, даетъ на своее хути ни ку воли самому собѣ... // ...але за волею всее церкви (1603 *Пит.* 28-29).

ВСТУПЛЕНЄ, ВСТУПЛЕНЬЄ *с. (на посаду)* вступ: якожъ дозволяемъ, тымъ листомъ нашимъ... архимандрыту Киевскому, тое епископство Володимерское и Берестейское по вступленью и пущеню ему отъ... владыки Володимерского, со всею владзою (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/I, 120-121);

вступленє в станъ малженский — одруження: Я... вызнаваю...// и(ж) сама... дознавши ку собє... мило(ст) ...дочки моєє... и зятя своєго... што єсми ча(с)у вступлє(н)я в ста(н) святобливы(и) малжє(н)ски(и)... даровала має(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151-152).

Див. ще **ВСТУПОВАНЄ.**

Пор. **ВСТУПИТИ.**

ВСТУПНОЄ *с.(оплата за вступ у відповідну організацію)* уступне: А хто бы хотєлъ вст8пити в сиє бра(т)ство... має(т) дати вст8пного грошє(и) шєстъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); А вступного которы братство при(и)мує(т) шє(ст) грошы повинєнь дати (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); прихо(д) взяли(с)мо за тр8нн8 зо(л) в҃ и г(р) кѕ ѡ(т) бабы вст8пного зо(л) в҃ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 6 зв.).

ВСТУПНЫЙ, ВСТУПЪНЫЙ *прикм.* 1. Початковий, перший. ◇ **недиля вступъная** *див.* **НЕДИЛЯ. 2.** Зустрічний. ◇ **вступный бой** *див.* **БОЙ.**

ВСТУПОВАНЄ, ВСТУПОВАНЬЄ *с. (проникання силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність)* входження, вторгання: тая речка Сырецъ граничитъ, — никды вступованя жадного якъ въ тую ниву, и въ сеножати, отъ земли монастырское черезъ Сырецъ речку не бывало (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 29).

◇ **вступованє в станъ малженский** — одруження: земя(н)ка... пани Ивановая... сознала, и(ж)... што... дочцє... и зятю... при вступова(н)ю в ста(н) малжє(н)ски(и)... дала и даровала гроши готовыє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151); **вступованьє в соуды** — сутяжництво: Што́ сѧ ты́чєтъ ст҃го аѳана́сїа, то́тъ нє такъ дале́цє тоє вдава́ньє або в'ст8пованьє в соу́ды синѡдовыє в Конста́нтѣ

га́нилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 57).

Див. ще **ВСТУПЛЕНЄ.**

Пор. **ВСТУПОВАТИ.**

ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** *(входити куди-небудь)* вступати, заходити: сам безгрѣшный Христос… убозство великоє терпѣлъ, смерть ганебную поднялъ и до пекла вступовалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Ѡба́чила млоде́нцовъ нѣкото́ры(х) вст8п8ючихъ до́ окр8та (Київ, 1627 *Тр.* 698); во(з)ны(и) єнєра(л)… (в)ступова(л) до домо(в) ихъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 199);

ступати, виходити: кр(с)ти́вшисѧ і҃с выходи́лъ ѡ(т) воды́, и ото отвори́лисѧ єм8 нб҃са, и ви́дѣ(л) дх҃ъ…, сходя́чїй яко го́л8бъ, и вст8поу́ючїй на́нь (Острог, 1598 *Ист..фл.син.* 38 зв.); За тымъ го́лосомъ ид8, на бєспе́чноє нєякоє ме́стьцє в'ст8п8ю (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 14); Рад8йсѧ лѣствицє, по которой вст8п8ємъ на высот8 го́рнюю (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.); Коли́ тр8ба тр8би́ть почне́, тогды́ нєха́й вст8п8ють на́ го́р8 (серед. XVII ст. *Хрон.* 96);

вертатися назад: Люде которыи на то(и) дивъ смотрыли… з за(м)ку вы(и)шовшы внє(т) ся замѣшали, коли во(з)ница поча(л) и(х) бычовати каза(л) вст8повати (1636 *Лям.о пр.* 9).

2. (до кого) *(заходити куди-небудь по дорозі)* вступати: Встоу́поую до ѡ(т)ца моєго и оупрошу єгѡ, и потѣшителѧ послє(т) вамъ дх҃а пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 139); А коли та(м) те́ды ча́сто ходи́лъ, вст8пова́лъ до не́й хлѣба ѣсти (серед. XVII ст. *Хрон.* 321).

3. (що) *(в'їжджати, входити силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність)* входити, вторгатися: и ненадоби ся намъ вже черезъ тую гран в земли чужие ничимъ вступовати (Земно, 1516 *АрхЮЗР* 8/IV, 30); мы в тое озеро, и в жерелѣ и в закоты, и въ залозное не вступуемъ, бо то есть наданое на церков (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 42); А я са(м)…, в тоє имє(н)є и в никоторую ча(ст) єго вступова(ти) нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); я в кгр8нты ѡзєра и ловы єзы нє вступую (Канів, 1595 *ЦДІАК* 221, 1, 538, 1); **ногою не вступовати** — *(не мати права куди-небудь входити)* ногою не ступати: Прето повагою коммисії сее… росказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ …монастыря Печерского вступу… не мелъ и в лис без воли… архимандрита и ногою не вступовалъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10).

4. Займати певне місце в суспільстві, певну посаду: гдє(ж) до того манастырѧ никоторы(и) вл(д)ка николи нє (в)ступова(л) (Новогородок, 1555 *ЛНБ* 4, 1136, 25, 1); жадныє събо́ры пра(в) нє могоу(т) косте́лови ри(м)ском8 писа́ти, на(д) овый, хотѧ(и) римля́нє на дїакон'ство… в'ст8п8ючи(м) оп8ща(ти) жо́ны розказую(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 220); Мѡгила сла́вный, на ѳрѡ́нъ Митрополи Вст8п8єтъ го́днє (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Стрыг8ть тогды́ умъ воло́сьє… а имъ на больши́й сте́пень в'ст8пова́ти б8д8ть (Львів, 1645 *О тайн.* 128).

5. (до кого, чого, на що) *(приймати відповідні закони, віру тощо, ставати членом якої-небудь організації)* вступати: Прото росказуемы вамъ, абысте… в люди вѣры и закону Римского костела …не вступовали (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/I, 118); Вемъ, же одному зъ владыкъ можете тымъ не укаряти: бо былъ сенаторомъ зацънымъ…//… и здалъ тотъ върядъ зъ себе учътиве, въступуючы на станъ духовъныи (Вільна, 1599 *Ант* . 685-687); тая унѣя святыя церкви и олтары сквернитъ, ижь до неи люди негодныи вступуютъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 16); тако и нынѣ… при братолюбии вст8п8ючы до звя(з)к8 братского, ѡ(т)рыцаниє противнико(в) ѡбѣщанїє бг҃8… до ко(н)ца жывота… трвати (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); Ґды в'ве́чоръ зобранїє чи́нѧ(т) яко тє(ж), гдысѧ вночи на не́го схо́дѧ(т), 8 ни(х)… сѧ… рѧди́ти нє годи(т) жа(д)ном8… бо хто до ни(х) вст8п8єтъ… має(т) пра́гн8ти тако́вои споле́чности в' згромаже́ню зако(н)но(м) (серед. XVII ст. *Кас.* 10 зв.).

6. (в що, з ким, до чого) *(розпочинати новий етап у взаємовідносинах)* приходити (до чого), вступати (в що): рєкъ вм҃ разъ, жє шко́да с християны нєзго(д)ными в' зго́доу встоупова́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.); Прок8раторови, що с протєстацїєю вст8пова(л) з нами да́лємъ гро(ш) є҃і (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8); О приготова́ню вырѣка́ючого сѧ свѣта проти(в) иск8шенїѧ(м)… // кото́ры(м) порѧ(д)ко(м) до доскона́лости вст8по-

вати потре́ба (серед. XVII ст. *Кас.* 57-58).

7. Залишати, покидати: а єсли бы тє(ж) ко(ли) которы(и) з ни(х) похотєлъ индє(и) гдє по(и)ти жи(ти), или бы длѧ яки(х) потрє(б)... ктитори... казали и́мъ з ты(х) то до(м)ко(в) выходи(ти) и вступова(ти), тогды нєкто ины(и), ани тє(ж) кому иному пови(н)ни бꙋдꙋ(т) заводи(ти) того и(х) прибꙋдова(н)я (Львів, 1591 *ЛСБ* 154).

8. Минати, проходити: Нєха́й пре́то сла́ва ихъ дото́ль нє встꙋпꙋєтъ, По́коль М(с)цъ з҅ звѣз(д)а́ми бѣ(г) сво́й ѡ(т)правꙋє(т) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

9. (чого) Вивчати, пізнавати, визначати: Наслѣдꙋймо С҃тыхъ... и набоже́нство(м) ѡсторо́жными скры(д)лами то́є, чого́бысѧ мѣлъ ро́зꙋмъ на́шъ довѣдовати и ба́дати, закрива́ймо, кгды́ албо кꙋ прєвыне́слымъ и прєвыша́ючымъ вса́коє ство́рєноє прироже́нїє вєлмо́жностємъ Бо(з)ства высо́ко взлєтыва́ти порвѣ́тъсѧ: албо кꙋ выбада́ню спора́жєныхъ прє(з) нє́го и нєвы́слѣжєныхъ ты́хъ кото́рыи сꙋть ре́чєй и спра́въ встꙋповати схочє(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

◇ **вступовати у право, в право вступовати** — порушувати судову справу: приїатє(л) ꙋмоцованы(и) ...па(н) миха(и)ло... нє(в)стꙋпꙋючи ꙋ право и захова(в)ши собє напєрє(д) вси ѡбороны правныє то(л)ко ѡ(д)мовы противко томꙋ по(з)вꙋ чинєчи (1582 *ЖКК* II,108); а то(т) дє(л) мєли єсмо мєжи собою в доброи воли в право нє встꙋпоуючи Я ива(н) тꙋ(р) до ты(х) мѣстъ маю тыи имѣнѧ дє(р)жати (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); **в малжонство (малженство) вступовати, до стану малженского вступовати** — одружуватися (з ким): И и(н)шиє нєкоторыє пановє... мнѣ алєкса(н)дру бурємскому того вѣна по жонє моє брати нє радили... и (в) ма(л)жо(н)ство на(м) вступовати нє допущали (Луцьк, 1567 *ЛНБ* 5, II 4043, 51); як былъ лотє(р)... вл(д)кою... чєрнцовъ и чєрницъ з манастыра... повыганяли, которие... з роспачи и в малжєнство вступꙋю(т) (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45 зв.); а ѧ з҅ оура́дꙋ моє́го дх҃о́вного за́мыслѡмъ ласкъ ва́шихъ повѣншова́вши, до того́ ста́нꙋ тако́є подаю оуправле́нїє, и́жъ до ста́нꙋ Малже́нскогѡ з҅ до́брымъ ро́змыслѡ(м) и приготова́н҅ємъ налєжи́ты(м) в҅стꙋпова́ти потре́ба (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917); **не вступовати кроку** — не поступатися ні кроку (ні на крок): Того́ сѧ вси́ дєржи́тє, нє в҅стꙋпꙋйтє кро́кꙋ До оста́тнєго... дꙋха (Вільна, 1620 *Лям.К.* 25).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСѦ.**

ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЕ, ВСТУПОВАТИСѦ, ВСТУПОВАТЬСЯ, ВЪСТУПОВАТИСѦ, ВЪСТУПОВАТЬСЯ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(в'їжджати силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти його у власність)* вторгатися: А я... и дѣти наши... в то имєнє... ничим сѧ встꙋповати... нє маєм (Вільна, 1529 *AS* IV, 346); а мы... нє маєм сѧ вжо ничим в тоє мєнєноє имѣнє... вступовати (Ковель, 1542 *AS* IV, 325); а дети мое, потомки и близкие въ тое имене не мают се вступоват (Бронники, 1560 *АрхЮЗР* 8/III, 40); а я Дмитръ Елец сам,... близкие,... повинные мои... в тое селищо... ничим ся въступовать... не маемъ (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16); А я сама... в тоє имє(н(є... ничи(м) ся вступовати... нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144);

мати претензії до чогось (якогось маєтку): они ...вєдаючи то и(ж) нє ихъ нє въступуютьсѧ нє такъ какъ ты ку (ш)кодє мѧ припра(в)уєшъ нєви(н)нє (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 6); роска(з)уємъ вам... абыстє с по(д)даны(х)... жадны(х) плато(в)... нє брали и ничи(м) сє нє вступова(ли) (Острог, 1577 *ЛОИИ* 52, 1, 1); обецуемъ... того Переяславля... ни въ чомъ себѣ не привлащати, въ нихъ ся вступовати зъ моци держанья своего (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 287).

2. (в що, між ким) *(займатися чиїми-небудь справами)* встрявати, втручатися: а мнѣ... в то сѧ вжє нє встꙋповати (Луцьк, 1511 *AS* III, 93); а иншие дети,... въ то ся никоторыми причинами вступовати...// не маютъ (Сільце, 1531 *АрхЮЗР* 7/I, 30-31); А мы... са(ми)... жа(д)ного пєрєнагаба(н)я правъно(г)... пн҃ꙋ по(д)комоԓомꙋ... и ко(ж)до(м)ꙋ сєє право маючо(м)ꙋ а(л)бо дє(р)жачомꙋ чинити взрꙋшати и нико(ли) ничи(м) ся встꙋпова(ти) и затрꙋ(д)няти на(!) має(м) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34 зв.); Коли вже Потей на епископство свершилъся, показалъся барзо великим подвижником,... чуйным до всѣхъ правъ церковных и в жадную речъ

свѣцкую невступующимся (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); А хто бы сѧ дрѹгїй головою мєжи Хр(с)томъ а Црквїю встѹповалъ, тє́ды такого ѡ(т)мѣтѹйимо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 181).

◇ **вступоватися въ право, въ право вступоватисе** — порушувати судову справу: а на врядъ... триста копъ грошей, а малжонце моеи... вси шкоды и наклады еи, не вступуючися въ жадное право, толко словомъ смеетъ поведити, маетъ еи доброволне оправити (Затурці, 1559 *ИКА* дод. 88); старосты володимерскіе и иншие врадники въ тое право ихъ магдебурское вступоватисе и силы-моцы судити... не маютъ (Вільна, 1509 *АрхЮЗР* 5/I, 28).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВЫВАТИСѦ.**

ВСТУПОВАТЬ *див.* **ВСТУПОВАТИ.**

ВСТУПОВАТЬСЯ *див.* **ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПОВЫВАТИСѦ *дієсл. недок.* (в що) *(силоміць захоплювати що-небудь з метою перейняти у власність, під свою владу)* вторгатися: бєрє(ш) доходы на сєбє... хотѧчи то(т) сты(и) манасты(р) по(д) мо(ц) свою владычию взѧ(ти) манастырє(м) и игумєнѡ(м) справовати чого прєдо(к) тво(и) нє чини(в)аль ани вступовыва(л)сѧ в то(т) манасты(р) (Новогородок, 1554 *ЛСБ* 18).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПОКЪ *ч.* **1.** Доступ, входження, вступ: При то(й) жє єлєкции пришо(в)ши прє(д) бра(т)ство па(н) Тимофє(й) Касиянови(ч) и па(н) Прокопъ Бѣлоѹсикъ з бє(л)за, жадаючи... абы встѹпо(к) могли мѣти в посрє(д)ку того стго бра(т)ства (Львів, 1608 *ЛСБ* 1043, 11 зв.).

2. *(перші моменти вияву якої-небудь дії)* початок, вступ: а притомъ дивуючися и ускаржаючисе, ижъ митрополитъ, хоть ведаетъ, ижъ на вшелякихъ съездехъ день, в универсалехъ менованый, посполите вступъкомъ и початкомъ намовъ звыклъ бывать (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 521); митрополи(т) хотѧ́й вѣдаєтъ, и(ж) на всѧкыхъ зъѣ́здєхъ днь в҆ оунивєрса́лєхъ мєно́ваный посполи́тє в҆стоу́пко(м) и поча́ткомъ намѡ́въ звы́клъ быва́ти, одна(к) ѡто в҆ то́тъ днь... жа(д)ного в҆стоу́пѹ нє чи́ни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); Которые ростегаючи на первомъ вступку, а праве предъ всѣмъ, свои собѣ пожитки звыкли варовати (1603 *Пит.* 95).

Див. ще **ВСТУПЪ.**

ВСТУПЪ, ВЪСТУПЪ, УСТУПЪ *ч.* **1.** Доступ, входження, вступ: а братанна моя рожоная и ее дети... его милость въпоминати, правом пойскувати и намнейшого вступу и трудности его милости задавати не мают (Луцьк, 1578 *АрхЮЗР* 8/III, 307); нє было въступу в сєлє погрєбо(х) николи а(р)хима(н)дрито(м) и в то(и) лу(г) новосєлѧно(м) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 3); а вєдьжє якъ при́стои(т) кролєв҆ство своє стєрє́чи ѡ(т) нє́прїѧтєлѧ и ѡ(т) зра́ды, та́к҆ при́стои(т) стєрє́чи абы в нє́го и грѣхи встоу́пѹ нє мѣли (Острог, 1614 *Тест.* 166); Богословъ Григорій мовитъ: "былъ той часъ, гди речи наши квѣтнули и добре ся мѣли, кгды тая збытная и выставная языка быстрость, также и мѣстерная штучность въ богословии анѣ вступу не мѣла въ дворы Божія" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 323); доведавъшисе, же его милост отец Пузина до Острога... приехалъ, хотечи визитовати, если бы якая непилностъ в набоженъстве была, до перъшого порядку такъ катедралистовъ, яко и инъших духовных, в Острогу мешкаючих, привести през менованого слугу... тую погрозку выконываючи, вступу до церкви замъковое... заборонила (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674).

2. *(перші моменти вияву якої-небудь дії)* початок, вступ: Пытайся пана Василия Суражского, который[й съ т]ымъ до мене приеждчалъ, скоро на вступе епископства моего (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1117); До ѡ(т)но́вы або́вѣмъ живота и до збавє́ннoѣ доро́ги, на́пєршїй встѹпъ є(ст) позна́ти само́го сєбє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 2).

3. *(входження в якесь середовище, у якийсь стан)* вступ: митрополит... до синодѹ жа(д)ного в҆стоу́пѹ нє чи́ни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); княз Юрий Михайлович Чарторийский, маючи затяг правный о вступъ шлюбу... з церкою моею...//... въсю маетностъ его забрати казалъ (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 542-543).

4. *(доступ до чийого-небудь володіння, до об'єк-*

тів власності з претензіями на власність) вступ, доступ: нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); То его милость сынъ мои... маєтъ дєржати... а инший нихто в то вст8п8 никоторыми причинами мєти нє маєть (Луцьк, 1545 *AS* IV, 419); тогды тыє листы моцы 8 жадного права мєти нє мают и до имєна моєго, Кошєра, никоторыми причинами жадного права, ани 8ст8п8 мєти нє может (Камінь, 1571 *AS* VII, 387); тогды я... вє(ч)нє права своєго 8ст8п8ю, и єго зърєкаюся, никоторого вжє вступ8, и причины собѣ... до ты(х) добръ нє зоставл8ючи (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); нє маємъ мѣти жаднаго вст8п8... на помєменн8ю ф8ндацїю (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 16); в тотъ то пляцъ... жадного вступу и перенагабаня правного и кгвалтовного чинити и задавати,... не маю и мочи не буду (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 515);

(з претензіями на користування чиїм-небудь маєтком) вступ, доступ: в д8бровы Ставєцкии люди твои 8єжчають и дєрєво бортноє казать..., и тєжъ дєй в рєк8, 8 Т8рю их нє вп8щаєшъ, в котор8южъ рєк8 дѣды и ѡтцы и ѡни сами вст8пъ свои волный мєвали (Краків, 1527 *AS* III, 310); А въ ставу Щенютинскомъ паномъ Радовицкимъ уступу нетъ потолъ, поколъ вода залетъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 84); Прето... росказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ помененого монастыря Печерского вступу жадного не мелъ и в лис без воли и листу его милости отца архимандрита и ногою не вступовалъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10); я самъ... жа(д)но(г) вст8п8 ани перє(ш)коды... въ 8жива(н)ю тоє має(т)ности... пану Бо(г)дашєвичови... чинити нє має(м) (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19).

5. *(місце прибування)* вхід: бо тó ты́лько тѧ́жъко и нєлáцно спрáвити єстъ, абы́ мочи́ прїйти́ до в'стоу́п8, и(х) двєрїй дот'кноу́тисѧ покоу́ты (Острог, 1607 *Лѣк.* 75); Припáлъ тє́ды на ни(х) Іс8съ,... и гони́лъ ихъ доро́гою вст8п8 вєфєро́нского (серед. XVII ст. *Хрон.* 166 зв.).

Див. ще **ВСТУПОКЪ.**

ВСТЫДАНЬЄСѦ *с.* Сором, встид: Говѣнїє... Встыдáньєсѧ, з' почти́востью, ччє́ньє (1627 *ЛБ* 26).

Пор. **ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТЫДАТИ *дієсл.недок.* Соромитися, встидатися: Хочай вѣкъ подойшлый мае, А розпусты не встыдае; Убирается въ форботы, Лечъ не дбае про чесноты (Луцьк, 1575 *КС* XXV, 98); Ѡбин8юсѧ, сты́жд8сѧ: боюсѧ, розмышлѧ́ю, ѡбавлѧ́юсѧ, нєсмѣю, встыдáю, соро́мѣю(с) (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ВСТЫДАТИСЯ, ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТЫДАТИСЯ, ВСТИДАТИСЯ, ВСТЫДАТИСЕ, ВСТЫДАТИСЬ, ВСТЫДАТИСѦ, ВСТЫДАТЫСѦ, УСТЫДАТИСЯ, УСТЫДАТИСѦ *дієсл. недок.* (кого, чого, за що, робити що) Соромитися, встидатися: на остатокь пакь посламь до ни(х) сн҃а своєго рєкоучи оустыдѧ(т)сѧ сн҃а моєго (1556-1561 *ПЄ* 92 зв.); Сын8, оучисѧ из молодости, нє встыда(и)сѧ и до старости (1591 *Яв.Из.* 12); дх҃ѡвныє... нє встыдáют'сѧ на королѣ волáти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194 зв.); Чыли му было лаяти и блюзнити, яко Филялетъ не встыдается чынити? (Вільна, 1599 *Ант.* 709); тáк жє и сн҃ь бж҃їй... вшо(л) //... до ап(с)ло(в) свои(х) нє встыдáючи(с) ѡны(х) ра(н) свои(х) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57-57 зв.); прош8 васъ абыстє нє встыдáлисѧ з ты(м) што маєтє (к. XVI ст. *Розм.* 42); про́мє(ж)коу нами такы(х) нємало, и(ж)... ѡ(т)стоупаю(т) ѡ(т) волѣ // избавитєлѧ своєго и встыдать(с) єго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 95-95 зв.); А пє(р)шого за(с) листу своєго на тоє жъ сєло..., нє вспоминаютъ; алъбо єго нє маютъ, а(л)бо сє за нєго встыдятъ (Київщина, 1600 *ККПС* 135); И той для причины устыдаючися мовилъ (1603 *Пит.* 55); Стáновъ вєльможны(х) нє встыдає(т)сѧ смє́рть (Острог, 1614 *Тест.* 182); а длѧ чо́гожє(с)сѧ нє в'стыдалъ грѣхи такъ бридкїи ...твори́ти (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); тє́ды и нáмъ встыдáтисѧ нє потрє́ба (Київ, бл. 1619 *О обр.* 62); тыи на все смѣлыи мѣщанци... на вселенскихъ соборахъ ферованыи,... соборы въ подезрѣне подати не встидалися (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 689); Агг҃лѡвє боѧ(т)сѧ и оустыдаю(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 27 зв.); коли познáли жє бы́ли наги́ми, тогда сáми сєбє оустыдáтисѧ м8сѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 9).

Див. ще **ВСТЫДАТИ, ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТЫДИТИСЯ, ВСТИДИТИСЯ, ВСТЫДИТИСѦ, УСТЫДИТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що

встыдатися: бо кто бы сѧ оустыдиль мене и моихь словь в' родѣ семь... и сн҃ь чл҃кыи постыдит'сѧ его коли придеть въ славѣ ѡ(т)ц҃а своего (1556-1561 *ПЄ* 159); А я́кожъ ми́лыє спра́вцы, за тыє спра́вы свои тєпє(р) нє встыдитє́сѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45 зв.); геретикове сами ни якое зменьки не учынили, ведаючи, ижъ то николи не было, што теперешние наши плетутъ и до друку выдати... не встыдилися (Вільна, 1599 *Ант.* 913); Самая добрая совѣсть то витривати може(т), а сѹмленіє злоє, да(р)мо ї говорити, тоє ся ба(р)зо встидитъ и ѹстрашає(т)ся (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268); съ ѡ(т)лѹче́нными нє слѹжи́: ни оустыди́сѧ, ни оубо́йсѧ каково́го либо чл҃вка, на грѣхъ себѣ (Львів, 1642 *Жел.П.* 4).

Див. ще **ВСТЫДАТИ, ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТЫДЛИВЕ *присл.* Соромливо: Очи погамѹ́ймо, жебы з' пожадли́вост'ю и бє(з) вєты́дѹ на чѹжѹю красотѹ нє смотри́ли, алє присто́йнє и встыдли́вє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 213).

ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪЛИВОСТЬ *ж.* Сором, встид: благоговѣніє, набо(ж)но́сть, встыдъли́вость (1596 *ЛЗ* 27); Дивова́ли бы́смы сѧ томѹ, кгды́ бысмы нє вѣдали, жє то(т) кото́рій ра́зъ присто́йности и встыдли́вости грани́цѹ перєско́чилъ,... нєвстыдли́въ звы(к) быва́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.); Чє́стность: Почти́вость, обыча́йность, встыдли́вость, скро́мность (1627 *ЛБ* 156); Васкама́: Замѣша(н)є, сромо́та, встыдли́во(ст) гнѣвѹ а(б) тепла (Там же, 192).

Див. ще **ВСТЫДОКЪ, ВСТЫДЪ.**

ВСТЫДЛИВШИЙ *прикм.в.ст.* Сором'язливіший, устидливіший: Далекѡ ба́рзѣй встыдли́вшаѧ и мѣзєрнѣ́йшаѧ є(ст) рє(ч), нє то́лко мо́вити, а́лє и само́ю рє́ч'ю проника́ти (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 194).

Пор. **ВСТЫДЛИВЫЙ.**

ВСТЫДЛИВЫЙ *прикм.* Сором'язливий, встидливий: По ѡбѣдѣ в субо́ту має(т) // да́ска(л) з дѣтьми намовлѧтисѧ ча(с) нємалы(и)... ѹчачи и(х) стра́хѹ б҃жїємѹ, и ѡбыча́ємь встыдли́вы(м) младє(н)чески(м) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5-5 зв.); а єсли́бы яка́ѧ цоу(д)ное тва́ри,... и встыд(д)ли́ваѧ... в... бѣдоу пришла́, таково́є... кто́... в ста́нъ ма(л)жє́н'скжй взѧ́ти нє встыдає(т)сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 59); Мѣрєнъ: Ѡбыча́йный, встыд(д)ли́вы(й), скро́мный, мѣ́рный (1627 *ЛБ* 67); Вшєтє́чныи, встыдли́выи Пѣсни, Га́дки, и Ба́йки (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Ма́ю чи́стоє сє́рдцє и встыдли́воє (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910); коли встыдли́вый млодє́нєцъ и о́чью над нє́й подноси́ть нє смѣлъ, пода́рками... єгѡ зневолѧ́ла (серед. XVIII ст. *Хрон.* 64).

ВСТЫДОКЪ *ч.* Сором, встид: А ѡнь ани здрыгноу(л) сѧ ѡкаян'ный,... и(ж) его пань и его оучите(л) ноги оумыва(т) и ѡтирає(т); и бє(з) жа(д)ного вєты(д)коу пода(л) сѧ ємоу (XVI ст. *УЄ Трост.* 54).

Див. ще **ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪ.**

ВСТЫДЪ, ВСТИДЪ, ВСТЫД, ВЪСТИДЪ *ч.* Сором, встид: И бивано по колку // раз, и дивные мордерства... чинил, чого ми встыд а ни ся годытъ передъ вашою милостю поведати (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 8/III, 136); А чє(и) жє сѧ и(х) соромѣєтє и длѧ и(х) встыдѹ цар(с)твіѧ б҃жїѧ о(т)пасти... хо́чєтє (1598 *Виш.Кн.* 90); ѡни бє(з) вшелѧкого встыдѹ рє(к)ли ємоу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 73 зв.); На поча́ткѹ было Сло́во... На́ што... єсть и(м) ѡ(т)пи́сано, и Диспѹта́ции... быва́ли, з' кото́ры(х) они з' вєлики(м) вєты́до(м) ѡ(т)ходи́ли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 62); дѣвамъ зелживость гвалтовную, безъ встиду и боязни... чинили! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776); братия з жалє(м) и встыдомъ тамъ в присѣнъка(х) ѡ належно(м) мусѣли ко(н)султовати (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43); Панъ Бранский... въстидомъ и жалемъ зъ ихъ Милостю паны приятели накормений, стамътулъ одъехалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 599); помєнєныхъ вышъ ма(л)жо(н)ко(в) приєха(в)ши са(м) и помєнєные наѣ(з)дъники... словы неу(ц)тивыми пофукали, полая(ли)... которо(и) в тоє(и) протє(с)тациє(и) для в(с)тыду и писати нє може (Житомир, 1650 *ДМВН* 204); **встыдъ заховати, встыдъ захо́вывати** — мати почуття сорому: Пѧтоє: бл҃гословє(н)ство... оучтиво(ст), боѧзнь и вєты(д) захова́ти (п.1596 *Виш.Кн.* 65); до́ма про́ти(в) родичомь свои(м) і и́ндє инымъ, цно́тѹ и вєты(д) захо́вывати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5 зв.); **встыдъ имѣти** — соромитися, встидатися, мати сором: па(н)нѣ... мо(л)ча́ти и вєты(д) имѣти приналє́жи(т) (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 198 зв.); **от встыдоу палати** — паленіти від (зі) сорому: Нє могли тєрпѣти... жєбрака... алє фалши́вє

мо́вачи, ѡ(т) встыдȣ пала́ли (Київ, 1657 *УЄ Кал.* 283).

Див. ще **ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДОКЪ.**

ВСТѢКАТИСА *дієсл. недок.* Казитися, лютувати: Неистовлю́са: шалѣю, дȣрѣю, в҆стѣка́юса (1627 *ЛБ* 74).

ВСТАГАНЬЄ, УСТАГАНЬЄ *с.* Загнуздування: въсхлаще́нїе, оустага́нье (1596 *ЛЗ* 37); Въсхлаще́нїе: Встага́нье (1627 *ЛБ* 23).

Пор. **ВСТАГАТИ.**

ВСТАГАТИ, ВЪСТАГАТИ, УСТАГАТИ *дієсл. недок.* (кого) Загнуздувати: въсхлаща́ю, оустага́ю, застановла́ю (1596 *ЛЗ* 37); Въсхлаща́ю, въстага́ю: Застановла́ю (1627 *ЛБ* 23);

перен. приборкувати: сн҃ове мови(т) яда(т) ябка тръпкыи а ѡц҃оумь ѡскомины чинатьса, то є(ст) чл҃че єсли злости чина(т) а ѡнї не встагаю(т) и(х), тєды напото(м) жалость маю(т) великȣю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 71 зв.).

Див. ще **ВОСТАГНУТИ, ВСТАГНУТИ.**

ВСТАГНУТИ, ВЪСТАГНУТИ, УСТАГНУТИ *дієсл. док.* **1.** Загнуздати. *Образно:* хс҃ прїзываєть кȣ вѣрѣ... своєй ст҃ой... а невѣръны(х)... чини(т) хоуливыми кȣ доброй рѣчи, абовѣмь напа(ст)ми... многїи прїхода(т), же мови(т) браз(д)ами и оуз(д)ою чєлюсти и(х) въстагнешь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 220); И тотъ то Єст҆ ѡ́ное бж҃(с)ве́нным҆ Про́ро́ком҆ Дв҃домъ до Бг҃а рече́нное, Мȣнштȣком҆ и оуздо́ю че́люсти ихъ в҆ста́гнешъ, не приближа́ючих҆са до тебе (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 625).

2. (кого чим) Витягнути, підтягнути,: А ѡ(н) за(с) встагноу(л) єго ла(н)цюхо(м) коу горѣ (XVI ст. *УЄ Трост.* 62).

◊ **устагнути азыка** — прикусити язика (язик): бо хто хоче(т) живо(т) миловати... неха(и) ȣста(г)не(т) азыка своєго ѡ(т) злого (II пол. XVI ст. *КА* 187).

Див. ще **ВОСТАГНУТИ, ВСТАГАТИ.**

ВСТАЖЛИВОСТЬ *ж.* (*стп.* powściągliwość) стриманість: тєды маe(т) же вши(ст)ко тѣло своє ѡчистити... та(к)же ты(ж) к(д)ыжь боудєть оумь ч(с)ты(и) и ср(д)це // ко в(с)та(ж)ливости свѣцькы(х) рѣчїй, напре(д) лакомства, пїа(н)ства зрады злодѣйства (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 111 зв.-112).

ВСУДЫ *див.* **ВСЮДЫ.**

ВСУЄ, ВЪСУЄ *присл.* Даремно, надарма, марно: пьяныи деи оувоиде(т) оу ст҃ȣю цр҃ковъ рекомо молитиса ано всȣе только трȣдитса (1489 *Чет.* 300); вы тым тыранством побѣдити терпения нашего не можете,... и нас в свое поганство уволочи всуе и прожне мыслите (1598 *Виш. Кн.* 125); гъ҃... // ȣкрѣпитъ немощъ вш҃ȣ и постыдятся ненавидяще(и) ва(с) въсȣе (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1-1 зв.); Тȣне: Надаремнѡ, порожне. Безȣма, то́єжъ: Бе(з)ро(з)сȣ(д)кȣ, да́рмѡ, всȣе, ма́рне (1627 *ЛБ* 134); incassum, всуе (1642 *ЛС* 229).

ВСУМНЕВАТИСА *див.* **УСУМНѢВАТИСЯ.**

ВСУМНИТИСА *див.* **УСУМНИТИСА.**

ВСУМНАТИСА *дієсл. недок. (відчувати сумнів щодо вірогідності чого-небудь)* сумніватися: Которые мы листы вычетши, непомалȣ са всȣмнаем, але маючи надею в милостивой ласце Вашей Милости, в том са потешаем (Вінниця, 1569 *AS* VII, 323).

Див. ще **УСУМНИТИСА, УСУМНѢВАТИСЯ.**

ВСУНУТИСА *дієсл. док. (самочинно ввійти, в'їхати куди-небудь з метою захоплення)* вторгнутися: А то́ же́ по́слѣ... ѡбы́чай опрѣснѡкѡвъ в҆ Ри́мскȣю Цр҃ковъ свово́лне са всȣнȣ(л) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 284).

ВСУТИ *дієсл. док.* (що) *(про порошок)* насипати: далъ налитъ малжонъце своей..., которая, пошедши с келишком до комнаты, всула якогось белого порошъку (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584).

ВСХНУТИ *див.* **УСХНУТИ.**

ВСХОДЕЦЬ *ч.* Невелика драбина: слȣги цр(с)кїи вшедши оузрѣли двери заперты всходцемъ и рекли: подобно собѣ вчасъ чини(т) в кгмаху лѣтнемъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 174).

ВСХОДИТИ, УСХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** *(рікою)* спливати, плисти; сходити: а рыбицъ ȣсходи(ть) тамъ рекою... з мора множъство великоє (Брацлав, 1552 *ОБЗ* 143 зв.); вода та́къ ба́рзо прибыва́є(т) стрȣмень всхо́дитъ ижъ жа́дною штоу́кою переплы́тиса не мо́же(т), або пройти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 4).

2. *(про небесні світила, хмари і т. ін.)* появлятися, підніматися над обрієм: коли оуздрите ѡболокы

а ѡни в'сходѣть ѡ(т) западоу мовитє за того же дъждь боудє(т) (1556-1561 *ПЄ* 278 зв.); всхóдитъ слнцє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 93); оупáлоє насѣніє зара(з) выникаєт', а скóро слнцє всхóдитъ, и лєгким' оупалєнієм' оугрѣвáєт', зáраз' схнєтъ, понєвáжъ нє маєт' кóрєни ѡ(т)во(л)жѹючого (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 588); А єсли бы нбо нє мѣло воды на(д) собóю тогдá бы промєни... звѣздныи на высóкость всходили (серед. XVII ст. *Хрон.* 2).

3. *Перен.* (на що) *(ставати кращим, досконалішим)* підніматися: Пост' сєй, Брáтіє,... якобы лѣствица нѣкаѧ єст' на(м) подáный, мáючи в'мѣстѡ стóпнє(в) тыднѣ... по котóры(х) мы стѹпáючи, на высóко(ст) добродѣтєлій... всходимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74).

4. (на що) Зноситися, здійматися: Г(с)дь самовлáстно, якъ óнъ самъ вѣдаєтъ, всхóдитъ на нбса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 764).

ВСХОДНЫЙ, ВСХОДНИЙ, ВСХОДНІЙ, ВЪСХОДНЫЙ *прикм.* **1.** Східний: С чого можє(м) снаднє обачити,... жє нє бєзъ вєликихъ явныхъ а слѹшны(х) причинъ, всѣхъ въсходныхъ и полудєнъны(х) сторонъ, или црквєй пастырєвє мѹсєли опѹстити заходъного костєла вожа (Острог, 1587 *См.Кл.* 18); папа Римскій... выклиналъ... духовенство и станы свѣцкіи на всходныхъ сторонахъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Єфєсъ, тáа ѡпро(ч) всхо(д)нєи чáсти котрáа до Каппадóкіи и Сиріи постѹпѹє(т) ѡ(т)всюдѹ мóрє(м) є(ст) ѡкрѹжєна (1627 *ЛБ* 182); вóинъ... нєха(и)... познає(т), котóри(и) спóсобъ єстъ звыча(и)ныхъ млтвъ и пса(л)мовъ, ѡ(т) сты(х) ѡцъ в' всхо(д)ни(х) крáинахъ здáвна постановлєный (серед. XVII ст. *Кас.* 9 зв.); ѡ(т)вори окнó всхóднєє (серед. XVII ст. *Хрон.* 335).

2. *(східного обряду)* православний: штожъ было чинїти оныхъ часовъ въсходныхъ и полѹдєныхъ црквєй пастырємъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 17); Постáнови(ли) пóпо(м) всходны(м) жєны мѣти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 130 зв.); по розрозненюся зе всходными и по одестю оныхъ, самы заходніи епископове каноны Сардікійскіи ухвалили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 575); ѹродил'сѧ ѡнъ в' крáѧхъ Под'горскихъ Прємы(с)кихъ, Выхова(н) в' вѣрѣ Црквп всходнєй з' лѣтъ дѣти(н)скихъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 44 зв.).

Див. ще **ВОСХОДНЫЙ.**

ВСХОДОВАТИЙ *прикм.* Ступінчастий: gradatus, всходоватий (1642 *ЛС* 210).

ВСХОДЪ[1], ВЪСХОДЪ, ВЬСХОД *ч.* **1.** *(одна з чотирьох частин світу; напрямок, бік, протилежний до заходу)* схід: а ѡт там на вьсход на прислѹп попов та ѡпчєною на ѧбльковѹ полѧнѹ (1583 *DBB* I, 86); якъ блискавица выхóди(т) ѡ(т) в'схóдѹ,... та(к) бѹдє(т) и прихо(д) сна члч(с)каго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 26); выбранные Божіе на всѣ чотыри части свѣта, т.е. на всходъ и на заходъ, полудне и полночъ (1603 *Пит.* 8); вшитокь кроугь зємлѣ ѡ(т) в'схода до запада ѡ(т) полоудноу до по(л)но(ч) полє(н) є(ст) бл (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 49); ѡ(т) заход(ѹ) шли на всходъ горами Кобылою (Львів, І пол. XVII ст. *Ап.Покр.з.* 112а); И рєклъ Г(с)дь до Авраáма: по(д)нєси очи и пойзри на полнóчи и на полѹднє, на всходъ и на зáпадъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 22 зв.).

2. *(частина обрію, де сходить сонце, як визначення напрямку)* схід. ◇ **всходъ (усходъ) солнца** — схід сонця: чєрє(з) тоє сєло повєли насъ на въсхо(д) со(л)нца до болота на (и)мѧ рѹдна (1546 *ОГ* 8); видѣли бо єсмо звѣз(д)оу єго на в'сходѣ слнца (1556-1561 *ПЄ* 23 зв.); вся Руская земля от всходу солнца аж до полночи з Словяны, з Болгары... крестилася (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); На заѹтрю, зась бáрзѡ рáнѡ, прáвє ѡ Всхóдѣ слнца Мáріа... Магдалыни, и Мáріа Іáкѡвова... шлы до грóбѹ, жєбы... Оучитєлѧ своєго... намáзалы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 228).

3. *(частина материка, розташована на протилежному боці від Західної Європи; країни на цьому материку)* схід: тєпєрь ва(м) ѡзнаймил', жє... погáнскіє монáрхіи оустáнѹтъ, а оукры(ж)ованый ѡ(т) всхóдѹ до зáходѹ бѹдєтъ всюды ца(р)ствовáти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); Зачимъ гды насъ теперъ Латинникове до своей вѣры мусомъ... притягають, зъ Богомъ самимъ валчатъ и ему ся самому противятъ, который намъ вѣру свою святую зе всходу, а не зъ заходу подати рачилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 980); Прєто тéж', кто... Вѣрѹ єдинѹю..., нá Всхóдѣ

в҆ Ієр(с)ли́мѣ оущепле́нꙋ,... маєтъ двоа́ко бо́лей сла́вленъ... бы́ти ма́єт҆ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3).

Див. ще **ВОСХОДЪ1.**

ВСХОДЪ2, ВЪСХОДЪ, УСЪХОДЪ *ч.* **1.** *(дорога, яка веде куди-небудь)* вхід: a most dla toie pryczyny potreba, jż tym meszczanom, kotoryi za Pucowkoju meszkajut, welmi trudny wschod peszym do zamku, a wozom y konem żadnoju meroju ne może wziechaty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20);

(місце для проходу в середину приміщення) вхід: Горо(д)нѧ нє накрыта ни (в)сходꙋ ани помостꙋ нєтъ ѡ(д)но стєна мꙋ(р) стоить (1552 *ОКр.З.* 147); По ливꙋ(и) рꙋцы... с ты(х) жє сєни(и) ꙋсъхо(д) на ворота (Збороль, 1566 *ПВКРДА* III, 3); кганокъ тежъ высокий,... былъ здавъна збудованъ и черезъ него хоженъе было въсходъ до склеповъ, того кганъку всего и знаку нетъ (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 347);

(підхід до гори) підніжжя: А коли(с) ѡнь приближоваль коу всходоу горы ѡлив҆нои тогда почало всє множество оучнкь хвалити ба҃ (1556-1561 *ПЄ* 307).

2. *(поява над обрієм небесного тіла)* схід: Три побо́жныє жє́ны по стр(с)ти хвой з҆ єр(с)ли́моу з҆ арома́тами на помазанїє погрєбє́нного ха҃ вы́шли, алє... то сѧ стало южъ по всходѣ слнца (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); в млын тотъ, што водле монастыра на Стыру, волъное молотье и мирки бранъе одын ден въ кождый тыжден, то естъ в пятницу, от годины до годины, то ест од всходу до всходу слонца (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 234).

3. *(проростання в землі рослин, насіння)* схід: Єсть дє́рєво єдно в выспа(х)... нарыцáємоє а́макза(м), кото́роє ѡ(т) само́го всхо́дꙋ своєгѡ росо́ю кръмлєно и штоднь росоу́ прі́ймуючи всѣ(м) выспá-но(м) воды якъ жрóдло якоє додаєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 252); зачимъ, кгды за греблею... были, тамъ севбу озимую показано намъ середнюю, межи которою обшаръ... мелъ быти засеяный, на которымъ ничого а ничого всходу зъбожа не знати (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 410).

4. Крок(?): Стє́пень: Стопѣнь, в҆схо́дъ, кро́къ, хо́дъ, чло́нокъ, поколѣ(н)ѧ, ꙋрѧ(д) (1627 *ЛБ* 121).

Див. ще **ВОСХОДЪ2.**

ВСХОДЪ3 *ч.* Драбина: въ манастыру Жидичинскимъ оного дей на церкви въколо неприятелски оточивши и облегши и всходъ откинувши, голодомъ и розмаитыми трывогами презъ колко дней... трапили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 167).

ВСХОДЫ *мн. (споруда зі щаблями)* сходи: a na jnszych weżach pomostow y wschodow nett (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I,20); домъ Божий и домъ мешканя ихъ скривавили и зкгвалтили, церковъ всю постреляли, всходы, двери поламали (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 259); у склеповъ епископскихъ былъ и през него хожене всходами до склеповъ (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 348).

ВСХОЖЕНЬЄ *с. (поява над обрієм небесного тіла)* схід: Нєха́й сє затмѧ(т) звѣзды мо́рокомъ єй, нєха́й ждє́тъ свѣтла а нє ѡглѧда́єтъ а ни всхожє́ньѧ встава́ючой зорі́, ижь нє затворі́ла двє́ри живота́ ма́тєри моє́й кото́раѧ мєнє́ носи́ла (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.

ВСХОПИТИСА, УСХОПИТИСА *дієсл. док. (різко, швидко встати, піднятися назустріч комунебудь)* схопитися: снъ... оусхопилсѧ сталъ простъ на нога(х) своихъ (1489 *Чет.* 88); а ѡна коли оуслышала борзо всхопившисѧ пошла к нємоу (1556-1561 *ПЄ* 396).

ВСХОТѢТИ, ВЪСХОТѢТИ, УСХОТѢТИ *дієсл. док.* Забажати, захотіти: прошто нє оусхотѣла єси стхъ ѡць житья (1489 *Чет.* 370 зв.); его милость... далъ мѣсту... право Нѣмецкое... и всимъ тымъ, которые всхотятъ въ томъ мѣстѣ садитися (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); Хто ꙋсхочєт тоє сєлищо ꙋ Єго Милости ѡткꙋпити, тогды маєт єго кꙋ своєй рꙋцє мєти (Острог, 1514 *AS* III, 113); хто бра(т)ствѡ всхочєтъ принѧти має(т) дати ꙋ кꙋпꙋ шє(ст) грѡши(и) (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); И еслиже ми што на то отказовати всхочешъ, смотрижъ, абысь и того не замовъчалъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1085); той лꙋка́вый дꙋхъ... въсхотѣвъ бы́ти ра́вєнъ вы́шнємꙋ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); на́ Нбси и на́ зємли и въ прєиспо(д)нихъ, // Въ глꙋбина́хъ мѡрскихъ и в҆ мѣстєхъ бєзвѡ(д)ныхъ. Вса́ єли́ка въсхотѣ и сътвори́, якѡ Бгъ всємогꙋщі(и). Въ вла́сти то сво́єй має(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 68 зв.-69).

Див. ще **ВОСХОТѢТИ.**

ВСЧАТИ *див.* **ВЩАТИ.**

ВСЧАТИСЯ *див.* **ВЩАТИСЯ.**

ВСЧЕПЯТИСЯ *дієсл. недок.* (в що) Втручатися: Але наши духовные и овшемъ таковаго (яко вышшей собѣ духовные Римскіе привлащають, за которимъ ся во всѣ справы свѣтскіе всчепяютъ и послушенства тутъ тежъ и даваня чого зъ свѣцкое зверхности выламуютъ) добрымъ сумнѣнемъ зычити не могутъ (1603 *Пит.* 34).

ВСЧИНАТИ, ВСЧЫНАТЬ, ВСЩИНАТИ, ВЪСЧИНАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wszczynać) (що) починати (що), підбурювати (до чого), започатковувати (що), піднімати (на що): отецъ митрополитъ належность суду вашое милости призналъ и до вашое милости отослалъ, бо што сторона разъ на праве упуститъ, другий разъ того постигать и знову въсчинати не можетъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* I/1, 168); Нн҃ѣ єстъ, а зáвьтра єго нѣ машъ котóрый нн҃ѣ в҆збóрє(н)ѧ в҆счинáлъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 119); бысмы бунты ниякіесь всчынать и козаковъ на него направлять и тымъ покой посполитый взрушать мили (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); И вы́ прїйдѣте тáмъ Арїонѡвє, Вдѧ́чного тóнꙋ мꙋзыкꙋ в҆сщинáйтє (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв.); тые-то преречоные подданые,... розмайтые кривъды и шкоды некоторим людем, почививъши се козаками под тот час и бунти всчинаючи, чинили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 176).

ВСЧИНАТИСѦ *дієсл. недок.* Починатися: а в тóмъ вєли́каѧ бо(р)ба и вáлка в҆счинáєтъсѧ дш҃и противъ ихъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 339).

ВСЫЛАНЬЄ *с.* Насильне вторгнення: Для которого спустошенья и своволного всыланья, чиненьемъ переказы и неслуженьемъ служъбы,... шкодую собе на сто копъ грошей личбы Литовское (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 6/I, 220).

ВСЫЛАТИ, УСЫЛАТИ *дієсл. недок.* (кого) Направляти, посилати: А што писал Твоѧ Милост ѡ стрєлцы пана Ивана..., иж ѡн ихъ ꙋ ловы мои ꙋсылаєт (Вільна, 1543 *AS* IV, 372); а пєрєд тымъ здавна старостовє замкꙋ нашого Вєницкого до имєнєй ихъ слꙋгъ своихъ нє всылали (Вільна, 1546 *AS* IV, 455).

ВСЫНОВЛЯТИ *дієсл. недок.* Усиновляти: adopto, всыновляю (1642 *ЛС* 70).

ВСЫПАНЪЄ *див.* **УСЫПАНЄ.**

ВСЫПАТИ *див.* **УСЫПАТИ.**

ВСѢГДИ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСѢГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСѢДАТИ, ВСИДАТИ, УСЕДАТИ, УСѢДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (на кого) *(займати певне місце в сидячому положенні)* сідати: цесари потомъ,... мусили папежу, // яко Богу, услуговати, и правое стрымя коли папежъ на конь уседаетъ держати (1582 *Посл. до лат.* 1130-1131); караба(н) водою ѡ(т)лива(л) мя... а пото(м) и на коня всѣдши о(т) мєнє поєха(л) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); зáцныи ры́цєрєвє и досвѣдчéныи нá кóнь з҆ кꙋтасóм҆ всѣдáли (Київ, 1623 *МІКСВ* 73); Koli zchocesz poiechaty, Ne budu tebe trymaty. Borzo wsiday, Day odiezday Ku czortom (1625 *П.про Кул.* 25); Потóм҆ сꙋдилъ ізрáилѧ авдóнъ сн҃ъ Єліéховъ котóрый мѣлъ ·м҃· сн҃овъ а ·л҃· внꙋковъ з ни́хъ, всєдáючих на ·о҃· ослóвъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 183 зв.);

(в що) *(у середину чогось)* сідати: зáразъ парꙋсы спꙋщаютъ и котви запꙋстивши, в човнъ всѣдаю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 115).

2. (на чому) Входити (у становище), займати (становище): зáразъ в ша(р)лáтномъ оуби́рѣ..., з вєли́кою оусѣдáєтъ на маєстатѣ повáгою (Острог, 1607 *Лѣк.* 46).

Див. ще **ВСѢСТИ.**

ВСѢКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСѢОБЩЕ *присл.* Разом, спільно: до того и любовъ которꙋ(ю) всѣѡбщє пови(н)ни(х)мо бꙋдємо быти правдивы(ми) (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

ВСѢСТИ, ВСЕСТИ, ВСИСТИ, ВСѦСТИ, УСЕСТИ, УСѢСТИ *дієсл. док.* **1.** (на що, на чому, перед чим) *(зайняти певне місце в сидячому положенні)* сісти: тогды всѣ(в)ши мы на возы и на конѣ... попровадили мя за сєло (Унів, 1584 *ЛСБ* 61); Я(н) Сє(р)ховє(ц)ки(и),... всі(в)ши на кони с пахо(л)ка(ми)..., са(м)... за ѡны(м) боярино(м) єго Су(п)руно(м) гони(л) (Житомир, 1609 *ДМВН* 140); а онъ [Адамъ] прє(д) Рáємъ оусѣвши плáкалъ, я́къ мнóгѡ дѡбръ оутрáтилъ (Київ, 1627 *Тр.* 148); а такъ Іс҃ потомъ во(з)нéсл҆сѧ на н҃бо, и оусѣлъ на правици б҃жєй (Львів, 1646 *Зобр.* 25 зв.); Пéрсовє... з҆брóйни на кони в҆сѣдши стигáли Алєксáндра (серед. XVIII ст. *Хрон.* 421 зв.);

(в що) *(в середину чого-небудь)* сісти: а іс нє в'сѣль быль в ло́дю съ оучєникы своими єд'но сами // оучєници єго ихали (1556-1561 *ПЄ* 366-366 зв.); тог(д)ы встоупи(л) іс въ єди(н) корабль... и всѣ(д)ши в нєго наоучи(л) народы сѣдачи въ ѡно(м) корабли (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190 зв.); Панъ хлебовъски(и) з ма(л)жонкою... всє(д)ши в рыдванъ єхалъ ...до господы (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); єсли нѣчо́го вла(с)ного мѣти нє бѹдє... чим' бы всѣдши в кора́бль за мо́рє пєрєво(з) заплати́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 102 зв.);

розміститися, розташуватися: южъ оди́нъ з ва(с) в' ра́дѣ за пѣчью з робаты оусѣвши я́ко голодный оный истый до коу́хни, на люди с тылѹ заглєда́лъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 30); Потомъ усѣдши слухати науки и проповѣди божественное, бы и до вечера (1603 *Пит.* 82); Нє ре́клъ бо чємѹ(с) оусѣлъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 296).

2. (на чому) Зайняти становище, посаду: Алє ты чл҃чє ма́єшь вѣдати, и(ж) соу(т) сѹды розмаитыи ѡ кторы(х) тоу гь нє мови(т). Бо напрє(д) нє мо́ви(т) тѹ... кды я́кобы оусѣ(д)ши на столи́ци розбирає(т) ...справы свои (Львів, 1585 *УЄ* № 5, на полях); А такъ я... на той убогой столицы епископъской уселъ (Вільна, 1599 *Ант.* 629); А коли́ оусѣлъ црь на столи́цы своє́й... повсталъ Іѡанафанъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 226).

3. *Перен. (мати переважне поширення)* запанувати: Нє нєвѣдомо мню вамъ сє єстъ яко снъ мо(и) кнзь Алєксандро восточникъ мєж(д)ѹ зѹбами западны(х) людє(и) вѣры и наѹки и всєго набожєнства ѹсѣлъ сирєчъ ѡбитєлє(м) ярославски(м) сє сталъ (Дубно, 1592 *ЛСБ* 212); а црковъ ѡблюбєнцови своємоу нє смѣла бы вѣрити слова живота наслѣдуючємоу, в' которого запра́вды оуста(х)... бо(з)скаѧ нѣкаѧ ла́ска оусѣла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 146); язы(к) бо є(ст), яко ко(н) црьскїй єжєли зло́жишъ на нє́го оуздѹ, и наоу́чи(ш) єго́... // кро(т)ко ходити, а пото(м) оуса́дє на́ нє́мъ црь (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 231); Прїйми(ж) тє́ды... то(т) да(р) ѡ(т) мєнє Кр(с)тъ Хвъ... и по(д) ни(м) якъ по(д) яки́м' тѣнє(м) многолиствє́ннагѡ дє́рєва, спо́собом' ѡнои ѡблюбє́нци в' Пѣснєхъ пѣснєй в'спо́мнєнои пожада́нє ра́чъ оусѣсти (Київ, 1632 *МІКСВ* 269).

Див. ще **ВСѢДАТИ.**

ВСѢХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСѢХЪЗГОДНЕ *присл. (за згодою всіх)* одностайно, разом: Гаврило Яцеви(ч), Пєтро Сиро(д)зи(ц) всѣхъзго(д)нє ѡ(д)носта(и)нє со(з)нали тыми словы, и(ж)... до мє(с)та на но(ч) єхати нє хотєли (Володимир, 1603 *ТУ* 237).

ВСѢЯТИ, ВСѢѦТИ, УСѢЯТИ *дієсл. док.* (що) *(вкинути насіння, зерно в землю, щоб проросло)* посіяти: є(ст) яко зрьно гръчи(ч)ноє, котороє(ж) то коли всѣяно быває(т) в' зємлю мєнш є(ст) ѡ(т) всѣ(х) сѣмєнь которыи соу(т) на зєм'ли (1556-1561 *ПЄ* 141 зв.); мрїа помазала ногы ісви миромь и тыжь якь вьєханїє єго было... въ ієр(с)ли(м) я(к) ты(ж) народы оучи(т) ты(ж) ѡ зєрнѧти пло(д)номь в зємлю оусѣяно(м) (Там же, 399 зв.).

2. *Перен.* Вкласти, внести, посіяти: и борзо приходи(т) дїяволь, и вынимає(т) слово всѣянноє в ср(д)цєхь и(х) (1556-1561 *ПЄ* 140); Аб́бвѣмъ ото нє́прїатєль и за́вистникъ рожа́ю лю́дского всѣѧлъ въ ср(д)цє рє́вность злоу́ю (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 47).

ВСЮДА *присл.* Те саме, що **всюды:** всюда такии ѡсобы бываю(т) ѡбираны, и становлєны (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 61); лю(д) мє(р) ѡкру(т)нє всюда (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180).

Див. ще **ВСЮДУ, ВСАДЫ.**

ВСЮДУ *присл.* Те саме, що **всюды:** прославилъсѧ стыи всюдѹ (1489 *Чет.* 5); нєприѧтє(л)... и до кр(с)тъ хвъ на собѣ носѧщи(х) спинаєтсѧ ѡбходєчи всюдѹ (1598 *Розм.пап.* 4); И благочє́стїє всюду насадили (к. XVI ст. *Укр:п.* 81); та́мо рѣки ѡгнє́нныи разлива́ютъсѧ всю́дѹ (Чернігів, 1646 *Перло* 155 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСАДЫ.**

ВСЮДЫ, ВСУДЫ, ВСЮДИ, ВЪСЮДЫ, УСЮДИ, УСЮДЫ *присл.* Повсюдно, скрізь, всюди: и ѡ(т) того часѹ црковь ѡбнови́ласѧ... щӧ ѡ(т) ки́лка дє́сѧ(т) лѣтъ пѹстова́ла... ѡбвала́ласѧ бы́ла ѡколо всю́ды (1509-1633 *Остр.л.* 131); всюды на(и)дєшъ ясънѣ(и)шєє на(д) со(н)цє свѣдоцъства и доводы (1582 *Кр.Стр.* 46 зв.); идѣтє(ж) по дорога(х) всоуды (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 168 зв.); А

коли первое слово лжею и на лжи основано есть, найдешь и познаешь уже усюды (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165); Мы же на первоє слово обратѣмъса, ѡ црькви хвой, потрєва (!) вѣдати и дꙋховнє о нєй розꙋмѣти; всакомꙋ блгочєстивомꙋ христиѧнинꙋ, ꙗко // тая вєличєствомъ, и широкимъ пановѧна(м) свои(м) въсюды єстъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.-45); Ахъ, ахъ всюди по Стєжкахъ: Црьквныи стѣны (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДУ, ВСАДЫ.**

ВСЯДАТИ *див.* **ВСѢДАТИ.**

ВСЯКИЙ, ВСАКИЙ, ВСАКІЙ, ВСАКЫЙ, ВЪСѢКИЙ, ВЪСЯКИЙ, ВЪСАКИЙ, ВОСАКИЙ, ВСЯКЪ, ВСАКЪ, ВЬСАКЬ, УСЯКИЙ, УСЯКЫЙ *займ.* **1.** Різний, всілякий, всякий: хто єго стоє има во всаки(х) мєстє(х) оуспоминаєть тотъ нє погибнєть ввѣки (1489 *Чет.* 274 зв.); предки Наши и Мы дали его милости... мыто со всяких товаровъ (Петрків, 1526 *PEA* I, 140); ѡтъ кожи всакоє по грошꙋ (1552 *ОВін.З.* 135); и заразомъ тоє имєньє єсми своє лєпєсовкꙋ и(х) мл(с)тямъ со всимъ пода(л) до рꙋкъ слꙋгамъ... // то є(с)ть з дворомъ... и со всакими пожи(т)ками (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 263-264); а ѡни взя(в)ши своє прє(ч) ꙋступити пови(н)ни су(т), абы власно(ст) всякая монастырю цѣло была захована въ всє(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); А къ тому, жебы король его милость... тые жъ артикулы и вольности всякіє утвердити и выправити рачилъ (Новогородок, 1594 *MCSL* I-2, 556); змѣша(и) боуквицоу з водою оуваривши піи здра(в) боудє(ш) ѡ(т) въсѣкои болє(с)ти (XVI ст. *УТ* фотокоп. 8); дєрєво на замо(к) и на всякоє бꙋдова(н)є (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2); Нє ѡ єдиномъ Хлѣбѣ члкви жити, алє ѡ всакѡ(м) глѣ Бжїи (Київ, 1648 *МІКСВ* 347).

2. Кожний: Я кназь Кꙋзма... чиню знамєнито... Штож которого мыта головного,... ѡт кождоє копы грошєй товарꙋ по шєсти грошєй со всакого кꙋпца (Краків, 1539 *AS* IV, 229); всякоє бо дєрєво котороє нє родит плода доброг выроубовают єго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 50); ѡбица(л) гь... вылѣю дха моєго на восакꙋ пло(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 92); всякую суботу, окромъ одноє, и всякую нєдєлю збираючися весєлѣтєся (1603 *Пит.* 70); Пꙋ прꙋжнꙋ фрасꙋєтъся всякъ живый чєловѣкъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40 зв.); Тог(д)а оузритъ єгѡ всакоє ѡко сна Бжїѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 150);

у знач. ім.: всакыи кто жь просить, бєрєть (1556-1561 *ПЄ* 39); всякій которій оубієт вась, боудєтєся надєваті (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 90); Зачи(м) аби всакїй сами(м) скꙋтко(м) правдꙋ мoглъ познаты (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 23); Прокляѧтъ всакъ висай на дрєвѣ (Київ, 1632 *МІКСВ* 273).

3. Будь-який: А к томꙋ... дозволаєм Єго Милости..., замок справити и мєсто садити и торгъ во всакꙋю нєдєлю мєти (Краків, 1519 *AS* III, 192); а заплативши заруку,... //... предсе сей мой листъ... в кождого права и на всякомъ мєстцу при моцы зостати... быти маєт (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16-17); всакаѧ нєпра(в)да є(ст) грѣ(х) (ІІ пол. XVI ст. *КА* 221); всѣко слово гнило да нє исходи(т) и(з) ꙋстъ ваши(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); А вы єще в костєлѣхъ папєжских и на олтарях их службы вашѣ служите без всякого встыду (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Бл(с)вєны которіє бго(м) забавлѧтиса прагнꙋ(т), и ѡ(т) всакои завады свѣта сєбє // ѡстєрѣгаю(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 31-31 зв.); Вы Ба Нб(с)ногѡ нєпостыжимо(г): и нєвидимого. На зємли вѣчною славою прославили, и Имѧ єгѡ чꙋдноє Трипєрсоналнѡє ѡбавили. Прєдъ мнѡгими Нарѡды, сєгѡ вѣка, И прє(д) всакогѡ ннѣ вѣрногѡ члвка (Чернігів, 1646 *Перло* 45).

4. *(з негативним відтінком)* сякий-такий: Присмотри жь ся ту, боголюбче всякий, хулному провѣщанию Златоустаго (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 239); И єщє, вса(к) рєчє, блꙋдни(к) и лихоимєцъ, нє маєтъ наслѣдїѧ в' Цр(с)твїи Бжїи Хвѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 48).

◇ **на всакъ аєръ** *див.* **АЄРЪ[1].**

Див. ще **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСЯКО, ВСАКО, УСЯКО *присл.* По-різному, всяко: вєсма всяко (ІІ пол. XVI ст. *ЛА* 180); вєсма, всакѡ(1596 *ЛЗ* 38); чомъ Христосъ мугъ погубити Ѳому невѣрного и громомъ усяко (XVI ст. *НЄ* 53); А рѡвност' ихъ розꙋмѣти на(м) всако пристоитъ во всємъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 278); Вєсма: Всачєски, всако, всєконєчнѣ (1627 *ЛБ* 15); omnino, вє(л)ма, всячє(с)ки, всяко (1642 *ЛС* 291).

2. Зовсім, повністю, цілком: Заисте, явная естъ, ижъ всяко згола новый естъ блудный и непотребный, толко гвалченье святъ и незгоду и звады творячій (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1174); Всѧкожь єсмь сѧ состарѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 30); всѧкожь бо́лѣй єй нє зналъ (Там же, 63).

3. У всякому, будь-якому випадку: Нє то́лко бовѣ(м) длѧ прє(д)ложє́ны(х), алє и длѧ спѣва́нѧ всѧ́ко зышо(л) Д҃хъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 298); Прч(с)тый бо Вл(д)ка повсю́дꙋ заповѣдаєтъ, всѧ́ко нє мсти́тисѧ и нє глꙋми́тисѧ хр(с)тїанѡ(м) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 29); Всѧ́кожь ба́бы боѧ́лисѧ б҃га и нє оучини́ли во́длꙋ(г) приказа́ньѧ ц҃рѧ єги́пєцкогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 78 зв.).

4. *(у титулі)* вельми: Повторє б҃говѣ(р)ны(и) и хр(с)толюби́вы(и) воєво(да) и го(с)пода(р)... зє(м)лѣ мо(л)да́(в)скоѣ (всѣхъ п҃рє(жд)нихъ, вся́ко прєсовє(р)шє(н)нѣ(и)ши(и) ктитѡ(р)... цє(р)квє лво(в)скоє благода́тєлъ)... пры(с)ла(лъ)... зло́ты(х)... 2000 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

Див. ще **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСЯКЪ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯКЫЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯЧЕСКИ, ВСѦЧЕСКИ *присл.* **1.** Те саме, що **всяко** у 1 знач.: Ве́сма: Всѧ́чєски, всѧ́ко, всєконє́чнѣ, всѧ́кимъ спо́собомъ, зго́ла, о(т)ню́дъ(1627 *ЛБ* 15).

2. Те саме, що **всяко** у 3 знач.: omnino, вє(л)ма (!), всячє(с)ки, всяко (1642 *ЛС* 291).

ВСЯЧЕСКИЙ, ВСѦЧЕСКИЙ *прикм.* Те саме, що **всякий** у 1 знач.: Вл(д)ко г҃и и тво́рчє всѧ́чєскыхъ, ѡ(т) всѣхъ дꙋбра́въ зе́мскыхъ,... избра́лъ єси собѣ виногра́дъ оди́нъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 31 зв.); Сꙋѧта, сꙋѧтствꙋ́й, всѧ́чєскаѧ сꙋѣта́ (Чернігів, 1646 *Перло* 122); Да(н) въ градѣ Іирклѣєвѣ... всѧчє(с)ки(х) б҃лгъ н҃б(с)ны(х) и зє(м)ны(х) б҃гомод(л)ца пры(с)ны(и) рꙋкою вла(с)ною (Ірклiїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

ВСѦВѢДЫЙ *прикм. (про Бога)* всезнаючий: якѡ Б҃гъ и́стєнный, всѧвѣды́й извѣстно, пре́ждє вѣкъ сꙋщаѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

ВСѦГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСѦДЫ *присл.* Те саме, що **всюди**: прїидоу(т) на тєбє д҃новє въ которыи ѡстоупѧть те́бє нєпрїятєлѣ твоі... и ѡблагоу(т) тѧ и ѡбыймоу(т) тѧ въсѧды (1556-1561 *ПЄ* 307 зв.); нєвѣрный нє можє жадє(н) быти до то(г) по(ч)тꙋ поличє(н), к(д)ы на ни(х) всѧды волає(т) са(м) і҃с х҃с (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 44 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДЫ.**

ВСѦКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСѦКІЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСѦКО *див.* **ВСЯКО.**

ВСѦКЫЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСѦКЬ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСѦСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСѦЧЕСКИ *див.* **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСѦЧЕСКИЙ *див.* **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСѦЧИНА *ж.* Всячина, різноманітність: на поча(т)кꙋ было сло́во. Ви́дишъ жє сло́во всѧ́чиною было (Вільна, 1627 *Дух.б.* 107).

ВТАИТИ *див.* **УТАИТИ.**

ВТАИТИСѦ *див.* **УТАИТИСЯ.**

ВТАЙ, ВТАѢ *присл.* Таємно, потаємне: Олєксѣи... многа гл҃ѧ єи втай (1489 *Чет.* 147 зв.); С҃тополкъ жє пришє(д) к вышєгородоу ночью втаи (Там же, 239 зв.); а ѡ(т)ць твой відєчі тєбє втай въздас тобє я́вє (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 47); occulte, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

Див. ще **ВТАИНѢ.**

ВТАЙНѢ, ВЪТАЙНЕ *присл.* Те саме, що **втай**: Въздаи б҃оу въгаинє, а б҃ъ тобѣ въздасть явє (1489 *Чет.* 286); Ѡ(т)цъ тво́й кото́рый ви́дитъ вта́йнѣ ѡ(т)да́сть тобѣ я́внє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 55); occulte, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

ВТАРЧКА *див.* **УТАРЧКА.**

ВТАѢ *див.* **ВТАЙ.**

ВТЕГАТИ *див.* **ВТАГАТИ.**

ВТЕГНУТИ *див.* **ВТАГНУТИ.**

ВТЕКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТЕКАТИСѦ *див.* **УТѢКАТИСЯ.**

ВТЕКЛЫЙ *прикм.* Збіглий. ◇ **люди втеклыє** *див.* **ЛЮДИ.**

ВТЕЛЕНИЄ *див.* **ВТѢЛЕНЄ.**

ВТЕЛИТИСѦ *див.* **ВТѢЛИТИСѦ**[1].

ВТЕЛЯТИ *див.* **ВТѢЛАТИ.**

ВТЕРПЕТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕРПИТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕЧИ *див.* **УТЕЧИ.**

ВТЕЧИСЕ *див.* **УТЕЧИСЯ.**

ВТЕЧИСЯ *див.* **УТЕЧИСЯ.**

ВТИКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТИРАТИ *дієсл. недок.* (що, чим) Втирати: пото(м) вста(л) г҃ь ѡ(т) вечерѣ... и взѧ(л) фа(р)тꙋ(х)... и поча(л) оумывати нóги оуч҃нко(м), и втирáти фартоухо(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 38 зв.).

ВТИСКАТИ *див.* **УТИСКАТИ.**

ВТИСКЪ *див.* **УТИСКЪ.**

ВТИСНЕНЄ *див.* **УТИСНЕНЄ.**

ВТИСНЕНЫЙ *див.* **УТИСНЕНЫЙ.**

ВТИСНУТИСЯ, ВТИСНУТИСЬ, ВТИСНУТИСА *дієсл. док.* **1.** *(із зусиллям ввійти куди-небудь)* втиснутися: панъ Гуринъ,... з слугами..., втисноувшися в церков, стал брони добывати (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР*1/VI, 53); жéна зболѣлаа... втисноувши(с) межи ѡноую ти́жбоу лю(ди)и до(т)кноуласѧ кра́а ѡдежѣ сп҃са х҃а (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 296, на полях).

2. *Перен.* (в що) *(силоміць зайняти певну посаду)* проштовхнутися: что є(ст) вни(и)дꙋтъ; то є(ст) си́лою... вдерꙋтъсѧ, вкрадꙋтъ и втисн(с)нꙋ(т) кгва(л)то(м) в҄ нача(л)ство (1598 *Виш.Кн.* 292).

ВТИХНУТИ *див.* **УТИХНУТИ.**

ВТИШЕЄ *с.* Тиша: во тмѣ седѧщимъ правєдноє солнцє плавающимъ по морю вѣтромъ втишеє великоє (1489 *Чет.* 162 зв.).

ВТОМЪ *присл.* Втім, нáраз, несподівано: волы орáли и осли́цы на пáши пóдлє ни́хъ бы́ли, а втóмъ вы́рвалисѧ савеи́чицы, и забрали всє (серед. XVII ст. *Хрон.* 55зв.); Втóмъ хꙋсы́и пришéдши рéклъ: дóбрꙋю новину несꙋт... ц҃рю (Там же, 271 зв.).

Див. ще **ВТЫМЪ.**

ВТОНУТИ *дієсл. док.* **1.** (у чому) *(загинути, провалюючись у щось в'язке)* втонути, потонути: которая малжонка отъ великого окрику и страху,... мало у болоте з детятемъ маленкимъ не втонула и детяти не втопила (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 241).

2. *Перен.* (в що) *повністю віддатися чомусь)* погрязнути: прето(ж) прошоу, покись єще не втоноулъ в таковóє пѧ(н)ство, вы́рни и по(д)неси́сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 77).

ВТОПИТИ *див.* **УТОПИТИ.**

ВТОПТАТИ *див.* **УТОПТАТИ.**

ВТОРГИВАТИ *дієсл. недок.* (в що) *(силоміць входити, в'їжджати куди-небудь)* вторгатися: Костентинъ... на шляхахъ непріятельскихъ, куды были звыкли непріятели татарове безвѣстне... въ панства наши коронныи вторгивати, наеждчати //...замки... знову побудовалъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286-287).

Див. ще **ВТОРГНУТИ.**

ВТОРГНЕНЄ, ВТОРГНЕНЪЄ, ВТОРГНЕНЬЄ, ВТОРГНѢНЄ *с.* Вторгнення: єстьлибы под ѡнымъ рокомъ Громницъ слꙋжъба господарьскаѧ,... зашла, або кгвалтовъноє вторгнєньє... под Києвъ, ...тогды кождый з нас..., маємъ ѡ томъ Єго Милость пана воєводꙋ... вєдомымъ вчинити (Берестя, 1558 *AS* VII, 35); я,... послугою короля его милости и речи посполитое вторгненъемъ, чого Боже уховай, до короны неприятеля,... заруки сто копъ грошей литовских,... запълатити маю (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 437); Рáть, бóрба, пóдвигъ: Би́тва, вáлка, пóтычка, оутáрчка, вторгнѣ(н)є (1627 *ЛБ* 106); кгды мєнованы(и) манифєстуючы(и)... за на(с)тупєнє(м) нєприятеля и вто(р)гнє[нє]мъ ѡного до короны По(л)ско(и) бы(л) прєз татаровъ по(и)маны(и), гдє субста(н)цыю свою всю и што ѡ(д)но мє(л)..., мусє(л) всєго пострада(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

Див.ще **ВТОРЖЕНИЄ, ВТОРЖКА.**

Пор. **ВТОРГНУТИ.**

ВТОРГНУТИ, УТОРГНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(силоміць увійти, в'їхати куди-небудь)* вторгнутися: Татарє бꙋзкїє... Тогó жє рóкꙋ м(с)цѧ грꙋд҄нѧ, знóвꙋ по(д) мéжибóжъ, и зѣн҄ковъ и лєтáчо(в), и кáмєнє(ц) вторгнꙋли (1509-1633 *Остр.л.* 126); И єстлибы тєж которыи Казаки,... в зємлю Волынскꙋю ꙋторгнꙋли,... абы єстє, взємши Бога на помоч, послꙋги... намъ ѡказывали (Краків, 1539 *AS* IV, 198); пога(н)ство татарє в зємлю г(с)дрскую на Подо(л)є и на Волынь уто(р)гнули (Луцьк, 1575 *ТУ* 159); Потрéба до тои вєли́кости мꙋровъ мóцныхъ, жéбы нєпрїѧтє(л) нє втóргнꙋлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 334); Потóмъ в҄тóргнꙋли до Ієрꙋсалима (серед. XVII ст. *Хрон.* 492 зв.).

2. *(досягти якого-небудь місця)* дійти: па́па и кардина́ли //...Вы́правили вое́нного лю́дȣ... з᾽ арма́тою... кото́рые ркомо на оборо́нȣ кра́евъ се́рбскихъ,... вто́ргнȣли до горы́ аѳонскои (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53 зв.-54).

Див. ще **ВТОРГИВАТИ.**

ВТОРГНѢНЄ *див.* **ВТОРГНЕНЄ.**

ВТОРЖЕНИЄ *с.* Те саме, що **вторгненє:** где се подданые розошли и черезъ вторжение неприятеля крыжа светого татаровъ спустошали (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 469).

Див. ще **ВТОРЖКА.**

ВТОРЖКА *ж.* Те саме, що **вторгненє**: толко абы з стороны панствъ наших подданым єго и Татарам Пєрєкопским такиє шкоды... нє дєлали, якиє бывали пєрєд тым, чого єстлибы ѡт нас нє погамовано, с трȣдностью абы мєло перемирє моцно дєржати сѧ длѧ лихих... людей, длѧ которых такиє вторжки ѡт войскъ нєприѧтєлских до панства // нашого дєют сѧ (Варшава, 1568 *AS* VII, 304-305); а до того́ на ко(ж)дый де́нь нєпотѣшныє новины доходи́ли ємȣ, ѡ кгвалто́вны(х) вто(р)жка(х) в па(н)ства... тоу́рковъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 52).

ВТОРИЦЕЮ, ВТОРІЦЕЮ *присл.* Другий раз, повторно, вдруге: пришєдъ къ нємоу англъ вторицєю рє(ч) ємоу (1489 *Чет.* 30); єщє ти вторіцєю говорю (Там же, 65); мы же єблгородиє твоє гдȣ бгȣ врȣчаючи вторицєю нашє прєсилаємъ блвєниє (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВТОРІЙ *див.* **ВТОРЫЙ.**

ВТОРКОВЫЙ *прикм.* Вівторковий. ◊ **день вторковый** *див.* **ДЕНЬ.**

ВТОРНИКЪ *ч.* Те саме, що **второкъ:** Собра́вшы(м)сѧ ннѣ то є(ст) въ вто́рни(к) сєдми́цы сошє́ствїѧ стго дха... бра́тиѧ(м) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 29).

ВТОРОЖЕНЕЦЬ *ч.* Той, хто одружився вдруге: абы слова евангельского проповѣдю,... духовныхъ где можно збиралъ, второженцевъ, вдовоженцовъ, третеженцовъ... отъ священства отдалялъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 267).

ВТОРОКЪ, ВЪТОРОКЪ *ч.* Вівторок: И за всими тыми листы господарьскими рок станю пєрєд господарєм... Єє Милости ѡзнаймилом..., за чотыри нєдєли ѡт часȣ позовного, то єст ѡто вторка на дєватой нєдєли по Вѣлицєдни (Вільна, 1546 *AS* IV, 482); рокȣ а ф о д нє(д) по вєли(ц)дни въ второкъ маѧ вї (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); Гри(ц)ко... жаловалъ ѡ томъ, ижъ,... року... тишєца пятъсотъ ѡсмъдєсятъ трєтєго... зо вътoрька на сєрєду,... зємєнинъ... прєспо(м)нєвши боя(з)ни божєє... пришє(д)ши..., кгва(л)томъ... // на (в)ластъны(и) дво(р) мо(и) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68-69); ѡ дняхъ тыдняхъ нєдѣля понєдѣлокъ второкъ (к. XVI ст. *Розм.* 61); Ащє прилоучитсѧ Рож‹дество› Хво въ второкъ, боудєтъ зима снєжна (к. XVI -поч. XVII ст. *Яв.Рук.* 113); року того(ж) по стомъ м(ч)нику Димитрию в пє(р)ши(й) второкъ ѡ(т)дано гȣбино(й) на погрѣбъ... зо(л) д (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4); в вто(р)къ в нє(д)лѣ по(ста) яцку зво(н)нїку мȣравско(г) су(к)на а(р) 6 1/2 на жупа(н) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 зв.); Та́кжє и до Аггловъ Бжїих᾽ с(т): и дȣ́бры(х), хто́ ѡбєрє́ собѣ за патро́на Ми(х): Арха́ггла, чита́й Аггло(м): ...ѡ стр(с)тє(х) Гних᾽ в᾽ пѧ(к): ѡ покаѧ(н): вто(к) (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.).

Див. ще **ВОВТОРОКЪ, ВТОРНИКЪ.**

ВТОРОПРЪВЫЙ *прикм.* ◊ **субота второпръвая** *див.* **СУБОТА.**

ВТОРЫЙ *числ.* **1.** *(який за числовим значенням відповідає кількісному числівнику два)* другий: М(с)ца а́вгȣста ѕ. второ́й годи́ны вно(ч) (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); Писано..., тисѧча пѧтсотъ чотырєдєсѧтъ второго (Мільці, 1542 *AS* IV, 314); Видиму(с) с кни(г) кгро(д)ски(х) воєво(д)ства браславского виницкихъ Лѣ(т) божого нарожє(н)ѧ тисєча шє(ст)со(т) второго (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); Ро́кȣ ти́сєча со́тъ два́дєсятъ вто́рого, По́грєбєнъ в᾽ Монастыри Бра́(ц)тва Кієвского (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Бо́азнь Бжаѧ єсть жро(д)ло живота, з᾽ которого хто пъєтъ, хо́дитъ вла́дзы сме́рти вто́роѣ, // кото́раѧ вѣчнє оумора́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 24-25); Писанъ... року тисєча шє(ст)со(т) чоты(р)дєся(т) второго м(с)ца гєнвара второго дня (Київ, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 1).

2. *(який стоїть, іде за першим, означаючи порядок при лічбі)* другий: ѡтъ вторoє вєжи кнзѧ коши(р)ского горо(д)нѧ имєньѧ тȣличовъско(го) которое тѧгнє(т) до ко(в)лѧ (1552 *ОВол.З.* 192 зв.);

Мєсраи(м) вторы(и) сы(н) хамо(в) ѡпанова(л) тыє краины (1582 *Кр.Стр.* 25 зв.); Голова втόраѧ ѡ способа(х) продава́нѧ и кȣпова́нѧ (к. XVI ст. *Розм.* 25); Назва́на тє́жъ єстъ цр҃ковъ хв҃а, ра́ємъ втόрымъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Ѡда вторая до дȣховныхъ (Львів, 1642 *Бут.* 8 зв.); з҄ трόхъ вла́сностєй Лилі́и хлѣбъ тєлє́сный, бєрє́тъ свою́ похва́лȣ, Пє́ршаѧ, єсли́ єсть бѣлый, а́лбо чи́стый, Втόраѧ єсли́ рȣма́ный (Київ, 1648 *МІКСВ* 348); Мόрє втόроє єсть во Алєксандрі́и котόроє розлилόсє а́жь до сікилѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); **второє приста** *див.* **ПРИСТЄ**; **второє пришестѣє (прішествіє)** *див.* **ПРИШЕСТВИЄ**; **вторый приходъ** *див.* **ПРИХОДЪ.**

3. *У складі вл. н. (при титулуванні короля)* другий: за того Ѳеогноста... року... 1339 кролеви Полскому Казимирови Второму Россове мѣста Львова, себе и замки обадва,... и самое мѣсто поддали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1016).

4. *(не такий, як цей)* інший: Раз єсте крещени, любиміи дрȣ́зи, мужа́йтеся нынѣ о преблагом бозѣ. От въторого креста,... бѣжѣте (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); Явныи скȣтки сȣтъ, ижъ чловєкъ, позбы́вши грѣха, набывáєтъ я́кобы втόрои нєви́нности з҄ сы́на гнѣвȣ, а нє ла́ски ста́єтсѧ сы́ном҄ ла́ски Бж҃єи (Київ, 1645 *Собр.* 57).

ВТОРЫЙНАДЕСЯТЪ, ВТОРЫЙНАДЕСАТЪ *числ.* Дванадцятий: Стало сѧ и дано ȣ Краковѣ лѣта Божєго тисѧча пѧтсот второго на десят, мєсєца апрєлѧ а҃. ден, индикта єі҃. (Краків, 1512 *AS* III, 94); глава втораанадесѧ(т) (1556-1561 *ПЄ* 174).

Див. ще **ВТОРЫЙНАДЦАТЬ.**

ВТОРЫЙНАДЦАТЬ, ВТОРЫЙНАДЦАТЪ, ВТОРЫЙНАДЦЯТЬ *числ.* Те саме, що **вторыйнадесятъ**: до того жъ року до Божъего нароженя, которое будеть индикта второгонадцять (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); на други(и) годъ мають намъ дати... триста золоты(х) вго(р)ски(х) в золотє на то(т) жє ро(к) на свя(т)ки, которие будуть инъди(к)та второгона(д)цать (Краків, 1507 *ТУ* 47); Якож и рок той присазє господарь... зложил дєн свѧтого Николы, ...котороє свѧто было в ындиктє втором надцати (Шайно, 1538 *AS* IV, 175); Роздє(лъ) вторы(и)на(д)ца(т) (1566 *ВЛС* 94); м(с)ца сєнтєбра второгона(д)цать дн҃я (1577 *ЖКК* I, 87); Яз,... со(з)наваю... и(ж) ...м(с)ца априля, второгона(д)ца(т) дня, положи(л) є(с)ми позо(в) зє(м)ски(и)... на пн҃а Лядовича с Хылина (Житомир, 1605 *ДМВН* 106).

ВТОЧЕНЬЄ *с.* Наведення: тόє припомина́н҄є и придо(л)жшимъ бы́ти, и вточє́ньє тоу́тъ, мнѡ́го та́кихъ рє́чі́й, о котѡ́рыхъ и слȣ́хати бри(д)ко за собόю потѧга́ти бы моу́сѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 206).

ВТОЧИТИ *дієсл. док.* (що) Навести, подати: Єсли бы длѧ вы́мовки тоу́ю причи́нȣ вточи́лъ, ижъ моисє́и што чини́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 60 зв.).

ВТРАТА *див.* **УТРАТА.**

ВТРАТИТИ *див.* **УТРАТИТИ.**

ВТРАЧАТИ *див.* **УТРАЧАТИ.**

ВТРЕТЕЄ *присл.* Втретє (утретє): пришол҄ втрєтєє и рєкль имь спѣтє(ж) а ѡпочивайтє (1556-1561 *ПЄ* 187 зв.).

ВТРУЧАНЬЄ *с.* Втручання: смѣлє то мόвлю, жє... штора(з) то новѣйши(х) рєчєй по(д) заслόною ап(с)льской вла(с)ти в҄ костє́лъ бж҃ій втрȣча́ньє тȣю єдность цр҃кόвнȣю розорва́ло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150).

ВТРУЧАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого) *(спонукати кого-небудь на якийсь вчинок)* наштовхувати, штовхати: до того жє сє(и)ми(к) то(и) нє звыклы(м) торо(м) яко в(с)є и(н)ишє пєрє(д) сє(и)мом ва(л)ны(мъ) ста(л)ся на которо(м) посполитє таковыє кри(в)ды ȣтира(ти)ся звыкли прото нє вдалося на(м) всѣ(м) до ты(х) намȣ(в) ѡколо ѡбороны рѣ(ч) посполито(и), таки(х) втрȣчати (Луцьк, 1600 *ЛСБ* 349); Котόрыи кгды похлѣбитъ нєнави́ди(т), а нєнави́дєчы в҄ зє́мныє дрож҄чи в҄трȣча́єтъ и до болόта прилѣплѧ́єтъ (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2); Не втручаючы теды въ то зубоженя, розогнаня, забраня и зграбеня подданыхъ тыхъ // селъ церковныхъ,... такъ, яко будетъ подле права належало, правне чинити (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 407-408).

ВТРУЧАТИСЯ, ВТРУЧАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(самочинно встрявати в що-небудь, займати що-небудь)* втручатися, вторгатися: приехавши до Жидичина,... именемъ... старосты Луцкого,

втручаючися въ ниякоесь мыто,... брали и выбирали въ людей и въ купцовъ, которые ся были на тотъ ярмарокъ зъехали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 297); кнєжа єго м(л) панъ по(д)комори(и)... жа(д)ны(м) способомъ нє втручаєтся в кгрунъты єго м(л). (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 252).

2. (в що, за ким) *(встрявати у чиї-небудь справи, взаємини)* втручатися: А ведьже и тотъ въ таковые суды не втручается (Вільна, 1599 *Ант.* 829); ȣска(р)жалъся прє(д) братство(м) Касия(н) Сахнови(ч) на Ивана бѣлдагȣ ѡ зєлживость, которȣю задава(л), мовячи, для чого сѧ ты в рє(ч) втрȣчаєшъ за Никифоро(м), а(л)бось и ты з никифоро(м) дѣли(л)сѧ тыми рєчами шпита(л)ными (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 5 зв.); так богъ роздѣлил, абы сѧ един в дрȣгого врѧд не втрȣчал (поч. XVII ст. *Вол.В.* 81); Хто, мовлю естесте, которыи въ суды Божіи глубокіи и непонятіи втручаетеся (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 806).

ВТРУЧЕНЫЙ *прикм.* Додатковий. ◇ **втрученыи день** *див.* **ДЕНЬ.**

ВТРЫМАТИ *дієсл.док.* (кого) *(не випускати якийсь час)* протримати: а тых шляхтичов з козачками, до его милости отца архимандрита и всей капитулы приведши до // манастыря Печерского, слугъ папа Лищчиныхъ де (!) везеня осадили, втрымавши дни килка в везеню, оных самых выпустили (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 616-617).

ВТУЧОНИЙ *дієприкм.* (чим) Відгодований: Срогий Марс з Фурѣю с поля нам не сходит, Котрий вшельким станом без милости шкодит. В чирвоном пуръпуру крве людзскои прибраний Трупом християн юж назбит єст втучоний (1648 *Елег.* 152).

ВТЫКАТИ *див.* **УТЫКАТИ.**

ВТЫЛЪ *присл.* (*стп.* wtył) ззаду: а потомъ шедши до замку, сама пани Консиновская казала дати ему коня малжонка своего и з замку втылъ фортою выпустити (Житомир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 418); црь Га́й, поспєши(л)сѧ рано,... и ѡборотилъ ши́къ къ пȣщи нє вѣдаючи, жє втылъ затайласѧ заса́дка (серед. XVII ст. *Хрон.* 165).

ВТЫМЪ *присл.* (*стп.* wtym) втім, нараз, несподівано: Втымъ приехалъ // панъ канцлеръ съ подскарбымъ и шли просто до воеводы троцкого, где и князя застали (Берестя, 1596 *МИВР* 67); Вты́мъ в'завши єгѡ за рȣкȣ вывѣлъ єго вонъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); Вты(м) interca (*Уж.* 1643, 49); Смотрѣли вты́мъ Мѡисе́а ажъ вшо́лъ до намє́тȣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

Див. ще **ВТОМЪ.**

ВТЫСКЪ *див.* **УТИСКЪ.**

ВТЫСНУТИ *дієсл. док.* Потягнути, занурити: Самуило Сȣлима... єщє два по(л)ковники... збили ...лю(д) єго... а самого живо взявши... и ȣ плюдры порохȣ насипали и поставили ȣ сто(л)па... запалили, и порохъ го втыснулъ в Днєпръ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

ВТѢКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТѢЛЕНЄ, ВТЕЛЕНИЄ, ВТѢЛЕНІЄ, ВТѢЛЕНЬЄ *с.* *(набуття матеріальної, тілесної форми)* втілення: въплощєнїє, втѣлє́ньє, чловє́чєства прїнѧтьє́ (1596 *ЛЗ* 39); Нехайже вже жадному чоловекови не будетъ годилося псовати, альбо смелостю упорною противитися..., прылученью, втелению, позволенью,... и ласкавому одъпущению (Вільна, 1599 *Ант.* 737); Да́й на́мъ и да́лєй, в' потѣхахъсѧ дочєка́ти: Пѣснь ѡ втѣлє́ню твȣ́ю(м), з А҃ггглы спѣва́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); За втѣлє́нїє абȣ́вѣм' С҃на звѣтѧжено ста́лосѧ прирожє́нїє, ижъ Дѣва Родила, Б҃гъ чєловѣкѡм' ста́лъсѧ, а ч҃лвкъ ѡбожє́нъ зоста́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 824); Ѡ Втѣлє́ню, Стр(с)ти, и см҃рти Х҃вой, мѣли свȣ́ю моцъ до оусправєдливє́нѧ ч҃лка (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 900);

(введення в життя, в реальну дійсність) втілення: В само(м) поздоровлє́ню, найпє́рвѣй дѣє(т)сѧ роспаматыва́н'є в'тѣлє́нѧ б҃га сло́ва (Львів, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВТѢЛЕНЫЙ, ВТЕЛЕННЫЙ *дієприкм.* **1.** *(про Бога, що прийняв людську подобу)* очоловічений: Понєва́жъ прє(з) оуста́ тєлє́сныи, то єстъ видо́мый втѣлєного Б҃а сло́ва, я(к) якою рȣрою выливає(т)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 239).

2. *(введений у нову реальну дійсність)* втілений: Прыимȣющыє тȣю Та(и)нȣ, ма́ю(т) бы́ти на(и)пєрвєй окрєщє(н)ныє, и Цр҃кви Б҃жои в'тєлє(н)ныє (Львів, 1645 *О тайн.* 43).

ВТѢЛИТИСѦ[1], ВТЕЛИТИСѦ *дієсл. док.* **1.** *(прийняти людську подобу)* очоловічитися: И

взвѣлъ ихъ на́ Горꙋ... же́ то́й Сн҃ъ Бж҃їй, кото́рый пере(д) вѣки ꙋроди́лсѧ ѡ(т) оц҃а, и напослѣдокъ ѡ(т) Дв҃ы втѣли́лсѧ (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 123 зв.).

2. (в чому) *(увійти в нову реальну дійсність)* втілитися: Щасли́вый живо́тъ в҆ кото́ро(м)сѧ втѣли́ти ра́чил, И длѧ́ грѣха́ по́длость на́шꙋ непереба́чилъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 74).

ВТѢЛИТИСЯ[2] *дієсл. док. (про тварин)* отелитися: если сѧ в когѡ такое телѧ́ втѣли(т) тогды́ они́ та́мъ всѝ зго́дне праздникꙋютъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

ВТѢЛАТИ, ВТЕЛЯТИ *дієсл. недок.* **1.** *(набувати матеріальних тілесних форм)* втіляти: Б҃ъ втѣлѧ́емы(и) приоболо́ксѧ з не́и в тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 126 зв.).

2. (кому) Переконувати (кого): Я стефа(н) ки(р)диеви(ч)... тепе(р) маю и напото(м) да(ст) бо(г) за ла(с)кою божею мѣти будꙋ по(д)даючи и втеляючи ко(ж)дому... чиню... и(ж) я... ꙋ ее м(л) пн҃ее федори дмитровны слупича(н)ки... позычи(л)... пе(в)ную сꙋму (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 30).

ВТѢСНАТИСА *дієсл. недок. (займати простір)* простягатися: Мо́ре четве́ртое идетъ ѡ(т) сїракꙋсъ стороно́ю сѣверскою и обхо́дитъ Асію и испа́нїю и росхо́дитсѧ до по́лныхъ сторо́нъ а втѣснаетсѧ ажь подъ Византїю (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.).

ВТЯТИ *див.* **УТЯТИ.**

ВТАГАТИ, ВТЕГАТИ *дієсл. недок.* (кого, до кого) *(залучати до чого-небудь, притягати когонебудь на свою сторону)* втягати: А што светые отцы одного человѣка быти розумѣютъ и одну толко особу, то они болшии, анижли на сто и шестьдесятъ и колкось папежовъ втегаютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 150); што(ж) и́ншого и(х) мл(с)тѧ(м) пришло́ оучини́ти, о(д)но́ самы(м) ю(ж) во имѧ бж҃ее синѡдовые спра́вы ѡ(т)правова́ти // и за пристойнѣйшꙋю то́ ре́чъ... шꙋка́ти... албо чере(з) мо(ц) и ква́лт҆ до себе́ втѧга́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 86-86 зв.).

ВТАГНОУТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(помістити що-небудь в середину чого-небудь)* втягнути: ле(д)ве е(с)мо могли ло(д)ю ꙋде(р)жати при корабли, которую вте(г)ну(в)ши додавали собѣ помочи перериваючи корабль (II пол. XVI ст. *КА* 148).

2. (що) Запхати, встромити: Але коли́ онъ [Іꙋда] за́сь втагнꙋлъ рꙋкꙋ, вышо(л) дрꙋги́и, и рекла́ невѣста: Чемꙋ перервана длѧ тебе перего́да (серед. XVII ст. *Хрон.* 63 зв.).

3. (що, на кого) Запровадити, ввести, накласти (що кому): всаже́ньемъ а́рона на господа́рство воло́ское, вели́кїе долгы́ втагноу(л) былъ на волѡхы (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89 зв.).

ВТАЖЪ *присл.* (*стп.* wciąż) безупинно, постійно: Свѧтокоупъство пре́чъ с коренемъ высѣка́ючи, Зара́зѣ то́й зъидливꙋй не допꙋща́ючи Втѧ́жъ по тѣлꙋ Церко́вномꙋ сѧ росходи́ти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 405).

ВТАТИ *див.* **УТЯТИ.**

ВУБАВИТИ *див.* **ВЫБАВИТИ.**

ВУБИРАТИ *див.* **ВЫБИРАТИ.**

ВУБИТИ *див.* **ВЫБИТИ.**

ВУБОЖЕСТВО *див.* **УБОЖЕСТВО.**

ВУБРАТИ *див.* **ВЫБРАТИ.**

ВУВЦА *див.* **ОВЦЯ.**

ВУВЦЯ *див.* **ОВЦЯ.**

ВУВЪЧИЙ *див.* **ОВЧИЙ.**

ВУГНАТИ *див.* **ВЫГНАТИ.**

ВУДКОЛА *див.* **ОТКОЛЯ.**

ВУДВА *част. (питальна)* чи: Вудва ажъ кто за праведника умретъ, а за виноватого кто дерзаетъ умерти (XVI ст. *НЄ* 202).

ВУДКЫ, ВУТКИ *присл.* Звідки, звідкіля: е(ст) дивно и(ж) вы не (з)наете вꙋ(д)кы ѡ(н) естъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 74); Ѡ(т)кꙋдꙋ: ѡ(т)кꙋль, ѡко́лѧ, вꙋ(т)ки (1627 *ЛБ* 146).

ВУДЪ *див.* **ОТЪ.**

ВУЖА *див.* **ВОЖА.**

ВУЗНАВАТИ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВУЗНЫЙ *див.* **ВОЗНЫЙ.**

ВУЗОКЪ *див.* **ВОЗОКЪ.**

ВУЗЪ *див.* **ВОЗЪ.**

ВУІСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВУЙ *ч.* Дядько, *діал.* вуйко, вуй: а кгды бы ѡпекуно(в)... по мечꙋ никого не было, ино по ма(т)це вꙋеве... маю(т) бы(ти) ѡпекуны (1566 *ВЛС* 67); которую всю мае(т)но(ст) мою... вꙋеве мои... до домо(в) свои(х)... ѡ(т)провадили (Житомир, 1605

ЦДІАК 11, 1, 4, 6); иля(ш) сы(н) Андрѣя ли(и)чя зєзна(л)... жє моу отє(ц) єго заплати(л) и о(д)да(л) кд зло(т) што бы(л) взя(л) о(д) воую(в) (Одрехова, 1613 *ЦДІАЛ* 37, 2, 20); которое право мое... в трибунале Любелскомъ, яко на вуя его рожоного, вечънымъ правом влил есми и себе отдалил (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 744).

ВУЙНА *див.* **ВОЙНА.**

ВУЙНЯНИНЪ *ч.* Воїн: И позвѣдовали его вуйняне (*в ориг.* вун(н)яне. — *Прим. вид.*) и рекли: Айно, мы што учиниме? (XVI ст. *НЄ* 20).

ВУЙНЯНИТИ *дієсл. недок.* (що) Боротися (з ким, проти чого): Доброе вуйско емъ вуйнянивъ (*в ориг.* вѹ̈йняни. — *Прим. вид.*), и побѣгъ бѣгъ, вѣру емъ споянивъ (XVI ст. *НЄ* 208).

ВУЙСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВУЙСКОВЫЙ *див.* **ВОЙСКОВЫЙ.**

ВУЙТИ *див.* **УВОЙТИ.**

ВУЙТОВЪ *див.* **ВОЙТОВЪ.**

ВУЙТЪ *див.* **ВОЙТЪ.**

ВУКЛАДАТИ *див.* **ВЫКЛАДАТИ.**

ВУКОЛИКЪ *ч.* Назва рослини: bucolicon, вуколи(к) зєлиє (1642 *ЛС* 105).

ВУКОХАТИ *дієсл. док.* (що) *(дбайливо доглянути, добитися кращого)* виховати: Нє по(д)бна є(ст) рє(ч), абы тоу(т) брю(х) и та(м) дшѹ вѹкоха(л) бо кто нє притръпи(т) съ хо(м) нє бѹдє(т) избавлє(н) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 52 зв.).

ВУЛЕЙ *див.* **УЛЕЙ.**

ВУЛИЦА *див.* **УЛИЦА.**

ВУЛКАНЪ *ч.* Вулкан: нѣкотóрїи философы мовáтъ, ижъ соу́тъ в' посрє(д)кѹ землѣ мѣста ωгни́стыи рєчéныи воул'кáны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13); Ѡ срóкгаа смéрти... Бода́й бы в прóдъ вѹлкáна млóти тá скрѹши́ли (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 12); єсть та(м) горá барзо вєли́каа... мáєть в сóбѣ вєли́кїй... воу(л)ка(н) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 439).

ВУЛМИ *див.* **ВЕЛМИ.**

ВУЛНЫЙ *див.* **ВОЛНЫЙ.**

ВУЛЬМИ *див.* **ВЕЛМИ.**

ВУМОВЛАТИСЬ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВУННЯТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВУНТЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wątły) слабуватий, безсилий: Стáрый зáконъ пєрємѣни́лємъ: котóрый вáсъ до пéршєи ω(т)чи́зны вєзвáлє(м): котóрый мóцных слабы́ми [и вѹнтлыми] чиню́ (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.).

Див. ще **УТЛЫЙ.**

ВУНТПЕНЬЄ *див.* **ВОНТПЕНЄ.**

ВУНТПИТИ *див.* **ВОНТПИТИ.**

ВУНТПЛИВОСТЬ *див.* **ВОНПЛИВОСТЬ.**

ВУНТЪПИТИСА *див.* **ВОНТПИТИСА.**

ВУНЪ *див.* **ОНЪ.**

ВУПЛЪНИТИСЯ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВУПУСТИТИ *див.* **ВЫПУСТИТИ.**

ВУРЪМЕНЫНЪ *див.* **ОРМЯНИНЪ.**

ВУСЕНЪ *див.* **ОСЕНЬ.**

ВУСКОЧИТИ *див.* **ВЫСКОЧИТИ.**

ВУСКЪ *див.* **ВОСКЪ.**

ВУСЛЯ *див.* **ОСЛЯ.**

ВУСМЪ *див.* **ОСМЪ.**

ВУСМЪДЕСАТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУСМЬ *див.* **ОСМЪ.**

ВУСМЬДЕСЯТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУСПА, ОСПА *ж.* *(інфекційна хвороба)* віспа: казимѣ(р) заховалъ (!) былъ на вѹспѹ и ωсталъ ся вє Львовѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 1721); canica(e), aru(m) ωтрєбиє, оспа (1642 *ЛС* 110).

ВУСТА *див.* **УСТА.**

ВУСТУПИТИ *див.* **ВЫСТУПИТИ.**

ВУСТЬЄ *див.* **УСТЬЄ.**

ВУСЬМЪДЕСАТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУТКИ *див.* **ВУДКЫ.**

ВУТКОЛА *див.* **ОТКОЛЯ.**

ВУТЛЫЙ *див.* **УТЛЫЙ.**

ВУТЬТУЛЬ *див.* **ОТТОЛЬ.**

ВУТАГАТИ *див.* **ВЫТЯГАТИ.**

ВУХО *див.* **УХО.**

ВУЧЕНИКЪ *див.* **УЧЕНИКЪ.**

ВУЧИНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВУАШКО *ч.* Дядечко, *діал.* вуйцьо. Оуéцъ: Вѹáшко (1627 *ЛБ* 137).

ВФУНДОВАТИ *див.* **УФУНДОВАТИ.**

ВХВАЛА *див.* **УХВАЛА.**

ВХОВАТИ *див.* **УХОВАТИ.**

ВХОДИТИ, ВХОДИТЬ, ВХОДЇТИ, ВЪХОДИТИ, УХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** *(йдучи, потрапляти куди-небудь, у межі, в середину чого-небудь)*

входити, заходити: входитє въ ст҃ѹю црковъ (1489 *Чет.* 291); дѣло и(х) будє(т)... ѹ дверє(и) сѣдѣти а которыи выходать и входя(т), ѡ всѣхъ вѣдати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6); я ручницъ жадныхъ, кгды его милость, отецъ владыка входилъ до замку, не виделъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 306); Наперве́й, уходечы у манастыр, ворота с хворткою вязаные, побито кгонтами (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 287); єднакъ мо́вилъ имъ, абы са стєрєгли, жєбы гды са моуры ѡбала(т) на зємлю, нє всѣ ра́зомъ в пє(р)шоую брамоу входіли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 241); видє(л) є(с)ми... стєны по право(и) рѹцє до млына входячи мало нє по половици выгорєло (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 24); кто кр(с)титса ...таковый въходи(т) до то(г)... чѹдовного мѣста (Почаїв, 1618 *Зерц.* 68); в̕ ца(р)ство вхо́дачїи дознава́ют̕ оутѣхи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 131); То́т̕ правди́вый Астроно(м) з̕ по(д) зємлѣ выво́ди(т): Звѣзды дѹшъ ст҃ых̕ Ѡ(т)цє́в̕, са(м) до нб҃а в̕хо́ди(т) (Київ, 1632 *Єв.* 301); Мл҃твы вшє́дшомѹ на цвинтаръ (Київ, 1636 *МІКСВ* 319); А гды Г(с)дь на́шъ в̕ходи́лъ до Нб(с)нои стра́ны, Тогда́ всѣ Аггл҃ы на стрѣтє́нїє єгѡ събра́ны (Чернігів, 1646 *Перло* 67 зв.);

(приходити з певною метою) заходити: вжо цар Пєрєкопъский з войскомъ своимъ зъ зємли Волоскоє вышол и просто кѹ Ѡчаковѹ потагнѹлъ, а в панство нашо нє входил (Краків, 1538 *AS* IV, 165); Заправ̕ды повѣдаю вамь к̕то нє в̕ходи(т) д̕вєрми в̕ загородоу ѡвєчоую алє иноуды входи(т) то є(с)ть злодѣи и роз̕бойникь алє кто в̕ходить двєр̕ми то єсть пастырь ѡвєчый (1556-1561 *ПЄ* 389); мы дє(и) чєрє(з) дорогу до тєбє нє входи(м) // а ты н҃шому поко(и) да(и) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/II-216, 2-2 зв.); Не справовалс́я бы былъ Петръ апостоломъ и братіи... же до поганъ необрѣзанныхъ входилъ и зъ ними ѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 463); то(и)... до манастыра... ѹтѣкши... прє(з) цѣлѹю па(т)дєса(т) лѣтъ до ве́си з кото́рои бы(л) вышолъ, нє входи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(опинятися де-небудь) ступати, входити: а кгды тепе́рь вхо́дишъ на нб҃са, спра(в) то абы и мы // тѹтъ ...живѹчи в̕ нб҃ѡ пришли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208 зв.-209); бо єсли н҃нѣ кро́ла... на палацы вхо́дачого, и ты(х) кото́рыє при бо́кѹ єго за́вшє,... хва́лимо и(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 49); Пєрє(д) тым̕ злочєсти́выми прєслѣдо́вниками были Царѣ, а н҃нѣ до Нб҃съ выно́сат̕ Блгч(с)тїє, и вхо́дачи на поро́гъ Цр҃ко́вный зклада́ют̕ Коро́ны (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.); в̕ ца(р)ство вхо́дачїи дознава́ют̕ оутѣхи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 131); Комъпрынъципаловє... // ...ѹ воро(т) кото́рыми на цъмитаръ (!) входятъ... коло(д)ки поѡ(д)биявшы ѡбѹхами,... до цє(р)кви вошли (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 37 зв.-38);

(несподівано ще) з'являтися: азъ... входа в пиры лю(д)скиє смѹщаю хр(с)тьяны (1489 *Чет.* 34);

(через якийсь об'єкт) йти, проходити: мно́го и(х) ю(ж) потаємнѣ втѣка́ло прє(з) мѹры даючиса доброво(л)нє, дроу́зїи прє(з) во́иска нєприатє(л)скїє вхо(ди)ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 263); жаловали намъ подданыи наши... на тых данников... которыиж... чєрєз границы их влостныи входачи и бчолы их влостныи дєрѹт (Острог, [1520] *AS* III, 196);

(уверх) йти, підніматися: На тѹю вєжѹ воротнѹю ...ѹсъходы мѹрованыє и дєрєвєныє вє(л)ми злы ижъ с трѹ(д)ностью на нєє взы(и)ти можє. А и(н)дє по(д)лє свєтлицы входать (1552 *ОЛЗ* 160 зв.); Свѣтлоє то́є боудо́вана было ѳѣгоу́рою це́ркви нб(с)ной, до которой тре́ба ко(ж)домоу прє(з) тыє ѡсмъ сто́пний входи́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240); а по сто́пнахъ вхо́дачїи, зно́вѹ вырнѹти, в̕сплыти и на бєрє́гъ вы́йти пра́гнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330);

перен. (до чого) *(сприяти осягненню мети)* приближати, вести: зна́ю якъ сп(с)нїю мно́го помага́ютъ бѣды, нє тайно мнѣ єстъ жє прє оути́ски и бѣды до вѣчной сла́вы вхо́да(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 245 зв.).

2. (в що) *(вміщатися в чомусь, вклинюватися в щось)* входити: а та(м) жє то стояло шєсть камє(н)ны(х) соудинь водны(х) подлоугь ѡчищєнїа жидовъского в которы(и) в̕ходило по двѣ або три вѣд̕ра (1556-1561 *ПЄ* 346); ѡвдє ма моѣ зака́лы тра́патъ з̕ кото́рыхємъ са през̕ покѹтѹ доста́тнє нє ѡчистила, абым̕ та́мъ гдє ничо́го зма́заного нє в̕хо́дит̕, про́сто зайти́ могла́ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 158); а стѣни въ волтаръ входячие и съ царскими двєрми и сѣверскими вырѣзовати казалъ папѣжъ, же бы власне не церквы, але костелы были (бл. 1626 *Кир.Н.* 13).

3. (в що, до чого) *(проникати в глибину, в середину чогось)* входити: нє тоє ш'то в'ходи(т) въ оуста псквєрьнаєт(т) члка алє ш'то изь оусть выходи(т) (1556-1561 *ПЄ* 69 зв.); я даніи(л) былє(м) в' жáлю мнóгіє дни, три тыжднѣ хлѣба помышлéніа нє адáлє(м), мáсо и вино нє входи́ло до оу(ст) мóи(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); входѣтє тєды… в тыє вóды омы́йтє сєбє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 175); Абóвѣм' кгды и в' тѣлѣ ходи́лъ Гъ… хлѣбъ óнъ котóрый ѣлъ, в' тѣло єго входи(л), и ставáлъса подобный с(т). єго тѣлꙋ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 195); Якѡ тéды свѣтлость ѡкóнцєм' тóлко в'хóдитъ, а слнцє на вéсь свѣтъ прóмєни свой роспꙋскáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 121); Артірій, Грътáнь и́мжє въхóди(т) внꙋтръ вода, и въ(з)дꙋ(х) (1627 *ЛБ* 180);

перен. (про нечистого духа, мудрість, веселість, гріх; глибоко западати, ставати невід'ємною частиною когось, чогось) входити: оувідил іс… погрозил дхоу нєчстомоу и рєклъ… я тобѣ повєлєваю, абы єсї вышол из нєго, а болшєй нє въходи въ нєго крычал (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); Сватобли́вый моýжъ и моýдрій іѡа(н) лѣстви(ч)ни(к) звыклъ бы(л) мóвити, жє пръшєє и на(и)бо(л)шєє // є(ст)… дшꙋ зглола заслѣпити, поки бовѣ(м) свѣтло(ст) нб(с)наа и ла(м)па ѡнаа дховнаа прє(з) ни(х) вхóди(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188-188 зв.); Алє вє(д)лꙋгъ Соломóна в злохитрꙋю дꙋшꙋ нє вхóдитъ м(д)рость (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 150); Та(к) тєлéсноє всáкоє вєсéла лáго(д)нє вхóдит алє наконє(ц) гризє(т) и забиває(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Грѣхь соло(д)костию въ ср(д)цє члкоу въходи(т), алє из гор'костию выходи(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 40 зв.); Любáщємꙋ вхóдитъ Бгъ до ср(д)ца, и мєшкáн'є собѣ в' нéмъ любꙋєт' (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

4. (в що) *(бути членом, учасником чогось)* входити: Мєжи всѣми оу жидовъ ѡздобами найвышшого єрéа самы(и) толко ѳациѡналъ котóры(м) са тѣло єго ѡкрывало, былъ на(и)ѡздобнѣйшій мєжи ѡ́ными шáтами Сщєничєскы(ми): то(го) в то(т) ча(с) оуживалъ кды входи́лъ въ стáа сты(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 27 зв.).

5. (у що) Надавати кому-небудь право користування (чим): игумє(н) и чє(р)нцы… жаловали мнє… на ѡ(т)ца владыку… и(ж) дє(и) ѡни ꙋ звєчны(и) а спoко(и)ны(и) кгру(н)тъ нш никo(л)ски(м) по(д)даны(м) своимъ… входи(т) росказую(т) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, I, 27, 2).

◇ **входити в блуд** — спантеличуватися: Ѡ бзѣ не смѣю читати, а нѣ мовити, бо про(с)тии люде входятъ в блꙋдъ, ґди глꙋбоко речъ слишатъ а не добре розꙋмѣютъ, и такъ вѣрити ижъ билъ бгъ зав(ж)ди и бꙋдетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 524); **входити в наклады и шкоды** — наражатися на витрати і шкоди: кгды роки позваню з обеюх сторон припадали, они обедвє стороне… зволившися из собою и не входячи в болшие наклады и шкоды,… по доброй воли своей вгоду… межи собою вчинили (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 250); **в постъ входити** — постити: имъ дáлєй в' Постъ входи́ти бꙋдємѡ, ты(м) бáрзѣй з' прéшлых' тыднєв' полѣпшéна собѣ принабываймѡ… жє тáкъ злéгка и помáлꙋ идꙋчи досконáлости достꙋпимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 75); **въ раду входити** (з ким) — доходити згоди, досягати взаєморозуміння, порозуміватися: А што са дотычє… сыновъ моихъ…, тыє въ опєкꙋ… Богꙋ… порꙋчаю, зычєчи имъ…, абы… в радꙋ съ нєвєрными нє входили (1577 *AS* VI, 71); **входити въ судъ, въ судъ входити** (з ким) — порушувати проти кого-небудь судову справу, притягати до суду (кого): Просилъ тежъ я… абы… не входилъ зо мною въ судъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 230); а ижемъ оного с того упоминалъ и право на него осадити хотелъ, усиловалъ ме прозбами зацныхъ людей, абымъ в судъ з нимъ не входилъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 281).

Див. ще **ВХОЖИВАТИ, ВХОЖОВАТИ.**

ВХОДНИКЪ *див.* **УХОДНИКЪ.**

ВХОДЪ, ВОХОДЪ, ВЪХОДЪ, УХОДЪ *ч.* **1.** *(проникнення куди-небудь, в середину чогось)* вхід: є(ст) єв(г)листа вєли́кый х(с)та спситєла нáшєго триоумфъ то(т), и вє(л)мóжный єго в' єрꙋсали(м) вхо(д) ѡписꙋючи мови(т), ижъ всѣ(л) на ѡсла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 80 зв.); Жєни́хъ, Брáтіє, на(д)хóди(т), котóрого чꙋлє оупєрєди́ти на(м) потрéба, áбы на(с) спáчи(х) и гнюсныхъ нє заста(л): по котóрогѡ до лож'ни́цы вхóдѣ, двéрѣ бꙋдꙋтъ затвóрєны (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 154 зв.);

(можливість входити куди-небудь) доступ: Не

сам ли Христос и его ученицы…,сей ключь, а не инно учителем отверзати вход до царства небесного дали, оставили, изобразили? (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 16б); а на(д)то всє за́мкнєно и двє́ри до покоу́ты и полѣпше́нья, и до раю вхо́д' загоро́жєно (Острог, 1607 *Лѣк.* 121); на нбо въхо́дъ вѣрны(м) своймъ дарѹєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 24 ненум.); Олтара зтвороного въ костєлѣ не маютъ, але невѣстамъ и псамъ входъ волный (бл. 1626 *Кир.Н.* 27); ба́рзо тогѡ почнє́ жа́ловати, яко ча́съ покаа́нїа минѹ (!), и вхо́дъ до Нба затворе́нъ, а ла́ска Бжїа дале́ко ѡ(т) нєгѡ стойтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.).

2. *(отвір або місце для проходу в середину чогонебудь)* вхід: защепка и прибой железный за входомъ (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 7/I, 239); И розобра́вши стѣнѹ, бо бы́лъ вхо(д) до сєбє загороди́лъ, и вшє(д)ши всѣ, оупа́ли до но́гъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 85); а в вхо́дѣ до притво́рѹ справишъ опо́нѹ на к локо́тъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 104 зв.).

3. *(прибуття, прихід з метою пограбування)* нашестя: Аще же и тако аспрным нуждам Святая гора подлегла, но благодатию христовою мир бѣ в конец доселѣ от выхода турков и еничарскаго (бл. 1610 *Виш.Посл. до Княг.* 235).

4. Початок: которые нашу церковь нынѣ опановали и под власть себѣ мучительски покорили, не толко жебы слѣда альбо порядку яко законнаго на входѣ сѣдалища власти церковное заживати мѣли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191).

5. Обхід: И дня того,… скончивши все спѣване и читане…, чинятъ презвитерове со діяконы входъ або процессию со кадиломъ (1603 *Пит.* 76).

6. *Перев. мн.* Право вільного вступу, вільного користування угіддями, а також самі угіддя: Я Михайло Павша… записалъ есми… селище Климятинъ… Макарью… и съ Сулскимъ входомъ… езы или бобровыи гоны (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 45); Маєть ѡн тыє двѣ части в… имѣньахъ дєржати со всими людми… ис слѹжбами тых людей и ихъ входы (Краків, 1518 *AS* III, 169); я ѡникє(и) горноста(и)… приєзди(л) до мєнє игѹмє(н)… з… братьєю… и жаловали мнѣ на чє(р)касцо(в) и(ж) ѡни ѹво входы(х) (!) и ѹво врочища и(х) ѹступаютьса (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА/П-216, 101); Напєрвє(и) по днєпрѹ зверхѹ почонши… ѹходъ и станъ… ловєньє рыбъ и бобровъ (1552 *ОЧерк.З.* 11); А тые вышей мененые всѣ селища… дѣлит Рос река… по правой руци входи воеводства Браславского, а по лѣвой руце воеводства Киевского (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/I, 264); кнгня ма(р)я… по(с)тѹпила мнє… имє(н)є своє… зо(в)сими входы и пожи(т)ками (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 89); А такъ мы, хотечи пререченому Михайлу Байбузе знакъ ласки нашое королевское показати …вышепомененый вход реку Пъсол… до его живота дали есмо (Варшава, 1589 *ЧИОНЛ* XIV-3, 92); пну Дорогоста(и)скому до Днєпра ниякого уходу нєтъ и (з) вєку нє бывало (Київщина, 1600 *ККПС* 155); **входъ мати, входы мѣти** — мати право користування угіддями: а тотъ есть островъ мой обрубный, нивы… имъ в томъ острове нетъ, одно // бортю входъ маютъ (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 57-58); А што са дотычєт… подданых кназа… Мают ѡни… входы мѣти и вживати по старомѹ, яко пєрєд тым (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); **рыбныє входы (уходы)** — право користування водами для рибної ловлі: ѡни ѹво входы… ѹступаютьса… которыє з да(в)ны(х) часо(в)… ѹво… дє(р)жа(н)и были …як бобровыє гоны и ставє(н)є сєто(к) та(к) и ры(б)ныє входы по ѡзєромъ (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА /П-216, 101); далисмо ему… в той же реце Суле уходъ,… зо въсими пожитъками…, з бобровыми гоны, з рыбными уходы (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 86).

Див. ще **ВХОЖЕНЄ.**

ВХОЖАТИ, ВЬХОЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** Входити: Ник'то бо свѣчоу зажогши нє ставить єи в тѣнь ани по(д) сосоу(д) алє на свѣщникъ поставлає(т) єи, абы тыи которыи вхожаю(т) свѣт'ло видѣли (1556-1561 *ПЄ* 269 зв.); Нікто бо свѣчу́ зажогши нє ставит єи в тѣнь… абы тыи которыи вьхожают свѣтло видили (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 72).

2. (проти кого) Виступати: оучини́лъ єгѡ гєтма́номъ над' тысачью мѹжєвъ, и выхожа́лъ и вхожа́лъ проти́вѹ лю́дѹ (б.н.п. серед. XVII ст. *Хрон.* 222).

ВХОЖЕНЄ, ВХОЖЕНЬЄ, ВХОЖѢНИЄ *ч.* **1.** *(місце для приходу в середину чого-небудь)* вхід: А кора́бль Нѡ́євъ замкнѹлъ г(с)дь бгъ знадво́рьа и

вхоже́нє двєрєй затво́рилъ под'нєслъсѧ и пла́валъ по водѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.);

(можливість входити куди-небудь) доступ: г(с)ь... хочє(т) вхожѣниє створити въ єр(с)лимъ (1489 *Чет.* 313 зв.); Хс Г(с)дь пєрє(д) нєго́дными замыка́єтъ вхо́жєніє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 803).

2. Право вільного користування чим-небудь: Алє абы́смо са́ми сєбє нєго(д)ными вхожє(н)ѧ в' прибы(т)ки нб(с)ныє нє оучини́ли, по́ки єсте́смо тоу(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 33).

3. Прибуття, поява: І посла́лъ Іȣда козе́лка прєз' па́стырѧ своєгѡ одоломи́тȣ абы ѡдобра́лъ заста́вȣ кото́рȣю бы́лъ да́лъ нєвѣстє: который нє наше́дши єй, пыта́лъ люде́й мѣстца онагѡ: гдѣ е́сть нєвѣста кото́раѧ сѣдѣла на розста́ню: На одно те́ды вхоже́ньє жєна почєла (серед. XVII ст. *Хрон.* 63).

Див. ще **ВХОДЪ.**

ВХОЖИВАТИ, УХОЖИВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(прибувати кудись)* входити: црь... многа(ж)ды иногды вхожива(л) во єр(с)лимъ (1489 *Чет.* 164).

2. Приходити з метою пограбування, здійснювати нашестя: в добрах дедичных Басанских шляхетного Василя Ходыки-Креницкого,... Городище, называемое Быковъ, над рекою Супою лежачое, ест в таком добром положеню на шляхах а переправах татарских, куды тот поганец, неприятель нашъ звыклъ ординцовъ своих в панства наши въсылати, и самъ вхоживати, чинечи великие шкоды (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ* XIV-3, 109).

3. Мати право вільного вступу, вільного користування (чим): Боруховский... подданымъ нашимъ черкаскимъ, которые до тое земли его ухоживаючи, дань ему давали, тыхъ даней... отдавати не казалъ (Варшава, 1583 *ЧИОНЛ* XIV-3, 90).

Див. ще **ВХОДИТИ, ВХОЖОВАТИ.**

ВХОЖОВАТИ *дієсл. недок.* (през що) *(уверх)* іти, заходити, підніматися (через що): Ви́дѣлъ нѣко́ли(с) єзєкі́ѧ хра(м) або це́рковъ ба́рзо широ́кую..., до кото́рои в'хо́жовано прє(з) ѡсмъ стопни(и) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240).

Див. ще **ВХОДИТИ, ВХОЖИВАТИ.**

ВХОПИТИ *див.* **УХОПИТИ.**

ВЦАЛЕ, ВЦЕЛЕ, ВЦѢЛЕ, ВЦѢЛѢ, ВЪЦАЛЕ, ВЪЦАЛѢ, УЦАЛЕ, УЦѢЛѢ *присл.* (*стп.* wcale) повністю, цілком: все вцеле сыну моему до летъ его ховано, и кгды летъ доростетъ, ему отдано // быти маетъ (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/І, 104-105); а третю часть дано матери тоѣ сироты ко(т)рую ѡпѣку таковую се(н)ко будє(т) повинє(н) в цѣли ѡ(д)да(ти) тоу(и) сиротѣ (Одрехова, 1579 *ЦДІАЛ* 37, 1, 8); зєзна(л) жє вши(т)ко ȣцѣлѣ нѣ прибыло нѣчо(г) (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 2 зв.); Ли́сты... писаныи до на(с)... вцѣлѣ пришли (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); У церкви: образъ Деи́сусъ, то есть увесь уцале (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 367); Приви́лєй кото́рій вжє ѡ(т) на́съ на́ то да́ный ма́ютъ, хо́чємо имъ вцѣлє захова́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.); Боудь нн҃ѣ в' нарожє́ню то́мъ розвєсєлє́ный, Вца́лє захова́вши тала́нтъ тобѣ звѣрє́ный (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); тыє всѣ ѡбороны правъныє вцалє захова́въши сȣдъ нинєшни(и) кгро(д)ски(и) вѣни(ц)кы(и)... //...с ты(х) причи(н) позо(в) нєпоря(д)ны(и) зна(и)дȣє(т) и по(з)ваного ѡ(т) того по(з)вȣ на то(т) ча(с) во(л)ны(м) чини(т) (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52 зв.-53); Бгъ поста́вилъ лѣчбу ва́шȣ вца́лє (Чернігів, 1646 *Перло* 41 зв.); вєдомостъ ѡ справахъ, правахъ на добра,... зася(г)ти будєтъ мо(г), любо тоє(и) мєлиѡрацию вцалє зоставуючи (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

ВЧАСНЕ, ВЧАСТНЕ *присл.* **1.** Вчасно, своєчасно, впору: кгды жъ нє мнѣй вчаснє и достатєчнє тȣ бȣдєшъ частованы(и) анижли в которомъ домȣ Антвє(р)пски(м) (к. XVI ст. *Розм.* 60); Фаґєде́ны бовѣмъ и ґангре́ны хоро́бы та(к) назва́ныи, жє Пе́ршаа тѣло чл҃вєчєє з'грыза́єт', а Дрȣгаѧ оумръщвлѧ́єтъ, та́къ ґды́сѧ томȣ нє забѣжи́тъ вча́снє (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); Вєдаючи тєды позваны(и) ѡ тыхъ ѡбохъ тє(р)минахъ, моглъ вчаснє дати знати, абы тєпєрєшънєго тє(р)мину нє пи(л)новано (Київ, 1643 *ДМВН* 247);

часом, іноді: Вча́снє зда́ст'мисѧ... мнѣ... // ...заволати, ѡ глȣбино́ бога́тства, и прємȣдрости, и ра́зȣма Бж҃іѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 2-2 зв.).

2. Раніше, заздалегідь: бовѣм африканє, арабовє, мавритани..., ча(с)то сє та(м) ѡ тыє краины заходниє якъ тєплыє, вча(с)нє и богатыє ȣбєгаю(т) (1582 *Кр.Стр.* 31 зв.); А кгды тȣю прозбȣ кро́ль з' се́нато(м) ѡ(т)клада́лъ: Ты́мъ ча́сом' Патріарха

в'ча́снє к' на(м) завита́л' (Київ, 1622 *Сак.В.* 45 зв.); Рєпротє(с)това(л)сє во(з)ны(и), ижъ ѡнъ по(з)вы проти(в)ко позваному выданьє, слу(ш)нє и вча(ст)-нє в має(т)но(с)ти є(г)[о] положилъ и рєляцыю, со(з)на(в)ши, до а(к)тъ подалъ (Брошки, 1643 *ДМВН* 233); Та́къ Прп(д)бїє твоє, пєчаловитым' ѡбмышлява(н)ємъ, абы Сынѡвє Правосла́вныи, для нєдоста́ткꙋ Єкзємпляръ(в) нє голоднѣли, в'ча́снє вспомага́ти промышлява́є(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 347);

перен. у дочасному (земному) житті: Ма́ло вча́снє пого́днє на мо́рю плываєтъ, кото́рого што́рмъ но́ситъ, фа́ля залива́єтъ... по́ртꙋ нєдохо́дитъ Часомъ ѡ(т)ко́ль ѡ(т)стꙋпилъ, в' то́м'жє мѣстцꙋ бро́дитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 16).

Див. ще **ВЧАСЪ, ВЧАСѢ.**

ВЧАСНИКЪ *див.* **УЧАСНИКЪ.**

ВЧАСНОСТЬ *ж.* Вигода, приємність: По ро́з-ныхъ о́ныхъ тємни́цахъ, и тꙋ́рма(х) во́жєномꙋ, што за вча́сность мѣстца, повѣтря, това́риства (Вільна, 1620 *См.Каз.* 17 зв.); Хто бовѣм' прє милост' дочасного сєго мєшка(н)я и прє жадливость марныхъ єго вчасностій, дꙋшꙋ свою на мꙋки за Ха... выдати оухиляєтъ и сторони(т)ся (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 66 зв.).

ВЧАСНЫЙ, ВЪЧЕСНЫЙ *прикм. (який відбувається у відповідний час)* вчасний, своєчасний: Прє́то то́го мо́єгѡ нєна(г)ълого а́лє ба́рзо до́брє розмыслного и оува́жного ѡ(т)є́launchꙋ ра́дꙋ, а́лбо прє(д)сєвзятьє, в'часнымъ прє(д)оувєдомє(н)ємъ, ѡб'яснитъ и выразитъ оумыслилємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 1); вчасноє мѣлъ по тѣлѣ, на дши збавєнє (Вільна, 1620 *Лям.К.* 2); Заꙋтрнїй: ра́ннїй, скоро́зрый, або доста́лый, зрѣлы(и), ꙋзрѣлы(и), доро́слый, та́кжє: вча́сный, пото́мный, чи́стый (1627 *ЛБ* 42); ты(м) дєкрєтомъ панъ комо(р)никъ тє(р)минъ ко(н)сє(р)вовалъ, єднакъ, доложилъ и того, и(ж) за по(з)вомъ по(д)-комо(р)скимъ,... по(д)лугъ, права по(с)политого, въчє(с)ного выда(н)я по(з)ву автєнтыцє рєляциєю во(з)ного, довєсти... нє доводи(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 246).

ВЧАСОВАНАСЯ *с.* (*стп.* wczasowanie się) насолоджування відпочинком, вигодами: В то́й ча́съ, гдє́ хлю́ба свѣта сєго́; гдє́ прꙋжная хва́ла; гдє́ ро́скоши... гдє́ вчасова́нася (Львів, 1642 *Час.Слово* 269 зв.).

ВЧАСТНЕ *див.* **ВЧАСНЕ.**

ВЧАСТНИКЪ *див.* **УЧАСНИКЪ.**

ВЧАСЪ[1] *присл.* **1.** *(у відповідний час)* вчасно, своєчасно, впору: а вє(д)жє ѡ хоробѣ своє(и) єстли ся пєрє(д) рокомъ прида(ст) має(т) вча(с) ꙋрядови... ѡзна(и)ми(ти) (1566 *ВЛС* 59 зв.); вся грєцыя пово-(д)ю была ѡплыну(ла), такъ ижъ много мѣстъ и замко(в) з людмы и добы(т)ками потопила, ѡкро(м) ты(х) которы(є) бы(ли) с королє(м)... вча(с) на горы ꙋтєкли (1582 *Кр.Стр.* 22 зв.); побо(р) кгды будєть ꙋхвалє(н)... до ска(р)бу єго к(р) мл(с)ти вчасъ ѡ(т)дава(ти) маю (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 10б); На година(х) шко(л)ныхъ всѣ в школѣ рано и по ѡбѣдѣ прито(м)ны быти маю(т): вча(с) приходити (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 86); позваны(и); которы(и) бы хотє(л) таковы(и) тє(р)минъ граничны(и) зволочи таковою диляциєю а(л)бо правдивою хоробою, вча(с) далъ... знати ѡ своє(и) хоробє (Київ, 1643 *ДМВН* 264).

2. Зранку, рано, вранці: Заꙋтра: Ра́нѡ, пора́нꙋ, Та(к)жє вча(с) (1627 *ЛБ* 42).

3. *(за якийсь час до чого-небудь)* заздалегідь, наперед: бо сна́ть то́й што мы́сли(т) бы́ти па́пєжо(м), за живота єщє дрꙋгого вча(с) собѣ посполи́тє оупоми(н)ками и ро(з)майтыми оучи(н)ностями оу кардина́лѡвъ кото́рыє соу́ть єлє́кторми прихи́лности и зычли́вости хапа́ти... звы(к) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 174 зв.).

4. *(іноді)* часом: в'ча́съ мо́лятъся споко́йнє, а ча́со(м) // сꙋть в' оу́тискꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 241-242).

Див. ще **ВЧАСНЕ, ВЧАСѢ.**

ВЧАСЪ[2] *ч.* Відпочинок: По(д) часъ в' глꙋбо́комъ молча́н'и, ти́хости и поко́ю, вча́сꙋ дша зажива́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 194); **вчасъ чинити** — розважатися: слꙋги цр(с)кїи вшє́дши оузрѣли двє́ри запє́рты всхо́дцємь и рєкли: подо́бно собѣ вча́съ чини(т) в кгма́ху лѣтнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 174).

ВЧАСѢ *присл.* Вчасно, своєчасно, впору: єсли жє в'ча́сѣ горя́чими про́збами, Вѣрою, и Млтвою, и ѡ(т)вєрнє́нє́м'ся ѡ(т) свѣта, нб(с)нои любви дха

нє прі́ймємъ,... нб(с)ного кролє́вства достѹпити нє змо́жєм' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 32).

Див. ще **ВЧАСНЕ, ВЧАСЪ[1].**

ВЧЕЛОВѢЧЕНЄ *с. (набуття людської подоби)* очоловічення: Вєчє́рєю вє́ликою, спра́вѹ тѹ́ю в'чєловѣчє(н)ѧ мєнѹєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 676).

Див. ще **ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ, ВОЧЛОВЕЧЕНІЄ.**

ВЧЕННИКЪ *див.* **УЧЕНИКЪ.**

ВЧЕРА *див.* **ВЧОРА.**

ВЧЕРАШНИЙ *див.* **ВЧОРАШНИЙ.**

ВЧЕСАТИ *див.* **УЧЕСАТИ.**

ВЧЕСОМЪ *присл.* Часом, інколи: за што ва(м) бг҃ъ свою мздѹ ѡ(т)да(ст) и мы в чєсо(м) слѹчится взаимствѹє(м) (Дубно, 1592 *ЛСБ* 219); а́щє бы в чєсо(м) на православіи пострадати мѣли, жєлаѧ с ни(ми) всѣгди сѧ знахо(ди)ти,... любо́вію и дх҃о(м) всєг(д)а є(с)мъ съ ни(ми) (1598 *Виш.Кн.* 309 зв.).

ВЧЕСТИТИ *дієсл.док.* (кого) Вшанувати: ѡнъ ѡбновити на(с) пришо(л) и вчєстити (1489 *Чет.* 117).

ВЧЕТВЕРО *присл. (у чотири рази)* вчетверо: а єсли бы(х) що в' кого выпот'варѧл' връноу ємоу тоє в'чєт'вєро (1556-1561 *ПЄ* 304); Кгды бы сѧ трафило по(д)часо(м) ѡ(т) ѡгню погорєня... а в то(т) ча(с) што єму згинѹло котораѧ згѹба ѹ когоко(л)вєкъ бы сѧ в рокъ... затаєнаѧ показала тогды тую рє(ч)... маєт(т) вчєтвєро цєною заплатити (1566 *ВЛС* 109 зв.).

ВЧЕТВЕРОНАСОБЪ *присл.* (*стп.* wczwórnasób) чотири рази: кото́рый [Закхей] в'чєтвєрона́соб', в' чо(м) когѡ скри́вдил', ѡхо́тнє ѡ(т)даючи, Бг҃а оублага́ти стара́єт'сѧ, и оусилѹєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 727).

ВЧИНЕНЄ *див.* **УЧИНЕНЄ.**

ВЧИНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧИНИТИСѦ *див.* **УЧИНИТИСЯ.**

ВЧИНЇТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧИНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВЧИНАТИСѦ *див.* **УЧИНАТИСѦ.**

ВЧИТЕЛЬ *див.* **УЧИТЕЛЬ.**

ВЧЇНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧОРА, ВЧЕРА *присл.* **1.** *(минулого дня)* вчора: нинє оч҃є нє вѣмъ гдѣ стою, а вчєра бы(х) слоужа кн҃зю сраципьско(м)у амирє (1489 *Чет.* 99); бываєт(т) дє(и) панъ буча(н)ски(и)... в дому моємь... бы(л) дє(и) ѹ мєнє тыми часы алє дє(и) вчора то є(ст) м(с)ца априлѧ сємо(г)надцѧ(т) з домѹ моєго прочь поєха(л) (Луцьк, 1517 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); а ѡни повидѣли ємоу ижє в'чора сємои годины ѡс'тавили єго ѡгнь (1556-1561 *ПЄ* 358 зв.); зраило аврамови(ч) ѡповєда(л)... то(т) чунє(ц)... и(ж) дє(и) вчора в нєдѣлю на до(м) на(ш) кгва(л)то(м) пришє(д)ши на(с) сами(х) поби(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 20); вчєрам' ти на питанѧ твоє́ бра́тє мой нє ѡ(т)повѣдѣлъ (поч. XVII ст. *Пчела* 6); ѡто єсмь вчора́ спала́ з' оц҃ємъ моимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

2. Раніше, у недалекому минулому: Вчора́ са(м) ѡ(т) єдности цр҃ковноє в то(м) оторва(л)сѧ а нн҃ѣ ю(ж) на(м) тоє задаєть (Острог, 1587 *См.Кл.* 12); Для чего еси вчера без мучения так зараз не учинил, ато еси невиннѣ мучитися дал? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194); Ѡ чо́мъ... довѣдалисмысѧ; Якъжє и Ст҃ымъ Ѡц҃а́мъ нє бѹдєтъ проти́вна наѹка ва́ша, кото́раѧ вчє́ра нє да́вно ѡ(т) ва́съ вынайдєна (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 282); Вчо́ра роста́гшисѧ на постє́ли лєжа́лєсь ро(з)сла́блєн'... а тєпє́ръ... взѧ́лєсь постѣль (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 242); Вчєра́ слѹги мой ѡрда́ми за́ мною, а нн҃ѣ нѣ єди́ногѡ съ мно́ю, пріѧ́тєлѣ мѡй и слѹги; далє́ко ѡ(т) мєнє́ ста́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

ВЧОРАШНИЙ, ВЧЕРАШНИЙ, ВЧОРАЙШИЙ, ВЧОРАШНЫЙ, ВЧОРАШЪНИЙ *прикм.* **1.** *(який стосується минулого дня)* вчорашній: То пакъ дей, безъ бытности моей, вчорашней ночи... тотъ Мисанъ Рабѣевичъ... жону мою... взявши, не вѣдаю самъ гдѣ ее запровадилъ (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 126); з дєкрєту и року єго мл(с)ти княжати Костєнътина Ѡсътро(з)ского... мнѣ на дєнъ вчорашъни(и), волъторокъ... кня(з) Кирикъ Ружинъски(и) листы, привилъя и маєтъность мою всю,... ѡтъдати... мєлъ (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68); Рє́клъ Мѡисє́й прошѹ г(с)ди нє́ єстємъ вымо́вный ѡ(т) днѧ вчора́шнєгѡ и трє́тєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 82);

(який відбувся попереднього дня) вчорашній: Наза(в)трєє ожида́лисмы, аза́ли бы митрополи(т) з' якою ѡбъмо́вою вчора́шнєго омє́шканьѧ с призва-

ньємъ на(с) до яки(х) намѡвъ впосре́докъ на́съ былъ присла(л) (Острогъ, 1598-1599 *Апокр.* 12 зв.).

2. *(який відбувся раніше, напередодні, колись)* колишній, минулий: Пора́нꙋ напє(р)вѣє по мо-ли(т)ва(х), маю(т) мо́вити ко(ж)ды(и) вчєрашнюю наꙋку сво(ю) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4); То, што зъ Ватикану вышло, хоть было вчорайшое, розумѣють и удаютъ за тисячолѣтное (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 505); да́ли всѣ братіа до рꙋ(к) мнѣ... для ша-фу(н)кꙋ на цє(р)ковныє, и дрꙋка(р)скіє по(т)рєбы з вчораишого рахꙋнъкꙋ позосталꙋю... сꙋммꙋ (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 1); В комъпарацие(и) плєнипотєнъ-та записано єсчє дня вчора(и)шого протєстации (и) такъ вєлє заношено (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

3. *У знач. ім.* Вл.н.: Гринєць вчорашни(и) (1649 *РЗВ* 184 зв.).

ВЧТИВЫЙ *див.* **УЧТИВЫЙ.**

ВЧУВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(сприймати органами чуття)* слухати: O tuich riczách budemo perod (!) wámi kázáty Tolko nas choteyte lubonko vczuwáty (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 1).

ВЧУТИ *див.* **УЧУТИ.**

ВЧЫНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧЫНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВШАКЪ, ВШАКЖЕ, ВШАКОЖЪ, ВША-КОСЬ, ВШАКЪЖЕ *присл.* (*стп.* wszak, wszakoż, wszakże) однак, адже, все-таки, хоч би: а вшакжє а Вашєй Милости своєй милостивой панєй мовил, єстлибы могло быти, хотаибых имъ ѡт кождого лаштꙋ по патдєсат грошєй мєл дати, тогды их бꙋдꙋ єднати (Степань, 1544 *AS* IV, 412); а вшако(ж) где бы са запомоглъ то(т)... лавєр тєды и та(м) єму во(л)но таковыѣ пѣнє(зѣ) данилови вє(р)ноути (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); Вшакъ не у куклы то играти — писмомъ Божиимъ ширмовати! (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1049); А вшакъ не новая речъ, же митрополит кієвъскій, продок мой,... будучи на флоренском соборѣ з руских краєвъ, призналъ за пастыра... римского быскупа (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42); Dynis wszákoś siá ty náił w nebi (Яворів, 1619 *Гав.* 22); Вша(к) вѣдаєшъ, жє ко́ждый хто́ ся на́ свѣтъ роди(т), Мꙋситъ ты́жъ ꙋмєрєти: про́жно са тутъ го(р)дитъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47 зв.); Вша́кжє твоа́ сла́ва, Моа́ попра́ва (Київ, 1633 *Евфон.* 308); Свѣтъ... по́лный єстъ Сщєн-никѡвъ: вша́кжє єдна́къ на жни́вѣ Бжємъ рѣдкій ба́рзо знайдꙋєтса робо́тник (Львів, 1646 *Ном.* 3 зв.).

ВШЕЛАКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛАКІЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛЕКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛКІЙ *займ.* (*стп.* wszelki) **1.** Те саме, що **вшелякий** у 1 знач.: бѣсноватый... вшє(л)кіи хоробы оуздоровлєва(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); А Жидовє... почали єго бити нємл(с)твно вшє(л)ки(м) ѡроужіє(м) (Там же, 59); Ты́мъ и вшє́лкихъ єрєсєй мꙋ́ры оупада́ютъ, А сыны Правосла́вны(х) сли́чнє проквита́ю(т) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

2. Те саме, що **вшелякий** у 3 знач.: убоги(м) и утрапєны(м) братия(м) и вшє(л)ки(м) сирота(м) ратуно(к) (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 70 зв.).

3. Те саме, що **вшелякий** у 4 знач.: та я(к) тꙋ єв(г)листа пи(ш) и(ж) бє(з) всѣ(х) причинь и бєз вшє(л)ки(х) ро(з)мо(в) оузрѣвши лю(ди) надутыи и(ж) оупованіє имаю(т) в со́бѣ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 7 зв.); в па́пєжꙋ єсть вшє́лка мо(ц) на(д) вшєлкими мѡцами, и нєбє́скими и зє(м)скими (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 112 зв.).

Див. ще **ВСЕЛАКИЙ.**

ВШЕЛЯКИЙ, ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКІЙ, ВШЕЛЕКИЙ, ВШЕЛЯКІЙ, ВШЕЛЯКЫЙ, ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКЫЙ, ВЪШЕЛАКИЙ, ВЬШЕЛЯКИЙ, УШЕЛЯКИЙ, УШЕЛАКИЙ *займ.* (*стп.* wszelaki) **1.** Різний, різноманітний, вся-кий: нєхайбых бєзпєчно до Вашєй Милости, моєй... панєй приєхал и постановєньє ѡколо вшєлакоє рєчи полноє вчинил (Степань, 1544 *AS* IV, 414); поко(р)нє прошꙋ єго мило(с)ти пана ѡ(т)ца... абы єго мило(ст) рачи(л) вшєлякоє старанъє ѡ похо-ва(н)ю ꙋчтиво(м)... тєла моєго... чинити (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.); вшєля́киє пови(н)ности такъ рушє(н)я повєтовыє, яко и поборы... па(н) Сємашко полни(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 93); маю тєжъ... доброє ма́сло и тєжъ сы́ры до́брыи вшєляко(г) рожа́ю (к. XVI ст. *Розм.* 26); абовѣ(м) нинє(в)ви́танє нємно́го потрєбова́ли днѡвъ на оулѣчє́ньє грѣхо́въ свои(х), могли́ и за ба(р)зо коро(т)кіє дны... загла́дити вшєла́кіє зло́с-

ти свой (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); Лю́баась ты на́мъ на вѕзре́ньє, ѡ сиви́зно, По́лнаѧ боу́дꙋчи вшєла́ки(х) цнѡ́тъ стари(з)но (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); Церковъ ...преслѣдованья вшелякіи пріймуетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 343); Орꙋ́жїє,... Бро́нь воє́ннаѧ, а́лбо вшє-лѧ́коє на́чиньє (1627*ЛБ* 164); Нєхаи те́ды поган-бе́но бꙋ́дєтъ вшєлѧ́коє каце́рство безе́цны(х) Гєрє-тикѡ́въ (Львів, 1642 *Час.Слово* 277); а тма́... нѣчо́го ин҆шо(г)о нє є(ст) єд҆но по́хо(т) тєлє́снаа, и стара́нѧ ...вшєле́кы(х) зло́стїй (1645 *УЄ* №32, 78 зв.); Паномъ полковникомъ со(т)нико(м) атаманомъ виси(л)комъ вшєляки(м) ѡ(д) на(с) в сѣвєръ кож-дого часꙋ выслани(м) до вѣдомо(ст)и подаємо (Іркліїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

у знач. ім. всякий, кожний: Стєфа(н)... коро(л) польски(и): всѣмъ посполитє и ка(ж)домꙋ зособна которогожъ ко(л)вєкъ ста(н)у достоє(н)ства... и инымъ вшєлѧкимъ моцъ сꙋже(н)ѧ маючимъ ꙋвє(з)дє в корꙋнє и во всихъ па(н)ствахъ нашихъ (Вільна, 1581 *ЖКК* І, 201); Ла́ска, мо́витъ, да́ткꙋ проти́вко вшєлѧ́комꙋ живꙋчемꙋ, и на(д) оуме́рлымъ не́ забороні́ ла́ски (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 148).

2. Будь-який: сн҇овє голу(б)ковы... зєзна(ли)... бє(з) вшєлѧко(г) примушѣнѧ будучи // з добры(ми) розумы и(ж) прода(ли) ролю або очизну (Одрехова, 1575 *ЦДІАЛ* 37, 16, 4); усмо́тривши тєды́ впро(д) вшєлѧ́кой спра́вѣ конє́цъ, то́жъ спра́вꙋ почина́й (Острог, 1614 *Тест.* 146); если хто надъ той свя-тобливый символъ другій смѣти будетъ вносити... нехай будетъ осужденъ, зъ достоинства зверженъ и отъ вшелякого христіанского вызнаня отдаленъ и проклятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 733); Пе́ршꙋю Трѡ́ны, Хєрꙋви́ми... бли(з)ко высо́кости Маєста́тꙋ своє́го посади́ла, абы ѡ(т) нєй бєз вшєлѧ́когѡ сро́дкꙋ, свѣтло(ст) ро́зꙋмꙋ... до выполне́нѧ во́лѣ єи бра́ла (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 922).

3. Кожний: про то повинне пристои кождому, абы вшелакій чоловѣкъ, о такомъ припадку своемъ уставичне мыслилъ (Краків, 1595 *АСД* І, 196); Вшєлѧ́коє тѣло свое́мꙋ члонкꙋ помага́є(т) тєрпѣти бо́лю (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 21); Свѣтлостью суть апостолове отъ свѣтлости Христа... которая просвѣщаетъ вшелякого чловѣка, на сесь свѣтъ приходячого (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 410); Вшєлѧкій чл҇къ который посмотри(т) на женꙋ ис похотїю... то ю(ж) чюжєло(ж)ство ѡпо(л))ни(л) въ ср(д)ци своє(м) (Височани, 1635 *УЄ* №62, 26 зв.);

у знач. ім. кожний: Што́жъ; до́ а́дꙋ ли во́йдєтъ вшєлѧкїй бѣдꙋ подеймꙋючїй (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130).

4. Жодний: Вшєлякая справа бра(т)ская нє має(т) быти выношена далє ѡ(т) порога домꙋ бра(т)-ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); ѡни бє(з) вшєлѧкого встыдꙋ рє(к)ли ємоу (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.); вшєлѧкаѧ справа бра(т)скаѧ нє має(т) быти далє(и) выношєна (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); тые, по преданію апостолскому правила 68 мѣлибы ся завжды постити, безъ вынимку вшелякого (Вільна, 1608 *Гарм.* 217).

Див. ще **ВСЕЛАКИЙ, ВШЕЛКИЙ.**

ВШЕЛЯКО, ВШЕЛАКО (*стп.* wszelako) **I.** *присл.* **1.** По-різному, всяко: Солодкая, правдиве, память и вдячная вонность зо всѣхъ сторонъ! И вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135); В ты́хъ або́вѣмъ дш҇а правовѣрнаѧ,... // ...и́жбы длѧ законопрєсто́пле́нїѧ в҆ дєспєра́цию нє приходи́ла, а в҆ найбо́лшой за́сь ла́сцѣ Бж҇ой пыхи́ и вывыше́нѧ вшєла́кѡ выстєрє-га́ласѧ (Київ, 1631 *Тр.П.* 1-2 ненум.); Нєдопꙋща́ти кри́вдъ чини́ти, та́кжє зводи́ти и лю(д) бж҇їи ѡшꙋкива́ти єрєти́кѡмъ, а́лє вшєлѧ́кѡ ста́ратисѧ ѡ позыска́н҆є и ѡ навороче́н҆є ко́ждого (Львів. 1646 *Зобр.* 71 зв.).

2. *(у повному обсязі)* цілком, повністю: Камєнь, мовитъ [Мѡисєи], ди́внои вєли́кости, ма́ло ѡ(т) то-го было, жє мѧ нє привали́лъ и вшєлѧ́кѡ нє скрꙋ-шилъ (Київ, 1627 *Тр.* 557); Што́жъ розꙋмѣти ма́єтъ пра́гнꙋчїй сн҇ъ правосла́вный и́стиннѡ помл҇итисѧ..., если нєпови́нєнъ сꙋкон҆ки тѣла своє́гѡ през҆ чи́с-тост҆ вшєлѧ́кѡ ѡмыти, якъ Лилїю оубѣли́ти? абы ємꙋ слꙋшнє ѡвоє могло слꙋжи́ти (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

3. *(неодмінно, обов'язково)* напевно: Єдны́ я́ко снѣгъ бѣлымисѧ найдоу́ючи: А дроугі́є принамнѣ́й, якъ во́вна боу́дꙋчи: И вшєлѧ́кѡ на всюмъ ч(с)ты-мисѧ найдоу́ймѡ, И Х҇а Збави́тєлѧ въ всюмъ наслѣ-доу́ймѡ (Львів, 1616 *Бер.В.* 94); якъ за́сь ты́и, кото́-рыи повє́рєного и порꙋчо́ного собѣ, и тєстамє́нтѡвъ

в҆ таковыхъ ре́чахъ нє выполнꙗ́ютъ, сѹдъ вшєлꙗкѡ мѣти бѹдѹтъ (Київ, 1627 *Тр.* 39); еднакъ, поки мене Благодать Божїя на томъ Свѣтѣ задержитъ, вшеляко во всемъ онымъ опекуномъ и промоторомъ маю быти (Львів, 1631 *ОЛ* 16).

II. *спол. (уживається для вираження протиставного зв'язку між членами речення)* однак, проте: На роботѹ на панщизнѹ мают подданыє ходити скоро ден, а которыйбы нє шолъ, тогды єго виною нє карати, толко на пню хлостѹ ємѹ дати мают, вшєлꙗкож з бачєнъємъ (1567 *AS* VII, 120); Овчихъ к собѣ ча́чкою штѹчнѣ завабꙗ́єтъ, Всѣхъ вшєлꙗ́ко зводи́ти нє пєрєстава́єтъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 24).

ВШЕЛЯКЫЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКІЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКО *див.* **ВШЕЛЯКО.**

ВШЕЛѦКЫЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕСТВИЄ, ВШЕСТВІЄ *с.* (*цсл.* въшєствиє) **1.** *(піднімання вверх)* вознесення: Едино существо его зъ Богом Отцемъ,... рожество съ Пречыстое Дѣвы Маріи, муку и смерть его, погребеніе, и во адъ сошествіе, и тридневное воскресеніе, и на небеса вшествіе (Вільна, 1608 *Гарм.* 179); **вшествіє на небеса Христовоє** — *(назва церковного свята, також календарна дата)* вознесення: И тые два, будучы Жыдами, вѣдали о томъ добре и постерегали не только оного часу, але и по воскресеніи, и по вшествію на небеса Христовомъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 205).

2. *(спускання вниз)* сходження. ◇ **Вшествиє Светого Духа** — *(назва церковного свята, також календарна дата)* зішестя Святого Духа, Трійця: пан... Василєй покладал листъ вызнаный // пана Богѹхвалов, в которым пан Богѹхвал вызнал, иж ємѹ, Василю, брат єго постѹпил на выховане Грицов до часѹ, до Вшествиѧ светого Дѹха (Кременець, 1547 *AS* IV, 555-556).

ВШЕТЕЧЕНСТВО, ВШЕТЕЧЕНЬСТВО *с.* (*стп.* wszeteczeństwo) розпуста: въмѣсто за(с) цѣломѹдрънаго житїѧ; конє(ч)ноє вшєтєчє(н)ство (1596 *Виш.Кн.* 262); а ты(с) сама́ дава́ла запла́тоу и ста́лисѧ в тобѣ вшєтєчє(н)ства на(д) и́ншихъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 60); и тѣла зєпсова(н)є проти́витъсѧ вшєтєчє(н)ствѹ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 168); Стѹдодѣйство, стѹдодѣꙗ́нїє: роспѹста, вшєтєче́нство (1627 *ЛБ* 123); Ѡ(т) Ко́рєни зло́го, Обжа́рства вѣтвїє..., роско́шноє ꙗде́нїє, пьꙗ́н҆ство, роспале́нїє на вшєтєчєн҆ство (Львів, 1645 *О тайн.* 56); Тре́тѧѧ причи́на єст҆, длѧ кото́рои малже́нствѡ ѡ(т) Бга єстъ поставле́нноє, оу варова́нѧсѧ вшєтєче́нства (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

Див. ще **ВШЕТЕЧНОСТЬ.**

ВШЕТЕЧНЕ, ВШЕТЕЧЪНЕ *присл.* (*стп.* wszetecznie) розпусно: моимъ милостивымъ паномъ вядомо яко жона моя... вшєтєчънє а (с)просънє... посътѹпьками заховыва (Луцьк, 1580 *ЖКК* I, 183); Кгды(ж) та(к) нєба(ч)нє спроснє и вшєтє(ч)нє, на за́цныє осо́бы... и на всю вобєцъ рєчъ пѹсполи́тѹю обоихъ наро́довъ кгрєцких҆ и рѹски(х)... по многихъ ...крає(х) свѣта... бынамнѣй бачєньѧ мѣти нє хотѣлъ, алє всѣхъ ро́вно... блѹдами... почти(л), толко абы єго та(к) бгъ и люди до́брыє чти́ли и ва́жили (Острог, 1587 *См.Кл.* 6); Знать, ижъ ѳиляетъ подобно своее цноты не маетъ, протожъ на людъскую такъ вшетечне торгаетъся (Вільна, 1599 *Ант.* 921); Блѹдно: вшєте́чнє, марнотра́внє, роспѹстно (1627 *ЛБ* 11); зобра́вши всє моло(д)шїй Сы́нъ, ѡ(т)ишо́лъ в҆ дале́кѹю сто́ронѹ, и та́мъ роспоро́ши́лъ ма́єтность свою, живѹчи вшєшє́чнє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 17).

ВШЕТЕЧНИКЪ *ч.* (*стп.* wszetecznik) розпусник: а знадво́рѧ псы и чарвни́ци (!), и вшєтє(ч)ници, ...и ко(ж)дый кото́рїй ми́лѹєтъ, и кото́рїй чи́ни(т) кла(м)ство (Вільна, 1596 *З.Каз.* 21 зв.); там есть чистец по смерти мудрым безецником, вшетечником и роскошником (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191); Нєзбо́жный побо́жности наѹча́єтъ сѧ вшєте́чникъ чистоты́, пїа́ница тре́звости (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Блѹдникъ: Вшєте́чникъ, вы́рва, ло́тръ (1627 *ЛБ* 10); та(к)жєсѧ маєть рахова́ти з҆ сѹмнє(н)ємъ свои́мъ вшєте́чникъ, збо(и)ца (Львів, 1645 *О тайн.* 76); а да́єт҆ сакраме́нт҆ малже́нства с(т): таково́ю ла́скѹ малжо́нкѡмъ: на́про(д) иж҆ злѹче́н҆є их҆ кото́роє в҆ вшєте́чникахъ єстъ бры́дкостю и грѣхо́мъ смєрте́лны(м), имжє сѹдитъ Бгъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 927).

ВШЕТЕЧНИЦА, ВШЕТЕЧНИЦА *ж.* (*стп.* wszetecznica) розпусниця, повія: самъ... панъ староста,... мовилъ, абы поведилъ, же тотъ попъ ведаеть на владыку, ижъ до него белую голову вшетечницу водили (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 313); и ѡба́чилъ єго жє додо́мꙋ нєчи́стого вшо́лъ и позна́въ ижъ з' вшєте́чницєю былъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 83); Єсли́ Вшєте́чницєю бы́лєсь, ѡ́тожєсь зоста́лъ дѣвою (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128); Чєтвє́ртоє Мыта́рство: повꙋнха́нѧ, за́пахи,... котры́є нєвѣстамъ танє́чницамъ, и // вшєте́чницам' присто́ѧ(т) (Львів, 1642 *Час.Слово* 268-268 зв.); Іꙋда мнима́лъ, жєбы была вшєте́чница (серед. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.);

перен. (про католицьку віру) та, що обманює, вводить в оману: єгда с прєдѣло(в) зако(н)ны(х) выстꙋпитє, и ѡ(т) жоны вла(с)ноє своєє, цр҃кви вѣры восто(ч)ноє, до кꙋрвы ри(м)скоє, на блу(д) ѡ(т)бѣгати хо́чє(т) и ѡнꙋю вшєтє(ч)ницꙋ,... до чи(с)таго ло́жа... приволокати изво́литє (1598 *Виш.Кн.* 291); Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ,... о Божію славу ничого недбаючихъ, которые хотятъ... во духовной владзѣ крила свои розширяти,... а всѣхъ до оное вшетечници Вавилонское розмаите упстроное отсылаючи (1603 *Пит.* 33); Дх҃овноє Малжє́нство Вшєте́чницꙋ з' Пога́нѡвъ принѧло́ Цр҃квъ, и на(д) Дѣвы ч(с)тѣйшꙋю оучини́ло (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128).

ВШЕТЕЧНОСТЬ *с.* (*стп.* wszeteczność) те саме, що **вшетеченство**: Ой ты, мужу необачный! Зроби жонѣ бенкетъ смачный... Смаруй кіемъ надъ статечность, Нехъ забуде про вшетечность (Луцьк, 1575 *КС* XXV, 98); Ра(з)свєрѣпѣніє: юрно(ст), пєщо́та, розпꙋста, своѧ во́лѧ, нєчистота́, сть, вшєте́чно(ст), прєквѣ(н)това(н)є (1627 *ЛБ* 166); нє дава́й на вшєте́чность дочки́ твоє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 123);

розгнузданість: то́тъ пи́са(р)... нашъ... нєпоря́докъ,... и вшєтє(ч)ность бєзбо(ж)ноую, а зго́ла всє што ядови́таѧ сли́нка до оустъ принєсла припи́сꙋючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4 зв.).

ВШЕТЕЧНЫЙ *прикм.* (*стп.* wszeteczny) розпусний: тако(жє) и вы... того нє вѣдаєтє и(ж) ты(м) вѧзєнѧ(м) ва́ши(х) Пано(в)..., бо(л)шєй мꙋчи(т),... и нєпра(в)дꙋ до ко(н)ца ѡбнажає(т), го́лꙋ бєзобра(з)нꙋ бє(з)всты(д)нꙋ я(к) єдинꙋ машкарꙋ и кꙋр'вꙋ вшєте(ч)нꙋю, всємꙋ свѣтꙋ... ѧ́снꙋ чини(т) (1598 *Виш. Кн.* 310 зв.); Не терпѣлъ... добротливый и справедливый Господь Богъ намного вшетечныхъ и окрутнихъ Латинниковъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 774); Ба́сни звѧго́мыѧ: Вшєте́чныи, встыдли́выи Пѣсни, Га́дки, и Ба́йки (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Сампсѡнъ... оузрѣлъ нєвѣстꙋ вшєте́чнꙋю, и вшо́лъ до нє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 186);

непристойний: че́сныє ма(л)жє́нства на́ши в ро́спачъ нєвстыдли́вый вшєте́чными мѡ́вами свои́ми привѡ́дѧтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212).

ВШЕТЕЧНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Розпусніший: Не явно ли всему свѣту есть, яко только в папину главу и насильство вѣрованью согласни твои латынники суть, а в плодоношению християнства от всѣх язык латынский род и вшетечнѣйший,... и гордѣйший есть! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180).

Пор. **ВШЕТЕЧНЫЙ.**

ВШЕХМОГУЧИЙ *прикм.* (*стп.* wszechmogącу) те саме, що **всемогучий**: Во имя святои фалымое и неразделнои Троицы, Отца и Сына и Духа святого, Бога вшехмогучого, станся (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/І, 32).

ВШЕХМОЦНЕ *присл.* (*стп.* wszechmocnie) всесильно, всевладно: Алє и са́мъ ѡ(т) сєбє́ похо́дитъ вшєхмо́цнє и доброво́лнє, з' зєзволє́ніє(м) Ѡ҃ца и С҃на, и свои́хъ да́рѡвъ наполнѧ́єтъ го́дныхъ при́стѧ єго́ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246).

ВШЕХМОЦНОСТЬ *ч.* (*стп.* wszechmoc, wszechmocność) всемогутність, всесильність, всевладність: не такъ съ промыслу людъского, якъ зъ рамене и зъ вшехмоцности Божеи станꙋла, о што се продъкове нашы не разъ кусили (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 186); Любо(в)... справє́дли́вость,... вшєхмо́цность, ...и штоко́лвєкъ иного тако́вого Бо(з)ского мо́витъсѧ ѡ С҃той и Б(л(с)вє́ной Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 303); а тѣло мое..., абы до того часу въ земли отпочивало, ажъ Господь Богъ... въ маестати и вшехмоцности своей на енералный судъ прійдетъ (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 407).

ВШЕХМОЦНЫЙ *прикм.* (*стп.* wszechmocny) всемогутній, всесильний, всевладний: Вє́длє потрє́бы то́ чи́нимо ѡ(т)повѣда́ютъ, то́ єстъ С҃на ро́внымъ

ѡ(т)цꙋ и вшєхмо́цны(м) оуказа́ти ста́раючисѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 233); Абóвѣмъ мꙋсѣли бы тыи котóрыи то розꙋмѣю(т) и мꙋдрꙋю(т) єди́но з' двоига тверди́ти и призна́ти, тó єсть, áлбо ижъ полови́цꙋ тылко на то(т) часъ оучєницы Дх҃а принѧ́ли, áлбо ли доскона́лє и зꙋпóлного, áлє нє вшєхмо́цного (Там же, 239).

ВШИВАТИ *дієсл. недок.* Вшивати: insuo, вшиваю, зашиваю (1642 *ЛС* 241).

ВШИВЫЙ *див.* **УШИВЫЙ.**

ВШИРКЫ, ВШЫРКИ, ВЪШИРКИ, ВЪШИРЪКИ, УШИРКИ *присл.* Вширшки (уширшки): а кꙋды вєли… по(д)старости(и) бєрєстє(и)скы(и)… вдолжъ якобы на чотыри мили а розницы в шы(р)ки ꙋ шы(р)шомъ мєстє якобы на двє мили (1546 *ОГ* 27 зв.); а въширъки цєгє́льница таѧ и҃ сажонъ (1552 *ОКЗ* 37); а въ ши(р)ки в сєрєдинє бакъшты (!) тоє г҃ сажъни попєрєкъ в҃. (1552 *ОВін.З.* 130); Пєрєкопъ подъ тою стороною горы почать вшырки чотырохъ сажонъ а глубины выкопано мало болшъ сажнѧ (1552 *ОЧерк.З.* 5); въ которомъ застѣнку естъ кгрунту вдовжъ шнуровъ семъ а вширкы шнуровъ шестъ и десетъ сажний (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 315).

Див. ще **ВШИ́РЪ.**

ВШИРЪ, ВШИР *присл. (по ширині, у ширину)* вшир, вширш: при нє(и) ста(р)цо(в) и(н)ши(х) люди(и) постoро(н)ны(х) прида(в)ши то(т) ꙋвє(с) кгрꙋ(н)тъ… зрєвидова(т) и ѡколо вдо(л)жь и (в)ши(р) ѡбъихати и ѡграничити допꙋсти(л) (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38); именя наши… вдолжъ и вшир в кграницахъ и в межахъ и обыходехъ своихъ здавна маютъ (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 166); и кгрунтъ до него такъ назначаю: отъ Олшанки рѣчки вдолжъ до другой рѣчки Мгара…, а ширъ отъ ложечины луки… до Сулы рѣки (Вишнівець, 1619 *АЮЗР* II, 71); в той водѣ естъ черепахи, такъ великие ижъ на сто локотъ вши(р) (серед. XVII ст. *Луц.* 534).

Див. ще **ВШИРКЫ.**

ВШИСТКИЙ, ВШИСТКЫЙ, ВШИСКИЙ, ВШЫСТКЇЙ, ВЪШИСТЬКИЙ, ВШИТКИЙ, ВШИТКЫЙ, ВШЫТКИЙ, ВШЫТКЇЙ, ВШИСТОКЪ, ВШИСТОКЬ, ВШИТОКЪ, ВЪШИТОКЪ, УШИТКИЙ, УШИТКЫЙ *займ.* (*стп.* wszystek) **1.** *(означає щось як ціле неподільне, взяте повністю)* весь, цілий: тє(н) жє кири(к) прє(д) ты(м) жє право(м) зєзна(л) тому(ж) иванови другую половину ролѣ // тоѣ и(ж) єѣ та(к)жє прода(л) за ту(л)кую жь суму вы(ш)шє мѣновану що чини(т) вши(т)ка сума зло(т) дєвѧтдєсѧ(т) (Одрехова, 1583 *ЦДІАЛ* 37, 1, 19 зв.-20); знаєтє мо́ви(т) тоє гораз(д)ь и́жь коли ко́ню оуди́ла в'кладаємо въ оуста́ абы на(м) по́слушни были и в'ши́тько тѣло ихь ѡбєртаємо также и кора́блѣ хо́тѧ и вєликїи соуть и ѡ(т) вѣтра мо́цнаго бываюҭь заточєни (поч. XVII ст. *Проп.* 24); а вы и хр(с)тїано(м) та(к) бє(з) встыдꙋ мно́го зло́го выражаєтє, што є(ст) вши(т)ко(и) зємли прємыскои я́вно і вши(т)комꙋ подо́лю, і єщє далє́й (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 155); та́ѧ вѣра вши́токъ свѣ(т) оукгрꙋ(н)това́ла (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 144); Зачимъ той синодъ правдиве енералнымъ естъ и за такіи отъ вшисткого христианства по всѣ часы мѣваный былъ и признаваный (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 754); Жо(л)нѣрє до Кієва пріихали а ти(м) и(н)тє(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м), во вши(т)кой вкраинѣ рꙋ(с) выстынали ажъ до Москви (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. *(означає цілковите охоплення окремих однорідних осіб, предметів, явищ, кожного у нерозривному зв'язку з іншими)* увесь: Оповедалъ передъ нами… Зикгмонтъ Волский… ижъ кгды онъ былъ посланъ для ревидованья имений нашихъ Острозъскихъ… и для постановенъя порядку вшисткого в нихъ… игуменъ… монастыра… Дерманъского… // …вызналъ и оповедалъ (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* 1/I, 49-50); ива(н) сн҃ъ шѧфарє(в)… зєзна(л)… иж сѧ тоу(и) то кулинѣ жєнѣ то(г) ива (!) досы(т) оучинило та(к) з доу(б)рь вши(т)кы(х) рухаючи(х) и нєрухаючи(х) зє (в)ши(т)кы ѡчизны єѣ… ѡ(д)плати(л) (Одрехова, 1580 *ЦДІАЛ* 37, I, 10 зв.); за жаданиє(м) и повєлєниє(м) єго мл(с)ти ми(т)рополита и похотию своєю то в҃м ѡзна(и)мꙋю и ѡ вши(т)ки(х) рєча(х) доскoналє далє(м) знати и ѡповѣдилє(м) г(с)пдну алєкса(н)дрꙋ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 217); мисковая гаска… и(з) дочками свои(ми)… та(к)жє и(з) зятєми своими… стали вшистци ѡбли(ч)нє… вызнали и(ж) ꙋчинили мєжи

собою згодꙋ (Львів, 1595 *Юр.* 19 зв.); избавитє(л) //...казаль оуши(т)ки(м) ап(с)ло(м) изыитисѧ (XVI ст. *УЄ Трост.* 49-50); Тєды тою справꙋ ѡ(т)ложили до вшистки(х) брати(и) (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2 зв.); Прышéлъ єси до насъ... и горячоє прагнїнїє рáдостны(м) свои(м) прышéштвїє(м) вшысткї(х) тобóю... снͨовъ твои(х)... поздоровилъ (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); розмы́слити събѣ кождый можє(т) иже ѡ(т) бга вши(т)ки рѣчи походѧ(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 53); ѡ то(ж) и(х) па(н)ство избурєно и зопсовано и(ж) сѧ розсѣѧли по свѣтꙋ... а нигдє волности своєи нє маю(т) и поныжєныи соу(т) ѡ(т) вши(ст)кы(х) языко(в) за злость свою (1645 *УЄ* № 32, 123).

3. *У знач. ім. (означає сукупність людей, предметів, явищ, понять)* весь, все, всі: я(к)жє єи маѥ(т) стєрєчи а то та(к) бо пастꙋ(х)... г(д)є пасєть в лѣсѣ а выганѧєть на полє жєбы та(м) жа(д)наѧ нє зостала жєбы вши(ст)кы додомоу пригналь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 182); в пѧ(т)ки въ єдіной годи́нє вши(т)цы ядѧ(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); сꙋ(м)нѣня(м) ѡвязꙋю я(к) вышє по(д) анафємою... абы томꙋ вши(т)комꙋ з пото(м)ками своими на вє(ч)ныє часы вє (в)шитко(м) досы(т) чинили (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 64б); а ижь за оугодою та(к) ся згодили жє взяли ѡ(д) пє(т)ра па(ш)кового за вши(т)ко зло(т) три(и)ця(т) (Одрехова, 1625 *ЦДІАЛ* 37, 2, 38); Назаутрѣє рано радꙋ ꙋчынылы Вши(т)ки(х) до судꙋ з особна водилы (1636 *Лям.о пр.* 10 зв.);

(у повному складі, без винятку) все, всі, всіх: на(и)моло(д)шу(и) дѣвцѣ свую(и) мари з мужє(м) єѣ зь ивано(м) привла(ш)чую вѣ(ч)нє вши(т)ко ѡ(д) ма(ла) до вєлѧ (Одрехова, 1586 *ЦДІАЛ* 37, 1, 27); Та,... дѣля того, братя,... ушитько притерпѣмъ дѣля Христа (XVI ст. *НЄ* 34); По сє(м) пꙋсти(л) гь бгъ // кони́ки, а(л)бо сáра(н)чꙋ, и(ж) до ѡста(т)ка вши(ст)кѡ зопсовáли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.-19); Яко и(з) ꙋ(с)тно(г) злєцєнѧ, чєрє(с) братии свои(х): та(к)жє и и(з) ѡ(т)данно(г) писанїа... зрозꙋмѣлє(м) ѡ вши(т)ки(м) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 371); А поко(р)но вм(л) вши(ст)ки(х) прошу проси(т) господа бга за го(с)подаря и за мєнє грѣшного (Ясси, 1627 *ЛСБ* 436, 2 зв.); До ко(ж)дого чытє(л)ника, тꙋ кождомꙋ тую справꙋ подамо прє(д) ѡчы Абы кожды(и)... зна(л) що ся во нє(и) точы(т), хо(т) сꙋ(т) рєчы Мнѣ (!) ꙋда(т)ныє... єдна(к) що на мєщано(м) ѡстро(з)ки(м) придало то ся вшы(т)ко в ты(х) ры(т)мѣхъ шырѣ ѡписано (1636 *Лям. о пр.* 1); гдє в' той ча(с) бѣсóвска пыха, котораѧ вши́сткими гнꙋшáє(т)сѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 270).

ВШИСТКО, ВШИТКО *присл.* (*стп.* wszystko) все, завжди: Янє... принєси вѣты посполꙋ вєспо(л) заѣ(д)но з сыро(м) єсть тꙋ вшитко ѡ(й)чє ѡ(т)дали тꙋю мисꙋ (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.); Такъжє тє(ж) и ква(р)талы ѡ(т) дѣтє(и) нє маютъ выбирати дидаскаловє, то(л)ко тыє(ж) братѧ на що вшистко позволили (Львів, 1604 *ЛСБ* 1043, 8 зв.); ѡ(т)толѣ вѣри́мо вши(т)ко доброє поимовáти ѡ(т) нєго (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 3); зрозꙋмѣти можєшь члчє хр(с)тїаньскїй, къторoє здáвна казовано и тєразь прє(д) ѡчима... вши(т)ко є(ст) доводи щирыи и прáвдивыи (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 67 зв.).

ВШИСТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИСТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВШИТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТЫЙ *дієприкм.* Пошитий: А ѡ ѡдєжды, и(ж) нєк'шта(л)товную и я(к) мѣ(х) в'шитꙋю ино(к) носитъ (1596 *Виш.Кн.* 231).

ВШКОДИТИ *див.* **УШКОДИТИ.**

ВШРУБОВАТИСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wśrubować się) *перен.* (з чого) *(із запереченням)* відмовитися, викрутитися (від чого): я(к)жє и в(м), и тꙋю (ж) заплатꙋ за свóй подви(г) в пéклѣ при(и)мє(т), я(к) жє и вм(ст) принѧти хóчєтє єсли сѧ нє покаєтє // и (з) выпалого блгоч(с)тїѧ за(с) скоры(м) обращéниє(м) нє вшрꙋбꙋєтє (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.);

перен. (у що) *(у стверджувальній формі)* вникнути (у що), пристати (до чого): А што пытаєшъ // якобы по христовѣ звытя(ж)ствѣ миролюбїє(м) во хр(с)тїанствє вшрубоватися єсми мѣлъ, ѡ тоє пытати нє трєба (1599-1600 *Виш.Кн.* 204 зв.-205).

ВШЫСТКЇЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВЩАТИ, ВСЧАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wszcząć) почати: также привилья, справы давные и ново чрезъ мене съ кимъ же колвекъ всчатые, той Церкви Божой и Епископіи Луцкой служачіе... вцале оддано быти маеть (Луцьк, 1607 *АСД* I, 231); А пото(м) ѡколо Ро́кꙋ а҃та по Х҃ѣ, на за́хо(д)ны(х) сторона(х), якъ иныи єреси, єдины старыи вскрєси́ли, а дрꙋгіи но́выи вщали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 34); тыежъ помененые принцыпалове... взявши якийсь скрытый гневъ противъко небожчикови Миколаеви Кренътовскому, умыслне при посеженю о секте бридливой ариянъской мову всчали (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787).

2. (від кого) Походити, починатися: оужє то́й по́ломєнь ω(т) инши(х) вща́тый и ста́рши(х) наши(х) правди́выхъ дх҃ѡвны(х) дохо́дитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.).

Див. ще **ВЩИНАТИ.**

ВЩАТИСЯ, ВСЧАТИСЯ, ВСЧАТИСА, ВЩАТИСА *дієсл. док.* (*стп.* wszcząć się) початися, виникнути: и вєли́каꙗ ва́снь и нєнависть мєжи лю(д)ми с того поправлєнꙗ всчаласꙗ (Острог, 1587 *См.Кл.* 14); Надъ то все, а што ведати могло бы ся вамъ было..., же тая светая единость — не новые речы (одъ вашыхъ духовныхъ вщалися), але давъные (Вільна, 1599 *Ант.* 559); Недобре и зле Миколай папежъ учинилъ, же тому Григорію неслушне и неналежне отухи додалъ, и затымъ ся згоршенье стало и раздоры ся всчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 749); єхали,... мєжи всходомъ и полуно(ч)ю чєрє(з) поля,... до хворостовъ и до га(и)ка, гдє рє(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)мє(р) вщалося (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210);

(вести свій рід, своє існування) починатися, походити: Ма́єшъ Ма́йстра до́брого кꙋ по(д)по́рѣ до́мꙋ. Нє бои(ш)сꙗ злы(х) звѣрѡ(в) выхо́дꙗчи(х) зломꙋ Мо́влю, смо́кѡ(в) пєкє́лны(х), а ра́чєй яски́нѣ, Ѡ(т)ко(л) ѡни вщали́сꙗ, и ма́тка и(х) горды́нѣ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15).

Див. ще **ВЩИНАТИСЯ.**

ВЩАТЬЄ *с.* Початок; затія: такъ и на вщатꙿє и попа(р)тьє во́єнъ и ва́лкъ, пе́внымъ яки́мꙿсь спо́собо(м),... ослабѣва́ны бываю́тъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 232).

ВЩЕПИТИ *див.* **УЩЕПИТИ.**

ВЩЕПАТИСА *дієсл. док.* (у що) Втручатися: радꙋ за́сь, яковый собѣ дх҃ѡвныє ри(м)скіє привлаща́ютъ, за кото́ри(м) сꙗ во всѣ спра́вы свѣцкіє вщєпа́ютъ... // ...на́ши гре́ческой вѣры дх҃ѡвныи... до́бримъ сѡмнѣньємъ зꙑчити нє мѡгꙋтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.-197).

ВЩЕРБЕНЪ *дієприкм.* Пошкоджений: такъ бы еси въ томъ ся справовалъ, ижбы оный замокъ нашъ у потребахъ свихъ не былъ ничымъ нарушенъ и вщербенъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЩИНАТИ, ВЩЫНЯТИ *дієсл. недок.* (що) Починати, затівати: кгрекове черезъ много летъ свары противъ рымяновъ вщыняючи не хотели ѡтцовъского набоженства своего замещать (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 47); єсли бы кто поко́й пosполи́тый взрꙋша́ючи, оупо́рнє а свово(л)нє розрꙋхъ які́й вщина́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 32).

Див. ще **ВЩАТИ.**

ВЩИНАТИСЯ *дієсл. недок.* (*стп.* wszczynać się) починатися, виникати: прика́зꙋємо вамъ, абыстє з налє(ж)ности и повинности оура́дꙋ своєго, тако́выхъ бꙋнтовъ, кото́рыє бы сꙗ мєжи по(д)да́ными на́шими вꙿщина́ти и ши́рити мѣли, постєрєга́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209 зв.); Абы турбаціи болше и роздоры межи Игнатіаны и Фотіаны не вщиналися, ростропне церковъ Божіа... постановила абы обоя сторона вѣчне молчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 755).

Див. ще **ВЩАТИСЯ.**

ВЩУПЛИВЫЙ *прикм. (гострий, дошкульний)* ущипливий: напрод Жєлєхъ, а потомъ панъ Жолковский, слова́ соромныє и вщꙋпливыє на кнꙗзꙗ Романа мовили (Петрків, 1565 *AS* VI, 262).

ВЪ, В, ВО, ВЪВО *прийм.* **I.** *(з род.)* **1.** *(виражає просторові відношення, уживається на означення предмета, біля якого щось знаходиться)* біля: А мѣстцє зъєхатис намъ длꙗ вчинєнꙗ ѡной справєдливости на границы Камєнской и Воєгоской, на рєцє, на Валєвє, под Камєнєм, в мостꙋ (Берестя, 1544 *AS* IV, 407); та(м) тє(ж) мєни(л) то(и) атама(н) єщє и большє(и) стого(в) сєна... гнидє(н)ци... покосили ω(т) того покосу сє(н)ного ку днєпрю видєло(м) в дуба росохача в которого бо(р)тє(и) двє

на(д) тыми бо(р)тьми видє(л) єсми (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА /П-216, 3); тридцетъ семый — Поридубецъ, польланокъ, надъдатокъ тамже, въ гостинца Туриского и въ Сыциню, троха писку (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 326).

2. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні особи, якої щось стосується)* у, в: вєлиш дєй им ꙋ поли сторожꙋ стєрєчи и кони дєй в них бєрєш (Мельник, 1501 *AS* I, 146); А естлибы дети або близкие мои по животе моемъ хотели тыхъ речей моихъ рухомыхъ... в малжонки моеи... поискивати... таковый маетъ заплатити заруки Королю... тысячу копъ грошей (Затурці, 1562 *ИКА* дод. 90); и в то(т) ча(с) скочи(т) хромый яко єлє(н) и в нѣмого отворєни боудꙋ(т) оуста (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 22 зв.); То́тъ якъ са́мъ вѣдає(т) нєха́й то́є в на́съ спра́ви(т) (Львів, 1616 *Бер.В.* 67); єсли... снъ твой проси(т) хлѣба в' кото́рого члка, ци бы(л) бы та́кіи, и(ж) бы сно́ви сво́ємоу ка́мєнь да(л) (1645 *УЄ* № 32, 82);

б) *(уживається при означенні особи, у якої щось або хтось знаходиться, перебуває)* в, у: И здєсє были в нас зємѧнє полонскии и мѣщанє... и жаловали нам на тєбѣ, штож дєй ты им вєликии крывды чиниш (Мельник, 1501 *AS* I, 146); Броны до замъкꙋ двє з башътами по(д) вєжами ѡ(д)на в моцы воєводино(и) дрꙋгаѧ в ротъмистрово(и) (1552 *ОКЗ* 33 зв.); ѡ(т) рєпротєстации балабанятиньскои тира(н)скои гро(ш) з҃. которая в сщє(н)никꙋвь єстъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 5 зв.); нѣчо́го на(м) пожи(т)кꙋ... нє принєсє // ґды сѧ ча(ст) в на́съ прє(д)нѣйшаѧ ста́нє зма́заною (серед. XVII ст. *Кас.* 76 зв.-77);

в) *(уживається при вказівці на предмет, у якого виявляється та чи інша ознака)* в, у: А три ѡбрꙋчи ѡбъламаны и ложє старо кола в нєго нижъли с колоди(ц) бꙋхъвы собраны (1552 *ОЛЗ* 159); Въ того листу печатей три (Київ, 1592 *АСД* I, 186); мудрый латинниче, в твоего костела мудрости и разумѣ того ради преступити до едности не хочемо (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); нєбощьчи(к) ѡтє(ц) при людє(х) ѡ(д)каза(л) зло(т) .л҃. с тоиѣ ролѣ ѡ(д)дати которыиѣ то(т) гри(ц)... южь на (в)ши(т)кꙋ ролю допꙋсти(л) в оного записꙋ (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 24).

II. *(зі знах.)* **1.** *(виражає просторові відношення)* **а)** *(вказує на місце, куди спрямована дія)* в, у: мають они тыи платы збирати на одно мѣсто и въ одну скринку класти (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); оубили єго на смрть и в водꙋ вкинꙋли (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); в тую ѡ(н) ѡ(т)чизну... тє(т)ку вшу а жону свою ꙋвє(л) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5); и в'шо(д)шꙋ ємоу в лодю за ни(м) пош'ли и оучєници єго (1556-1561 *ПЄ* 43 зв.); Два члкы въшли въ цркв (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 8, на полях); Кождый православный христіанине, потреба того, абысь вѣдалъ, отколь в сюю землю пришла вѣра христіанская (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25); во(з)ны(и) єнєра(л)... шляхє(т)ны(и) станиславъ дꙋбровски(и)... позо(в)... в ворота замочку тамошнєго ꙋво(т)кну(л) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146); грѣхъ соло(д)костию въ ср(д)цє члкоу въходи(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 40 зв.); Кото[ро]го потимъ нєбо(з)чика забито(г)[о] тєло въ поло(н)ку по(д) лю(д)... вкинути росказа(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);

б) *(вказує на напрям у просторі)* в, у: [а подѣлили єсмо въ однꙋ сторонꙋ дворъ Нєсꙋхоєжє], а въ дрꙋгꙋю сторонꙋ дворъ Кошоръ (Кошир, 1502 *AS* I, 147); А потом єсми повєл... с Комаровца ꙋ Чємєрєв ставок, а с Чємєрова ставкꙋ в зєлєнꙋю плискꙋ (Пісочне, 1541 *AS* IV, 281); и въє(з)дъ в замокъ чєрє(з) нєє мостомъ закрывєнымъ чєрє(с) ровъ (1552 *ОВін.З.* 130); Є(ст) жє ва(м) и на сє ꙋдо(б)но ради совѣта вашєго,... нє дающє собѣ трꙋда ни во константи(н) гра(д) и нѣгдє и(н)дє, понє(ж) тамо собєрꙋ(т)ся мнози (Львів, 1607 *ЛСБ* 408); отъ вершини Цибулника речки, з речкою Говнянкою, до устья, где потекла в речьку Ингулецъ (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16); сло́во своє бѡ(з)коє, посла́лъ єси́, въ ми́ръ се́й види́мый (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.).

2. *(виражає часові відношення)* **а)** *(вказує на час, протягом якого відбувається або має відбутися дія)*: в, у, за, протягом: в то(т) ча(с) при и(х) мл(с)ти были боѧрє житоми(р)скии (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); а так мы съ сꙋдами кнѧзѧ Андрѣѧ Кошєрского... на том єсмо застановили, иж мѣли єсмо в пѧтницꙋ ѡстаточнꙋю пєрєд нашими Рꙋскими

запꙋсты до имєна кнѧза Ковєлского... зъєхати сѧ (Ковель, 1539 *AS* IV, 182); тоє зби(т)є и зранє(н)є стало в нєдѣлю про(ш)лую (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29); Нє ридай мєнє, Адє, наполню пива во ѡстатнїи дєнь, бꙋдєшъ мѣти, якось мѣлъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 31); А было то южъ по Пентикостїи въ першую седмицу поста святыхъ апостолъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1049); Въ Петровщину по двадцать золотыхъ было жито (1636-1650 *ХЛ* 78);

б) *(вживається при датуванні зі словами* **лѣто, дєнь, рокъ***)* в. у: ‹Писанъ›... в лѣт‹о› з҃-є ї҃-є, индик(т) є҃ (Кошир, 1502 *AS* I, 149); Писа(л) їѡ(н) попови(ч) дїа(к), ꙋ бадєвци, в лтѡ з҃аі м(с)ца сє(п)тєврїа ӥ҃ днь (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 256); Рокꙋ ах҃ка. м(с)ца ноєврїа въ ӥ҃ днь (Мукачів, 1621 *Яв.Из.* 14); Писанъ въ Полтавѣ, року по Рожєствѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабря въ 11 день (Полтава, 1647 *АЮЗР* III, 98);

в) *(вказує на періодичність певної події чи явища)* в, у, протягом або безприйменниковою конструкцією з род. відм.: А маеть намъ давати въ кождый годъ напередъ по двѣстѣ золотыхъ Вгорскихъ (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); ярмарки два въ рокъ тамъ мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); В ка́жды(и) пора́нокъ ма́еть пи́лнє смотрѣти да́ска(л), єсли которо(г) бы хло́пца нє было (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3 зв.); а къторы(и) бы бра(т) мєшканиє мѣлъ далєкоє ѡ(т) сєго бра(т)ства, тогды в ро(к) по гро(ш) в҃і має(т) давати (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); ѡзєра тыє пови(н)ни волочити волощанє на старостꙋ по о(д)номꙋ разꙋ в го(д) (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2 зв.); Въ тыхъ канонахъ естъ постановлено, абы провинцѣалнїи синоди в рокъ бывали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 580);

г) *(вказує на чітко окреслений період певної події чи явища)* в, у: Повєдал нам кнѧзь Фєдор... штожъ... панъ Янъ Светицкий позывал єго... на тотъ-то сьємъ роковый, // который был ꙋстꙋпивши в постъ вєликий двє нєдєли ѡ имєньє долско (Вільна, 1531 *AS* III, 373-374); И има(ю)т сѧ схо(ди)ти за ѡбсыланѧ(м) знамєнє бра(т)ского во двѣ нє(д)лѣ или я(к) потрєба и ча(с) прилучи(т)сѧ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); П. Стєфану ляшковскому о(т)дали и упросили продавати Євангєлия... и що ко(л)вє(к) уто(р)гова(в)ши во чвє(р)ты рокꙋ повинны рахуно(к) чынити и грошѣ уто(р)гованыє... ѡ(т)давати (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 69 зв.); естъ межи ними еди(н) планетъ сату(р)ну(с) тотъ бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цатъ лѣтъ бѣгъ свои виконываетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539);

ґ) *(вказує на проміжок часу, який наступає після певної події, коли має щось відбутися)* в, у: А по сємомъ соборѣ в сто лѣтъ... папєжъ в римѣ... смѣлъ єрєсь погибєли ново вынєсти (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); И кгды єсми Єго Милости зємлю заводилъ, в трєх нєдѣлѧх по Вєлицєдни, волторок, в тот час вси ѡбаполныє сꙋсидовє на зємлѧх своих стоѧли (Пісочне, 1541 *AS* IV, 281); который кгуз потомъ барвѣръ пусчалом протялъ... и во дви недели по протятью того кгуза умеръ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 381); слуга мой... приехавши отъ... воеводы киевского, зъ дороги, въ колько годинъ потомъ, шолъ до мене (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 306); до чого рокъ оным по скончeню тое комисии перед нами, за двором нашим, в шест недел, по себе идучих, назначаемо (Варшава, 1613 *ЧИОНЛ* XIV-3, 113); И кгды по первомъ откопаню немалъ в лѣтъ полтора зась былъ откопанъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); На рока(х) Сꙋдовыхъ зємъскихъ чє(р)ниговски(х) во тры нєдєли по свято(и) тро(и)цы... Пєрє(д) нами... ꙋря(д)никами сꙋдовыми... возны(и) Єнєра(л)... рєляцыю... Пода(л) (Чернігів, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 177); Потомъ, въ килъка дний... на другое село Шимоновъ наехавъши... вси речи... заграбили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191);

д) *(вказує на тривалість події, процесу)* в, у, протягом: А я єстє(м) пови(н)ны(м) бг҃омолцє(м) в ши(х) мл(с)тє(и) во вся д҃ни живота моєго (Львів, 1585 *ЛСБ* 70); яко прєступники и разоритєлѣ закону божого да буду(т) нєпрощєни и нє бл(с)вєни ѡ(т) на(с) в си(и) вѣкъ и в будꙋщи(и) (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); и ѡ(т) рода в ро(д) бра(т)ствꙋ ц҃рковному в ѡпѣкꙋ полѣци(л) и записалъ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); Смꙋтныи трєны в' смꙋтный д҃нь ст҃р(с)тєй ха҃ спситєлѧ нашєго (Львів, 1631 *Волк.* 3); Дарꙋйми Г҃и мой сїа полꙋчи́ти, и та́мо тєбє

// хвали́ти,... нн҃ѣ и всєгда, и въ вѣки вѣкѡ(м), аминь (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.-98); и такъ за брата... єстъ приняты(и)... и для того и писмо(м) симъ єсть означєны(и) тєнъ актъ во вѣчныя роды (Львів, 1650 *ЛСБ* 1043, 78).

4. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні предмета, на який спрямована дія, з яким стикається, до якого доторкається хто-небудь, до якого вписується що-небудь)* в, у, до: такє(ж) и иныи вси рѣчи в листы ви(ч)ными,... ȣпишȣ(т) (Люблін, 1506 *Cost.DB* 442); Я Фєдор Чорторыйский... Про памєт казали єсмо в книги записати (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); а никоторое з ни(х) и лаяти на(м) почали... грозячи на(м) кулєю в бокъ (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18 зв.); Аза кто въ двєри колатаєть пойзри (к. XVI ст. *Розм.* 15); [А] єди(н) з мєжи жо(л)нѣрє(в) вдари(л) во рєбра єго ст҃ȣю мл(с)ть копїє(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 78); заволала на вас христіанская жона з нареканямъ великим, которую єсте в пол службы казали бити во уста аж до крове (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); та(м)же при (м)нє в пєка(р)ни с пȣ(л)гака сына моєго якȣба в ногȣ по(ст)рєли(ли) (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Видятъ облудникове, читаютъ и вѣдаютъ. а толко невѣдомымъ людемъ въ очи мглу фалшу пущаютъ, абы свѣтлости правды видѣти не могли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634); Бєрєшъ в рȣки крє(ст) хвъ, палашємъ згордивши (Львів, 1642 *Бут.* 5); першый раз въ дзвонъ великий на читанъе Деевъ апостолъских задзвонити казалъ (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 1/6, 797); попъ тял его въ рогъ лба над окомъ... и рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) *(уживається при означенні стосунку власності до певного об'єкта)* в, у: писал єго милость до мєнє, иж бых єго в тоє имѣнє ȣвѧзал (Кременець, 1505 *AS* I, 131); и ты бы *въ* тую корчму въ тотъ годъ не велѣлъ никому вступатися (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 117); Жалова(л) намъ ма(т)ѳєи... на стєѳана и на игната... Што(ж) дєи ѡни встȣпають(ся) в нашии вѣчны(и) сєножати и зарȣчають на(мъ) косити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); прусы имє(н)є єсть власнаѧ ѡ(т)чи(з)на за(н)ка... в тую ѡ(н) ѡ(т)-чизну... тє(т)ку в҃шу а жону свою ȣвє(л) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5); панъ прокопъ хрє(н)ницки(и)... созналъ... и(ж)... часть мою всю вло(с)ную... въ мо(ц) и въ дє(р)жаньє и вживаньє пода(л) и поступи(л) єсми брату моєму (Луцьк, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 48); И кгды є(с)мо мєнованы(и) дєкрєтъ трибȣналски(и)... ѡказавши... // ȣпоминалися єсмо є(ст)ли жє и(х) мл(ст) кн҃жа Корєцки(и) и ма(л)жо(н)ка єго мл(с)ти во(д)лȣ(г) того дєкрєтȣ ...по(с)тȣпȣютъ ȣ вязова(н)є в має(т)но(ст) свою в мє(с)тє Белило(в)цє (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 24-24 зв.); росъказȣємо абысъ пєрє(д) // сȣдо(м)... станȣли... взглядомъ... нєдопусчєнъя ȣ вєзанъя *в* маєтъносъти вашиє (Луцьк, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 119 зв.-120 зв.);

в) *(уживається при означенні приналежності чогось до когось, взаємозалежності, підлеглості комусь)* в, у, до: а по животє єє маєть то засѧ бєз жадного ѡткладаньѧ пѣнѧзєй прийти в рȣки дєтємъ моимъ (Вільна, 1529 *AS* III, 351); А такъ тых часов по животѣ кнѧзѧ... Ѡстрозьского попал єсми в долги вєликиє (Луцьк, 1534 *AS* III, 472); нєво(л)ницы маю(т) быти трояки(х) причи(н) пєрвє(и), которыє зда(в)на в нєволи су(т) або з нєво(л)ны(х) сѧ родя(т)... трєтєє коли бысѧ сами в нєволю подъдали (1566 *ВЛС* 96 зв.); Бра(т) мо(и) гаврили(и) повинє(н) будє(т) дати напрє(д) нѣжли и до(м) возмє(т) в мо(ц) свою золоты(х) л҃ (Львів, 1594 *ЛСБ* 265, 1); алє дѧкȣй и бл҃го(д)ри оуставы(ч)нє избавитєлѧ своєго а пороучайсѧ ємоу въ ѡпєкȣ єго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 203 зв.); А в тых часех тыж панство кгрецкоє в свѣцкоє пришло, в руки сарацинскіє (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); И коро́ткѡ ре́кши, ґды всю зємлю обышли плюндрȣючи... и на тоє самоє царствȣючєє мѣсто оузбро́илисѧ и оушиковали, хотѧчи єго в моцъ свою взѧти (Київ, 1627 *Тр.* 666); Потомъ самъ гєтъмань... з... пано(м) Мартино(м) Калиновъскимъ... попали ѡбадва в нєволю (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12);

г) *(уживається при означенні об'єкта віри)* в, у: в ты(х) то словѣ(х) маємо розоумѣти и(ж) нє то(л)ко'помысло(м) вѣровати виннї єсмо во х҃а сн҃а б҃жїѧ, алє и оусты вызнавати єго вєликы(и) и нєвымовны(и) добродѣйства (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.); Такъ возлюбил Богъ мир, же Сына своєго

єднородного послалъ, абы кождый, вѣруючи в него, не погинул (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49);

ґ) *(уживається при означенні істоти, предмета, стану, в які перетворюється хто-, що-небудь)* у, в: тыи записы єє, ни во што єсмо ѡбернꙋли (Вільна, 1522 *AS* III, 240); Дєльца два жєлєзныє... мають быти пєрєкованы в гаковъницы (1552 *ОВол.З.* 194 зв.); смѣ(х) ва(ш) нєха(й) сѧ ѡбє(р)нє(т) в смутокъ а вєсєльє в жало(ст) (II пол. XVI ст. *КА* 171); Ажъ еси сынъ Божій, мовъ сему камѣню, нагай въ хлѣбъ будетъ (XVI ст. *НЄ* 14); Листъ той разрѣшалный надъ нимъ былъ прочитанъ, и заразъ въ колко дній тѣло надутое опало и въ порохъ ся обернуло (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 471);

д) *(уживається при означенні предмета, маси, в які хто-небудь одягається, занурюється, опускається)* в, у: И сьзвалі вєсь народ всѣ роты и ѡболоклі єго въ прєпряду в шарлат (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 67); іс҃ хс҃ //...іоудѣ пода(л) хлѣбь ѡмочи́вшй въ со́лило (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 98 зв.-99); а на(д)то всє в шатꙋ покоуты оубєроу мою дш҃ꙋ (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); До́мъ прєсла́вный Моги́лѡвъ в' Клєйнѡ́ты ѡбфи́тый (Київ, 1646 *МІКСВ* 374);

е) *(уживається при словах, що означають психічний або фізичний стан, у якому хто-небудь перебуває)* в, у, до: я нє хотячи того вєдати, абы про таковыє рєчи мєли... подданыє наши с обꙋ сторонъ в трꙋдности приходити (Петрків, 1533 *AS* III, 400); С ты(м) ся повторє з молитвами моими вставичными в ла(с)ку в҃м(с) пано(в) и брати(и) мои(х) залицаю (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Тєпє(р) знову па(н) Кꙋрило тоє вєсны наємника намъ ѡтогна(л)... знову нєдавного часу впа(д)ши в хоробу ꙋчини(л) бы(л) тєстамє(нт) (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8); Чогω я нє зы́чꙋ нн҃ѣшнимъ прєкосло́вникω(м), алє ра́чєй оупамѧта́нѧ, и при́стѧ в ра́зꙋмъ истинный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.);

є) *(уживається при словах, що означають соціальний стан при переході від одного в інший)* в, у, до: Ja Wasylej... soznawaju...Sztož koli matka moja wstupiła do Božoho zakonu... w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247); сами владыкове... и якъ много церквей и монастырей розбивали... и чернцовъ и черниц в малженство приводят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Панъ Матеꙋшъ филипецъки(и) выдава(л) в станъ ма(л)же(н)ски(и) пасє(р)бицꙋ свою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4080, 2 зв.).

5. *(виражає означальні відношення)* у, в: Тыхъ всихъ городє(н) которыє на мостꙋ стырє сто шє(ст)дєсѧ(т) ѡдна городнѧ а сами нє в о(д)нꙋ мєрꙋ иньшаѧ по є҃... сажо(н) а дрꙋгиє... по по(л)тора и по ω(д)номꙋ сажъню (1552 *ОЛЗ* 176); два листы цырокграфы на до(л)ги позычєныє... ѡди(н) — на мєщанина..., а други(и) — на Ѡ(к)сюту копя в шє(р)сть тисаво(г)[о] лисо(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46); ижъ дей тая овечка не межи нашими овечками, але межи Тымошовыми Чоботаровыми, бо дей того Тымоша пастух в тоеж обличье, якъ и нашъ (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7); дала оучини́ти з' мѣди ѻ́бразъ Хв҃ъ в' мѣрꙋ взро́стꙋ (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 17); фєло(н) чо(р)ного аксами(т)у взоры(с)того, ω(т) пояса до шы(и) и ѡколо ли(с)тва шыроко и богато зло(т)о(м) ни(т)ковы(м) // в квѣты гафтованыє (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 53-53 зв.).

6. *(виражає модальні відношення)* в, у: И тє(ж) гостємъ доброво(л)но бы со вси(х) панъствъ наши(х) имѣєтъ (!) єздити до того Єго мѣстє(ч)ка на имѧ дєлє(в)коля и торговати в камє(н) и в ѳтꙋнтъ (!) (Межиріччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); Во имѧ Бѡжє амин (Краків, 1507 *AS* III, 39); тые замки и места и именя наши зраховавши, въ одну часть есмо постановили (Чорторийськ, 1547 *АрхЮЗР* 7/I, 20); которы(и) жє то Кви(т)... за приня(т)є(м) наши(м) судовы(м) ꙋвє(с)... слово в слово до книгъ зємъски(х)... є(ст) ꙋписа(н) (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 36 зв.); Въ имя ω(т)ца и с҃на с҃тго дх҃а (Білий потік, 1646 *Паньк.* 10); Гс҃дь з Моисєємъ тварью в тварь розмовлѧєтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

7. *(виражає відношення мети)* на (що), для (чого): оучинили єсми... въ задоушіє свѧтопочивших прєдкѡв и родитєлєи наших (Сучава, 1503 *Cost.S.* 259); въ ѡтъданьє шєстьдєсѧтъ чвєрътє(и) имаєть тотъ ѡтъложити мѧса полътєвъ к҃з (1552 *ООЗ* -1, 46); А до того и дрꙋка(р)ню для ро(з)множє(н)я

писма кгре(ц)кого и словенско(г) в потребу це(р)ковны(х) и шко(л)ны(х) наꙋ(к) и кни(г) за суму немалую выдвигнули (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); стороны ѡбедве тоє справы... до розъсꙋдъкꙋ правъного не припꙋсъчаючи ѡнꙋю в надѣю згоды и приятелского поме(р)кованясе... рокъ... назъначили (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148 зв.).

8. *(виражає відношення причини)* при, через: И на ѡгледанъе того зби(т)я и (з)раненъя своего в недостатку во(з)ного бра(л) и (!) мене з уряду вижо(м) служебника моего шляхе(т)ного (Житомир, 1583 *АЖМУ* 60); и овшемъ допущаєшъ тым отступником кгвалтъ чинити, кровъ проливати тых, которые в отступлениє их за ними ити не хотят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39).

9. *(виражає кількісні відношення) (уживається при вказівці на кількісну ознаку)* у, в: как ѡтец его... и Рꙋсин, держали за полпе(та) ста коп грошей литовскоѡє монеты по десети пѣнязей въ грош (Краків, 1521 *AS* III, 209); тые имѣнꙗ... продали есмо... за чотыри тисꙗчи коп грошей... личбы Литовскоє, личачи в кождый грош по десети бѣлых (Володимир, 1542 *AS* IV, 312); Вызнаваю... Што(ж) заставила есми его мл(с)ти па(н)у петрꙋ... ротмистрꙋ г(с)дрꙗ королꙗ его мл(с)ти полтретна(д)ца(т) копъ грошє(и) лито(в)скоє маниты по десꙗти пѣнязе(и) в гро(ш) (Київ, серед. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 24 а); ѡц҃ь и(х) имене(м) курило прода(л) ролю свою... за шѣстьдесꙗ(т) зло(т)ты(х) (!) моныты и ли(ч)бы по(л)скы личачи в ко(ж)ды(и) зло(т) по ·л҃· гро(ш) (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); што все зълучывъши въ ѡ(д)нꙋ суму ꙋчыни(т) за шесть поборовъ золотыхъ по(л)ски(х) двана(д)ца(т) (Вінниця, 1614 *ЦДІАЛ* 181, 2, 1747б, 2).

III. *(із місц.)* **1.** *(виражає просторові відношення)* **а)** *(уживається при означенні місця, де відбувається дія)* в, у: Писан в Кошерѣ (Кошир, 1502 *AS* I, 149); жалова(л) намъ игуме(н) свт҃го миха(и)ла золотове(р)хо(г) въ києве филаре(т) на... десꙗ(т)ника роты кие(в)скоє Ла(в)рина (Київ, 1544 *ЦНБ* ДА/П-216, № 38); Колоде(з) в замъкꙋ почато и по(л) о҃ сажънꙗ выбито в скале воды не добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); Не́мнѣй свѣ(д)чи(т) Ра́домишль, зˢ ни(м) Городо спо(л)не, Якъ дѡ́мы вˢ ни(х) Бж҃їи збꙋ̀дова́ле(с) го́йне (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15); Писанъ *въ* Полтавѣ, року по Рожествѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабря въ 11 день (Полтава, 1647 *АЮЗР* III, 98); Початок мц҃а ге(н)вара, року ах҃н. Презетация кони(и), в пущи Житоми(р) (!) при пустошеню забраныхъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 191);

б) *(уживається при означенні місця знаходження, перебування чого-, кого-небудь)* в, у: а еще сꙗ кн‹ꙗ›зю Андрѣю достало ѡпроче города Каманꙗ... // село Ворище... с приселки в кузминском повѣте (Кошир, 1502 *AS* I, 147-148); и пришли бо́рзо, и на́шли та(м) м҃рїю и ıѡсифа, и ѡтро́ча лежачее во ясле(х) (XVI ст. *УЄ Літк.* 74); В гꙋмне: Жита сеголетнего два ѡбороги (Яблонь, 1551 *AS* VI, 111); виде(л) есми въ яна ме(ш)ко(в)ско(г) двана(д)ца(т) ра(н) *в* голове крывавы(х) рубаны(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 31); зъ екой пасеки и Суботовка речка вийшла; пчелъ въ оной сто двадцет, — то синови моему Антону (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 14); Учень. Що в мори естъ же перевозници повѣдаютъ же пси щекаютъ (серед. XVII ст. *Луц.* 538).

2. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні об'єкта як сфери вияву діяльності у сполученні з займенником)* в, у, на: Я ива(н) тꙋръ сознаваю си(м) мои(м) листомъ што(ж) есми мѣлъ дѣлъ с пани(и) скыпоровою... въ ты(х) на(м) трѣ(х) имѣ(н)ꙗ(х) де(л) ста(л) на полы *въ* все(м) в людѣ(х) и в зѣмлꙗ(х) (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Здоровꙗ, щастꙗ... Вашей Милости... вѣрне зычꙋ и сердечне сприꙗм, не мней, едно так, яко во всемь поволный Вашой Милости (Бабин, 1540 *AS* IV, 245); Такъ тыжь и абы ты(м) посла́(н)цо(м) наши(м) во все(м) вѣра дана была (Львів, 1586 *ЛСБ* 80); за которы(м) привола(н)е(м) ѡ(н) ѡстережоны(и) будучи правные и слушные в то(м) ѡбороны свое вноси(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); Па(н) Пенъски(и) с помененою ма(л)жо(н)кою... тꙋю справꙋ на ꙋгодꙋ ꙋзяли хотячи во все(м) протестꙋючомꙋ ꙋсправе(д)ливитисе (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17); Богда(н) хме(л)ницки(и) ге(т)манъ з во(и)ско(м) его ко(р) м(л) запоро(з)ким ѡзна(и)муе(м) ты(м) писане(м)... ме(ш)чаномъ... абы(сте во въсе(м) по(с)лушъными были ѡ(т)цомъ нико(л)-

ски(м) мана(с)тыра пу(с)ты(н)ско(г) Киевско(г) (Чигирин, 1650 *Гр.Хм.М.*);

б) *(вживаеться при означенні особи, якої що-небудь стосується)* в, у: ѡ(н) въ ѡсоба(х) нє прєбирає(т) алє вши(с)ки(м) посполꙋ добрѣ чини(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 268); Та(к)жє кто єи ли(с)тоу натрє(т) и пїи из сытоую, змѣшавши из водою оуздоровлѧє(т) болє(ст) въ чл҃цѣ (XVI ст. *УТ* фотокоп. 7); мы, якъ въ Павлѣ такъ и въ Петрѣ, зъ того ихъ обхоженя и навѣженя церквій и учениковъ, монархіи не найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458); а вы погѡрдѣлистє ла́скою мо́єю, повѣжтє ми вра́зы мѡи; нєпослꙋшныи во́лѣ: и за́конꙋ моє́гѡ, что(с) въ мнѣ ви́дѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 152 зв.);

в) *(уживається при словах з ознакою сану, посади, чину, що стосуються певної особи)*: Кгды(ж) г҃ъ б҃гъ всєдръжи́тє(л), бꙋдꙋчи в ма(и)ста́тѣ своє(м) ...почи́на(л) господа(р)ство своє... напоча́ткоу съ(т)вори(л) є(ст) н҃бо и зємлю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 2 зв.); кгды на столицу патріаршую высоце учоный и побожный мужъ церкве великій еклисіаръ Мануилъ, въ иноческомъ станѣ Максимъ названый (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); Таковы́и всѣ въ своє́мъ чи́нꙋ ста́нꙋтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.);

г) *(уживається зі словами, що означають психічний стан, у якому хто-небудь перебуває)* в, у: василїи великіи... пишє... гнѣваитєсѧ и нє съгрѣша́итє сл҃нцє да нє заходи(т) в҄ гнѣвѣ ва́шє(м) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 28 зв.); Про́то(ж) тыє ма́ючи прикла́ды, нє тръва́ймо в зло́стє(х)(х) (!) (Острог, 1607 *Лѣк.* 30); Якъ мо́жетъ празднова́ти, кто в за́здрости и в нє́нависти то́нетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 202); А по сє́мъ пѡдї́ймꙋтъ; Пра́вє(д)ныхъ ѡ́блацы прєсвѣтлыи, // прєз҄ А҃гглы, на высотꙋ Н҃бснꙋю, и та́ко пѡ́йдꙋтъ в҄ ра́дости вѣчной (Чернігів, 1646 *Перло* 161-161 зв.);

ґ) *(уживається при означенні взаємозалежності, підлеглості кому-небудь)* в, у: єслибы хто ближній князя Юрія хотѣлъ за тоє имѣнїє пѣнязи изложити, // имѣлбы тїи жъ тридцать копъ грошей к церкви Божой отложивши тогда бы тоє имѣнїє во своєй руци мѣти (Луцьк, 1512 *ПВКРДА* IV-1, 31-32); Штожъ вы таковыми непотребными церкви будучи, о згодѣ церковной справы зачинати хотечи, и вызнаваете, иж были єсте в послушенстве соборноє каѳолическоє церкви под порядкомъ вселенского патріарха (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Па́нъ тє́жъ слꙋзѣ, Б҃ъ тво́рєцъ. за вѣрно(ст) в҄ по(д)да́нствѣ Нагоро́дитъ, по смє́рти в҄ бє(з)конє́чномъ Па́нствѣ (Київ, 1632 *Євх.* 398); Въ вла́сти то своєи я́кѡ Б҃гъ ма́єшъ. Ты н҃бомъ и зємлє́ю са́мъ ѡблада́єшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 72 зв.);

д) *(уживається зі словами на означення дії, виконуваної будь-ким)* в, у: А што мєнили собє кривдꙋ быти ѡт имѣнѧ кнѧзѧ..., ѡт Шайна в забраню зємль их, ино мы тым подданым господарьским, смѣдинцом мовили, абы там на тыи зємли єхали (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); На чо(м)... па(н) ѡтє(ц) мои шкоду[єт] так в ро(з)да(н)ю пнзє(и) яко тє(ж) и(в) нєроблє(н)ю в тои роботє бу(д)ни(ц)ко(и) ко(п) дєвє(т)дєсять шєсть (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); и Павел святый их споминаєт, иж от обрезанія были єму утѣхою и споспѣшники в будованю церкви Христовы (Львів, 1605-1606 *Перест.* 53); И многіи пойдутъ вслѣдъ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ, и въ преумноженію лестныхъ словъ васъ уловятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 315); Во́лѧ твоѧ́ ст҃ѧ́, Доброто́ю да́рѡвъ оу створє́ню. Съкро́вищє; на́мъ въ ѡ(т)кꙋпє́ню, А съвєршє(н)ствѡмъ оу збавє́ню (Чернігів, 1646 *Перло* 17 зв.).

3. *(виражає об'єктно-просторові відношення)* **а)** *(уживається з назвою об'єкта, в якому що-небудь знаходиться)* в, у, на: а Джꙋсичи на рокъ положеный... пєрєд нами нє стали... и до сих часовъ вноминанѧ никоторого нє было, какжє и в правєх выписано (Вільна, 1507 *AS* III, 44); шнꙋровъ ві҃ в кажъдомъ шнꙋрѣ по л҃ сажонъ... до фо(р)тки шнꙋровъ... ѯ҃ (1552 *ОЧерк.З.* 12 зв.); А маючи юж в руках мамраны, луцкій почал намовляти солодкими словы володимерского, человѣка (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); Зрѣнїє: ѡ(т) пѧти́ чꙋвствъ яжє сꙋть в тєлєсѝ (1627 *ЛБ* 44); Панъ Юрє(и) Макаровичъ... заграбилъ... кореня ро(з)но(г) в скрини и въ коробци бꙋдꙋчого (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.); где попъ рокитенский наперед, а вуйт билашовъский... у протестанта шаблю, которую, на возе седячи, въ руках тримал, з пошвами

выкрутил и егожъ шаблею вырвавъши з рукъ у него... рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) *(уживається при назві речовини, в якій що-небудь робиться)* в, у: Што(ж) ми за пожито(к) с тоє ма́лоє ро́скоши, коли ѧ во вѣки въ // въ (!) ѡгни печи и скважитисѧ бꙋдоу (1599-1600 *Виш.Кн.* 209-209 зв.); наготуй теды намъ двана(д)цать яєцъ свѣжихъ// в попєлѣ ꙋпєчоны(х) (к. XVI ст. *Розм.* 47 зв.-48); Єлє́йный хлѣбъ: Пиро́гъ в' оли́вѣ сма́жєный (1627 *ЛБ* 35); кото́рыѣ сѧ в' боло́тѣ спро́сны(х) нєчистѡ(т) си́хъ валѧ́ютъ, всѣхъ тыхъ свинопа́сами Пи́смо Бж҃єє называ́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 27).

4. *(виражає часові відношення)* **а)** *(орієнтовно вказує на час, протягом якого відбуваються які-небудь події)* в, у, протягом: я вжє болшє(и) в ты(х) рокахъ судити нє буду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); А в то(м) тєжъ часє то(т) припадо(к) нєсча(с)ливы(и)... пришо(л) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86); А в том часе наступилъ сеймъ у Варшавѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Ты... Пєрсѡна́лнымъ свѣтомъ яви́сѧ, и В ра́зꙋмнѡмъ створє́ню прослави́сѧ в' Агг҃лахъ; и чл҃цєхъ, *Въ* всѣх протѧжє́нны(х) вѣцєх' (Чернігів, 1646 *Перло* 30 зв.);

б) *(вказує на конкретну дату при датуванні)* в, у або безприйменникова конструкція з род. відм.: Книги пописа(н)ѧ замъковъ ꙋкраи(н)ныхъ за роскаcа(н)ємъ королѧ єго мл(с)ти Жикгимо(н)та авгꙋста в року ҂афнв (1552 *ОЧерк.З.* 3); Та(м)жє пыта-ли(х)мы є(г) ꙋ то(т) ча(с) єсли хочє(т) заховати то(т) тєстамєнтъ которы(и) ꙋчини(л) за добро(и) памати... в року ҂афоємъ (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 3); приказꙋю абыстє вм(с) на ро(ч)ки кгро(д)скиє крємянє(ц)киє в року тєпє(р) идꙋчомъ... панє адамє... самъ ѡтъ сєбє та(к) тє(ж) яко ѡпєку(н) брата своєго моло(д)шого... стали на жалобу (Кременець, 1600 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1860, 17); В Дрꙋка́рни того(ж) Монастира Пєчє(р): *В*: Ро́кꙋ, ҂ахлв. М(с)ца. Ма́рта, кд҃, днѧ (Київ, 1632 *Єв.х.* 291);

в) *(вказує на певний період, протягом якого відбувається подія або який наступає після чого-небудь)* в, у, за, протягом: и чого бж҃є вхова(и) абы в короткомъ часє то(т) мꙋръ на кгрꙋ(нт) нє па(л) (Новогородок, 1547 *ЛСБ* 13); то(л)ко ѡ то про́шоу, абы(х) има́ла продо(л)жє́нїє живота своєго два М(с)цѣ, в кото́ры(х) боу́дꙋчи ѡплаковала своєи молодости (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 24 зв.); В кото́ро(м) чотырдєсѧти днїй, ча́сѣ. жє сѧ єди(н)на(д)ца(т) разъ Хс҃... Оучєникѡм' своѣм' оуказа́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 221);

г) *(вказує на певний період у житті людини, протягом якого що-небудь відбувається)* в, у, за: Потомъ // кгды кнѧзѧ Ильи... в животє нє стало, тогды приєздилъ до насъ ѡпєкꙋнъ єго (Краків, 1539 *AS* IV, 218-219); Кгды бы тє(ж) ѡпєку(н)...нєдбало(ст)ю своєю дєтємъ в молодо(с)ти лє(т) и(х) што ꙋпꙋсти(л), то(г)ды дєти доросши лє(т) своихъ... могуть своєго право(м) до(и)скиватися (1566 *ВЛС* 68);

ґ) *(виражає часові відношення) (уживається при вказівці на час або обставину, в яких щось відбувається)* під час, на випадок, при: При ѡдбираню попєлꙋ на тот же дєн... маємо Єго Милости дати чотыриста коп грошєй Литовскоє личбы, а в нєбытности кнѧзѧ Єго Милости, тогды подстаростємꙋ... тꙋю чотыриста коп грошєй... маємо дати (Володимир, 1552 *AS* VI, 121).

5. *(виражає означальні відношення)* в, у: **Ѡтъ** злодєѧ повєжного в҃і грш' а ѡтъ чл҃вка нє въ такомъ ꙋчи(н)кꙋ грш' г҃ (1552 *ОКр.З.* 151); єсли єго має(т) за про́сто(г) чл҃ка, таковый єстъ оубо́гїй в' розꙋмѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Авраа́мъ былъ ста́рыи и подо́шлыи в' лѣтє(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 36 зв.).

6. *(виражає відношення мети)* в, у, для: гдє(ж) длѧ лєпшоє пє(в)ности и в моцъно(с)ти сєго списꙋ н҃шого печати до сєго ли(с)тꙋ н҃шого є(с)мо приложили (Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 51); он николи отъ патріархи в такой справе не былъ посланъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 36); посланникове такъ въ приватныхъ потребахъ, якъ и въ публичныхъ справахъ посиланыи (Київ, 1621 *Кап.Пал.* 556); Зшє(д)шысє п҃ братия... в справѣ п҃ ла(н)кгиша з пано(м) мига-лє(м) а(л)вѣзы(м) ѡ ѡкно которое бы(л) п҃ мига(л) ѡбєца(л) замуровати (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57); Ажно бг҃ъ всємогꙋщи(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоєго ца(р)ского вєличєства посланцꙋвъ хочъ нє до на(с) до Пана Кисєля послани(х) в потрєбахъ єго (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12).

7. *(виражає кількісні відношення)* в, у: тоє подво-

рьє заставила мачоха твоꙗ брату нашомꙋ, нєбожчикꙋ кн‹ꙗ›зю Юрью, в сороку копах грошєй широкоє личбы (Луцьк, 1503 *AS* I, 150); ротъмистръ... ꙋказалъ ротꙋ свою с которою ново тамъ притꙗгнꙋлъ сто драбовъ личачи з бꙋ(б)ны с пропоры (!) зъ зброями в дєсꙗткꙋ ка(ж)домъ по два копи(и)ники (1552 *ОЧерк.З.* 15 зв.); И тє(ж) кꙋпили дрꙋка(р)ню писма словє(н)ского и грєчєского кꙋ то(и) жє школє потрєбнꙋю в полътори тисячи золоты(х) заставлєнꙋю (Львів, 1586 *ЛСБ* 72); варуючи то ты(м)... тє(с)тамєнъто(м), иж ѡ(д)давъши... ихъ м(л) вєлє(б)ны(м) ѡ(т)цо(м) триго(р)скимъ в ти(х) чотиро(х)сотъ золоты(х) пото(м)ковє мои маютъ... дє(р)жатъ и уживатъ (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 219).

8. *(виражає модальні відношення)* в, у: таки маєть тоє имѣнє дєржати писарь г‹о›с‹по›д‹а›рьски... как сꙗ тоє имѣньє в собѣ маєт (Луцьк, 1506 *AS* I, 132); и да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бг҃а всєдє(р)житєлꙗ во тро(и)цы єдиного (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); За тою жъ грєблєю к дꙋнаєвꙋ єстъ чєтвє(р)ты(и) ставъ спꙋстны(и) которы(и) вжє в мєрє стоить (1552 *ОКр.З.* 152); а єго ст҃аа мл(с)ть... похити(л) єи на(м) грѣшны(м) прикла(д) даючи абы єсмо свои ма(т)ки въ почєсностє(х) штонайбо(л)шє ховали (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 5 зв.); ѡны тєды ꙋфаючи в моци и в брони своє(и) пришли з во(и)ско(м) аж до дꙋная (1582 *Кр.Стр.* 48); Сходитися ꙋрєчє(н)ного часꙋ до брата старшого цєхмистра... послꙋшны(м) єго бы(т)и, в почътивости мѣти яко старшого (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* II-1, 4); Іосифъ патріарха, подъ часъ того соборованя хорый будучи, въ Христѣ заснулъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1123); Пєрє(д) сꙋдъ... трибуна(л)ски(и)... ся приточила справа... мєжи... Панєю Тєрєнъциєю жабокрицъкого... А вєлєбънымъ в богꙋ... ксєнъдзомъ // єримъ яномъ дрєвинъски(м) (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв); Клє(и)нотъ которы(и) Хмє(л)ницъкихъ до(м) приѡздобляє(т) в мꙋжъности, в пра(в)дѣ, в вѣрѣ моцъно ꙋтвєръжає(т) (1649 *На г.Хм.* 1 зв. нєнум.).

ВЪБИВАТИ *див.* **УБИВАТИ¹.**

ВЪБОГИЙ *див.* **УБОГИЙ.**

ВЪБОЗСТВО *див.* **УБОЗСТВО.**

ВЪБОКЪ *див.* **УБОКЪ.**

ВЪБРЕДИТИ *дієсл. док.* (*стп.* bredzić) (кому) зробити пакість, витівки: уставши до дня рано, боячися, абы ми и самому чого не въбредилъ, ехалемъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 58).

ВЪБРОНИТИСꙖ *дієсл. док.* Відмовитися: Чєтвє(р)тая [причина] кгды ча(с) потрєбы рукоє(м)ства або взя(т)я з вєзє(н)я ку постановє(н)ю на свои ру(ки) на ро(к) в рєчи кгды идєть ѡ го(р)ло ѡ(т)цꙋ, або ѡ которую вєликую рє(ч) ѡ(б)мовя(т) або въброня(т)сꙗ взяти (1566 *ВЛС* 77).

ВЪБѢЧИ *див.* **УБѢЧИ.**

ВЪВЕЗАНЄ *див.* **УВЕЗАНЄ.**

ВЪВЕЗАТИ *див.* **УВЯЗАТИ.**

ВЪВЕЗТИ *див.* **УВЕЗТИ.**

ВЪВЕРЕЧИ *див.* **ВОВЕРЕЧИ.**

ВЪВЕРХУ *див.* **УВЕРХУ.**

ВЪВЕРХЪ *див.* **УВЕРХЪ².**

ВЪВЕСТИ *див.* **УВЕСТИ.**

ВЪВЕСЬ *див.* **ВЕСЬ¹.**

ВЪВЕЧЕРЪ *див.* **УВЕЧОРЪ.**

ВЪВЕЧОРЪ *див.* **УВЕЧОРЪ.**

ВЪВО *див.* **ВЪ.**

ВЪВОДИТИ *див.* **УВОДИТИ.**

ВЪВРЪЧИ *див.* **УВЕРЕЧИ.**

ВЪВЧАРЪ *див.* **ОВЧАРЪ.**

ВЪВЫШЪКИ *див.* **УВЫШКИ.**

ВЪВѢКИ *див.* **ВОВѢКИ.**

ВЪВѢКЫ *див.* **ВОВѢКИ.**

ВЪВѢРИТИ *див.* **УВѢРИТИ.**

ВЪВЯЖЧИЙ *див.* **УВЯЖЧИЙ.**

ВЪВЯЗАТИ *див.* **УВЯЗАТИ.**

ВЪВЯЗЫВАНЬЄ *див.* **УВЯЗЫВАНЄ.**

ВЪГИДА *див.* **ОГИДА.**

ВЪГЛЯДАТИ *див.* **УГЛЯДАТИ.**

ВЪГОДИТИ *див.* **УГОДИТИ.**

ВЪГОРЕ *прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на предмет, якого стосується дія)* вгорі: притворъ на мꙋрє, абы коло всєи цєркви и коло ѡлтара, толко абы въ горє ѡлтара людємъ ѡбходꙋ нє было (1577 *AS* VI, 77).

ВЪДА *див.* **ВОДА.**

ВЪДАВАТИ *див.* **УДАВАТИ.**

ВЪДАВАТИСЕ *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДАВАТИСЯ *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДАВАТИСА *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДВОРАТИСА *див.* **ВОДВОРЯТИСЯ.**

ВЪДИТИ *див.* **ВОДИТИ.**

ВЪДЛУГЪ *див.* **ВОДЛУГЪ.**

ВЪДНЫЙ *див.* **ВОДНЫЙ.**

ВЪДОВИЙ *див.* **ВДОВЫЙ.**

ВЪДОНОСЪ *див.* **ВОДОНОСЪ.**

ВЪДРУЖЕНЇЄ *див.* **ВОДРУЖЕНЇЄ.**

ВЪДРУЗИТИ *див.* **ВОДРУЗИТИ.**

ВЪДХНЕНЇЄ *див.* **ВОДХНЕНЇЄ.**

ВЪДХНУТИ *див.* **ВОДХНУТИ.**

ВЪЄВАТИ *див.* **ВОЄВАТИ.**

ВЪЄВОДА *див.* **ВОЄВОДА.**

ВЪЄДИНО *див.* **ВОЄДИНО.**

ВЪЄЖДЖАНЪЄ *с. (насильний вступ у володіння)* вторгнення: Яко(ж) просили и домовлялисє, абы є(с)мо ѡ(т) того въє(ж)джанья в кгрунътъ Ло(в)ковъски(и) и(х) м҃(л): пановъ Стрыбылю́(в) вла(с)ны(и) за часо(в)... пра(в)нє и слушнє учинєныє, супє(р)сєдовали (Житомирщина, 1639 *ККПС* 212).

Див. ще **ВЪЄЗДЪ.**

Пор. **ВЪЄЖДЖАТИ.**

ВЪЄЖДЖАТИ, ВЄЖЧАТИ, ВЪЄЖДЧАТИ, ВЪЄЖДЪЖАТИ, ВЪЄЖЪДЧАТИ, ВѢЖДЖАТИ, УЄЖДЖАТИ, УЄЖДЧАТИ, УЄЖЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(їдучи, потрапляти в межі чого-небудь)* в'їжджати: Нє́хай сѧ оучатъ покóры: бо Хс҃ бы(л) покóрнымъ... нє вѣ(ж)джалъ шє́стма конми, а в карѣ́тахъ злоцѣ́сты(х), ни в҄ рыдванахъ коштовныхъ (поч. XVII ст. *Пчела* 31); въеждчаючы до Оздова, поткали есмо того Ивана Кузку, которому казалисмо о чомъ едемо (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 460); сєй царъ... в҄ѣжджа́лъ, на жрє́бѧ осли́чєє всѣдши, нє́ ма́ючи з҄ соббю жадного жолнѣрства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 182).

2. (у що) *(самовільно, без дозволу входити, заїжджати)* вторгатися: А так што сѧ дотычєть пѹщи Вашєй Милости, ино ѧ бєз дозволєнѧ Вашєй Милости нє росказал своим мѹжиком ѹ тѹ пѹщѹ ...уєжчати, ѡдно з волєю и росказанємъ Вашєй Милости нєхай єздѧть (Полонна, бл. 1520 *AS* III, 203); ѡн дєй чєрєз росказанє и листы господарскии ѹ мои властныи дѹбровы уєждчаєть и людєй моих збиваєть и грабить и кривды ми дєлаєть (Львів, 1537 *AS* IV, 83); За властны(м) росказа(н)ємъ є(г) мл҃(ст)и пн҃а романа го(ст)ско(г) бояρє слуги и по(д)даныє є(г) м(л)... свово(л)нє ує(ж)чаючи дрова рубаю(т) и ду(б)є дєрєво бо(р)тноє зо пчолами... рубаю(т) псую(т) (1581-1583 *ЛНБ* 103, 14/Іс, 1848, 1); ѡдинъ у дъругого кгрунъту чєрєзъ границы... заходити и въєжъчати нє маємъ (Люблін, 1592 *ККПС* 98); оумѣємо сѧ своє́ю па́дью мѣрыти, оу к(р) єго м(л) власть скваплйвє нє врива́ємо сѧ... нє оуєжджа́ємо имъ в тыє має́тности, мо́цью и́хъ с тыхъ до́бръ... нє выпиха́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79); в кгру(н)ты єго мл҃(с)ти... пн҃а Ма(т)фєя Нємирича И(в)ни(ц)ки(и) ує(ж)дчаю(т), дєи, и є(з)дять (Житомир, 1605 *ДМВН* 78); по(д) срокгостю Войсковою Приказуємъ ва(м) абыстє ѡ(т) того часу попєрєстали в тыє дубровы и лєсы в҄є(ж)джати и шкоды чинити (Київ, 1649 *ЦНБ* ДА/594, 1).

3. (у що) *(іноді приїжджати куди-небудь)* прибувати, появлятися: maiut Panowe woiewody... tolko raz... na hod do toho monastyra wiezdczati koli ieho sami pozowut archimandryt y starcy (Вільна, 1546 *ЧИОНЛ* V-3, 155); Звлаща, абы Ихъ Милость того... пєрєстєрєгати рачили, якобы жона моѧ, а матка дєтєй моихъ... имъ и мнє нєсприѧзливаѧ, въ домъ мой николи... нє въєжчала и въ нємъ нє бывала (1577 *AS* VI, 73).

4. *(устрявати в чиїсь справи)* втручатися: А так я яко дєтєй, так замков, дворов и всих имєнєй, ани жадныхъ маєтностєй вамъ нє постѹпѹю и нє постѹплю и вєжчати нє дозволѧю (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59).

5. (на що) *(займати посаду)* вступати: Кгды Кгрє́цкїи Цє́сары на Па́нства в҄ѣжджа́ли, Тє́ды и́хъ всѣ з҄ триѹмфомъ в҄ Мѣсто в҄проважа́ли, Долгощасливого и(м) Ца́рства вѣншѹючи, Розма́итыи да́ры имъ ѡфѣрѹючи (Київ, 1622 *Сак.В.* 42); нє ра(з) прє(д) ты(м) быва(л) І҃с х҃с въ Ієр(с)лмѣ, алє тєра(з) вла́снє я́ко на кролєв҄ство своє вѣ(ж)джає(т), алє нє таки(м) спо́собо(м) яко тогосвѣтнїи кролєвє, бо они вы́даю(т) го́рла по(д)даны(х) свои(х) на см҃рть абы оборонили живо(т) сво(и) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 19 зв.).

Див. ще **ВЪЄХАТИ.**

ВЪЄЗДЪ, ВЄЗДЪ, ВЪѢЗДЪ, ВѢЗДЪ, УЄЗДЪ *ч.* **1.** *(прибуття)* в'їзд, приїзд: з҄ само́го в҄ѣздꙋ єгѡ [царя] зна́чнє пока́зꙋєт҄сѧ, ижъ в҄ѣжджа́лъ, на жре́бѧ осли́чєє всѣдши, нє ма́ючи з҄ собо́ю жадного жолнѣрства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 182); А єзавєль оуслы́шавши ѡ в҄ѣздє єгѡ, пофарбова́ла очи́ свои бѣли́ло(м) и ѡхандо́жила го́ловꙋ свою (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. *(право на доступ у володіння, що належать іншому власникові)* в'їзд: а въ гай липовый и въ дуброву волный ему въездъ по дрова… и въ дуброве и на болоте, што прикопаетъ поля и протеребить сеножать, тое супокойне держати маетъ (Луцьк, 1528 *АрхЮЗР* 6/I, 10); съ стародавна к той цєрькви придано дєсѧтин, зємль, поль… и с тыми ꙋєзды стародавными, гдѣ и пєрєд тым здавна въєздъ с того имєнѧ мєвали (Луцьк, 1535 *AS* IV, 9); толко заецы намъ в том гаи пана воиского межи дорогами вышей менеными, в который намъ уездъ по дрова пустил, сам на потребу свою ловить волно, але подданым нашим не волно (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 369); повѣдили намъ, ижъ дей отъ давныхъ часовъ,… мѣли вольный въѣздъ въ пущи наши…, для бранья дерева на будованье (Торунь, 1576 *АЗР* III, 197); остатокъ ихъ всих подданых… до поссесии… отдавати приказалъ зъ ихъ всими садидбами, …сеножатъми и волнымъ врубо́мъ и вездомъ в гае (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 541).

3. *(насильний вступ у володіння)* вторгнення: пєрєходѧчи чєрєз вєчистꙋю границꙋ,… кгвалтомъ // въєждчаючи, дерево на бꙋдованє с тоє пꙋщи… собѣ спꙋщаєт и въєзды кгвалтовнє чи́нит, чого пєрєд тымъ николи нє бывало (Краків, 1542 *AS* IV, 317-318).

4. *(місце, через яке в'їжджають куди-небудь)* в'їзд: въє(з)дъ в замокъ… мостомъ… чєрє(с) ровъ (1552 *ОВЗ* 130); пристꙋпъ кꙋ за(м)кꙋ… ѡдє(н) ꙋє(з)дъ с ко(н)ца (1552 *ОКр.З.* 148 зв.); панъ Василей Мацкович…, приехал до двора Заборолского, именя пановъ Борзобогатыхъ, до первшихъ ворот, которыми межи огородою лесаною от дворца Заборолского въездъ до воротъ двора Заборолского, // знашол (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 164-165).

Див. ще **ВЪЄХАНЄ.**

ВЪЄННЫЙ *див.* **ВОЄННЫЙ.**

ВЪЄХАНЄ, ВЄХАНЄ, ВЪЄХАНЪЄ, ВЪЄХАНЬЄ, ВЬЄХАНЄ, ВЬЄХАНЇЄ, ВѢХАНЄ *с.* **1.** *(прибуття куди-небудь, у які-небудь межі)* в'їзд: Єв(г)листа повєдає якь мр҃їа помазала ногы ісви миромь и тыжь якь вьєханїє єго было на ѡслѧтю въ ієр(с)ли(м) (1556-1561 *ПЄ* 399 зв.); лєдвѣ минꙋло два дни по вѣханю въ Ієр(с)лимъ: внєтъ ихъ фалшиваѧ рада ѡ(т)мѣниласѧ (поч. XVII ст. *Пчела* 54 зв.).

2. Право користування чужою власністю: в томъ нам… повєдил, нє хотєчи вроцєнѧ дєтєй кнѧжат Жославских и вєханѧ в замки и иных имєнєй позволити (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59); ни(х)то з бли(з)ки(х)… никоторы(м) ѡбычає(м) пра(в)ны(м) и нєправны(м) того въєха(н)ѧ и ꙋвѧза(н)ѧ в тоє имє(н)є… пану хрє(н)ницко(му)… борони(т) нє мє(єт) (Кременець, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 83 зв.); декрет… о… въ мѣстечка нашые… въехане и салетръ нашихъ одняте учинили (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ* XIV-3, 131).

3. *(насильний вступ у володіння)* вторгнення: И гдєбысмы, судовыє, тыє копъци пєрєє(ж)джали, ѡ кгравамє(н) и ѡ шкоды за тымъ пєрєєха(н)ємъ и въєха(н)ємъ в чужи(и) кгрунътъ, проти(в)ко намъ свє(д)чиласє (Житомирщина, 1639 *ККПС* 213).

4. (на що) Зайняття посади: Иванъ Богуфалъ, жаловалъ и оповедалъ… // …ижъ… маючи при собе вижа врядового замку Луцкого… позываючи владыку Холъмъского о непристойное въеханъе на владычество Володимерское, што ширей на мандате…естъ описано (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/I, 12-13).

Див. ще **ВЪЄЗДЪ.**

Пор. **ВЪЄХАТИ.**

ВЪЄХАТИ, ВЄХАТИ, ВИХАТИ, ВЪѢХАТИ, ВѢХАТИ *дієсл. док.* **1.** *(їдучи, потрапити в середину, в межі чого-небудь)* в'їхати, заїхати, приїхати, прибути: кгды тыи делчие на оный рокъ князя старосты луцкого ку тому дѣлу до замку Тесова въехали… Остафей Рагоза… Томилу Вороне… делу оного в тыхъ именъяхъ… не допустили (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34); А кгды є(с)мо з боло(н)я в бо(р) вєлики(и) заднєпрьски(и) въєхали на которо(и) рє(ч)цє и млы(н)… мона(с)тирѧ ꙋ вє(р)хꙋ ѡ(т) дороги… є(ст) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216,

2); сам з квардиею на конехъ въехалъ въ брону (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 588); въпоперекъ ве(р)ховины... тое ри(ч)ки перееехавъши, въехали на гору (Київщина, 1639 *ККПС* 272); скоро... Еремѣя корыбу(т)... до ѡбозѫ того... вихалъ на ты(х) мѣ(ст) ѡго(р)нули его козаки (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181); Рѫшившисе Алекса́ндеръ з во́йскомъ въѣхали в' нѣкоторыи подо́лы и въ по́ле, а та́мъ се положи́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 464);

(їдучи, відправитися з певною метою) виїхати: И мы и(м) положили рѡ(к) коли мае(мъ) на ты(и) сеножати въѣхати и в тѡ(м) межи ими росправити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5);

(відправитися з певною метою) від'їхати, поїхати: тое коло(д)е што на лучину покружа(ли) но(ч)ю побрали и (в)еха(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19).

2. *(самовільно, без дозволу ввійти, заїхати)* вторгтися, вторгнутися: И томѫ теж до двора его Яболони кгвалтовне еси вехал (Вільна, 1551 *AS* VI, 118); наеха(л) е(с)ми... по(д)да(н)ны(х) би(с)ку(п)ства... которые де(и) не маю(чи) з на(ми) границы ани сусе(д)ства никоторо(г) свово(л)не... бе(з) воли и ведомости нашое въеха(в)ши в бо(р) со(с)ну поруба(ли) и на лучину покружа(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19); наеха(в)ши де(и) еси... на вла(с)ныи де(и) кгру(нт) и(х)... и ѫпо(р)не де(и) еси и свово(л)не въеха(в)ши дѫброву резано(в)скую... на себе... еси ѡ(т)нѧ(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); с тими жъ всѣми свои(ми) при(н)ципала(ми) и компри(н)ципала(ми).., вехавъши в бо(р) тыхъ же проте(с)туючихъ деди(ч)ны(и) вла(с)ны(и) селецъки(и)... доще(н)ту знисчи(ли) (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

3. Зайняти з метою привласнення: мел я в тыи люди ихъ в Хлапотине без жадного вѧжъчого и без моего накладѫ въехати, а ѡни томѫ противни не мели быти (Луцьк, 1536 *AS* IV, 60); Его Милость мает в тые именѧ наши моцне въехати и их держати до того часѫ, поки мы Его Милости тѫю сѫмѫ всю сполна ѡтдамо (Красне, 1552 *AS* VI, 126); Просил мене Бориса Ивановича Совы... пан Марко... Жоравницкий о вижа, при котором бы мел въехати во имене Блудов, што ему пани Михайловая Свинуская..., поступила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 107).

4. Зайняти посаду: панове братия позволили даровати к҃ че(р)воны(х) и рыбъ и хлѣба золо(т) еі҃ ксендзу а(р)цибискупови... коли въеха(л) на... а(р)цыбискупство лвовское (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 73 зв.).

Див. ще **ВЪЕЖДЖАТИ.**

ВЪЖДЕЛѢВАТИ *див.* **ВОЖДЕЛѢВАТИ.**

ВЪЖДЕЛѢННЫЙ *див.* **ВОЖДЕЛѢННЫЙ.**

ВЪЖДЕЛѢТИ *див.* **ВОЖДЕЛѢТИ.**

ВЪЖЕ *див.* **УЖЕ.**

ВЪЖИВАТИ *див.* **УЖИВАТИ.**

ВЪЖИТОКЪ *див.* **УЖИТОКЪ.**

ВЪЖИТОЧЕНЪ *див.* **УЖИТОЧНЫЙ.**

ВЪЖИТОЧЪНЫЙ *див.* **УЖИТОЧНЫЙ.**

ВЪЖО *див.* **УЖЕ.**

ВЪЗАЕМЪ *див.* **ВЗАЕМЪ**[2]**.**

ВЪЗАЛЬКАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* възалкати) захотіти їсти, виголоднітися: Ев(г)листа выписоуе якь х҃с веден на поустыню и якь постил'сѧ м҃ днїй и м҃ ночии и възалькаль (1556-1561 *ПЄ* 221 зв.).

ВЪЗБИВАТИСѦ *дієсл. недок.* (на що) *(підносячись)* здійматися: ґды теперъ ви́ди(м), ижъ то(т) нашь во́жъ, розви́вши хорого(в) кр(с)та в'збиваетсѧ на высо́кїе валы и мѫри нб҃(с)ные, мае(м) вѣрить беспе́чне, же и мы та(м) же бѫде(м) ѡпочива(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 206 зв.).

ВЪЗБРАНЕНЇЕ *див.* **ВОЗБРАНЕНИЕ.**

ВЪЗБРАНИТИ *див.* **ВОЗБРАНИТИ.**

ВЪЗБРАНАТИСѦ *див.* **ВОЗБРАНЯТИСЯ.**

ВЪЗБУДИТИ *див.* **ВЗБУДИТИ.**

ВЪЗБУЖДЕНЕ *с.* (*цсл.* възбоуждение) спонукання, збудження: Поѫще́нїе: Поѡщре́нїе, поѫче́нїе, възбѫж(д)е́не, подвиже(н)е, побѫжде(н)е (1627 *ЛБ* 90).

Див. ще **ВЗБУЖЕНЕ.**

ВЪЗВАНЕ *див.* **ВОЗВАНЕ.**

ВЪЗВАНЇЕ *див.* **ВОЗВАНЕ.**

ВЪЗВАТИ *див.* **ВОЗВАТИ.**

ВЪЗВЕЛИЧИТИ *див.* **ВОЗВЕЛИЧИТИ.**

ВЪЗВЕСЕЛИТИ *дієсл. док.* (кого, що) Звеселити, потішити: не то(л)ко собѣ ра́до(ст) великѫю спра́ви(ш). Але възвесели(ш), и оутѣшишь б҃а ѡц҃а (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 18 зв., на полях); Въ жи́лища

ма нб(с)наа съ стыми ти всєли, и вѣчныхъ блгъ причáстіємъ дшѹ мою възвесєли (Дермань, 1604 *Нал. Кр.* 2); А самъ на мл(с)рдіє твоє бѡ(з)коє спóмнѣ, И нє възвесєли врагѡ́въ моúхъ до конца ѡ мнѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.).

ВЪЗВЕСЕЛИТИСА *див.* **ВОЗВЕСЕЛИТИСА.**

ВЪЗВЕСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВОДИТИ *див.* **ВОЗВОДИТИ.**

ВЪЗВОЗЪ *ч.* Узвіз. У складі вл. н. **гниденский възвозъ:** за ты(м) лєско(м) свидовы(м)... ѡ(т) гнидє(н)ского възвозу... доєхати было тру(д)но (б. Киева, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3).

ВЪЗВОЛѢКАТЫ *дієсл. недок.* (що на кого) *(змушувати когось брати на себе відповідальність, завдання і т. ін.)* перекладати, нав'язувати (що кому): чи(м) дáлєй ты(м) бóлшъ розшúривши са, смѣютъ на правовѣрных ѡмрачúвши са тóй свой блѹдъ в'зволѣкаты (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 23).

ВЪЗВРАТИТИСА *див.* **ВОЗВРАТИТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩАТИСЯ *див.* **ВОЗВРАЩАТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩЕНЇЄ *див.* **ВОЗВРАЩЕНИЄ.**

ВЪЗВЫСИТИ *див.* **ВОЗВЫСИТИ.**

ВЪЗВЫШАТИ *див.* **ВОЗВЫШАТИ.**

ВЪЗВѢСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВѢСТИТИ *див.* **ВОЗВѢСТИТИ.**

ВЪЗВѢЩАТИ *див.* **ВОЗВѢЩАТИ.**

ВЪЗГЛАВНИЦА *див.* **ВОЗГЛАВНИЦА.**

ВЪЗГЛАСИТИ *див.* **ВОЗГЛАСИТИ.**

ВЪЗГЛЯДНЕНІЄ *с.* Погляд: Уранила еси сердце мое, сестро моя милая невѣсто, оуранила еси сердце мое однымъ възглядненіемъ очію твоихъ а оудномъ влосу шіи твоеи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52).

ВЪЗГОРДИТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗГОРЖАТИ *див.* **ВЗГОРЖАТИ.**

ВЪЗГОРЪШЕНЬЄ *с.* Занепад: забегаючы, поведа, дальшому възгоръшеню церкви светое, не безъ серъдечьное жалости учынила: же имъ, яко омыльнымъ, крывопрысяжнымы а навысшой нашой ...зверхъности... духовный врядъ... послушенъство... выповедаючи (Вільна, 1599 *Ант.* 541).

ВЪЗГОРѢНЬЄ *с.* Занепокоєння, збудження: Крѹчúна: Възгорѣньє съ напыщéнієм',... жóлчъ, прєнóснѣ, гнѣвъ (1627 *ЛБ* 56).

ВЪЗГОРѢТИСА *дієсл. док.* Загорітися, зайнятися: Дв(д)ъ єщє, Ѡгóнь прє(д) нúмъ възгорúтъса, и óколо нéго бѹ́ра кгвалтóвнаа (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 138); Ѡго(н) възгорúтъса ѡ(т) запалчúвости моєи и ро(з)жаритъса до адѹ прєиспо(д)нєго (Там же, 140).

ВЪЗГРЪДѢТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗДАВАТИ *див.* **ВОЗДАВАТИ.**

ВЪЗДАНЇЄ *див.* **ВОЗДАНИЄ.**

ВЪЗДАТИ *див.* **ВОЗДАТИ.**

ВЪЗДВИГНУТИ *див.* **ВОЗДВИГНУТИ.**

ВЪЗДВИЖЕНЇЄ *див.* **ВОЗДВИЖЕНЄ.**

ВЪЗДЕРЖАНЇЄ *див.* **ВОЗДЕРЖАНИЄ.**

ВЪЗДЕРЖАТИСА *див.* **ВОЗДЕРЖАТИСЯ.**

ВЪЗДЕРЖЛИВОСТЬ *див.* **ВОЗДЕРЖЛИВОСТЬ.**

ВЪЗДОВЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДОЛЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДУХЪ[1] *див.* **ВОЗДУХЪ[1].**

ВЪЗДУХЪ[2] *див.* **ВОЗДУХЪ[2].**

ВЪЗДУШНЫЙ *див.* **ВОЗДУШНЫЙ.**

ВЪЗДУШОКЪ *див.* **ВОЗДУШОКЪ.**

ВЪЗДЪХНУТИ *див.* **ВОЗДХНУТИ.**

ВЪЗДЫХАНЄ *див.* **ВОЗДЫХАНЇЄ.**

ВЪЗДЫХАНЇЄ *див.* **ВОЗДЫХАНЇЄ.**

ВЪЗДЫХАТИ *див.* **ВОЗДЫХАТИ.**

ВЪЗЛЕТѢТИ *див.* **ВОЗЛЕТѢТИ.**

ВЪЗЛЕЧИ *див.* **ВОЗЛЕЧИ.**

ВЪЗЛОЖИТИ *див.* **ВОЗЛОЖИТИ.**

ВЪЗЛѢТАТИ *див.* **ВОЗЛЕТАТИ.**

ВЪЗЛЮБИТИ *див.* **ВОЗЛЮБИТИ.**

ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗЛЮБЛЕНЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗМАВАТИ *дієсл. недок.* Змовлятися, зговорюватися: Помавáю: Скивáю..., покивáю на когó, или очúма знáти даю абы́ що ѹчинúлъ, То(ж), и възникáю, Възмавáю (1627 *ЛБ* 87).

ВЪЗМОЧИ *див.* **ВОЗМОЧИ.**

ВЪЗМУЩАТИ *див.* **ВОЗМУЩАТИ.**

ВЪЗНАТИ *див.* **УЗНАТИ.**

ВЪЗНЕНАВИДѢТИ *див.* **ВОЗНЕНАВИДѢТИ.**

ВЪЗНЕСЕНЇЄ *див.* **ВОЗНЕСЕНИЄ.**

ВЪЗНЕСТИ *див.* **ВОЗНЕСТИ.**

ВЪЗНЕСТИСЬ *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНЕСТИСА *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНИКАТИ *дієсл. недок. (виходити з якогось стану)* виникати, прокидатися: Помаваю: Скиваю, покивѹю, зєзволаю, позволяю, покиваю на когό, или очима знати даю абы що ѹчинилъ, То(ж), и възникаю, Възмаваю (1627 *ЛБ* 87).

ВЪЗНИКЪ *див.* **ВОЗНИКЪ.**

ВЪЗНИЦКИЙ *див.* **ВОЗНИЦЪКИЙ.**

ВЪЗНОВИТИСА *див.* **ВЗНОВИТИСА.**

ВЪЗНОСИТИ *див.* **ВОЗНОСИТИ.**

ВЪЗНОСИТИСА *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОСЫТИСЯ *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОШЕНЇЄ *див.* **ВОЗНОШЕНИЄ.**

ВЪЗНЫЙ *див.* **ВОЗНЫЙ.**

ВЪЗРАДОВАТИСА *див.* **ВОЗРАДОВАТИСЯ.**

ВЪЗРАСТЪ[1] *див.* **ВОЗРАСТЪ[1].**

ВЪЗРАСТЪ[2] *див.* **ВОЗРАСТЪ[2].**

ВЪЗРЕВТИ *дієсл. док.* Заревти: кгдыса о(т)имє ω(т) ни(х) рόскошъ: свѣта тогό,... тогда ωны въ мѹках' геєнъски(х) възрєвѹтъ стогнанамъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38); грѣшницы в' мѹкахъ якω л'вы възрєвѹтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157).

ВЪЗРЕНЇЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРОСТЪ *див.* **ВЗРОСТЪ.**

ВЪЗРУШЕНЄ *див.* **ВЗРУШЕНЄ.**

ВЪЗРУШИТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРУШЫТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРЫДАТИ *див.* **ВОЗРИДАТИ.**

ВЪЗРѢНЇЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРѢТИ *див.* **ВОЗРѢТИ.**

ВЪЗСЫЛАТИ *див.* **ВОЗСЫЛАТИ.**

ВЪЗЪ *див.* **ВОЗЪ[1].**

ВЪЗЪБРАНАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* възбраняти) забороняти: такωвымъ по правилъномоу прєданию завѣщаємъ и възъбранаємъ пόдъ живыми Єп(с)кωпы, и Архімандріты,... нє подъкоупатиса никωмѹ на Бж(с)твєнныа Пр(с)тлы, бєзъ Съвѣта вόли Митропόлїєго (Львів, 1614 *Вил.соб.* 7).

ВЪЗЪЖАДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Бажаний, жаданий: тварность его свѣтлость Ливанова, выборныи яко кедръ, горло его пресладко, а весь възъжаданы (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54).

ВЪЗЪПИТИ *див.* **ВОЗОПИТИ.**

ВЪЗЪРОСТЬ *див.* **ВЗРОСТЬ.**

ВЪЗЫВАНЬЄ *див.* **ВЗЫВАНЄ.**

ВЪЗЫВАТИ *див.* **ВЗЫВАТИ.**

ВЪЗЫГРАТИСА *дієсл. док.* Почати веселитися: Мєліодїйный Мѹзыкѹ, Крόлю и Пр(о)рчє, Мѹжѹ по с(р)дцѹ Бж̃їю, нб(с)ный отрόчє, Обфитою радостю гόйнє исполниса, Възыгравшиса в' дѹхѹ, миле вєсєлиса (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.).

ВЪЗЫЙТИ *див.* **ВЗЫЙТИ.**

ВЪЗЫСКАНЇЄ *див.* **ВЗЫСКАНИЄ.**

ВЪЗЫСКАТИ *див.* **ВЗЫСКАТИ.**

ВЪЗЫСКИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Знаходити: ω такωвыхъ заповѣдь нашѹ покладаємъ... такωвыхъ възыскивати и осмотрати (Львів, 1614 *Вил соб.* 10).

Див. ще **ВЗЫСКАТИ, ВЗЫСКОВАТИ, ВОЗЫСКАТЬ.**

ВЪЗЫЧИТИ *див.* **УЗЫЧИТИ.**

ВЪИНЪ *див.* **ВОИНЪ.**

ВЪИНЬСТВО *див.* **ВОИНСТВО.**

ВЪИСТИННУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНЬНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪЙСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВЪЙТИ *див.* **УВОЙТИ.**

ВЪКАЗОВАТИ *див.* **УКАЗОВАТИ.**

ВЪКЛАДАТИ *див.* **УКЛАДАТИ.**

ВЪКОЛО[1] *див.* **ВКОЛО[1].**

ВЪКОЛО[2] *див.* **ВКОЛО[2].**

ВЪКОРОТЦѢ *див.* **ВКОРОТЦЕ.**

ВЪКРАТЦѢ *див.* **ВКРАТЦЕ.**

ВЪКРОЧИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wkroczyć) вступити: панъ Романъ Городисский... доносилъ то до ведомости уряду нинешънего, ижъ менованые неприятеле, въ краи тутошъные... въкрочивъши, наезды срокгие... чинечи... на дом мешканя... нападаючы покилканадцеткрот, въсю маетност субъстанцию убогую шляхецкую инъ предам пустивъшы (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 108).

ВЪКУПЕ *див.* **ВКУПѢ.**

ВЪКУСИТИ *див.* **УКУСИТИ.**

ВЪЛАНЄ *див.* **ВОЛАНЄ.**

ВЪЛАТИ *див.* **ВОЛАТИ.**

ВЪЛЕВЕ *див.* **ВЛѢВѢ.**

ВЪЛКЪ *див.* **ВОВКЪ.**

ВЪЛНА *див.* **ВОВНА.**

ВЪЛНЫЙ *див.* **ВОЛНЫЙ.**

ВЪЛОЄДЪ *ч., зневажл. (про людей, схильних до обжерливості)* волоїд: томоу нє дивꙋйсѧ, абовѣ(м) подви(г) и бо(р)ба є(ст) жизнь тáѧ, которое ты нє знає(ш): бо єщє єси на во(и)ноу нє выбра(в)сѧ. єщє єси доматоуръ. єщє єси крóвоє(д), мѧсоє(д), вълоє(д), скотоє(д), звѣроє(д), свиноє(д), кꙋроє(д) (п. 1596 *Виш.Кн.* 249).

ВЪЛОЖИТИСЕ *див.* **ВЛОЖИТИСЯ.**

ВЪЛОСЪ *див.* **ВЛОСЪ.**

ВЪЛОСАНИЦА *див.* **ВОЛОСАНИЦА.**

ВЪЛОЧИТИ *див.* **ВОЛОЧИТИ.**

ВЪЛЧИЙ *див.* **ВОЛЧИЙ.**

ВЪЛЪ *див.* **ВОЛЪ.**

ВЪЛѦ *див.* **ВОЛЯ.**

ВЪМАЛѢ *див.* **ВМАЛѢ.**

ВЪМЕРЕТИ *див.* **УМЕРЕТИ.**

ВЪМЕРТИ *див.* **УМЕРТИ.**

ВЪМЕСТИТИ *див.* **ВМѢСТИТИ.**

ВЪМЕСТО *див.* **ВМѢСТО.**

ВЪМЕШОВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(поєднувати що-небудь з чимсь)* змішувати, плутати: справъ, до сеноду не належачихъ, тамъ тежъ не вношоно и не въмешовано (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/І, 504).

ВЪМЛѢТИ *див.* **УМЛѢТИ.**

ВЪМѢНИТИ *див.* **ВМѢНИТИ.**

ВЪМѢНАТИ *див.* **ВМѢНЯТИ.**

ВЪМѢСТИТИ *див.* **ВМѢСТИТИ.**

ВЪМѢСТО *див.* **ВМѢСТО.**

ВЪМѢЩАТИ *див.* **ВМѢЩАТИ.**

ВЪНІЙТИ *див.* **ВНИЙТИ.**

ВЪНЇТИ *див.* **ВНИЙТИ.**

ВЪНТПИТИ *див.* **ВОНТПИТИ.**

ВЪНУТРЪ *див.* **ВНУТРЪ[2].**

ВЪНУТРЬ *див.* **ВНУТРЪ[3].**

ВЪНУШИТЕЛЬ *ч.* Той, хто уважно слухає: Вънимáтєль: Вънꙋшúтель, увáжный, пúлный слꙋхáчъ (1627 *ЛБ* 21).

ВЪНЬ *див.* **ВОНЪ[2].**

ВЪНЯТИ *див.* **УНЯТИ.**

ВЪНАТИ *див.* **ВОНЯТИ.**

ВЪОБЕЦЪ *див.* **ВОБЕЦЪ.**

ВЪОРУЖАТИСЯ *див.* **ВООРУЖАТИСЯ.**

ВЪОРУЖЕНИЄ *с.* Зброя. *Образно:* Павел... ко ефесяном тако глаголет: "Яко нѣсть наша брань ко плоти и крови, но к началом и властем, к миродержителем тмы вѣка сего, к духовом злобѣ поднебесным. Тѣм же станете убо, — рече, — препоясани чресла ваша истинною" и прочая въоружения поминает (1608-1609 *Виш.Зач.* 206).

ВЪОРУЖИТИ *див.* **ВООРУЖИТИ.**

ВЪОРУЖИТИСѦ *див.* **ВООРУЖИТИСЯ.**

ВЪПАДАТИ *див.* **УПАДАТИ.**

ВЪПАДЪ *див.* **УПАДЪ.**

ВЪПАСТИ *див.* **УПАСТИ.**

ВЪПЕРЕДЪ *див.* **УПЕРЕДЪ.**

ВЪПИСАТИ *див.* **УПИСАТИ.**

ВЪПИТИ *див.* **ВОПИТИ.**

ВЪПЇТИ *див.* **ВОПИТИ.**

ВЪПЛОТИТИСѦ *див.* **ВОПЛОТИТИСѦ.**

ВЪПЛОЩЕНЇЄ *див.* **ВОПЛОЩЕНИЄ.**

ВЪПЛЪНИТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЪПЛЪЩЕНЇЄ *див.* **ВОПЛОЩЕНИЄ.**

ВЪПЛЬ *див.* **ВОПЛЬ.**

ВЪПОИТИСѦ *див.* **УПОИТИСѦ.**

ВЪПОКОЙ *див.* **УПОКОЙ.**

ВЪПОЛЪУМЕРЛЫЙ *прикм.* Напівмертвий: панъ Михалъ Тулъковский,... прищедши зънову на тое месъце, скаржачую панюю матъку свою,... праве въполъумерлую засътавши, зъ милости своее сыновъское, взявши ее, до монастера... запровадилъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 69).

ВЪПОМИНАТИ *див.* **УПОМИНАТИ.**

ВЪПОСРОДКУ *див.* **ВПОСРЕДКУ.**

ВЪПОСРОДЪ *див.* **ВПОСРЕДЪ[2].**

ВЪПРАШАТИ *див.* **ВПРАШАТИ.**

ВЪПРОДЪ *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВЪПРОСИТИ *див.* **ВОПРОСИТИ.**

ВЪПРОСЪ *див.* **ВОПРОСЪ.**

ВЪПХНУТИ *див.* **УПХНУТИ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪРОГОВАТИ *див.* **ВОРОГОВАТИ.**

ВЪРОГЪ *див.* **ВОРОГЪ.**

ВРОДИТИСѦ *див.* **УРОДИТИСЯ.**

ВЪРОЖКА *див.* **ВОРОЖКА[1].**

ВЪРОТА *див.* **ВОРОТА.**

ВЪРОЧИЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВЪРЫХЛЕ *див.* **ВРИХЛѢ.**

ВЪРЯДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВИЙ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див.* **ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.**

ВЪСЇАТИ *див.* **ВОСИЯТИ.**

ВЪСЇАТИ *див.* **ВОСИЯТИ.**

ВЪСКАЗАНЪЄ *див.* **ВСКАЗАНЄ.**

ВЪСКАЗАНЬЄ *див.* **ВСКАЗАНЄ.**

ВЪСКИНЕНА *с.* Бродіння: А взѧли люде мѫкѫ пре(д) въскисне́на тѣстѫ ихъ, первѣй нѣ(м) вскисло тѣсто ихъ, и в'вазавши в' шаты вложили на рамена свой (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).

Пор. **ВСКИСНУТИ.**

ВЪСКЛИКНУТИ *див.* **ВОСКЛИКНУТИ.**

ВЪСКЛИЦАТИ *див.* **ВОСКЛИЦАТИ.**

ВЪСКОРЕ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКОРИ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКОРМИТИ *див.* **ВОСКОРМИТИ.**

ВЪСКОРѢ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКРЕСАТИ *дієсл. недок.* (кому) Воскресати: повелѣль мртвы(м) въскресати и хромы(м) ходити (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ, ВСКРЕШАТИ.**

ВЪСКРЕСЕНИЄ *див.* **ВОСКРЕСЕНИЄ.**

ВЪСКРЕСЕНЇЄ *див.* **ВОСКРЕСЕНИЄ.**

ВЪСКРЕСИТИ *див.* **ВОСКРЕСИТИ.**

ВЪСКРЕСНУТИ *див.* **ВОСКРЕСНУТИ.**

ВЪСКРЕСШИЙ *див.* **ВОСКРЕСШИЙ.**

ВЪСКРЕШАТИ *див.* **ВОСКРЕШАТИ.**

ВЪСКУЮ *присл.* (*цсл.* възкоую) чому, для чого, на що: бє бє мои въскоую мѧ є(ст) ѡставі(л) або ѡ(т)пѫстиль (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 11 зв.).

ВЪСЛЕДЪ *див.* **ВСЛѢДЪ**[1].

ВЪСЛЫШАТИ *див.* **УСЛЫШАТИ.**

ВЪСМѢЯТИСА *дієсл. док.* Засміятися: Блже́ни пла́чѫщїи сѧ ннѣ, яко въсмѣе́тєсѧ и(х) оутѣша́є(т), мѫдры(м) бы́ти на зміа́, выда́ючи тѣло на забит'є, а го́ловоу ха хорони́ти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224).

ВЪСПАРЕНЇЄ *с.* Випар: єфи́ръскіи огнь ѡ(т) гѫмѡровъ соуптє́льныхъ; а́бо въспаре́нїѧ зе́мнаго, и во́днаго запала́єтъсѧ; и ро́дит' блиска́нѧ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 19).

ВЪСПАХАТИ *дієсл. док.* (що) (*обробити плугом*) зорати: бивали ми чоломъ многажды мужи заманастирскіи Печерского манастира, жалуючи на святого Николы старцовъ Пустинского монастыра о Кононовскій дворъ,... и о тое полко, што они, витеребивши, въспахали (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13).

ВЪСПИТАТИ *див.* **ВОСПИТАТИ,**

ВЪСПЛАКАТИСА *дієсл. док.* (чого і без додатка) заплакати, заридати (без додатка): Пока́йтє сѧ и вы́ ѡ єп(с)пи, въсплачи́тє сѧ своє́го ѡ(т)стѫплє́нїа (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226); Тогды́ бовѣмъ... явитъсѧ зна́мєніє... и въспла́чѫтъсѧ всѣ поколѣнѧ зе́мныи (Київ, бл. 1619 *О обр.* 47); Го́рє ва́мъ смѣющїсѧ, якѡ въспла́чтєсѧ, и възрыда́єтє ѡ градѫщихъ ско́рбєхъ на васъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135).

ВЪСПЛЕЩАТИ *дієсл. недок.* Плескати. ◊ **въсплещати руками, руками въсплещати** — бити долонями одна об одну, виявляючи радість чи схвалення чогось:Въскли(к)нѣтє гла́со(м) ра́дости, Вси́ язы́ци въсплєща́йтє рѫка́ми (Чернігів, 1646 *Перло* 5 ненум.); Пре́то мы ннѣ Вєсе́лѡ спѣва́ймѡ, А ѡ(т) ра́дости Рѫка́ма въсплєща́ймѡ (Там же, 61).

Див. ще **ВОСПЛЕСКАТИ.**

ВЪСПЛАСАТИ *дієсл. док.* Затанцювати: тоу бѣсѡвє потка́ютсѧ з мєшка́нцы вавилю(н)скіми и въспла́шѫтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38).

ВЪСПОКОЄНЫЙ *див.* **УСПОКОЄНЫЙ.**

ВЪСПОЛОКЬ *див.* **ВЕСПОЛОКЪ.**

ВЪСПОЛЬ *див.* **ВЕСПОЛЪ.**

ВЪСПОМЕНУТИ *див.* **ВСПОМИНУТИ.**

ВЪСПОМИНАНЄ *див.* **ВОСПОМИНАНИЄ.**

ВЪСПОМИНАНИЄ *див.* **ВОСПОМИНАНИЄ.**

ВЪСПОМИНАТИ *див.* **ВОСПОМИНАТИ.**

ВЪСПОМОЧЫ *див.* **ВСПОМОЧИ.**

ВЪСПОМАНУТИ *див.* **ВСПОМЯНУТИ.**

ВЪСПРИЯТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРІАТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРІЄМНИКЪ *див.* **ВОСПРЇЄМНИКЪ.**

ВЪСПРІАТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРЇАТЇЄ *див.* **ВОСПРЇАТЇЄ.**

ВЪСПѢВАТИ *див.* **ВОСПѢВАТИ.**

ВЪСТАВАТИ *див.* **ВСТАВАТИ**[1].

ВЪСТАНЄ *див.* **ВСТАНЄ.**

ВЪСТАНЇЄ *див.* **ВОСТАНИЄ.**

ВЪСТАНОВИТИ *див.* **УСТАНОВИТИ.**

ВЪСТАНОВЛАТИ *див.* **УСТАНОВЛЯТИ.**

ВЪСТАТИ *див.* **ВСТАТИ[1].**

ВЪСТАТИСА, ВЪСТАТИСѢ *дієсл. док. (продовжувати бути яким)* залишатися (вірним, відданим кому-небудь): И встал сѧ слꙋга наш вѣрніи ...и заплатил ємꙋ оуси исполна (Ясси, 1587 *МЭФ* 130); Тоє сєло прода(ли) нашєму вѣрномꙋ болѣрину ...вєликомꙋ по(с)тє(л)никꙋ ра(ді) двастѧ и пє(т)дєсѧ(т) ꙋга(р)ски(х) жѡ(л)ти(х) и въставшисѣ на(ш) вѣрны(и) вы(ш)писанны(и) болѣринь и заплати(л) (Ясси, 1610 *МЭФ* фотокоп. № 106).

ВЪСТЕРЕЧИ *див.* **УСТЄРЄЧИ.**

ВЪСТОКЪ *див.* **ВОСТОКЪ.**

ВЪСТОЧНИКЪ *див.* **ВОСТОЧНИКЪ.**

ВЪСТОЧНЫЙ *див.* **ВОСТОЧНЫЙ.**

ВЪСТРЕПЕТАТИ *див.* **ВОСТРЕПЕТАТИ.**

ВЪСТРУБИТИ *див.* **ВОСТРУБИТИ.**

ВЪСТУПАТИ *див.* **ВСТУПАТИ.**

ВЪСТУПАТИСЯ *див.* **ВСТУПАТИСЯ.**

ВЪСТУПИТИ *див.* **ВСТУПИТИ.**

ВЪСТУПОВАТИСА *див.* **ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВЪСТУПОВАТЬСЯ *див.* **ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВЪСТУПЪ див. ВСТУПЪ.

ВЪСХИТИТИ *див.* **ВОСХИТИТИ.**

ВЪСХИЩАТИ *див.* **ВОСХИЩАТИ.**

ВЪСХОДИТИ *див.* **ВОСХОДИТИ.**

ВЪСХОДНЫЙ *див.* **ВСХОДНЫЙ.**

ВЪСХОДЪ[1] *див.* **ВОСХОДЪ[1].**

ВЪСХОДЪ[2] *див.* **ВОСХОДЪ[2].**

ВЪСХОДАЩИЙ *див.* **ВОСХОДЯЩИЙ.**

ВЪСХОЖДЕНІЄ *див.* **ВОСХОЖДЕНІЄ.**

ВЪСѢКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВЪСАКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВЪТРАТИТИ *див.* **УТРАТИТИ.**

ВЪЦАЛѢ *див.* **ВЦАЛЕ.**

ВЪЦАРИТИСА *див.* **ВОЦАРИТИСА.**

ВЪЦТЪ *див.* **ОЦЕТЪ.**

ВЪЧЕЛОВЕЧЕНЬЄ *див.* **ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ.**

ВЪЧЕЛОВѢЧИТИСА *див.* **ВОЧЕЛОВѢЧИТИСА.**

ВЪЧЕСНЫЙ *див.* **ВЧАСНЫЙ.**

ВЪЧИНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЪШЕЛАКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВЪШИРКИ *див.* **ВШИРКЫ.**

ВЪШИРЪКИ *див.* **ВШИРКЫ.**

ВЪШИТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВЪѢЗДЪ *див.* **ВЪЄЗДЪ.**

ВЪѢХАТИ *див.* **ВЪЄХАТИ.**

ВЪЮННЫЙ *прикм.* В'юновий. У складі вл. н.: **озеро Въюнноє**: ѡ то(т) вла(с)ны(и) кгру(н)тъ, которы(и) мєжи... Лукавицєю, ѡзєромъ Въюнны(м), справа сє точитъ (Горошки, 1642 *ДМВН* 220).

ВЪЮНЪ *ч.* В'юн: хлопи ратєньскиє копали ровы для ловєнья въюновъ (1546 *ОГ* 25).

ВЫ, ВИ *займ.* **1.** *(множинний, вживається при звертанні до декількох осіб)* ви: намѣстнику своему тыхъ золотыхъ у васъ брати не велѣлъ (Берестя, 1507 *РЕА* I, 72); вы сами ѡсобами своими приєхали єстє до на(с) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); Прото(ж) вамъ ѡзна(и)мꙋємъ и(ж) тыє посланцѣ нш҃ѣ ꙋкажытєлѣ листꙋ нш҃ого промє(ж)кꙋ ва(с) посылаємъ жадаючи ва(с) всѣ(х) в томъ абыстє сѧ до таковои попребы (!) законꙋ нш҃ого свт҃ого пи(л)нє и хо(т)ливє склонили (Львів, 1587 *ЛСБ* 84); "Братя мои, вы есте тѣло, и уставы, и припочиваня духа святого" (XVI ст. *НЄ* 223); вы... жа(д)ного возного ѡчєвисто нє ставили на ѡстато(к) ани єго мєновали и мєновати нє ꙋмѣли (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); исти(н)ными єгѡ̑ вызна́вцами є́стєстє, єсли́ спо́лнꙋю мл҃(с)ть мєжи ва́ми хова́ти бꙋдєтє (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

2. *(шанобливий, вживается при звертанні до одної особи)* ви: Жаловал намъ кнѧзь Василєй... ѡ том, што єсмо присꙋдили вамъ имѣнє Грꙋшовоє... подлє близкости вашоє (Львів, 1524 *AS* III, 267); кгды(м) ꙋвошолъ... кн҃зь кꙋръпъски(и) мєнє пыталъ для чого... вы приєхали пн҃є во(з)ны(и) а што за (с)правꙋ маєтє (Луцьк, 1577 *ЖКК* I, 81); Виссаріона никейского митрополита кардинальствомъ почьтилъ, и Сидора [ми] митрополита кієвского вельми похвалил, и вас почтити обецалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); Жі́йтєжъ и вы Димитрі́й и цны́й Данїилє, Выража́йтє тотъ клє́йнотъ Балабановъ цѣлє (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

ВЫАТИКЬ *ч.* (*стп.* wjatyk, wijatyk) гроші, які береться на дорогу: Сїє єстъ почасти и(ж) за́ трꙋдностю дꙋхо́вны(х), бо часо(м) сєбѣ до плоу́га. а

часо(м) ты(ж) пойхати пноу, на по(д)водꙋ. то южъ тоу(т) моу́сить выатикь до́ма ѡставити (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 116 зв.).

ВЫБАВЕНЄ, ВЫБАВЕНА, ВЫБАВЛЕНЬЄ, ВЫБАВЛЕНА *с.* Порятунок, рятунок: Ѡ спале́нью Содо́мы и Гомо́ры и ѡ выбавле́нью Ло́та (серед. XVII ст. *Хрон.* 30 зв.); Неєма́нъ гетма́нъ цра сірійскаго бы́лъ мꙋ́жь вели́кїи оу па́на своєгѡ и в҆ ꙋчти́вости, бо през него далъ г(с)дь выбавле́ньє сірѣи (Там же, 323 зв.);

визволення, звільнення: Петръ и Федоръ, просили также о возного ку застатю брата своего Семена,... и на огледане ранъ его, и ку выбавеню его съ того двора владычного Яневицкого (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/I, 17);

(рятунок від вічних мук у загробному житті) спасіння: якобы то мели розумѣти бра(т)а его и(ж) бо(г) и(м) мѣ(л) дати выбавє(н)є рукою єго алє ѡни того нє розумєли (II пол. XVI ст. *КА* 34); Бл(с)венъ бъ,... который насъ... оувєсєли(л) оукоха́ны(м) снѡ(м) свои(м), в котoро(м) маємъ выбавєна, и ѡ(т)коупе́на прє(з) кро(в) єго найдоро(ж)шꙋю, и ѡ(т)поу́щенїє грѣховъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Спсе́нїє: Избавле́нїє, Выба́вле́ньє (1627 *ЛБ* 120); кото́ражъ тєды надѣа вызволе́на были звѧ́заномоу кото́раа выбавле́на ѡпоущен҆номоу и якъ са(м) єди́нъ ве́рхъ ѡдръжалъ на(д) мно́гыми (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 150).

Пор. **ВЫБАВИТИ.**

ВЫБАВИТЕЛЬ *ч.* Спаситель, рятівник: про́симо... Ба, абы о́нъ са́мъ нашимъ застꙋпцєю и выбави́тєлємъ былъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Спсъ: Выбави́тєль, спси́тєль: избави́тєль, захова́тєль (1627 *ЛБ* 119).

ВЫБАВИТИ, ВИБАВИТИ, ВУБАВИТИ, ВЫБАВИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого від (із) чого) *(звільнити від якоїсь небезпеки)* врятувати, визволити, вибавити: сам... княз староста луцкий з малжонкою и з детми своими... с того кгвалтовного поломени через явную моц Божую толко в том выбавены (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 126); бо(л)шє потрєба такого цра, избави́тєла, котры(и) бы и(х) вубави(л)... и(з) вазѣна смрти вѣчной (XVI ст. *УЄ* № 29519, 35); проро́къ самойлъ... нє мо́гъ єго вы́бавити ѡ(т) ѡсоужє(н)а, кото́роє бгъ выдалъ на не́го (Острог, 1607 *Лѣк.* 105); мл(с)тивы(и) бъ... зє вшєлаки(х) фрасꙋ(н)кꙋвъ ва(с) выбави(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 387, 1); про́симо... Ба, абы... на́съ ѡ(т) сѣти не́прїатєлъ на́ши(х) з҆ щодробли́вой ла́ски своє́й вы́бавити ра́чилъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Г(с)дь вы́бавивши ѡ(д) не́приатєла, оучини́лъ єго но́вымъ; и Дхомъ своймъ пома́за(в)ши, вино живота и но́вꙋю дха надꙋ в҆ него вли́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 344); одна́ была на по́лю, и крича́ла, и нихто́ нє прибы́лъ, хто́ бы ю́ выба́вилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.);

(кого, що від чого) спасти, вирятувати (кого, що): ꙋтѣшає(т) на(с)... гды за грѣхи жа́лꙋє(м) и за ни(х) плачє(м) и са(м) з҆ ни(х) на(с) вы́бавити мо́жє(т) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 94 зв.); в҆зыва́й ма в҆ де́нь оутрапє(н)а твоєго, а а тєбє́ вы́бавлю, альбо да(м) ти ѡ що ма жада́єш҆ (Дермань, 1603 *Охт.* 7); Сло́во бовѣм҆ то́є Жидо́вскоє, Оса́нна, выкладаєт҆са по Слове́нскꙋ: Спаси насъ Гди, то́ єсть, збавъ нас҆, вы́бавъ насъ з҆ нєво́лѣ панє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); А вы́бавъ дꙋшѣ на́шѣ ѡ(т) гла́дꙋ вѣчногѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 19);

(кого з чого) *(з неволі)* визволити, звільнити: Иди в мо́ци Твоє(и) то́й, ви́бави(ш) Іила з роу(к) медїа(м)скы(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208); гды бгъ з нєво́лѣ ти́ра(н)ской сиса́ры жидѡ(в) вы́бави(л), на зна(к) того добродѣйства, и та́къ вєликои ла(с)ки, дєво́ра и вара́хъ з ра́дости вєлїкои пор҆ва́лиса заразъ до пѣсни(и) и та́нцꙋ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 302); Спаси насъ гди,... вы́бавъ насъ з҆ нєво́лѣ па́нє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); Рꙋвімъ, старѣлса выба́вить єгѡ з рꙋкъ и(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (кого з чого) Вигнати, прогнати: всѣ разомъ повєдили, же ихъ па(н) Янъ Бєлє(ц)ки(и)... з мєнованы(х) має(т)ностє(и) и сє(л) выбави(л) и... зо (в)сєго поѡбиралъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 195).

Див. ще **ВЫБАВЛЯТИ.**

ВЫБАВЛЕНЬЄ *див.* **ВЫБАВЕНЄ.**

ВЫБАВЛЯТИ, ВЫБАВЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого з чого) *(звільняти від якоїсь небезпеки)* рятувати, визволяти, вибавляти: А ѡкаан҆ныи Жидовє... рєкли:... многи(х) єсь выбавла(л) ѡ(т)

розмаиты(х) приг(д) //..., алє собѣ ничого доброго нє можєшь помочи (XVI ст. *УЄ Трост.* 72-73); мовит Гедион до Бога: "если выбавляешъ рукою моею Ізраиля, якъ есъ мовил ото я утыкаю руно волнъ на гумнѣ..." (Вільна, 1600 *Катех.* 47); Свобождáю Ратȣ́ю, выбавлаю (1627 *ЛБ* 111);

(кого від чого) вирятовувати: выда(л) само(г) сєбє за на(с) на смр҇ъть го(р)коую и кр(с)тноую, выбавлаючи на(с) ω(т) моукы вѣ(ч)нои (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 196).

2. *Перен.* (з чого) Викликáти: якъ рóдатса на свѣтъ лю́дє плачȣтъ, та(к) и ω(т)хóдачи прє(з) смєрть з҄ тогω свѣта, дóсы(т) гóйныє слéзы з҄ óчій роди́тєлєй áлбо покрéвныхъ своúхъ выбавля́ютъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 939).

Див. ще **ВЫБАВИТИ.**

ВЫБАДАНЄ *с.* (*стп.* wybadanie) вияснення, пізнання, вивідування: Всѣ Лѣтопи(с)цѣ рȣ(с)киє лито(в)скиє... которы є(м) з ро(з)ны(х) мѣ(с)цъ собраны(х) єм згажа(л), и (в) ω(д)но мѣ(с)цє для выбаданя а досвѣ(д)чєня пра(в)ды истории зноси(л) (1582 *Кр.Стр.* 84 зв.); наслѣдȣ́ймо Сты́хъ шєстокрилáтыхъ природжєна, из҄ бóазню и набожéнство(м) ωсторóжными скры(д)лами тоє... закриваймо, кгды áлбо кȣ прєвынéслымъ и прєвышáючимъ всáкоє створєнє природжéніє вєлмóжностємъ Бо(з)ство высóко взлєтывáти порвéтъса: áлбо кȣ выбадáню спорáжєныхъ прє(з) нéго и нєвы́слѣжєныхъ ты́хъ которыи сȣ́ть рєчéй и спрáвъ встȣповати схочє(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

Див. ще **ВЫБАДОВАНЄСА, ВЫБАДЫВАНЄ.**
Пор. **ВЫБАДАТИ.**

ВЫБАДАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wybadać) (що) вияснити, з'ясувати, дослідити, пізнати: Прочита(в)ши Єп(с)пи ты́и ли́сты, и вы́бадавши пи́лно рóзȣмъ и́хъ, знашли́смы згóднω з҄ тыми мóвами которыи ω(т)тóла пóсланы были (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 216); глȣбóкости бога(т)ства м(д)рости и рóзума Бж҇ого, яко нє выбаданы и нє понáти сȣ́ды Єгó, и нє вы́слѣжєны дороги Єго (Там же, 217).

Див. ще **ВЫБАДОВАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДАЧЬ *ч.* (*стп.* wybadacz) *(той, хто з'ясовує причину чогось)* дослідник: каждаа намѣтность дȣшéвнаа, и кóждый грѣхъ, ωсобливо(г) мытника мáєт҄, и выбадача (Львів, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Див. ще **ВЫБАДЫВАЧЪ.**

ВЫБАДИВАНЄ *див.* **ВЫБАДЫВАНЄ.**

ВЫБАДОВАНЄСА *с.* (*стп.* wybadowanie się) те саме, що **выбадыванє:** Стазáніє: Възыскáніє, выпытова(н)є, выбадова(н)єса. Ді́спȣтáціа, гáдка, спира(н)є, розважа(н)є, розбира(н)є, гада(н)є (1627 *ЛБ* 124).

Див. ще **ВЫБАДАНЄ.**
Пор. **ВЫБАДОВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować) (що) досліджувати, пізнавати, з'ясовувати, вивідувати: нє вѣдаю яковóю свєр҄бáчкою на(д) пристойность тѣкавѣй выбáдȣєтъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Мóвитъ бóвѣ(м), Дх҇ъ выбáдȣєтъ и глȣбóкости Бо(з)скіи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211); Истáзȣю: Вы-пы́тȣю, выбáдȣю, вытагáю (1627 *ЛБ* 51); кнáзь области тéмностєи... выличáючи всѣ... спрáвы... мóлодости, аж҄ до дна ωстáтнєго того, гóрко выбадовáти бȣдȣт҄ (Львів, 1642 *Час.Слово* 267 зв.).

Див. ще **ВЫБАДАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИСА *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować się) (о кім) довідуватися, дізнаватися (про кого): Въстáзȣю: Оузнавáю, розсȣжáю, выбадóвȣюса (1729 *ЛБ* 23); Истазáтєлный: Тóт҄ ω котóром трéба выбáдоватиса, выпы́товатиса (Там же, 51).

ВЫБАДЫВАНЄ, ВЫБАДИВАНЄ *с.* (*стп.* wybadywanie) вияснення, вивідування: Мыта(р)ства са розȣмѣютъ дрȣгимъ спóсобом҄ по славéнскȣ мóвачи, Истазáніа, то єстъ выбадыва(н)а (Київ, 1625 *Коп.Пал.* 156); Той бовѣм҄ конéц҄, и той цєл҄ єст҄ при́повѣсти сєѣ... на погамовáніє нарѣкана ω(т) справєдли́вы(х) бывáючогω спорáжєный, котóроє звы́кло з҄ многого пытáна и з҄ пєчалови́того выбадывáна, ω прощєнї̈ грѣшны(х)... походи́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 37);

(поступове здобування уявлення про що-небудь) пізнавання: ȣмы́слъ бовѣмъ в҄ выбадивáню сєбє самóго и в шȣкáню Г(с)да нєоуставáючїй (Вільна, 1627 *Дух.б.* 83).

Див. ще **ВЫБАДАНЄ, ВЫБАДОВАНЄСА.**
Пор. **ВЫБАДЫВАТИ.**

засѣва́ємѡ,... выбира́ємѡ ни́вꙋ зрожа́йнꙋю, сѣємѡ чꙋле и ѡпа́трнє, а́бы и пра́ца на́ша, и насѣнїє нє поги́нꙋло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 751); Та́кже в' шкѡ́ла(х) бꙋдꙋчїи стꙋдє(н)ти могꙋт' собѣ с то(и) книги сто́и выбирати вѣрши на свою потрє́бꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.);

(кого) *(виділяти якусь особу для виконання певних обов'язків)* вибирати, обирати: якъ же будутъ выбирати межи собою старшого брата цехмистера, на кого зволять, не мает ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); А и(ж) зновꙋ старши(х) выбирати потрєба была... бра(т)я моло(д)шая ꙋстꙋпи(в)ши помоли(в)шися бгу є(д)носта(и)нє є(д)ными ꙋсты избрали... брато(в) чтырє(х) (Львів, 1611 *ЛСБ* 1043, 13).

2. (що) *(мито, податок і т. ін.)* збирати, стягати: А маеть онъ тамъ з своее руки корчомъ роздати столко, колко бы могъ выбирати в каждый годъ по пятидесятъ копъ грошей собе на поживене (Вільна, 1507 *АЛРГ* 128); Гавърило... ꙋ ловы идєть со въсими с тыми лю(д)ми што ꙋ вє(р)хꙋ написано гдє воєвода поєдєть... а тивꙋнꙋ печє(р)скомꙋ которы(и) дань выбираєть два вєдєръця мєдꙋ (1552 *ОКЗ* 43); И сє ва(м) да є(ст) нєбє(з)вѣстно яко сщєници ѡ(т) посѣ(л)ны(х) попо(в) стацыи на памя(т) єп(с)пскꙋю выбирали ма(с)ницѣ ма(с)ла и сыры, а тєпє(р) сѣмєна (Львів, 1607 *ЛСБ* 408, 13 зв.); в. м(с),... будучи на то(м) по(д)старо(ст)вє бєлоцє(р)ко(в)скомъ ѡ(т)... пна по(д)чашого коронъно(го) по(с)та(в)лєны(м),... мыто нєслушъноє ку утяжє(н)ю поводово(и) сторонє выбыралє(с) (Володимир, 1628 *ТУ* 285); Федор Липка // зъ млыновъ полонъскихъ вымер вшелякого збожа през недел дванадцат выбералъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73).

3. (що, з чого) *(витягувати зі середини)* вибирати: въсказал есми и присудил... за раны шкодливые в голове, с которых кости выбираны, Матыса Яблонского тридцат коп грошей (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 183); тамъ же засталы есмо на пчолахъ подраныхъ пана Липлянского, на суверхой сосне Давыда Ивановича Каленского, который з тое сосны медъ выбираетъ (Овруч, 1623 *АрхЮЗР* 4/I, 81).

Див. ще **ВЫБРАТИ.**

ВЫБИРАТИСЯ, ВЫБИРАТИСЕ *дієсл. недок.* **1.** *(вирушати, збиратися в дорогу)* вибиратися; споряджатися: Ямъ... не досмотрил того, якимъ обычаемъ выбиралася, бо-мъ ся того на ней не сподивал (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 281); а теперъ се зде толко на томъ зостало, же южъ, за помочъю Божою, отправоватисе будемъ и въ дорогу възадъ выбиратисе (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 485); Она дей у мене ку матце просилася; ямъ ее... пустилъ, штомъ мѣлъ то все зъ собою взялъ, а долги, хто ми што виненъ, и чогомъ въ тую дорогу выбираючи се, выправити не могъ на реестръ списавши... тотъ есми реестръ зоставилъ и до захованя подалъ (Краків, 1595 *АСД* I, 197); на сє врємня трафили нє на ча(с) ѡ(д)на са(м) єго м(л) выбирається в дорогꙋ (Устя, 1632 *ЛСБ* 515).

2. Відходити, покидати: чомъ изъ ошколы выбираютъ ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходятъ книжници, попове,... на варышѣ и на села (XVI ст. *НЄ* 99).

ВЫБИТЄ, ВИБИТЄ, ВЫБИТЪЄ, ВЫБЫТЄ, ВЫБЫТЬЄ *с.* **1.** *(про двері, вікна)* вибиття, виломлення: просил мене тот врядникъ... Суходолский ...о придане возного на огледане кгвалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличнихъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150);

2. *(захоплення чужої власності, маєтку та ін.)* відбирання (чого), витіснення (з чого): с которыми о тое выбите, побране маетъности, збожъ... в судех належных, але с права належати будет, оферовавшисе правне чинит (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); то(г)ды ѡны(и) выбиты(и)... ѡ(т) выби(т)я, має(т) припозвати того хто єго выбилъ (1566 *ВЛС* 58 зв.); ты(х) помочнико(в) свои(х)... у суду постави(л) и в то(м) ся жало(б)ливо(и) сторонє ѡ выби(т)є з споко(и)ного дєржа(н)я и ѡ бєзправны(и) грабє(ж) водлє ко(н)стытуцєи варша(в)скоє... усправє(д)ливылъ конє(ч)нє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 91); маючи єсчє ѡ(д) анътєцє(с)соровъ позваного кривду и прє(з) выби(т)є части кгрунътовъ... до... доводовъ выслуханя... поводовая сторона просила (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 238); Зоставивши теды делятор с тым же позванымъ за дворомъ

нашимъ особную о выбитъе и отнятъе добръ менованых акцию, тепер толко до всказаня... на позваномъ вин правныхъ за нарушенъе покою... позвалъ (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 166-167);

відсторонення (від чого): Инъфо(р)мацыю котра была межи Клєросо(м) Лвовскимъ А межи Іса(и)єю Балабано(м), Ѡ выбитя и(х) ω(т) Стг҃о Горя И ω По(и)маня Намѣстника, тую ω(т)искати в Канъцєлярыи кся(н)дза Щи(р)бича Пилно (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3 зв.).

3. *(під час воєнних дій)* витіснення, вигнання: Знόвꙋ ѡколо Рокꙋ, асп҃д, по выбитю Фра(н)цꙋзωвъ и Лати́нникω(в) з' Кωнстантінопόлѧ... Царъ... зложи(л) Събωръ в' Кωнста(н)тінополю (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

4. *(градом)* побиття, знищення, вибиття: А где быхмо мы... отъ крывдъ вшелякихъ ихъ не боронили, а у права о кождую речь не заступували... албо о спустошене именей... //...альбо за выбите збожа отъ граду, за ошацованемь приятельскимъ заплатити... не хотели (Полонне, 1601 *АрхЮЗР* 6/I, 287-288).

Пор. **ВЫБИТИ.**

ВЫБИТИ, ВИБИТИ, ВУБИТЬ, ВУБЫТИ, ВЫБИТЬ, ВЫБЫТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(відокремити ударами від чого-небудь; поштовхами викинути)* вибити, висмикнути, вихопити: волна выбила весло из рꙋкоу (1489 *Чет.* 93 зв.).

2. (що) *(про очі)* вибити, виколоти: А хто бы... ѡбєдвє очи выби(л), тогды голо(в)щинꙋ яко чл҃вка має(т) сто ко(п) грошє(и) платити (1566 *ВЛС* 91 зв.); а (в) коня бєлого... ωко правоє выбито (Володимир. 1575 *ЖКК* I, 61); оные коны... посаднивши ступакови тисавому око правое прочь выбили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358);

(про обличчя) розбити, поранити: а ѡбєрноувшисѧ камѣ(н) оудари(в) цр҃ѧ по скόрони, а ємꙋ вши(т)ко лицє воубивь (XVI ст. *УЄ* № 29519, 195).

3. *(ударяючи, зробити отвір)* вибити, виломити: хлопи по(д)даныє то(г) сєла из ы(н)шими мужиками и(н)ши(х) сєлъ в дво(р) сѧ вломили и ꙋ клєти... //...стєнꙋ выбили (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 8-8 зв.); А потомъ, выбивши и вырубавши двери до церкви,... все побрали, пограбили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 159); панове поручники... скочивши до брамы и браму выбивши, вуйшлы (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/I, 392);

(про шиби) вибити: двери... въ синяхъ и окна въ избе выбивши и тамъ се дей до оного дому вламовати почали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129).

4. (кого з чого) *(наносячи удари, примусити покинути місце)* вибити; грубо прогнати: князъ Миколай... зъ многими людми... дворника и дворничку зъ двора выбили и челядь дворную прочь розогнали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 43); пан мой росказалъ вас, пане Красовский, з двора киими выбити (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 92); то па(к)... твоѧ мл(ст)... з ымє(н)я єє́... выби(ли) в которо(м) дє(и) дворє єє́... має(т)ности єє́ зостало (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6); людъ, который тамъ на тотъ часъ былъ изъ церкви шаблями выбили (Галич, 1584 *MCSL* I-1, 99); Панъ Юрє(и)... //...из дрꙋгихъ сєлъ... протєстꙋючи(х)... Кгвалътовънє выбилъ и вытисну(л) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 23 зв.-24); афъфєкътовала, по(з)ваная сторона..., абы и(х) м(л). пановє судовыє супє(р)сєдовали, на дорозє ω(д)проважє(н)я и(х),... и та(м), ω(т)ко(л) єстъ сторона поводовая выбита (Житомирщина, 1639 *ККПС* 194).

5. (кого, що) Вибити, повбивати, знищити: връглисѧ пόто(м) на дво(р) цѣса́рскїй... выби́ли в'шы(ст)ки рымла́ны котόрїи та(м) бы́ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 81 зв.); сынόвє, Іа́кововы вы́шєдши з мѣста, вы́били всє єгѡ вόйско (серед. XVII ст. *Хрон.* 59); пасеку, в которой пнювъ сто тридцат, пчалами осажоных, было, на коренъ, всю выбили и на пожитокъ свой обернули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 470); **на голову выбити** — знищити дощенту (до тла): на фолварку зъ загороды взели: ...ульевъ сорокъ со пчолали на голову выбили, и медъ побрали и пограбили (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/I, 20); Федоръ Липка...// ...пасеку в гаю Баевъскимъ, пневъ деветъдесятъ и чотыри, выпустошилъ и на голову выбилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73).

6. (що) *(витоптуючи, знищити)* вибити: Подъстарости(и)... повєди(л) ижъ тыє броды вси ω(т) сєла Ляховєцъ быдло выбило гоначы ꙋ пущꙋ (1546

ОГ 23 зв.); а ярыны, яко се вышей менованo, всю а всю… выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

7. *(у камені)* вибити, видовбати: Колодє(з) в замъкꙋ почато и по(л) о҃ сажънѧ выбито в скалє воды нє добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); іѡ́си(ф) коупи(л) простыра(д)ло, и знавши съ кр(с)та ѡбви(л) є́го плащєни́цєю, и положи(л) въ гро́бѣ, котрый бы(л) вꙋби(т) в ка́мени (XVI ст. *УЄ* № 29519, 58).

8. *(відтворити, виконати написи на полотні або камені)* вибити; викарбувати: що ся дотычє(т) звоно(в) ино ро(с)кажи(тє) ꙋчинити два звоны… щобы на ни(х) тоє пи(с)мо положєно было которое дали є(с)мо ва(м) на камєни выби(ти) во имя нашє (Сучава, 1558 *ЛСБ* 25); Авхацєсъ Гетманъ Пєрскїй …справилъ со́бѣ ша́тꙋ бѣлꙋю; казал҄ на нєй зло́томъ выгафтовати тваръ Іѡвиша… и ѡ́коло Іо́виша… // напи́съ… да́лъ… выби́ти (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.-53).

9. *(змістити кістки у суглобі)* вивихнути, вибити: на протє(с)та(н)та напа(в)шы,… зыкга(р)мистъ…, въ правоє руки и палє(ц) вєлики(и) выби(л) и выто(л)клъ (Володимир, 1646 *ТУ* 331); одному з нихъ Иовъфимови Скойтинови правую руку выбили, кость по кгру оттяли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 465).

10. *(відібрати майно від кого-небудь на користь іншого)* відчужити: хто бы кого выби(л) зъ споко(и)ного дє(р)жа(н)я та(к) з ымєнья яко ѡ(т)натьємъ людє(и) кгру(н)то(в) то(г)ды ѡны(и) выбиты(и)… ѡ(т) выбы(т)я, має(т) припозвати того хто выбилъ (1566 *ВЛС* 58 зв.); зъ которихъ его урожоные Адамъ, Станиславъ, Мартинъ а Янъ Лаши Стримелецъкие зъ спокойного держанъя выбыли (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127); панъ а(н)дрє(и) сы(н)кгу(р)… с того кгру(н)ту моєго споко(и)ного дє(р)жанья, выбилъ и вытиснулъ (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 95); в то(и) жє ко(н)ститꙋцыи нижє є(ст) написано єстли бы хто в надєю тоє єкъзє(м)пцыи комꙋ кгва(л)то(м) маєтно(ст) // ѡ(т)ня(л) ма бы(т) сꙋжо(н), а я(м) є(ст) кгва(л)то(м) выби(т) з кгрꙋ(н)то(в) мои(х) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.-26); которы(и)… с того кгрунта нашого Стримяти(ц)кого ѡ(т) старожи(т)ноє границы,… выби(л) (Київщина, 1600 *ККПС* 146); а помененый кгрунтъ одняли из оного протестуючых выбили и на потребу власную тое поле обернули (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

11. (з чого) *(з табуна)* виловити, відловити (з чого), відбити (від чого): А хто конѧ з диковъ выбъєтъ на гд(с)ръско(и) зємъли тогды половицы замокъ сѧ дєлить с тымъ хто єго выбилъ (1552 *ОЖЗ* 124 зв.); Такъ жє хто з диковъ конѧ выбєтъ то на(по)лы ємꙋ с тымъ чиѧ зємъла (1552 *ОВін.З.* 134); ѡ(т) коня з дико(в) выбыто(г) три(д)ца(т) грошє(и) томꙋ хто выбъє(т), ѡ(т) то(г) чи(и) ко(н) (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2 зв.).

12. *(про криницю)* викопати: kotoraja studnia poczała buła wybywaty y nemało newybiła pułdesiata sażnia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

◇ **выбити зъ головы** *див.* **ГОЛОВА; выбити зъ мысли** *див.* **МЫСЛЬ.**

Див. ще **ВЫБИВАТИ, ВЫБИЯТИ.**

ВЫБИТИСЯ, ВИБИТИСЯ, ВЫБИТИСѦ *дієсл. недок.* (з ким) *(вчинити війну)* побитися: Ово и я ѡ войско постараю ся И добрє вибю ся зъ нимъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 17).

◇ **выбитисѧ з моцы** *див.* **МОЦЪ; съ памяти ся выбило** *див.* **ПАМЯТЬ.**

ВЫБИТЪЄ *див.* **ВЫБИТЄ.**

ВЫБИТЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (про взір)* вибитий, викарбуваний: на(д) крє(с)то(м) нєрꙋкотворє(н)ны(и) ѡбра(з) ѡ(т)ливаны(и)… по дрꙋго(и) сторонѣ квѣты выбитыє (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 4).

2. *У знач. прикм.* видовбаний, висічений: в҄ то(м) ли то тѧ(ж)ко(м) гро́бѣ исъсѣкано(м) ка́мєни вы́бито(м) маєшь прїати хва́лоу ѡ(т) своє́го сътво́рєнїа (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16).

3. *У знач. ім. (той, у кого відібрали майно)* відчужений: ꙋря(д) замковы(и)… маєть засѧ выбитого пꙋстити в дє(р)жа(н)є (1566 *ВЛС* 58 зв.).

ВЫБИЯНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Прикрашений візерунками: тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованыя кольца выбияные мое, яжовые, позлотистые (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 109).

ВЫБИЯТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выбивати** у 1 знач.: А дверей, яко ѳилялетъ манты-

рытъ, не выбиялъ (Вільна, 1599 *Ант.* 931); которые ничого на туую прозъбу не паметаючы,… туую-то форъту до нихъ выбияли и высекали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫБИТИ.**

ВЫБІАТИСА *дієсл. недок. (діставатися назовні)* пробиватися, виходити: Яко домъ дымꙋ пóлный вывѣвáєтъ єгѡ на зєвнꙋ́трнєє повѣтрє: та(к) дш҃а, напóлнившиса злости прє(з) вє́рхъ выбіаєтъса, и ѡвóцы выдáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫБЛУКАТИСА *дієсл. док., перен.* (з чого) *(позбутися помилкових, неправильних думок)* звільнитися: Жєса зъ блꙋдꙋ пóмысловъ якъ зъ пꙋщи гꙋ́стоє, Выблꙋкати нє мóжємъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4).

ВЫБЛѢДЛЫЙ *прикм.* Зблідлий, *діал.* виблідлий: Цє́зарь //…пи́шє(т)… Манихе́йчикѡ(в) єрєтикѡ(в) познавáти, по пóдлой сꙋкнѣ, по вы́блѣдлой твáри, по хи́трой мóвѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 224-225).

ВЫБОГАТИТИСЯ *дієсл. док.* Збагатитися: ꙋжє пастырє нн҃ѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати выславитиса выго(р)дитиса выбогатитиса …ꙋмыслили сꙋтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫБОЙКА *ж.* Вибійка: Лєвко… мєлъ… това(р) сво(и)… выбо(и)ки… (*пошкодж.* — *Прим. ред.*) тхоровъ о҃з (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 6).

ВЫБОЙКОВЫЙ *прикм.* Вибійчаний: не знашол есми в церкви… рыз двох: одных коленских белыхъ,… а другихъ выбойковыхъ чирвоных (Володимир, 1579 *АрхЮЗР* 1/VI, 65).

ВЫБОРНЕ *присл.* (*стч.* výborné, *стп.* wybornie) вишукано, досконало, витончено: изра(д)нѣ, выбо(р)нє, ѡсобливє (1596 *ЛЗ* 51); Сєго зайстє зъ мєжи всѣхъ Канѡ́нѡвъ нáйболшого, выбо́рнє и наꙋчє́нє зложи́лъ и написáлъ, ст҃ый оц҃ъ Андре́а // Архіеп(с)пъ Кри́тскій, котóрый и Ієр(с)лимитою называ́єтса (Київ, 1627 *Тр.* 618-619); Штóжъ а тóє хвалю́, што подóбно въ свѣти Кóждый мóжєтъ выбóрнє похвáлити чти́ти (Київ, 1633 *Евфон.* 309).

Див. ще **ВЫБОРНО.**

ВЫБОРНО *присл.* Те саме, що **выборне**: зря(д)но, выборно (II пол. XVI ст. *ЛА* 183).

ВЫБОРНОСТЬ *ж.* (*стп.* wyborność) вишуканість, досконалість, витонченість: изащ҃ство, выбо(р)ность (1596 *ЛЗ* 50); Изáщєство: знамєни́тость, прєвышáньє, выбóрностъ, крѣпость (1627 *ЛБ* 47); Прєимѣтє(л)ство: всє що нáзвышъ и на(д)то въ выбóрности, въ положє(н)ю и въ мѣню (Там же, 94).

ВЫБОРНЫЙ *прикм.* **1.** Вишуканий; досконалий, добірний: тварность его свѣтлость Ливанова, выборный яко кедръ,… а весь възъжаданый (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); изащ҃ный, выбо(р)ный (1596 *ЛЗ* 50); по(з)ваны(и) побра(л)… бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) шє(ст) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); Тóтъ ра(з) ви́дачи оу вєли́кого мꙋжа и ѡ(т)ца Антóніа выбо(р)ныи пáлмъ ро(з)чки которїи онъ робилъ, проси́лъ єго ѡ оди́нъ звазокъ ро(з)чєкъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм.II), 3 зв.); вы́талъ єсмь высóкїи кє́дри єгѡ, и вы́борныи кипари́сы єгѡ, и вшóлъ є́смь áжь до грани́цъ єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

2. Те саме, що **выбраный** у 1 знач.: Ми́лый мои бѣлыи а червеныи, выборныи исъ тисячеи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 497).

3. *(гідний наслідування)* зразковий: И на рѡ́зныхъ Єкспедіціахъ Корѡ́нъны(х) Ставáлъ въ дѣлъностєх(х) своихъ рыцєръски(х) выбóрны(х) (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 7 зв.); Стóрожъ бóвѣмъ є́стъ добродѣйства выбóрный (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 288); бы́лъ абовѣмъ Пáвєлъ зáцнымъ и выбóрнымъ шлáхтичомъ зъ насѣнъа Авраáмовогѡ а зъ поколѣна Вєніамі́нова, и Ізраиліта (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23); Изра́дный: Найвыборнѣишїй, найлѣпшїй, выбóрный, пора(д)ный (1627 *ЛБ* 47).

4. *У знач. ім.* Те саме, що **выбраный** у 2 знач.: Гды́жъ тєѡльóгїа с(т): вкóлѣ филюзóфско(м) вакꙋє, А пѡє́тами, и выбѡ́рними бракꙋє (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

ВЫБОРНѢЙШИЙ, ВЫБОРНѢЙШІЙ *прикм. в. ст.* Вишуканіший; досконаліший, добірніший: въи(з)бранъный, валє(ч)ный, выбо(р)нѣ(и)шїй в би(т)ва(х) (1596 *ЛЗ* 34); Ѡ(т)толь Философъ оный выборнѣ́йшїй злосли́вого чл҃вка живóтнымъ нáгорши(м), якобы наѡкрꙋтнѣ́йшєю бє́стїєю манꙋєтъ (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Если теды въ словахъ

похвалныхъ вага, то Павла и выборнѣйшимъ // и настаршимъ мусишъ признати (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 445-446); Прєсли́чнаѧ Кролє́вно, Ра́йскихъ Са́дѡвъ Цвѣтє, Выборнѣйшїй Клєйно́тє з҄ людїй на то́мъ свѣтє (Київ, 1632 *Євх.* 304).

Пор. **ВЫБОРНЫЙ.**

ВЫБОРЪ, ВЫБОРЬ *ч. (можливість вибрати що-небудь)* вибір, відбір: ѡ҄т҄ спра́вы кото́рыми попꙋска́ючи справꙋет҄ та́къ, жє́бы чл҃къ был҄ досвѣдчонъ, и явнымъ был҄ во́лный выборъ во́ли чл҃чой (Вільна, 1627 *Дух.б.* 145); **якь на выборь** — як на підбір: По́томоу́ а́лєньть на цѣсарьство стоупиль, и то(т) зара́жєнъ бы́ль арїа́нскою є́рєсю ма́ючи па́ны(и) свои якь на вы́борь єрєти́ки всѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 264).

ВЫБОСТИ *дієсл. док.* (що) Виколоти: єсли жє око твоє правоє соблаж҄нає(т) тѧ выбоди єго и връзи ѡ(т) сєбє (1556-1561 *ПЄ* 32 зв.).

ВЫБРАКОВАТИ *дієсл. док.* (що) *(сортуючи, відібрати)* Вибракувати: и то, што бꙋдєт з вѣдомомъ того єго мистра выбраковано то мнѣ кнѧз... часꙋ ѡстатных роков заплаты вытрꙋтити маєт (Вільна, 1555 *AS* VII, 10).

ВЫБРАНЄ, ВЫБРАНЪЄ, ВЫБРАНЬЄ *с.* **1.** Обрання: Выбраньє на папєжъство и окоруноцєне его (1582 *Посл.лат.* 1129); ку тому (и) зъ ст[о]роны розводовъ малъжєнъских и о выбраньє своего патриаръхи по смерти Иосифовой (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1107);

вибрання, вибір (Богом): Ґдыжъ ани доскона́лый чл҃вкъ до до́брогѡ, ани в҄ грѣха́хъ зато́нꙋлый..., до зло́го, мꙋсомъ яки́мъ приві́зꙋєт҄сѧ: ѡ́вшєм҄ ма́єтъ вла́дзꙋ бы́ти на́чин҄ємъ выбра́нѧ и живота (Вільна, 1627 *Дух.б.* 154).

2. *(про податок)* збір: заты(м) ѡ вины в правє ѡписаныє дрꙋги(и) ма(н)да(т) ѡ своєво(л)ноє бра(н)є и выбра(н)є чы(н)шо(в) в мє(с)тахъ и мєстє(ч)кахъ и во (в)сихъ и(х) села(х) в том староствє пєрєяславско(м) бꙋдꙋчы(х) (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3166, 1); Лукашъ... А ѡни(с)ко... до вєдомости доносили и(ж) ѡни бꙋдꙋчы ѡбраными выбранъє поды(м)ного чво(р)га... выбравши до ска(р)бꙋ рєчи посполитоє привє(з)ли (Луцьк, 1649 *ПИ* № 45).

3. Крадіж, покража: также и всего мѣста мєсчан Михайловских з домов,... в броварох выбранѧ котлов, а особливе маєтности рухомое (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); и знать чинячи на великое утажене и выбране троха позосталое живности и субстанции тамошнихъ зоставаючихъ подданыхъ (Кременець, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 437).

Див. ще **ВЫБИРАНЄ.**

ВЫБРАНЕЦЬ, ВЫБРАНЕЦЪ *ч.* Піший воїн, новобранець нешляхетського походження: панъ староста... зобравши... бояръ, выбранцовъ, гайдуковъ своихъ немало, зъ оружъемъ войне належачой... //...маетность мою... грабити... казалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 157-158); демя(н) филипу(в) выбранє(ц) (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 3); зославъшы умы(с)лнє на то(т) актъ людє(и) по(д) ѡсмъсотъ служалы(х), дракгановъ, вєнъкгровъ,... выбранъцовъ, зъ стрє(л)бою ѡгнистою мушкєтами, ручъницами (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 237).

ВЫБРАНЫЙ, ВЫБРАННЫЙ, ВЫБРАНЪ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (якого виділяють серед інших)* вибраний: онъ теды нехай власть свою подастъ мужомъ выбранымъ, которые бы працы подорожніе знести могли (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 135); окро́мъ того йного кгрбо́унту нихто нє мо́жєтъ заложи́ти твє(р)дости. а з ни(м) сѧ згожа́ючи пє́тръ ст҃ый того́ жъ ка́мєнємъ вы́бранымъ на которо(м) бꙋдоу́єтсѧ домъ дх҃овный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.); Ґды́жъ до ты́хъ Ап(с)лъ Пє́тръ мо́витъ: вы́ єстє ро́жай выбра́ный, цр(с)коє сщ҃єнїє, На́ро(д) ст҃ы(й) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 3); Избра́нъ: Выбранъ, ѡ(т)лꙋчє́нъ, назначєнный (1627 *ЛБ* 45); **выбраноє начинє** *див.* **НАЧИНЄ.**

2. *У знач. ім. (особа, вибрана з певною метою)* вибранець: А потомъ Христо(с)... которы(и) взявшы ѡ(т) бога... росказа(н)є ѡноє напєрє(д) пєрє(д) ꙋчениками своими прєкладаюч(и)... то А звла́ща на то з особна выбраны(м) залєцалъ (Хорошів, 1581 *Є Нег.* 1); вєлика ли(ч)ба выбраны(х) которыи буду(т) захованы ѡ(т) по(м)сты божєи (XVI ст. *КАЗ* 613); Третее речетъ Христосъ: "Наслѣдуйте, што наготовленно вамъ царство исъ початку свѣта", али ище свѣтъ не бывъ, а оно выбраннымъ готово естъ царство небесное (XVI ст. *НЄ* 12); Выбра́ныхъ тво́ихъ на обла́кѡхъ потыка́нѧ, И з ними́ в животѣ

вѣчно(м) роскошωва́нѧ (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); Ѡ нєвѣдомый створи́тєлю свѣта б͠є. яко сѧ ди́внє справꙋ̀є(ш) з на́ми, яко вдѧ́чнє и ми́ло з выбра́ными твоими ро(з)рѧжа́єшъ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 36 зв.); Наꙋча́єтъ, ижъ вѣрныи, и выбра́ныи Хвы... ма́ютъ ωдѣдичити в҆ кролє́вствѣ нб(с)номъ живо(т) вѣчны(и) (Львів, 1646 *Зобр.* 55); **выбраный божий** — віруючий, християнин: хто́ жъ смє́ртєлныхъ мо́жєтъ собѣ всѣ(х) вѣрны(х) и вы́браныхъ бж͠їихъ, по всѣ вѣки по всѣхъ мѣсцахъ боу́дучи(х) об҆зира(н)є опатрова́ньє и рѧжє́ньє правди́вє привлаща́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 164 зв.).

ВЫБРАНЬЄ *див.* **ВЫБРАНЄ.**

ВЫБРАНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Кращий із вибраних: Хрисостомъ... Павла святого о выбранѣхъ выбранымъ и надъ выбраныхъ выбранѣйшимъ апостоломъ называетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 412).

Пор. **ВЫБРАНЫЙ.**

ВЫБРАТИ, ВИБРАТИ, ВЫБРАТЬ, ВУБРАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) *(виділяючи за окремими ознаками, відокремити від інших предметів)* вибрати: С кроиники Бѣлскогω рє́чи потрєбныи вы́браны (1509-1633 *Остр.л.* 126); єдна(к) жє выбра(в)ши нѣкоторыє артикꙋлы ω(т) вм(с), на право(с)лавны(х) сопротивобо(р)но и хꙋлно рєчє́ныє,... пытати вм(с) бꙋдꙋ,... я(к) то(т) дꙋ(х) зара(з)ли́вы(и) ...//...с пєкє(л)нои ω(т)хланѣ вылєтѣ(л) (1598 *Виш.Кн.* 277 зв.-278); Не безъ прычыны,... положылемъ тутъ немало словъ ѳиляледовыхъ, съ книжокъ его выбравшы (Вільна, 1599 *Ант.* 713); Марѳо, журишъ ся и хрупишъ много, а лишъ одно надобѣ, чомъ Марія добрую часть выбрала, що не выдиметъ ся вытъ неи (XVI ст. *НЄ* 42); ωнъ бы(л) ω(т) б͠а выбра́ный найвѣрнѣйши(и) зо всѣ(х) израи(л)тѧнъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 249); Нє ѡ́вый ли є́стъ постъ котóрогом҆ я вы́бралъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 67); А выбравши л͠ мóцных людє́й послáлъ ночью, и росказáлъ и́мъ мóвячи: оучините́ засáдкꙋ за мѣсто(м), а нє ω(т)ходи́тє дáлєй (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.).

2. (кого) *(виділити якусь особу для виконання певних обов'язків)* обрати, вибрати: По нє́мъ вы́брано на кролє́вство сн͠а єгó владисла́ва (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); а к томꙋ длѧ лепшого розознанѧ рѣчи по два с панов рад наших... к собѣ выбрáли (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); И сходитися уреченого дне до брата старшого цехмистра, кътого събѣ выберуть (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 51); А кгды пришло до присеги, па(н) Прєжо(в)ски(и),... человєко(в) шє(ст) ку присєзє с пано(м) Прєжо(в)ски(м) выбра(л) (Житомирщина, 1584 *ККПС* 59); Найпрѣшє бы(л) вꙋбра(н) на то(т) оу́рѧ(т) ма(т)ѳєй г(д)ы мєтáли лі́осами з ва(р)сáвою. тєды и(х) вꙋбрáно въмѣсто іꙋды (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); А кого бы братя выбрали на старѣшынство, а ωнь бы ся збороня(л) бєзь причыни слушнои винєнь дати тры бєзмѣны воску (Львів, 1602 *ЛСБ* 369).

3. (що) *(мито, податок, данину)* стягнути, зібрати (що з кого): тую дань выбравши дѣлити имъ на полы (Кошир, 1502 *AS* I, 148); што бꙋдєт ωного мыта єго за тыи прошлыи часы выбрано, твоѧ бы Милость казалъ то засѧ ємꙋ поωтдавати конєчно (Краків, 1539 *AS* IV, 191); г(с)дрь мо(и)... рачили... намє(н)шему служєбнику и бгомо(л)цу... чрє(з) листъ ро(з)каза(т) Абы(х) с по(д)даны(х)... да(н) мєдовую и грошовую выбра(л) (Київ, 1555-1568 *Гр.Мат.* 1); И тотъ податокъ каждый з людєй своих самъ выбравши,... до бирчихъ повєтовыхъ ωтдати маєть (Вільна, 1566 *AS* VII, 89); А (с) ты(х) по(д)даны(х) пода(т)ки ю(ж) на сєбє выбра(т), с которы(х) выбрано было... дани мєдовоє кадє(и) шє(ст)на(д)ца(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180).

4. (кого, що) *(захопити кого-, що-небудь, взяти зі собою)* забрати: кгды Татаровє пришли на Волынскꙋю зємлю бєз вєсти и в тот часъ и тоє имєнє Чєрнчє-Городок на корєн сказили и людєй всих выбрали, в тєн час и лист сꙋдовый в них згинꙋл (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV, 354); А то всє... кнзь... ꙋчинившы тую маєтно(ст) выбравшы шкоды и грабєжы таковыє подєла(в)шы... всю ωнꙋю ωсадꙋ ωгнє(м) спали(л) (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); лю(д) єди(н) татарє выбрали, дрꙋги(и) ω(т) мєча погину(л) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180).

5. (що) *(витягти із середини що-небудь)* вибрати: Ато ис тою цєглою сꙋмꙋючи котораѧ ꙋ печи выпалєна вжє а нє выбрана (1552 *ОКЗ* 37); мѣсяца Априля... стала ми се въ бору шкода: подрубано

сосну бортную,... и съ тое сосны медъ выбрано (Володимир, 1608 *Ив.* 287); И то все, своволный учинок свой, пополнивши, з добром мѣста Михайлова и мѣстечка Ярославя з домов, з гумен, с подварков выбравши, на розные части межи собою роздялек учинили и з собою на пожиток свой попровадили (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); з столпъцєвы(х) бракω(в), которые в бляшаной пѹшцѣ сѹтъ выбралє(м) лѣпшихъ, з ω(д)ны(м) чи(р)воны(м) цє(л)ны(м) зло(т) 12 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 1 зв.).

◇ **очи выбрати** *див.* **ОКО.**

Див. ще **ВЫБИРАТИ.**

ВЫБРАТИСЯ *дієсл. док.* (від кого, з чого) **1.** *(вирушити, зібратися в дорогу)* вибратися: И посылалъ дей есми до пана Патрикия... жебы ко мне жону мою зо всимъ, с чимъ от мене выбрала ся, послали (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); Томоу, нє дивуйсѧ, а́бовѣ(м) подви(г) и бо(р)ба є(ст) жи́знь та́ѧ, котороє ти нє знає(ш): бо єще єси на во(й)ноу нє выбра(в)сѧ (1596 *Виш.Кн.* 249); кото́рый то іо́на ни́м сѧ з до́мѹ, с кра́євъ свои́хъ вы́бралъ... В то́мъ те́ды ча́сѣ... иси́доръ словакъ... ω(т) па́пы ри́мского ли́сто(м) прїє́халъ (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 34).

2. *(ідучи, опинитись у певному місці)* вийти, вибратися: Потомъ с тамъто(л) идучи далє(и), опу(с)чаючи ωдєнъ долъ въправє, а другимъ доломъ идучи, и вє(р)ховин[ою] выбрали(с)мосѧ в полє (Київщина, 1639 *ККПС* 263).

ВЫБРАТЬ *див.* **ВЫБРАТИ.**

ВЫБРЕСТИ *дієсл. док.* (з чого) Виправдатися, очиститися: кгды с ты(х) плє́токъ приточо́ны(х) вы́бридє(т), и оныє на́мъ правди́выми бы́ти вы́вєдєтъ... тогды ажъ в то(т) ча(с)... вѣрити боу́дємо могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 152 зв.).

ВЫБРИТВИТИ *дієсл. док.* (що) Виголити: а ты што розѹмѣє(ш) ω собѣ, выбри(т)вивъши потылицю, макгє(р)кѹ Вєръ(х) ро́га головного повѣсивши,... тобыли покаѧнїѧ нє трєба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.).

ВЫБРЪНУТИ *дієсл док.* (*стп.* wybrnąć) *перен.* (з чого) виплутатися: В бѣда́хъ оуроди́лємсѧ, с кото́рыхъ и́лє кро́ть вы́бръниѹти хочоу́, и нѣкгды нє могѹ подо́бно сѧ в ни́хъ скончоу́ (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 22).

ВЫБУДОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вибудувати, збудувати: на которых кгрунтах и добрах наших кролевъских, не маючи намней жадного права, место Хорол..., слободъ и осадъ новых килкадесят выбудовалъ (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 177).

ВЫБЫВШИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вибулий: Оповедали... панъ Базилиусъ... и панъ Станиславъ... ижъ дей, по смерти выбывшого архимандрыта... Ионы, его кролевская милость рачилъ ...церковъ соборную... взяти (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 18).

ВЫБЫТЄ *див.* **ВЫБИТЄ**

ВЫБЫТИ *див.* **ВЫБИТИ.**

ВЫБЫТЬЄ *див.* **ВЫБИТЄ.**

ВЫБѢГАНЄ *с.* *(швидке покидання якось місця)* вибігання: ри(с)та́нїє, выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, га(р)цо́ва(н)є (1596 *ЛЗ* 73); Риста́нїє: Выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, гарцова(н)є (1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВЫБѢГАТИ.**

ВЫБѢГАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(бігом залишати яке-небудь місце)* вибіга́ти: а ты́и кото́рыи были внѹтръ мѣста... гды́ ωба́чили, же нєпрїа́тєлѣ въ мо́ри поги́нѹли,... бра́мы мѣсцкїи ωдомкнѹли, и́ крычачи́, и вола́ючи на нєпрїа́тєлѣ выбѣга́ли (Київ, 1627 *Тр.* 662).

2. *Перен.* (з чого) Зрікатися, відрікатися (чого), відступати (від чого): ω(т) похотєи тєлєсны(х) ро(з)игравшїи(с) борє(ц) с помо(ч)нико(м) дїаволо(м), на погибє(л) дшєвнѹю изъ вѣры выбѣгає(т), и въ тѹ(р)скоє ωбрѣза(н)ство въпадає(т) (1596 *Виш. Кн.* 252 зв.).

Див. ще **ВЫБѢЧИ.**

ВЫБѢЛѢТИ *дієсл. док.* *(стати чистим)* вибіліти. *Образно:* Прїйдѣтєжъ тєпе́ръ а бѹдємω сѧ росправова́ти, мо́витъ Всєдєржи́тєль Г(с)дь, хотъбы были грѣхи ва́ши якъ ша́рлатъ, якъ снѣгъ вы́бѣлѣютъ; хо́тъ бы сѧ чирвонѣли якъ че́рвєцъ, якъ во́лна бѹдѹтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020).

ВЫБѢЧИ, ВЫБЕЧИ *дієсл. док.* **1.** *(бігом залишити якесь місце)* вибігти: а па(н) послыша(в)ши вола(н)є людє(й) зобраны(х) с коморы ѹ во(д)но(и́) кошу(ли) выбе(г) (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id;

1810, 20 зв.); Ѡ(к)синя… маючи… на мєнє з да(в)ны(х) часо(в) гни(в) и васнь, выбєгши з добра своєго кочо(р)ского,… мєнє… саму… сто(р)совала (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); мєщанє… запомнѣвши бга… и выбє(г)ши с цркве ѡ полълиторгиє (!) назбирали собѣ помо(ч)никовъ ѡ(т) шлѧхты… вбѣгли до цркве зо ѡрѫжиємъ и стрєлъбою (Київ, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 32, 1); ѻнаѧ тє(ж) клєопа́тра соромотнє // з пала́ты вы́бѣгла (серед. XVII ст. *Хрон.* 400 зв.-401).

2. *(опинитися попереду)* перегнати, випередити: як' бовѣм' в' бѣганю ѡ за́водъ, бѣгѫчи во́зом' а ѡди́нъ дрѫго́го выпєрєжа́ючи, гамѫєтъ, и задє́ржѫєтъ доганѧ́ючого, жєбы нє вы́бѣгъ, и па́лмы звитѧ(з)ства нє ѡдє́ржалъ: та́къ и мы́сли дшѣ и грѣха, бѣгаютъ в' члвкѫ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11).

3. *Перен.* (з чого) Зректися, відректися (чого), відступити (від чого): Тыє сами и(з) вѣры выбѣг'ши, во я́мѫ бє(з)вѣрїа впа́ли (*Виш.Кн.* 254 зв.).

Див. ще **ВЫБѢГАТИ.**

ВЫВАЛЕНЄ *с. (вибиття чогось сильними ударами)* повалення, знищення: [пєрсѡвъ] а робо́та и́хъ была вє́длѫ(г) намо́вы гото́вана з' обо́хъ сторѡ́нъ зємли впра́вдѣ арма́тѫ до штѫ́рмѫ и вывалє́нѧ мѫ́рѫ способо́нѫю зближа́ли (Київ, 1627 *Тр.* 661); А бъ пєрсо(м) до хага́на пристѧ заборони(л) за́бив'ши нєма́ло ты(х) кътóры(и) єди(н) до дроуга́го посыла́ли… по зє́мли в'правдѣ гар'ма́тоу до штоу́рмоу и вывалє́нѧ мѫ́рѫ спосóбноу близ'ко приближа́лисѧ по мóрю (1645 *УЄ* № 32, 366).

ВЫВАЛЕНЫЙ, ВЫВАЛЕНЪ, ВЫВАЛАНЫЙ *дієприкм.* Поборений, подоланий: бути побореним смертю; померти: и мы всѣ мєншїи пла́чмо и рыда́ймо: понєва́ж' оупалъ Кє́дръ, то є(ст) архїма́ндрїтъ на(ш) вы́валєнъ є(ст) прє(з) сєки́рѫ смє́ртнѫю з' доча́сногѡ живота (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 18);

у знач. прикм. повалений, вивалений, поламаний: видє(л) тє(ж) єсми… (в) коморы пєрє(д) гри(д)нєю ѡ(д)вє(р)ки вырубаны и вывалѧны (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 24); А на доводъ того всего ставил возъного… который… видєлъ и оглядалъ ворота вываленые, двери, окна,… такъ же столы посеченые (Луцьк, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 813).

ВЫВАЛИТИСЯ, ВЫВАЛИТИСЕ *дієсл. док. (упасти, зруйнуватися від часу чи удару)* обвалитися; звалитися: стена у светлицы от стайни вывалилася (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/III, 350); скоро ижъ [дверей] трохи порушоно, зъ гаковъ спали и вывалилися, только на засчепъци зависли (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 317); копє(ц) має(т) быти ѡкру(г)лы(и), а ту(т) выра(з)нє зна(т), жє подлуговаты(и), яко дєрєво сє вывалило, — та(к) тєжъ, по(д)луговата зємъля сє усыпала (Житомирщина, 1639 *ККПС* 211).

ВЫВАЛАТИ *дієсл. док.* (що) Вивалити, виламати: в гри(д)ни ѡ(к)на порѫбали // и (в) дву(х) дє(и) комо(р) двєри повырубова(ли) и ѡ(д)вє(р)ки вывалѧли (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 23-24).

ВЫВЕДАНЄ *див.* **ВЫВѢДАНЪЄ.**

ВЫВЕДАТИ *див.* **ВЫВѢДАТИ.**

ВЫВЕДАТИСЕ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТИСЯ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТИСѦ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТЬСЯ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЕНІЄ, ВЫВЕДЕНЪЄ *с.* **1.** Розслідування, вияснення, встановлення: кгды есмы до мужей Скалинскихъ о выведене следу послали и впомнели,… тогды оные Скалинъцы тое жъ годины… намъ о шкоде своей… отповедали (Кременець, 1594 *АрхЮЗР* 6/I, 243); Потомъ панъ Былчинскій тымъ же мещаномъ и предъмещаномъ и селамъ околичнымъ на громаду другую зыйтысе, для лепшого выведеня и опыту (Луцьк, 1596 *Ив.* 283), п(н)у По(д)коморому брасла(в)скому акторови за вывєдє(н)ємъ инквизицыи и доводы єго пра(в)ными кгру(н)ты єго выбитыє камєного(р)скиє на єго м(л) кнзю янушѫ ѡстро(з)скому… присѫжоно (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82); в которо(и) справє и(х) м(л) пановє судовыє нє су(т) су(д)ями, алє ты(л)ко до є(к)зєкуции тую справу приводєчи, слухачами, по вывєдє(н)ю ду(к)ту своєго и(н)квизиции нє має(т) потъкати (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

2. Створення; походження: А кѫ томѫ сходи́тисѧ дво(м) пєрсóна(м) на вывєдє́нїє и выпѫщє́нїє єдинóй, а́лбо ѡпрóчє гдє́ и ѡсóбно прєбыва́ючи Дха пєрсóна бѫдєтъ розѫмѣна, а́лбо в' ты́хъ жє котóрыи єи

выпȣщáютъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 290).

Див. ще **ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

Пор. **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВЕДОВАНЄ *див.* **ВЫВѢДОВАНЬЄ.**

ВЫВЕДОВАТИСЯ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТИСА *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТСЕ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВЕДЫВАНЬЄ *с.* Те саме, що **вывѣдованье**: того чоловѣка забитого тамъже вынесть казалъ, и выведыванье на той громаде,... водлугъ права, передо мною чинилъ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); А потомъ на завтрее, для лепшого выведываня съ тою жъ вышейменованою шляхтою до села Велигора ехалъ (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 339).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

ВЫВЕДЫВАТИСЯ *дієсл. недок.* (о чім, о кім) Те саме, що **выведоватися** у 2 знач.: таковы(и) ѡгнємъ має(т) кара(н) быти чого врядъ на(ш) с пи(л)но(ст)ю стєречи и ѡ то(м) достато(ч)нє вывєдыватися має(т) (1566 *ВЛС* 95); вы, ведаючи какую шкоду,... черезъ злодейство учиненое, уже копа не одынъ разъ была, на которыхъ копахъ пытали, абы каждый отъ себе зъ особна о зълодеи выведыватися,... не сталъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 62).

Див. ще **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕЗАТИ *див.* **ВЫВАЗАТИ.**

ВЫВЕЗЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Привезений, вивезений: дерева вывезеного // зготованого, выправленого дубового на три церкви семъсотъ, по полъпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовских (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 226-227).

ВЫВЕЗТИ *дієсл. док.* (що) *(везучи, забрати кого-, що-небудь з якогось місця)* вивезти: jesli..., powynny derewo wyrobyty, a zemiane i meszczane majut wywezty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 19); якъ дєрєво в которо(м) бо(р)ти и(х) будȣ(т) ѡбалитсѧ со бчолами або бє(з) бчо(л) во(л)но имъ ȣлє(и) з бо(р)тью выпу(с)тити и вывє(з)ти (1566 *ВЛС* 86 зв.); съ тогожъ гȣмна,... вывезъ, ячменю полтора стога (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 21); Ян Забло(ц)ки(и) взялъ и вывєз з бȣды сє(м) бочо(к) поташȣ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 50); 6 возовъ рȣмȣ вывєзено (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8); И вы́вєзши єгѡ далéкѡ, заби́ли єгѡ ка́мєнми и оу́мєрлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 137); ма(л)жо(н)ку свою... зта(м)то(л) зо вси(м) ѡхє(н)дство(м) и домо(в)ство(м) свои(м) выве(з)ти нє мо(г), уєха(в) (Житомир, 1650 *ДМВН* 198);

(везучи, доставити що-небудь у якесь місце) вивезти, відправити: хотѧ бы хто колько солѧнокъ выве(з) якого(ж) кольвєкъ збо(ж)ѧ на торъгъ тогды только пєнє(з) дають (1552 *ООвр. З.* 103); што єщє на сторону нє вывєзєно было абы дє(и) и тепє(р) в цєлости стояло до наȣки єго кролє(в)скоє мл(сти) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); Позволяю тежъ пану Авраму Якубовичу дерева съ пущи нашое на дви комяги,... вывезти до Устилога албо до Коритницы (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268).

Див. ще **ВЫВОЖИВАТИ, ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВЕЗТИСЯ *дієсл. док.* Виїхати, забратися, винестися: потомъ... поехали дей есмо до другого имени... абы такожъ... съ того имення его милости, Бормакъ, и зъ двору ся вырумовали и вывезли (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 76).

ВЫВЕНОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Викупити посаг: А є(ст)ли дєти або бъли(з)киє ȣсхочуть єє с тоє трєтєє ча(с)ти за живота єє вывєновати тогды маю(т) всю сȣмȣ пєнєзє(и)... заплати(ти) то(ж) тоє имє(н)є к рȣкам своимъ взѧти (1566 *ВЛС* 61 зв.).

ВЫВЕРГЪ *ч.* Недоносок, викидень: Изве́ргъ: Нєдоно́сокъ, вы́вєргъ, албо дитѧ́ ме́ртво нарожéноє, вы́пороткъ (1627 *ЛБ* 45).

ВЫВЕРЕЧИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) *(викинути що-небудь звідкись, зі середини чогось назовні або геть)* викинути, скинути: и поймав'ши єго [дѣдича] забили. и выв'рг'ли вонь из винограда (1556-1561 *ПЄ* 174 зв.); прошу вашое чуйности, хотяжь полно начынили клопотовъ, абы не были утрапени, ани и зъ собранія были вывержены (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); з зазрости пога́ни хо́тѣли ко́сти єго вы́вєрєчи з' гро́боу, а затра́тити (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34); з' ро́скоши Ра́йскои выгна́н'цами ста́лисмо, и

вы́вержеными пре́з҇ за́зрость во́жа зло́сти оужа и непрїѧтелѧ, внѣвечъ обе́рненого, длѧ вынесло́сти (1627 *Тр.* 10); А Сыно́ве Кроле́вства бꙋ́дꙋт҇ вы́вержены в҇ те́мности зевнꙋ̑трныѣ, тамъ бꙋ́детъ плачъ, и згрита́нїе зꙋбо́въ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 361).

2. (що) *(не приймати чого-небудь)* відкинути, відхилити: первых свѧтых папежовъ своих и всѣ порядки с церкви вывергли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Прето молюся, сестро Домникие,... постарайся,... жебы того мучителя диявола спосредѣ себе днем спасительныя пасхи, воскресения христова, упразднили и вывергли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194).

3. (чого, від чого) Позбавити (чого): адамъ и євга... вывержены были наслѣдничества раиско(г) (1489 *Чет.* 329); кто... не приоболокъсѧ в҇ тѣло безгрѣшное: бꙋ́детъ вы́верженый ѡ(т) збаве(н)ѧ и живота, кото́рый сѧ да́етъ пре(з) єгѡ тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125);

відсторонити: котры(и) в҇ єв҃(г)лїи своѥ́й товаришу(м) свои(м) в҇про(д) ѡповидѣ(л), и(ж) выве(р)жены(х) васъ з межи себе ꙋчинѧ(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451); патриархи,... римскаго папу,... с помена церковнаго вывергли и прокляли, яко разорителя православнаго собора Никейскаго вѣры (1608-1609 *Виш. Зач.* 216);

(з чого) *(проголосити чужим церкві)* відлучити (від чого): за що з церкви всѣ выверҗены сут и жадноє святины не мают (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46).

ВЫВЕРЖЕНЄ, ВЫВЕРЖЕНЬЄ *с.* **1.** Відкидання, відхиляння, нехтування: Пе́внаѧ єстъ ижъ Хс҃ квасного хлѣба не ѡ(т)ве́рглъ, кгды бно ѡ выверже́нꙋ ква́сꙋ мо́вилъ Не ре́клъ бо́вѣмъ выстерѣга́тисѧ ѡ(т) ква́са хлѣбного, але ѡ(т) наꙋки Фари́сеискои... и ѡ(т) застарѣлого злы(х) оучи́нкѡ(в) на́логꙋ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 258).

2. Відторгнення, відчуження: изали на тѧ пришло убоз҇ство хво иза́ли и ты выверже́нье за вы́стꙋ̄пок҇, ма́ешъ за згорше́нье комоу (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 41).

◇ **выверженє устъ** *див.* **УСТА.**

Пор. **ВЫВЕРЕЧИ.**

ВЫВЕРНЕНЬЄ, ВЫВЕРНѢНЄ *с.* **1.** *(погана поведінка)* розбещеність: Развраще́нїе: Вывернѣ(н)е (1627 *ЛБ* 104);

(поганий, підступний, шкідливий учинок) капость: А нынѣшнего ча́сꙋ, котрі́й тѣло и дш҃ꙋ оуформова́лъ, то́тъ прише́дши зно́ситъ все зло́го дїа́вола, выверне́н҇е и, его в҇ мыслахъ гнѣздѧ́чїисѧ по́стꙋпки ѡ(д)новлѧ́етъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 94).

2. *Перен.* Порушення; повалення: *Образно:* такъ и Бг҃ъ, (понева́жъ Пога́н҇скимъ и окрꙋтнымъ сꙋровством҇ шалѣючїѣ бѣсѡве, на вывернє(н)є покою всю́ды найдꙋют҇сѧ,) длѧ оборо́ны на́шеѣ постанови(л) во́йска Аггл(с)кїѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 228); а хоть бы и былъ фꙋдаме́н҇томъ, теды не мѣлъ бы быти кꙋ ѡбаленю бꙋдова́ньѧ, и кꙋ выкорененю и выверненю правди́вого фꙋдаме́н҇тꙋ црк҃ви каѳолицкое (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.).

Пор. **ВЫВЕРНУТИ.**

ВЫВЕРНУТИ, ВИВЕРНУТИ, ВЫВЕРНУТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого) Вивернути; перекинути, перевернути: особу духовную шарпаючи и бючы, посполу з другими едучого з лоди въ воду кгвалтомъ... повыпихали и зъгола зъ лоди вывернули (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 583); тоє в҇се, в҇ чомъ ти ся найлꙋчше кохалъ, и найскри(т)шїи рѣчи всѣ твои винайдꙋтъ, такъ ижъ и ѡ(д)ръ твой, на которо(м) ти лежалъ... виве(р)нꙋтъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268).

2. (що) *(зрушити з основи)* повалити, зруйнувати: вежꙋ па(н) бо(г) кгва(л)товны(ми) вѣтрами зь фꙋ(н)даме(н)тꙋ выве(р)нꙋ(л) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); образи́лисѧ тымъ ба́рзо, а поима́вши про́та обѣсили, инокѡ(в) всѣхъ мечоу по(д)дали, монасты́ръ спиргомъ и зо всѣмъ запали́ли и вывернꙋли (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 54 зв.); мо́ви(т), же средостѣнїе мꙋрꙋ розме́тано и розва́лено єстъ, и зно́вꙋ в нѣкоторой ча́сти не до конца и не з грꙋнтꙋ вывернено (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75); Ха́ганъ... кꙋсилсѧ и за́мысл҇ мѣлъ пре(з) тыхъ кото́рыи земле́ю воєва́ли мꙋры мѣсцкїи вывернут҇... были гото́выи (Київ, 1627 *Тр.* 661); Ла́комство, // або сребролюбїе... мнѡгїѣ до́мы в҇нѣвеч҇ ѡбернꙋло: мѣста вели́кїѣ з҇ грꙋнтꙋ вывернꙋло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 358-359).

3. (що) *(перевернути що-небудь внутрішньою*

стороною назовні) вивернути: зтагни ми боты и ѹхандожъ поты(м) на нихъ положи вывернѹвши панчохы (к. XVI ст. *Розм.* 40 зв.).

4. *Перен.* (кого, що) *(віру, погляди і т. ін.)* змінити, видозмінити, перекрутити: ѡ(т)ту(л) же є(ст) на то(т) стань высажо(н) не понє(с)са в пыху котораа бы єго выве(р)нула (II пол. XVI ст. *КА* 509); ксє(н)дзове би(с)кѹпи своє́ю прокѹраціею, я(к) на трибѹналѣ ѹ люблинѣ, ѹ православны(х) з' вѣры и мнимана выкрѹтити и выве(р)нѹти и вы(л)гати хочѹ(т) (1596 *Виш.Кн.* 294); Потре́ба тоу́тъ боу́детъ дѣепи́сє пи́лнє мы́слити, яко бы́сь то мѣлъ вы́вернѹти, же бы(с) и(з) своєю о апела́ціахъ пра́вдою явнє в' кла́мствѣ нє зоста(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 137); Ле́чъ ѡ́то ви́димо же и вызна́н'є вѣры з'кгва(л)чено, и пова́жность ѡ(т)цев'скаа подо́птана, и єва́н'гелїє... вы́вернено (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 35); та́къ и ср(д)цє чл҃вческоє, ма́єтъ помышле́нїа до́брыи: до кото́рогѡ рѣки зло́сти оуставичнє з'бли-жа́ютъса хо́тачи єгѡ вы́вернѹти, и на свою рѹкѹ вы́цвичити (Вільна, 1627 *Дух.б.* 341); азали що(с) оувѣрилъ нє вывернѹлъ, що(с) вызна(л), запрѣлса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 149).

◊ **языкъ вывернути** (на кого) — обвинуватити когось у чомусь, наговорити: а прє(д)са себе видѣти не хощеши, але на бѣ(д)ника хѹ(л)ны(и) язы(к) вывер'нѹ(л) єси (1598 *Виш.Кн.* 255 зв.).

ВЫВЕРНѢНЄ *див.* **ВЫВЕРНЕНЬЄ.**

ВЫВЕРТАНЬЄ *с. (з боку на бік)* перевертання: въстлапле́нїє, выве(р)та́ньє, ѡтогне́(н)є (1596 *ЛЗ* 37); Въстлапле́нїє: Выверта́ньє, отогне́ньє (1627 *ЛБ* 23).

Пор. **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЕРТАТИ, ВЫВРЪТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(змінювати положення чого-небудь)* перевертати: Въстлапла́ю: Ѡ(т)гина́ю, выверта́ю (1627 *ЛБ* 23); Ѡпрове(р)за́ю: Выве(р)та́ю, перєве(р)та́ю (Там же, 153).

2. *Перен.* (що) *(робити що-небудь іншим)* видозмінювати: ты́є ра́ціи а вла́снѣй лапа́чками и ѡшоу-ка́ньємъ смѣлє назовоу, кото́рыє фѹдаме́н'тъ вѣры вывертаю́тъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 24 зв.);

(що) *(пояснювати неправильно)* перекручувати: прото злє єрєтіци вывертаю(т) по своє(и) воли бж҃ественое(н)ноє писмо (Вільна, 1596 *З.Каз.* 91); алє гєрєти́коу блю́знишъ и выверта́єшъ пи́смо спосрє(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуєшъ а пыта́на и шпыра́на взрѹша́єшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

3. *Перен.* (що) Псувати, руйнувати, нівечити: Блѹдъ и нечистота дом' Бж҃їй выверта́ютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 987).

◊ **очи выврътати** — вивертати (вирячувати) очі: Посмотри(м) же са на па́наго чл҃ка... Ѡпи́вшиса мѣсца нѣ ма́є(т) яко ша́леный ходи(т), з' го́сподыдо го́сподыѡчи выврѣтаєтъ зоуба́ми з'кри-та́єтъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 41).

ВЫВЕРТѢТИСЯ *дієсл. док., перен.* (з чого) *(якось вийти зі скрутного становища)* викрутитися: Той жартъ взялъ Терлецкого за серце,... и мыслилъ о томъ, якъ бы ся зъ того жарту былъ вывертѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1061).

ВЫВЕСИТИ *див.* **ВЫВѢСИТИ.**

ВЫВЕСТИ, ВИВЕСТИ, ВЫВѢСТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусити когось вийти звідки-небудь)* вивести: кгды на бор вывели, тогды ѡказали нам колкосот граней в деревех нарѹбиных (!) (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV, 354); выве(д)ши єго вънь, из' винограда, забили єго (1556-1561 *ПЄ* 309 зв.); Напе́редъ каза́лъ вы́вести на́молодшого цеса́рского сы́на, кото́рого пере(д) єго ѡчима замордова(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 123 зв.); каза(л) мя слуга(м) свои(м) з братско(г) дому выве(д)ши до себе приве(с)ти (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); чомѹ єстє на́съ вы́вели на тѹю пѹщѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.); на остатокъ у слупа, выведши его на рынокъ, увязали, хотячи его розстреляти, где посполство всего места оного невинности его высведчали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 568).

2. (кого з чого) *(допомогти комусь вийти за межі чогось, вказуючи шлях)* вивести: то(т) и(х) выве(л) чинечи чуда и знамена во єги(п)те и в мори чи(р)воно(м) и на пущи (II пол. XVI ст. *КА* 35); тогды(ж) припало на него затме(н)є и те(м)но(ст) и ѡколо себе щупаль и иска(л) хто бы єго выве(л) (Там же, 68); а єги́птчиков' многими пла́ґами //

покара́вши,. в҆ мѣсацъ цвѣтовъ, коли напє(р)вєй в҆да́чнаѧ вєсна ѡка́зꙋєтъсѧ…, вы́вєлъ и́хъ з҆ єгиптꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 364-365).

3. *Перен.* (кого з чого) Звільнити, визволити: Выведутъ тя съ того блуду, быле бысь хотѣлъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 144); жидове на кождый часъ гадаютъ и жъдутъ Месію, што бы бывъ имъ царомъ, што бы вывюгъ ихъ изъ слѣпоты римъскои (XVI ст. *НЄ* 114); слꙋхай же далѣ що тоу(т) в дроугой ча(с)ти… на(м) наоукоу на́шоу хс ѡказа(л) по́ложи(л) на(м) прє(д) ѡчи… ѳо́мꙋ стго вывѣ(л)… из нєдовѣр҆ства (Чалгани, 1603 *УЄ* № 78, 44); Прєзъ ва́съ На́роды ис тмы́ бєзбо́жности ви́вєдєни, и къ Бгꙋ Нб(с)номꙋ прєз ва́съ привє́дєни (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.);

(кого) *(від чогось злого, шкідливого)* врятувати: Такъ же вѣровавъ и Лотъ та лише его вывюлъ (Бгъ) изъ погибели, и жону, и двѣ дѣвки (XVI ст. *НЄ* 107); о́нъ єи з нєво́ли вы́зволилъ, вы́вє(л) єи з҆ тє́мности ѡсвѣти́вши ю свѣтлостю своєю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 207).

4. (кого) *(представити когось для вирішення суперечок)* привести: Прото как тыи сꙋди тєбє ѡбошлют и тыбы на тот рок сꙋдєй своих вывєл (Краків, 1525 *AS* III, 271); на которыйжо рокъ,… маєть кназь Андрей и Фєдор Бокєй комисарєй своих… вывєсти и наконєцъ ѡ вєчност ѡных зємль съ собою сѧ расправити (Львів, 1537 *AS* IV, 85); подданых своих на тыи зємли вывѣли и… новыи грани єсмо положили (Турійськ, 1540 *AS* IV, 242); єстли(ж) бы ѡны… на то(т) рокъ сами выєхати судє(и) свои(х) вывєсти и (в) то(м)ся з ни(м) росправити нє хотє(ли) вы бы сѧ в то(м) захова(ли) водлє ѡбычаю права посполито(г) и с(т)атуту зє(м)ского (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/Ic, 1898, 10 зв.); Я, Кири(к) Ружи(н)ки(и),… со(з)нава(м) ты(м) умоцованы(м) листо(м) моимъ, и(ж)… припадає(т) мнє …вывє(ст) на кгру(н)тъ… по(д)коморого киє(в)ского… длѧ ро(з)граничє(н)я кгру(н)ту…, вє(д)лє листу и ѡпису моєго (Київщина, 1595 *ККПС* 69); А то таки(м) способо(м), и(ж) в то(м) часє маю(т) ѡни ѡбєдвѣ сторонє спо(л)ны(х) прыятє(л) свои(х) вывєсти (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157).

5. (що) Засвідчити, довести, доказати: па(т)рикиєвє з стороны имєнє(и) дєлу и заставы, ничо(г) слушного водлє права нє показали, ани ѡповєда(н)я на врадє, и ꙋпоминанъя ѡ то никоторого продковъ своихъ, про(д)ко(м) во(и)ского нє вывєли (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92 зв.); тєды на тє(н) ча(с) при ѡ(д)даню пѣнази(и) маю(т) вывєсти право вшы(т)ко, на которы(х) налѣзку маю(т) ѡбѣ стронѣ пєрєстати (Одрехова, 1592 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); В тыхъ слѡвахъ дѣєписъ… щирꙋю правдꙋ пи́шєтъ, и ви́жꙋ жє ємꙋ рє(ч) кра́сно плынє́тъ, бо на́йснаднѣй ка́ждомꙋ пра(в)дꙋ пра(в)доюу вы́вєсти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 161 зв.); О которую справу кгды братя его по смерти правъне чинили и свѣдоцтва пред врядом кгродским вывели, позвали єго на сеймъ о тот учинокъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); сторона поводовая… дукътъ, свои… ѡ(д) сусєда до // сусєда, правъне и слушъне вывєла (Житомирщина, 1639 *ККПС* 209-210);

(що) встановити, виявити: вы́личивши а вы́вє́дши лі́нѣю про́дкѡвъ, з҆ кото́рыхъ идє́т҆ Хс, Сно́м҆ Єго называ́єт҆ Двдвы(м) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 838); **следъ вывести** *див.* **СЛЕДЪ;**

(чого) *(на суді)* розглянути: поводъ повєдилъ же иншихъ ко(н)тєнта позвꙋ выводи(т) нє повинє(н) то(л)ко што то(и) справє зємъско(и) налєжатъ которыє при позвє вывє(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 65); а ꙋмоцованы(и)… //…ꙋпоминалъ ся… жєбы сторона поводовая во(д)лугъ ѡпису,… и слушъности самои ко(н)тєнъта позъву своєго вывєла (Кременець, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 25 зв.-26); а пово(д) повєди(л) же… Києвъ тє(ж) бли(з)ши(и) нижли крємєнє(ц) вывє(д)ши, тєды то ꙋсє правънє показавъшы просилъ абы су(д)…, по(з)ваному по(с)тупова(т) наказа(л) инъшыє добродє(и)ства правныє… собє заховавшы (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); Я, комо(р)никъ, вывєдъши то, ижъ фунъдация юри(с)дицииі правъна[я] єс(т),… ту(т), на томъ мє(ст)цу,… ро(с)казало(м) читати, и тыє су(т) єго слова (Київщина, 1638 *ККПС* 183).

6. (що) *(встановити границі, межі)* визначити, вивести: А єстлиби тыи их люди нє вывєли границы, а былабы якаѧ розница мєжи ними, ино маєт кназь… выбрати з ымѣна кназа старосты Володимирского,… трєх чєловѣковъ (Краків, 1538

AS IV, 150); кȣ тым землѧм... напротивкȣ кнѧзю... сама выехала... и тыи вси границы, к имению кнѧзѧ... прилеглыи, перед тыми паны, которых есмо тамъ на тȣю справȣ, на оглєданє выслали, оказати и вывести вєлѣла (Краків, 1542 *AS* IV, 319).

7. (що) Збудувати, звести, вивести: ȣ воротахъ пере(д) вежою почата... башъта... //...а межи стенъ толъсто на по(л)четє(р)ты (!) пѧ(ди) земълею набиваючи и выведено къ ве(р)хȣ выше(и) стоѧча члвка (1552 *ОВін. З.* 130); вси вежи с по(д)сѧбитьемъ а покрытьемъ добрымъ с помосты ...съ стрельбами зе́мъними... и выведены на(д) дахи стенъные (1552 *ОКЗ* 32 зв.); На ве(р)хȣ валȣ того великого по краемъ выведе(н) валъ ме(н)ши(и) (1552 *ОЧерк.З.* 16 зв.).

8. (що) *(трубу, комин)* прокласти, вивести: в' то(и) стенє при земли комора сень светлица с коминомъ глинянымъ выведенымъ з дахȣ (1552 *ОЧерк.З.* 4 зв.); таѧ бȣде робо́та шести пе́ръ, кото́рїи ма́ютъ вы́ведены бы́ть з свѣти́лника (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.);

(що) *(воду)* добути: То́йже, и з' ка́менѧ де́рево(м) ди́вне во́дȣ вы́велъ, а пра́гнȣчїй на́род' напоѣлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 117);

(що) *(воду) (спрямувати в потрібне місце за допомогою спеціального пристосування)* відвести: рȣ(р)мистрȣ что водȣ з грȣ(н)тȣ выве(л) ѡ(т) ѡ(л)тара ры(н)нами ȣ ва(л) то емȣ дано... зло(т) лѳ по(л)скї(х) и гр(ш) кд (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65).

9. (що) *(про плач)* ви́кликати : Ѡ члвче в' Пѧ́токъ оу ве́чоръ набо(ж)не ро(з)мышлѧ́й, ибо словеса прч(с)то́и дви плачли́выи, могȣтъ ѡзѧ́блȣю дȣшȣ загрѣва́ти..., и ѡ(т) закаменѣлогѡ ср(д)ца, слє́зы ви́вести на ѡмыта грѣхѡ(в) твои́хъ (Чернігів, 1646 *Перло* 91 зв.).

10. (що) Розплодити, розвести: ре́клъ бгъ: Неха́й вы́ведȣтъ во́ды га́ды дȣши живȣчїи и пта́ство над' землє́ю по(д) тве́рдїю нба (серед. XVII ст. *Хрон.* 4);

створити: Ѡцъ... поча́токъ єстъ... Само́го една́къ Сна... и Дха... // производи́те(л), то єсть же́ вы́велъ и вы́пȣсти(л) Дха з' себе́ (Київ, 1619 бл. *Аз.В.* 145-146); И ство́рилъ бгъ ве́лери́бы вели́кїи и ко(ж)дȣю дȣшȣ жи́вȣчȣю и рѣша́ючȣюсѧ кото́рȣю вы́вели во́ды во́длȣгъ рожа́ю и́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 4).

11. (що) *(про хворобу)* вилікувати (що), позбутися (чого): сарвиболитȣ(с)... //... трава ȣтре прїата натще сер(д)це темность и(з) очеи выведе(т) (XVI ст. *Травн.* 131 зв.-132); шаѳра(н) же прїато болесть селезеннȣю выведе(т) (Там же, 141).

◊ **вывести въ животъ** — народити, привести на світ: Хто вымовитъ, якіе терпѧтъ матки мȣки: гды сѧ з' плодомъ в' оутробахъ недозрѣлыхъ коѧтъ, хотѧчи ихъ вывести в' животъ, Животъ ронѧтъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВЕСТИСЯ, ВЫВЕСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (з чого і без додатка) *(зняти з себе обвинувачення)* оправдатися: по ѡно(м) седе(н)ю шкоды и накла(д) на чо(м) то(т) хто сѧ выве(л) присѧ(г)не(т) пре(д) сѧ повине(н) буде(т) ему заплати(ти) (1566 *ВЛС* 6); кгдыжъ... ся сторона болшей выводовъ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сес час не зготовала, теды, хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести, же в томъ обвиненъю не ест винна, просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379); ȣря(д) не при(и)мова(л) бы бы(л), ани придава(л) его до спра(в) пана по(д)коморого поко(л) пере(д) ȣрядо(м) не выве(л)ся слушне и досконале (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.);

перен. (з чого) *(вийти зі скрутного становища)* викрутитися, виплутатися: Радъ бымъ слышалъ, яко ми ся съ того выведешъ? (1603 *Пит.* 74).

2. (що чим) Доказати, довести: На што ижъ ся вже вышей достаточне отказало и вывело, якие тамъ суды были, не хочу одное речы два разы повтарати (Вільна, 1599 *Ант.* 811); А иж' бы то все, що сѧ мно́гими словы широко вывело, ср(д)цȣ твое(м)ȣ пода́но бы́ти ла(т)вѣи могло (серед. XVII ст. *Кас.* 60 зв.).

Див. ще **ВЫВОДИТИСЯ.**

ВЫВЕТРЕВАТИ *дієсл. недок. (втрачати запах)* вивітрюватися: кож'дый Іере́й в' вели́комъ пошанова(н)ю тое... ми́ро мѣти мае(т), и ско́ро бы почȣл' же выветрева́е(т), за́ра(з) пови́ненъ ѡ свѣжое сѧ ста́рати (Львів, 1645 *О тайн.* 34).

ВЫВЕТРЕТИ *дієсл. док.* **1.** Очистити: А я тоє збо(ж)є, пя(т)со(т) ма(ц) жита... добрє выпра(в)лєного и вывє(т)рєного маю... па(н)у Ба(т)ку Мисановичу... людми своими поставити (Луцьк, 1566 *ТУ* 119).

2. *Перен.* Зникнути, щезнути: А коли Еремея умеръ, и листъ тотъ выветрелъ (Вільна, 1599 *Ант.* 669); А у насъ на Руси поготову давно тое обиранье, якое теперъ Ѳилялетъ мети хочетъ, выветрело (Там же, 833).

ВЫВИКЛАТИСѦ *дієсл. док.* (*стп.* wywikłać się) *(вийти зі скрутного становища)* звільнитися, виплутатися: Якъ и ѡ(т) анаѳєма́ты та́къ мно́гихъ и та́къ вєли́кихъ Бл)с)вє́нныхъ Ѿцо́въ вы́виклатисѧ могꙋ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219).

ВЫВИНИТИ *дієсл. док.* (кого) *(дати посаг)* вивінувати: если лѣтъ доростуть дочки помененное Насти Васчыхи... мает Омелко... оныхъ з маетности отцевской... вывинити (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 14).

Див. ще **ВЫВЕНОВАТИ.**

ВЫВЛЕЧИ, ВИВЛЕЧИ *дієсл. док.* (кого) *(за межі чого-небудь)* виволокти, витягти, стягнути: мене, яко невѣсту безпечную, вывлекши з воза, сам особою своею розбивши, бичами окрутне..., збил, змордовал и зранилъ (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/III, 444); потом видилем за указанем тых же сведчучихсе окъно до церкви выламаное скляное и китайку пошарпаную в окъне будучою, которую знати же вывлечи хотилы (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492); зна́й ѡ ти́мъ запє́внє бєз'вѣрникꙋ; якѡ ґва(л)томъ; Аггловє Бж҃їи ви́влєкꙋтъ тѧ из гро́ба твоє́гѡ; на сꙋдъ Бж҃їй правє(д)ный (Чернігів, 1646 *Перло* 147).

ВЫВОДИНЫ *мн. (перше відвідання храму жінкою через шість тижнів після пологів для очищувальної молитви)* вивід, *діал.* виводини: по порож(д)єнїю і выводина(х) жи́довки, мꙋсѧ(т) ꙋскочи́ти в' зимнꙋю во́дꙋ, бы бы(л) найбо(л)шїй моро(з) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

ВЫВОДИТИ, ВИВОДИТИ, ВЫВОДИТЬ, ВЫВОДІТІ *дієсл.недок.* **1.** (кого) *(допомагати або примушувати когось іти за собою)* виводити: мы росказали томꙋж дворѧнинꙋ нашомꙋ, тых людєй єго, гдѣколвєк зна́шєдши, з ыминєй твоих выводити моцно и ємꙋ выдавати (Вільна, 1546 *AS* IV, 461); Звы́кли ты(ж) были римлѧ́нє марнотра́вны(х) виводити на тєатроу(м) абы смѣхꙋ и га́нбы лю(д)скои натръпѣвшисѧ до лѣпшого розоумоу при́шли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 289); А гды ѡтвори́въ Пєча́ть чєтвє́ртꙋю; та́йнїхъ сꙋдѡвъ показатєль, и виво́дитъ Конѧ блѣдо́гѡ, плюга́вогѡ, страшли́вогѡ, на кото́ромъ єздє́цъ сѣди́тъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135); нєха́й оусмо́тритъ г(с)дь бг҃ъ дх҃овъ всєгѡ тѣла, чл҃вка кото́рїи бы бы́лъ на(д) ты́мъ згромажє́ньє(м), и мо́глъ бы выхо́дить а вхо́дить прєд' ни́ми а выводи́ть и́хъ або впроважа́ть, абы лю́дъ нє бы́лъ я́кѡ о́вцы бєз' па́стырѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 146 зв.).

2. *Перен.* (кого з чого) *(переводити з одного місця в інше, з одного стану в інший)* виводити: видєчи яко и тые, которые не ку спасенію, але ку вѣчному затраченю, овцы Христовы съ правдивое овчарни выводечы до своихъ пустынь, великую пилность в томъ мають (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 113); Котро́го Хс҃ з' зєпсова́ньѧ на́съ выво́дитъ: А до нєсм҃ртєлности живота́ приво́дитъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 93); До Галилє́ѣ ѡ(т)сыла́єтъ оучєники Г(с)дь з' ро́зрꙋхꙋ и стра́хꙋ... ихъ выво́дѧчи и з' вшєлѧ́коѣ бо́ѧзни и трво́ги высвобожа́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 231); Алє са́мъ Сн҃ъ Бж҃їй... насъ и с тє́мности грѣха́ выво́дитъ, И до прєсвѣтлогѡ Нб҃а приво́дитъ (Чернігів, 1646 *Перло* 57).

3. (що, чим і без додатка) Свідчити, доводити, стверджувати: Мєжинский ѡт кнѧзѧ Романа тыхъжє прычинъ и постꙋпъковъ правных, вєрхꙋ ѡпысаных попирал и повторал, шыршими словы ихъ выводєчы (Вільна, 1565 *AS* VI, 278); А панъ Романовский,... тымижъ словы обмовивши и выводечы то, ижъ таковыхъ рѣчей,... вряду... судити и розозновати не належитъ, просилъ, абыхъ тую справу на вырокъ его кролевской милости отослалъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 150); Пото́мъ выво́дит', жє то́є єдиновла́стїє пєтра ст҃ого с ни́мъ нє оумєрло, алє ста́ло на ри(м)ски(х) би́скꙋпєхъ, кото́ры(м) пєтръ ст҃ый в ри́мѣ оумира́ючи, приви́льѧ на́ то свои ѡ(т)да́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 92); Силлогісмꙋю: Оуважа́ю, розважа́ю, ба́чꙋ, довожꙋ, вывожꙋ, замыка́ю (1627 *ЛБ* 234); До которо̀(г)[о] [кгрунъту]

по(з)ваная приповѣдаласє, же нє Лєщи(н)ски(и), алє Котєлєнъски(и), и выводила, же тутъ Лещинъ ничо(г)[о] нє мєлъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 204); А называ́ют'сѧ головны́ми длѧ то́го, же сꙋ́тъ ко́рєнємъ, и жро́дломъ и́нших мно́гихъ грѣхо́въ. ѡ кото́рыхъ тꙋ́тъ выводи́ти нє єсть мѣсцє (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 4 зв.);

(о чім) розмірковувати (про що): Аарѡнъ за́сь о́нъ Вєли́кій Архієрє́й Бг҃а Вы́шнѧгѡ, ѡ кото́рого вєли́кости, за́цности, и сла́вѣ широ́цє Єкклисіа́стъ выво́дитъ, ґды на Горѣ Оръ оумє́рлъ што чи́нєно на о́нъ ча́съ, пла́кано зайстє (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 11).

4. (кого) *(представляти когось для вирішення суперечок)* приводити: кнѧзь Андрѣй и на тот рок сам становилсѧ, и вас, сꙋдєй своих выводил (Варшава, 1526 *AS* III, 288); тыи… комисарє зъ ихъ слꙋжєбником… слꙋг своих з листом своимъ пєрєд роком до тєбє посылал, жєбы Твоѧ Милост ѡ хоробє вѣдаючи, кꙋ томꙋ сѧ рокꙋ нє готовал и сꙋдєй своих на ѡный кгрунт нє выводил (Дубно, 1559 *AS* IV, 43); кгды(м) выводи(л) на кгрꙋ(н)тъ цє(р)ковны(и) цѣхꙋ мꙋлѧ(р)скꙋю далємъ грошіи м҃ (Львів, 1612 *ЛСБ* 1044, 2 зв.).

5. (що) *(встановлювати границі чого-небудь)* визначати, виводити: врадникъ бобровницки(и)… границъ своихъ нє выводилъ за ѡбъєжъдчаньємъ дворєнина г(с)дръского сасина (1546 *ОГ* 29).

6. (що) Виводити, зводити, будувати: коли з фꙋндамє(н)тꙋвъ вєжꙋ поча(ли) к горѣ выводи(ти) што пєрє(д) ты(м) вси ѡ(д)ны(м) языко(м) прирожоны(м) ѡ(т)чисты(м) євре(и)ски(м)… ѡ(д)носта(и)нє мовили сталося внє(т) ижъ ся и(м) змєни(ла) прирожоная мова (1582 *Кр.Стр.* 23);

(що) *(про воду) (спрямовувати в потрібне місце)* відводити: по(д) дрꙋги(и) мꙋ(р) ло(к) г҃ гды спо(д) ѡ(л)тара водꙋ выводілї ꙋ ва(л) за мꙋры (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64 зв.); в срєдꙋ по зачатии ст҃ыя Анъны дано кгрꙋнтаро(м) зо(л) и҃ и гроши(и) к҃в, що двѣ студни копали и цє(м)бровали з кгрꙋнтꙋ водꙋ выводячи (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4 зв.).

7. (що) Виклика́ти *(про плач)*: слє́зы выво́дитъ; ѡ(т) закамєнѣлогѡ ср(д)ца, па́мѧ(т) см҃рти Хв҃и (Чернігів, 1646 *Перло* 7 зв.).

8. (кого) *(про рід) (брати початок)* виводити: та(м) цырєнь мѣсто заложи(л) ѡ(т)коля цыганє наро(д) сво(и) хочꙋ(т) выводи(ти) (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); Пото(м) на(м)… подолянє, и бꙋлъгаровє на(д) дꙋнає(м) выводи(т) (Там же, 52);

(що) встановлювати, виявляти, визначати: Звычай давный по мꙋжахъ рожай выводити (Київ, 1637 *УЄ Кал.* II, 235 зв.);

слѣдъ выводити *див.* **СЛѢДЪ.**

Див. ще **ВИВЕСТИ.**

ВЫВОДИТИСЯ, ВЫВОДИТИСѦ, ВЫВОДИТЬСЯ *дієсл. недок.* **1.** (кому з чого і без додатка) Виправдовуватися, оправдуватися: И выводячи ся далей, подавали тестаментъ небожчиковъский, …запечатованый и рукою его подписаный (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376); А ижъ мусимо, за позвами, невинъности наши, передъ… судомъ земъскимъ,… у его митрополита выправовать и съ того ся епископови нашому выводить (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

2. *(бути поміченим, зауваженим)* виявлятися: котораѧ то помы(л)ка гдєбы сѧ каждаѧ з особна выводити и показовати мѣла, сила бы ѡ то(м) писати и нѣкоторыи рѣчи, которы(м) сѧ слоу(ш)нѣй, в' второй и в' трєтєй части ѡ(т)повѣди мѣстцє назначило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8).

Див. ще **ВЫВЕСТИСЯ.**

ВЫВОДІТІ *див.* **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОДНЫЙ *прикм.* Доказовий. ◇ **выводнаѧ мова** *див.* **МОВА.**

ВЫВОДНѢ *присл.* (*стп.* wywodnie) доказово, переконливо: Прѣтєлнѣ, выво́днѣ, з' дово́да(ми) (1627 *ЛБ* 103).

ВЫВОДЪ, ВИВОДЪ *ч.* **1.** Роздумування, міркування, висновок: Свѣдо(ц)ство тоє добрє згажаѥ(т) ꙋ иѡвиꙋша, с трєти(м) выводо(м) ѡ кгота(х) димитра по(с)ла мо(с)ко(в)ского в рымѣ (1582 *Кр.Стр.* 48 зв.); ту(т) павє(л) штроѳує(т) нѣкоторы(х) кориньтьски(х) наꙋчитєлє(и) нє и(ж)бы ꙋчили яки(х) фа(л)шивы(х) наꙋкь алє и(ж) сѧ парали лю(д)ски(ми) збыто(ч)ными выводы лю(д)скою мудро(ст)ю бо(л)шє(и) ни(ж)ли божєю (II пол. XVI ст. *КА* 307, на полях); што кгды́жъ ка́ждый бєз

вели́кого вы́водꙋ сна(д)нє ба́чи(т), и кгды тє(ж) ни́жєй... о то(м) жє з рє́чи мо́витисѧ боу́дєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр. 28)*; па́пєжовє црко(в) Хр(с)товꙋ розро́знили и схизмꙋ захо́днєи цркви ѡ(т) восто́чной спра́вили. шє́стїй на пя́тый артикꙋлъ слꙋжачїє и сємꙋ виво́ди в роздѣлѣ з: и: и к (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 25); А што́сѧ доты́чєтъ сорокоꙋста, тако́вый чиню́ вы́водъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 160).

2. Свідчення, доказ, арґументація: яко кнѧзь Илѧ, так и мачоха єго... тыи вси твєрдости свои с обꙋ сторон пєрєд нами покладали, которыиж широкими, славными выводы, ѡбычайми права вєликого кнѧзьства Литовского ꙋ собѣ сѧ заховывают (Неполомичі, 1531 *AS* III, 385); кгдыжъ... ся сторона болшей выводовъ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сес час не зготовала, теды, хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести, же в томъ обвиненъю не ест винна, просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379); та(м) выво́до(в) потрє́ба гдє сѧ што ча(с)то прємєнѧ́єть и поправлѧє(т) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4 зв., на полях); Яко жъ тые шляхта люди добрые,... зрозумевши его не слушный выводъ,... сказали оному Гацу того Ювка, которого менилъ шкодникомъ своимъ, абы его поприсягъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 213); **выводъ учинити** — привести доказ на свою користь: Тогда мы сꙋдомъ нашимъ ꙋзнавши слꙋшныи и правди́выи доводы братъскїи, противъ котрыхъ сторона проти́вналѧ... вы́водꙋ слꙋшного нє ꙋчинили... всє што єстъ братъствꙋ нале́жачєє нє ѡ(т)даляємо (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); Теды громада, мещане... Житомирские... зъ себе выводъ учинили, и съ тыхъ я причинъ волными чиню (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 361); **давати выводъ** (на що) — свідчити (про що): онъ давалъ на то выводъ, ижъ у мельницы меду пресного пчолъ своихъ,... выбравши, мѣщанину Мелницкому... за шестнадцать грошей продалъ (Луцьк, 1564 *Ив.* 264).

3. Обвинувачення: Ѡбличє́нїє: строфова(н)є, кара(н)є, га́нба, лаѧ(н)є, поганбє(н)є, зганє(н)є, ѡ(т)по́рꙋ чинє(н)є, вы́водъ (1627 *ЛБ* 148).

4. Генеалогія, походження: Ачъ ко(л)вє(к) є(м) южъ я(с)нє з вєликою прощєю ѡказа(л), з ро(з)маиты(х) а поважнє заволаны(х) и(с)ториковъ, и(з) стародавны(х) лѣтопи(с)цу(в) рꙋ(с)ки(х) и лито(в)ски(х) выводы и дово(д)ныє поча(т)ки народꙋ лито(в)ско(г) (1582 *Кр.Стр.* 71 зв.).

Див. ще **ВЫВОЖЕНЄ[2].**

Пор. **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОЖЕНЄ[1], ВИВОЖЕНЄ *с. (відправлення чого-небудь до іншого місця)* вивезення, вивіз: **Ѡ** вывожє(н)є припра(в) воє(н)ны(х) и всѧкого жєлѣза до зємли нєприятє(л)скоє (1566 *ВЛС* 38); взято...// скри(н)ку с пнзми... которыє па(н) ѡтє(ц) мо(и) да(л) бы(л) на фуры для вывожєня попєло(в) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42-43); ѡ(т) вивожєнє рꙋмꙋ гр(ш) лг (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 5); Конѣ до великой церкве святой Софіи для вивоженя скарбовъ... впроважали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776).

2. Виїзд; переселення: пан Марко... ознаймил ми час, до которого бых мел в том имеію змешкати для вывоженя своего, а тое имене наменил дати служебнику своему Петру (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104); тогды я, або потомъки мои, мают дати знати князю Владиславу Збаразскому... для вывоженя з ыменя моего за двадцат недел (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 335).

Див. ще **ВЫВОЗЪ.**

Пор. **ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВОЖЕНЄ[2], ВЫВОЖЕНЪЄ, ВЫВОЖЕНЬЄ *с.* Те саме, що **выводъ** у 2 знач.: И по немалымъ вывоженью неналежности въ той справе судови кгродскому... до того, тотъ умоцованый... показалъ привилей короля,... которого... панъ староста, въ руки взявши, на столъ кинулъ и, мало его читаного слухавши, належность въ той справе узнавши, наказалъ далей поступовать (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 312); справа моя потегаетъ за собою и потребуетъ бытности самое особы, наперъвей до присеги учиненя передъ вывоженемъ шкрутинии (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 328); ку прислуханю вывоженъя шъкрутиниумъ и светковъ до тое справы отъ архимандриты Жидичинъского // запозваныхъ ку правдивому выданъю сведецътва противко отцу Кирилу (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI,

253-254); тє(р)ми(н), вывожєнъя и(н)квизиции и є(к)съпєдиωва(н)я дукъту (Житомирщина, 1639 *ККПС* 193).

Пор. **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОЖИВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(доставляти щось за допомогою транспорту в інше місце)* вивозити: Оповедалъ тежъ то панъ Иванъ Хренницкий... ижъ все то будованье, што одно по зошломъ князю Александру Буремскомъ у Боремли малжонка его у вживани своемъ мела, ничого собе оттолъ не выживаючи, ижъ милости поступилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 7/І, 241).

Див. ще **ВЫВЕСТИ, ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВОЗИТИ *дієсл. недок.* (що) *(везти за межі чогось; везучи, видаляти з якого-небудь місця)* вивозити: а ты... потом тоє всє дерево, приєхавши моцно, квалтом, побрал и вывозити єго нє допȣстил (Веловес, 1543 *AS* IV, 376); А то тобе, княже старосто, приказуемъ..., жебы есте,... всякое живности... вывозити не допушчали (Вільна, 1563 *РИБ* XXX, 716); панъ Загоровъский,... вси тые добра, зъ добръ // и фолварковъ збожя молочоные, а иншие немолочоные, вывозилъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/І, 343-344); хлопȣ що спрє(д) попо(в)ского до(мȣ) вывози(л) рȣ(м) и зє(м)лю дали(с)мо гро(ш) ӡ (Львів, 1612 *ЛСБ* 1047, 2); и тое збожье, где имъ его милость панъ Линевский кажетъ, вывозятъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/І, 472); Васко Голубецъ з сыновцами своими в той же маетности... жито и пшеницу молотили, лес пустошили и вывозили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376);

(що) *(везучи що-небудь, доставляти кудись, у якесь місце)* вивозити: тоє жито... єкзєкуторовє жидȣ городє(н)скому... продали и по(д)даными би(с)ку(п)ии и волости хотѧчо(в)скоє ту(т) до... гу(м)на вшо(и) мл(сти) вывозили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); А была тая долина Єрозалимє гдє стєрва и и(н)шиє плюга(в)ства вывожєно и для того тоє мє(ст)цо в обридло(ст) пришло (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 5 зв.); Зъ Кгрецыи чернцѣ,... образы, што ся имъ подобает, и вывозятъ, въ землю турецкую по два-кроть и по три-кроть въ рокъ (Новогородок, 1594 *MCSL* І/2, 555); волно ему будетъ ошвы и дрыкгавки, жерди,... до Коритницы, до иншихъ комягъ, на кождый годъ,... вывозити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/І, 268).

Див. ще **ВЫВЕЗТИ, ВЫВОЖИВАТИ.**

ВЫВОЗЪ *ч. (відправлення чого-небудь з одного місця в інше)* вивіз, вивезення: ω(т) ты(х) жє ω(р)сли(и) которы(и) є(м) купи(л) ȣ вєрєщяки да(л) ємъ ω(т) вывозу золоты(и), и гро(ш) д҃ (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 16); Павє(л) Шха(р)тъ,... за фуру вывозу поташу з лєса до Ко(р)ца,... вытрути(л), // и укривди(л) мя золоты(х) по(л)ски(х) сє(м)дєся(т) и пя(т) (Володимир, 1618 *ТУ* 262-263); во въторо(к) по прово(д)но(и) нєдєли далє(м) ω(д) вывозȣ зємлѣ колѧсъ 27 fr. 1 и 23 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8).

Див. ще **ВЫВОЖЕНЄ**[1].

ВЫВОЛАНЄ, ВЫВОЛАНЪЄ, ВЫВОЛАНЬЄ *с.* **1.** *(примусове відправлення за межі країни або її частин)* вигнання: и ка(р)ты написа(в)ши ω єго вывола(н)ю має(т) поприбива(ти) и ω нє(м) ωзна(и)мити (1566 *ВЛС* 88 зв.); А та(к) мы видячи таковоє заборонє(н)є ȣвяза(н)я прєрєчоно(г)... пн҃а крако(в)ского, яко спротивного, и права нєпослушного на да(л)шую єкзєкȣцыю, тоє(ст) баницыи вывола(н)я с короны по(л)скоє и панствъ до нєє налєжачи(х) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); А то кȣ При(с)луха(н)ю сказа(н)я пєрє(д) сȣ(д) голо(в)ны(и) трыбȣна(л)ски(и) на є(г) м(л) вины Баниции и єє Публикации А(л)бо вывола(н)я с па(н)ства є(г) К(р) м(л) короны по(л)скоє... за нєω(т)да(н)є(м) и(с)тотноє сумы Пєнєзє(и) Пєтисо(т) золоты(х) По(л)ски(х) (Житомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 69); судъ... такъжє и винȣ баниции выволанъя с панъствъ коронъны(х) и вєликого кня(з)(тва) // литовъского за спротивєнєсє правȣ посъполитомȣ на ты(х) же позъваныхъ въсказȣєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

2. *(вимога з'явитися кудись)* виклик: кнѧзь Андрєй повєдил, ижбы ωн єщє до выволаньѧ слѫжбы... господаръскоє до домȣ своєго поєхал (1533 *AS* III, 411); а ω самȣю ωсобȣ яко то в оноⷨъ же а(р)тыкȣлє два(д)цато(м) ωписано має(т) ȣря(д) вывола(н)є до г(с)дря... ωтослати кн҃зя анъдрєя... миха(и)ловича к(р)упъского (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 42).

3. Відкликання, відміна: а кгды роки ω(т)сȣжоны будȣть и по выволаню роко(в) мають книги єщє

нє мнє(и) три дни лєжати (1566 *ВЛС* 15); в которо(м) повєтє которыє имє(н)я замыкаю(т)сꙗ на врꙗдє кгро(д)ско(м) по вывола(н)ю со(и)му городє(н)ско(г) за чотыри нєдєли до рук подали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 22).

Пор. **ВЫВОЛАТИ.**

ВЫВОЛАНЕЦЪ, ВЫВОЛАНЕЦЬ *ч.* **1.** Вигнанець: также и тыхъ, которые бы зъ оселъ, зъ горы (sic! — *Прим. вид.)* выволанци и инные, зрадивши пановъ, своихъ, на Украину збегали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/І, 132);

2. Те саме, що **выволанокъ:** дховєнство оутрапєно, єп(с)кпи выволанцами и выгна́нцы зоста́ли, постановє́ньꙗ ѡ(т)цѡ́въ зкгва́лчєны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.); Прыслала сторона противная съ каменици пословъ своихъ до митрополита // а меновите Никиѳора Тура,... (выволанъца и давно предъ тымъ выклятого) (Вільна, 1599 *Ант.* 533-535); за которымъ декретомъ тотъ Григорей аболи Гедионъ Болобан сталъ се банитом и выволанцемъ (Варшава, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 285); тая унѣа выволанцемъ церковнымъ, и отгнаннымъ попомъ презъ негодность пышнымъ... и двоеженцомъ есть смачна и угодна (бл. 1626 *Кир.Н.* 14).

ВЫВОЛАНОКЪ *ч.* Той, хто відлучений від церкви: прошꙋ, абы(с)мы блю(з)нѣ(р)ства ѡныхъ на дха стго повтарꙗти мѣли, бо ѡныє в порꙗдокъ и то мєнови́тє прино́симо нє ижбы(с)мы з ни́ми и(х) нєзбо́жности зєзвола́ли, алє блоу(д) ихъ ѡбнажа́ючи, и выволанковъ пра́вои вѣры ѡ(т) и(х) нєзбо́жны(х) наоукъ заслонꙗ́ючи и ѡ(т)во́дꙗчи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 141).

Див. ще **ВЫВОЛАНЕЦЪ.**

ВЫВОЛАНЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (який висланий за межі країни)* вигнаний: Хто бы злочи(н)цо(в) розбо(и)нико(в) злодєє(в) я(в)ны(х) людє(и) выволаны(х) в дому пєрєховыва(л) (1566 *ВЛС* 88 зв.);

у знач. ім. вигнанець: а повинова́тыи вывола́ногѡ, оучини́вши які́й вѣнє́цъ оффєрова́ли бы за ѻ́ного выгна́нца Кро́лєви (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153).

2. *У знач. прикм.* Оповіщений: Жаловал... кнꙗзь Андрєй... на дворанина... и на жонꙋ его... ѡ побраньє рєчєй... длꙗ чогож ѡни листы господарскими позовными на роки выволаныи,... на тотъ сеймъ валный..., их позывали (1533 *AS* III, 410).

ВЫВОЛАНЬЄ *див.* **ВЫВОЛАНЄ.**

ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛАТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусово відправити кого-небудь за межі якоїсь місцевості)* вигнати, виселити: такжє тєжъ и ѡвидиꙋшъ ꙋчини(л) пє(т)настми кни(г) свои(х)... спали(л), коли бы(л) з римꙋ вывола(н) якъ са(м) пишє(т) (1582 *Кр.Стр.* 11 зв.); панъ Павелъ... оповедалъ... кгды... архиепископъ,... духовенству и всимъ людемъ до ведомости приводячи Лаврина Масалского, банита, который вже давно... за певные выступки его противко звирхности пастырской ...выволанъ и от уряду... публикованъ есть (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 1/VI, 330); Росказанемъ вселенского патріарха двоженцѣ выволано,... владыкам негодным от мѣсца своєго отступити казано (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); которы(и) позо(в) писаны(и) в жалобє пна Ивана Ко(р)дыша по и(х) м(л), а то ѡ(т)рєхова(н)є (!) має(т)но(с)тя(х) сво(и)х ни (в) домꙋ своє(м) пєрєдє(р)живаныє и вывола(н)ыє с па(н)ствъ... я(д)викги сокоро(в)ны (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 51); *Образно:* з҄ всѣми и́ншими тєлє́сными злѻст҄ми з҄ грани́цъ ср(д)ца на́шєго вы́волаймѡ ихъ и вы́жєнѣмѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 964).

2. (що) Повідомити, оголосити, оповістити (про що): з ꙋрадꙋ дано вывола(т) абы по(д)даныє княᴬ(з)скиє... //...вє(д)лу(г) старода(в)ного ѡбычаю во млинє за(м)ково(м) мололи и мє(р)ку давали та(к) я(к) и мєщанє (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 72-73); роки вже выволаны были, же ся то зараз на он часъ декърeтомъ его милости не скончило (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410); **выволати длꙗ ведомости** — повідомити, оголосити, довести до відома: проси(л) ѡны(и) врꙗдни(к)... абы ту(т) въ я(р)маро(к) тєпєрє(ш)ни(и) збо(р)ны(и) росказа(л) вывола(т) длꙗ вєдомости жєбы ко(ж)ды(и) хто(ж) ко(л)вє сєздє на я(р)ма(р)ку ѡбыватєлє(и) ка(ж)дого стану... вєда(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 38).

3. (з чого) Позбавити спадщини, відчужити

(чого): читáємо, я́ко ты́є котώрыє з᾽ аѳанáсієм́ъ были, чáстью соу́ть з дώбръ всѣхъ злоу́плєни, чáст᾽ю з᾽ зє(м)лѣ вы́волани (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛИВАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛИВАТИ *дієсл. недок.* (кого з чого) Позбавляти спадщини, відчужувати (кого чого): допущаєшъ тым оуступником кгвалтъ чинити,... з маєтностей их выганняти, з землѣ наконецъ выволивати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволивати:** Ѡ(т)чꙋждáю: Вывóлꙋю, вылꙋчáю (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ.**

ВЫВОЛОКАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(волочачи, витягати когось звідки-небудь)* виволікати: потомъ до чєляди... кинулисє и ωныхъ кожъдого зособъна зъ шкуты выволокаючи, такъжє... были и моръдовали (Володимир, 1627 *ТУ* 279).

Див. ще **ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволокати:** особъ свецкихъ, дяковъ, по местцах где бы их укрили найдуючи,... били, шарпали,... преграждаючи оныхъ и законъниковъ выволочаючи (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 595).

Див. ще **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧИ, ВЫВОЛОЧЫ, ВЫВЪЛОЧИ *дієсл. док.* **1.** (кого і без додатка) *(волочачи, витягти за межі чогось)* виволокти: от которого битя кгды ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ росказали (Луцьк, 1525 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); па(н) жда(н)...// з слугами... своими бє(з)ви(н)нє и(х) самы(х) позбива(л) порани(л) и з дому на влицꙋ выволо(к)ши би(л) мо(р)дова(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 30-31); са(м) ωсобою своєю за ωны(м) боярино(м) єго сꙋ(п)рꙋно(м) гони(л) и догони(в)ши єго... в мє(л)ника добы(в)ши єго в до(мꙋ) и выволо(к)ши єго... з до(мꙋ) ганє(б)нє... ша(б)лєю посє(к) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26); теж без жадное причины, з дому на подводу выволокъши, в губу пястъми, а по хребте рогатиною,... били, тлукли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476); (кого) *(силоміць вивести звідки-небудь)* виволокти: сщ҃ника... василия... єси ꙋвяза(в)ши ла(н)цухо(м) до воза своєго за шию сромотнє з мѣста выволо(к) (Супрасльський монастир, 1593 *ЛСБ* 233); И в нє(м) [монастыри] игꙋмєна васи́лїа но(ч)ною годи́ною выволо(к) и до вєзє(н)ѧ своє(г) посажа(л) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); саꙋлъ бури(л) хрє(с)тѧ(н) ходєчи по всє(х) домє(х) и выволочєчи мужє(и) и нєвє(ст) дава(л) ихъ до вєзє(н)ѧ (II пол. XVI ст. *КА* 39); такъжє тєжъ до протєсътꙋючого, и брата єго... и до чєляди стрєлятъ хотєли волаючы выволочъмо єє... на дворъ, и розъ(с)трєля(и)мо (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 38 зв.);тамже в томже селе будучого, з галасом и крыкомъ, дворника протестантис, есче што ледво на тот час зостаючого, который розумел, же се в дворку выседитъ, выволокшы с тогож дворку розмаитыми и вымысльными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 358).

2. (кого, що) *(з води, болота та ін.)* витягти: єго повєлѣньє(м) много рыбъ выволокли (1489 *Чет.* 114); А выволокши з болота на соухо, тоу(т) єго почали зновоу бити нємл(с)тивє вшєлѧки(м) ωроужїє(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 59); мно(з)ство в мо́ри рыбъ загорноу́вши, роздира́ючꙋюсѧ ω(т) тѧ(ж)кости ры́бъ сѣть вы́волочє(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); и выволокшы невод, рыбы кгвалтовне брати и розно шарпати почели (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525); *Образно:* пото(м) ловити боудєшь чл҃кы ст҃ою правдивою Хв҃ою наꙋкою и вывълочиль ихъ с тємного морѧ то є(ст) ω(т) грѣховь тємности (XVI ст. *УЄ Триг.* 97); Ѡ мо́й соло(т)кі́й оучи́тєлю х҃є... ри́бы ло́вишъ на соу́ши я́ко мрє́жєю словє(с) твои(х), ω(т) глꙋби́ны вы́волочишъ ω(т) замꙋчє́наго...//...и гор᾽кого мо́рѧ свѣта того (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 232-232 зв.).

3. *Перен.* (на кого) Накли́кати: боимώсѧ абы по(д) засло́ною того календара, на што и́ншого мѣры нє бра́но, хотѧчи заты́мъ калєнда́ровымъ шноу́ркомъ, чєрє(з) ω(т)ца́ па́пѣжа оукрꙋчєномъ, за ча́сомъ што́ и́ншого с того́ жъ варста́тꙋ на(м) го́ршєй нєсма́чного на на́съ вы́волочи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 49 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧОВАТИ.**

ВЫВОЛОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Виволікати, витягати. *Образно:* такъ было иже Пєтръ стыи ловитъ члкы стою а правою Хвою наоукою, и выволочовалъ // и(х) ис тємного мора, то єсть ѡ(т) грѣховъ и тємностєй (XVI ст. *УИ* 1911/2, 73-74).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИТИ.**

ВЫВОЛОЧОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (такий, якого довго волочили)* поволочений, зволочений: не маючи жадное боязни Божое в серцах своих, вперед менованого ксенъдза,... тыранъско на тымъже местцу убили и тело выволочоное псамъ и пътахомъ повитрнымъ викинули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430).

ВЫВОЛЫВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(називати кого-небудь образливими словами)* обзивати: теды вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого выволываючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209).

ВЫВОЛЫВАТИСА *дієсл. недок. (ставати явним, помітним)* появлятися, вилазити: та́къ зра́да, бы єи хто на́йболшєй таилъ яко ши́ло в мѣхȣ нє затайтса, алє са выво́лываєтъ и пока́зȣєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41 зв.).

ВЫВОРОТИТИ, ВЫВОРОТИТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) Знищити, зруйнувати: Тогды г(с)дь дожди́лъ на со́до́мȣ и гомо́рȣ сѣрою и огнє́мъ, ѡ(т) Г(с)да зʼ нба и вы́воротилъ мѣста ты́и и всю вко́ль кра́инȣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 32); вы́шолъ ве́сь Ізра́и(л)... и полама́ли балва́ны и вырȣ́бали га́и,... нє токмо зо всє́й Іюдє́и... и зʼ єфрє́ма тє(ж)... ажь дощє́тȣ вы́воротили (Там же, 342 зв.).

2. (кого) Побити, розбити, перемогти: ка́ждый мȣ(ж) валє́чный нєха́й пєрє́йдєтъ Іѡрданъ збро́йно, а́жь г(с)дь вывороти свои нєпріѧ́тєли а бȣ́дєтъ ємȣ подда́на вса зємла (серед. XVII ст. *Хрон.* 149 зв.).

3. (чим) Скинути, повалити, побороти: такъ далє́чє вʼ шалє́нство зашли, жє ты́хъ кото́рыи оура́довъ собѣ звѣрєныхъ пи́лнє постєрєга́ю(т), и та́къ сє на всє(м) справȣ́ю(т), абы бы́ли го́дни вси(х) похвалє́нья, лжа́ми тає́мными выворотить оусилȣ́ю(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 382 зв.).

ВЫВОРОТНЫЙ *прикм. (який приховує свої справжні думки)* нещирий, нестійкий, хитрий: Прето (!) и я, до тои старыхъ вѣковъ щирости скланяючись, выставный и выворотный писаня способъ, яко то вѣтроголове на показанья духомъ прожной хвалы звыкли чинити, опустивши, — въ щирости и въ простотѣ сердца, уфаючи въ ласцѣ Божой, въ той мѣрѣ иду правдою святою (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 323).

ВЫВОРОТЪ, ВЫВРОТЪ *ч.* **1.** Вивертень, *діал.* виверт: А што сє тъкнє другого ко(п)ца, которы(и) сторона мєнує(т) єго быти выворото(м), тєды то нє є(ст) рє(ч) склонъная до подобєнъства, бо гдє єстъ выворо(т), дєрєва та(м)... зостати муси(т)... албо пє(н) с корєнями своими, а(л)бо долина, якая (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210).

2. *Перен.* Перекручення, виверт, хитрість: Павел перестерегал... дабы в поганские науки диалектики, силогизмы и вывроты препирателные и велеръчия самохвалные благовѣрным не впасти (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); также правовѣрныхъ и сталыхъ христіанъ шкалююmъ, и книжки таковыи выдаютъ, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымислы и вывороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 317).

Див. ще **ВЫВОРОЧАНЬЄ.**

ВЫВОРОЧАНЬЄ, ВЫВОРОЧАНА *с.* **1.** Знищення, зруйнування: Ди́внаа и нєзвыча́йнаа была Іѡа́ннова про́повѣдь...//...нє ѡповѣда́лъ вѡ́єнъ, нєсна́сѡкъ, звы́тазствъ, го́лодѡвъ, и мѣстѡмъ вывороча́на (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 887-888).

2. Те саме, що **выворотъ** у 2 знач.: Истиненъ заисте естъ въ словахъ своихъ Іисусъ Христосъ! Але люде многіи въ // вырозумѣнью або рачей въ выворочанью словъ Его сутъ ложны (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 355-356).

Пор. **ВЫВОРОЧАТИ.**

ВЫВОРОЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(перекидати, вириваючи з коренем)* вивертати: Вѣтєръ выворо́чаєтъ дрєва высокіи (поч. XVII ст. *Пчела* 57).

2. (що) *(зрушувати, перевертати руйнуючи)* вивертати, знищувати, руйнувати: ѡго́нъ в зємли боу́дȣчій, коуды выхо́дитъ и по(д)носи́ти(с) мо́жєтъ основаніа бра(м) псȣєтъ..., прє(ч) вывороча́єтъ за́мкы на́ймо(ц)нѣ(и)шіє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

3. *(неприродно повертати рукою, ногою)* вивер-

тати: А трафит ти ся перед паном стояти, тогда сила вражиа не попущает ти ровно ногами стояти але подтыкарт тя, да переплѣтаеш ногами, то тую то сюю наперед поставляючи и на пяту зас выворочаючи (1596 *Виш.Кн.* 62).

4. (що) *(робити іншим)* змінювати: Алє жа́дєнъ з' ни́хъ нє розѹмѣлъ абы За́ко(н) то́тъ коли ѡ(т) ни(х) вырыва́тисѧ и выворочати мѣлъ, и ѡ́вшємъ ко́ждый з' ни́хъ ствєрди́лъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 162); долготръва́ючєє зєзволєнє, кото́роє и назацнѣйшєє дши споражє́н'є з' ґрунтѹ выворочаєтъ (Київ, 1625 *Кіз. О степ.* 205).

5. (що) Принижувати: Вса́каѧ дша вла́стємъ прєимѣющимъ да повиноуєт'сѧ, хо́ть ап(с)ломъ, хо́ть євангєли́стою,... хо́ть и чимъ ко́лвєкъ иншимъ єсь, або́вѣмъ побо́жности нє выворочаєтъ таѧ по́дъда́ность (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); Всякая душа властемъ преимуючимъ да повинуется,... авовѣмъ (!) побожности не выворочаєтъ тая подданность (1603 *Пит.* 35).

6. (що) Перекладати: Єв(г)лїа і ап(с)ла в' црkви на ли(т)ургїи, просты(м) языко(м) нє выворочa(и)тє (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.).

7. *Перен. (по-своєму пояснювати)* тлумачити, перекручувати: людъ посполитый,... писмомъ // Божымъ ширмуютъ, ницуютъ, выворочаютъ и на свое блюзнерскіе хвалшивые потвары оборочаютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 116-117); коли́ бысмы мы свѣтскїє грє́чєскои рєлѣи лю́дє, ра(д) старожи́тный в' црkвахъ стыхъ, выворочали и ѡ(т)мѣнали, тымъ свѣдоцствомъ могъ бы противъ на́мъ ити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 68 зв.); свѡ́єго тєлє́сного розѹмѣнѧ оустыда́тисѧ, я́ко лѣтєра́цы, кото́рїи в'спа́къ писмо́ бжїє выворочаютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Злосли́выхъ... сѹкцєссо́рѡвъ,... и ихъ наѹки и пи́сма,... прєзъ мно́гїи спо́собы, выворочаєтъ и потлѹмлаєтъ (Київ, 1627 *Тр.* 397); Ани даро́въ бра́ть бѹдєшъ, кото́рїи и мѹдрыхъ заслѣплѧ́ютъ и выворочаютъ слова справєдли́выхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.).

8. (що) Заперечувати, відкидати: ба́чишъ я́къ собо́ръ Карфагє́нскій нє мо́вачи жєбы та што в' твоє́мъ о апєлѧ́цїахъ до Ри́мѹ твєржє́нью по(д)пирати мѣло, алє ихъ я́внє выворочаєтъ а вѣрѹ бы тобѣ тєпє(р) зно́вѹ о то́мъ писа́ти пришло, волѣлъ бы єси того собо́рѹ замо́вчати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139).

◇ **выворочати языкъ** — молоти язиком: нє оумѣє(т) с тобою говорити, и тра(к)товати ѡнъ // я(к) пѹстоє коло млы(н)ноє крѹтачи а выворочаю чи бє́(з)пожито(ч)ный то(т) язы(к) (1596 *Виш.Кн.* 245-245 зв.).

ВЫВОРОЧАТИСЕ *дієсл. недок. (зазнавати ґрунтовних змін)* розпадатися, руйнуватися: Нєзличо́ныє тє́ды тыє Ри(м)ской столи́цы но́выє ѡ(д)мє́ны, и заразли́выє блѹды, кото́рими и оупа́докъ дѹшный сє готѹєт', и наѹки црkо́вной мо́цъ сє ломлєтъ... и Кролє́вства сє з' ґрѹнтѹ выворочаютъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.).

ВЫВОРОЧЕНЄ, ВЫВОРОЧЕНЬЄ, ВЫВОРОЧЕНЬѦ *с.* **1.** Знищення, зруйнування, розруха: рєко́мо нѣякую(с) є́дность флорє(н)скѹю ѡ(т)новлѧючи, до николи нєбыва́лого // вѣры старожи(т)нои грє́чєскои вышпочєва(н)ѧ, а з кгроу́нтѹ пра́вє выворочє(н)ѧ доро́гѹ сла́ли, и по сє́й днь стє́лю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 214 зв.-215); Звы́кли до вєли́кого гоно́рѹ приходи́ти, кото́рїє в' выворочє́ню мѣста пєрвѣй сєбє спаналє в нєбє(з)пєчєнства втрѹчаютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 28 зв.); пр(с)таѧ бца тыми вода́ми нє затопи́ласѧ, в выворочє́ню єрихонско(м) то́лко до(м) раа́вы блоу(д)ници зоста(л) вцалє, иншїє всѣ з ґроу́нтоу соу(т) зєпсова́ны (Там же, 192).

2. Перекручення: а єсли́сѧ до нєпов'стаглы́выхъ сва́ровъ ѡбє́рнєшъ, што(ж) єстъ (мой ми́лый) чомоу́ бы кѹ выворочє́нью нє здо́ла(л) спо́ръ наоуки ѡ́ноє сварли́воє (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9).

◇ **очїй выворочєньѧ** — вивертання очей: тако́выи сѹтъ арїа́ны и поноу́рцы, алє про(ж)на тако́выхъ надѣѧ, и очїй выворочє́н'ѧ с подношєнамъ в' горѹ, кото́рыи з' єдно́и стороны с на бжєго, по лицѹ гласка́ют', а з дрѹгои я́ко потрєба поли́чки вытина́ютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.).

ВЫВРАЩАТИ *дієсл. недок. (неправильно тлумачити)* перекручувати: Не естъ то теды зламанье церемоней Греческихъ, яко Θилялетъ, беручи прычину съ тыхъ словъ, несправедливе вывращаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 721).

ВЫВРАЩЕНЬЄ *с. (негативний вплив на людські погляди, поганий приклад)* розбрат, розкол: Еслибы хто (поведа) съ тыхъ, которые суть въ церкви преложоными, будь то епископъ, альбо презвитеръ, ...ку выврашенью людей и ку замешаню церкви, важылъся напотомъ до особное громады збиратися,... таковогo сынодъ светый вже теперъ одъ церкви одълучонным быти осуждаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 775).

ВЫВРОТЪ *див.* **ВЫВОРОТЪ.**

ВЫВРЪТАТИ *див.* **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЪЛОЧИ *див.* **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВЫЖШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЖШИТИ *див.* **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫЗШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЛЯТИСА *дієсл. док. (вирватися звідкись)* вимкнутися: Наконє(ц) та(м) жє паня(н)ка поцтивая... Хотячиса вывыляти... до дому свого Єдє(н) слꙋжилєцъ... Тя(л) єи в лобъ шаблєю ажъ ꙋпала (1636 *Лям. о пр.* 9 зв.).

ВЫВЫСИТИСА, ВЫВЫССИТИСА, ВЫВЫШИТИСЕ *дієсл. док.* **1.** (під що) *(піднестися вгору)* піднятися: Грозатъ оупáдкомъ ѡпóки, вы́высившиса под тéмныи ѿболоки (Львів, 1591 *Просф.* 68).

2. (над кого, що) *(поставити себе вище інших)* звеличити, возвеличити (себе): А што повѣдаютъ, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, што естъ речено богомъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); ты(ж) на(д) всѣ стыи божіи мѣ(л) са вывысити то єстъ и(х) дєкрєта ламати, и нѣвошто ѡборочати (Вільна, 1596 *З. Каз.* 70); а и(ж) са мѣ(л) а(н)тихристъ... по(д)нєсти и вывыссити са на(д) всакого называємого ба (Там же).

Див. ще **ВЫВЫШАТИСА.**

ВЫВЫШАТИ, ВЫВЫЖШАТИ, ВЫВЫЗШАТИ, ВЫВЫШШАТИ *дієсл. недок. (підносити на вищий ступінь почуття гідності, достоїнства)* підіймати, підносити: гь бъ его самóго вывыша(л), ємоу́ самóмоу лáскоу ѡповѣда(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 208); Ты́м са знáко(м) Бжїа Црковъ оукрашáєтъ, и старожи́тны(х) дóмѡвъ зáцность вывышáєтъ (Єв'є, 1611 *Епігр. Ог.* 2); А до свѣтлости и почꙋвáнаса привóдитъ, высóкїй стáнъ свацéнъства оповѣдáючи, и нáдъ вшєлáкꙋю гóдность вывышшáючи, до котрóго абы́ знáти, якъ пристꙋпáти, и якóго то са оурáдꙋ, подыймáти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв. ненум.); И ѡвшємъ ты(м) ба(р)зѣ(и) ѡны вывы(з)шаєтъ и корєни(т) нє ѡ рєчы здалося и мнѣ ити ты(м) же торо(м) му(д)ры(х) наслѣдꙋючи (1636 *Лям. о пр.* 2); Єди́нъ... Бгъ, который оубожи(т) и богати́тъ, понижáєтъ и вывыш'шáєтъ, по(д)нóси(т) з' зємлѣ ни́щогѡ, и з' гнóю в'звóдит' оубóгогѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 99);

(кого над ким) *(ставати помітнішим, авторитетнішим)* підноситися, підійматися: стáрого ри́мꙋ пáпєжъ на(д) и́нших всѣхъ сєбє вывышáючи, и всѣми гордачи, єщє мóвитъ и противъ канóнꙋ стыхъ ѡ(т)цъ, абы са нє здáлъ же нєпотрéбнє калєнда(р) пєрєсѣкъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191);

(кого, що) возвеличувати, вихваляти, підносити: Вывышáйте Гда... нáшего, и клáнайтєса по(д)нóжкови нóгъ єгѡ, абóвѣ(м) стъ єсть (Київ, 1632 *МІКСВ* 278); єсли(м) нєпоко(р)нє розꙋмѣлъ, алє(м) вывы(ш)шал дꙋшꙋ мою: я́ко дитáтко, ѡстáвлєноє ꙋ матки своéи (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.); ты́и вси сынóвє єммáна пр(о)рка цр(с)когѡ в' рéчахъ бжїихъ, áбы вывыжшáлъ рóгъ двдовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШАТИСА, ВЫВЫШШАТИСА *дієсл. недок.* **1.** Ставати вище інших: Алє чáсъ ю́жъ рꙋшитиса до штꙋрмꙋ на збитіє вéжъ вы́нєслыхъ, вывышáючи(х)са, яко с(т). Ап(с)лъ мóви(т), на(д) вѣдомость Збави́тєла Ха (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189).

2. *(досягати у своїй діяльності вищого ступеня гідності, достоїнства)* підноситися: хтó са вывышáєтъ, боу́дєтъ пони́жєнъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 200); христїáни(н)... тогды́са вывы́ш'шáєт', кг(д)ыса пони́зити стáрає(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 104); И зайстє лѣпшаа єсть рéчъ, ґды́са грѣшный нáворочáєт'. ани́жли ґды цнотли́вый вывышáєтъса и пышнитъ (Київ, 1627 *Тр.* 11); справєдли́выи вывышáютса, а грѣшныи понижáю(т)са (Львів, 1642 *Час.Слово* 272 зв.).

Див. ще **ВЫВЫСИТИСА.**

ВЫВЫШЕНЄ, ВЫВЫШЕНЬЄ, ВЫВЫШШЕНЄ, ВЫВЫШШЕНЇЄ, ВЫВЫШШЕНЬЄ, ВЫВЫШЪШЕНЬЄ *с. (піднесення на вищий ступінь*

гідності, достоїнста; створювання величі комусь) підвищення; вихваляння, прославляння: Хота бы тєды на причинє(н)є сєнату згода была, пришло бы ихъ мл(с)тамъ подобно и по швыхъ кашталанахъ, которыи пєрє(д) тымъ с таємнои рады выхожали, гдє колвє(к) оу двєрій або за пєчью сєдєти, што нє вєдаю єсли жєбы за вывышєньє собє почитали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198 зв.); На семой каръте θилялетъ показати (!), ижъ митрополитъ и владыкове тымъ отступеньемъ прычиненья своихъ пожытъковъ и вывышъшенья (своего) шукали (Вільна, 1599 *Ант.* 517); выгублю пыхоу нєвєрны(х), и вывыш'шє(н)є горды(х) понижоу (Острог, 1607 *Лєк.* 51); Има Могилы и в' словєнской Зшни, И в' Бгомыслномъ будєтъ мєти Тріωни Нєсмєртєлноє своє залєцєньє, И вывышшєньє (Київ, 1633 *Евфон.* 308); гды... слышимω ω мєсци засєда(н)а, нє простω столик' якій абω крєсло розумєти маємω, алє оуччє(н)є и вывышє(н)є в' славє, в' чєсти є в' вєл'можности (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 158).

Див. ще **ВЫВЫШЕНЄСА.**

Пор. **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШЕНЄСА *с.* Піднесення гідності, достоїнства когось; перевершення: якоє бы єщє могло быти болшєє чл҃ка смєртєлного вывышє(н)єса, на(д) вынєсєньєса папєжа рим'ского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176).

Див. ще **ВЫВЕШЕНЄ.**

ВЫВЫШЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм. (який підноситься у своїй гідності)* зарозумілий: Трєтаа [причина], абы антихриста и слугъ єго оуказалъ, которіи во всє(м) єму противни, горди вывышєни, богати, славни, христовы(м) прикры и страшливи (Вільна, 1596 *З.Каз.* 3).

ВЫВЫШЕНЬЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШИТИ, ВИВИШШИТИ, ВЫВЫЖШИТИ, ВЫВЫШШИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Зробити вищим, підвищити: и вєжы зача(ли) будова(ти) в ты(х) жє поля(х)... хотячы та(м) столицу... заложи(ти)... //...а вєрхъ вєжы до нєба вывы(ш)шити (1582 *Кр.Стр.* 23-23 зв.); Манастыръ... спочатку ω(т) прародитєлєи рускы(х) Лвовскыхъ заложоны(и)... и муромъ вывышшєны(и) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); боудетъ вєдати вшистки дєрєва краюв, понєважє(м) я понижилъ дєрєво широкоє, а вывы(ш)шилъ дєрєво низкоє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301).

2. (кого, що) *(підняти гідність, достоїнство кого-, чого-небудь)* возвеличити, прославити: Бо(г) люду сєго и(з)рає(л)ского выбра(л) ω(т)ци наши и вывыши(л) лю(д)... и чєрє(з) чоты(р)дєса(т) лє(т) пєрєко(р)ми(л) и(х) на пущи (II пол. XVI ст. *КА* 69); манасіа, которыи всє(х), и бал'вохва(л)ство(м) и мордырство(м) пєрєходи(л)..., а ба(л)вохвальскіє слоу(ж)бы на ωшука(н)є людій на(з)быть вывы(ш)ши(л) (Острог, 1607 *Лєк.* 25); вступлю на небо а вивишшу столицу мою надъ Звєзди Божіи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 713); Понижаючихъ сєбє, вывышшит' славою Г(с)дь (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 772); Скромный за(с), и тихій, и покорного оумыслу, ω(т) Бга вывышоный, и шанованъ будєтъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 275 зв.); алє и в' старомь єщє законє надъ иншіи (!) былъ вывышоный: хтобовєм' оумєрлых' въскрєшал', огнь з' нба оупрошовалъ, рєкамъ абыса розступили, росказовалъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923); што за домъ мой, ижь мєнє такъ вывыжшилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 252 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШШАТИСА *див.* **ВЫВЫШАТИСА.**

ВЫВЫШШЕНЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШЕНЇЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШЕНЬЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШИТИ *див.* **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВѢВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(віючи, видаляти)* вивівати: Яко дом' дыму полный вывєваєтъ єгω на зєвнутрнєє повєтрє: та(к) дш҃а, наполнившиса злости прє(з) вєрхъ выбіаєтъса, и ωвоцы выдаєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВЕДАНЄ, ВЫВЕДАНЬЄ *с.* Розслідування, вияснення: хочеть его милость росказати и около того пильное выведанье вчынити (1554 *РИБ* XXX, 268); мы... дла выведанья тоє рєчы и забийства... кназа Ярославова посылали тамъ... ωсобъ пєвныхъ,... урадниковъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 279); па(н) по(д)ка(н)цлєри(и)... кгды вси

тыє све(т)ки на врадє… были поста(в)лены… взываючи по ω(д)ному кȣ собє вывєда(н)є дєла(л) и слуха(л) свєдє(ц)тва и(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); ты… на опыт и на выведанъе не позволила, и от тѣла есте прочъ пошла а на цвинтару его покинули (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 370); дєкрєтами судовыми такъ єго к(р). М(л)ти за(д)во(р)ными, яко и зємъскими, также вывєда(н)ємъ пєвнымъ чєрє(з) пєвныє ωсобы людє(и) зацны(х)... //ωныє чє(р)нцы... дє(р)жа(н)я... на тыє... кгру(н)ты... нє показали (Київщина, 1600 *ККПС* 151-152).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

Пор. **ВЫВѢДАТИ.**

ВЫВѢДАТИ, ВЫВЕДАТИ *дієсл. док.* (що) Розвідати, вивідати: михаи(л) и гаврилъ… оучн҃ковъ оувидѣста, то(ж) имъ показаста и вывѣдаєтє коли соидєть в послѣднаꙗ дни и боудє(т) соудити живымъ (1489 *Чет.* 77 зв.); Затымъ, што в дрȣгом листє своєм чєрєз тогожъ слȣгȣ своєго писал єси к нам, абыхмо волю королѧ… вывєдавши, дали тобє восполок з Єго Милостью наȣкȣ (Краків, 1538 *AS* IV, 164);

(чого, о чім) розслідувати, вияснити (що): ȣста(в)уємъ тє(ж) и(ж) кгды бы которы(и) прокурато(р) подъня(в)шисѧ кому рєчи єго мовити и справовати а вывєда(в)ши на нємъ тоє справы и листо(в) єго ωглєда(в)ши выдалъ єго в то(м) сторонє проти(в)но(и) (1566 *ВЛС* 35 зв.); Яко жъ и тымъ листомъ нашимъ верносте твоей розказуємъ, абысь до пречоныхъ добръ бискупъства Киевского,… зъехалъ, тамъ же о шкодахъ,… доводне и достаточне выведалъ и списалъ (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 6/I, 259).

Див. ще **ВЫВѢДОВАТИ.**

ВЫВѢДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСЕ, ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСА, ВЫВЕДАТЬСЯ, ВЫВѢДАТИСА *дієсл. док.* **1.** (що, чого і без додатка) Дізнатися, довідатися (що, про що): намєстъникъ ими справȣєть а такъ што єсмо сами собою вывєдатисѧ могли то єсмо писали такъ яко вышє(и) (1552 *ОКЗ* 47 зв.); вси справы мои… скажє(т) ва(м) тихи(и) милы(и) бра(т)… которого є(с)ми по(с)ла(л) до ва(с)… длѧ того абы сѧ вывєда(л) што сѧ ȣ ва(с) дѣє(т) (II пол. XVI ст. *КА* 475); который то блаженный Мелетис,… иж сам языка лядского не знал, вывѣдатися, что в той книжицѣ писано будет, ничого не могл (1608-1609 *Виш.Зач.* 208).

2. (що, чого, о чім, від кого) Розслідувати, розвідати; *діал.* вивідатися (що, про що, від кого): А так мы видѧчи справєдливост подданых королѧ… и вывєдавши (сѧ) ωт // ωбаполных сȣсєдов тамошних, …подданих королѧ… при тых границах их єсмо зоставили (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV 354-355); а мы еще къ тымъ знакомъ его поприсягнути и того ся немъ выведать хочемъ, абы при томъ // лицу заплату свою взялъ, яко заслужилъ (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166-167); то всє то(т) чернъски(и) чого сѧ вывєда(л) на пи(с)мє до пана своєго принє(с) яко сѧ вышє(и) написало (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); А пото(м) ужалова(в)шисє по(д)даныє и(х) …тєло нєбо(ж)чика хло(п)ца моє(г) ωзє(м)ши нє(т) вєдомо(с)ти гдє подєли и до сєго часȣ вывєдатисє нє могȣ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 7-8 зв.); А ґды то ω(д) бра́тїи вєли́кїй Пахо́мїй слы́шалъ оучи-ни́лъ ω нє́мъ ωпы́тъ и вы́вѣдавшисѧ ω спо́собѣ жи́тїѧ єго, проси́лъ Бг҃а жєбы ємȣ ω(д)крылъ хто єстъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); в Луцку сам персоналитер, кгды се, слушъне выведавшы, о то все упоминал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 270).

Див. ще **ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ.**

ВЫВѢДАТИСА *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВЕДОВАНЄ *с.* Розслідування: И просили мєнє ω возного… длѧ выпытованъѧ и вывєдова(н)ѧ ω(т) купцовъ, што бы в которого слуги пана Ма(т)фєѧ Мали(н)ского за указанъємъ Якуба Климашовского взяли и пограбили (Луцьк, 1581 *ТУ* 186); поехали были килка товаришовъ до ймени князя Головнина,… для выведованя певнешого около оного забийства и замордованья…, небожъчика Яна Рокгалинского (Луцьк, 1584 *АрхЮЗР* 6/I, 141); теды мы, яко и первей, не кончили тое справы, оную, для лепшого опыту и выведованя, еще отложили есмо до третіе копы (Володимир, 1608 *Ив.* 288); зобрали есмо вашу милость, людей добрыхъ, на копу, хотечи опытъ и выведоване якое певное в тыхъ шкодахъ своихъ учинити (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

Пор. **ВЫВѢДОВАТИ.**

ВЫВѢДОВАНЬЄСА *с.* (*стп.* wywiadywanie się) вивідування, дослідження, розвідування: Възыска́ніє: Вынайдова́ньє, шѹка́ньє, пыта́ньє, ѿпытъ, вывѣдова́ньєса (1627 *ЛБ* 20); Испыта́ніє: истѧза́ніє, выпытова́ньє, вывѣдова́ньєса, розбира́ньє, бада́ньєса (Там же, 50).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДОВАНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ.**

ВЫВѢДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Вивідувати, пізнавати: А штóжъ и́ноє ба́рзѣй мóжєтъ бы́ти закры́то на(д) рожéніє єдинорóдного з' Ѿца, и на(д) похожéніє Потѣши́тєлѧ; котóрый глѹбóкости Бо(з)скїи на́званыи, Па́вєлъ с(т). повѣдилъ жє Потѣши́тє(л) вывѣдѹєтъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211).

ВЫВѢДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСА, ВЫВЕДОВАТСЕ, ВЫВѢДОВАТИСА *дієсл. недок.* **1.** Довідуватися, вивідуватися: Володимеръ... пословъ своихъ выправилъ въ розныи краины, абыся вѣрамъ, набоженству,... и церемоніямъ присмотровали и достатечне вывѣдовали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 974); Испытѹю: Любопы(т)ствѹю, вывѣдѹюсѧ, розбира́ю (1627 *ЛБ* 50); Многоиспытѹю: мнóго выпы́тѹю, вывѣдѹюсѧ (Там же, 64); Ѡнъ тєды Лéѡ ... єсли бы якаѧ воды вѣлґóтность та́мъ выника́ла, вы́вѣдовалъсѧ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); Всѣм'... потрéба и слѹжи́ти,... и вывѣдоватисѧ, анѣ за́здрѣти... алє своє́гѡ кóждомѹ пилнова́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 163).

2. (що) Рослідувати: врѧ(д) на(ш)... має(т) того ѡсо(б)ливє пєрєстєгати, и с пи(л)ностью ѡколо того сѧ выведовати (1566 *ВЛС* 90); пан Павел Монвид Дорогостайский..., з немалою кгвардиею слугъ своих власных там же до Любча приехал, при котором почалем се пытат и выведоват (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495).

Див. ще **ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ.**

ВЫВѢДОВАТИСА *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВѢДУЮЧИЙСА *дієприкм. у знач. ім.* Той, хто вивідує: гото(в) єднакъ боудѹчи, ка(ж)домѹ вывѣдѹючомѹсѧ тыхъ припомнєныхъ в' мѣстахъ к(р) єго мл(с)ти, и и(н)дєй оутєрплєны(х) чєрє(з) нашє анкгаріи многѡ прикладо(в) припомнити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 208); Аасѳи́ръ: Бѣгѹнъ, посéлъ. а́бо посéлъ на подвóдѣ, гѡнéц'..., або пóспѣх' досвѣ(д)чéногѡ, а́бо Бра́тъ котры́й довѣдѹєтсѧ. а́бо з' Си́рскогѡ и Єврéйского, кнѧ́зь гóрлицѣ, а́бо кнѧ(з) вывѣдѹючогѡсѧ (1627 *ЛБ* 170).

ВЫВѢСИТИ *дієсл. док.* (кого, що) *(підвісивши, виставити для загального огляду)* вивісити: до которы(х) а(ж) прє(з) знаки и(з)дя(т), значачи ся по бочка(х) и пропо(р)чика(х) вывѣшєны(х) на гора(х) пѣ(с)чи(с)ты(х) (1582 *Кр.Стр.* 81 зв.); И за́разъ скóро сє росвѣтнѹло вы́вєсили гóловѹ олофéрновѹ з мѹрѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.);

(кого) *(винести на вищий ступінь гідності)* звеличити, піднести: Двохъ прєза́цныхъ фамілїй, в одинъ домъ злѹчóныхъ, В сла́вѣ, ажъ по(д) са́моє нéбо вывышóныхъ (Єв'є, 1616 *На г. Вол.* 36); Скрóмный за(с), и ти́хїй, и покóрного оумыслѹ, ѡ(т) Бга вывышóный (Львів, 1642 *Час.Слово* 275); алє и в' ста́ромъ єщє за́конѣ надъ и́шїи (!) былъ вывышоный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВѢСТИ *див.* **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВѦЗАТИ, ВЫВЕЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (що від чого) *(відділити що-небудь прив'язане)* відв'язати: к тому дє(и) кєбєнѧ(к) новы(и) ѡ(т) сє(д)ла с тороко(в) вывєза(ли) и взѧ(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 72);

2. (що з чого) *(в'яжучи, що-небудь виготовити)* вив'язати: *Образно:* тóй з' того а и́ный з' и́ного бóкѹ я(к) срóкгїй звѣръ напа(д)ши, ша́тѹ Цркóвнѹю вы́вѧзєнѹю з' высóкои ѳєолóгїи, ша́рпаємо ѡкрѹтнє дїалєкти́цкимъ оусилова́ніємъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 205).

ВЫГАВТОВАТИ *див.* **ВЫГАФТОВАТИ.**

ВЫГАЖАТИ *див.* **ВЫГОЖАТИ.**

ВЫГАНЯТИ, ВИГАНЯТИ, ВЫГАНЯТЫ, ВЫГАНАТИ, ВЫГОНАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) *(примушувати кого-небудь іти геть)* виганяти, проганяти, виселяти: одны пястями, другие палцатами бьючи, з дворка сельца прочъ выганяли и уступит казали (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); якь ты(ж) выгонѧє(т) ис цркве коупцѣ (1556-1561 *ПЄ* 303); Ко(н)дра(т) повѣдилъ, и(ж),... я тєбє з домѹ нє выганялъ и стра[вы] и хлѣба тобє ...дава(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 65); Хс... на́съ наста́вилъ... абы́смы оупада́ючихъ под'носи́ли, навєрта́ючихсѧ нє

выганали (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); въ монастиру Печерскомъ 30 было чудотворцовъ, которыи бѣси виганяли, уздоровленя давали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 848); Бу́дєтъ пла́чъ и скре́же(т) зѹбωмъ, гды оба́читє Авраа́ма и Ісаа́ка в' Цр(с)твїи Нб(с)номъ, а ва́съ выго́нѧныхъ во́нъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 20); Того ра́з' напа́ли мы́сли поро(ж)неи сла́вы, кото́рїи Єго з' ке́л'и выгана́ли, и побѹжа́ли єго же́бы присто́йным' за́мысломъ,... ішо́лъ до Ри́мѹ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 8);

(кого) *(примушувати виконувати якусь повинність)* виганяти: А которые дей люди ихъ при замку нашомъ Житомирскомъ мешкають, ты дей на свои потребы ихъ велишъ выгоняти и сено на себе косити (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); ωна... съ кнѧзємъ Миколаємъ,... Анъдрєєвичо́мъ Збаразскимъ... з людей платы и сєрєбъщизны нєпомєрънеє брати и въ подъводы нєзвычайныє выгонѧти их кажєтъ (Краків, 1553 *AS* VI, 140); роботы собе подданымъ тамошънимъ до Городка одправовати и на паншъчизну выганяты казали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 53);

(кого) *(гнати кудись)* виганяти: пастѹ(х) тєды ходи(т) оу гоустинѣ, г(д)є пасєть в лѣсѣ а выганѧєть на полє жєбы та(м) жа(д)наѧ нє зостала (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 182).

2. (що) *(сприяти позбавленню різних недуг)* виганяти, лікувати: Та(к)жє навари рѣпѧкоу из вино(м): и пїи пораноу на(д)щєср(д)цє гли(с)ты з ноутрѧ выганѧє(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 9); Кро(п) сырыи завшє я(ж) нащєср(д)цє згагоу выганѧє(т) (Там же, 11 зв.).

3. *Перен.* (що) *(звільняти з якогось стану)* виганяти, проганяти: О мирская бу́то, богу досажа́еш и умиле́нїє з людей выганя́еш (к. XVI ст. *Укр.п.* 76); Скоро по(в)стаю(т) мы́сли тєле́сныє, за́ра(з) и(х) тре́ба выга́нѧти (серед. XVII ст. *Кас.* 95 зв.).

ВЫГАНАНЇЄ *с.* Виганяння, проганяння: слыши(ш) што мо́ви(т) ап(с)лъ па́вє(л). Бра́тїє фрасоу(н)ки, втиснєнѧ выгана́нїє..., ани висота, а́ни глоубина, ни инаѧ якаѧ тва(р) нє можє(т) на(с) розлоучи́ти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 85); Ѿто да́ръ дѹхо́вный, о́вый ти достое́нство ма́ючи грѣхо́въ ω(т)пѹстъ, а о́вый дїа́блω(в) выгана́нїє, и хорω(в) лѣче́нїє, позна́ваный // быва́є(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237-238).

Пор. **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГАНАТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГАСИТИ *дієсл. док., перен.* (що) *(затамувати розвиток чогось у душі людини)* погасити; припинити: Кто прирожо́ныє пожа(д)ли́вости тєле́сныи хочє вы́гасити, має(т)... стара́тисѧ // абы звитѧжилъ зло́сти (серед. XVII ст. *Кас.* 68 зв.-69); а тѹю пе́щъ тѣла... запалѧєтъ, ω(т) кото́ры(х) прѹдшєй нѣ(ж) ω(т) смолы // можє(м) быти спале́ны... сєрде́чны(м) пла́чємъ мо́жє(м) вы́гасити (Там же, 70 зв.-71).

ВЫГАФТОВАТИ, ВЫГАВТОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вигаптувати: Авхацєсъ Гєтмань Пєрскїй, звитѧживши войска колховъ: справи́лъ со́бѣ ша́тѹ бѣлѹю; казал' на нєй зло́томъ выгафтовати тваръ Іѡвиша бо́га поганского (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.); презъ него [Кирила] и упоминокъ знаменитый послали... запону зе злотомъ гафтованую, на которой былъ мистерне выгафтованый страшный судъ Божій (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 975); Воздѹшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятиє хрыстово прєкрасно злото(м) вышито изъ иншими квѣтами сама рѹками свыми выгавтовавши раба божия Ивановая любачовская (Львів, 1646 *Інв.Усп.* 64); Спра́вили те́жь заслонѹ... и вы́гафтовалъ на не́й хєрѹви́мовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 294 зв.).

ВЫГИНУТИ *дієсл. док. (повмирати)* вигинути: болшая част мисъта домов... пустъками стоят, в которых ныхто не мешкает, бо жыди немал вси выгинули (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 149);

(від чого і без додатка) загинути, пропасти: єсли нє захо́чєтє, и в' зѹхва́лость по́йдетє, ω(т) мєча вы́гинєтє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020); г(с)дь на Ізра́илѧ розгнѣва(в)шисѧ Ѡбводи́лъ єго по пѹщи м҃ лѣтъ а́жь вы́гинѹлъ вє(с) наро(д) кото́рыи бы́лъ злє оучини́лъ пред очи́ма єгω (серед. XVII ст. *Хрон.* 149).

ВЫГЛАДИТИ, ВЫГЛАДИТЬ *дієсл. док.* (*стп.* wygładzić) **1.** (кого) Винищити, знищити: ѹвє(с) наро(д) каино(в) ωбрыдливы(и) до кгрѹнтѹ бы(л)

выглажо(н) в чи(м) ся показа(ла) на(и)першая по(м)ста божая (1582 *Кр.Стр.* 18 зв.); Дай боже, абы богъ... услышал рѹс, а послал до полщи короля такого,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); всѣ ты́(и) и ты(м) подо́бныи, вы́глажєны сѹ́тъ, и до пе́класа зоста́ли (Київ, 1632 *МІКСВ* 287); Мѹ́жа кото́рый на́съ сте́рлъ и стлѹми́лъ нєсправєдли́вє, // та́къ вы́гладить ма́ємо, жє́бы ани оди́нъ з' ро́дѹ єгѡ во всі́хъ грани́цахъ Ізра́ильскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 276-276 зв.); они идѹ́тъ на на́съ з' мно́жєствомъ оупо́рнымъ и з' го́рдостью, а́бы на́съ вы́гладили и жо́ны на́ши (Там же, 480); **зъ свѣта выгладити** — стерти з лиця землі: теперь апостатове нынѣшніи штурмуютъ, хотячи тотъ корабль-церковъ Божію и вѣрныхъ въ ней... безъ жадного улютованя утопити и памятку се зъ свѣта выгладити (бл. 1626 *Кир.Н.* 24).

2. *Перен.* (що) Викреслити, стерти, вимазати: чомоу ихъ имена с книгъ живота вы́гладити оуси́лѹєтє (Острог, 1598 *Отп.КО* 26); А штожъ тутъ на то речете? Альбо яко то маете выгладити зъ своихъ же власныхъ правилъ и книгъ старыхъ Словенъскихъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 553); ѡ(т) книгъ животны(х) выгла́дилъ има єго́ (поч. XVII ст. *Пчела* 12); нє хотѣ(л) бъ҃ абы то(г) сло́ва на пото(м) жо́ны ѹжива́ли, хотачи и имєна болванѡ(в) вы́гладити (1627 *ЛБ* 188);

перен. (що) *(про гріх)* простити: Ты́є зась грѣхи, кото́рыє по ѡкрєщє́нію попо́лнєны быва́ютъ, прє(з) та́йнѹ... покаа́ніа выглажєны быва́ютъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 4 зв.).

Див. ще **ВЫГЛАЖАТИ.**

ВЫГЛАЖАТИ *дієсл. недок.* (що) Винищувати, знищувати, викорінювати: з' вєли́кимъ ср(д)ца бо́лємъ завола́лъ, мовачи; Бѣда мнѣ Г(с)ди҃, же ты выглажа́єшъ оста́нки Ізра́илєвы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 299).

Див. ще **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛАЖЕНЄ, ВЫГЛАЖЕНЬЄ *с.* Винищення, заглада, спустошення: Ана́ѳєма: Пѹ́стош', а́бо вытраче́нє, выглаже́ньє, або бри(д)ко(ст),... або човє(к) проклаты(и), за ѡ(т)лѹче́ніє. прокла(т) (1627 *ЛБ* 176); пострадавши;[...] прєзъ тыхъ нєприятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) шляхє(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185).

Пор. **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛЕДАНЬЄ *с.* Сподівання, очікування: нє дѹфан'є о достѹпєню справєдливости прєз' звыклыє срєдки, нє дѹфаньє о помочи, выглєданьє за нєкараньємъ и нєгамованьємъ оутиснєныхъ,... звыкло бывати причиною оутрапєнымъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

Пор. **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛЯДАТИ, ВИГЛЯДАТИ, ВЫГЛЕДАТИ, ВЫГЛАДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (на кого, що і без додатка) *(дивитися кудись, через щось)* виглядати: Котрые муки таковыхъ ожидаютъ, И діаблы зъ отхланій на нихъ выглядаютъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 164); Зна́ти жє єи нє заста(л) на та́(н)ци ани на бе́сѣдѣ,... ани в' двєро(х), ани въ окнѣ ока(з)ую́чиса, и выглада́ючи на мимоходачіи, яко нн҃ѣ(и)шіи па́н'ны ма́ю(т) въ обы́чаю (1645 *УЄ* № 32, 310 зв.); Выглада́ючи Авимєле́хъ цр҃ь // палєсти́нскій окномъ оба́чилъ єгѡ жартѹ́ючогѡ з' Рєве́кою жоно́ю своє́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 40-40 зв.); коли з' о́ного мѣстца выглєда́ла прихоже́ньа єгѡ, оузрѣла здале́ка и натыхъмѣстъ позна́ла приходачого сн҃а своєго (Там же, 389).

2. (кого, що) Очікувати, ждати: Міхаи́лъ Корібѹ́тъ... пра́гнѹлъ и выглада́лъ дна тогѡ и щаста, абы тѹ́ю собѣ інтїтѹлова́нѹю мо́глъ бы́лъ ви́дѣти Кни́гѹ, на што и знамєни́тыи зада́тки ко́штѹ ва́жилъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); А протестантъ въ господе,... замкнувши се, зоставалъ страхомъ накарменый, выглядаючи и сподиваючи се тиранского забити одъ хлоповъ, кровю шляхецкою заюшоныхъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/І, 524); Выглядаем з неба роси зараннои, Аби отвѣлжила поля зораннии (1648 *Єлег.* 152).

Див. ще **ВЫГЛЯНУТИ, ВЫГЛАДОВАТИ.**

ВЫГЛЯНУТИ *дієсл. док. (глянути кудись, через що)* виглянути: видели есмо отца Гедиона Болобана... который, дверцами съ церкви выглянувши, самъ намъ ся оповедалъ и светчилъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 164).

Див. ще **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАТИ *див.* **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАЧЪ *ч.* Доглядач: Смѣхꙋ речъ го́днаꙗ, а́л'бо ра́чей небезпе́чнаꙗ: Стражни́чїй а́л'бо Выгла́да(ч) слѣпы́й (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 6).

ВЫГЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выглядати** у 2 знач.: Види(ш) ли, я(к) еси ро(з)біть ѡ(т) того ра(з)бо(й)ника, которїй в дꙋбровѣ сѧ кры́єтъ, и на могилꙋ ча́сто в'збѣгає(т), выгладꙋючи; да нѣкоторого кꙋп'ца православ'ного во вѣрѣ, ѡружї-є(м) єреси бє(з)божїѧ ро(з)бїєть (1596 *Виш.Кн.* 237).

ВЫГЛАДѢТИ *дієсл. док.* (чого) Оглянути (що): кото́раꙗ [Раха́ва] принѧла до до́мꙋ Своєго шпѣги Іисꙋса На́ввина: бо ґды и́х' посла́л' былъ, а́бы все мѣсто з' сере́дины ѡбошли, и вы́гладѣли всегѡ: оувѣдомленъ ѡ то́мъ Кро́ль ієрїхѡнскїй бꙋдꙋчи, по всемꙋ мѣстꙋ шꙋкати ихъ росказа́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 853).

ВЫГНАНЄ, ВИГНАНЄ, ВЫГНАНЇЄ, ВЫГНАНЬЄ *с.* **1.** *(примусова вимога вийти звідкинебудь, покинути що-небудь)* вигнання: Повѣсть о ѡслици изь ослѣтемь и о народѣ крычащемь спсенїи сноу двдовымь о выгнанїи пѣнязѣ мѣнѧющи(м) з храмо(у) и о исьсохшои смоковници (1556-1561 *ПЄ* 89); Абовѣмъ оное вѣры, которую въ собѣ мѣли, жадные покусы, жадные тръвоги, бѣды, утиски, выгнаня, огни, мечи, утрапеня,... ведле словъ Христовыхъ, звитяжити не могли (1603 *Пит.* 22); которое кгва(л)то(в)ное наєха(н)є на до(м)... вы(г)на(н)є з до(мꙋ) жоны детє(и) и челеди менова(л) собе бы(т) пнъ ѡлє(н)ски(и) ѡ(д) Серафина... Кропи(в)ни(ц)кого (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Которые зъ великое боязни... не маючи вольного выстя зъ местечка, а ни выгнаня на поле товаровъ своихъ, за стисненемъ и утискомъ великимъ... домы зъ места Махновки переносити тамъ на тую волю почали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 378); хто́жъ идѣтъ: мо́лодѣжъ, оубо(з)ство,... кото́рымъ ґды звытѧ(з)ство на(д) не́приѧтелемъ за выгна́ньемъ з' грани́цъ па́н'ства єгѡ оде́ржати зда́рит'сѧ ко(н)тен'та́цїю и коро́нꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 342); Налє́житъ абовѣмъ ви́дѣти, и ꙋважа́ти, же, в' пришлонастꙋпꙋючꙋю Н(д)лю, поча́ток' свѣта, и само́є Ада́мово з' ра́ѧ выгна(н)є, поло́жа(т) (Київ, 1627 *Тр.* 57); *Образно:* Лє́чъ дꙋша́ єго́, з' зе́много мешка́н'ѧ, С того пєлкгри́мства, при́крого выгна́н'ѧ, К' го́рней ѡ(т)чи́знѣ идє́тъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 19).

2. *(виселення когось з країни, міста як міра покарання за щось)* вигнання; заслання: тепе́ръ мѣзе́рные выгнан'цы з выгна́нѧ выходѣте (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); вымышлѧ(л) все на ап(с)тлѡ(в)... хвыхъ: пещи о́гненныи, кѡ́сы ѡ́стрыи,...//... розшарпа́нѧ имѣнїа, выгна́нѧ з' ѡ(т)чи́зны ѡ(т) приѧ́телей ми́лыхъ, в чꙋжо́ую зомлю (!) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.-57); До ѡ(т)чи́зны з' выгна́нѧ охотнѣсѧ мѣли (Вільна, 1620 *Лям.К.* 18); Полно нашихъ Россовъ и теперъ за вѣру свою православную,... въ темницахъ, въ вежахъ, въ вязеньяхъ и на выгнаню! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 931); А Ѳео́дѡра бꙋдꙋчихъ в' выгна́н'ю и темни́цахъ, всѣхъ зєзва́вши, на во́лности жи́ти росказа́ла (Київ, 1627 *Тр.* 293); цѣлъ ви́шедъ ѡ(т) мꙋки тѧ́жкои, и на ви(г)на́нѧ посла́нъ, на па́тмо(с) ѡстровъ (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.);

пустельництво: Златоустый, на выгнанье идучи, мовитъ до своихъ діаконисєъ: "хто колвекъ поневолне будетъ поставленъ...//... тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Іоаннови, во всемъ" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744-745); Ин'шїє за(с) прєстꙋплє́нїѧ ...рꙋчны(м) кара́нїє(м), або вы(г)на́нїє(м) очища́ю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 42 зв.).

3. Припинення, вигнання, усунення: кр(с)тъ оутѣхою в навалностѧ(х) боу́дꙋчи(х) и по́рто(м) єстъ пе́вны(м), хо́ры(м) єстъ лѣка́рство,... оумръ-лы(х) живо(т), єрєсїй выгна́нѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295); З выгна́нѧ всѣ(х) зло́стии цноты мно́жа(т)сѧ и ростꙋтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 61);

заборона: Црковъ Хва оухвали́ла ѡбходи́ти па́маткꙋ приве́рненогѡ Благоч(с)тїа, кото́роє прє(з) нѣкоторы(х) злочєсти́вы(х) Кѡнста(н)тїнѡпо́лскихъ Це́саревъ... выгна́(н)є, было оутерпѣло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 76).

Див. ще **ВЫГОНЕНА.**

Пор. **ВЫГНАТИ.**

ВЫГНАНЕЦЪ *ч.* *(той, хто змушений за кару покинути рідні місця)* вигнанець: дховє́нство оутрапено, єп(с)кпи выволя́нцами и выгна́нцы зоста́ли, постанове́ньѧ ѡ(т)цѡ́въ зкгва́лчены

(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119); и ми́ло ж то ва(м) же сн҃ъ выгнане(ц) моуситъ в чꙋжїе краи сѧ поуща́ти? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 46); а повинова́тыи выволя́ногѡ, оучини́вши якій вѣне́цъ оффєрова́ли бы за о́ного выгна́нца Кро́лєви, иза́ли бы ємоу чого нє оупроси́ли (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 153); Єсли мꙋжебо́йца за грани́цами мѣстъ кото́рый выгна́нцо(м) сꙋть назначо́ны, бꙋдєтъ найдєны(й) и забитый ѡ(т) тогѡ кото́рый сє мститъ кро́ви, без вины бꙋдєтъ кото́рый єгѡ заби́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 150 зв.);

перен. (прогнаний з раю) вигнанець: Зємлѧ котра́ѧ мѣстцємъ была́ длѧ́ выгна́нцѡ(в), таѧ спосо́бна єстъ длѧ нб(с)ныхъ мєшка́нцѡ(в) (Львів, 1616 *Бер.В.* 81); мѣ(и)сѧ рачє(и) за вы́гна(н)ца або го́стѧ на зє(м)ли. потре́ба абы(с) сталсѧ глꙋпы(м) длѧ Ха҃ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 21).

ВЫГНАНЇЄ *див.* **ВЫГНАНЄ.**

ВЫГНАНЫЙ, ВИГНАНЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм.* Вигнаний, прогнаний: єлорꙋ(с) выгнаны(и) промышля(л) тєжъ ѡ собѣ, где бы ся мо(г) и са(м) здоровя(м) свои(м) и(з) мылыми дѣтъками и приятєлѣ пре(д) ѡны(м) забꙋрены(м)... выхро(м) бє(з)пєчнє захова(ти) (1582 *Кр.Стр.* 79 зв.); Вигнаный патріарха,... шолъ зъ мѣста одною сукманиною приодѣтый, босый... ввесь убогій, живый Христа Збавителя образъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 777).

2. *У знач. ім.* Вигнанець: бл(с)вєни выгнаныи длѧ прав҄ды таковы(х) єсть цр(с)тво нб(с)ноє (1556-1561 *ПЄ* 30 зв.); та́ѧ нєдоста́тных҄ з҄ власных҄ домѡвъ выго́нитъ: а так҄ хи́трє, так҄ зрадли́вє... же якобы ѡни бѣдныѣ вы́гнаныѣ всє доброво́л҄нє чини́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69).

ВЫГНАНЬЄ *див.* **ВЫГНАНЄ.**

ВЫГНАТИ, ВИГНАТИ, ВУГНАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусити кого-небудь іти, залишити приміщення, місце, місцевість)* вигнати, прогнати, виселити: адамъ... заповѣ(д) бж҃ию простоупилъ и з рая выгнанъ (1489 *Чет.* 70); врѧдника кнѧзѧ Пронского з Брѧсловлѧ вон выгнали и замок въ свою моц взѧли (Вільна, 1541 *AS* IV, 278); канони(к) луцки(и)... ѡно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)то(в)нє выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАЛ* 28, 1, 2, 62); Тотъ царъ Костянтинъ..., матку свою... съ царства вонъ выгналъ, и жену свою у черницы пострыгъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); а вунъ учинивъ батугъ изъ пересуче, и выгнавъ вонъ тыхъ, што продавали и куповали у церкви (XVI ст. *НЄ* 99); за выстꙋпо(к) б҃ъ выгна(л) адама и(з) раю (к. XVI ст. *УЄ* №31, 62); Іѡа(н) за(с) повѣдає(т), и(ж) прє(д) зо́рѧми пришла мр҃їа с котрой вугна(л) сєдмь бѣсо(в) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 60); сына моего з жоною и иншими помочниками побили з двора на улицу бъючи выгнали (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 4); Сарра... рєкла до Авраама: вы́жень тꙋю нєво́лницꙋ и сн҃а єи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34); отца свещенъника Новоостровского,... челядъ пана Страшова, словы неучтивыми зневажаючи, зъ дому выгнавши, полотна взято аршиновъ тридцатъ пятъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/І, 569);

(від церкви) відлучити: розгніваный цесаръ синодъ собралъ и Фотіа зъ церкви вигналъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 728);

(з-проміж кого) вигнати: а тоє прото мовили боѧчисѧ и(ж)бы и(х) нє выгнали змєжи народꙋ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.);

(кого) *(вислати у якесь місце)* вигнати, перегнати: Ѡвцы Волоскиє мают с Каплєнос выгнаны до Нєсꙋхоєж всѣ, яко трава бꙋдєт (Володава, 1553 *AS* VI, 13);

(кого) *(примусити відступити під час бойових дій)* вигнати: кнѧ́зь коре́цкїи до воло́хъ вше́дши сте́фа́на домшича на то(т) ча́съ господа́ря вы́гналъ (1509-1633 *Остр.л.* 129); ѡ(с)та(т)ны(х) королє(в) го(т)ски(х) на головꙋ поразылы и вє(с) правє наро(д) кгото(в)... з вло(с)ки(х) сторо(н) вы́гна(л) (1582 *Кр.Стр.* 52);

(кого від чого, що) відібрати (кому, що): отъ всее маетности церковное нашое,... выгнали и насъ спокойного держанья того именья Фалимичь... выбили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/І, 277); также въ маетности Лабрынъской,... што было отъ першого вторгненя зостало, то теперешнимъ вторгненемъ попалили, люде выбрали, добытокъ выгнали (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/І, 418); *Образно:* Мы з҄ своє́го Па́рна́ссꙋ пре́чь Фе́ба з҄ сєстра́ми Вы́гнавши, а в҄ нє́мъ про́симъ, ра́чъ ме́шкати з нами (Київ, 1632 *Єв.* 304).

2. *(про коня)* виловити, відбити (від дикого табуна): Хто бы коня або колько ихъ выгналъ з диковъ маєть кони тыи привести до замку (1552 *ОЧерк.З.* 9).

3. (що) *(позбутися чогось)* звільнитися (від чого): Ѡ(т)гна́ла зло́сть, и в'прова́дила Добротливость. Вы́гнала нево́лю, а привела́ Во́лность (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127); Гды вы́женешъ з не́го пре́чъ ли́сы смердя́чіи… и до того го́рдость,… по(д)несе на(с) до сла́вы вѣчной (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 430);

◇ **з очью отъ себе выгнати** — не захотіти бачити (кого): Оц҃ъ вл҃дыка приеха(в)ши до Львова, попо(в) свои(х) которыиса были собрали навежа́ючи его всѣхъ з очью ω(т) себе выгна(л), жа́луючи и(ж) бе(з) него пн҃и Ле(с)ковую поховали (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); **с памяти выгнати** (кого) — викинути з пам'яті (з голови), перестати думати про когось: не здало ми ся задремати недбальством, во еже не посѣтити вас словом начертателним в хартии, которых едино яко с памяти выгнати… не могу (бл. 1610 *Виш.Посл.Лв.бр.* 232);

Див. ще **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГНАТИСА *дієсл. док.* (від чого) *(про недугу)* вивестися, видалитися: не мо́жетса трꙋти́зна вы́гнати ω(т) ср(д)ца, ажъ лю́тымъ лѣка́ръствомъ; та́к' и грѣхъ трꙋти́зна бѣсо́въскаа; не ласка́намъ з' дш҃ѣ выго́нитъса, но смѣлостію оучи́тела и ѡ́стры(м) сло́вомъ бж҃іимъ оубива́етса (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

Див. ще **ВЫГОНИТИСА.**

ВЫГНІТИ *дієсл. док.* Зігнити, вигнити, спорожніти: нехай войдꙋтъ воды проклатыи до чрева твоегω, а коли ωпꙋхнетъ животъ нехай выгнієтъ лоно (серед. XVII ст. *Хрон.* 130 зв.).

ВЫГОВОРИТИ *дієсл. док.* (що) *(молитву)* відчитати, відмовити: светитель а любо сщ҃никъ свещаеть и выговоривъ ст҃ые мл҃твы на(д) нею што(ж) ст҃ыи оц҃и оуставили и погрꙋжае(т) ч(с)тныи кр(с)тъ трикра(т) (1489 *Чет.* 132).

ВЫГОДА *ж. (зручність у чомусь, сприятливі умови)* виго́да, користь: Господь Богъ…, кгды о второмъ пришествіи своем, якъ суд страшный отправовати будет, якое блаженство благословенным указуетъ в царствіи небесномъ за выгоду на семъ свити и выслугу меншои брати его, сирич осягнене царства небесного (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 745); Дх҃о́вные за(с) не ма́ютъ и́хъ злє зажива́ти, а́ле на потре́бꙋ дх҃о́вныхъ и оубо́гихъ люде́й, по то́мъ на ωхендо́зствω и выго́дꙋ церко́внꙋю (Львів, 1646 *Зобр.* 39); Причи́ны иншеи не ви́жꙋ, тылкω дла тажа́рωвъ малже́нскихъ, ѡ́коло выго́ды еди́нъ дрꙋгомꙋ, ωколо выхова́на дѣтω(к) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925).

Див. ще **ВЫГОЖЕНЕ.**

ВЫГОДИТИ *дієсл. док.* (кому чим) Догодити: Абысь напотымъ жадного не потребова(л) тлꙋмача лечъ латво ωными самъ мовити моглъ и тобѣ выгодити ꙋпатрывъши тылко розмаитꙋю розныхъ наций вымовꙋ (к. XVI ст. *Розм.* 3); дш҃а… если в чо́мъ вы́стꙋпитъ и на(д) присто́йность в' пови(н)ности свое́й штоко́лвекъ оучінитъ: не бꙋдет' емꙋ пово́лна, не вы́годи(т),… я́къ непотре́бнаа и него́днаа, з' спо́лкꙋ Кро́ла нб(с)ного выкида́етъса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 125); а тежъ смире́нный еп(с)пъ, хотачи вы́годити ты́мъ дш҃езбаве́ннымъ по́кармомъ, Па́стырства мое́гω ωвечка́мъ, каза́лемъ тꙋюжъ Кни́жкꙋ въ Типогра́фѣи мо́ей… выдрꙋковати (Львів, 1646 *Зобр.* 3);

(кому) стати в пригоді, пригодитися: кре́внымъ, и всѣмъ лю́демъ, ꙋмѣлъ вы́годити, Под' часъ при́кро голо́дныхъ ча́совъ вы́кормити (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 7); а ω(т) вашихъ Мл(с)те(й) не вѣдаю для чо(г) заде(р)жаное Господарови Єго м(л) вигодити (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

Див. ще **ВЫГОЖАТИ.**

ВЫГОДИТИСЯ, ВЫГОДИТИСА *дієсл. док.* (на що, чому) *(стати придатним)* пригодитися: на́йпервеи ω то́м' на де́нь за́втрешній трактова́ли я́ко бы са приложе(н)ем' са (!) и ω(т) ни́х' сꙋ́мъ… на потре́бꙋ Речи посполи́тои, вы́годитиса могло… з' рѡ́зны(х) воєво́дствъ… вне́сено бꙋдетъ (Київ, 1628 *Апол.* 4); п҃ братиа зезволили абы ся южъ рахунки инвента(р) ω(т)правова(л) зараз во ст҃ыи велики(и) постъ вступи(в)ши жебы ся выгодило фундушови и звычаєви старому (Львів, 1646 *ЛСБ* 1043, 76).

ВЫГОДНЫЙ *прикм.* Придатний: лесъ, Холопчу названый, на вшелякую потребу и будинки вы-

годный, въ нивечь праве,... спустошили (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/І, 541).

ВЫГОЖАТИ, ВЫГАЖАТИ *дієсл. недок.* (кому, чому) Догоджати: блаженный Фотій... каноновъ святыхъ и збавеня своего постерегаючи,... мнѣй дбаючи о столицу... о которую гды бы духомъ любоначаліа дбалъ, певне бы цареви выгажалъ былъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 475); Пре́тож҆ Каллистъ выгожа́ючи нєдолѹ́жности лю(д)ской з҆ вєли́кимъ стара́нїємъ, Поѹче́нїєм҆ Сво́ѣмъ обаснилъ, ижъ ла́тво мо́жетъ ко́ждый доро́ги нб(с)ныѣ вырозѹмѣти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4); Та́а а нє што и́ншєє и мою покорность побѹди́ла а́бымъ, вє́длє повола́на и пови́нности моє́ѣ Єп(с)ко́пскоѣ, оуслѹгова́л҆ и выгажа́лъ бли́жнимъ моѣмъ (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОЖЕНЄ, ВЫГОЖѢНЄ *с.* Те саме, що **выгода:** ѹ̀покоє́нїє: Оуго́дїє,... оуспокоє(н)є, догожѣ(н)є, выгожѣ(н)є (1627 *ЛБ* 140); хочѹ..., абы́стє ни в чо́м҆са ба́рзѣй нє коха́ли, єдно́ в҆ само(м) Па́нѹ, и ни ѡ чо(м)са... нє пєчалова́ли, якѡ ѡ выполнє́н҆ю во́ли и приказа(н)а єгѡ, слѹ́жачи з҆ тєлє́сныхъ до́бръ и стара́на ѡ нихъ, на выгожє(н)є или,... и оуслѹжє(н)є... Па́нѹ (Київ, 1632 *МІКСВ* 286).

Пор. **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) *(вилікуватися)* вигоїтися: рана крывавая в головє... а є(ст)ли бы с тоє раны рє(ч) замкнуло хотя бы ся и выгои(л), то(г)ды має(т) сто ко(п) грошє(и)... платити (1566 *ВЛС* 91 зв.).

ВЫГОЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виголений: Але могутъ Влохове по собѣ знати, гды бы тамъ у себе... або гдѣ индѣ зъ виголеною потилицею обачили, если бы то имъ и въ посмѣхъ и въ подивъ... не было видѣти чловѣка, якобы на смѣхъ полголовы оголивши ходити, — якъ барзѣй въ посмѣхъ... Грекомъ здатися мусѣло — видѣти чловѣка духовного, которому...//... бороду и усъ якобы на смѣхъ оголивши, ходити? (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 793-794).

ВЫГОЛИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Знищити, винищити: о́то ты вѣдає(ш) // я́кѡ мно́гѡ оучини́лъ Саѹлъ, и я́кѡ вы́голи(л) чєрнокни́жники и вѣщки з҆ зємли (серед. XVII ст. *Хрон.* 237-238).

ВЫГОЛОДНЕНЫЙ *дієприкм.* Виголоднілий, зголоднілий: Та(м)же то(т) голубє(ц) зѹчоны(и), а к тому часу вы(го)ло(д)нєны(и) при(лє)тєвъшій до того пєтра́ папєжа сєвъ на плєчи́ и почавъ ѹ вѹши носомъ шныра(т) шука́ючи пъшєницы зє(р)нє(т) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51).

ВЫГОНЕНА *с. (примушення когось покинути якесь місце)* вигнання: кды до нє́го єдино́го з҆ сєдми аггл҃ъ... посла́лъ на оулѣче́на хоробы єго, на ѡтворє́на ѡчє́й, на выгонє́на дїавола (поч. XVII ст. *Проп.р.* 170 зв.).

Див. ще **ВЫГНАНЄ.**

Пор. **ВЫГОНИТИ.**

ВЫГОНИТИ, ВИГОНИТИ *дієсл. недок. і док.* **1.** (кого) Виганяти (вигнати), проганяти (прогнати), виселяти (виселити): в҆шоль ı҃с въ црковь почаль выгонити тыхъ // которыи продавали и коуповали в црк҃ви (1556-1561 *ПЄ* 171-172); Тоу ѡ(т)чє владыка присмотри́са в҆ тѡ́є зєрца́ло зго́ды ст҃ы(х) ап(с)лъ... вѣдали до сєбє жє ма́ю(т) мо́цъ, нєдоу́жныхъ оуздоровла́ти,... бѣсы вигони́ти (Острог, 1598 *Отп. КО* 26 зв.); Г(с)ди, Г(с)ди, нє твои́мъ ли и́мєнємъ пророкова́лис҆мѡ? и твои́мъ и́мєнємъ бѣсы выгони́лис҆мѡ? (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 949); *Образно:* смє́рть прѹ́дко на́съ вигонит҆ из до́мѹ сво́єгѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 128 зв.).

2. (що) Вилікувати: Павли(н) гл҃єть, что скамонїа прията выгонитъ колєрѹ и витанє(т) болєсть ѡ(т) всѣ(х) жылъ (XVI ст. *Травн.* 416).

3. (що) Видалити, витягти: та(к)жє кого застрѣла(т) стрѣлою, тогды вєдрєнєць сто(л)кши пома(ж) ранѹ стрѣлоу выгони(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 4).

Див. ще **ВЫГНАТИ.**

ВЫГОНИТИСА *дієсл. док., перен.* Видалятися: нє мо́жєтса трѹти́зна вы́гнати ѡ(т) ср(д)ца, ажъ лю́тымъ лѣка́ръствомъ; та́к҆ и грѣхъ трѹти́зна бѣсо́въскаа; нєласка́намъ з҆ дш҃ѣ выго́нитъса, но смѣлостю оучи́тєла и ѡ́стры(м) сло́вомъ бж҃їимъ оубива́єтса (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

Див. ще **ВЫГНАТИСА.**

ВЫГОНЪ *ч.* **1.** *(ділянка землі, призначена для випасання худоби і обробітку)* вигін: А што жало-

вали намъ, ижъ твоя милость дворища и выгоны ихъ роздаетъ пахати людемъ князскимъ и паньскимъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); отъ домовъ ихъ маютъ они обедве стороне той выгонъ держати и его уживать (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60); а въ затылку дворовъ тыхъ же на выгонъ и на дорогу на Залѣсе и до Клевенка полъ шнура кгрунту (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 315); Которых плугов... на выгоне наготованых не мало (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410).

ВЫГОНЯТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОНАТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОРДИТИСА *дієсл. док. (стати пихатим, гордим)* загордитися: ѹже пастырє ннѣшны(й) вѣкъ выжити... выго(р)дитиса выбогатитиса... вы(м)дритиса ѹмыслили сѹтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫГОРЕТИ *див.* **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИВАТИ *дієсл. недок. (знищуватися від вогню, пожежі)* вигоряти, згоряти: так же теж, для часу пригоды огню... ведра и воду в мѣстѣ кождый господарь в дому своемъ мѣти повиненъ, того порядку войт... не вчинилъ, а за тымъ... непорядкомъ, мѣсто часто кгвалтовне выгоривает (Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 60).

Див. ще **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИТИ, ВЫГОРЕТИ, ВЫГОРѢТИ *дієсл. док.* **1.** *(знищитися від вогню, пожежі)* вигоріти, згоріти: Тогó же рокѹ оувéсь пєтри́ковъ выгорѣлъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); вы́горило всє мѣсто и я́рмаро(к) с крама́ми (Там же, 130 зв.); што мѣли домовъ и статковъ, то все на корень въ мѣстѣ нашомъ выгорѣло (Краків, 1527 *РЕА* I, 148); в то(и) липє была грань рѹбєжи, алє выгорєла (Київ, 1592 *ЦНБ ДА/П-216,* 110); в нє(д)лю в ночи выгорѣло пєрє(д)мѣстя краковскоє (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); до того тежъ село Шънеров мало не въсе, Корсова и Козей, по болшей половици выгорелые,... боръти в бору будучие поподтинаные и пъчолы повыдираные виделъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. *(висхнути від посухи)* вигоріти: нєкоторыє зє(р)на пали при дорозє... дрѹгиє... на мє(ст)ца ѡпочистыє гдє зємли нємного мѣли. А кгды сло(н)цє взышло выгорєли (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 12 зв.); А на дрѹгѹи [сѣножати] нє было нѣчого и(ж) выгорѣло (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.).

Пор. **ВЫГОРИВАТИ.**

ВЫГОТОВАНЯ *с.* Виготовлення: с которы(м) то павло(м) муляро(м) пєвноє ѹчинили постановєня и зъєднали до выготованя и вытєсаня камєня (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); пнъ павє(л)... ма(и)стє(р) та(к) выготованя(м) яко и ѡ(т)даня(м) камєня та(к) жє в мурованю цркве камє(н) и роботу муровъ повинє(н) ѡ(т)давати вѣрнє ѡпатрнє... выправуючи вє(д)лугъ ѡбовязку своєго (Там же).

Див. ще **ВЫГОТОВАТИ.**

ВЫГОТОВАТИ *дієсл. док.* Виготувати, приготувати: вышє трохсот лаштовъ кназъ... выготовал (Володимир, 1545 *AS* IV, 420); та(м) же за ѡбвожє(н)ємъ и ѡказова(н)ємъ служ(б)ника... пна воронича... в помєнєны(х) лєса(х) видє(л) є(с)ми попєлу сма(л)цѹги ла(ш)то(в) до пє(ти)дєся(т) выпалєны(х) и выготованы(х) чєрє(з)... пна Ма(р)тина (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); мєнованы(и) кнєжа... клєпокъ шєстьсотъ нимє(ц)ки(х),... прє(з) урожоно(го)... пана Валєрияна По(д)городє(н)ско(го),... вла(с)ны(м) кошто(м) и накладо(м) выроблєны(х), выготованы(х),... кгва(л)товнє и бє(з)правнє побра(л), пограби(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 311).

Див. ще **ВЫГОТОВИТИ.**

ВЫГОТОВИТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **выготовати:** кназъ Єгѡ Милость..., сторговал с паном Рѹбином Докторовичом,... выготовити попєлѹ на сєс тєпєрєшний сплав, пєрєд Вєликоднєм за три нєдєли (Володимир, 1545 *AS* IV, 420).

ВЫГРАБИНЄ *с.* Ограбування, пограбування: а по таковомъ... кгвалтовномъ выграбиню и забраню маетности добръ, въ дому спокойного мешканя моего и по учинку томъ своемъ фортелномъ,... //... вделалъ дей шкоды яко шесть тисячий копъ грошей Литовскихъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/I, 25-26).

Пор. **ВЫГРАБИТИ.**

ВЫГРАБИТИ *дієсл. док.* (кого, що) Пограбувати, забрати, вкрасти: панъ воєвода сѹдоми(р)ски(и)... людє(и) мои(х) выграбилъ (1546 *ОГ* 55); па(н) микола(и)...//... в сєлє ѹнинє з дому ѹ ѡтамана ...взя(л) кгва(л)товнє выграби(л) мєдѹ прє(с)но(г) ...ѡ(т)ца митрополита вла(с)ного да(н)ного...

кадє(и) два(д)ца(т) (Київ, 1590 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 73-73 зв.); слуги и гайдуки пана Казимера Паца штожъ мы одно мели въ коморахъ, то все выбрали, выграбили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 437); и, такъ все праве, штоколвекъ в селе, фолварку и в дворе было, выбравшы и выграбившы, с тамтолъ выехал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 55).

ВЫГРАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (чим) *(добиватися успіху, отримувати перевагу)* вигравати: Марка то ефеского геретыцкие штуки кгды явъного правдою и дыспутацыею на соборехъ з учоными презвитеръми божыми и пророки од пана бога послаными и выводами с писма светого и докторовъ не вигравают (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 324).

2. (що) *(добиватися воєнної перемоги)* вигравати, перемагати: Саѹлъ потвєрди́вши цр(с)тво, надъ Ізра́илємъ, и гдѣ сє ко́лвєкъ оборотимъ выгравалъ би(т)вы (серед. XVII ст. *Хрон.* 214 зв.).

Див. ще **ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫГРАНЄ *с.* Виграш, перемога: нє дла похвалы // выгра(н)а прєпиратє(л)ного... то чиню, алє дла спсєніа моє́го и вашего (1596 *Виш. Кн.* 269 зв.-270); козакъ мовилъ: млтивы(й) пнє да(й) поко(й), бо то вабъ на ва(с) жєбыстє нє програли за выграня, и бѹдє(т) всты(д) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 173).

Див. ще **ВЫИГРАНЄ.**

Пор. **ВИГРАТИ.**

ВЫГРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виграний, здобутий: Бо єсли бы са пригодило прє(д) нѣкоторы(м) боро́тиса дво(м) бор'цє(м) и єди(н) бы выгра(л), а в то(м) бы пришо(л) нѣкій пріа́тєль црьскій и проси(л) бы цра ѡ то(т) вѣнє́ць выграный що(ж) ємѹ на то црь ѡ(т)повѣ(ст) (поч. XVII ст. *УЄ* №236, 9); **за выграную мѣти** — здобути перемогу: А вшакже, абысь не розумѣлъ собѣ за выграную мѣти ты, который ведле свѣта того звыкъ наболше уважати, старіе приклады минаючи, спыталъ бымъ тя (1603 *Пит.* 26).

Див. ще **ВЫИГРАНЫЙ.**

ВЫГРАТИ *дієсл. док.* **1.** (що і без додатка) *(здобути перемогу, перемогти в битві)* виграти: Кназь корє́цкїи... ма́ючи би́твь до ки́лкѹ вы́граныхъ и та́къ воло́скѹю зє́млю ѡпанова(л) (1509-1633 *Остр.л.* 129).

2. (що) *(дістати вигоду з чогось)* виграти: Tá y horczki liboy pubrał Oś Mátuńko sczom ia wyhrał Na toim lichy (!) iarmárku (Яворів, 1619 *Гав.* 18).

3. (чим) *(на суді)* виграти (на чому): дотул, поки зняти з особы его оного посвеценя капланского у зверхности духовенства, которое то на его милост вложило, правом хто не выграетъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫГРЕБАТЬСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wygrzebać się) *перен. (з труднощами вийти звідкись)* вибратися: тежъ Запорожцовъ, абысте зъ Запорожъя на Украину, где бы ся выгребать хотели, не пущали, и противко нимъ,... конъно, збройно повъстали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 132).

ВИГРЕБЕНЫЙ *дієприкм.* Видобутий (знайдений) внаслідок розгрібання: тамъ же... видели есми... грошей готовыхъ, съ попелу выгребеныхъ, колко копъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 131).

ВЫГРИЗТИ *дієсл. док., перен.* (чого) Позбутися (чого), вилучити (що): Ся... межи канонами собору Саръдикейского найдуютъ, которыхъ намъ выгризти трудно (Вільна, 1599 *Ант.* 557).

ВЫГРОМАДИТИ *дієсл. док., перен.* (що) *(силоміць забрати, викрасти щось)* пограбувати: побрано муки пшеничную и иржаную,... пшона, маки, семеня ильняные и конупные,... меды пуйные — тое все выгромажоно и побрано (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160).

ВЫГУБИТИ, ВИГУБИТИ, ВЫГУБИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) (*знищити*) вигубити; умертвити: Озна(й)мѹю ва(м), я(к) зємла по которо(й) ногами вашими ходитє... на васъ пєрє(д) гмъ бгмъ плачє(т),... просачи сотворитєла, я(ко) да пошлє(т) сєръпъ смртны(и)... и всємирънаго потопѹ которїй бы васъ // выгѹбити, и искорєнити ...моглъ (до 1596 *Виш. Кн.* 260-260 зв.); Але ижъ подобно до остатъка ихъ выгубити зъ геретиками умыслили есте, протожъ забегаете тому, абы ихъ нихто не боронилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 685); Дрѹгая то борисовая московская,... дмитра зарѣзати казала и иных ѡт поколєна царъска выгѹбила кнажат

и панат (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); Ѡто де́нь госпо́день иде́тъ неоублага́ный де́нь запальчи́вости, и гнѣву, абы… положіти всю зе́млю в' спѹстоше(н)е, и грѣшники вы́гѹбити з не́е (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); анті́христъ проти́вникъ Бж҃їй,… ви́губить оуве́сь на́рωдъ хр(с)тїанскїй (Чернігів, 1646 *Перло* 139 зв.); го́лодъ бовѣмъ попсѹе всю зе́млю, а вели́кость обфи́тости вы́гѹбитъ вели́кость недоста́ткѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.).

2. *Перен.* (що) *(припинити існування)* знищити, ліквідувати: Яко быхмо хотѣли вѣру свою православную, а потомъ // евангелицкую выгубить, вси обрядки церкви нашое… Восточное — въ ни-вошто обернути, а праве — зовсѣмъ ничого своего вцалѣ не зоставившы, претворитисе въ ыное (Вільна, 1596 *Ун.гр.* 115-116); То́тъ ґды хр(с)тїа́ны з' па(н)ства свое́гω вы́гѹбити оумы́слилъ, ра́дилъ емѹ оди́нъ з' дворѹ̑ егω, ве́длѹгъ ев(г)лїа (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 3); и всѣ которыѣ ко́л'векъ кѹсили и гнѣви́ли Бг҃а брыдкими пре(д) ни́мъ оста́лиса, и дла незбо́жности своѐѣ, справедливым' сѹдом'… вы́гѹблены были (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 234).

Див. ще **ВЫГУБЛЯТИ.**

ВЫГУБЛЕНЄ, ВЫГУБЛЕНЬЄ *с.* **1.** Знищення, винищення: взыва́лъ Авенїръ на Їωава и ре́клъ: а́бо ли а́жь до выгѹбле́ньа бѹ́детъ се мечь тво́й сро́жилъ: а́бо не вѣдаешъ, же вельми есть небезпе́чна ро́спачь (серед. XVII ст. *Хрон.* 246 зв.).

2. *(припинення існування чогось)* скасування: татаровъ и разныхъ бисурмановъ,… на затлумене а праве знищене и выгублене шляхецкихъ вольностей…// затегнулъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

Пор. **ВЫГУБИТИ.**

ВЫГУБЛЯТИ, ВЫГУБЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Убивати, нищити: Богъ ховати насъ рачитъ, и не выгубляетъ насъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 52); на(с) Народѹ рѹского При боку свое(м) мѣти Не хотя(т), Але С пото(м)ствы на(с) выгѹбляютъ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3).

2. *Перен.* (що) *(припиняти існування)* нищити: якъ саранча на то́ую котораа по(д) нб҃ω(м) естъ зе́млю прилѣта́ючи ώвоцы еи поидаетъ, та́къ заразли́ваа и шкодли́ваа та́а наоука, ωвоцы правди́вой наоукы и набоже́нства вытрачаетъ и выгоублаетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 125); Поко́ра або́вѣмъ всѣ грѣхи ωчищает', а пыха всѣ цнώты выгѹблаетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 12).

Див. ще **ВЫГУБИТИ.**

ВЫГЫБЛОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вигемблюваний, *діал.* вигиблюваний: ла́ное мо́ре кото́рое нѣколи́сь на че(ст) бг҃ѹ оучини(л) мойсей,… двоакый в не(м) былъ порадо(к) стрефъ выгыблова́ны(х), а то(т) бы(л) ла́ный (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246).

ВЫҐЛАНЦОВАНЪ *дієприкм. (начищений до блиску)* виглянцуваний: Ма́рко: [Съвръше(н):] ѹгла́жены(и), выгла(н)цо́ва(!), ω(т) ржѣ вытерты(и) (1627 *ЛБ* 222).

ВЫДАВАНЄ, ВЫДАВАНІЄ, ВЫДАВАНЪЄ, ВЫДАВАНЬЄ *с.* **1.** (чого) *(виділення комусь чогонебудь)* видача: сталося… постанове(н)е межи …бра(т)ство(м), и межи… а(м)брожи(м)… мѹляре(м)… котры(и) пристѹпи(л)… до и(н)те(р)цизы второй которая ѹчинена с пн҃о(м) во(и)цехо(м)… в рокѹ ҂афчз… вы(и)мѹючи постанове(н)е само́мѹ пн҃ѹ во(и)цехови ω выдава(н)ю камене и(з) горъ красо(в)ски(х) (Львів, 1598 *ЛСБ* 324).

2. (кого, що кому) *(передавання когось силою, проти його волі)* видавання: чинили те(ж) к на(м) про(з)бу ωколо выдава(н)я збего(в)… з ме(ст) и з во(л) и те(ж) имене(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); рекъ в҃м разъ, же шко́да с христїа́ны незго(д)ными в' згодоу в'стоупова́ти; были ты́и, што тое выдава́ньемъ тоу́ркови христїа́нства назвали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.);

приречення: найдовали са тако́выи… лю́де, кото́рыи… до́рого… ω(т)ва́гою мае́тности, здоро(в)а, и само́го доча́сного живота по(д) мнώгїи бѣды, оути́ски и мѹки окрѹтныи выдава(н)емъ еи кѹпѹючи, на правди́вѹю и неω(т)мѣннѹю оу само́го Бг҃а сла́вѹ зарабали (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 2 ненум.).

3. Одруження, видання заміж: а при выдаваню дочки своее одно ми их мл. мают дати за сто коп грошей выправы (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 97); при выдаванъю як панне Татяне… такъ тежъ и панне Оксимъи также… десет копъ грошей дати маю (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279).

4. *(друкування)* видання: чи́мъ и позаста́лы(м) кото́рыє бы могли в выдава(н)ю кни́гъ цр҇кви ст҇ой въсто́чной потре́бныхъ ouслꙋговати (Острог, 1606 *Мол.* 31); По зє́стю єго з҄ свѣта, Дрꙋка́рню вскрєсити, И прєз выдава́ньє Книгъ Цр҇ковъ oукраси́ти (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Ва́мъ, мо́влю, Прєвєлє́бнымъ …Бра́тїамъ… моѣмъ, Выдава́нїємъ Ти́помъ на свѣтъ Книгъ, служе́нїю ва́шемꙋ нале́жныхъ и потре́бны(х) (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Пор. **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТИ[1], ВИДАВАТИ, ВЫДАВАТЪ, ВЫДАВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (що, що на що, на кого) *(використовувати гроші, засоби і т. ін. для чогось)* витрачати, видавати: Выдають мещанє доходы тыє на сторожи на кликꙋна и на мистра (1552 *ОКЗ* 38); то всє водлугъ инвєнътарꙋ и пови(н҇)ности ты(х) по(д)даны(х) на це(р)ковъ божию выдавано было (Туров, 1578 *ЛОИИ* 52, 11, 4, 24); посла(л)… пє(т)со(т) чє(р)во(н)ы(х) золоты(х), кото́рыє приня́ти ра́читє съ блгодаре́нїє(м), а в҇м выдавати албо шафова́ти бꙋдєтє на мѣсцє потре́бы (Сучава, 1599 *ЛСБ* 336); Такъже и до́мъ бꙋдꙋючі́й, а́лбо зє́млю ѡрꙋчі́й, пєрвѣ́й з҄ своє́й вла́сности выдає́тъ нєма́лѡ, в҄ надѣю пришлогѡ прихо́дꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 238); Приждива́ю: з҄ своє́гѡ на кого выдаю при и́ншомъ выда́ткꙋ (1627 *ЛБ* 97); шафарѣ жа(д)ныхъ сꙋмъ… нє маю(т) личыти анѣ выдавати бе(з) вѣдомо(с)ти… братїи те(л)ко (!) на ро(с)ходы дробныє и повсєдныє (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 63).

2. (кому що) *(давати, відпускати комусь щонебудь)* видавати: хто бы свои речи рꙋхомыє да(л) комꙋ в схова(н)є а и(н)ши(и)… довєда(в)шиса ѡ ты(х) рєча(х) в захова(н)ю приповєда(л)са къ тымъ рєча(м) мєнуючи ижъ то(т) исты(и) хто тыє речи зложи(л)… тогды то(т) г(с)дръ має(т) тыє речи… нє выдавати до росправы (1566 *ВЛС* 74 зв.); панъ Нємеричъ росказати рачи(л) сыну своєму… Ма(т)фєю тыхъ рєчє(и) моихъ нє выдавати (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); **личбу выдавати** *див.* **ЛИЧБА; свѣдоцство выдавати** *див.* **СВѢДОЦСТВО;**

(належне комусь) видавати, платити, сплачувати: Тежъ дей ключа Кіевского которая дань имъ на манастыръ прихоживала, того дей имъ тепере ничого не выдають (Краків, 1511 *АЮЗР* II, 126); а мнѣ Их Милость и Их Милости потомки и моим потомком… тот ꙋрочистый плат по стꙋ коп грошей в год мают… с того мыто Ѡстрозского выдавати (Краків, 1539 *AS* IV, 230); княз Богуш Корецкий… тыи земли Рудлевскии был посяг и на себе ихъ повернул и десятины не выдавал колко лет (Володимир, 1542 *АрхЮЗР* 1/VI, 34); па(н) а(м)брожи(и) вє(с)по(л) с п҇но(м) во(и)цєхо(м) зє(з)воли(в)шися… пи(л)новати на роботѣ… мѣрꙋ прє(д) часо(м) выдава́ти и ѡ всѣ(х) потрєба(х) прє(д) часо(м) бра(т)ствꙋ ѡповѣдати (Львів, 1598 *ЛСБ* 324); вси менованые подданые, которые одноколвекъ свои оседлости мели и с которыхъ перед тим податки вшелякие на потребу Речи-Посполитое выдаваные были, на Украину зо всим своим достатком проч поуходили (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 479).

3. (що) *(віддавати що-небудь у чиєсь розпорядження)* видавати, передавати: мєнє написано в книга(х), якъбы ѧ мана(с)ты(р) ѡнофърє(и)ски(и) єп(с)пꙋ выдава(л) (Берестя, 1591 *ЛСБ* 187);

(кого, кого кому, кого в що) *(передавати когось силою, проти його волі кому-небудь)* видавати: попомъ нашимъ… по(д) ро(с)казъ сво(и) на ратушъ ставати примꙋшаютъ, росказꙋючи на(м) попо(в) наши(х) собѣ выдава(т) (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 1); за грѣхы наша выдає(т) на(с) б҇ъ всєдръжитє(л) в роукы нєпрїѧтель наши(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 61 зв.); и свѧтые, на которых сподѣваютсѧ и до них волают, абы их спасли, але чемусь не помагают им, выдают их тꙋркам и татарам (поч. XVII ст. *Вол.В.* 87); Стєрєжѣтєсѧ прє́тѡ… люді́и: абѡ́вѣмъ васъ бꙋдꙋт҄ выдава́ти до Ра́дъ, и в҄ згромажєнѧхъ своѣх҄ бичовати бꙋдꙋт҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340); Гди би ѡнъ билъ б҇жїй с҇нъ, нє тєрпѣлъ би ѡнъ муки, Нє видавалъ би ѡнъ сєбє въ жидовскїє руки (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 20);

(кого на що) прирікати: то сутъ панове, урядникове…, што выдаютъ ч҇лвка на смерть, не осудивши его по правдѣ (XVI ст. *НЄ* 220); И нє досы(т) имаєшь, Іюдо, на то(м), и(ж) выдаєшь с҇на ѡ(т) ма(т)ки зрадливє на смр҇ть (XVI ст. *УЄ Трост.* 50); нє выдава́й пре́то дѣдицства твоє́го на посмѣховиско (Київ, 1627 *Тр.* 667); Кто собѣ на сєм҄ свѣтѣ мєш-

ка́ніє оустила́єтъ, и ѡ тѣла своє́го доста́тках' кло-по́чє(т)сѧ; а мнѣма́є(т), же дш҃ꙋ свою позыскꙋєтъ, той ба́рзѣй затрача́єт' єѣ, и на вѣчныѣ мꙋки, и дрꙋчє́нѧ выда́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 345);

(кого) *(викривати кого-небудь)* видавати, вика-зувати: которыє деи слꙋги, зашкодивши, ꙋтекають ємꙋ до нєго, а ѡнъ ихъ нє выдаєтъ, ино што сє дотычєтъ медꙋ, абы ѡтдалъ и ѡ кривдах и грабє-жохъ, абы стали перєдъ господарємъ (Краків, 1524 *AS* III, 260); стояль такь тамь з ними июда которыи єго выдаваль (1556-1561 *ПЄ* 425); а хотя бы(х) по(д)даныхъ вм҃ имє(л) тыхъ а (з)влаща та(к) ѡбвинєныхъ бє(з)пра(в)нє бы(х) нє выдава(л) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 280); про то жъ и мне не годилосе в томъ его выдавати и крывоприсяжцою зостати (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 393);

(кого і без додатка) зраджувати, зрікатися: Духовные тое патрыярхии чернъцы... // уставичне се туръчать и бесурмянятъ, и по краинахъ чужихъ се волочать, хрестияны выдають и зражають (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 209-210); кнѧжа́та бовѣм' Чєтвєртє́нскїи... почꙋва́ючисѧ и́стиннымъ ѡ́ногѡ Володі́мєра... рожа́ємъ и Пото́мком' бы́ти,... // якъ в' рожа́ю та́къ в' вѣрѣ про́дкѡвъ сво́ихъ нєѡ(т)-стꙋпꙋючи и нєвыдаючи (Київ, 1623 *МІКСВ* 71-72); Прєдаю́: выдаю́, зраджа́ю, подаю́ даю́ што́ до́ захова́нѧ (1627 *ЛБ* 92);

(кого) *(зраджувати свою суть)* видавати (себе): А хтожъ того не видитъ, ижъ самъ себе выдаетъ — якого цеху естъ товаришом? (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Выдаетъ еще и то, ижъ ко нынѣшнимъ трагедіамъ естъ формованый и ясный домыслъ, ижъ теперъ новоутвореный естъ [листъ] о подписъ тростиною и о печать оловяную — таковымъ творцемъ барзо лацно (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1125).

4. (що) *(оголошувати офіційно певні документи)* видавати: ты́є котѡ́рыє ихъ [оунивєрса́лы] з' ка(н)-цєла́ріи выдава́ли, нєха́й оува́жатъ, єсли нєсоу́тъ проти́вни ѡ́вомꙋ пєрі́одꙋ (*на полях* пунктови — *Прим. ред.*), присѧги королѧ єго ми́лости (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 211 зв.);

(приймати ухвалу, вирок та ін.) видавати, вино-сити: Яко(ж)... єсми упроси(в)ши пановъ шля(х)ты ...пыталъ пана су(д)и... для чого дєкрєту своєго в жалобє и кривдє моє(и)... мнє борони(т) и нє выдає(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); отецъ митро-политъ,... тамъ то въ Берестью, зборъ, або сынодъ якийсь отправовалъ, сам судилъ и декрета свое рознымъ особамъ выдавалъ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 437); вѣдаючи вм. ѡ хоробє моє(и), прошу сказовъ и дєкрєтовъ нияки(х) на мєнє... выдава(т), ...кгды(ж) жадного ѡбликгу и тєрмєну с пн҃о(м) Дорогоста(и)скимъ на сє(с) ча(с) нє маємъ (Київ, 1599 *ККПС* 118); ѡ котѡромъ грѣхꙋ тако́вый дє́крєтъ выдає(т) [Павєлъ] (Острог, 1607 *Лѣк.* 32); якѡ вытєга́є(т) пожи́токъ рє́чи посполи́той вы́роки выдава́мы, ажєбы єстє то што мо́вимы яснѣй розꙋмѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 382 зв.);

(позов, скаргу) подавати: его королевская тежъ милость таковыхъ позовъ николи не выдавалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 811).

5. (кого за кого) Одружувати, видавати заміж: ѡсталнюю двѣсти копъ грошєй... матка их, выда-ючи дочки свои, а сєстры их, долгꙋ на сєбє принѧла (Вільна, 1543 *AS* IV, 332); Я дей пану Угриновскому жаднымъ ся листом не описовалъ дочки своеи за него // выдавати (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 53-54); попы за поповъ дочъки свое выдаютъ, другие ихъ венъчаютъ (Вільна, 1599 *Ант.* 741); **выдавати замужъ, замужъ выдавати** (кого) — одружувати, видавати заміж: Которы(м) ѡбычаємъ ѡтє(ц) выда-ючи до(ч)ку свою замꙋжъ маєть ѡ(б)варовати и ꙋпєвнити записати вєно ѡ(т) зятя (1566 *ВЛС* 61); якъ па(н) гаврило до(ч)ку свою за кн҃зѧ стєѳана ружи(н)ско(г) заму(ж) выдавалъ то пакъ дє(й) служєбникъ... янъ поко(в)ски(й)... бє(з)ви(н)нє мѧ ...зсоромотилъ (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 79); **выдавати в станъ малженский, в малжен-ство выдавати** (кого) — одружувати, видавати заміж: в нєдѣлю ꙋрожоны(й) Панъ Матєꙋшъ филипєцъки(й) выдава(л) в станъ ма(л)жє(н)ски(й) пасє(р)бицꙋ свою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); ѡна [подскарбиная] бєз воли и вєдома... ѡпєкꙋновъ старшихъ,... паннꙋ в малжєнство выдавала (Краків, 1538 *AS* IV, 157).

6. (що) *(приносити плоди)* давати, видавати, родити: вши(с)то(к) свѣ(т) ра(д)уєть(с) и зємлѧ оука(з)уючи радо(ст) тоую ро(з)маитыи квѣты

выдаеть (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 46); Зємлѧ... котбраѧ з҄ сєбє выдаѣт҄ тєрньє и ѡсты, взгоржєна єст҄ (Київ, 1636 *МІКСВ* 317); Бо якій часꙋ зимы мають дерева ѡвоц҄ в҄нꙋтръ сєбє захованый, такій и лѣтѣ з҄ сєбє выдають (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 173); *Образно:* закхєи половицю добра своє(г) оубоги(м) розда(л)... // Таковы(и) плоды выдає(т) и(з) сєбє тоє стоє насѣнѧ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 282 зв.-283); винница Христова, то есть Братство милосердія, годный овоцъ з себе выдавала, а не потребное быле... выкидала (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288);

(що) *(утворювати при рості)* випускати: єсть насѣнѧ пшєницы албо ячмєнѧ, которіи... по зимѣ и вѣтрахъ, в҄ часѣ налєжачомъ выдають // колосѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 154-155); *Образно:* Писано прєтѡ єстъ: ижъ ѡрачъ видѧчи ѡвоцъ выдаючꙋю лѣторасль, ѡчищаєтъ єи, жєбы обфит҄шій // ѡвоцъ давала (Вільна, 1627 *Дух.б.* 244-245).

7. (що) *(випускати друком у світ)* видавати, публікувати, друкувати: єго к(р)м... просилъ абы листы сєимовыє... нє и(н)шими литєрами и словы ѡ(д)но рускими литєрами и єзыко(м) до зє(м)ли киє(в)скоє писаны и выдаваны были (Київ, 1571 *Возн. Іст.* фотокоп. 34); Наконецъ — волно Пана Бога блюзнить и противъ превѣчному маестатови Сына Божего писма // заразливые выдавать, друковать (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 114-115); тєпєръ выдаємо книжкꙋ полскꙋю, гдєсѧ выпишꙋтъ причины, длѧ чого калєндаръ єстъ ѡ(т)мѣнный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); въ Іерусалимѣ..., также правовѣрныхъ... христіанъ шкалюютъ, и книжки таковые выдаютъ, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымыслы иывороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 317); **выдавати з друку** — видавати, публікувати: Словом҄ и дѣло(м) Бл҃жєн҄наго мꙋжа, Макаріѧ єгипє(т)ского бєсѣды, на простый языкъ вытлꙋмачоногѡ выдаючи з҄ дрꙋкꙋ... з҄ ѡказіи оучинимъ слово (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. І), 5 зв.); **на свѣтъ выдавати** — випускати у світ, публікувати, видавати: добрє то чинитє, жє за старанѧ ѡколо того пи(л)нє сѧ ꙋимуєтє, якобы книги потрєбныє на свѣ(т) выдаваны были (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.).

8. (що) *(давати початок чомусь, бути джерелом чогось)* породжувати, видавати: Ср(д)цє з҄ сєбє злыи мысли выдаваєт(т), и посквєрнѧє(т) ч҃лка (1556-1561 *ПЄ* 68 зв.);

(що) *(давати змогу виходити, витікати)* виділяти, випускати: жрꙋдло в римѣ ѡлѣй вдачный з҄ сєбє выдаєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 16);

(що) *(створювати, робити)* давати: Огнєм҄ зась Дх҃ъ Ст҃ый называєт҄сѧ, иж҄ якъ огєнь єдинѡпоставєнъ бꙋдꙋчи, розмаѣтыѣ дѣйства своєгѡ, скꙋтки выдаєт(т); грѣєтъ, палит҄, сꙋшит҄, ростоплаєт҄, свѣтит҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324).

9. (що) *(звук, голос)* видавати: мѣсца соутъ нѣякіє Скалами мор҄скими стѣснєныє, с҄ котрыхъ оутѣснєнаа строуга, албо потокъ бръмѧчій, прєзъ то голосъ жалосный нѣякій выдаєтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 440); Якъ бобѣмъ прє(з) пищалъкꙋ проходѧчи дх҃ъ, звꙋкъ албо голосъ выдаєтъ: Такъ прєзъ Ст҃ыхъ и дх҃а полныхъ людєй, Дх҃ъ ст҃ый спѣваєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 372); ѡтворѣмѡ оуста нашѣ на хвалєніє Сн҃а Бж҃іѧ... видаваймѡ гласы радѡсти, пачє громѡвъ крѣпкихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 64);

(що) співати: Спулъ теды с тыми и на радощахъ бываймо: И зъ множствы свѣтныхъ Аггелъ гимны выдаваймо (Львів, 1630 *Траг.п.* 176).

10. (що) *(запах)* виділяти, видавати: єдино тѣло ст҃гѡ лєжащєє в҄ прахꙋ, а выдає(т) и(з) сєбє таковыи запахи сла(д)кіи, пачє арамат҄ тогѡ свѣта (Чернігів, 1646 *Перло* 166); *Образно:* хлѣбъ тєлєсный маючій запа(х) и сма(к) вдачный, тоць пріємный быти маєт(т) и хлѣбъ дш҃євный запа(х) Постꙋ, и смакъ ялмꙋжны выдаючій (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

11. (що) Сповіщати, звіщати: Напродъ... церковъ чудо православное выдаетъ въ суботу Великую (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 841).

Див. ще **ВЫДАТИ2.**

ВЫДАВАТИ2 *дієсл. недок.* (що) Бачити, спостерігати: часто выдаємо на богаты(х) погрєба(х). Нє м҃лтвы за ꙋмрлого, алє піѧтыки, вызыванѧ, поєди(н)ки (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

Див. ще **ВИДАТИ1.**

ВЫДАВАТИСЯ, ВЫДАВАТИСЕ, ВЫДАВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** *(сприйматися так чи інакше)* здаватися, видаватися: а тоє приганѧньє тымъ якосѧ самъ выдаєтъ оумысломъ чинитъ, абы ми-

трополи́та... ѡ(т) справє(д)ли́вои ка(з)ни охорони́ти и заслони́ти мо́глъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51 зв.); Проти́вко чо́мꙋ, кгды́ вдѧчность боудетъ видати: Боу́детъ сѧ ты́жъ и що зна́чного выдава́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 96); Нє широ́коє зайстє вы-да́єтъсѧ намъ тꙋ по́лє, ѡ опрѣсноку... писа́ти, ле́чъ понєва́жъ я́ко ско́ро сѧ явилъ в҄ Ри́мѣ, Ѿцы с(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 268); теды вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого выволываючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209); єсли язы(к) по(в)стага́єтъ... нє бꙋдє вєлєрѣчи́вы(м)... єсли нє бꙋдє прꙋдки(и)... до смѣхꙋ... таки́ми знака́ми и ты(м) подо́бными, покора пра(в)ди́ваѧ выдає(т)сѧ (серед. XVII ст. *Кас.* 58 зв.).

2. *(присвячувати себе чомусь)* віддаватися: Ваша Милост лацно стоитъ ѡбачит може, иж ѡни ницъ таковог Вашей Милости нє мышло(!), понєваш так хциви сꙋт и так барзє прагнꙋт ласки Вашей Милости и выдаютсѧ на вшитко то, штобы было изналєзєно пред ѡбополными приѧтєли (Белз, 1552 *AS* VI, 128); А са(м) сєбє бє(з) жа(д)нои мл(с)ти албо жалости нє стєрє(ж)шь, Алє сѧ выдаєшь на тѧ(ж)кїи моуки а нєвымовныи (XVI ст. *УЄ Трост.* 57); Марїѧ магдалєна... // приро(д)жен҄ны(и) встыд(д) страти́ла. выдаючисѧ на ѡблоу(д)ность свѣцкꙋю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34 зв.-35).

3. *(учинками, діями ставити себе під загрозу чого-небудь)* наражатися: коли сꙋша оутѣхи зажива́єтъ, тогды ла́ска оустꙋпꙋєтъ, а дꙋша вы́даєтсѧ на покꙋсы, и прихо́дит҄ дїа́воль прино́сѧчи нєскон҄чо́ныи ли́ха (Вільна, 1627 *Дух.б.* 235).

4. Видаватися, друкуватися: Ле́чъ жє нє всѣ(м) єще́ ла́кнꙋчы(м) сынѡ(м) Православнорѡссі́йски(м) ѽного Хлѣба насыти́тисѧ доста́ло, длѧ того(ж), частокро́тномꙋ их҄ жада́ню квo̓ли по трє́тєє ю́жъ в҄ тєпє́рєшнє(м) Ро́кꙋ,... выда́єт҄сѧ (Київ, 1648 *МІКСВ* 347); **выдаватисѧ на свѣтъ** — виходити в світ, друкуватися: бо́лшим҄ єдна́къ Монасты́рскимъ ко́штомъ та́ѧ выдає́тсѧ на свѣтъ Кни́га (Київ, 1624 *МІКСВ* 101).

◇ **свѣдоцтво выдаєтьсѧ** — свідчиться: А ижъ ты(ж) и С҃нови снаднѣй нѣ(ж)ли Дх҃ви нале́жи(т) любвє на́звиско, я́снє з҄ вышєрє́чєныхъ гдє свѣдо́цтво выда́єтьсѧ ѡ Ѿци кото́рый лю́битъ С҃на (Київ, 1619 *Гр.Сл* 302).

ВЫДАВАТЪ *див.* **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТЬ *див.* **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВЕНЄ *с.* Видавлення, витиснення. *Образно:* Гро́на сла́дъкїи ви́н҄ницѣ хв҃и бол҄шєи сла́вы сподоби́лисѧ в҄ топъта́ню, абовѣмъ доста́лисѧ в҄ прави́цꙋ цр҃ѧ а́гглъского; и възвєсєли́вьсѧ до́мꙋ вл(д)ка з҄ ихъ выдавє́нѧ; то єсть, я́ко ты́м҄ мꙋчє́нїєм҄ и тєрпє́нїємъ, на́иболшє прославлєнъ х҃с въ языцє(х) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 59).

ВЫДАВСТВО *с.* Зрада: в самы́й то(т) ча́съ выда́вства, нє ѡдєпхнꙋлъ гѡ ѡ(т) сє́бє мєрзє́ного выда́вцꙋ па́нъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91).

ВЫДАВЦА *ч.* (*стп.* wydawca) зрадник, запроданець: которого(ж) с пр(о)рко(в) нє выгнали ѡ(т)ци ваши помо(р)довали ты(х) которыи ѡповєдали при(м)є(т) справє(д)ливого которого вы є(с)тє выда(в)ци и заби(и)ци (II пол. XVI ст. *КА* 37); Та(к)жей на то(м) постановили и торгь оучинили, а оучинивши, // розыщли сѧ Жидовє з вєликою радостїю, и(ж)сѧ и(м) таковый ч҃лкь таковый выдавца трафи(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 47-48); заистє рімъского костєла оучитєлѣ сꙋ(т) выдавцами (Вільна, 1596 *З.Каз.* 130 зв.); в самы́й то(т) ча́съ выда́вства, нє ѡдєпхнꙋлъ гѡ ѡ(т) сє́бє мєрзє́ного выда́вцꙋ па́нъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91); Прєда́тєль: Зра(д)ца, выда́вца (1627 *ЛБ* 92).

ВЫДАНЄ, ВИДАНЄ, ВЫДАНЇЄ, ВЫДАНЪЄ, ВЫДАНЬЄ, ВЫДАНА *с.* **1.** (кого) *(повернення назад взятого, привласненого)* віддання: якожъ и возъный... зъ шляхътою тые кони... у обвиненыхъ заставъшы, оных о выдане ихъ реквировалъ и приарешътовалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

2. *(передавання кого-небудь силою, проти його волі)* видання: Ѡколо выданья збєго(в): Чинили тє(ж) к на(м) про(з)бу ѡколо выдава(н)я збєго(в)... з мє(ст) и з во(л) и тєжъ имєнє(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); Климъ Трушковский,... просилъ суду копного о выданъе роты, хотєчи то присягою своєю потвердитъ (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* 6/I, 281); Писаный тотъ позовъ... въ справє до вида(н)я по(д)даны(х) дєдичныхъ в҄ позовє мєновани(х) з мєстъ и мєстєчокъ (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1 зв.).

3. (чого) *(офіційне оголошення документів)* ви-

дання: прошоно насъ о выдане съ книгъ канцеляріи нашое коронное листу нижей въписаного, который такъ ся въ собѣ маетъ (Краків, 1596 *АСД* І, 196); нєха́й ко(ж)дый сꙋди(т), а особли́вє нєха́й сѧ тыє приглѧ́дꙋютъ, которыє выданьѧ того ли́стꙋ с канцлєрїи сꙋтъ причиною (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 210);

(чого) виписування, видання: На що по выда(н)ю рахꙋнкꙋ, и кви(т) пови(н)но бра(т)ство бꙋдє(т) имъ дати, кгды спо(л)на сꙋмꙋ приходꙋ, и росходꙋ покажꙋтъ (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 5 зв.).

4. *(вироку)* винесення: И вжє ѡ(т) сєго часу и дня выда(н)я єго... судового ли(с)ту... а(р)хима(н)дри(т) киє(в)ски(и)... и по(д)даныє сє(л) и(х)...//... сєла и тыє кгрунты бє(з) позволє(н)я игумєна чє(р)нцо(в)... (в)ступꙋ нє маю(т) мєти (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 4-4 зв.); вє́длꙋгъ чого жє сѧ тє́жъ свѣтскїє рєлѣи грє́чєскои осо́бы на сино́дѣ бєрєстє(и)ско(м) зграма́жоны(є) при выда́нью дє́крєтꙋ, хо́ть нє клѧ́твы алє то(л)ко звєржє(н)ѧ, захова́ли, свѣ(д)ками соу(т) ты́є кото́рыє при то́мъ были (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76 зв.); То́й мо́влю ого́нь по досвѣ(д)чє́ню ко́ждого оучи́нкωвъ, а по выда́ню о́ного вы́рокꙋ сꙋдꙋ ωста́тнєго... грѣшныхъ в' гєє́ннꙋ заго́рнєтъ на вѣчнꙋю мꙋкꙋ (Київ, 1619 *О обр.* 140);

(позову) вручення: Приказую, абы єстє ω(т) выда(н)я ва(м) си(х) по(з)во(в) нєдє(л) за чотыри,... пєрєдо мъною... стали, на жалобу... пн҃а Павла Мо(н)вида Дорогоста(и)ского (Бишів, 1599 *ККПС* 110);

(свідчення, присяги) складання: нихъто зъ ныхъ причійною того мужобойства не есть, которую присягу каждый зъ нихъ передо мною вознымъ,... передъ церковъю Святого Миколы, за выданемъ роты, водлугъ декрету вышъменованого учинили (Луцьк, 1596 *Ив.* 284); Мене позвала... пани Федора с Колпытова... до выданя шкрутении о зламане шлюбу ее от кнежати Чарториского (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 553); Которы(и)... позываєтъ до... припатрєня сє проважє(н)я дукто(в) прє(з) сторону поводовую, тудє жъ и ставєнъя по(д)даныхъ своихъ... для выда(н)я свєдєцъства и пры(з)на(н)я пяты (Горошки, 1643 *ДМВН* 234).

5. Видання, одруження: А па(к)ли бы ωтє(ц) выдаючи дєвку заму(ж) пєрє(д) выда(н)ємъ єє вєна и ωправы ω(т) зата своє(г) нє ωдє(р)жалъ, таковая дє(в)ка по смє(р)ти мужа своє(г) внєсє(н)є трати(т) (1566 *ВЛС* 61); мает его милость мене самого ув опеце своей мети,... покул ихъ милость дочку свою за мене в малженство выдаст, а при выдани вже девки своей... мает дати выправы за сто копъ грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

6. Видання друком, публікація: Збудуйте одну книгу, з друку выданьем, которая есть... огорода благочестию (1608-1609 *Виш.Зач.* 204); тє́ды то розꙋмѣти,... або и нє до конца́ вѣрити всємꙋ, кгды(ж) Грє́цкихъ писмъ рꙋкопи́сны(х) нє засѧглихмы, любо ты(ж) нє вѣрноє выда́нiє з' Дрꙋкω(в) Нѣмє́цки(х) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 278); Ачко́лвєкъ Читєлникꙋ ла́скавый, мно́го причинъ до выда́нѧ кни́ги тоє́и мѣлємъ (Львів, 1640 *Окт.* 3 зв.); **выданiє з друку** — публікація: Длѧ то́го нє присто́ѧло мнѣ єп҃(с)копови нє почꙋтисѧ в' то́мъ, а́бысѧ прє(з) выда́нïє з' Дрꙋкꙋ тоє́ѣ книги, нє мѣло вы́годити єи потрєбꙋючи(м) (Львів, 1646 *Ном.* 5 зв.).

7. *(поява плодів)* видання, поява. *Образно:* Бѣда дꙋши нє ма́ючой робо́тника пи́лного Х҃а, длѧ выдан'ѧ до́брыхъ Д҃ха о́воцωвъ: бо бꙋдꙋчи пꙋсто́ю, тє́рнѧ и о́стꙋ по́лна (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

Пор. **ВЫДАТИ.**

ВЫДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Опублікований: Первое убо благодарим за трудолюбие выданое книжки "О священствѣ" (1615-1616 *Виш. Поз.мисл.* 237); Естлибы якiи противныи выданыи похотѣлися указати писма, не дивоватися и не // соблазнятися, гды нѣкоторыи заблуждаютъ и розумками своими ся уносятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1149-1150).

ВЫДАРТИ *див.* **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДАТИ[1] *див.* **ВИДАТИ**[1].

ВЫДАТИ[2], **ВИДАТИ, ВЫДАТЬ** *дієсл. док.* **1.** (що, що кому, що на що, за що) *(використати гроші, засоби і т. ін. для чогось)* витратити, видати: которыи пенези и золотыи,... выложил и выдал есми на свои властныи потребы (Городище, 1531 *AS* VI, 107); жена нѣякаа... много тръпѣла ω(т) многы(х) лѣкарє(в) и южь была выдала на тоє в'сє

добро своє а ничєго єи нє помогло (1556-1561 *ПЄ* 144 зв.); на тыи то вси потребы церковные, што кольвекъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1593 *АСД* І, 199); рахȣнє(к) пинѧзѣи гдє што выда(л) до мысцова (Одрехова, к. XVI - поч. XVII ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 19); На поправу… шпита(л)ную выдалє(м) Стефанови ковалєви зо(л) к҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 3); выдали(с)мо копȣ и гроши(и) три за до(ш)чки (Львів, 1607-1645 *РДВ* 11 зв.); кровотечє́ніє тєрпѧ́чаѧ вы́давши всю маєтность свою на до́ктори, ни ѡ(д) ѡ(д)ногѡ з' ни́хъ нє была оулѣчє́на (Вільна, 1627 *Дух.б.* 206); въ справѣ ка(м)пѣяновъско(й) выдалє(м) на ратȣшы fr. 1 и 24 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

2. (що) Повернути, віддати: князь Богущ,… // …тую дей десетину… отнялъ и выдати ее не хочет (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23-24); Федор Бокєй за многим росказанємъ господаръским… пєнѧзєй… выдати нє хочєт (Львів, 1537 *AS* IV, 85); о выдане теды того жыта, яко своего власного, оповедаючыйсе… частокроть тыхъ подданых упоминал и реквировал, оного выдати не хотели, не хочуть и не выдали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 280);

(що) *(дати, відпустити комусь що-небудь)* видати: єго мл(с)ть… каза(л) ми моє срѣбро бє(з) ка(ж)дого да(т)кȣ пѣнѧзєи выда(ти) (Острог, 1511 *ЛОИИ* 124, 1, 4, 1); Выдала есми жонѣ Михеля адамашекъ сховати, изъ скрыни своее вынемши (Краків, 1518 РЕА І, 95); то маємо тому кому то ѡна листомъ… запишєтъ выда(т) (Луцьк, 1569 ЛНБ 103, 26/Ід, 1821, 18); **выдати на поруку** *див.* **ПОРУКА;**

(за що, до чого) *(належне комусь)* видати, заплатити: выдалє(м) золоты(и) до права на поча(т)кȣ справы котрȣю ѡ(т)правовали противко того злочинцы (Львів, 1607-1645 *РДВ* 33); в замъку за рєляцію возно(г) на позо(в) жȣрави(н)ского… и за мѣнуты всє(г) выда(л) прокопови(ч) зло(т) 5 и 2 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1052, 7 зв.); ѡбєца(л) выдати за нєдє(л) 4 за два стȣсы камєнѧ… fr. 36 и 3 (Там же, 9);

(що) (*сплатити)* дати: по(д)даныє… за два роки прошлиє… дани котораѧ на цє(р)ковъ… приходи(т) сполна нє выдали (Туров, 1578 *ЛОИИ* 52, 11, 4, 24); **выдати личбу, личбу выдати** *див.* **ЛИЧБА.**

3. (кого, кого кому, кого в що) *(передати когось силою, проти його волі кому-небудь)* видати: с҃нь чл҃(с)кыи продань боудє(т) ар'хієрєємь… и ѡсоуда(т) єго на с҃мрть и выдадоу(т) єго поганомь (1556-1561 *ПЄ* 168); пила(т) пȣсти(л) и(м) ва́рав'воу. А і҃са вы́да(л) воино(м) на пороуганіє (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 8 зв); І роз'гнѣвал'сѧ попȣдливостью вєли́кою г҃дь на і҃ила, и вы́далъ ихъ в роуки хȣсарсаѳємȣ кролєви сирскомȣ (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); Цны́и Сагаида́чный волѣлъ сам' ра́нȣ поднѧти, Нѣжлибы пога́нинȣ Хр(с)тіанъ вы́дати (Київ, 1622 *Сак.В.* 41); И та́къ вѣчнє вы́даны сȣть пога́н'цомъ, и по всє́й зємли роспоро́шєны (Вільна, 1627 *Дух.б.* 42); Нє хотѣлъ слȣхать амасі́ѧ, прє́то и́жь во́лѧ г(с)днѧ бы́ла а́бы бы́лъ вы́данъ в' рȣ́цѣ нєпріѧтєльскіи (серед. XVII ст. *Хрон.* 335); **головою выдати** *див.* **ГОЛОВА; горломъ выдати** *див.* **ГОРЛО; за шию выдати** *див.* **ШИЯ;**

(кого на що) приректи: Естлибы розбойники шляхтича поволали три кротъ,… тогды маетъ врядъ его казать зымати и на муку выдати (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166); тєлє́снє то розȣмѣти мо́гъ: нє ижъбы сѧ мѣлъ б҃гъ про́сто гнѣвати на с҃тых' свбо́и(х) пріѧтєлєй, жє и́хъ вы́далъ на мȣки (Почаїв, 1618 *Зерц.* 58 зв.); Мл(с)ть на ѡкрȣтныи бо́лєсти выда́ла, Ми́лость болєстны(м) вѣнцє(м) тє(р)но́вы(м) вѣнчал(а) (Львів, 1631 *Волк.* 12 зв.);

зрадити: ѳєѡ(д)ри(т) написаль Ижь, яко єго вы́да(л) иоуда…, та(к) тыи єго ты(ж) лжа(т) и сромо́тѧ(т), ктѡрыисѧ… тѣла єго плюгавыми роука́ми дотыкаю(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 112, на полях); Єдинь з вас має мѧ выдати, алє бѣда томоу боудє прєз которого ѡнъ боудє выда(н) (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 14 зв.).

4. (що) *(про юридичні документи)* видати; офіційно оголосити, оприлюднити: мы… с ка(н)цлєрєи н҃шоє ли(с)ты роскажє(м) выдати (1566 *ВЛС* 57 зв.); а пото(м) вжє ѡ(т) на(с) г(с)дрѧ по помовє… на жиды ѡ такоє(ж) змо(р)дова(н)є дитѧти приви(л)я наши су(т) и(м) выданы (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 60); ино о то пан Иванъ маетъ выдати слушное сведецтво суседов обаполных (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 269); на што и выписъ с книгъ подъ моєю пєчатъю єму єстъ выданъ (Житомир, 1583

АЖМУ 68); роска́жемо проти(в) таковы(м) ouniвєрса́лы и манда́ты с канцлєрѣи на́шєи вы́дати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); тот лист с канцелярии его королевское милости противко праву выданый (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 261); Которо-є(ж) то... созна(н)є... до кни(г)... записати каза(л) с которы(х) и сєсь выпи(с) пну по(д)коморомꙋ... єстъ выда(н) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157 зв.); с которы(х) [книгъ] и выпи(с) по(д) нашею пєчатью єсть выданъ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Вы́пи(с) з мєтри(к) того(ж) привилєю выданы(и) (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 252); с по(д)писо(м) рꙋки нашоє сє(и) ꙋнѣвєрсалъ ины(м) вида(т) ро(с)казалє(м) (Ірклiїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

5. (що) *(прийняти ухвалу, вирок)* видати, винести: єстъ мѣсцє в͛ ѡ́смой главѣ ѡ прє(д)назначе́нью сты́хъ, гдє ижъ ма́єтъ бы́ти роздꙋмѣнъ, ба́рзо чи́стый вы́рокъ вы́далъ, кгды жъ... свѣдꙋчитъ, послѣ кни́гъ ѡ тро́ици кни́гꙋ списа́лъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 21 зв.); вы́да(м) вы́рокъ на ввєсъ свѣт͛ злый, и на нєзбо́жники за грѣхи и́хъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Оный первый... соборъ не самъ Петръ зложилъ, не самъ на немъ судилъ,... не онъ конечный вырокъ на немъ выдалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 463); Де́крєтъ нєсправєдли́вый, ю(ж)... єстъ выда́ный (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.); Выдайтє вы́рокъ, а сполєчнє постанови́тє што трє́ба чинить (серед. XVII ст. *Хрон.* 189);

(що) *(скаргу, позов)* подати: такъже и позвовъ... на мене не выдавши,... а покутне звазнившися противко мене... декрета якиесь суду своего повыдавалъ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 437); На року припало(м) зъ ѡтосланья ѡ(т) судꙋ зємского... за по(з)вы по(д)комо(р)скими воєво(д)ства києвского ѡ(т) пна ща(с)ного... выдаными по и(х) м(л) пно(в) ...трипо(л)ски(х) в жалобє брата и(х)... моло(д)шого пна фєдора // ...ѡ роздєлокъ ро(в)ны(й) и вєчны(й)... в сєлє кло(ч)кохъ (Київ, 1600 *ЦДІАК* 4, 1, 1, 96-97); в которой справе, поводъ черезъ... Яна Ленского, давшы сторону позваную до права черезъ возного приволати, по которого приволанью подънесъ позовъ на позваныхъ выданыи тыми словами (Вінниця, 1603 *АрхЮЗР* 7/II, 386); пнвє хрє(н)ни(ц)киє по(д)нєсли позо(в) мо(й) по(д)комо(р)ски(й) по по(з)ваного єго м(л) пна бє(л)зского выданы(й) которы(й) та(к) сє в собє має(т) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 101); Ѡ(з)на(и)мую, и(ж) што, прихиляючи(с) до дєкрєто(в) трибуна(л)ски(х)... выдало(м) был по(з)вы до ро(з)граничє(н)я добръ поводовы(х) ѡбухо(в)ски(х) (Ісаїки, 1642 *ДМВН* 226); Пєрє(д) сꙋдъ... трибуна(л)ски(и)... ся приточила справа... // за припозъвомъ головънымъ трибуна(л)скимъ... в справє нижє(и) мєновано(и) выданымъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв.).

6. (кому) *(дати комусь що-небудь для виконання, розв'язання)* задати: По обѣдѣ маю(т) хло́пцы писа́ти собѣ са́ми на табли́ци ко́(ж)ды(и) свою наꙋку, выданꙋю и(м) ѡ(т) да́скала (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4 зв.).

7. (кого за кого) *(заміж)* видати (за кого), одружити (з ким): што ся дотычетъ девки моее, княжны Марины, которую есми выдалъ за пана Андрея Сапегу,... тую есми выправилъ и посагъ..., ей далъ (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/I, 19); Лаза(р) зєзна(л) на сватаню и(ж) ѡбѣця(л) зятови своєму иванови полъ ролѣ даровати... дѣвцѣ своєи Аннѣ Котрая єсть выдана за ивана сна головнова (Одрехова, 1634 *ЦДІАЛ* 37, 2, 49 зв.); мнима́лъ єсмь жє єй нєнави́дишъ, а для то́гомъ ю вы́далъ за това́рыша твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.); **выдати замужъ, замужъ выдати** (кого, кого за кого) — видати заміж: Подданый... пана старосты... зъ Черниговское зъ деревни Бокровици... дочку свою... выдавъ бывъ замужъ за котляря (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); тогды я маю... замуж их выдати и при выдаванъю якъ панне Татяне десет копъ грошей... такъ теж и панне Оксимъи... другую десет копъ грошей дати маю (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279); **выдати въ станъ малженский, в малженство (малжонство) выдати** (кого за кого) — видати заміж: ѡтєцъ мо(й)... з ма(л)жонкою своєю... выдавшы мєнє в ста(н) ма(л)жєнски(й) за пє(р)вшого ма(л)жонка пна гнєвоша пєсочи(н)ского, посагу албо выправы никоторої мнѣ за живота своєго нє далъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10); дочку свою за мене в малженство выдали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 53); мает его

милость мене самого ув опеце своей мети,... покул ихъ милость дочку свою за мене в малжонство выдаст (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

8. (що) *(принести плоди)* дати, уродити: ѳиникъ выдалъ есть первые овощи свои (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); в҄ тожъ богáтогѡ и оубóгогѡ землѧ, єсли пристóйногѡ джча (!) нє пріймєтъ, дóбрыхъ ѻвоцовъ нє вы́дасть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 335); *Образно:* Црквъ Бжаѧ добродѣйство одéржала прє(з)... Пна Константіна, котóрый я́къ дéрєво // при вы́ст҄ю вóдъ оущєпіóнымъ бȣдȣчи оучинилъ, и вы́далъ ѻвоцъ чáсȣ своéго знамєни́ты(й) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3-3 зв).

9. (що) *(випустити друком у світ)* опублікувати, видати: Кни́га зовóмаѧ єв(г)ліє оучи́тєлноє... на пооучéніє хр(с)тоимєни́ты(м) лю́дємъ ко исправлéнію дшéвномȣ и тєлéсномȣ... вы́дана єсть, во ѡ(т)чизно(м) имѣнію... пáна григóріѧ хо(д)кєвича (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552 тит.); Отожъ видишъ, пане ѳилялете, яко не певные твое новины, которыесь на писме до людей выдалъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 943); вы́далъ тєжъ авгȣсти́нъ... малóую кни́ж҄кȣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.); А иж ксєндз Скарга от себе книжку, злѣпивши, выдав и назвал ее, хвалячися королеви, "ловом" (1608-1609 *Виш. Зач.* 207); И то знаменитое добродѣйство... показалъ и оучинилъ, же презъ магистерство типографіи книгъ... выдалъ не мало (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1137); Ажє тыхъ Книжокъ ѡмаль в҄ помєнéной Пєчáрской Типогрáфѣи вы́дано (Львів, 1646 *Зобр.* 3); **выдати зъ друку, зъ (въ) друку выдати** — видати, надрукувати: нєдáвно прóшлы(х) чáсовъ вы́дали Новокрщє(н)цы кни́гȣ з҄ дрȣкȣ, на(з)ванȣю Крéдо (Київ, бл. 1619 Аз.В. 61); И грамматику през своих учневъ з друку выдалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Але наша Русь тотъ соборъ светый листрыкейскимъ называютъ, и якуюсь баламутню и небылицу о томъ соборѣ недавно въ друку выдали (1608 *Гарм.* 179); **на свѣтъ выдати** — видати, надрукувати: Съ которыхъ книгъ еще снать на свѣтъ ничого не естъ выдано, ку пожиткови и збавеню многихъ (Єгипет, 1602 Діал. 50); **презъ друкъ выдати** — те саме, що **выдати зъ друку:** тыи три Акафісты... на прóзбȣ побóжныхъ,... прєз҄ дрȣкъ вы́дати покȣсилємсѧ (Київ, 1625 *МІКСВ* 130);

(до друку) подати, підготувати: На котóрый листъ отписáлъ ему неякій клѝрыкъ Острозскій..., который и до друку естъ вы́данъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 983); Шкóлȣ кгрє(ц)кȣю заложилъ и патрíархъ,... кграматыкȣ кгрєцъкȣю... до дрȣкȣ выдалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44 зв.); Рачей то вызнайте, жесте нѣкоторіе мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ паписту якого положили (1603 *Пит.* 19).

10. (що) *(звук)* видати: Вдáчного тóнȣ мȣзы́кȣ в҄сщинáйтє: И дзвéнкъ выдáйтє (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв.).

11. (що) *(запах)* видати, виділити: Єсли в҄ мíрѣ сéмъ: єдинó тѣло стгѡ лєжáщєє в҄ прáхȣ; а выдає(т) и(з) сéбє такóвыи зáпахи сла(д)кіи, пáчє арамáт҄ тогѡ свѣт(а), то далéко на(д)то ѡнїи, тѣла стыхъ ȣвєлбéнныи; ви́датут҄ (!) ди́вноѡи сла(д)кости; вóнности; кȣпнѡ з҄ дȣшéю (Чернігів, 1646 *Перло* 166).

◊ **выдати клѧтву** *див.* **КЛЯТВА; тѣло выдати** — офірувати (себе), пожертвувати (собою): хс... за дховныхъ ѡбѣдвѣ чáсти, то єстъ тѣло вы́далъ и крóвъ вы́л҄ѧлъ, а за лю́ди єднȣ чáсткȣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39).

Див. ще **ВЫДАВАТИ[1].**

ВЫДАТИСЯ, ВИДАТИСЕ, ВЫДАТИСѦ *дієсл. док.* **1.** *(зробити витрати на щось)* витратитися, видатися: писарѣ ти(ж) своє(г) ю(р)ка ти(ж) та(м) посилає(т) аби та(м) би(л) и ка(ж)дии гро(ш) писа(л) на (ч)то би сє видало (Сучавиця, 1598 *ЛСБ* 321, 1); нєдостало гвȣ(з)дѧ докȣповалосѧ на тȣю роботȣ та(к) ла(т)ноє я(к) ґо(н)товоє выдалосѧ fr. 5: 25 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 19).

2. *(про книги)* видатися, опублікуватися: мєновитє ижъ выдалосѧ з нашєи стороны часȣ нєдавного кни(ж)ки подъ титоуломъ Єктєзисъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9).

3. Представитися, виявитися, показатися: тымъ оупоромъ мало сѧ в своєй рєчи покрѣпи(ш) и овшємъ выдашсѧ тымъ, ижєсь єсть в слоушныє по(д)пѡры розȣмєньѧ своєго оубогый и нєдостаточный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

4. *(видати себе)* проговоритися: Мелетій, с

Кієва єдучи, ступил до Кирилла луцкого и, з ним бесѣдуючи, якож рад их заживалъ, выдалъся сам, иж он маєт штось на Кирилла мовячи, же ты будешъ у мене (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30).

ВЫДАТОКЪ, ВИДАТОКЪ *ч.* **1.** *(використання коштів для чого-небудь)* видаток, витрата: пожитки с тыхъ маєтностєй приходачіє... на иныє марныє выдатки оборочаютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194); в загаєню Бра(ц)тва, то(ж) тєпє(р) при ѡбєцности всѣхъ на що потрєба выда(т)ки быти маю(т) (1623 *ПВКРДА* І-1, 43); Протóръ: Прихо(д), или приѡбрѣтéніє, притажáніє, или выдáтокъ, росхóдъ (1627 *ЛБ* 102); гдыжъ зáразъ застановилоса течéніє крви єѣ, и оулѣчєна // была ѡ(т) хоробы... нѣ нáшто нє огладáласа оутрáплєнаа нєвѣста онаа, нѣ на дáвность хорóбы, нѣ на выдáтокъ лѣкарємъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 626-627); Выдáтокъ impensa (*Уж.* 1645, 23 зв.).

2. *(кошти, витрачені або необхідні для чого-небудь)* видаток, рахунок: ты(х) то людє(й) на кгрȣ(н)тє мона(с)ты(р)ско(м) живȣчи(х) свєцки(м) право(м)... с ты(х) тєды до(м)ко(в) мона(с)ты(р)ски(х) слу(ш)нє, и зго(д)ливє вє(д)лє выда(т)ку прибȣдова(н)є и(х) заплативши и(м) ѡ(т)пусти(ти) и(х) прика(з)ує(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); не поглядаючи на жал мой и убозство мое, до которого небожчик привѣл, не пытаючисе о росходахъ и о выдатках, написали и сумы пенезей... же небожчик муж мой... не тылко... не мел, але... ани ведал (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 581); з того прыходȣ выда(т)кȣ показа(л) ро(з)но... а тєра(з) прєраховавшы пора(д)нє и(з) давного рєстою (!) зостало пры П. Матияшȣ спо(л)нѡ R 400 (Львів, 1642 *ЛСБ* 1055, 6).

ВЫДВАЛТОВАТИ, ВЫДВАЛЪТОВАТИ *дієсл. док.* (*мад.* vált) (кого, що) *(за гроші, плату)* викупити, відкупити, звільнити: не можетъ ся тамъ выдплатити у аду хоть якый богатый, тай не выдвалтовати тамъ душу свою (XVI ст. *НЄ* 150); чомъ они май люблятъ иманіе ихъ на сюмъ свѣтѣ, нѣжъ царство небесное, и май любятъ, што бы чл҃вѣкъ убогый погыбъ, нѣжъ бы его выдвалътовавъ, албо што (бы) его спомугъ у его неволи и у его убожествѣ (Там же, 176).

Див. ще **ВЫВАЛТОВАТИ.**

ВЫДВЕРЕЧИ *див.* **ОТВЕРЕЧИ.**

ВЫДВЕРЕЧИСЯ *див.* **ОТВЕРЕЧИСЯ.**

ВЫДВИГНУТИ, ВИДВИГНУТИ, ВЫДЪВИГНУТИ *дієсл. док.* **1.** (кого з чого) *(допомогти кому-небудь вибратися зі скрутного становища)* витягти, вирятувати: Тóй Мономáхъ Всєволóдови(ч) ...сынѡвъ и потóмкѡ(в) óногѡ Вєлúкогѡ Володі́мєра Монáрхи Рѡсского... оуспокóилъ,... и прáвє рáмєнами свóими зъ близкогѡ оупáдкȣ вы́двигнȣлъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69).

2. (кого) Вижити, вигнати: видели есмо, што Ощовские сами и зъ жонами своими... до Луцка приежъдъчали и зъ нею [Борисовою] тихо розмовляли, по чомъ добре то было знати, ижъ ее и челядь хотили, якъ могучи, зъ замъку выдъвигнути (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410).

3. (що) Відбудувати, відновити: При то(м) тыжъ и дрȣка(р)ню ѡпущєнъную видвигнули (Львів, 1587 *ЛСБ* 83);

збудувати: А до того и дрȣка(р)ню для ро(з)множєня Грє(ц)кого и Словє(н)ского Пи(с)ма в потрєбȣ Книгъ Цр҃ковны(х) и шко(л)ны(х) наукъ за сȣмȣ нємалȣю выдвигнȣли (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

ВЫДВОРНЕ *присл.* (*стп.* wytwornie) витончено, вишукано: Або вѣмъ преблаженному оному великое въ томъ старане было, больше престерегаючи пожитку многихъ, нижли усмотрѣвати только о рѣчахъ великихъ и высокихъ выдворне мовити, съ которыхъ бы жадного пожитку многимъ не было (Египет, 1602 *Діал.* 50).

ВЫДВОРНОСТЬ *ж.* (*стп.* wytworność) витонченість, вишуканість: анѣ бóвѣмъ такъ мнóгыхъ// пытáній выдвóрностю было бы христіáнъского набожєнъства помáзано панéнъство, которыє чи́стостью вѣры захователатиса мáє(т) (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 7-7 зв.); Которáа за пóмочȣ Б҃жєю... óколо того зъ оупрі́ймои и горáчєи хоýти до дóброго людíй зáцныхъ старáньємъ тáкъ áбы слѡ́въ, я́ко и самóго рéчи вырозȣмéна нѣвчóмъ нє хи́бити, пи́льнє пєрєстєрѣгáючи, и ѡ оздóбѣ áлбо выдвóрности слáвного и родови́того азы́ка словéнъского,... éстъ пєрєлóжєна (Львів, 1614 *Кн. о св.* 444); жéбысь мóглъ на прѡповѣди глȣпства бȣдовá-

тиса котώрая пра(в)дивою мꙋдрость'ю єсть, нє ма́ючи сло́въ выдво́рности, алє тω(л)ко си́лꙋ Кр(с)томъ Г(с)днимъ справꙋючꙋю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 187).

ВЫДВОРНЫЙ *прикм.* (*стп.* wytworny) витончений, вишуканий; особливий: насъ Хотя ихъ ω то нє просимо, учити хωтя(т) приписꙋючи собѣ выдворнꙋю мꙋдро(ст), а на(м) простотꙋ (Острог, 1518-1599 *Апокр.* 7); (а(ж) з нѣкото́ры(х) моу́сѣмо и(х) я́ко ώсы або мотыли́цѣ прє(ч) ды́мо(м) вы́кꙋрити) а́лє и в то(м) па(н)ствѣ но́во а свѣжо и(х) вы́двор'ныє а вы́лѣта́ючіє дꙋ(м)ки до тако́го ко(н)ца оухова(ли) б҃є (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); А тое примушене отъ васъ же самыхъ причину, презъ розмаитые и выдворные опиніе реторицкихъ,... и софійстійскихъ студей, имъ подаетъ (1603 *Пит.* 105); Сла́вный в' гре́ціи на́ро(д) лако́нωвъ... за звы́чай то собѣ нєнага́нєный мѣлъ, ре́чи пова́жныє... выдво́рныхъ тро́повъ и фікгꙋръ нєпотре́бныхъ ωздо́бами кшта́лтити, а́лє на́йпростшими и на́йкоротшими выража́ти сло́вы (Львів, 1640 *Окт.* 2).

ВЫДВѢТЪ *див.* **ОТВѢТЪ.**

ВЫДГНѢВАТИ *дієсл. док.* (кого) Відвернути гнів, уласкавити: "Чомъ буршій сего свѣта осуженъ естъ"; овунъ показивъ смерть, овунъ выдгнѣвавъ отца святого Бога, овунъ выдкрывъ небо (XVI ст. *НЄ* 204).

ВЫДДАЛИТИ *див.* **ОТДАЛИТИ.**

ВЫДДАЛИТИСЯ *див.* **ОТДАЛИТИСЯ.**

ВЫДДАЛЯТИСЯ *див.* **ОТДАЛАТИСА.**

ВЫДДАТИ *див.* **ОТДАТИ.**

ВЫДѢЛИТИ *див.* **ОТДѢЛИТИ.**

ВЫДДѢЛИТИСЯ *див.* **ОТДѢЛИТИСА.**

ВЫДДѢЛЯТИСЯ *див.* **ОТДѢЛЯТИСЯ.**

ВЫДЕДИЧИТИ *дієсл. док.* (кого) Позбавити спадщини, *діал.* видідичити: Причи(н) для которы(х) ωтє(ц) с҃на можєть ω(т) имєнє(и) видедичити або ω(т)далити (1566 *ВЛС* 77).

ВЫДЕЛАТИ *дієсл. док.* (що) Виготовити, виробити: тыє бортъники на кождꙋю вєснꙋ мают по шести дєрева выдєлати, а на кождꙋю тєж ωсин по дрꙋгой шести дєрева выдєлати (1567 *AS* VII, 120).

ВЫДЕЛЕНЪЄ *с.* Поділ, відокремлення: кгды тыи делчие... ку тому дѣлу до замку Тесова въехали, хотечи подле сказаня князя старосты на выделенъе имъ в тых именях вчинити, Остафей Рагоза и з жоною своею Томилу Вороне... делу оного... не допустили (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34).

Пор. **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДЕЛИТИ *див.* **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДЕЛОКЪ *ч.* *(виділення частини майна на користь певної особи)* виділ: приточиласє справа за позвомъ моимъ [по(д)ко]морьскимъ, ω(т) урожоного п҃на Кузмы Ласка,... [ω] выдєлокъ имєнъя Ласковского половицы (Житомирщина, 1600 *ККПС* 172).

ВЫДЕЛЯТИ *див.* **ВЫДѢЛЯТИ.**

ВЫДЕРАТИ *див.* **ВЫДИРАТИ.**

ВЫДЕРЖАНЄ, ВИДЕРЖАНЄ, ВЫДЕРЖАНЪЄ *с.* *(терміну, строку)* закінчення: а если бы на тот рок верху означоный, по выдержанъю году,... тая сума пенезей... не была отдана и заплачона, тогды рок од року он сам, жона, дети и потомки ихъ тот дворец Гнидаву... держати будет до того часу, ажъ бы ему, або жоне, детем,... сума пенезей его тисеча золотых чирвоных зуполна отдана и заплачона была (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189); А тое имѣнье мое... Ботинское..., мает его милость в покою держати от мене и от малжонки моей... ни в чомъ не нарушаючи... до выдержаня тых шести лет вышей описаных (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 9/VI, 301);

(про угоду, умову) дотримання: выправдуючися до Риму,...// взяли и позычили у его милости, пана Станислава Прокшича Кандыбы,... двохъ тисечей золотыхъ польскихъ, въ которой суме, до выдержанья аренъдою, на сорокъ летъ завели и уступили маетностку церковную, въ повете Луцкомъ лежачую (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 426-427); Где бы панъ Богъ на мене въ томъ часе смерть допустити рачилъ, теды по мне потомкове мои жаднои перешкоды тымъ арендаромъ... чинитъ не маютъ, ажъ до выдержаня водлугъ тое аренды (Камениця, 1607 *АрхЮЗР* 6/I, 344); а ω(ст)ато(к) тоє сумы п҃нзє(и)... ω(т)да(т) ажъ по выдє(р)жа(н)ю тоє арє(н)ды (Кунин, 1614 *ЛОИИ* 238, 2, 69/18, 1).

Див. ще **ВЫДЕРЖЕНЄ.**

Пор. **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДЕРЖАТИ, ВЫДЕРЪЖАТИ, ВЫДРЪЖАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(зберегти що-небудь для користування)* продержати: А мають ѡни, пє(р)вы(и) го(д) выдє(р)жавши тоє мыто, дати намъ ѡсмъсо(т) копъ грошє(и) (Берестя, 1505 *ТУ* 45); А в ты(х) часє(х) поки па(н) богда(н)… тую ѡсмъ лєтъ выдє(р)жить я… в… мою ча(ст) имє(н)я нє ма(м) ничи(м) сѧ вступова(ти) ани жадное перєказы чинити (П'ятигорщин, 1572 *ЛНБ* 103, 459/IIIс, 124 зв.); выдє(р)жа(в)ши три лѣт‹а› тєды иван‹ови› затєви цу(п)рик‹овому› будє(т) во(л)но ему положи(ти) суму вы(ш)шемѣнованую ·м· зло(т) свои(х) вла(с)ны(х) а нє позычєны(х) (Одрехова, 1586 *ЦДІАЛ* 37, 1, 28 зв.).

2. (що) Виконати (що), дотриматися (чого): А где бых я… сего постановеня, в семъ листе написаного, выдержати не хотѣлъ,… тогды буду повиненъ на его кролевскую милость заруки заплатити пятсот коп грошей (Баїв, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 291); дво(х) пано(в) є(ст) ро(с)ка(з) протывный барѣзо, комоу бы росказали тєды жадє(н) нє можє(т) выдръжати // роска(з)у и(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 113 зв.); Прото где бы того… нашъ милостивый панъ одъное тое справы попрысяжоное… намъ не выдеръжалъ, теды бы есмо и во всихъ справахъ, свободахъ и вольностяхъ нашихъ мусели звонтъпить (Вільна, 1599 *Ант.* 645).

3. *(знести, стерпіти)* витримати: кг(д)ы сѧ которой пригоди(т), и(ж) єє мѹ(ж) ѹмрє(т) бє(з) плодѹ, винє(н) є(ст) єи понѧти нєбо(ж)чико(в) брáтъ ро(д)нѣй, а(л)бо нáибли(ж)шїй в рóдѹ. і єсли нє бѹдє(т) хотѣлъ, маѥ(т) єи выдръжати стóшь, то є(ст) дасть ємѹ оу пыскъ чєрєвико(м) из'зѹвши из лѣвой нóги, абы тáко(ж) бы(л) и закованы(и) чрєви(к) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

ВЫДЕРЖЕНЄ, ВЫДЕРЖЕНЪЄ *с.* (*стп.* wydzierżenie) *(терміну, строку)* закінчення: а если бы на тот рок верху означоный,… тая сума пенезей его з скарбу нашого… не была отдана и заплачона, тогды… он сам, жона, дети… тот дворец Гнидаву …ку пожитку своему держати будет до того часу, ажъ бы ему, або жоне, детем,… на час назначоный, по выдерженъю от року до року, з скарбу нашого, …сума пенезей его тисеча золотых чирвоных зуполна отдана и заплочона была (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189); А гдє бы хто з блиски(х) пови(н)ныхъ мои(х) пану Васи(л)ю и пану Томилу до выдєржє(н)я тыхъ трєхъ роковъ або по выдєржа(н)ю, нє ѡ(т)давши тоє сумы пнзє(и), якую пєрєказу чини(ти) або ихъ з споко(и)ного дєржа(н)я выгнати мєли…, тогды я,… Фридри(х) Тишкевичъ, ѡ(т) всихъ таковы(х) пови(н)ныхъ свои(х)… боронити маю и вси шкоды, // наклады,… плати(т),… повинєнъ буду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 134-135).

Див. ще **ВЫДЕРЖАНЄ.**

ВЫДЕРКАФОВЫЙ, ВИДЕРКАФОВЫЙ *прикм.* (*стп.* wyderkafowy) викупний. ◇ **записъ видеркафовый** *див.* **ЗАПИСЪ; конътрактъ видеркафовый** *див.* **КОНТРАКТЪ.**

ВЫДЕРКАФЪ, ВѢДЕРКАФЪ *ч.* (*стп.* wyderkaf, *нім.* Wöderkauf) викупне право на нерухоме майно: А то на выдє(р)кафъ то є(ст) захова(в)ши собє… цєлоє право, до чося (!) и произволє(н)є моє доброво(л)ноє стало, и(ж) коли ко(л)вєкъ похотя(т), ѹ мєнє… тѹю маѥ(т)но(ст) свою… кѹпити, то и(х) мл(с)тя(м) завжды волно (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); спродавъшы и пенязи за той товаръ и сребро и за вси речы до купы знесшы и зобравшы, оные на маетность якую любо заставънымъ способомъ, любо вечностю, албо и на выдеркафъ дати, абы сума тая вся цело завъше зоставала (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 507); прошу… // абы тую суму на вѣдеркафъ дано и с провизии братю и сестры уломъные опатровано в том шпиталю (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 624-625); также мемрамы… отца метрополиты, пана протестуючого, на листы и на квиты, на выдеркафъ служачие и на иншие вси справы,… а надто сумы пинежные, од… //… пана Ерого Немирича тисечу золотых… з собою побрал (Київ, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 784-785).

ВЫДЕРОКЪ *ч.* (*стп.* wyderek) викупне право на нерухоме майно: А я южъ сама и потомки мои,… обовязѹю: въ то всє огѹломъ,… чєрєзъ сєбє, слѹгъ …и кождого дєржачого добръ моихъ, жадного встѹпѹ и пєрєшкоды… чинити, задавати того описанѧ жадными причинами, выдєрками, фримарками нє трѹднити и до права о знєсєнє… позывати нє маю и нє маютъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 76).

ВЫДЕРТИ, ВИДЕРТЫ, ВЫДАРТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(силою витягнути, вирвати що-небудь)* видерти: Видилисмы... двери // розламано и розрубано, завѣси и ретязи, прибой съ колодками, тое выдерто и взято (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160-161); теды, у закристияна кгвалтомъ ключи выдарши, и оному по губокъ, кгды ему ключей дати не хотелъ, задавши, до закристии отворилъ (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/I, 500).

2. *Перен.* (що) *(забрати, відняти)* видерти: то ли твоя проповѣдь, Скарго, якова силою и мучительством, а не покорою и наказанием кротким спасение мое правдивое мнѣ от мене выдрешь и в поганскую згоду, от тѣснаго пути слѣда, ведущаго в живот вѣчный, притягнеш (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 166); Ігнатій св.... который зъ Миколаемъ..., въ прю о Булгарію вступивши, видерты еи собѣ зъ владзы патріархалной не допустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 604);

(кого) пограбувати: Єсли тѧ взрѹшає(т) Ср(д)цє твоє або око лѹкавоє. абы(с) кого кривди(л) лихви(л) нєсправє(д)ливє выдє(р). ѹда(и)сѧ до покоры (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 18 зв.); **пчолы (пщолы) выдерти** — вибрати мед (з бджолами): у Корисы пчолъ трое выдерли на голову (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 507); у Каспра шевца... пщолъ двое зъ улевъ выдерто (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 403).

Див. ще **ВЫДРАТИ.**

ВЫДЕРТОЄ *с. (те, що взято силоміць)* пограбоване: И мы та́къже... ма́ємъ мѣти скрѹхѹ //... При то(м) ялмѹжнѹ оубо́ги(м) го́йнѹю дава́ти, в҆ ви(н)номъ сѧ оуи́стити, кра́деноє и вы́дертоє... верта́ти (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 311-312).

ВЫДЕРТА *с.* Видертя, виривання: Атіфа́: вы́дє(р)тѧ, а(б)о грѣ(х)а воло́сѧ, а(б)о кωст(и) (1627 *ЛБ* 183).

Пор. **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДИВИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (чого) Намилуватися, налюбуватися (чим): а пры томъ сєрцѹ вашомѹ благодаті бж҃ѹи послѹшномѹ, и плωды послѹшаніа въскоры прыносащомѹ, нє моглємъ ся выдивити (Унів, 1618 *ЛНБ* 5, 827, 1, 179 зв.).

2. (чому) Здивуватися (чому), зрозуміти (що): То отступникове, которыхъ ся я, заправды, внутренной слѣпотѣ великой выдивити не могу (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 380).

Див.ще **ВЫДИВОВАТИСЯ.**

ВЫДИВОВАТИСЯ, ВЫДИВОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (кому) Намилуватися, налюбуватися (ким): Нє могоусѧ тоу(т) до́сы(т) выдивовати то(и) ωблюбе́ници, кото́раѧ кды всѣ ми́лого своєго чло(н)кы подобєнствами вы́разила, зо́лотоу єго гла́воу, ωчи го́лоубω(м)... прировна́ючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

2. (чому) Надивуватися: ω(т) пѧти тисѧчій лѣ(т) сєрафи́мы и всѣ а́гг҃лскіє си́лы єго щ҃а́стю єго за́цности нє могоу(т)сѧ вы́дивовати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267); Выдивоватися злости и хитрости не можемъ: такъ хитро затягаютъ повагу клятвы папежской! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1092).

Див. ще **ВИДИВИТИСЯ.**

ВЫДИРАТИ, ВИДИРАТИ, ВЫДЕРАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(силою відокремлювати частину від цілого)* видирати, виривати: неприятели... сторожа церковного... кгвалтомъ взявши..., по коморах и по схованях манастырских церковных, абы показовал, водили, а тые кгвалты чинячи, двери выдираючи с помочниками своими, рѣчи которые едно в церкви были,... побрал и полупиль (Луцьк, 1601 *АхрЮЗР* 1/VI, 315).

2. (що в кого, що на кого) *(забирати силою)* виривати, віднімати, відбирати (що в кого): мы за примѹсо(м) єго мл(с)ти вси водлє росказа(н)я єго мл(с)ти чинимъ и пода(т)ки великиє чого дє(и) єсмо николи пєрє(д) тымъ нє давали и давать были нє пови(н)ни на на(с) дє(и) бєрєтъ и выдираєтъ (1582 *ЖКК* II, 142); Чистая облюбенница Христова въ клейнотахъ, отъ него собѣ заставленыхъ, кохатися, а передъ тымъ, хто ей оные выдирати и фалшовати хочетъ, хоронитися муситъ (1603 *Пит.* 33); а кг(д)ы ю(ж) што далє(и)... в҆ти́скь сѧ розмага(л)... та́къ и(ж) ω(т҃)цъ сно́ви, а сн҃ъ ω(т)цоу з рѹкь выди́ра(л) стра́вѹ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84); панъ Макарский с... помоцъниками на сведчачого и челяд его сечи почали, который кгды до коней...уходити хотелъ, в томъ же его самого поръвавши и инътеръцизу выдераючи, подписы свои

одшаръпънули (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 597);

(що у кого) *(позбавляти права володіти чим-небудь)* відбирати: Несправедливыми присягами грунты для костеловъ своихъ приворочаютъ, выдираючи у людій (бл. 1626 *Кир.Н.* 28); дїа́воли лю́тыи катѡ́вє приходѧтъ: и та́къ з нє́гѡ дꙋ́шꙋ єгѡ; Ґва́лтомъ видира́ютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 125 зв.);

перен. (з чого) *(силоміць)* позбавляти (чого, з-під чого): вдаю(т)сѧ в дꙋховныи справы пастырства моєго... выдираючи з владзи моє(и) справы и ѡсобы дꙋховныя (Львів, 1588 *ЛСБ* 85); И псу єст подобный невстыдливый кождый, за прибыток милый прибывает завжды. З небожных зыско́в па́нъства набывати, и праци убогих смѣле выдирати (к. XVI ст. *Укр.п.* 71).

3. (що) Грабувати, забирати, захоплювати: медꙋ тежъ ѡѳитость великаѧ а прє(д)нє доброго чистого бєлого бє(з) бо(р)тє(и) и бє(з) всѧкоє працы великоє нє только с пасєкъ алє готово(г) съ вєпето(въ) выдираючи (Браслав, 1552 *ОБЗ* 143 зв.); хмє(л) є(ст) нєприятєлє(м) на(м)... и ꙋстави(ч)нє звы(к) бєды на(м) чини(т)и... бчолы кажє(т) выдира(т)и моє вла(с)ныє и собє мє(д) визи(т)и и и(н)ши(х) шко(д) нємало чини(т) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 277); Оужє и вл(д)ци лвóвскомꙋ... // монасты́ръ жиди́чинский ...кгва́лтомъ наѣ́хавши на оный през штоу́рмъ с пролитьємъ крви выдира́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.-213); Нєсправедли́вость абóвѣмъ жада́єтъ драпѣжити чꙋ́жє́є, ли́хвити, выдира́ти, кра́сти, розбива́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 363); скарбы костелные выдирали, умерлымъ въ гробахъ не даючи спокойне лежати (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139).

4. (кого з чого) *(визволяти, рятувати)* видирати, виривати: Котóрыхъ [поганъ] ѡ́нъ водóю и сꙋхомъ воєва́лъ. И плѣнє́ныхъ хр(с)тїа́нъ з' мóцы и́хъ выдира́лъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40).

◇ **животъ выдирати** *див.* **ЖИВОТЪ.**

Див. ще **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДИРАТИСЯ *дієсл. недок. (визволятися, рятуватися)* видиратися, вириватися: Оусилꙋєшъ по(д)би́ти по(д) мóцъ свою всѣ Па́нства. Жєбы(т) ся жа́дєнъ члкъ нє выдиралъ с' по(д)да́нства (Київ, 1622 *Сак.В.* 44).

ВЫДИРСТВО *с.* Здирство, грабіж: са́ми ѡ своє́ спсєнїє нє стараютсѧ тылко пє́чалѣютсѧ оуставнѣ, яко причинити собѣ зє́мнои сла́вы: и дшєгꙋ́бны(х) з лихвы, и з выдирства собранны(х) богат(ст)въ (поч. XVII ст. *Пчела* 13 зв.).

ВЫДИРЦА, ВИДИРЦА *ч.* (*стп.* wydzierca) грабіжник: нє(х) спомѧ́нєтъ на бєзбóжныхъ, и ѡ́крꙋтныхъ, выдирцов' (поч. XVII ст. *Пчела* 12); Тог(д)а дїа́волы... за́ймꙋтъ всѣхъ грѣшникѡвъ тогѡ́ свѣта,... разбóйникѡвъ,... види́рцѡвъ (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.).

ВЫДИТИСѦ *див.* **ВИДІТИСЯ.**

ВЫДИТЫ *див.* **ВИДІТИ.**

ВЫДКАЗАТИ *див.* **ОТКАЗАТИ.**

ВЫДКАЗЪ *див.* **ОТКАЗЪ.**

ВЫДКЛАДОВАТИ, ВЫТКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Перекладати: Кѣнчъ ихъ наповнивъ, выткладуючи изъ одного у другый, и усюгды (*в ориг.* оусюгдь. — *Прим. вид.*) вуцѣ ихъ изъ многымъ плодомъ множатъ ся... (XVI ст. *НЄ* 66).

ВЫДКРЫТИ *див.* **ОТКРЫТИ.**

ВЫДКРЫТИСЯ *див.* **ОТКРЫТИСЯ.**

ВЫДКУ *присл.* Те саме, що **выдкудъ**: научайме ся (*в ориг.* си — *Прим. вид.*) изъ сего евангелія, выдку ся годитъ розумѣти право и правду Божую, и што намъ повѣдаетъ спасеніе души (XVI ст *НЄ* 150); слухайме слово Божіе, выдку имаеме добыти вѣру, котровъ маеме добыти царство небесное (Там же, 192).

Див. ще **ВЫДКУДЪ, ОТКУДУ.**

ВЫДКУДЪ, ВЫТКУДЪ *присл.* Звідки: Выткудъ сему сесе? (XVI ст. *НЄ* 46); Насадивши, пушовъ тамъ, выдкудъ не прійдетъ борзо бѣнтетовати грѣшныхъ (Там же, 127); и пита(л) его стꙋю мл(с)ть: вы(д)коу(д) ты и кто ты єсь, чо(м) вижоу, и(ж) тѧ Жидовє и(з) зависти поимали (XVI ст. *УЄ Трост.* 64).

Див. ще **ВЫДКУ.**

ВЫДКУПИТЕЛЬ *див.* **ОТКУПИТЕЛЬ.**

ВЫДКУПИТИ *див.* **ОТКУПИТИ.**

ВЫДЛОЖИТИ *див.* **ОТЛОЖИТИ.**

ВЫДЛУБИТИ *дієсл. док.* Видлубати, виколупати: выдлꙋбити excalpo (I пол. XVII ст. *Сем.* 80).

ВЫДЛУЧИТИ *див.* **ОТЛУЧИТИ.**

ВЫДМѢНИТИ *див.* **ОТМѢНИТИ.**

ВЫДМѢНОКЪ *ч.* Винагорода, відзнака: Познавайте, чомъ выдъ Господа пріймеши выдмѣнокъ за твою служъбу, али каздѣ (*виправлено на* ґаздѣ. — *Прим. вид.*) служи, якъ Христови (XVI ст. *НЄ* 98).

ВЫДМѢРИТИСЯ *див.* **ОТМѢРИТИСА.**

ВЫДМѢТАТИСЯ *див.* **ОТМѢТАТИСА.**

ВЫДМѢТОВАТИСЯ *див.* **ОТМѢТОВАТИСА.**

ВЫДНЯТИСЯ, ВЫДОЙНЯТИСЯ *дієсл. док.* (від кого) *(бути віднятим)* віднятися, відірватися: Али прійдетъ часъ, што ся выдойметъ выдъ нихъ женихъ, тогды будутъ ся постити (XVI ст. *НЄ* 14); Марія добрую часть выбрала, що не выдиметъ ся вытъ неи (Там же, 42); Выдойметъ ся царство небесное выдъ васъ и дастъ ся языку, што чинитъ плудъ его (Там же, 129).

ВЫДОВБОВАТИ *дієсл. недок. (довбаючи, робити заглибину в чому-небудь)* видовбувати: ваа́ю, ри́ю, рѣжꙋ, выдовбꙋю (1596 *ЛЗ* 38); Извааю: Вырываю, рыю, выдо́вбꙋю, вырѣзꙋю (1627 *ЛБ* 45).

ВЫДОИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Видоювати: Ста́домъ є́сть, кото́роє пастꙋхъ ю́жъ до кро́ви выдо́иваєтъ, стриже́тъ и ѡ́вшємъ ско́блитъ, ѡ́вшємъ злꙋплюваєтъ, и забива́єтъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫДОЙНЯТИСЯ *див.* **ВЫДНЯТИСЯ.**

ВЫДОЛАТИ *дієсл. док.* (від кого, чому і без додатка) Здолати, перемогти: И хто(ж) бовѣ(м) ѡ(т) члкъ вы́долати мо́жєтъ то́й. Євхари́стїи сва́тости, вꙿ кото́рой ю́жъ нє яко вꙿ и́ныхъ да́ры сꙋ(т) Бо(з)скїи, а́лє са́мъ вꙿ нє́й да́рѡвъ да́вца правди́вє ѡбє́цнымъ єстъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 290); И за́разъ прє(д)оуви́дѣла, же вꙿ тако́вомꙿ ста́нѣ, и на тако́вомъ оура́дѣ єди́нъ члвкъ нє вы́долаѥ(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916); ажємъ єстъ в лєтєхъ подєшълымъ и нє могꙋчи ѡномꙋ выдолати… тотъ млынъ и до нє(г) належачимъ з тымъ ли(с)томъ… иванови Сахънови… на вєчъныє… часы… продаю (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 31 зв.).

Див. ще **ВЫДОЛЫВАТИ.**

ВЫДОЛЫВАТИ *дієсл. недок.* (що) Долати, перемагати: и вє́длꙋгъ своє́и мꙋдрости ла́скавый взро́къ за́вшє пока́зовати бꙋ́дєшъ ра́чилъ, лю́бо то, я́кѡ высо́кость Кнѧжа́тской Фамї́лїи мѣти хо́чєтъ, ма́лость моѧ нє выдолыва́єтъ, а́лє пє́внє хо́тѣю и до́брымъ оусє́рдїємъ навєрша́єтъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 77).

Див. ще **ВЫДОЛАТИ.**

ВЫДОПТАТИ, ВИДОПТАТИ, ВЫДОПЪТАТИ *дієсл. док.* (що) *(знищити, ходячи по чому-небудь)* витоптати, *діал.* видоптати: тамъ же… въ виногради все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); а они тым часомъ всѣ збожя,… жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы,… проса и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопътали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); а ярыны, яко се вышей меновано, всю а всю,… выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Там же).

ВЫДОРОЖЕНЫЙ *прикм.* (*стп.* wydrążony) видовбаний; виколупаний: Вєва́и: Зѣни́ца, а́бо вы́дорожєны(и), кривы́й, а́бо поро́жнїй (1627 *ЛБ* 192).

ВЫДПИРАТИСЯ *див.* **ОТПИРАТИСЯ.**

ВЫДПЛАТИТИСЯ *див.* **ОТПЛАТИТИСЯ.**

ВЫДПОЧИТИ *див.* **ОТПОЧИТИ.**

ВЫДПУСТИТИ *див.* **ОТПУСТИТИ.**

ВЫДПУСТИТИСЯ *див.* **ОТПУСТИТИСЯ.**

ВЫДПУЩАТИ *див.* **ОТПУЩАТИ.**

ВЫДПУЩАТИСЯ *див.* **ОТПУЩАТИСЯ.**

ВЫДПУЩЕНІЄ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВЫДПУЩѢНЯ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВЫДРА, ВІДРА *ж.* **1.** *(хижий ссавець)* видра: єстъ за (ш)вєцїєю… поу́ща вєли́ка,… та(м) до́сы(т) коу́нъ. собо́лїй, вы́дръ. попє́ли(ц). і инѡ́го звѣрꙋ нєвы́мовꙿноє мнѡ(ж)ство (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); відра lutra (I пол. XVII ст. *Своб.* 111); lutra, a(e), выдра звѣръ (1642 *ЛС* 259).

2. *(хутро видри як товар)* видра: от лисиц, бобровъ, кунь, рысей, соболев, волковъ, выдер, шацуючи на копу, по грошей два (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 559); єдучи… до Люблина…, с товары нашими посполитыми, то є(ст) з рысями, з бобрами,… з выдрами,… в писаро(в) поборовы(х)… кви(т) взя(л) (Володимир, 1569 *ТУ* 133); Павєлъ Григо(р)євичъ… мє(л)… това(р) сво(и)… выдє(р)

болши(х) д҃і... бобро(в) кары(х) в҃ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 8 зв.); Панъ Юрє(и) Макаровичъ... заграбилъ... // ...выдє(р) чинєны(х) чотири (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26-26 зв.).

3. *ч.* Вл. н. А при томъ были:... Янъ Выдра, тивунъ Киевскій, а Лоза, а мещанинъ Киевский Ганко (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9).

ВЫДРАНЬЄ *с. (пограбування)* видирання, забирання; вибирання меду (з бджолами): реляцыя возного, огледанье гаю Фалимицкого в порубаню дерева овощового и выдранье двох свепет через врядника Земенъского (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149).

Пор. **ВЫДРАТИ.**

ВЫДРАНЫЙ, ВЫДРЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Видровий, видряний: побрал... рукав выдраный за золотых пятнадцет (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 653); Пан... Макаровичъ... заграбилъ... шапочка чо(р)ная... // го(р)лами по(д)шитая... выдрєная Адамашко(м) зєлєны(м) ѡблямованая (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 25-26).

ВЫДРАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) Видерти, витягнути, забрати: А кгды былъ вєлики(и) розрухъ. боячи ся ротмистръ абы павла нє розша(р)пали мєжи собою росказа(л) по(и)ти служє(б)нымъ а выдрати єго с посрє(д)ку ихъ и ѡ(т)вєсти до ѡбозу (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 138 зв.);

(що) *(силою взяти)* пограбувати: Є(в)гли(ст) ма(т)ѳєй, мови(л)... до драбовь. котóрїи за грошѣ, наймáютсѧ забивáти, вы́драти, взѧ́ти чого нє заробиль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 221 зв.); ѡни тáкъ працовúтє томꙋ Бóгꙋ своéмꙋ голдꙋютъ,... гдéбы што оу кого размайтыми спóсобами взѧ́вши, ѡ(т)нѧ́вши, вы́дравши,... томꙋ своéмꙋ бры(д)комꙋ бóгꙋ на офѣрꙋ принєсли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); кгва(л)то(в)нє выдравъ...: шабє(л) добры(х) тры,... ко(л)дра турє(ц)кая, матєрацъ атъласовы(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193).

2. (що в кого, кому що) Захопити: Были (Арыяны,... атеисты и иные розъные) геретыки, которые ...всимъ нашимъ епископомъ ради бы епископие выдрали (и веру повшехную... загубили и выкоренили) (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 324); безправне... манастыр зо всимъ на все... у мене Варсанофия... з рукъ выдравши и попу селскому... Ивану с Киверецъ в моц и держанье подавъши, вместо обороны опекунское, самъ монастыреве... разъорене учинити смел (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 363).

3. (що) Взяти, роздобути: Ино ѳранцузове,... ино геретикове, явные неприятеле папежские, которые бы и съ пекла ради на папежа што таковото выдрали (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1105); Пытамъ же тутъ Балабана: откуль овую спросную и проклятую баламутню выдралъ, которую въ своемъ "Требнику" нововыданомъ уписалъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 197).

◊ **выдрати пчолы, бчоли выдрати** — вибрати мед з бортей: В то(м) дє(и) дꙋбє //...выдрали бчоли гнидє(н)цы з вла(ст)ного нашого кгру(н)ту бо(р)тницкого (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2 зв.-3); в Темномъ бору, въ Крушникахъ и у в обрубе ходаковскомъ выдрано пчолъ старыхъ, неподбираныхъ роевъ шестнадцать (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78); ты... наславши..., бортников своих... на властный кгрунт имєнѧ єго Лꙋкова... бчол єго старых шєстєры на корєн выдрати казал (Вільна, 1559 *AS* VI, 54); **свепетъ выдрати** — вибрати мед з бортей: гнидє(н)цы того дуба н҃шого проруба(в)ши свєпє(т) выдрали сє(и) жє ѡсєни (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3).

ВЫДРАТИСѦ *дієсл. док., перен.* (на що) *(досягти чогось)* видертися, вийти: Щасливый есть костел латынский для того, ибо, ...на широкий гостинец премудрости мира сего выскочил, и, повергши крестоносный и смиренный образ христов, на честь и славу свѣта сего выдрався (1608-1609 *Виш.Зач.* 224).

ВЫДРУКОВАНЄ *с.* Надрукування: а на то(т) ча(с) и(ж) литє(р) готовы(х) кгрє(ц)ки(х) нє маю прошу на выдрꙋкова(н)є тоє малоє алє свєтоє рєчи литє(р) ѡ(д)литы(х) и готовы(х) кастъ зо три (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

Пор. **ВЫДРУКОВАТИ.**

ВЫДРУКОВАТИ, ВИДРУКОВАТИ *дієсл. док.* (що) Надрукувати, опублікувати: того рáди сїю кнúгꙋ я́ко здáвна пи́санꙋю вєлѣлъ єсмє вы́дрꙋковати (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552, 3 зв.); нє вѣдаю, яковы́мъ спóсобомъ, алє зайстє нє бєзъ знáчного клáмъ-

ства измы́шлєно и вы́дрꙋковано я́ко бы патрїа́рхъ алєксан'дрїйскїй... мѣл'ся през' послы... по(д) вла́дзꙋ твою по(д)давати (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 28 зв.); Тот же и ве Львовѣ науки вызволеныє языка словенскаго и кгрецкаго выдруковати подалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 28); Тꙋ я пєрєсторо́гꙋ да(ю) на́родѡви мо́ємꙋ росі́йскомꙋ, аби́ся стєрєгли кни́жки, що видрꙋковалъ зиза́нїй, або кꙋкꙋль бѣсѡ́вскои сѣвбы по рꙋ́скꙋ, и по по́лскꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

ВЫДРУКОВАТИСЕ *дієсл. док.* (що) Надрукуватися, вийти друком: а на то(т) ча(с) и(ж) литє(р) готовы(х) кгрє(ц)ки(х) нє маю прошу на выдрꙋкова(н)є тоє малоє алє свєтоє рєчи литє(р) ѡ(д)литы(х) и готовы(х) кастъ зо три а скоро сє выдрꙋкꙋє(т) заразо(м) вм҃(с) с подякованьє(м) ѡтошлю (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

ВЫДЪРЖАТИ *див.* **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДСЛОБОДИТИ *див.* **ОТСЛОБОДИТИ.**

ВЫДСТУПИТИ *див.* **ОТСТУПИТИ.**

ВЫДСЮДЪ, ВЫТСЮДЪ *присл.* Звідси: Дѣля того научайме ся и мы вытсюдъ найпершее сесе, чомъ Марѳа служила Христови, // якъ бѣзенътуетъ Лука (XVI ст. *НЄ* 41-42); Дѣля того имаеме выдсюдъ сякую науку: наука першая: ну, що намъ помогло и хосновало воскресеніе Христово, и дѣля чого ся указалъ по воскресеніи изъ мертвыхъ тулько разъ? (Там же, 50).

ВЫДТЕПЕРЪ, ВЫДЪТЕПЕРЬ, ВЫТТЕПЕРЬ *присл.* Відтепер, віднині: Третее, прушто на насъ пущаетъ Бг҃ъ неволю, што бесме выттеперь дале не согрѣшали (XVI ст. *НЄ* 70); Кровъ ваша на головѣ вашуй, чомъ я уже чистъ выдтеперъ; иду межи языкы (Там же, 133); Буди имя Господне благословено выдътеперь до вѣка (Там же, 175).

ВЫДТОЛКА *ж.* Пояснення, тлумачення: смотри выдтолку евангелія десятого воскресного у другуй науцѣ (XVI ст. *НЄ* 102).

ВЫДТУДЪ *присл.* Звідти, звідтіля: Испытайте писма, чомъ выдтудъ гадаете имати пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НЄ* 83); чомъ изъ ошколы выбираютъ ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходятъ книжници, попове, владыци на варышѣ и на села (Там же, 99).

Див. ще **ОТТУДУ.**

ВЫДХНЕНЄ, ВИДХНЕНЄ, ВЫДХНЕНЬЄ *с.* (*стп.* wytchnienie) відпочинок: та́къ и ни́нѣ въ се́й ча́съ по́ста... в' се́й ѡ(т)вро́тистый бѣгъ, оущє́плєный и поса́жєный є́сть посрідкꙋ ѡ(т) ст҃ых' ѡ(т)цѡ́въ живоно́сный кр(с)тъ, оуфолґова́н'є нѣ́ꙗкоєсь и выдхнє́ньє а́бо ра́чей посилє(н)є на́мъ подаючи (Київ, 1627 *Тр.* 472); ска(р)жачиєсє... яко людє купє(ц)киє такъ для вы(д)хнєня по праца(х) свои(х) цєлодє(н)ны(х), яко тє(ж) и для порахова(н)я сє мєжи собою в // продаваню товаровъ свои(х) спо(л)ны(х) до дому славє(т)но(го) пана Хилимона Святогоровича,... вшє(д)ши,... вно(ч) сєдєли (Володимир, 1638 *ТУ* 308-309); Оупратнꙋвши те́ды ꙗ, ѡ оукрѣпла́ющє(м) мꙗ Хр(с)тѣ, мнѡ́гїи пови́нности мое́й Па́стырской, я́кѡ то в' пєрвꙗ(ст)кахъ, нале́жныи трꙋдности, мѣсто выдхнє́нꙗ и ѡ(т)почи́нкꙋ, за́разъ бы́лємъ ѡ(т) мнѡ́гихъ єп(с)ко́пїѣ моє́ѣ // Сщ҃єнникѡвъ, и Ієромона́хѡвъ соллѣцитова́ный и молєстова́ный пи́л'ными и́хъ про́з'бами (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 2 зв.-3); а грѣшныци и(з) своими сꙋнками; пѡ́йдꙋтъ... на мꙋки вѣчныи. а в сꙋнцѣ; свои сѡ́вѣсти понєсꙋтъ, три ка́мєнѣ тꙗ́жки(х), бо́лѣзнь, жа́лость, ро́спачъ, и то навѣки бꙋдꙋтъ; бєзъ ви(д)хнє́нꙗ нѡси́ти (Чернігів, 1646 *Перло* 120).

Пор. **ВЫДХНУТИ.**

ВЫДХНУТИ *дієсл. док.* (*стп.* wytchnąć) відпочити: теперъ церъковъ Божая воюетъ, же ей и подъ хрестиянскими господаръми не хочете дати выдхнути, и (еще) въ неволи поганской и мети хочете?! (Вільна, 1599 *Ант.* 681); а́лє да́й на́мъ вы́д'хноути. // и ѡго́рнєныхъ на́съ фрасоу́н'ковъ розогна́ти ѡ́болоки (Острог, 1607 *Лѣк.* 78-79).

ВЫДХОДИТИ *див.* **ОТХОДИТИ.**

ВЫДХЫЛИТИСЯ *дієсл. док.* Відхилитися, відсторонитися: Усѣ выдхылили ся умѣстѣ и безъ хосны были (XVI ст. *НЄ* 124).

ВЫДЦѢ, ВЫТЦѢ *присл.* **1.** *(з цього місця)* звідси, звідсіля: коли бы есте тулькую вѣру имали, як зерно горушное, и рекли бесте горѣ сюй: пуйди выдцѣ тамъ, а она бы перейшла, и не естъ *(в ориґ.* нє(ст). — *Прим. вид.)* такого, што бы не могло быти тамъ (XVI ст. *НЄ* 118).

2. *(з цієї причини, внаслідок того)* звідси, звідсіля: Господи, коли есме тя видѣли голодного и

жадного, стороннего, голого,... не сокотили есме тя? Выдцѣ научайме ся, яко будеме мочи ся валтовати на судѣ, коли есме не знали, тай нѣкто намъ не казавъ (XVI ст. *НЄ* 12); Научайме ся, хрестяне, вытцѣ: якъ кто изь весѣлюмъ носить хресть, кто (волею) *(в ориг.* неволею; не закреслено. — *Прим. вид.)* притерьпить, тоть носитъ крестъ (Там же, 32).

ВЫДЪ *див.* **ОТЪ.**

ВЫДЪДѢЛЯТИСЯ *див.* **ОТДѢЛЯТИСЯ.**

ВЫДЪПОСЕРЕДЪ *прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення) (вказує на сукупність осіб, серед яких виділяють когось за певними ознаками)* з-поміж, з-посеред: прійдутъ ангелы, и выдлучатъ злыи выдъпосередъ праведныхъ, и увергутъ ихъ у каменъцу огненую (XVI ст. *НЄ* 93).

ВЫДЫМУСЪ *див.* **ВИДИМУСЪ.**

ВЫДѢДИЧЕНЄ *с.* Позбавлення спадщини: Ѡ(т)чѹжде́ніє: Вывола(н)є, выдѣдиче(н)є, ѡ(т)дале(н)є (1627 *ЛБ* 147).

Пор. **ВЫДЕДИЧИТИ.**

ВЫДѢЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виділений, визначений: та(к)же в дни повше(д)ныи выдѣленыє особы, на кого ведлѹгъ споряжоного реєстрѹ че(р)га припаде(т), до црквитаки(м) же способо(м) ходити маю(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* І-1, 91); Вѣдати те́жъ нале́житъ, и́жъ ни́нѣ на нѣкото́рыхъ выдѣленыхъ мѣсцахъ дши справедли́выхъ ме́шкаютъ (Київ, 1627 *Тр.* 39).

ВЫДѢЛИТИ, ВИДЕЛИТИ, ВЫДЕЛИТИ, ВЫДѢЛЕТИ *дієсл. док.* **1.** (кому, що) *(віддати, передати комусь щось)* виділити: господаръ Єго Милость рачилъ мнє при той кѹпли моєй ѡставити и дельчихъ на то дати, которымъ... казалъ мнє водле листовъ моих кѹпчихъ моцнє выделити (Мирків, 1539 *AS* IV, 192); пани ма(р)я... те(ж) з бра(т)єю своєю намовивши тую часть... ровно выделеную продала ве(ч)нє чере(з) запи(с)... григорю сенютє (Володимир, 1550 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1805, 35); А такъ я... просиламъ пана моего..., абы его милость рачил пану Загоровскому третюю часть с тыхъ именей выделити (Вільна, 1552 *АрхЮЗР* 8/VI, 25); а не буде(т)ли мети ѡправы тогды маю(т) є(и) выделити ро(в)нѹю ча(ст) межи детми (1566 *ВЛС* 64); панове Бражи(н)скиє... проти(в)ко пно(в) Ко(р)чевски(х) протє(с)товали, же... и(м)... трєтєє части кгру(н)ту в Ко(р)чєвє нє выдєлили (Житомирщина, 1598 *ККПС* 93); во всємъ ровънѹю половицѹ єго м(л) панѹ че(р)ленъковъско(мѹ)... выдєлити и пѹ(с)тити маю (Вінниця, 1599 *ЦДІАЛ* 181, 2, 256, 5, 1 зв.); потомки мои и хто колвєкъ таковый бєрѹчи въ поссєссїю плацъ той... // ...повинны бѹдѹтъ таковыєжъ ваги и цѣны кгрѹнтѹ Шляхєтскаго права и вольности, на своихъ грѹнтєхъ власныхъ, выдѣлєти, або сѹммою пинажною... заплатити и совѣто нагородити (Київ, 1615 *ПВКДА* II-1, 20-21); а протестуючым выделити ани десятины, также и сумы готовых грошей, водле фундушу, за лет килканадцат, за частокротнымъ упоминанем приятелъским, оддати не хочетъ и не оддаетъ (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

2. (кого) *(вирізнити кого-небудь серед інших, віддати перевагу комусь, чомусь)* виділити, визначити: хтожъ зо всихъ не бачитъ, ижъ жадное дѣло або справованіе Сыновское не естъ одъ Отца выдѣлено (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 124); Єсли́ же те́ды Снъ причи́ною вы́дѣленый є́стъ ѡ(т) Ѡ(т)ца... те́ды и Дхѹ Стомѹ причи́ною быти нє мо́жєтъ (Київ, 1619 *Аз.В.* 114).

Див. ще **ВЫДѢЛЯТИ.**

ВЫДѢЛНЕ *присл.* Особливо (винятково), чітко: всѣ ты́и причи́ны, кото́рыи на́съ до помина(н)ѧ всѣхъ посполи́того ведѹтъ и побѹжа́ютъ, в' то́мъ само́мъ Ѡ(т)ци на́шемъ щегѹлнє и выдѣлнє ви́дѣны бы́ти мо́гѹтъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 165).

ВЫДѢЛНОСТЬ *ж.* Виділення, винятковість, відособленість: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ есть предотечею, и того наслѣдуетъ, которій, погордивши... апостолскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713).

ВЫДѢЛНЫЙ, ВЫДѢЛЬНЫЙ *прикм.* Особливий, винятковий: Дама́скинъ пи́шетъ, гды оумыслнє межи Пи́смами свои́ми выдѣлнѹю Ѡра́цїю а́лбо Наѹкѹ ѡ то́мъ, же з' вѣрою з' то́го живота ѡ(т)ше́дшіи, живы́хъ... доброчи́нностами вспома́гани выва́ютъ (!), Дхомъ... оутвори́вши, вѣрнымъ пода́єтъ до оужива(н)ѧ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153); Ла́вра ста́ѧ Печє́рскаѧ... подъ // сесь ни́нѣшній,

праве немáль выдѣл'ный великихъ непокóевъ ѡ(т)-чи́зны, и преслѣдованій Црковны(х) чáсъ, роспорадивши, и́лесѧ на(и)лѣпше(и), и на(и)слꙋшнѣй здавáло, молéбные набóжные Пѣсни… ти́помъ на свѣтъ подáетъ (Київ, 1634 *МІКСВ* 313-314).

ВЫДѢЛЯТИ, ВЫДЕЛЯТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) Відокремлювати: вра(д)… присудилъ… именья… по(д)коморому… только выделяючи часть ѡ(д)ну… по небожъчице… анъдреево(и)… и(м) всимъ ку розделку припалы(х), которая властне кровне… жоне князя… належи(т) (Кременець, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31 зв.); Речевисте… учителеве …особу Петрову зъ фундаменту того, который естъ вѣра и вызнанье, выдѣляють и вылучають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375).

2. *(вирізняти кого-небудь серед інших, надавати перевагу комусь, чомусь)* виділяти, визначати: Я… выделяю и записую // и на том листе моем ознаймую: …нихто з близких моих не мають ся устоповати в тые именя вышей описаные (Сокіл, 1538 *АрхЮЗР* 8/III, 10-11); Не выдѣляемо зъ того и иншихъ апостоловъ, але въ дѣлѣ томъ працовитшими сихъ найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458).

Див. ще **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДѢТИ *див.* **ВИДІТИ.**

ВЫЄДАТЬ *дієсл. недок.* (що) *(з'їдати все, не залишаючи нічого)* виїдати; вигризати: Тáкъ вы́гладитъ тóтъ людъ всихъ котóрыи на грани́цахъ нáши(х) мéшкаютъ, я́кѡ звы́клъ вóл' травꙋ áжъ до кóренѧ выедáть (серед. XVII ст. *Хрон.* 141).

ВЫЄДНАТИ *дієсл. док.* (що) Домогтися (чого), *діал.* вистаратися: хотѧчи на(с) поневóлне до тóеежъ едности привести, вы́едналъ оуниверсáлы з кан'целѧрïи к(р) его м(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 211).

ВЫЄЖДЖАТИ, ВЫЄЖАТИ, ВЫЄЖДЧАТИ, ВЫЄЖЧАТИ, ВЫЄЖЪДЧАТИ, ВЫЄЖЪЧАТИ, ВЫЄЖЬДЧАТИ, ВЫѢЗДЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(рушати, відправлятися за межі чого-небудь)* виїжджати: А тотъ податокъ, теперъ уѳаленый, абы каждый, везучи за границу, выежджаючи, платилъ водле тое уѳалы соймовое, не боронечися жадными вольностями (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 398); если везъ пенези, абы зъ места, противъ ночи, кромъ вшелякое потребы а болшое небезпечности, выежчати мелъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 416); Зъ Кгрецыи чернцѣ, которые тутъ звыкли выѣзджати,… абы южъ большъ тутъ въ панствѣ его королевскоѣ милости жадноѣ владзы // надъ нами не мѣли (Новогородок, 1594 *MCSL* I/2, 555-556); А коли вже по я(р)ма(р)ци додому гости з мѣста вые(ж)дчали, знову по (т)ри гроше(и) по(л)ски(х) ѡ(т) ко(ж)дого коня у ко(ж)дого купца брали (Володимир, 1608 *ТУ* 246); там же будучи в обози, а не одступуючи и не выежджаючи намней од его милости пана гетмана корунного, при першой потребе с козаками под // Переясловлемъ,… потрапивши двох збегов зрадцов подданых овых,… до Переясловля збѣглыхъ, ихъ самых обудву побралъ и при них быдла рогатого, розной шерсти (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 615-616); А назáвтрѣе выеждж́аючи, вы́нѧвши два Денáри далъ господарóви (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 635); Не досытъ на томъ маючи, же такъ великие кривды и шкоды починили, едли и пили, до возовъ брали, але есче, место другои стации, яловицы, бараны,… выежъджаючи, до возовъ брали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569).

2. *(їдучи, з'являтися де-небудь, у якомусь місці)* виїжджати: pereyszedszy dubrowu, wyieżdżajuczy na połe Czernew, kopec jesmo zakopały na tomże poli Czernewy (Вінниця, 1530 *АрхЮЗР* 7/II, 17); Того жъ дня скоро с того се(л)ца ꙋ коловорота выежъдчаючы по(т)кали насъ люди великого княз(с)тва (1546 *ОГ* 44 зв.); Зáходные ѡ(т)цéве на такïе довóды …покáзовали немáло ѡ(т)пóровъ. змéжи котóрыхъ нáголовнѣйшïй… обрáли и з нíмъ собѣ на плѧ(ц) з великою смѣлост'ю выеждчáти были оуподóбали (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 39-39 зв.); па(н) Янъ Вороне(ц)ки(и)… моцы до права не указалъ, то(л)ко якобы тое на ро(з)рива(н)е чини(т), не допусти(в)ши на границы вые(ж)дчати и ѡные кгру(н)ты (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123).

3. *(вирушати для здійснення чогось)* виїздити, виїжджати: ѳе(д)ко е(л)цеви(ч) а ива(н) михаилови(ч) тыи та(м) выежча(ли) за своими лю(д)ми свои(х) людеи сꙋдити (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); ино сꙋди на тотъ рокъ выежчали и вы… в ын-

шихъ дєлєх єднанье мєжи собою вчинили (Краків, 1524 *AS* III, 260); А такъ мы во(д)лє ѡбовазъку своєго вза(в)ши з ѡбу(д)вухъ сторо(н) приятєлє(и) свои(х)… выє(ж)дчали єсмо на то(т) кгру(нт) (Київ, 1578 *ЦНБ* ДА/П-216, 108); мы на сейме валънымъ …комиссаровъ…, которых на там тые кгрунты выежати и припатритъ се мели,… и тотъ кгрунтъ …обехати и оцеръклевати… мели (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 175);

(проти кому) *(для зустрічі)* вирушати, виїжджати, зустрічатися (з ким): Сращаю: Стрѣтаю, потыкаюса с᾽ ки(м) в᾽ дорозѣ, выхожꙋ, выєжджаю проти(в) комꙋ (1627 *ЛБ* 121).

4. Виконувати військову повинність: с тоє пꙋ(с)тотины выєжчаєть слꙋга па(н)чєръны(й) // ѡ(д)но конь на слꙋжъбꙋ гд(с)ръскꙋю (Київ, 1552 *ОКЗ* 46 зв.-47).

5. (за ким) *(доганяючи кого)* виїжджати: та(к) тє(ж) видє(л) єсми якъ мєщанє… за пано(м) кєлємєтомъ… выє(ж)чали з ры(н)кꙋ гонили и та(м)жєса а(ж) за мє(с)томъ вє(р)нꙋли (Луцьк, 1571 *ЖКК* I, 34).

◇ **на гарцъ (герцъ) выєжджати** — виступати проти ворога, противника; вести боротьбу: Прыгледисяжъ, хрестияне милый, тому Ѳилялетови, если ся тотъ почувалъ, што съ тоею конъѳедерацыею такъ часто на гарцъ выежджалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 849); А я штоденны(м) зостаю Богомолцє(м),… ѡ оно(м)… Панꙋ… Балабанѣ, которы(и)… в᾽ волосѣ(х) шє(ст) разъ на Герц᾽ выєждаючи, сє(д)мы(м) разо(м) за милꙋю ѡ(т)чизнꙋ свою … полѣ(г) (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

Див. ще **ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄЖДЧИЙ *прикм.* ◇ **выєждчий листъ** *див.* **ЛИСТЪ[2].**

ВЫЄЖЧАТИ *див.* **ВЫЄЖДЖАТИ.**

ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄЗДИТЬ *дієсл. недок.* **1.** Те саме, що **выєжджати** у 3 знач.: Потол моа шꙋрьа, кнази Ѡстрозкиє дєржали и на тоє полє выєздили єздоки (Острог, 1506 *AS* III, 38); И мы тамъ выездили на тии нивы (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); ѡн и на тот рок, нє дбаючи // ѡ росказанє нашо, сам там нє выєздил и сꙋдєй своих нє вывєл (Варшава, 1526 *AS* III, 288-289); зачым сеножати барзо веле, то ест на копицъ сто, тым незвычайным переездом выездил и в нивечъ обернул (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264).

2. Те саме, що **выєжджати** у 4 знач.: Боарє пови(н)ни є(з)дити съ старостою… по то(й) сторонє днєпра… шляховъ ѡтъвєдывати по то(и) жє сторонє сивєръско(и) Выє(з)дить всихъ ихъ кз конє(и) зъ отъчи(з)нъ ѡсєлыхъ а пꙋстыхъ зємъль мєжи ними пать (1552 *ООЗ* -1, 49 зв.); Кузє(м)ка на воли до дву(х) го(д) єщє нє выєзди(в)ши дєсє(т) грошє(и) во(з) сєла (Варшава, 1616 *ООЗ* -2, 3 зв.).

Див. ще **ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄЗДЪ, ВЫЄЗЪДЪ, ВЫИЗДЪ *ч.* **1.** *(покидання місця перебування)* виїзд: ѡцъ игꙋмє(н) поєха(л) до (л)вова… даючи собѣ причинꙋ ижє мѣ(л) нарадити(с) зъ ѡцємъ єп(с)по(мъ) ѡ выєздѣ до ви(л)нѣ до єго мл(с)ти стѣ(и)шаго патриа(р)ха (Унів, 1589 *ЛСБ* 111); по вашє(м) выє(з)дє кождоє нєдѣли на(с) по всѣ(х) цє(р)ква(х) кляли (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); ходиломъ до замочъку Фалимицъкого, по выезде тыхъ помененыхъ особъ, и видиломъ подле гребли,… хащъ зъ дерну…, въ которомъ тые особы были (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 147); а и(ж) нє має(т) па(н) Микола(и) листу єго господа(р)ско(и) мл(с)ти до вши(х) мл(с)тє(и) нє ра(ч)тє ємꙋ за тоє за злє мѣти, бо за скваплєны(м) выи(з)до(м) мои(м) тоє сє стало (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405); протестансъ передъ выездомъ своимъ котъловъ горелчаныхъ двадъцет осмъ,… затопилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 207).

2. *(вирушання з метою здійснити щось)* виїзд: Сєдєли бє(з)пєчъно на тотъ часъ за пєрєми(р)ємъ которое єстъ г(с)дрю ншомꙋ с татари и тꙋ(р)ки, а за выє(з)домъ нєдавънымъ комиса(р)скимъ на границы и(х) (1552 *ОБЗ* 142 зв.); Во всаки(х) розница(х) зємны(х) кграни(ч)ны(х) за ѡдосла(н)ємъ ѡ(т) судꙋ зємъского має(т) по(д)коморы(и)… давати позвы по стороны по(д) имєнємъ и пєча(т)ю своєю и ро(к) завиты(и) складати на выєздъ на кгру(нт)… на всакиє розницы // … граничъныє (1566 *ВЛС* 59-59 зв.); А я вамъ тєпє(р) выє(з)дъ до вєсны ѡ(т)клада(л) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2); тогожъ рокꙋ… ѡ(д)нє(с)ломъ позо(в)… въ справє… зажываня рꙋ(ч)ницъ пєтидєся(т) по(д)ча(с)

выєздъдꙋ сꙋдꙋ зє(м)ского Киє(в)ско(г) до сєла рꙋбєжо(в)ки... за дєкрєтомъ трыбꙋналъским(м) (Київ, 1646 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 763, 15 зв.).

Див. ще **ВЫЄХАНЄ.**

ВЫЄМОКЪ *див.* **ВЫИМОК.**

ВЫЄСТИ *дієсл. док., перен.* (що) Розорити, зруйнувати: панъ Путошинскій... ижъ ся вже тамъ былъ добре ославилъ, к тому ижъ вже въ Сутѣсцы былъ все выбралъ и спустошилъ, по корчмахъ въ Браславле,... и у Вѣницы задолжилъ, дворъ мой вже былъ выелъ, спустошилъ (Луцьк, 1579 *АрхЮЗР* 3/І, 9).

ВЫЄХАНЄ, ВЫЯХАНЪЄ *с.* **1.** Те саме, що **выєздъ** у 1 знач.: А штос дотичет ѡного листа их порꙋчного, мы на тот час ꙋ скарбє нашом єго нє мєли и дла прꙋдкого выєхана нашого с того панства, ѡного листа нє могли им вєрнꙋти (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); А(р)тыку(л) гі: ѡ во(л)ности выєха(н)я зъ зємли (1566 *ВЛС* 4); по выеханю... княжати воеводы Киевского съ Киева,... намесниковая воеводства Киевского, наславши... слугъ своихъ... на слободу... въ домохъ нашихъ отъ коморъ замки поотбивавши, и маетность нашу,... кгвалтовне а не урядовне побрали (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/І, 254).

2. Те саме, що **выєздъ** у 2 знач.: кды в том очевисте будут мовити а право и на землю выехане будет, там ся на тот час кождыи речи мают кончити, водлугъ поступу земского права (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 26); Которому выеханю нашому зложили есмо были рокъ певный яко сегодня в недели месяца июля шостогонадцат дня (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 19); писа(ли)смы... абы за выєха(н)є(м) та(м)... тыє звы(ш)помєныє (!) кгру(нт)ы лугъ и ѡзєра властнє и справєдливє и(м) до того манастыра налєжа(т) мєли (Острог, 1602 *ПИ* № 25); по(д) то(т) ча(с) выяханья и ѡграничєнья тыхъ добръ поводовыхъ... в томъ краю вєликиє нєпокоє и во(и)на... точитьсє (Шумськ, 1638 *ККПС* 185).

Пор. **ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄХАТИ, ВЫЄХАТЬ, ВЫИХАТИ, ВЫѢХАТИ, ВЫАХАТИ *дієсл. док.* **1.** *(залишити місце перебування)* виїхати: Для которыхъ жо де кривдъ и драпежствъ ихъ не смѣють изъ домовъ своихъ выѣхати (Петрків, 1526 *РЕА* І, 140); сполохи отъ Татаръ бывали, никуды было и за милю отъ замку выѣхати (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* І, 300); кнзь бурємски(и)... приказа(л)... служєбникови матѣю... з дора (!) выихати (Буремль, 1560 *ЛНБ* 5, II 4043, 23 зв.); за помочъю Божою, доехали есмо Риму въ семъ недѣлъ, съ Кракова выехавши, спешно и уставично едучи (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/І, 482); то(т) лы(ст) до Домны Єи м(л) писаны(и) коли(м) зє Лвова выєха(л) змокъ и нѣ во що ся ѡбє(р)ну(л) (Кам'янець, 1609 *ЛСБ* 433); а коро(л)... зчинивши примѣря выихалъ з Москвы (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172);

(вирушити, вибути в певне місце) виїхати: на дєнъ свєтыхъ Сорокомꙋчєнникъ, до Володимєра выєхалъ (1577 *AS* VI, 72); Ино дє(и) скоро... з лѧховє(ц) выєхала тогды(ж) дє(и) на дорозє ꙋ вєликую форобу попала (Луцьк, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 17); и скоро єсмо выєхали з рєчки з бєрвє(н)ємъ, и(ж)... па(н)... з слугами и по(д)даными своими заразомъ почалъ насъ бы(ти) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 87).

2. *(вибути, відправитися кудись з певною метою)* виїхати: И на тѡ(т) ро(к) с лю(д)ми добрыми на ты(и) сєножати єсмо выєхали за днѣпрь проти(в) мостырѧ (!) стого николы (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); старци пꙋсты(н)скии проси(ли) мєнє абы(х) я выєха(л) на зємлю стого николы пусты(н)ского досмотрє(ти) ѡ(т) кого и(м) в тои зємли кривда єсть (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); мы... сами по доброй воли своєй... на тыи зємли... выєхали и по стародавным границам грани зарꙋбали и копцы закопали (Ковель, 1540 *AS* IV, 237); зложи(л) є(с)ми бы(л) ва(м) и(н)ши(и) ро(к) на то(т) кгру(нт) выєха(ть) и тому (ж) комо(р)нику мєжи вами па(н)у Ласку дово-до(в) во(д)лу(г) права выслуха(т) (Хабне, 1584 *ККПС* 58); А па(н) по(д)коморы(и) ѡ(т) сєбє... выєхати мєлъ, А то длѧ ро(з)єханѧ, и досмотрє(н)ѧ ро(з)ницъ на гру(нт)є (Вінниця, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 45); прєрєчоны(и) па(н) рамо(лт)... на то(т) кгрунтъ са(м) выєхати и никого выслати... нє хотє(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); кгды́ бы(л) вы́єха(л) в҆ по́лє лови́ти звѣрꙋ, оуказа́лъсѧ о́бразъ Распѧ́тїа Хва в҆ посрє́дкꙋ рого́въ єлєни(х) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 14).

3. *(вирушити куди-небудь для виконання певних службових обов'язків)* виїхати: старци пустыньски(и) та(м)же выєхали бє(з) игѹмєна (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); єстли (ж) бы ѡни... на то(т) рокъ сами выєхати судє(и) свои(х) вывєсти и (в) то(м) ся з ни(м) росправити нє хотє(ли) вы бы сѧ в то(м) заховали водлє ѡбычаю права посполито(г) (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 10 зв.); водлугъ которого злѣценя... короля его милости, тые помененые особы ты границы воеводства Браславского, выехавши, списали (Краків, 1574 *АрхЮЗР* 8/I, 263); выєхали єсмо... ѡ што бо(л)шая пря межи и(х) м(с) была такъ ро(з)граничили поча(в)ши ѡ(т)... болота ...ѡ(т)туль в дѹбє вєлико(м) (Ковалин, 1599 *ЦНБ* ДА/П-216, 99 зв.); на то(т) ча(с) коли вжє выєдє на послѹгѹ рєчи посполитоє тєды причины проси(л) пово(д) абы... наказалъ су(д) по(з)ваномѹ далє(и) ѡтъповєдати (Вінниця, 1601 *ЛНБ* 5, II 4050, 4 зв.); *(вирушити на виконання військової повинності)* відбути, виїхати: кгды есмо до двора пана... Хомяка... приехали... пана Федора Хомяка... не застали, — вже был выехал на службу (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 92); Тежъ вси, хто колвекъ, маючи оселость шляхетскую, выехалъ бы на войну, маючи большій почотъ, нижъ повиненъ подле статуту,... самъ поедетъ и почотъ выведетъ (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 401); Сидор..., пасынок Семена Зеленского, ...выехал на коню, в панцири в шишак убраный (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410); **на герцъ выєхати, на поєдинокъ выєхати** — взяти участь у воєнному поєдинку (бою), вступити у бій (поєдинок): ѧ́къ бы хто з' мѹ́жныхъ ри́цєрѡвъ оубра́вшисѧ вє́съ в' збро́ю Кролє́вскѹю и на гє́рцъ вы́єхавши мѹ́жнє з' нє́приѧтєлми потыка́лъсѧ и поража́лъ и́хъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 193); Якобы тє́жъ... з' обо́зѹ Ри́мского, два юнаки в' си́лахъ ѡ́ба собѣ ро́в'ныи на поєди́нокъ вы́єхали: та́къ мо́цъ проти́внаѧ и ро́зѹмъ, ро́вноии си́лы сѹ́ть з' собо́ю (Там же, 268).

Див. ще **ВЫЄЖДЖАТИ.**

ВЫЖАЛЕНЄ *с.* Жаль, смуток: Само ажъ зоболноє знищєньє, оупрацованьєсѧ, высилєньє, выжалє(н)є, зѹбожєньє, звыкло такіє вѡйны алє нє в ча(с) гамовати, а згодѹ пожаданѹю нєрыхло приворочати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

ВЫЖАЛОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(гостро, тяжко пережити)* переболіти, пережаліти, *діал.* віджалувати: Нєприѧтєль... всє рыцєрство нащє... вымордовал, кого сѧ Панє Б‹о›жє пожаль и мы николи выжаловати нє можєм (1568 *AS* VI, 227).

2. (на кого) Скаржитися, жалітися (кому): естли бы тотъ жвачь Мышка... // хотѣлъ ми якій псій кусъ выpадить... тогды бысь мя... съ пріятеля ...такого непріятеля удѣлалъ, же быхъ того вѣчне на вашу милость выжаловати не могъ (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153-154).

ВЫЖАРЫ *мн. (випалене місце)* випалина: Подъстарости(и) ратєнъски(и) повєди(л) ижъ то нє єсть граница вєликомѹ княз(з)ству з ратномъ... а то што ѡказывають яко бы мєла быти рєка ѡръ то єстъ выжары а инъшоє хлопи ратєнъскиє копали ровы для ловєнья въюновъ (1546 *ОГ* 25).

ВЫЖАТИ *дієсл. док.* (що) *(жнучи)* вижати: А они тым часомъ всѣ збожя, през подданых тамошних засеяные, жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы... и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопътали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

ВЫЖЕ, ВЫЖЕЙ[1] *присл. в. ст.* (*стп.* wyżej) вище: и отъ того всєго якося выжєй помєнило намнєй нєѹймѹючи, нє ѹмєншиваючи, маєтъ тая цєрковъ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 48); мєнованыє выжє при(н)ципаловє с помо(ч)никами своими,... // на ска(р)жачи(х)сє, в сєня(х) дому то(го)... напа(д)ши,.. ѡкру(т)нє, нєлито(с)тивє... побили (Володимир, 1638 *ТУ* 308-309); Ѡ(д) чого позъваныє, яко и выжє(и), на трыбуналъ апєлова [*пошкодж. — Прим. вид.*] (Київщина, 1638 *ККПС* 189); тєды (и) ту(т), яко сє выжє(и) помєнило, тая фунъдациѡ юри(з)дициѡни(с) быти нє можє(т) (Житомирщина, 1644 *ККПС* 291).

Див. ще **ВЫШЄ**[1].

Пор. **ВЫСОКО.**

ВЫЖЕБРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вижебраний, випроханий: Жадного патрыярхи не маетъ, который бы се на еи столицу выжебраными ...пенезми не вкупилъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 308); жа́дного патріа́рхи ни ма́єть, кото́рый бы сѧ на єѝ столи́цоу вы́жєбраными и вы́фалшоваными иногды пѣнѧзьми нє вкоупи́лъ (Острог, 1598-1599 *Фил.*

166); А чомужъ Кгреція ваша жадного патриархи не маетъ, который бы ся на столицу патриаршую выжебраными и выфалшоваными пѣнязми не скупилъ (1603 *Пит.* 27).

ВЫЖЕБРАТИ *дієсл. док.* (що, чого) Вижебрати: ѹже и ва́шѹ во́лю испо(л)няю(т), во слѣ(д) скарги всѣгды трѹдѧ(т)сѧ, а вытрѹдити, выпросити, выжєбрати и выплакати собѣ ѹ скарги справе(д)ливости никако(же) нє могѹ(т) (1598 *Виш.Кн* 308 зв.); наши вл(д)ковє... волѧ́ть выжє́бравши, и поборъ дати, и на войноу нє ихати. но сло́ва божиа́ пи(л)нωвати (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 101); прє(з) всю ко(н)фєдєра(ц)кого во(и)ска бы(т)но(ст) во лвовѣ инста(н)цію чінєчы ω(т) правовѣ(р)ныхъ всѣхъ жолнѣровъ... на це(р)ковъ выжєбрали(с)мо ω(р)товъ мєчїковы(х) 36 (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 3).

ВЫЖЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) Спалювати: в тотъ часъ єсмо знашли и в тыхъ гранєй людєй кнѧзѧ Коширского, Мєзовцовъ, ижъ ωни тыи грани зрѹбавши, выжєгають, и при насъ ωтъ ωгнєвъ тыхъ повтєкали (Ковель, 1537 *AS* IV, 112).

ВЫЖЄЙ[1] *див.* **ВЫЖЕ.**

ВЫЖЕЙ[2] *прийм.* (*стп.* wyżej) *(з род.) (виражає просторові відношення)* вище: вы... зобра(в)ши(с) кѹпою нємалою... Поменєны(х) Поводовъ ивана бо(н)чє(н)ка зъ янова з лѹку в рєкѹ (!) лєвѹю выжє(и) локтя навылє(т)... пострєлили (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.).

Див. ще **ВЫШЕ**[2].

ВЫЖЕЙВЫРАЖОНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: панъ Камєнацъки(и), рєа(с)сумуючи пє(р)шую, выжє(и) выражоную... протєстацию... ω посяжєнє кгрунътовъ кошиловски(х)... пн͠а своєго, в справє акту тєпєрєшнєго ставає(т) (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 252).

ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ *прикм.* (*стп.* wyżejmianowany) вищеназваний, вищезгаданий: О то все ...панъ Ерий Лукаревъский, так о забите и окрутъное замордованъе способом выжей менованым,... противко помененымъ особомъ... протестовалъ се (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586); Гдє тє(ж) ту(т) жє зара(з) выжє(и) мєнованы(и) плєнипотє(н)тъ... солєнитє(р) сє рєпротє(с)товалъ, жє ту(т) в то(м) мє(ст)цу.., нє має(т) ничо(г)[о] Котєлъня, ты(л)ко Лєщи(н) з Ло(в)ково(м) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 200); А што сє тъкнєтъ ωбликгаториумъ посє(с)сорємъ... такжє стєнъника рахновского... сусъпєндую, складаючи и заховуючи всимъ выжє(и) мєнованымъ ωсобомъ на поменєномъ тє(р)минє рокъ пє(в)ны(и) и завиты(и), кро(м) вшєлякого припозву (Київ, 1643 *ДМВН* 248); протестансъ,... през выжей менованых особъ окрутъне тыранъско забитымъ, паномъ Ваврынъцом Орловъскимъ, братом своим // рожонымъ, и з другими двома товарышами своими..., в тым то месте Горохове позосътавшы, о купенъю потреб собе належачихъ месъчанъ пытати се почели (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 45-46).

Див. ще **ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖЕЙНАПИСАНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищевказаний: менованый панъ Хроновский... до двора Бужанъского кгды приехалъ, тамъ пана Михала Линевского заставши, оного презъ нихъ, возныхъ, реквировалъ, абы онъ,... дня выжей написаного,... тую маетностъ Бужаны... пану старосте Лѹцъкому ведлугъ инвентара, оддалъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 495).

Див. ще **ВЫЖЕПИСАНІЙ, ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫЖЕПИСАНІЙ *прикм.* Те саме, що **выжейнаписаный:** продала пасеку..., и тот выжеписаній грунтъ, нѣ в чомъ нѣкому не пеній и не заведенний, але власній мой от(чиз)ній (Чигирин, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 17).

Див. ще **ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованый:** мы, ура(д)ники выжє(и) помєнєныє,... у... границы за(с)[тали] пн͠а Модлишо(в)ско(г)[о] (Житомирщина, 1638 *ККПС* 181).

Див. ще **ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖЕЛЪ *ч.* Гончак, вижлець, *діал.* вижель: Цєна собакамъ: // за пса домового брєхуна три рѹб-

ли грошє(и),… за вы(ж)ла тры копы (1566 *ВЛС* 1); то(т) жє Вєрєщака с тыми тата(р)ми… побрали в ни(х): сєтє(и) заєчихъ — пѧт, выжловъ — чотыри, ѡгаровъ — три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 120); Или нє вѣдає(ш), я(ко) зє (п)сы братъство принѧ(в)ши, с ҳо(р)ты, ѡкгары, вы(ж)лы, и дрꙋгими кꙋ(н)дꙋсы, і ѡ ни(х) пи(л)но(ст) и стара(н)є чинѧчїи, абы и(м) бо́ки по(л)ны… бы́ли (п. 1596 *Виш.Кн.* 238); припатрил се добре спустошеню монастыра, и то видил, же ярины в помененои церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали, псы, хорты и выжлы, и свини замыкалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

ВЫЖЕЧИ, ВЫЖЕЧЫ, ВЫЖЖЕЧИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вогнем)* спалити, знищити, зруйнувати: такъ же дей въвесь дворъ зъ будованемъ, // и гумномъ, со збожемъ, на коренъ выжгли и попалили (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 43-44).

2. (що) *(нанести розжареним предметом позначку на чому-небудь)* випалити: кнѧзь Ковєлский повєл чєрєз полє и вказывал грани ꙋ соснахъ вырꙋбаныи и выжжєныи (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); люди корꙋнныє… // …повєдили якобы княз(з) пори(ц)ки(и) казалъ тыє знаки выжєчы (1546 *ОГ* 59-59 зв.); дꙋброву и(х) мл(с)ти… ѡ(т)чизную… запалили, и мало нє на по(л)мили выжгли, и ѡгнємъ высушили (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118);

перен. (зробити незаплямованим, праведним) очистити: Оужє бо и́но(к) ѡ(т) твоєго смра́да… начи(н)є дш҃єно(с) ѡч(с)ти(л)… // …ско́р'бъми бѣда(ми), трꙋдо(м), и подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и выполєрова(л) (1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.).

ВЫЖЖОНЫЙ, ВЫЖЪЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (нанесений розжареним предметом знак на чому-небудь)* випалений: И были в том дꙋбє грани, да выжжоны, што мой ѡтєць был грани положил (Острог, 1506 *AS* III, 38); Тамъ кнѧз Василєй… водилъ насъ, гдє кажоны, выжжоны грани, копцы нєколькось (Ковель, 1537 *AS* IV, 112); люди ратєнъскиє… вказали ꙋ дєрєвє ясєню такєжъ з одноє стороны знакъ // вырꙋбаны(и) а зъ дрꙋгоє стороны выжъжєны(и) (1546 *ОГ* 41-41 зв.).

ВЫЖИВЕНЄ, ВЫЖИВЕНЪЄ, ВЫЖИВЕНЬЄ, ВЫЖИВЛЕНЪЄ, ВЫЖЫВЕНЄ *с.* Прогодування, прохарчування; утримання: то(т) вря(д)никъ мо(и)… з собою бы(л) взя(л) длѧ скꙋпова(н)ѧ збо(ж)ѧ на вла(ст)ныє потрєбы дворо(в) мои(х) и для выживєнъя ꙋбоги(х) по(д)даны(х)… воло(ст)и ковє(л)скоє (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 24); въ каждый годъ по два полти мѧса свинєго давати, а на выживєнє ихъ [ꙋбогихъ], коровꙋ длѧ молока на кашꙋ, зъ дворца моєго Володимєрского, дати єє Милость маєтъ (1577 *AS* VI, 84); умыслила єсми монастырь збꙋдовати… абы у томъ монастыри чєрнєцовъ людєй добрыхъ… личбою осимъ и дяковъ два и для выживєня ихъ въ томъ монастыри бꙋдꙋчихъ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 44); теперь зась отъ чотырохъ мѣсецевъ одколь бы выживенья на братію набывати не старается и овшемъ самъ на себе особный столъ маетъ, съ которого на братію ничого не йдетъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 116); онъ толко мене предъся при той церкви до смерти моее ховати и выживленъе слушъное,… давати маетъ (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 567); я Гавриилъ Ла(н)кгишъ… лєкгꙋю даю, и дарꙋю… до шпиталя… на выжывєня, и ѡпатрєня ꙋбогимъ, и нєдолу(ж)ны(м) та(м) на(и)дꙋючи(м)ся… // …золоты(х) по(л)ски(х) чтыриста (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 47-47 зв.); убогим одежу давати и збоже для выжывеня, оным не чинит и не дает (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264);

перен. духовна пожива: Цр҇ковъ Ма́тка сы́нови, ижъ єи прагнє́нье Прє(з) мꙋдрость оутꙋли́лєсь, пода́сть выживє(н)є (Київ, 1632 *Євх.* 298).

ВЫЖИВИТИ *дієсл. док.* (кого) Прогодувати, *діал.* виживити: Люди вси выживити не могъ (1559 *АЮЗР* I, 150); о́то я́ взбꙋжꙋ Па́стыра на зємли́, кото́рый ѡпꙋщо́ныхъ нєнавѣди́тъ, роспороше́ного нє пошꙋка́єтъ, и оуло́много нє злѣчитъ, и того што стоѣтъ нє вы́живи(т), и мѧ́са тлꙋсты(х) поѣст', и копы́та и́хъ позбива́єтъ: ѡ па́стырꙋ и балва́нє! (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 2).

ВИЖИВИТИСѦ *дієсл. док.* (чим) Прогодуватися, прокормитися, *діал.* виживитися: при которо(и) ѡ(н) мє(ш)каючи, и нє маючи сѧ чимъ выживити, би(л) на(мъ) чоло(мъ) и проси(л) абы(х)мо дали єму зємлю на ꙋпаха(н)є хлѣба на горє щиковицы (Київ, 1581 *ЛСБ* 62, 2).

ВЫЖИВЛЕНЪЄ *див.* **ВЫЖИВЕНЄ.**

ВЫЖИТИ, ВЫЖЫТИ *дієсл. док.* **1.** *(жити певну кількість років)* прожити, вижити: кождый чоловек, таковый вѣкъ выживъши, яковый я выжилъ, ближъший уже естъ смерти (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 567); Гды тє́ды бꙋ́деш҆ Вм҃(ст) мо(и) М: П... тым҆ ꙋчи́тєлным҆ Єв҃(г)лїєм҆ по фатиґах҆ свѣцкихъ... лѧти; бє(з) ѝохибы ѡсобли́вꙋю нагоро́дꙋ, за́то ѡд҆ Гд҃а // ѡдєржишъ, кото́роѣ, вы́живши на сєм҆ па́долѣ пла́чу мно́гїѣ лѣта, кꙋ по(д)по́рѣ Црк҃ви ма́тки своє́ѣ, и помочи ѡ(т)чи́зны, полꙋчи́ти ѡ(д) Бг҃а Вм҃(с):... зы́чимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 7-8).

2. *(прожити за рахунок якихсь коштів, засобів)* вижити: єсли бы... людє(и) ѡсади(л) дворє(ц) збудова(л)... и яки(и)... пожитокъ привєлъ и кошты длѧ пожи(т)ку... вчини(л)... то єго мл(с)ти во(л)но то всє... пожиткы зробити и выжи(ти) (Кременець, 1570 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1814, 3); ꙋжє па(с)тырє // ... вѣчны(и) живо(т) и ва́шъ и сво́й, ничо́го нє дбаю(т) ꙋжє па́стырє нн҃ѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати... вым(д)ритисѧ ꙋмыслили сꙋтъ (1598 *Виш. Кн.* 288 зв.-289).

3. (що) Використати, зужити: Бєзъбожныи бовѣмъ з҆ Єпикꙋро(м) жывота прышлого вѣкꙋ нє ѡчєкиваючы, вси добра свои, и з оны(м) богачомъ євангєлскы(м) тꙋть выжыти хотѧтъ (Корець, 1618 *З. Поуч.* 171 зв.).

ВЫЖЛИКЪ *ч. (назва рослини)* ротики: bucranium, выжли(к) зєлиє (1642 *ЛС* 105).

ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЪМЕНОВАНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованый:** од выжменованое сваволи хлопское козацъкое небезпеченъство на воеводство Волынское и самый Луцкъ,... нагле наступовало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 269); помененые подданые, покозачившисе, на добороволной дорозе заступивши, речи выжъменованые з возомъ, з конемъ вси забрали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 417).

Див. ще **ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖУРИТИ *дієсл. док.* (чим) Розвіяти журбу: Про то, чомъ журовъ нашевъ не можеме выжурити, што бесме однымъ лукътюмъ булшовы вудъ возрасту нашего (XVI ст. *НЄ* 94).

ВЫЖШЕ *див.* **ВЫШЕ[2].**

ВЫЖШЕЙ *див.* **ВЫШЕЙ.**

ВЫЖШИЙ *див.* **ВЫШШИЙ.**

ВЫЖШИНА, ВЫЖШЫНА *ж.* Узгір'я, пагорб, пагорок: над҆ то́є начини́лъ вы́жшин҆ в҆ мѣстє(х) їꙋдє́йски(х) и привє́лъ в҆ чꙋжєло́жство ѡбыва́тєли Ієрꙋсали́мскїи и Іꙋдє́ѡвъ в҆ прєстꙋ́пство (серед. XVII ст. *Хрон.* 328); офєрова́лъ тє(ж) офє́ры и кади́лъ на вы́жшынахъ и на па́горка(х) и на ка́ждо(м) дєрєвє листвѧно(м) (Там же, 337 зв.).

Див. ще **ВЫЗИНА, ВЫШИНА.**

ВЫЖЪЖАРИЩЕ *с. (випалене або вигоріле місце)* згарище: панъ свєтицъки(и) повє́ди(л) ижъ то нє є(ст) рєка ѡръ алє рєчка з озєра выходить и выжъжарищє а ѡтъ вєлихова якобы на трои стаи вынꙋрилася ѡпять рєка ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.).

ВЫЖЪЖЕНЫЙ *див.* **ВЫЖЖОНЫЙ.**

ВЫЖЫВЕНЄ *див.* **ВЫЖИВЕНЄ.**

ВЫЖЫТИ *див.* **ВЫЖИТИ.**

ВЫЗВАТИ, ВИЗВАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(пропонувати з'явитися, вийти)* викликати, визвати: И рєчє(т) лакомъство: "Я сє́бѣ спокойно сидѣло в҆ пєклѣ..., а ты мєнє ѡ(т)толъ силою ви(з)валъ..." (Чорна, 1629 *Діало см.* 269); ты мєнє до сєбє вызвалє(с) и всякїи рѣчи,... для своєго ѡбжи(р)ства шꙋкалъ єси (Там же, 271).

2. (кого) *(повідомити про участь у суді)* викликати: Якож и вызван, а ѡсобливє тот Єго пытан, єстли порꙋчоно ємꙋ ѡтказъ чинити на жалобꙋ, нижли кнѧз Дмитръ самъ нє стал и никого кꙋ ѡтказꙋ нє прислал (Книшин, 1554 *AS* VI, 164); ѡ тыє рєчи змы(ш)лєныє... по(з)вомъ лꙋцки(м) кгро(д)ски(м) мєнє самого и ма(л) жо(н) кꙋ мою... до врядꙋ лꙋцкого вы(з)ва(л) мєнꙋючи якобы(х) я самъ... з сєрєды на чє(т)вєргъ посла(в)ши ꙋмыслнє слꙋгъ... свои(х) ко(л)кона(д)цать конє(и)... выкрасти каза(л) (Луцьк, 1575 *ЖКК* І, 70).

3. (кого) *(запропонувати взяти участь)* викликати: слы́шачи ѡ́ нємь, є́дни философовє... вы́звали єго на диспꙋтацїю (XVI ст. *УЄ* № 29519, 268 зв.); алє пєрвѣ́й нижь пошли спа́ть. лю́ди з мѣста ѡбстꙋ́пили до́мъ... вє́сь лю́дъ поспо́лꙋ и вы́звали

Лота и рекли ємꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 31);

(вступити в боротьбу) викликати: То́т҄ же гды́ся мѣл҄ з҄ Генꙋенчиками на(д) мо́ремъ потыка́ти, вы́звал҄ на́ самобо́рство Ге́тмана и́х҄ Кна́зѧ Ка́фского (Київ, 1623 *МІКСВ* 69).

ВЫЗВАТИСѦ *дієсл. док.* (*добровільно зголоситися на виконання чого-небудь)* ви́кликатися: за границу я(к) ни(х)то никого позывати не маєт(т) та(к) и апелевати никомꙋ не во(л)но а хотя бы ся и вы(з)вали и апелєвали за границы лито(в)скиє... тогды мы такихъ рече(и) сꙋдити не маємъ (1566 *ВЛС* 56).

ВЫЗВОЛЕНЄ, ВЫЗВОЛЕНЪЄ, ВЫЗВОЛЕНЬЄ, ВЫЗВОЛЕНА *с.* **1.** *(надання волі, свободи)* визволення, звільнення: котбражъ теды надѣѧ вызволе́на была звѧ́заномоу, кото́раѧ выбавле́нѧ ѡпоуще́н҄номоу и якъ са(м) еди́нъ ве́рхъ ѡдръжалъ на(д) мно́гыми (поч. XVII ст. *Проп.р.* 150); Гды́бы кото́рый за́цный... члкъ де́ржанъ бы́лъ в҄ вѧзе́(н)ю ѡ кото́рогѡ вызволе́ню е́сть надѣа... ма́ет҄ бы́ти... гойне могꙋчимъ нагороди́ти ты́мъ, кото́рыи в҄ его потре́бѣ ли́тость на(д) ни́м҄ мѣли, и добродѣйствы сво́ими вспомага́ли (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 164); на ко(ж)ды(и) рок҄... обходи́ли Жидо́ве свѧ́то Па́схи, на па́мѧ(т)кꙋ вы́стѧ, и вызволе́нѧ ихъ з҄ неволѣ Єги́петскоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 320).

2. *(від виконання певних повинностей, обов'язків)* звільнення: (по)ви(н)но(сть) и(х) стародавънаѧ бывала за тꙋю ко(р)чмꙋ ставили такъже л҃ коне(й) кꙋ слꙋжъбе г(с)дръско(и) якъ и староста тепе(р) не ставать ѡтъ л҃ летъ ѡни поведили в себе на то вы(з)воленье г(с)дръскоє (1552 *ООвр.З.* 103 зв.); Ижъ што перво сего... дали есмо мѣщанамъ Нашимъ Луцкимъ,... вольность и вызволенье отъ даванья мыта (Вільна, 1556 *РЕА* II, 52); Ино кгдыжъ ѡни такоє ѡбъдарова(н)є и вызволенье ѡ(т) плаченья мытъ з ласки про(д)ковъ нашыхъ маю(т) мы тежъ маючы ласкавы(и) взгля(д) на нихъ... Приказꙋємъ ...на тыхъ мещанехъ нашыхъ... мыта не брали (!) (Варшава, 1606 *Гр.Сиг.* 1); в҃ лѣтѣ довине(н) буде(т) того то хло(п)ца па(н) фе(д)ѡръ вызволити в цехꙋ ве(д)лу(г) ѡбычаю... а бра(т)ство при возволеню (!) пови(н)ны будꙋ(т) дати за наꙋку пану фе(д)ѡрови ѡ(т) того хло(п)ца зо(л) і҃ по(л)скихъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3);

(від покарання) звільнення: сꙋдъ въ речахъ вонътъпливыхъ, которые на баченю меть повиненъ, близшимъ ма быть до вызволеня, нижли до караня (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 419).

3. *(позбавлення чогось гнітючого)* визволення, звільнення: не вызволе́ньѧ ѡ(т) см҃рти коне́чного, а́ле сфо(л)кгова́ньѧ мало́го потребоу́ю (Острог, 1607 *Лѣк.* 123); Зада́токъ поса́гꙋ настоѧ́щаго, ѡмы́тие грѣха перворо́днаго, вызволе́нѧ з нево́лѣ бѣсо́в҄ской, и смерти вѣчнои (Почаїв, 1618 *Зерц.* 52 зв.); А ґды такъ з҄ оутра́пленою Бра́тією на́шею до милосе́рдного Бга҃, в҄ скрꙋсѣ серде́чной, вола́ти не пересга́немѡ,... а в҄ Єгѡ невымо́вномъ милосерд҄ю и ла́сце оу́фность вызволе(н)ѧ и́хъ поклада́ти бꙋдемѡ, пода́ст҄ и́мъ зайсте рꙋкꙋ по́мочи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 259); **вызволенъє от малженства** — розлучення: кромъ жадныхъ листовъ, которое..., перед ...отцемъ владыкою, з обеюх сторонъ вызнати и на томъ вечными часы переставати мели, зъвлаща около вызволенъя от малженства и шести сот копъ грошей посаговых (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264);

перемога: Ѡ го(д)ности, за́цности, вла́дзи, и спра́вѣ дш҃и несмерте́лнои, якъ шата́нъ кꙋситъ, и я́къ вызволе́н҄є ѡде́ржꙋєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 12 зв.).

Пор. **ВЫЗВОЛИТИ.**

ВЫЗВОЛЕНЫЙ, ВЫЗВОЛЕНЪ, ВЫЗВОЛЮНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Визволений, звільнений: Оный... зы́чи(т) Вм҃(ст),... з҄ того небе(з)пече́нства... якъ на́прꙋдшей вы́зволеномꙋ бы́ти, и на свободꙋ правди́вогѡ вѣры вызна́н҄ѧ перейти́ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Измѣнѧ́юсѧ: свобожда́юсѧ, фри́марчꙋсѧ, вы́зволен҄ быва́ю (1627 *ЛБ* 46); єсли да(л) по собѣ свѣдо(ц)ство мꙋже(ст)ва... показа(л)сѧ быти ѡсобли́вой хижости и дѣлности млоде(н)цемъ... вызволены(м) его чи́нено ѡ(т) поеди́н҄ко(в) з молоды́ми або з выро(т)ками, а з доскона́лыми мꙋжа́ми... в҄ мꙋжествѣ ꙋхвале́ными... потыка́тисѧ позволано (серед. XVII ст. *Кас.* 69 зв.); **вызволеные науки, науки вызволюные** *див.* **НАУКА; листъ вызволеный** *див.* **ЛИСТЪ**[2].

ВЫЗВОЛИТИ, ВИЗВОЛИТИ, ВЫЗВОЛИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого з чого) *(зробити вільним когось,*

дати свободу комусь) звільнити, визволити: съ плачомъ упадаючи до ногъ, просилъ, абы ихъ вызволено зъ неволи патриаръховъ Костенътинопольскихъ (Вільна, 1599 *Ант.* 617); я не по тое тут пришолъ, абым мял человека збитого и невинного вызволити, але по тое, абы тая церков Божая и святость пренасвятшая в таком обелженю... не были болшъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 310); єслибысь хоть мало схотѣлъ вызволити себє з нєпріятєльски(х) роукъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108); А прєтожъ Просити К(р) Єго М(л) Абы насъ С тои Нєволѣ вызволити рачи(л) (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.); За велико собѣ мѣлъ то нагороду, Кгды з' неволѣ вызволилъ кого на свободу (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); Слава вызволившему душу з' неволи єгипскои (Вільна, 1627 *Дух.б.* 372); а видачи болѣзнь єгω, з'ступилъ єсмь абыхъ єгω вызволилъ з рукъ єгиптановъ и вывел'... до земли доброй (серед. XVII ст. *Хрон.* 81).

2. (кого, що від чого, з чого) *(зняти з кого-небудь тягар повинностей, обов'язків та ін.)* звільнити (кого від чого): Тежъ вызволилъ его милость тоето мѣсто... зъ дачокъ и податей неслушныхъ (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); и што перед тымъ с того сѣла Птиче люди хоживали к городовой роботе до Крѣманца, ино с того єсмо их вызволили (Львів, 1509 *AS* III, 70); жадали нас, абыхмо з оноє поруки и сумы,... вызволили и в том их волных вчинили (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); то правда, же есмы были свещенника Троецкого сами упросили и на томъ есмо зъ нимъ застановили, абы насъ... отъ работы всее свое насъ вызволилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/I, 94); п(н) линє(в)ски(и) пна во(и)ско(г)... ω(т) плачє(н)я побору чопового... вы(з)волилъ (Кременець, 1586 *ЛНБ* 103, 46/Id, 3752, 15); бѣда дши тои которая нє волаєтъ ни в'здыхаєт' до того, которїи єи ω(д) клопоту и ω(д) та(ж)кои роботы мытниковъ вызволити можєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 369).

3. (кого від чого) *(позбавити пригноблення)* звільнити, визволити: хотачи на(с) снь бжїй вы(з)волити ω(т) моу(к)... и многыми прика(з)ми (!) словы приводи(т) на(с) на послушанїє и покорность росказоуючи на(м) абы(х)мо събѣ нє збирали ска(р)бо(в) тоу(т) на земли (XVI ст. *УЄ* № 31, 111); ω(т) всѣ(х) собѣ зготованы(х) ка(р)ностєй сєбє вы(з)воли(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); И знову, Єсли вы будєтє мєшкати в' словѣ моє(м), правдивє оучнами моими, єстєстє, и познаєтє правду, и правда вызволи(т) ва(с) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); Прє(з) волю стую твою, и дшѣ нашѣ ω(т) смєрти вѣчнои ви(з)волєни (Чернігів, 1646 *Перло* 18); В злыхъ припа(д)кахъ своихъ, Нєхай будєтъ прєзъ Аггловъ ...Споможєна, И ω(т) всѣх' бѣдъ вызволєна (Там же, 32 зв.); матку свою ω(т) турбации и нєпокою вызволи(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 86 зв.); **вызволити з малженъства, з малжонства вызволити** — дати розлучення: я дей к нему жоны его не пошлю, але ему ражу, иж бы еи дал покой а ее вызволил з малженъства (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); не хотечи зо мною в стане малъжонском мешкати, намавлялъ мене черезъ... приятелъ, абых я его доброволне з малжонства вызволила (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 269); **з стану малженьского вызволити** — те саме, що **вызволити з малженъства:** Я,... тую жону мою з стану малженьского доброволне... вже есми вызволилъ (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/III, 450).

4. (кого) Врятувати, спасти: Г(с)дь бгъ ншъ которого мы хвали(м), можє(т) на(с) вызволить з печи тои ωгнистои (1489 *Чет.* 257); прє(з) нєгожъ [кр(с)тъ] правдивый ноє вє(с) свѣ(т) ω(т) нєщасного вѣчного потоплєна потопоу вырва(л) и вызволилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 294 зв.); ωный ωгонь противъ' похо(т)ному роспалєнью котороє та ннѣ роспалює(т) поставивши, вызволь сєбє с тоє пєчи коли (Острог, 1607 *Лѣк.* 38); Хто мєнє вызволитъ з' тѣла смєрти сєа (Вільна, 1627 *Дух.б.* 9); нє завстєгай рукъ твоихъ ω(т) помочи слугъ своихъ: притагни борзо а вызволь насъ и да(и) помочь (серед. XVII ст. *Хрон.* 166 зв.).

5. Помилувати: А такъ я,... просечи... пана Каспора о змиловане, абы онъ, яко хрестиянский чоловекъ, змиловавшися надо мною, горломъ даровалъ и вызволилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 334).

6. (кого) *(надати ремісникові право самостійно працювати після навчання)* визволити: в лѣтѣ повинє(н) будє(т) того то хло(п)ца па(н) фє(д)ωръ вызволити в цєху вє(д)лу(г) ωбычаю в цєху кра-

ве(ц)комъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3).

Див. ще **ВЫЗВОЛЯТИ.**

ВЫЗВОЛИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (від чого) *(з неволі)* визволитися, звільнитися: жа(д)ное с ты(х) рє́чїй нє потрєбоу́ємо ѡ(т) тєбє, а́лє того ты́лько домага́ємоса, абы́сь са вы(з)воли(л) с тоє проклатбє нєволѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 65); Си́мъ была ра́дость, жє́ са з҄ та́жкои нєво́ли вы́зволили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365).

2. (чого, від чого і без додатка) Позбутися (чого), звільнитися (від чого): нѣякого Лясота, который противъ нового календара мѣнуціи выдает, отповѣдаете и до Рыму на науку ему радите ихати, абы ся тут клопоту рыхлѣ сего свѣта вызволилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); Албо я́къ пра́вдою вы́зволатъса ѡ(т) мѹкъ вѣкѹйстыхъ, кото́рый пра́вды Єв҃(г)лской нє слѹхаютъ, и є́й нє по(д)лєга́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 199); я́кобы чл҃вкъ вы́зволившиса, а чи́стымъ и грѣха поро́жнимъ бѹдѹчи, сто́пна доскона́лства достѹпи́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 74).

Див. ще **ВЫЗВОЛАТИСЯ.**

ВЫЗВОЛІОНЫЙ *див.* **ВЫЗВОЛЕНЫЙ.**

ВЫЗВОЛЯТИ, ВИЗВОЛАТИ, ВЫЗВОЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що від чого) *(робити вільним когось, давати свободу)* звільняти, визволяти: А которые вязни и неволники также неволницы народу христянъского, которые бы колвекъ при дворе моемъ… были и знайдовалися,… вже отъ сего часу волными чиню и симъ тестаментомъ моимъ ихъ вызволяю (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/І, 116); а єсли оу людїи то́лькаа є́стъ ми́лость, и то́лькоє пєрєбачє(н)є сла́вы, жє а́толи и в цно́тѣ зав҄стыжо́нѹю в до́мъ поймоу́ют҄, и з нєво́лѣ вызволаю(т) ѡ́ноє, и за вла́сноую ма(л)жо́н҄кѹ мѣваю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 59); Та́къ и тєпє́ръ правди́вый збави́тєль Хс҃, прохо́дит҄ та́ємности дш҃и, и вызвола́єт҄ з҄ тє́мности єгиптѹ тажко́го ярма, и го́ркои нєво́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 94); з҄ дѡ́бръ на́ши(х) наги(х) ѡдѣва́ймѡ, ва́знєв҄ вызвола́ймѡ, нєво́лникѡ(в) ѡкѹпѹ́ймѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 963); Са́мъ на́съ з нєво́лѣ бѣсѡ(в)скои вы(з)вола́єт҄ (Чернігів, 1646 *Перло* 57 зв.).

2. (кого від чого, з чого) *(знімати з кого-небудь тягар повинностей, обов'язків та ін.)* звільняти: дали есмо имъ слоботы(!), и вызволяемъ ихъ отъ всихъ служебъ и платовъ, и подачокъ Нашихъ Господарскихъ (Краків, 1527 *РЕА* І, 148); мы тєжъ вжє их с той порѹки и з оной сѹмы дєсєти тисач коп грошєй, на записи ихъ ѡписаной, вызволаєм (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); мы Єго Милости с тых мыт ѹсих вызволаємо (Володимир, 1552 *AS* VI, 122); мы бачечи на то, же они суть люди вкраиныи, а отъ поганства татаръ на именьяхъ и на маетностяхъ своихъ скажены, и с тое роботы мосту замкового также ихъ вызволяемъ (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); Особливе всимъ людямъ… даемъ волности на тридцать лѣтъ, и вызволяемы ихъ, и чинимы волными ото всихъ податковъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/ІІІ, 286); а такъ тѹю сумѹ и иншыє рѣчи всѣ которыи винєнъ бы(л)… ѡного зо всєго вызволя́ю (к. XVI ст. *Розм.* 72); А костє́лъ ри́мскїй… ми́рских людє́й зо всєго визвола́єт҄ развѣ єди́нїа мши (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28); шляхєтъны(и) панъ Кгрєкгоръ До(л)бєнъка… зозналъ, ижъ: славєтъного пана Ви(л)гє(л)ма Єкєна,.. з о(д)даня и заплачє(н)я собє…, прєз нєго сумы…, вызволяєтъ (Володимир, 1634 *ТУ* 300); а єди́нъ ты́лко котры́й сѹди́тиса бѹдє(т) ѡ справа(х) свои́х҄, лю́бъ вызвола́ючїй, лю́бъ ѡсѹжа́ючїй подыймєт҄ дє́крєтъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266 зв.).

3. (кого від чого, з чого) *(позбавляти пригноблення)* визволяти: дла того на́съ ѡ(т) таково́го бє(з)потрє́бного затроу(д)нє́ньа вызвола́ючи бг҃ъ, лѣпши(х) рє́чїй оумѣ(є)тность в на́съ вложи́въ (Острог, 1607 *Лѣк.* 58); Вызвола́єтъ з дє́крєтоу смєртє́лного ми́лостына ча́со(м), що є́стъ и в пи́смѣ рє́чєно (Острог, 1614 *Тест.* 137); а хота(и) то ка́зана моє стра(ш)ли́воє, и плачли́воє, алє прѹдко мно́гихъ чл҃вѣкѡвъ вѣрныхъ приво́дитъ на покаанїє истєнноє, и ѡ(т) мѹкъ пєкє́лныхъ вызволаєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 127); **з стану малженьского вызволяти** — давати розлучення: я,… тую жону мою з стану малженьского доброволне вызволяю (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 450).

4. (кого від чого) Рятувати, спасати: вѣдає(т) гь҃, до́брє цнотли́вы(х) ѡ(т) на́пасти вызволати (Вільна, 1596 *З.Каз.* 12).

5. (кому що) *(передавати у власність)* відпускати: Я ωлє(х)но снъ ва(с)ка... зєзнава(м) и(ж) є(м) прода(л) половиноу... ѡчизны... ω(д)далючи (!) ω(д) таково(г) продаина са(м) себє жоноу и дѣти свои... и вызволюючи єму половину ролѣ таковои ωдє мнє прода(н)нои вѣкоуистѣ (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 16, 2); я ста(н)ко... зєзнава(м) и(ж) є(м) прода(л) часть своєѣ ѡчизны... ва(н)цѣ за па(т)десА(т) зло(т) моныты и личбы по(л)скы... а за такы(м) вза(т)ко(м) сумы тоѣ тєму ва(н)цѣ // ѡчизнѹ свою вызволаю (Одрехова, 1584 *ЦДІАЛ* 37, 1, 21 зв.-22).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИ.**

ВЫЗВОЛАТИСА *дієсл. недок.* **1.** (з чого) *(звільнятися від чого-небудь)* визволятися: Ізиль абовѣмъ Бга вида́чимъ оумо́мъ выкладаєтъса: а вызволаєт'са // з' нєво́ли те́мностїй дховъ єгипєтскихъ' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365-366).

2. (від чого) Позбуватися (чого), звільнятися (від чого): Понєва́жъ за бо́лємъ, и оутрапе́нїємъ тѣла, дша ω(т) грѣха // вызволаєт'са, и збавлєна бываєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 668-669).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИСЯ.**

ВЫЗДОРОВЕТИ *дієсл. док.* Видужати: Волна она будетъ, жона моя... при животе моемъ, яко тежъ з сее хоробы моее мне не выздоровевши, по смерти,... водле запису и обрадованя моего, тымъ вѣномъ своимъ... которое я держу в отдѣле от братьи моее... оборочати, так яко воля ее будеть (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 110); А єстли бы хто перє(д) ты(м) рокомъ // бы(л) нємо(ц)нымъ маєт) жити поки ω(н) выздоровєє(т) а коли выздоровєєть маю(т) єго судьи листомъ ωбослати (1566 *ВЛС* 78 зв.).

Див. ще **ВЫЗДОРОВИТИСА.**

ВЫЗДОРОВИТИСА *дієсл. док.* Видужати, вилікуватися: казимѣ(р) захова́лъ (!) былъ на вѹспѹ и ωсталъ ся вє лвовѣ, поки ажъ нє выздоровилъса (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

Див. ще **ВЫЗДОРОВЕТИ.**

ВЫЗДЫХАТИ *дієсл. док. (про тварин)* виздихати: А ри́бы кото́рїи бы́ли в' рєцѣ выздыха́лы и засмєрдѣласА река (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.); проси́лъ Мωисе́й г(с)да бга ω ω(т)пѹже́нью жабъ, и оучинилъ те́ды г(с)дь, же выздыха́ли жа́бы, в' домо́хъ, в се́лахъ, и в' пола́хъ (Там же, 85).

ВЫЗИНА *ж. (стп.* wyżyna) узгір'я, пагорб, пагорок: зышли до мѣста з вызи́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 208); А коли та́мъ войде́шъ до мѣста потка́єшъ грома́дѹ зстѹпѹ-ючихъ з вызи́ны (Там же, 208 зв.).

Див. ще **ВЫЖШИНА, ВЫШИНА.**

ВЫЗНАВАНЄ, ВЫЗНАВАНІЄ, ВЫЗНАВАНЬЄ *с. (те, в чому хтось признається)* визнання: тыє ре́чи, котωрїє соу́ть в' вы́зна(н)ю вѣры, кѹ вызнава́ню и прина́тью пода́лъ и описа́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.); та(к) вла́снє и то(т), кото́рый сѣє(т) сле́зы и вызнава(н)є грѣхо́въ свои(х), а жа(д)ноє по́мочи с того кг(д)ы нє сподѣваєт)са, нє боудє(т) мочи заборонїти ω(т) перєшко(д) абы нє шко́дили єго покоу́тѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 89); Оупєрєдѣмо прєтω лицє Єгω вызнава́нїєм' грѣхωвъ на́шихъ',... а пла́чмωса пєрє(д) Г(с)дємъ, кото́рый насъ створи́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020).

Див. ще **ВЫЗНАНЄ.**

Пор. **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАВАТИ, ВИЗНАВАТИ, ВІЗНАВАТІ, ВЫЗНАВАТІ, ВЫЗНАВАТЪ, ВУЗНАВАТИ, ВѢЗНАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) *(вважати законним, істинним)* визнавати: оуподобѣмоса и мы ты(ж)... вѣзнаваючи ты(х) вѣрны(х) и досвѣ(д)чєны(х), и оуго(д)ны(х) гѹ бгоу людїй, и вы(з)наваючи ωноую нєвѣстѹ котораа вълала и ходила жадаючи ωчищенїа ω(т) ха (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190);

(за кого) *(вважати кого-небудь кимсь)* визнавати (за кого, ким): кнежна ее милост... за епископа и пастыра имъ належного вызнаватъ заборонила... и погрозки на менованого его милост отца епископа учинила (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674).

2. (що) *(признаватися в чомусь)* визнавати: Я кназь Василей Михайлович..., вызнаваю...: Мѣл єсми змовѹ з господином и братом моим (Вільна, 1522 *AS* III, 231); што єсли же тєпє(р) твє(р)да(т), и вы(з)нава́ють же в томъ пра́во ходатъ, тєды нѣлзє єдно мѹсатъ вы(з)нати же и(х) папєжовє ω(т) поча́ткѹ а(ж) до того ча́сѹ зо (в)сѣмї своими наслєдовника́ми блѹди́ли (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); а к вѣрѣ... съ млитвами припадѣмь на колѣна своа мовачи ємоу вызнаваючи грѣхи своа (XVI ст. *УЄ*

Триг. 98); ѡ(д)кѫль ѡ́нъ вызнава́єтъ ни́гды доскона́лымъ и ѡ(д) грѣха ѡвшє́ки во́лным' нє бы́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75)); рѫшмѡсѧ и мы братїє ѡхо́тнє, и оупрє́имє покѫтѫ́имѡ, ко́ждый грѣхи на́ши вызнава́ймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 891); Єдинѫ ясно(ст) бѡ(з)тва съ ѡ(т)цем', Пє́тръ вєрхо́вный яснѡ вызнаває(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 72);

(на кого чим, чим кому) *(давати показання)* свідчити (про що): Я, Юхно Семенович Кошка,... вызнаваю сам на сѣбе сим моим листом кождому доброму, кому будеть потреб того вѣдати або чтучи его слышати (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); Мы... вызнаваєм сим нашим листом...: штож ...мѣнали єсми подвори ис кнѧзєм (Володимир, 1521 *AS* III, 207); Вызнаваю симъ мои(м) листомъ каждомѫ добромѫ комѫ буде(т) потрєбъ того вѣдати (Київ, серед. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 24а); Я, Иванова Ѡста(н)ковая Милохна Сємєно(в)на Дѣ(д)ковская, вызнаваю и явно чиню сама на сєбє симъ... листомъ... // ...и(ж), нє буду(чи) єсми ни ѡ(т) кого примушоная ани намовлєнаѧ, ѡдно сама з доброє воли своєє,... даровала маε(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151-152); Яко... с҃тый євг҃ли(ст) воузна́ва(т). и(ж) гды х҃с при(хо)дилъ к мѣстоу їєр(с)ли́моу из оуч҃нки своими ѡповѣда(л) и(м). А и(ж) ма(л) прода(н) быти в роуки погано(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 29 зв.); Я пєтръ Бучаски(и) вызнаваю ты(м) моимъ листо(м) што ѡтъ нємалого часу... па(н) лаври(н) пєсочи(н)ски(и) матку свою а ма(л)жонъку мою... в имє(н)ю своємъ кунєвє з ласки и до воли своєє ховаєть (Кунів, 1631 *ЛНБ* 5, II 4044, 94).

3. (що) *(дотримуватися того чи іншого віросповідання)* сповідувати, визнавати: Законнїцї знамєнїя ищут. и як вєлится их оучєнїя выстєрєгати. як тыж слѣпому ѡчи направуєть. пєтрь вѣру вы́знаваєт (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); тоу́тъ и та́мъ обра́дѡв' грє́чєскыхъ оужива́ютъ, и набожє́н'ство зда́вна вызнава́ю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 30); Тая естъ вѣра православнаа: въ него конечне потреба абы вѣрилъ и вызнавалъ каждый который прагнетъ и зычитъ збавеня (Єгипет, 1602 *Діал.* 59); То завжды была едина светая католическая апостольская церковь, которую в символѣ вѣры нашое хрестіянское вызнаваемъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 171); То́є вызна́ніє вѣры хто... вызнава́ти бѫ́дє... збавє́нѧ достѫпитъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 168); Найпєрвѣй, и́жъ ма́ємѡ вѣрити и вызнава́ти, жє б҃гъ єди́нъ є́ст' в' сѫществѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 3 зв.);

(в кого, що) вірити, визнавати: єс'ли бы к'то вызнаваль бытї хр(с)та таковыи выг'нан' боудє(т) ис' собороу (1556-1561 *ПЄ* 386 зв.); Єсли́ жє бы мєжи ва(ми) бы(л) тако́вы(й) и(ж) бы встыда(л)сѧ воузна́ти і҃с х҃а. то и с҃нъ б҃жїй запри(т)сѧ єго (XVI ст. *УЄ* № 29519, 21 зв.); але фантазмѫ христа вызнавают не словом, але дѣломъ, проклятые зъ аполлинарием и диѡскаром (поч. XVII ст. *Вол.В.* 75); Б҃га в' трѡ́хъ пєрсѡ́нахъ, абы́хмы вызнава́ли: И пєрсо́нъ ты(х), в' єдноу ипо́стас' нє мѣша́ли (Львів, 1616 *Бер.В.* 92); Што́смы тєды мо́вили ѡ С҃нѫ, якъ при́стои(т) вызнава́ти осо́бнѫю єгѡ пєрсо́нѫ а́лбо лицє́, то́єжъ ма́ємъ мо́вити и ѡ с(т). Д҃хѫ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 283); Погѫби языков, тебе не знающих, Тя, сына божия, не вызнавающих (1648 *Елег.* 153).

4. Обіцяти, ґарантувати: готови єсмо досытъ ѫчини́ти в чо́мъ сѧ ви́нни наидѫємо в... ѫрадѣ бра́тъство... вызнава́ємо бы́ти нєпоро́чно, чє́стно,... и благословє́нно (Львів, 1591 *ЛСБ* 155).

Див. ще **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАВАТИСА *дієсл. недок.* **1.** *(вважатися дійсним, законним)* визнаватися: Вла́сность, повѣда, прирожє́на с' того оука́зѫє(т)сѧ, то́ єстъ, вызна́ваєтъсѧ и́жъ сполъисто́тный и того(ж) є́стєства з' єдинородны(м) єстъ Д҃хъ с(т), а нє я́къ вы мо́витє проти́вно вѣрѧчи и розѫмѣючи абы ѡ(т) нє́го походи́лъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 283).

2. *(признаватися в чомусь)* визнаватися: Забѣгньмо(ж) тєды ла́скавѫю тва́ръ єго вызнава́ючисѧ. вы́лїймо пєрє(д) ни́м' ср(д)ца на́ши (Острог, 1607 *Лѣк.* 88).

ВЫЗНАВАТІ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАВЦА *ч.* (*стп.* wyznawca) *(той, що визнає віру, прихильник, послідовник віри)* віросповідник, віровизнавець: длѧ чого(ж) вы до вы(з)на(в)цо(в) ко(с)тєла ри(м)ского оудаєтєсѧ (1598 *Розм. пап.* 57); ваша наука слаба, и мусите отколь-иноль на нее ся здобывати, а звлаща отъ вызнавцовъ костела Римского (1603 *Пит.* 105); А того жа́дєнъ и в сє́мъ

вѣцѣ и в҆ при́шломъ достꙋпи́ти нє мо́жє(т), а́жъ по́ки Вѣры Блгч(с)ти́вои стате́чный до конца вызна́вца нє бꙋ́дє(т) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Дрꙋгі́й, ча́сꙋ прєслѣдова́н҆ѧ тѣло своє вы́далъ, а бꙋ́дꙋчи вызна́вцєю, за настꙋплє́ньємъ поко́ѧ опꙋ́стилъсѧ, а бы́лъ чл҃вкомъ // знамєни́тымъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 262-263); Ѿ(т)то(л) ва́съ пра́вѣ и́ншїи познава́ти бꙋ́дꙋ(т), жє нє да́рмо титꙋ́лъ хр(с)тїа́нства на собѣ но́ситє, а́лє и́сти(н)ными єгѡ́ вызна́вцами є́стєстє (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

ВЫЗНАНЄ, ВИЗНАНЄ, ВЫЗНАНИЄ, ВЫЗНАНІЄ, ВЫЗНАНЪЄ, ВЫЗНАНЬЄ, ВЫЗНАНЯ, ВЫЗНАНѦ, ВЫЗЪНАНЪЄ *с.* **1.** *(офіційне признання чого-небудь)* визнання: Ним приступим до выкладу апостолъскаго и никейскаго вызнаня. Скажи ми въперед, на колко се частий они розділяют? (Вільна, 1600 *Катех.* 9); Абовем называеш, латынниче, вѣрным, и Ниценскаго собора лживым вызнанием и священническою сукцесиею ся сверху покрыл (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 186); Розмаитыи назвиска дх҃а ст҃ого... з вызнанѧ соборꙋ никєйскаго зо всюдоу събравши на то(м) мѣсцоу ꙋказꙋє(т) бг҃осло(в) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 46); Абы таки́мъ жє Діалє́ктомъ (гды правди́воє вызна́н҆є Црк҃вє чита́ти бꙋ́дꙋтъ) зра́жєны и пога́н҆бєны, вѣчнє застава́ли (Київ, 1645 *Собр.* 1 зв. ненум.);

одверте признання: Сповѣдь, то естъ вызнанье предъ іереемъ всѣхъ грѣховъ своихъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 208); вы по́ки на́ свѣтѣ живєтє, нє сподѣва́ючисѧ на змы́шлєный нѣѧкі́йсь огни́стый по смє́рти чи́стєцъ, кото́рый пєвнє ко́ждого ѡмы́литъ тꙋ́тъ єщє за живота прєз҆ вызна(н)є грѣхѡ́въ сво́ихъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); Напоминає́тъ тє́ды ты́мъ Канѡ́номъ вшєлѧ́кꙋю дш҃ꙋ, и и́лє што є́стъ... зло́го выстєрѣга́тисѧ, и за́вшєсѧ до Бг҃а оутѣка́ти... прє́з҆ вызна́ньє грѣхѡ́въ (Київ, 1627 *Тр.* 619).

2. *(письмове або усне свідчення чого-небудь)* визнання: Ино мы выслꙋхавши того их ѡчєвистого вызнанѧ, яко кнѧзєй Чєтвєртєнских, так тєж и тых зємѧн наших..., тоє их вызнанє и ѡныи, вышє мєнєныи кꙋпли єго: Хлапотин и Ставок потвєржаємъ симъ нашим листом, кнѧзю Фєдорꙋ (Краків, 1539 *AS* IV, 213); А для твердости сего моего листу вызнанъя и отправы отданя и внесеня в руки мои всихъ тыхъ речей... печать свою приложилъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 26); я тоє до(б)рово(л)ноє а ꙋстноє вы(з)на(н)є єго в книги за(м)ковыє записа(ти) каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); тоє єго ѡчєвистоє вызна(н)є..., до кни(г) замку житомє(р)ского вписа(ти) вєлєли (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); Запи(с) альбо вызнаня ва(н)цы Хами(л)чя(т) сꙋдѣ пра(в)ного Ланєвы(м) лꙋкачєви и ивановиѡ(д) нєбощика игната ланєва (Одрехова, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4); Христосъ Господь, якъ добрый лѣкаръ, абы его улѣчилъ, зъ однымъ имъ // розмовляетъ и трикротное теплое з него вызнане вытягаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 427-428); Нє то́л҆кѡ абы́с҆мѡ дш҃єю вѣрили, шꙋкає́(т) по на(с) Хс҃: алє и оу́стного вызна́нѧ потрєбꙋє́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 341).

3. *(дотримання того чи іншого віросповідання)* визнання, віровизнання: И з҆єха́вшисѧ ст҃ыи ѡ(т)ци. то́лко ѡ(т) ѻ҃ца призна́ли в вызна́ню вѣры (1509-1633 *Остр.л.* 132); при єдино(и)... апосто(ль)ско(и) цє(р)кви вєдлꙋгъ вы(з)нанѧ вѣри со (в)сѣми... христиѧны стоимо (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1 зв.); подо́бно розꙋмѣєтє, жє то́лко ты́є артикоу́лы та́мъ оуфа́лєно, кото́рыє єстє в҆ своє(м) вы́знанью вѣры, спомѧноу́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.); вызнаньє вѣры, кото́роє тысь са́мъ сплюга́вилъ, са́мъ тє́жъ и ѡчи́сть (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 32); Жа́днымъ спо́собо(м) взрꙋша́ти нє допꙋстимо... вѣры нашєи вызна́ніє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 125); А гди ему [Римскому бискупу] пришло и старожитную вѣру въ визнаню еи и... въ уживаню порушити, вмѣсто звязку сполечности церковной, сталсся нещасливымъ розвязкомъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 716); И на вызна́ню Камєннои вѣры єгѡ, Сн҃ꙋ Бж҃ї́й Црк҃овъ своѝ по всѣ вѣки бꙋ́дꙋєшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 42).

Див. ще **ВЫЗНАВАНЄ.**

Пор. **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАНЫЙ, ВЫЗНАННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Підтвердний. ◇ **вызнаный (вызнанный) лист** *див.* **ЛИСТЪ**[2].

ВЫЗНАНЬЄ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАНЯ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАНѦ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАТИ, ВИЗНАТИ, ВЫЗНАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(признати дійсним)* визнати: Рачей то вызнайте, жесте нѣкоторіе мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ написту якого положили (1603 *Пит.* 19); Таковои в҄ на́шихъ прови(н)циѧхъ, и Церквѧ́хъ пова́жности: яковои (абы́мъ сє нє встыда́лъ пра(в)ды вы́знать) хто́жъ ко́лвєкъ и́нъший (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 3); жа́лѹи же(с) еще... та(к) лѣни́вы(и) кѹ ѡстрости и горѧ́чости набоже(н)ства... тоты... нєдоста(т)ки твои // ...вы(з)навши... постанови... полѣпша́ти живота́ твоего (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 52-53); М(д)рость и́хъ вы́знаютъ лю́дє, и похва́лѹ и́хъ ѡповѣсть цр҃квъ (Київ, 1624 *МІКСВ* 100);

(кого) *(вважати кого-небудь кимсь, за когось)* признати, визнати: ро(т)мистръ ѡный... дивоу́ючи́сѧ твоєй тръпли́вости и ба́ча́чи же ты за нєпріа́тєлѣ, за распе́нны(х) тѧ ѡ(т)ца про́сишъ, тєбє вы́зна(л) за с҃на б҃жого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 306); поставят єго, быле вызнал папежа за голову, хотяй ледво читати будет умѣти (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50).

2. (що, про що) *(офіційно повідомити)* заявити, засвідчити, підтвердити: Тыи два человєки Смѣдинскии на той копє были и вызнали перед стороною, што тыи грани выказили з вѣдомостью всєго сѣла Смѣдинского (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); андреи ись сыно(м) свои(м)... взѧли заплату вы(д) давыда зополную и вызнали то пере(д) право(м) (Одрехова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 14, 14); вси три своякы сами добро-во(л)нє и ѹ(ст)но тыми словы до кни(г) вызнали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 32); людє похожалыє... вы(з)нали, и(ж)... мы всѣ три змови(в)ши ся єсмо и пошли красти, умы(с)лнє (Житомир, 1583 *АЖМУ* 62); Стану(в)ши ѡчевистє пере(д) ѹрядѡ(м) ст҃ою(р)скы(мь)... ива(н) тула и вызна(л) и(ж) ѡ(н) прода(л)... до(м) которы(и) стои(т) межи ива(н)комъ а межи пилипо(м) (Львів, 1598 *Юр.* 18); Прохо(р)... вы́зналъ то, же́ Іѡа(н) Євг҃листа приве́дши до вѣры Хв҃ы мнѡгы(х) в҄ Па́тмѣ ѡ́стровѣ, и ѡ(т)-ходѧчи въ Єфе́съ, оучи́лъ ихъ ты́ми Слѡ́вы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Сы́нѹ мо́и дай хвалѹ г(с)дѹ б҃гѹ Ізра́илєвѹ а вы́знай и повѣдай мнѣ што єсь оучи-ни́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 164).

3. *(одверто признатися в чомусь)* визнати: Якожъ и перевозники, которые... отца владыку Луцкого,... черезъ реку Стыръ провадили, передо мною вознымъ и шляхтою вызнали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 289); пріимѣмо // покаянїє то є(ст) покоутѹ, сповѣ(д) а вы(з)навши и(х) б҃оу и сщ҃е-нїкови, нє чинѣмо(ж) и(х) ю(ж) бо(л)шє (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 66-66 зв.); Папежникъ: Добресь вызналъ о дву персонахъ, але о третей — недосконале (1603 *Пит.* 13); Которі́й вы́знавши грѣхъ сво́й ю́жъ да́лєй нє грѣши́ти, оу олтара нє слѹжи́ти, и в҄ ста́нѣ свѣтском҄ шлюби́лъ жи́ти (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7 зв.); А коли по сєдми лѣтахъ, новходоносо́ръ грѣхи свои пред҄ б҃гомъ вы́зналъ, и на цр(с)тво сє своє за́сь навєрнѹ́лъ... то́лько те́ды со́чиво моче́ноє и то без҄ со́ли яда́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 363 зв.).

4. (що) *(дотриматися того чи іншого віросповідання)* визнати: Ты єси пе́тръ, и на се́мъ ка́мєни збѹдоую цр҃ковъ мою, на то(м) ка́мєни розѹмѣти ма́-ємо, кото́рыє вы́зналъ пєтръ ст҃ый, ты єси с҃нъ б҃га жива́го (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 98); А протожъ вызнай ты свою вѣру, якъ вызнаваешъ? (1603 *Пит.* 12); И гды станетъ на правахъ церковнихъ всѣхъ первихъ, новотнинъ ся зречетъ а всю первую старожитность церкви заходной привернетъ и вѣру заровно зъ патриархами визнаетъ, до сполечности оного своей приймутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718);

(кого, що) *(вірити в божества)* визнати: прєто єго называє(т) пе(р)вовза(н)нымь, и(ж) пана своєго а збавитєлѧ нашего вы(з)на(л) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103); Кто́сѧ... встыда́єт҄ в҄... Х҃а вѣрити, и Б҃гомъ єго... вы́знати соро́мѣєт҄сѧ,... тогѡ и Г҃ь завсты́-дит҄сѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 135).

Див. ще **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАЧАТИ *дієсл. недок. (показувати знаком)* визначати: а хр(с)тіѧ́нє... ге́рбъ х(с)въ прина́(в)ши, на кото́ро(м) бы́ли прибиты но́ги єго, о́номѹ сѧ кла́нѧю(т)... и проти(в) вса́кои нєпра́вды о́ного оужива́ю(т) кладѹчи на со́бѣ и вызнача́ючи што Христосъ оучинилъ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 80).

ВЫЗНАЧЕНЫЙ *дієприкм.* Представлений, переданий: яко ты(ж) ѡныи страшныи вырокы вышли на тыи которїи бы в҄зго(р)дѣвши наукою х҃а... а за сєгосвѣ(т)ны(м) // мєш҄канїємь ѡ(т)далилибы сѧ в мысли свои ѡ то(м) на(м) найбо(л)шє пи(с)ма

страшныи ѡставлєны и прє(з) пр(о)рквы вы(з)начєны (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 205 зв.-206).

ВЫЗОВКА *ж.* Виклик: Мы отъ васъ туюжъ вызовокъ на диспутацію докуку терпимо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 918).

ВЫЗУВАТИ, ВИЗУВАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого, що з чого) Позбуватися, позбавлятися (чого); відбирати, віднімати (що): ѡчи єй ѡты(и)моуєшъ,... и живо(т) вырываєшъ // заслѣплаєшъ єй з ла́ски бж҇еи и цно(т) вызоуваєшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.-177); Папежове... // себе самихъ и ввесь костелъ... што-день обтяжали и обтяжаютъ, презъ што и зъ шаты каѳолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызуваютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787-788); Той унѣи творцы нѣякіесь вызуиты, которые людей з розуму вызуваютъ и сами с крыжаковъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19); Та́ѧ ла́комцѡ(в) прокла́таѧ офѣра, сирѡтъ и вдѡвъ кри́вдитъ: та́ѧ оубо́гихъ сѹсѣдѡвъ зъ маєтности вызѹваєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); то́й Зиза́ній шата́нскій слѹга, визѹваєтъ Сп҇а Бж҇іѧ с правди́вогѡ бо(з)тва, по аріа́нскѹ, и Дх҇а с(т): ѡ(т)далѧєтъ ѡ(т) нє́гѡ на вѣки (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУТИТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУВАТИСЕ *дієсл. недок.* **1.** *Перен.* (з кого, з чого) *(відмовлятися від чого-небудь)* зрікатися (чого): Абы тє́ды овои, кото́рою сѧ чл҇вкъ з чл҇вка вызѹваєтъ, спро́сности пога(н)ски(х) ѡныхъ на́родѡвъ выборнѣйшіи лю́дє были оушли, нє зна́ючи Бг҇а (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Якожъ все право мое купное вечистое, которое мне на тотъ вышъ помененый пляцъ в месте Луцкомъ, ...до рукъ ихъ отдавши, з оного се самъ с потомками моими вечне... вызуваю (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 514);

(втрачати що-небудь) позбуватися, збуватися: И якъ оужъ тѣснымъ яки́мъ мѣсцємъ пєрєсмыка́ючисѧ, здира́єтъ зъ сєбє старѹю лѹскѹ: такъ и мы Хрїстїа́нє, тѣсно́ю доро́гою хо́дачи, зъ звєтша́лого чловѣка вызѹва́тисѧ ма́ємо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340).

2. *Перен.* (з чого) Звільнятися, визволятися: нє тєлє́сного позвѣрхного ѡдѣнѧ збыва́єтъ росп҇ѹстникъ, алє зъ Бж(с)твє́ннoѣ ша́ты... вызѹва́єтъсѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 622).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВЫЗУТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУИТА *ч.* (*стп.* jezuita) *(перифраза від єзуита)* єзуїт: теперь не познаешь который вызуита, а который манѣта (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ВЫЗУИТЪ, ЄЗУИТА.**

ВЫЗУИТСКИЙ *прикм. (перифраза від єзуитский)* єзуїтський: И нынѣ род поповский, плебанский, вызѹитский и чернечий тож чинит и радит (поч. XVII ст. *Вол.В.* 97).

Див. ще **ЄЗУИТСКИЙ.**

ВЫЗУИТЪ, ВИЗУИТЪ *ч.* Те саме, що **вызуита:** Дай боже, абы богъ так ѹслышал рѹс,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все, котрый вѣрѹ кгвалтит; также и вызѹитов, порадников его на тое злое (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); Рим и полска, и их бѣскѹпи, и визѹити,...маетности людския хватают (Там же, 77); Той унѣи творцы нѣякіесь вызуиты, которые людей з розуму вызуваютъ и сами с крыжаковъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ЄЗУИТЪ.**

ВЫЗУТИ, ВИЗУТИ *дієсл. док.* **1.** *Перен.* (що з чого) Зняти, вилучити: Бывши отступникове презъ св. отцевъ собору Карѳагінского ухвалу зъ апеляціи овшеки визути, предся похутныватютъ собѣ и, "якъ мухи зъ окропу, отрясуются" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 609).

2. *Перен.* (кого з чого) Позбавити (кого чого), відсторонити (кого від чого): Папежове... // ...зъ шаты каѳолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызуваютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787- 788); Проси́можъ и мы Бг҇а абы на́съ ѡ(д) сєго ча́сѹ, вы́зѹвши зъ старо́го чл҇вка ѡболо́къ въ но́вого Хр҇а, якобысмы за спра́вою єго, — въ найвы(ш)шомъ поко́ю ра́достно жили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 119); Пыха на́старшого Аггєла зъ нб҇а ски́нѹла... а хлю́ба напєрєднѣйшого Законоучи́тєлѧ зъ справєдли́вости за́коннoѣ вызѹла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

3. *Перен.* (чого) Позбутися, зректися (чого): Ово каждая нацыя отъ своего першего албо старшего, который нерадъ блюзнѣрства въ нихъ вкоренилъ, и съ церковю Каѳолическою розлучилъ, и справед-

ливого имени християнскаго вызулъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 53).

◊ **зъ розуму вызути** — обманути, обдурити: але мудро научивши,... же не тылко маетность, албо гроши якіи панъ дастъ, але такъ зъ розуму вызуютъ, же и себе самого и з жоною радъ бы далъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 20).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУТИСЯ, ВЫЗУТИСЕ, ВЫЗУТИСА, ВЫЗУТЬСА *дієсл. док.* **1.** Роздягнутися: Хто̂ са (мовєчы) до фїлозо̂фїи (то є̂стъ до̂ Бга..., а Бгъ на(и)выш'шею є̂стъ мȣдростїю) оуда̂ть хо̂чєтъ, с тѣла того зе̂много и̂лє ре̂чъ мо̂жна, якъ з' сȣкни вызȣт'са (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2 ненум.).

2. *Перен.* (з чого) Позбавитися, позбутися (чого): Радко Долгий и Калишъ Играшъченя зъ отцемъ своимъ, выкотцы будучи, видячи учинокъ у выкоченъю своемъ, которого не переставаючи, але его скуткомъ выполняючи,... //...и далей мыслячи, яко бы тотъ учинокъ зъ себе зложити и съ того се вызути могли, закликали кгвалту на все село (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 356-357); нє ра̂чєй ли з дωбръ и ма̂єтностїй, з здоро(в)а и з живота вы̂зȣтиса допȣстити, нале̂жало, нѣжли з цнωтъ вы̂зȣтыми зоста̂вши, позна̂ного Бга ω(т)страда̂ти (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); чємȣ має(т)ности(и), з кото̂рыхєсь са в'стȣпȣючи до за̂конȣ вы̂зȣлъ, зно̂вȣ до се̂бє потага̂єшъ (серед. XVII ст. *Кас.* 114 зв.);

(чого) втратити (що), зректися, збутися (чого): а такъ се самъ съ тое владзы, которая ему первей служила, вызулъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 513); Про̂тожъ я̂ко намо̂въ тыхъ ω(т)правова̂на... о̂номȣ и с подозре̂ными това̂ришми єго позвола̂ти нє мо̂жємо, і вла̂сти єго с кото̂рой са вжє пристанье(м) до обчой звѣрхности са̂мъ вы̂зулъ, на то̂мъ сыно̂дѣ по(д)лѣга̂ти нє хо̂чємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 13); Алє и самыи Ра̂ды Збави̂тєлєвы вы̂плънити оусилȣютъ, то̂ єстъ, зо всєго̂ са вы̂зȣвши,... на Па(н)скȣю Вєчє̂рȣ идȣтъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 285).

3. *Перен.* (з чого) Покинути (що): Дла того, и(ж) кр(с)тъ хвъ, на рамо вза(л) и з' ми̂ра вызу(л)са (1596 *Виш.Кн.* 228 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУТЫЙ, ВЫЗУТЪ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** *Перен.* (з чого) Позбавлений (чого): нє ра̂чєй ли з дωбръ и ма̂єтностїй, з здоро(в)а и з живота вы̂зȣтиса допȣсти̂ти нале̂жало, нѣжли з цнωтъ вы̂зȣтыми зоста̂вши, позна̂ного Бга ω(т)страда̂ти (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Чого̂ са боа̂тъ дїа̂воли!... Бєз' вонтпе̂на Крєста Хва, кото̂рымъ звѣтажєны сȣтъ, кото̂рымъ вы̂зȣты сȣтъ з' Кнажатства своє̂го, и з' вла̂дзы (Київ, 1632 *МІКСВ* 275); Кр(с)то̂мъ Хвымъ, з' вла̂дзы ста̂лъ са вы̂зȣтъ, зве̂ржєнъ, и зголдо̂ванъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 771).

2. *Перен.* Вигнаний: кото̂рыѣ... з' ω(т)чи̂зны своє̂ѣ вы̂зȣты,... в' опанова̂(н)ю Пога(н)ского окрȣтника, и в' нєво̂ли нєдзȣют' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 257).

ВЫЗЪНАНЪЄ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗЫВАНЄ, ВЫЗЫВАНЬЄ *с.* **1.** Виклик: А и службѣ тежъ земской оное вызыванье [з Литвы] не єстъ на помочи (1538 *АЮЗР* I, 93).

2. Обзивання: Нє млтвы за ȣмрлого, алє піатыки, вызыва̂на, поєди(н)ки, забїа̂на Тако̂є и(х) набожєнство є(ст) проклатоє (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

Пор. **ВЫЗЫВАТИ.**

ВЫЗЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Визивати, викликати: смо̂къ... тєпє(р) зно̂вȣ шалѣєтъ... ричи(т), ахєро̂нта прєпа̂сного з' пєке̂лного вызыва̂єтъ флєкгєто̂нтȣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 42); Теды и на нихъ, яко законъниковъ и духовных,... словы оболживыми посоромотивъши и брони подобывавъши, вышедши з школы, на цвинтар вызывали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594);

2. (кого) *(називати образливими словами)* обзивати, прозивати: И я̂къ бы вызыва̂ючи и дра̂жначи сєбє; са̂мъ з' собо̂ю в' тыи слова мо̂вилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 9).

3. (кого) *(пропонувати взяти участь у чомунебудь)* викликати, визивати: Кгды кого вызовоуть [до Польски], тотъ вжо оного году за недостаткомъ своимъ не можетъ быти... годнымъ ку послузѣ земской (1538 *АЮЗР* I, 93); И дивуюся тому не по малу, яко смеетъ Ѳилялетъ иначей тую справу до людей удавати, поведаючи: же его шановано, на дыспутацыю вызывано (Вільна, 1599 *Ант.* 891).

ВЫЗЫВАТИСЯ *дієсл. недок. (бути викликаним)* викликатися: Яко бы ни для которое инъшоє

причины подданыє вашоє милости зъ великого князства не вызывалися до Польски (1538 *АЮЗР* I, 93).

ВЫЗЫЧАТИ *дієсл. недок.* Визичати, позичати: Жо(л)нѣрє до Кїєва прїихали с ти(м) и(н)тє(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м) во вши(т)кой вкраинѣ рꙋ(с) выстинали ажъ до Москвы: а ω(т)-ко(л) бы то вѣдомо сами по(д) ча(с) вызычали по(д) добрꙋю мисль (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

ВЫИГРАВАНЬЄ *с. (здобування перемоги)* вигравання: Звѣтáз'ства и выигравáньє бѝтвъ на(д) нéпрїятєльми тогды тобѣ дáстъ бг҃ъ, кг(д)ы ты бѝтвы и звѣта(з)ства ωдéржишъ на(д) пожа(д)лѝвостьми (Острог, 1614 *Тест.* 141).

Див. ще **ВЫГРАНЄ, ВЫИГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАВАТИ.**

ВЫИГРАВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(здобувати перемогу)* вигравати: та(к)жє и Дѣд'... щаслѝвє поєди(н)ки В мо(с)к: вы(и)грава(л) при ώчах' Крꙋлѧ Стєфáна Батóрогω (Чернігів, 1646 *Перло* 4 ненум.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРАНЄ, ВЫЙГРАНЬЄ *с.* Те саме, що **выигpаваньє:** кгды(ж) то є(ст) нáйпєвнѣйшєє звѣтѧ(з)тво, и вы́игра(н)є плáцꙋ абы нє бы́ти звѣтѧжóномꙋ нє ты(л)ко оутрачє(н)єм' маé(т)ности, що є(ст) бáр'зо малова(ж)наѧ, а ѝлє длѧ бг҃а. алє анѣ в'шєлáки(х) спóсобо(в) моýками, анѣ тою самóю на(и)срокгъшєю... смр҃тью (Дермань, 1604 *Охт.* 11); Звѣтáз'ствомъ нéпрїѧтєлїй, абы́сьсѧ нє по(д)носѝлъ нѣкг(д)ы. анѣ собѣ похвáлꙋ привлащáти прáгнь в выйгранью битвъ (Острог, 1614 *Тест.* 180).

Див. ще **ВЫГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАТИ.**

ВЫИГРАНЫЙ, ВИИГРАНЫЙ, ВЫЙГРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виграний: прéто нє нáзбыть сѧ по(д)носи, абысь бáрзѣй нє оупáлъ, нáвє(т) анѣ вы́йграны(х) бѝтвъ звѣтѧ(з)ства нѣкг(д)ы собѣ нє привлащáй (Острог, 1614 *Тест.* 180); а ώнаѧ црк҃въ ...съ áг҃глы триоу(м)фꙋють, по вы́игранои бѝтвѣ своéи и з' звѣтѧзтва своéго, котѣроє ωдéржали надъ шатано(м) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 45 зв.); Вѣчный то покóй и Рáдость нáша, якω бѝтва вáша вѝйграна, а Мóцъ чартώвскаѧ потóптана (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.); Брáтьѧ тéды я́кω по вы́йграной бѝтвѣ сѣли и éли с пóмсты сє над' брáтомъ вєсєлѧ́чи (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.);

у знач. ім. ж. р. **выиграная** — перемога: А с кимжесь то ты дыспутовалъ, поневажъ нашы тамъ не были, а штожь то ты тамъ за трыумфъ з выйграное строишъ? (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 275); **мѣти выйграную** — здобути перемогу: Бывáєтъ тéжъ тóє, жє дрꙋгїй нє длѧ того, абы мѣлъ справєдлѝвє вы́йгранꙋю, алє жєбы сéрца собѣ нє псова(л), голосно выкрикáєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.).

Див. ще **ВЫГРАНЫЙ.**

ВЫИГРАТИ, ВИИГРАТИ, ВЫЙГРАТИ *дієсл. док.* (що) *(добитися перемоги, позитивного результату в чому-небудь)* виграти: То-смы... за ласкою Божєю выиграли над нєприѧтєлєм битвꙋ (1567 *AS* VII, 201); другий разъ о пограбенье пети сотъ золотыхъ чирвоныхъ, за // што ничого не взявъши, кромъ вшелякое прозбы, выйгравши присегу, зъ оное выпустилъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 417-418); жáдєнъ рѝцєръ кг(д)ы с плáцꙋ зъéдє(т), поро(з)єха(в)сѧ кгмѣнꙋ, вы́йграти корóны ю(ж) нє мóжє(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); А и(ж) ты́и во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многиє сѧ звитѧ(з)ства в'спомóглъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРЫВАТИ *дієсл. недок. (добиватися позитивного результату)* вигравати: на оныхъ вольныхъ соборахъ вселенскихъ, а при нихъ и поместныхъ меншихъ схожаючихся, хто вытрывалъ, // выигрывалъ и на власномъ своемъ, а не чужомъ грунтѣ зосталъ (1626 *Кир.Н.* 25-26).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ.**

ВЫИДѢНЬЄ *с. (проникнення в середину чого-небудь)* входження, вхід: жидовѣ... коли принѧ(л) законъ тѣ(ж) выидѣньє во зємлю ωбєтованоую. Занꙋжь ωлижь тогды вкоусили ω(т) зємны(х) плодовъ пшєници и вина (1489 *Чет.* 210 зв.).

Див. ще **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИЗДЪ *див.* **ВЫЄЗДЪ.**

ВЫИМОК, ВЫЄМОКЪ *ч.* Частка здобутого, захопленого: А што дей тежъ козаки тамъ добудутъ, ино, дей здавна некоторый выимок старосте даивали (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 10); К тому штобы еси увъ иншыхъ речахъ, яко у добыткахъ татарскихъ и выемкахъ и в той корчме местской,... по старому ихъ заховалъ (1583 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЫИСКАНЄ, ВЫЙСКАНЄ, ВЫЙСКАННЄ *с.* Відшукання: кнзъ // а(н)дрє(и)... та(к) тє(ж) для вы(и)ска(н)я то(г) хло(п)ца своего абы мо(г) мє(т) вєдомо(ст) ѡ(т) нє(г) ѡ ты(х) ма(м)рамє(х) ѡ пє(р)стє(н)кȣ и ѡ ло(ж)ка(х) где ѡ(н) тыє речи подє(л) (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 52-53); Такъ дей я для выйскання его [выростка] самого и тое маетности через него ускоженое, слугу моего до Литвы и до пана митрополита посылалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 120); которые [подданые], еще здалека мне обачивши, назадъ заразомъ вернули и о выйскане маетности своее, черезъ того урядника Ивачковского,... побраное, просили (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 276).

Пор. **ВЫИСКАТИ.**

ВЫИСКАТИ, ВЫСКАТИ *дієсл. док.* **1.** (що, чого) Відшукати, виявити, знайти: нижли того листу заставного небожчицы Полагъи Брусиловское выискати и отдати пану Яцку Бутовичу есьмо не могли: про то симъ листомъ нашимъ теперешнимъ тотъ листъ заставный небожчицы Полагъи Брусиловское уморяемъ (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); также дворъ епископіи выискавши въ замку Луцкомъ направилъ не однимъ деревомъ, але и муромъ (Краків, 1595 *АСД* I, 199); скоро толко ваша милость поедетъ, теды тые речы всѣ ошуканые быти могутъ и власне выисканы презъ мене будутъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 460); тогды тепер ведлугросправы и угоди, Яцко мает ниву ему выискати, што продали на хлѣбъ (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 26).

2. (що, чого) Домогтися, добитися, здобути: Я Михайло...// дєржалъ єсми ѡтъ колькадесѧть летъ сȣпокойнє, гдєжъ шȣрѧ мои... в мєнє жаднымъ правомъ тоє части нє выискали и николи ѡ то со мною в правє нє стоѧли (Мирків, 1539 *AS* IV, 191-192); єсли бы тыє имє(н)я мєли по(д) єго мл(с)тю па(н) я(р)моли(н)скии правомъ выіска(ти) то(г)ды мє(л) ѡтє(ц) мо(и)... напроти(в)ко ты(х) имєнє(и) та(к) доброє имє(н)є поступи(ти) которое бы за то стояло (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23); А где бых я... сего постановеня..., выдержати не хотѣл, того имѣня своего Шелвова... отъ кнегини Збаразской працою своею не окупил и окупити и выискати не хотѣл,... тогды буду повиненъ на его кролевскую милост заруки заплатити пятсот коп грошей (Баїв, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 291).

Див. ще **ВЫИСКИВАТИ.**

ВЫИСКАТИСѦ *дієсл. док.* Відшукатися, віднайтися, знайтися: єсмо тобє дали тоє имєньє дєржати до тых часовъ, поки близкии сѧ выищȣть, //а такъ намъ нє льзє никого ѡт имєнєй, близкостєй ѡтдалѧти (Неполомичі, 1527 *AS* III, 315-316).

ВЫИСКИВАТИ, ВЫСКИВАТИ *дієсл. недок.* (що, що в кого, що з чого) Домагатися, добиватися (чого); відбирати (що): по смє(р)ти ѡ(т)ца моєго... па(н) я(р)моли(н)ски(и) за правомъ слу(ш)нымъ имє(н)я семєно(в) гулє(в)цы... в пана дя(т)ка моєго выскива(ли) (!) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23 зв.); И сесь грабежъ, котораго доходити и выискивати, водле часу и потребы своее, маютъ (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/I, 35); И што сѧ дотычєт имєнѧ моєго, Лȣшнєва,... и ѡ то Их Милость пановє ѡпєкȣнов, в нєго правом выискивати мают (Камінь, 1571 *AS* VII, 386); Замѣнъ и селъ зъ приселки фольварки по два кроть зъ рукъ непріятельскихъ выискиваючи, кошты не малые вѣдучи, на права накладаючи,... церковъ... // ...будовалъ (Краків, 1595 *АСД* I, 198-199).

Див. ще **ВЫИСКАТИ.**

ВЫИСТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИСТИТИСЕ *дієсл. док.* (кому в чому) Здати звіт, розрахуватися (кому з чого, про що): и роби(л) дє(и) попє(л) в лєсє(х) ты(х) за которыє я самъ и пєпє(в)щи(з)нȣ поплати(л) с котороє сȣмы пнзє(и) нє вы(и)сти(л) ми сє згола ни (в) чом в роботє своє(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 37).

ВЫИСТЪЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИХАТИ *див.* **ВЫЄХАТИ.**

ВЫСКАТИ *див.* **ВЫИСКАТИ.**

ВЫСКИВАТИ *див.* **ВЫИСКИВАТИ.**

ВЫЙМАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(витягати, діставати)* виймати: то(т) каме(н) вымиає(м) и(з) главы летащи(х) змієвъ (XVI ст. *Травн.* 509); *Образно:* то сꙋ(т) тыи которїи слыша(т) слово бж҃їє. а пото(м) прїходи(т) дїаво(л) выймає(т) сло(в) бж҃їє ѡ(т) ср(д)ца и(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 204).

2. (що) *(привласнювати)* забирати: а єстлибых я... або сын мой... мѣлибыхмо тыи имена з рꙋкъ єє выймати... и шкодꙋ и перєказꙋ в том єй делати... тогды хто з нас то вчинит... маєт пєрвєй заплатити ...королю... двѣстє рꙋблей грошєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307).

3. Повертати, сплачувати: Єстли бы хто стрє(л)цо(в) посла(л) в чꙋжую [землю] або са(м) ꙋкра(д)комъ звєръ поби(л), тогды... колко звєрꙋ вбито, тако вы(и)має(т) за ко(ж)доє звєря (1566 *ВЛС* 85 зв.).

4. *(у формі дієприслівника, у знач. прийменника)* за винятком (чого), виключаючи (що): Тежъ имъ съ урядникомъ... у подводу не казалъ ходити, и коней его не стеречи, и въ дворѣ нашомъ Волковыйскомъ сторожы мѣти, выймаючи свой прїѣздъ господарскій (Краків, 1507 *АЗР* II, 11).

Див. ще **ВЫЙМОВАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.**

ВЫЙМОВАНЄ *с.* Вилучення, забирання: Принємъши... того замкꙋ Володовского в той сꙋмє... кромѣ каждоє перєказы и выймована з моцы ѿт ихъ милости брати... нє маючи (Володимир, 1555 *AS* VI, 19); Слꙋшность тєжъ само́а нєпозволѧ́єтъ, оуважа́ючи и́жъ то сѧ мѧ́єтъ положи́ти на то́мъ мѣстцꙋ в҆ Проскоми́дїи,... а́лє жє въ Проскоми́дїи а́лбо в҆ Литꙋргїа́лнωмъ приготова́ню, мєнови́тє в҆ выймова́ню Ча́стки Пр(с)то́єБц҃ы, и Дєвѧти Чи́нωвъ, нє и́ншый интє́нцыи скꙋтокъ єстъ, то́лкω взыва(н)є и Мл҃твы чини́ти до ст҃ыхъ Бж҃їихъ (Київ, 1639 *МІКСВ* 217).

Пор. **ВЫЙМОВАТИ.**

ВЫЙМОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, що з чого) *(діставати)* виймати: поживе́на потрєба згондъ шꙋкати вѣдаєшъ всѣхъ рєчий быти дорого(ст), єдно з дрꙋгого выймовати потре́ба (к. XVI ст. *Розм.* 29); И мы Россове, если для наукъ въ краи Нѣмецкіи удаемося,... зъ ростропностю // еднакъ сметье отметуемо, а зерно беремо, уголе зоставуемо, а золото выймуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 900-901). в҆ки́нєный в҆ ого́нь ка́мєнь, по ма́ломъ ча́сѣ выймꙋєшъ ва́пномъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330); Избавлѧ́ю: Выбавлѧ́ю, выймꙋю (1627 *ЛБ* 45);

(з певною метою, для використання) виймати: на которую то службу божественную... назначаю золотых полтораста до скринки на то прыготованное...в кождую пятницу были повинни выймовати по тры золотых полскихъ, то ест: на проскуры, вино, ладанъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 746);

(забираючи якусь частину з чогось) вилучати; віднімати, відбирати: теды я,... // ...оную друкарню..., зо всим на все,... цале и зуполне, ничого з нее не выймуючи, на церковъ... Братства Луцъкого ...даю, дарую (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА* I-1, 65-66); єсли хто такові́є ска́рбы на кгрꙋ҆нтє вла́сномъ з҆найдєть, привлаща́ти собє всє́ мо́жєть, єсли на чꙋжо́мъ полови́цꙋ, єсли за во́лєю того пана чи(и) кгрꙋ҆нтъ єстъ выймꙋєтъ, єсли за́сь бє(з) вѣдомо́сти єго бєрє́ть, всє тра́титъ (Львів, 1645 *О тайн.* 105).

2. (що на кого, що кому, що з чого) *(забирати, привласнювати)* віднімати, відіймати: А мы нє маємъ... того имє(н)я в нєго ѡкупати и з ру(к) єго вы(и)мова(ти) поки ѡ(н) пє(р)вши(и) испустъ з ставо(в) того имє(н)я возмє(т) (поч. XVI ст *Арх.Р.* фотокоп. 71); котороє жъ мыто мы и тєпєръ на сєбє выймꙋємъ и нашомꙋ пожиткꙋ зоставꙋємъ (Краків, 1531 *AS* III, 389); А мы тоє коморы мы(т)ноє Дубровицкоє ѡ(т) нєго... з ру(к) брати ани з дє(р)жа(н)я єго вы(и)мовати нє маємъ (Луцьк, 1561 *ТУ* 95); чєрнцовъ и поповъ с того мана(с)тыра бєрꙋчи и(х) вєзєнье(м) всилуєть и то(т) мана(с)ты(р) з моцы и владзы вашого благовѣрыя вы(и)мꙋєть и собѣ єго прывлащаєть (Новогородок, 1589 *ЛСБ* 123).

3. (кого) *(наголошуючи на чомусь)* виділяти (кого), вказувати (на кого): учитель церковный... учителскою владзою вырокъ чинячи, выразне особу Петрову выймуетъ и мовитъ, же не на Петрѣ збудована естъ церковъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 343).

4. (кого) Визволяти, звільняти: И съ тивунскихъ рукъ тымъ то листомъ нашимъ ихъ выймꙋємъ

вѣчно (1503 *АЗР* I, 355). Законъ бовѣмъ ласки не выймуетъ насъ отъ владзы и подачокъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 926).

5. (що) *(робити випис з чогось)* виписувати: А иж тые листы, на вено дочки моее зошлое належачие, в книги земские... есть уписаны, чого с книгъ выимовати вже нѣльзя (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 277).

6. *(у формі дієприслівника, у знач. прийменника)* за винятком (кого, чого), виключаючи (що): я с тых всих именей моихъ ѡтчистыхъ и матєристыхъ, ...выймꙋючи третью часть, то єст замокъ мой Горꙋховъ,... по моємъ животє даю и дарꙋю (Конюхи, 1545 *AS* IV, 430); я... малжо(н)цє моє(и)..., записа(л) єсми тую суму пнзє(и) совито... вы(и)муючи с того запису моєго рыштунокъ воє(н)ны(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); И єжели тыи Дѣ́ватъ // Частѡкъ выймꙋючи выражаємѡ Дѣ́вать Хѡрѡвъ Агглскихъ, взываючи сты(х) Бжїихъ (Київ, 1639 *МІКСБ* 217-218);

(із запереченням) (без винятку) не виключаючи: А маєть ѡн тот замокъ... (держати)... посполите // со всим правомъ и панствомъ и со всєю власностю, жадного кꙋса нє выймꙋючи (Берестя, 1508 *AS* III, 56-57); А єсли быхъ я са(м)... при животє моємъ якими(ж) колвєкъ причина(ми), бу(д) чєрєзъ себє, бу(д) тє(ж) чєрє(з) кого(ж) колвє(к), нє вы(и)муючи с то(г)[о] [та]к жоны..., кровны(х)..., яко тє(ж) и людє(и) ѡбчихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); По смє(р)ти моє(и)... быдє(л)... стада... конє(и) є(з)дны(х)... и маєтъности рꙋхомоє вшелякоє жа(д)ноє згола нє вы(и)мꙋючы зостало має(т) все ѡсєгнꙋвши дє(р)жати (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 181).

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.**

ВЫЙМОВАТИСА *дієсл. недок. (витягатися, виволікатися звідки-небудь)* вийматися: для тогѡ постановили Бгонѡснїи Ѡ(т)ци Дхомъ с(т): абы Ча(ст)ки, въ чє(ст) и памат Стыхъ Бжїихъ, по нихъ за живыхъ и оумерлыхъ выймовалиса (Київ, 1639 *МІКСВ* 218).

ВЫЙНАЙДОВАТИ *див.* **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫЙСТЄ, ВЫЙСТЯ, ВЫИСТЄ, ВЫИСТЪЄ, ВЫИТЄ, ВЫИТЇЄ, ВЫИШТЪЄ, ВЫЙТЄ, ВЫЙШТЄ, ВЫСТЄ, ВЫСТЬЄ, ВЫСТА, ВЫШТЄ, ВЫШТЪЄ, ВЫШТЬЄ, ВЫШЪТЬЄ, ВЫШЬТЬЄ *с.* (*стп.* wyjścіe) **1.** *(вибуття звідки-небудь, залишення чогось)* вихід: по вы(и)стью кнзя булыги с тоє светлицы по(д)ня(л) єсми... пана кєлємєнта // ѡкру(т)нє зранєно(г)... и по ба(л)бєра по(с)лали єсмо (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31-32); до посторо́нныхъ соу́дѡвъ нєхай нє боу́доу(т) потагани, ани до выйта изъ єпархїй, з мѣсца, и(з) крайны въ которой мє(ш)каю(т), примушани (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 136 зв.); Вєсє́лоє вы(с)та ча́сто смꙋ(т)ноє вє(р)тана ро́ди(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Исхо́дъ: Вы́стьє, выхоже́ньє (1627 *ЛБ* 51); на кожды(и) рокъ... обходи́ли Жидо́вє: свато Па́схи; на пама(т)кꙋ вы́ста... зъ нєволѣ Єгипєтскоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 320);

(покинення чогось) розстання, розлучення: а ѡноє тѣло драгоє скоро по выитїи дши прєбл(с)вєнной оучинило са є(ст) вє(л)ми тѣло бѣло яко свѣ(т) (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 15 зв.); его [Лазаря] душа заразомъ по выштью съ тѣла презъ ангелы на лоно Авраамле была несена (1603 *Пит.* 61); якъ за зáстъємъ // сло́нца ставáєтса днєви но́чъ, та́къ за вы́стъємъ дши ставаєтса тѣлꙋ смє́рть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 9 зв.-10); тогды [людє] слꙋшнє похвалаютъ ю, Дшꙋ справєдли́вого, во вра́тѣхъ, по(д) ча́съ вы́ста зъ тѣла прє(з) смє́ртъ, дѣла єа, оучи́нкы побо́жныи (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3).

2. *(про час, термін і т. ін.)* закінчення: а такъ по выйшти ѡныхъ роковъ казалъ єсми єго в тоє имєньє в той сꙋмє ꙋвазать (Краків, 1538 *AS* IV, 154); за которы(м) позвомъ подлугъ вышьтьа лимитацыє головноє волы(н)ское припадає(т) ми рокъ на пє(р)ши(и) второкъ по свєтомъ Ма(р)тинє (Чорна, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 121); має(т)... па(н) по(д)комори(и) ...ѡноє имє(н)є... до зꙋпо(л)ного вы(ит)я пя(ти)дєса(т) лѣ(т) споко(и)нє дє(р)жати и ꙋживати (1588 *ЛСБ* 98); А уховай Боже, подъ часъ выштa аренды, смерти на отца владыку, тогды арендаръ тыхъ добръ маеть онеежъ добра до часу певного,... держати (Краків, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 459); А єсли бы(с)мы ся до того часу нє погодили тєды за вышътьємъ такоє лимѣтацыє вышємѣнова(н)ноє має(м) мє(ти) в то(и) справє таки(и) ро(к) зо всѣми єє по(с)тꙋпками (Острог, 1596 *ЛСБ* 307, 1); которꙋю

то квитанцию мою… я… пере(д) вы(и)сте(мъ) дво(х) неде(л) в кгроде житоми(р)ско(мъ) при(з)на(т) маю (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 12); А маєтно(ст) тую заразъ по вы(ст)ю Аре(н)ды… пустити повине(н) будȣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106); су(д)… трыбуна(л)ски(и)… по та(м)то(м) декрєте на(и)пєрьве(и) по выстю шести неде(л) до суженя прыпадаючи(х) на которы(х) и ро́къ сторона(м) ѡбо(м)… зложи(л) и захова(л) (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 126).

3. *(поява з друку)* вихід: зычачи дла (!) наȣки ро(з)шире(н)я межи народо(м) нашимъ та(м)ты(х) книгъ бесѣ(д) апосто(л)ски(х), яко на(и)прȣже(и)шого з дрȣкȣ вы(и)стя поверило(м) за жада(н)є(м)… че(р)нцовъ… на него сȣмы взяти позволивши (Вишнівець, 1614 *ЛСБ* 454, 1).

4. Вхід: вѡ(й)тȣ и присяжникѡ(м) за вы(и)стя ȣрядȣ в дѡмъ янего Афендика и малженъки его и за ѡ(т)даньє стопніовъ правны(х)… то все давалося презъ пн҃а ґабрыєле лангига все(г) зло(т) 4 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4).

Див. ще **ВЫИДѢНЬЄ.**

Пор. **ВЫЙТИ.**

ВЫЙТИ, ВИЙТИ, ВЫИТИ, ВЫЙТЫ, ВУЙТИ *дієсл. док.* **1.** *(покинути місце знаходження, межі чого-небудь)* вийти, вибратися: снѣгъ вы́палъ та(к) вели́кїи. же ни(х)то не мо́гъ с хоро(м). сирѣ(ч) з҄ домȣ вы́йти не проки́давши лопа́тою (1509-1633 *Остр.л.* 130); да є(ст)… богданȣ воеводи… безпечне и бе(з) жа(д)нои шкоды выити из земль королѣ полского (Ясси, 1510 *Cost.DB* 473); тогды рече(т) наврьноуса до домоу моего ѡ(т) которого есми вышоль (1556-1561 *ПЄ* 59); а вышо(в)ши з лѣса поле(м) до границѣ и копцо(в)… дорожкою черєз҄ дорогȣ до лвова идȣчѡю (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); кгды выйдȣ з покою чого прагнешъ (к. XVI ст. *Розм.* 45 зв.); И вы́шедши з не́го оукло́нъ мȣ вчини́ли (Львів, 1616 *Бер.В.* 75); такъ ся еднакъ пянимъ быти указалъ, яко бы и зъ покою Богуринского выйти не змоглъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1061); якъ зоста́влю смродли́вое мое мешкан҄е…; якъ вы́йдȣ з҄ земли египскои (Вільна, 1627 *Дух.б.* 226); целый тыжень около села стояли, где жадъною мерою з села выйты жаденъ хлопокъ не могъ (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); лаза́рю чого мешка́ешъ та(м). стара́йсѧ ско́ро вонъ вы́йти из҄ гро́ба (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 53 зв.); А ты́и всѣ грѣшныци, въскреснȣтъ и вийдȣтъ из гробѡ́въ свои́хъ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.); Козаки вышодши з запорожа…, поты(м) зобравшися почалисѧ купити зевсю(д) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); сыно́ве Іа́коковы вы́шедши з мѣста, вы́били все егѡ во́иско (серед. XVII ст. *Хрон.* 59);

(вибути з одного місця, щоб появитися в іншому) вийти: а маютъ каноники тыхъ всихъ свѣдковъ своихъ, которыи будуть живы…, кромъ тыхъ, которые бы померли або гдѣ за границу вышли, тамъ передъ тыми судьями поставити (Вільна, 1516 *АЮЗР* I, 51); вжо цар Перекопъский з войскомъ своимъ зъ земли Волоское вышол и просто кȣ Ѡчаковȣ потѧгнȣлъ (Краків, 1538 *AS* IV, 165); будучи они людъми волными вышли были зъ отъчызны своее для службы на Волынь (Володимир, 1585 *АрхЮЗР* 6/I, 150); а тамъ вже з речъки Ивъницы вышедъши на сухо,.. копецъ наро(ж)ны(и) усыпатъ есмо велили (Житомирщина, 1598 *ККПС* 101); Вы́шоль па(к) иѡсифь ѡ(т) га́лилеи,… до жидо́вьскои зем҄ли (XVI ст. *УЄ Літк.* 72); Павел святый з Єрусалима, вязнемъ будучи, до Рыму през Юлія сотника проважоный, которому на стрѣтеніе вси христіане… за мѣсто вышли ажъ до Пѣева торжища (Львів, 1605-1606 *Перест.* 52); годи́ны вече́рной вы́шли пред҄ мѣсто (серед. XVII ст. *Хрон.* 398 зв.);

(з кого, з чого) *(з певного середовища, роду або з якого-небудь місця чи місцевості)* вийти, походити: Свадебъной кȣницы ѡтъ девъки ві҃ грш҄… хотѧ бы с тое жъ волости вышла (1552 *ОКр.З.* 151); кгдыбы котораѧ жона будȣчи замȣже(м) бе(з)плодне ȣме(р)ла маючи пе(в)ное внесе(н)е за выправою ѡ(т) родичо(в) своихъ… таковое внесе(н)е засе в то(т) же до(м) с которого вышла ве(р)нутисѧ мае(т) родичо(м) ее (1566 *ВЛС* 65 зв.); Левъ естъ тежъ антихристъ. Зъ Жидовъ пошолъ Христосъ, и тотъ тежъ зъ Жидовъ выйдетъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 160); Памѧта́йте же́ст҄е с кн҃жатъ ро́ускихъ ѡстрѡ́з҄скы́хъ вы́шли (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 13); Сли(ч)ны(и) М(с)цъ з҄ звѣздо́ю, з ни́ми кре(ст)҄ чворакї(и): Оуроже́нѧ твое́го, ѡ(т)че цнѡ(т) вели́кихъ, Же(с) вы́шо(л) з Фамилїи про(д)ко(в) знамени́ты(х) (Київ,

1618 *Вѣзер.* 14); то(и) не по(д)лои фамѣлѣи, до манастырѧ... ѻтѣкши... пре(з) цѣлѻю пѧ(т)десѧ(т) лѣтъ до вѐси з котҍрои бы(л) выишолъ, не входи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(одержати волю, звільнитись з тюрми, неволі і т. ін.) вийти: анъдре(и) рѻсановичъ вышолъ недавъно з оръды з полонѻ (1552 *ОКан.З.* 28 зв.); теперъ скоро вышовши зъ его везенья за помочю Божею (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 92); а поты(м) [іѡсифъ] з вѧзе́нѧ вы́шедши ѡбраный на панство всего кролєв'ства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 152); передо мною,... буркграбимъ луцким, становши очевисто, урожоный пан Янъ Оратовский... скоро толко по выстю з неволи, рук неприятеля Крижа Светого, татарских, вышедъшы, жалобливе,... сведчыл и оповедал се (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 168); **вийти з рукъ, з рукъ выйти** — звільнитися, визволитися: па(н) Стани(с)лавъ... скоро выше(д)ши... з ру(к) неприятеля крыжа свято(г)[о]... а могучы при(и)ти до акт... кгро(д)ски(х) жытоме(р)ски(х) соленитє(р) свои(м) и... панее Иѡтозе(и)... ма(л)жо(н)ки свое(и) имене(м) све(д)чы(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189); ѡ(д)но ма(л)жо(н)ка его з ру(к) пога(н)ски(х) за ѡкѻпе(н)є выше(д)ши и ту ча(с) невелики(и) в мае(т)но(ст)и свое(и)... змешка(в)ши ча(с) немалы(и)... с того света зошла (Кременець, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.);

(звільнити когось від своєї присутності) вийти: пригрозиль ємоу і͠с и вышєль из него бѣсь (1556-1561 *ПЄ* 77); А колі нечстый дух выйде ис чл͠ка. проходит' сквози мѣста безводная, глядаючі оупокою (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 71); принесли къ нему чл͠вѣка нѣмого, што имавъ бѣса, и выйшовъ изъ него бѣсъ, и проговоривъ нѣмый (XVI ст. *НЄ* 110); верєща(л) мно́го и проужа(л)сѧ и воушо(л) з него (XVI ст. *УЄ* № 29519, 26); Лечъ се́й... не тою хоро́бою хорѣлъ, але мѣл' в' собѣ... бѣса, кото́рый... // ...мордова(л) єгѡ:... нѣмы́й и глѻхі́й я тобѣ роска́зѻю выйди з' негѡ, и ю(ж) болш' в' не́гѡ не входи́ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144- 145);

(пронизати щось, пробитися через що-небудь) вийти на виліт, пройти наскрізь: пахо(л)ка мое(г)... в ногѻ левую выше(и) колена... по(ст)релено а(ж) кѻля навылє(т) // вы(ш)ла (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26 зв.-27); вы́тѧгнѻлъ лѻкъ рѻко́ю и пострѣли́лъ Іѡра́ма межи пле́чи, и вы́шла стрѣла през' сердце єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. (з ким, за ким) *(податися в якому-небудь напрямку)* вийти, піти: То́є рекши іс͠ъ вышол съ оу́ченіками своими. на ѡную сторонѻ потока ведѣрьскаго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 94); Видишъ, ажъ и жидове выйшли за Христомъ, и служили ему (XVI ст. *НЄ* 41);

(вийти походом) вирушити: Въ... ҂ахмд кнѧжа Ракоуцій вышо(л) на Оугор[с]коу землоу (Пітрова, І пол. XVII ст. *Яв.ИЗ* 5);

(піднятися на підвищення) вийти, зійти: И вышедши на гороу Го(л)гофоу, ѡсмотри(л)ся Іс͠ъ на іе͠р(с)ли(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 70);

прибути, дістатися, досягти: мо(и)се́й... пре(д)ки и́хь из' мѡц'наго вѧза́ніѧ... привелъ черезъ поу́щоу до землѣ ѡбица́н'ной имъ, а́чъ и(х) та(м) не мно́го вы́шло ед'но тыи́ которіи вѣрили (поч. XVII ст. *УЄ* № 91, 28); мно́го бѣдъствѻемъ жекглѣрѻем' на то́мъ стра́шно(м) бѻрли́вомъ мо́роу,... абысмо на и́хъ свѣтлое жи́тіе възира́ючи вы́шли до щасли́вого и пожада́н'ного по́ртъ, и приста́нища поко́ю вѣчного (Почаїв, 1618 *Зерц.* 55);

(униз) зійти, злізти: Якожъ, скоро зъ воза вышедши, шолъ его милость до схованей зо мною (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 316);

(бути зверненим у якомусь напрямку) вийти: Маты(с) ка(р)куль... преда(л) по(л) ѡгородѻ крѻ(н)тѻ своего и саде(м) строна една ѡ(т) пн͠а се(м)ка... а ты(л) выше(л) кѻ пиа(р)скому ѡгородѻ (Львів, 1596 *Юр.* 22 зв.); на церковь святую... оддавамъ... брегы и яркы... вь кол почавши пониже млина одъ броду просто въ гору ку полночи... // ...выйде на брегъ понадъ цминтиръ (!) (Фольваркъ, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225-226).

3. *(піти куди-небудь з певною метою)* вийти: а которые (!) бы дей такъ борздо на тую роботу не вышолъ, и ты дей за мосты кажешъ на нихъ брати з дыму по пяти грошей (Краків, 1524 *АЛРГ* 197); Пови(н)ни тежъ мещане коси(ти) сено на замокъ... толокою за стравою старостиною, а хто не вы(й)деть ѡтъ того ѡгѻ(р)щины в͠і грш' (1552 *ОБЗ* 144 зв.); то пакь в'се мѣсто выш'ло на стрѣтеніє

і͡сови (1556-1561 *ПЄ* 44 зв.); вышо(л) Ісаа(к) проходитисѧ на́ поле подъ ве́черъ (1596 *ЛЗ* 41); мниси… вышли проти́въ имъ со кр(с)ты (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 55); ѡтєцъ твой идєть и дави(д) повинный твой идєть посполꙋ выйди противко имъ ѡткрый головꙋ и пристойнє ꙋклонисѧ (к. XVI ст. *Розм.* 8 зв.); Три побо́жныє же́ны… з҄ арома́тами на помазанії погребе́нного х͡а вы́шли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); знову вышли есмо, с челядю и с плугами нашими, на тыеж поля церковные,… и почали орати (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 409); Иноцы, видячи страхъ, збѣглисе… до башты монастырской и не хотѣли до нихъ выйти, анѣ на унію позволити (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1021); дочки ѡбыва́тєлєвъ тогѡ мѣста вы́дꙋтъ че́рпати во́дꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 37).

4. Народитися: оувы мнѣ бѣдной хто мѧ родилъ ѡ(т) которое оутробы вышла єсми (1489 *Чет.* 15); они мо́вѧ(т), на́ги єсмо вы́шли ѡ(т) живото(в) ма́то(к) сво́ихъ, на́ги ѡ(т)идє(м) зно́воу (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224); нагый вышолє(м) з҄ оутро́бы ма́тки моєѧ, гдѣ нє та(к) ѡ тєлєсно(и) я́къ ѡ д͡шєвной нагости мови(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 251 зв.); з҄ тогѡ мєжи и́ными сына́ми, вы́шол҄ Яросла́въ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69); Хотѧ(ж) длѧ лѣпшоє пе́вности мо́жєт҄сѧ зно́вꙋ ѡкр(с)ти́ти єслі́бы здоро́воє [ѡтроча] з ꙋтро́бы матєры(н)скоє на свѣ(т) вы(ш)ло (Львів, 1645 *О тайн.* 16); Чє́мꙋ е́смь в҄ животѣ нє бумєрлъ, и вы́шєдши з҄ живота за́разъ нє (з)гинꙋлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.); **выйти на свѣтъ** — народитися, прийти на світ: николаи́ с͡ты(и). ско́ро вы́шо(л) на свѣ(т) за́ра(з) по(ст) познава́єтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250);

(від кого) *(взяти початок)* виникнути, постати: самъ… г(с)ь… плоть при нє(м) ѡ(т) тєбє вышо(л) (1489 *Чет.* 47 зв.); И вышол҄ єсмі ѡ(т) ѡ(т)ца а прішол҄ єсмі на свѣт҄. и зася ѡпꙋ́щаю свѣт҄ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 91); а на иньшїи маю(т) …подавати… по(д)лꙋгь ꙋподобаня своєго людє д͡ховныи… и по(с)лꙋшныє Ц͡ркве С͡тои всхо(д)нои котраа ѡ(т) їєр(с)лима вышла (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645); **выйти от рук** (кого) — бути створеним (ким): сад… был вышол от рук Баски Коваля… Горковича власнои его працы рук правом посполитым у вѣчност през Коваля проданый (Дермань, 1638 *ВИАС* II, 259);

(про річку, джерело) витекти: Напервє почовши ѡт Кримєша з долины, гдє криница вышла, дорогою Володимєрскою, по старыє полѧ (Володимир, 1513 *AS* III, 104); с того ѡзєра вєликого… рєчъка нєтєча вышла (1546 *ОГ* 27 зв.); до якого Плоского лѣса повинно бить дванадцят байраковъ,… речька Цибулникъ, якая вийшла спод Плоского леса (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16);

(про рослини) (пустити паростки) прорости: кды сѧ… надыли пє(р)лѧ або ѡвоцы вы́шли цвѣты, кото́рїє ро(з)шприривши цвѣты в мигдалы сѧ ѡбє(р)ноули (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253); Мѡисе́й… на заꙋтрєє вороти́вшисѧ, нашо́лъ и́жь заквитнꙋлъ по́со(х) Аарѡновъ… и вы́шли вѣтки, кото́рыхъ коли́ сє ли́стъ ро(з)ви́лъ, в микгда́лы сє ѡбороти́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 139);

(ста́ти ким-небудь, здобувши освіту; вибути з навчального закладу) вийти: бачу, ижесь естъ учень академии Острозъскоє; и еслиже тая годность твоя зъ нее вышла, не леда натуру молодости твоее, ку доброму нахиленую, вижу (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1053); Того… показати не можеш, абы з школы… богоносец выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопротивници,— горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); Акаде́міа Замоиская та(к) мнѡ́го на́родови на́шємꙋ пожи(т)кꙋ …принєсла, ижъ нєма́ло з҄ нєи людє́й оучоных҄… вы́шло (Київ, 1631 *Тр.П.* 8 ненум.).

5. Показатися, з'явитися, виступити, вийти: Прото приказꙋєм вамъ… ажбы єстє… з Низꙋ и зо всихъ ꙋходов до замков и мєстъ наших вышли (Варшава, 1568 *AS* VII, 305); И вы́шол҄ кото́рый былъ оуме́ръ ма́ючи звѧ́заны рꙋ́ки и но́ги кра́йками (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 168); тоє мнѣ ба́рзо ди́вно я(к) та(к) слѣпый про́сто вы́шо(л) свѧза́ный, нє по(т)кноу(л)сѧ яко оуслыша(л) голо(с) г͡нь (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 54); Іѡанъ с͡тыи называ́єтъ морєм҄ бꙋ́рливи(м) збо́рища гєрєти́цкїи, и ис того́ мо́рѧ; бе́стїѧ вы́йдєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 137);

(про воду, кров) показатися, виступити, вийти: кровъ и вода вышла изъ дошки образа (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр. лют.* 67);

въложи въ новыи го(р)нєць [жо(л)тки] и поста(в) на оугли на во(л)номь ѡгни и вари та(к) до(л)го а(ж) з ни(х) выиде(т) вода чє(р)вонаа (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5); То́ єстъ жо́лнѣръ Пила́то(в) Хв҃ ю́жъ оумéрломꙋ влóчнєю бо(к) пробилъ // и зара(з) вы́шла кро́въ и вода (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 216-217); Прéто молю тѧ Г҃и мо́й;... Кро́вѣю твоєю... кото́раѧ, вы́шла и(з) бокꙋ тво́єгѡ прест҃о́гѡ, загрѣй ѡгнéмъ Бж҃(с)тва тво́єгѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.);

(про дим, повітря) вийти, виділитися, появитися: сынѡ́вє... ієрéѧ бж҃ого а́рона... принесли пєрє(д) г҃а огóнь чюжїй, и вы́шолъ огóнь ѡ(т) г҃а и попалилъ ихъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 8 зв.); а то з҄ ты́хъ слóвъ пр҃(о)рцки(х), з нéздръ єго вышо(л) ды(м) го(р)ношка запалéного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Зимѣ ся зе(м)ля запечатуєть, морозо(м) же горачость з ней не можєтъ ви(и)ти (серед. XVII ст. *Луц.* 543);

(виділитися з людського організму) вийти: Та(к)-же кого тра(с)цѧ дръжи(т). то оувари чо(р)нобы(л) тъпло пии. кды має(т) оухопити. то выидє(т) блюватиною. а(л)бо задо(м). єдно даваи пити наще (XVI ст. *УТ* фотокоп. 11); Самсонъ... лва в дорозѣ знашє(д)ши задавилъ, з котóрого щéкы що правдивє чоу(д) нємалый пластръ медꙋ вы́шо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 182 зв.); яко Арциминистє(р) Арїй роспꙋклъ сѧ и внꙋтрности з҄ нéго // всѣ вышли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 28-29); Мꙋжъ з котóрагѡ вы́де насѣньє плынéнем ѡмы́єтъ водóю всє тѣло своє (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.);

(про голос) пролунати: яко о всѣхъ было пр(о)рцтво поперєди́ло, же на вéсь свѣтъ мѣлъ вы(и)ти гóлосъ ихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 105);

(про щось нематеріальне) вийти (з кого, з чого): кто є(ст) дот҄кнꙋ(л)сѧ мéнє. бо(м) почꙋ(л) си́лꙋ котóраа вы́шла з мéнє (к. XVI ст *УЄ* № 77, 154 зв.); Абóвѣмъ выпꙋщáти, оукáзꙋєтъ, же и́стность в҄ пєрсóнѣ вы́шла, я́кѡ и тó што роди́тисѧ, з҄ пєрсóны Сн҃óвскои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Тобѣ оумéрломꙋ мóвлю, нє и́ншꙋю тобѣ за твою дꙋшꙋ даю, а́лє влáснꙋю твою, котóраѧ з҄ тєбє вы́шла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 575); Ви́йди с прáхꙋ повстáнь с тѣни смéртнои, прїйди́ въ свѣ(т) без҄смр҃тїѧ, прїйди́ къ вѣчномꙋ вєсéлїю (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.);

вышолъ гнѣвъ (від кого) — хтось розсердився: Бо вжє вышо(л) гнѣвъ ѡ(т) г(с)да, и пóчали ги́нꙋти лю́ди (серед. XVII ст. *Хрон.* 138 зв.).

6. *(про закони, декрети і т. ін.) (вступити в дію, будучи виданим, опублікованим)* вийти: И ачъколвебы, въ невѣдомости сего Нашого листу, который листъ съ канцелярыи Нашое противъ нихъ вышолъ, абы есте во всемъ къ нимъ водлѣ... роскazаня Нашого заховали (Краків, 1537 *РЕА* I, 222); а єстли бы якиє листы ѡ(т) на(с) або с ка(н)цлєрє(и) нашоє вышли тому то приви(л)єви проти(в)ныє тогды мы г(с)дрь си(м) наши(м) листо(м) тыє листы касꙋємо (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 56); боѧлєм҄сѧ, абы и до мєнє выро(к) ѡнїй ѡ(т) вл(д)ки моє(г) нє вышо(л) (1598 *Розм.nan.* 4.); нигдє однáкъ ...нє припоминáєтъ, абы... ѡ(т) митрополи́та и єго товáриства, проти́вько имъ дéкрєтъ я́кїй вы́йти мѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51); Речъ Посполитая, познавши, иж сами на доводѣхъ противко них устали, и декрет на ных вышолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Та(к) дє(к)рє(т) выишо(л) зс (!) права ѡдрєховского томꙋ то миха(и)лови ижь має стати пє(р)шꙋю пѧ(т)ницꙋ по свѧто(м) Бартоломѣи (Одрехова, 1607 *ЦДІАЛ* 37, 16, 12); жáлость падє на грѣшникѡ(в), Гды ѡны(и) стрáшный дéкрєтъ вы́йдєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 153); А коли вы́шолъ дєкрéтъ забивáно мꙋдрєцы (серед. XVII ст. *Хрон.* 358); **з руки** (кого) **выйти** — бути виданим (ким): А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не выйдетъ, тогды мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем, покол алиж... запис тот наш к рукам своим от него приймем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 119); **на свѣтъ выйти** — бути опублікованим, побачити світ: тыє книги хвáлныє, а особли́вє дх҃овéнствꙋ пожитéчныє прєзъ старáньє єго на свѣтъ вы́шли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. ненум.).

7. *Перен.* (від кого, з чого) *(про вістку, чутку)* вийти, розійтися: помєнєныє мєщанє... свє(т)чили якобы тая вєдомо(ст) вышла ѡ(т) дє(в)чины жидо(в)скоє (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58); рáзъ зъ оу́стъ вм҃ таѧ вы́шла сєнтéнцїа, жє в҄ вѣрѣ никóмоу нє трéба кгвáлтꙋ чини́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.).

8. *Перен. (як результат, наслідок певної дії)* вийти, трапитися, статися: А гдє бы што ωдє(р)жано и вы(ш)ло яки(м) жє ко(л)вє ωбычаємъ проти(в) сєму статутѹ то справа и судѹ... ни ѹ во што ωбє(р)нєно бы маєть (1566 *ВЛС* 1 зв.); гды прійдєшъ... до боур҆мистра... стойшъ боишъсѧ слоухаєшъ що вы́йдєтъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 34 зв.); Ахъ нестутежъ нестуте, нащо то прійдутъ, И нащо слова сына моего выйдутъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 167); **на доброє не выйти** — погано закінчитися, не вийти на користь (кому): Што ему на доброе не вышло (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 473); **на зло выйти** — погано закінчитися: Не мовъ же пышно, бы на зло не вышло (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1051).

9. *(про час, строк)* минути, пройти, закінчитися: ino wże desiat let wyszło, ony nam toie wołowszczyny ne dawały (Вільна, 1502 *ŹD* VI, 149); А какъ тая десятъ годъ видеть, и они маютъ службу служить и подачки вси Намъ... давати потому, какъ и передъ тымъ давали (Краків, 1527 *РЕА* I, 149); а коли вы(и)дєть слобода маєть давати мєдѹ а по польтрєтѧ гроша на ѧловицѹ (1552 *ОКЗ* 43 зв.); а коли южь быль дн҃ь вышоль и пошоль на поустоє мѣсто а наро(до)вє єго глѧдали (1556-1561 *ПЄ* 226 зв.); А и(ж) тому роспѹщє(н)ю во(и)ска нєдє(л) двана(д)ца(ти) нє вышло (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); Оуме́рлымъ, то́єстъ рочи́ны, кото́рыи гды ро́къ по сме́рти зе́шлого вы́йдєтъ, ω(т)правѹємъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 161); поданыхъ Воротневскихъ,... не чекаючи нимъ имъ рокъ вышолъ, до роботы примусилъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 472); А коли дн҃ь на дн҃ь настѹповалъ, и точи́лисе ча́сы вы́шли двѣ лѣтє (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

10. *(про гроші, кошти, матеріал)* вийти, вичерпатися, витратитися: А за увязанье и займованье господъ и на иные речи дробные вышло того всего 13 копъ и 40 грошей и 4 гроши ([1521] *АЛРГ* 172); meży kotoremi jaruhami toho plecu od mesta, hde potreba jest derewom zarobyły tolko szestdesiat y dewiat sażeń a bolszey derewa ne wyidet — odno na dwadciat y try horodni (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 21); длѧ того дєй того платѹ половица нєсполъна вышла (Луцьк, 1567 *AS* VII, 130); подолских лисов вышло бламов три, кождый по золотых шестдесят купленый (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 653); на стравѹ коню(м) и дво(м) чєлѧ(д)нико(м) и на мыта всє вы(ш)ло fr. 3 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18);

(про кількість) вийти, бути в належній кількості: князь Андрей Масалский... водле листу своего заставного... двадцати и пяти человѣков его милости князю Владиславу Збаражскому был не додал, и водлуг того листу его милости заставного людей, як и оном листе описано, сполна не вышло (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 316).

11. *(вибратися з невідрадного становища)* вийти: Прожно стараютсѧ люди з те́мности грѣхоу выйти, єсли єщє нє вста́ло свѣтлоє сл҃нцє пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); Самъ... показа́лєсь дѣлность твою... гдысь... з҆ посро́дкѹ нєпрїѧтєле́й ла́скою Б҃жєю... // ...з҆ пострѣлєнымъ коне́м҆ вы́шолъ здоро́вый (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 6-7);

(вибратися звідки-небудь, пояснюючи свої вчинки) виправдатися: а то ю(ж) нє розоумѣй собѣ жадєнь, жєбы могь кто вы́кѹпитисѧ. альбо прє(з) свѣдоцьтво якоє выйти. алє што тѹть посѣєшь, та(м) тоє(ж) зожнєшь (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 3);

(переступити часову межу) вийти: Котры(м) ключє(м) справоу́ючисѧ нѣкг(д)ы нє вы́йдємо з҆ днє́й постановє́ны(х), до прз(д)нова́нѧ Па́схи (Острог, 1612 *Час.Туп.* 310 зв.);

выити зъ блуду — схаменутися, взятися за розум: Ми́лый єзѹ́йтє... вы́(и)дижъ са(м) з҆ блѹдѹ на дорогѹ ста́рѹю. оста(в) гости́нє(ц) но́вы(и) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 145);

(мати відношення до чого-небудь) стосуватися: хочемъ то мѣти абы(х)мо тою спра(в)у ω(т) того и(ст)ца ωлє(х)на свищо(в)ского и ω(т) ты(х) хто в то(и) справе єстъ мєли и ты(х) рєчє(и) яко нєслу(ш)ныхъ до(з)нали в которы(и) ωбыча(и) ты(и) два листы на ω(д)ну заставу вышли буду(т) длѧ чого(ж) єсмо послали дворѧнина нш҃ого (Вільна, 1540 *ЛНБ* 5, II 4043, 3 зв.).

◊ **війти изъ устъ** (кого) — бути проголошеним (ким): и ωко моє: по нєво́ли сле́зы го́ркїи на ланы́ти виливаєтъ, Гды ώный стра́шли́вы(и) дєкрєтъ; якω гро́мъ стра́шный бли́снєтъ, и вíйдєтъ из҆ оустъ правосѹ́дногω и стра́шногω Бг҃а (Чернігів, 1646 *Перло* 152); **выйти з опеки** *див.* **ОПЕКА; выйти**

с форобы *див.* **ФОРОБА;** (кого) **душа вышла (с тѣла)** *див.* **ДУША; з граничъ выйти** — переступити межу (пристойності, чемності): Вѣдаю же(м) з грани(ч) того ли́стѹ вы́шолъ, а́лє мѧ ты(м) дароу́й. бо(м) то нє с хо́ти оучини(л), а́лє з жа́лю (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); **на слѣдъ выйти** *див.* **СЛѢДЪ; на явность выйти** — стати явним: Нехайже ся нихто о правду не гневаетъ, одъ когожь кольвекъ тые листы на явность вышли (Вільна, 1599 *Ант.* 571); **съ памети выйти** *див.* **ПАМЯТЬ; з (сего) света выйти** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВЫХОДИТИ.**

ВЫЙШТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫЙШТЬЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫКА, ВИКА *ж.* Вика: vicia, а(е), выка трава, зелиє (1642 *ЛС* 412); **полная вика** — польова вика: phas[g]anion, по(л)ная вика трава (1642 *ЛС* 314).

ВЫКАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(зробити відомим що-небудь таємне)* виказати: въ томъ склепѣ катъ естъ съ своими инструментами, и такъ того почнетъ мордовати, ажъ всю правду муситъ выказати (1626 *Кир.Н.* 21).

2. Довести, доказати: єго м(л) кнзю янушѹ ωстро(з)скому... присѹжоно, и ω(т) даты того дєкрєту за нєдє(л) шє(ст) пустити наказано,... и по(д) шацѹнко(м) шко(д) в позвє положоны(х) то є(ст) чотыро(х) тисячє(и) ко(п) грошє(и) лито(в)ски(х) што зара(з) в нєдосы(т) ѹчинє(н)ю на позвано(м) выказано и на да(л)шую ω(т)праву до ѹрядѹ нашого ωто(с)лано (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82).

3. (що чому) Показати, продемонструвати: А онъ ми ω(д)повѣдилъ мо́вѧчи: нє го́дєнъ злѣчє́нѧ, вы́казалъ абовѣмъ слѹжбѹ наѹцѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7).

4. (чому) *(покинути щось, зректися чогось)* відмовитися (від чого): длѧ того тобѣ Бгъ кото́рій стара́н'є ω дшѣ твоє́и чи́нитъ, каза́лъ вы́казати всѝмъ ре́ча(м), жєбысь и нєхотѧ нб(с)ного бога́тства шѹка́лъ, а ср(д)цє своє мѣлъ оу Бга (Вільна, 1627 *Дух.б.* 95).

Див. ще **ВЫКАЗОВАТИ.**

ВЫКАЗИТИ *дієсл. док.* (що) Зіпсувати, пошкодити, переіначити: кнѧзь... повѣдил: "Тот дѹб порѹбали и грани выказили тыи подданыи господарскии..." (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); по(д)старости(и) ...з людьми г(с)дръскими... // ...ωказывали намъ грани старыє зарослыє звєчыстыє ѹ сосна(х) великихъ два(д)цати и въ шєсти а инъшыє многиє повєдили ижъ выкажєны и выжъжєны (1546 *ОГ* 9 зв.-10).

ВЫКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (що кому) *(не давати згоди на щось)* відмовляти (у чомусь): Строфовали ихъ зъ того патріархове, екскомуникацією грозили..., еднакъ сполечности имъ не выказовали, чекали // на обаченесѧ ихъ презъ лѣтъ пятдесятъ и пять (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 732-733).

Див. ще **ВЫКАЗАТИ.**

ВЫКАСОВАНЄ *с.* Скасування: позволяю... отцу епископу Луцкому до выкасованя и вымазаня ихъ съ книгъ кгродскихъ мандатъ его королевское милости одержавъши и безъ бытности моее яко никчемъные и непотребные вымазати и покасовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293).

ВЫКАСОВАНЪ *дієприкм.* Знищений, скасований: Тые протестации въ книгахъ кгродскихъ Луцкихъ вымазаны и выкасованы были (1602 *АрхЮЗР* 1/VI, 319).

ВЫКИДАТИ, ВИКИДАТИ, ВЫКИДАТЬ, ВЫКЫДАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(кидати що-небудь звідкись, назовні або геть)* викидати: и нає(д)шисѧ полє(г)чало кораблю // ...выкидаючи пшєницю в морє (II пол. XVI ст. *КА* 152); Которыхъ вся мысль и праца естъ олтары Богу посвещоные выкидать,... образы палить (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 164); винница Христова, то естъ Братство милосердія, годный овоцъ з себе выдавала, а не потребное быле и остроключее, терновые широкорозложистые краки, не терпячи приемнымъ гронистымъ ягодамъ поносити унисненя (!) выкидала (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288); умерлымъ въ гробахъ недаючи спокойне лежати,... псомъ на останокъ на покармъ... з труменъ выкидали (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139);

(в силу обставин) позбуватися (кого), відмовлятися (від кого): ро(з)роди(л)ся лю(д) // и ро(з)множи(л)сѧ въ єги(п)тє, а пото(м) наста(л) и(н)ши(и) коро(л) въ єги(п)тє которы(й)... много лиха учиниль ω(т)цо(м) наши(м) и мусєли выкида(т) дѣти свои(х) (II пол. XVI ст. *КА* 32-33).

2. Викидати з себе, вивергати: тєпло(ст) а́бо ѡгнь кото́рый на (и)споди справу́є(т), смро(д), дро(ж)джѣ, и всє лєдащо выкидає(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Въ Лимнѣ... въ церкви..., заразъ по зачатю литургіи... земля кипѣти починаетъ и порохъ зъ себе выкидаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 842);

випадати, виваллюватися: внентрности з кровю спеклою на постели выкиданые и постелъ вся кровю сплынула (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586);

випльовувати: нємовл(т)ка причаща́ючисѧ, ла́тво выкида́ют҆ з҆ оу́стъ своихъ тѹю... пи́щѹ (Львів, 1645 *О тайн.* 45).

3. Виганяти, проганяти: а ґды пєрєстѹпи́лъ за́повѣдь, вы́кинєнъ бы́лъ з҆ Раѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 109).

◊ **выкидати на очы, на очи выкидати** — *(докоряти)* колоти очі: А ты вшетечною и невыпароною губою своею всихесь помазалъ, пошкалевалъ: и Бога, и церковъ,... и врядъ печатарский, выкидаючи имъ на очы непостереганье прысяги панское (Вільна, 1599 *Ант.* 923); князь..., пославши по епископа, почал єму то на очи выкидати (Львів, 1605-1606 *Пересп.* 31); потимъ злости твои на ѡчи викидати бѹдѹ(т) и насмѣватися з тєбє (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 269).

Див. ще **ВЫКИДЫВАТИ, ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИДАТИСѦ, ВИКИДАТИСѦ *дієсл. недок.* *(пропадати, зникати)* викидатися: з҆ оукороче́ньємъ живота, якъ нєпотрє́бнаѧ и нєго́днаѧ [дѹша] з҆ спо́лкѹ Кро́лѧ нб(с)ного выкида́єтъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 125).

◊ **з коренемъ сѧ выкида́ти** — вириватися з коренем: прє(з) оумєртвє́нїє во́лѣ ни́ща(т)сѧ всѣ зло́сти, кото́рыє соу(т) в чл҃вкѹ, и з ко́рєнє(м) сѧ викидаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

ВЫКИДЫВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выкидати** у 1 знач.: копачи з драбовъ которые... могилы роскопывають... мощи погрєбєныхъ выкидывають на помъстѹ за то живымъ и нєвинънымъ (1552 *ОКан. З.* 30).

Див. ще **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНЕНЬЄ *с.* Викидання (чого), очищення (від чого): Спытаймо(ж) юж Домовникѡ(в) пора́дны(х) якъ ѡны бѣлости добыва́ютъ в҆ хлѣбѣ, а пє́внє спо́собѹ намъ и́ншогѡ нє ѹка́жѹтъ, тылкѡ ѡмы́т҆є пшєни́ци, до́брое высѣа́н҆є и кѹколю́ выкинє́н҆є (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

Пор. **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНУТИ, ВИКИНУТИ, ВЫКИНУТЪ, ВЫКЇНУТИ, ВЫКЫНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(скинути що-небудь звідкись, назовні або геть)* викинути: вы єсте соль зємлѣ, а єслї же сол змажется, то чим ѡсолитца юж нікучомуся нє годит, толко а́бы была вон выкїнєна (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 44); речи балверове... выкинувши и самого... проч з двора отогнавши, казавши служебници своей Касце... запасницу, в воде змачавши, принести и помененому Рожковскому дат росказала (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499); при которомъ мордованю принасвятший сакраменътъ, келихъ и патыну вырываючы, на землю в болото выкинули (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 816); вперед менованого ксенъдза... тыранъско... убили и тело... викинули за конъвентъ въ поле (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(звільнитися від чого-небудь непридатного для вжитку) викинути: до того и ква́съ з҆ ко́ждого до́мѹ ра(с)каза́лъ вы́кинѹти, а зарѣзаного Бара(н)ка з҆ ѡпрѣсноками и жол҆чєни́цєю ді́кою ѣсти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365); Ма́са кото́рогѡ звѣрь пє́рвѣй скоштова́лъ, єсть нє бѹдєтє, алє псѡ́мъ выкинєтє (серед. XVII ст. *Хрон.* 100).

2. (що, що з кого, з чого) Вивергнути, викинути: єслі кто нє будєт въ мнѣ мєшькаті, выкінєнь будєть вън (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 88); абовем тая трутизна и тотъ ядъ такъ его дренчилъ, же вонътробу и плюца вси кавалъками з него выкинуло (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); аг҃глъ г(с҃)днїи з҆стѹпи́лъ съ аза́рїємъ и с това́рыши єгѡ в҆ пє́чь, и вы́кинѹлъ по́ломєнь о́гнєный з҆ пє́чи (серед. XVII ст. *Хрон.* 361).

3. (що з чого) Вилучити, опустити, виключити, не брати до уваги: Подобно ты(м) єсми бы та(к)жє дєсѧть дню(в) вы́кинули то бы в сєрєдѹ вє(л)кѹ ноць мѹсєли свѧтїти (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); И тотъ прызналъ по двакротъ, же Духъ Светый походитъ отъ Сына, только хотѣлъ того по латинниках мѣти, абы то зъ символу выкинули (Вільна, 1608

Гарм. 178); А тыхъ // которыѣ смѣютъ иначей розумѣти и оучити... и нóвыѣ вы́мыслы наслѣдовáти, и штокóлвекъ с порѧ(д)ку церкóвного вы́кинути ...єсли сутъ єп(с)кωпами... абы были з нéгω скинєны роскáзуємω (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 81-82);

(що) *(спрямувати чиюсь діяльність в інший бік)* відкинути, відхилити: Сполéчность вáшу... заховáвши, фалшивóсти вша(к)же вы́кинувши, бє(з) ωмєшкáньѧ ωхóтную всѣмъ ωказу́йтє (Єв'є або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 19).

4. (кого) Вигнати, прогнати: Пивоварника, винника, мелника, который ся ему не сподобает, волно ему его выкинути (Кременець, 1569 *ПККДА* II, дод. 538); Михала... побитого на улицу... //... выкинули (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 590-591); а ґды пєрєступи́лъ зáповѣдь, вы́кинєнъ былъ зъ Раѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 109);

пустити (за водою), вкинути (у воду): в то(т) ча(с) народи(л)сѧ мо(и)сє(и) которы(и) бы(л)... хова(н) три мѣсєци в дому ω(т)ца своєго, коли єго пото(м) выкинєно на воду узѧла єго до(ч)ка фараωнова и выховала єго собѣ за сына (II пол. XVI ст. *КА* 33).

◊**душу выкинути** *див.* **ДУША; з свѣта выкинути** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВЫКИДАТИ, ВЫКИДЫВАТИ.**

ВЫКИПѢТИ *дієсл. док., перен.* Вигоріти: И выкипѣли сéлы и полѧ в посрéдку óной крайны, и народи́лосѧ мышїй, и стáлосѧ вєли́коє замѣшáньє, смéрти вєли́кїи въ мѣстє (серед. XVII ст. *Хрон.* 202 зв.).

ВЫКЇНУТИ *див.* **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКЛАДАНА, ВЫКЛАДАНЇЄ *с.* Навчання, викладання: Єднóмоу прє(з) дха бывáєтъ дáна мóва..., другóмоу розмаитость язы́ковъ. другомоу выкладáнѧ мовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142 зв.); А кáждому бывáєт дáно ωбѧвєнїє Дха ку пожи(т)-кови: Абóвѣм єдинóму прєз Дха бывáєт дáна мóва мудрости;... а другóму выкладáнїє языков (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324);

(чого) пояснення, тлумачення: нєха(и) бóлшъ жадєнъ в вы́кладу тои рéчи нє фрасує(т)сѧ бо выкладáнѧ єи влáсноє в ннѣшнємъ замыкáєтсѧ єв(г)лїи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 189 зв.).

Див. ще **ВЫКЛАДЪ.**

Пор. **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАТИ, ВЫКЛАДАТЬ, ВУКЛАДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) *(усно)* викладати, пояснювати, тлумачити: всѣ справы воєво(д)ства волы(н)ского, браславского во(д)лугъ статуту, которы(м) ся тыє воєво(д)ства судя(т): нє выкладаючи: ани словнє: дєкляруючи суди(т) маю(т) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 27); тáкъ тыи слова оучи́тєли стыє выкладáли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96); мовили жєбы вши(т)ци людє ни ω чо(м) и(н)шо(м) нє гадáли, єдно ω то(м), што и(м) хс пи́сма воуклада(л) в дорозѣ того пи(л)но слоу́хали (XVI ст. *УЄ* №29519, 52); Нехай же не выкладает пан Юрко христовых словес по страсти и своему угождению, але по правдѣ (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192); Толкую: Скáзую, изъѧснѧ́ю, выкладáю, объѧснѧ́ю (1627 *ЛБ* 132); Якω тóйжє Ап(с)лъ выкладáєтъ мóвѧчи: Сєгó рáди въ вáсъ мнωзи нéмощни и нєдужли́ви и спѧтъ довóлнѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 915);

розповідати, казати: хс оу́чить народы в лодѣ,... ω сѣмєни выкладає(т) и приклад даєть ω коуколи и ω зєрноу гор'чично(м) (1556-1561 *ПЄ* 60); Трéтии бу́дуть сѧ учи́ти читáючи выкладáти ро(з)сужати и розумѣти (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4); алє и(ж) ωнї того зрозумѣти нє могли... хотáй жє и(м) то самь оусты своими выкладалъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 76).

2. *(на письмі)* подавати, викладати: тєлє(с)ны(м) способо(м) были розумєны и выкладаны мудро(ст)ю лю(д)скою которыи сѧ в пи(с)мє(х) ча(с)токро(т) выкладано... мѣсто во(д) ѧ(с)ны(х)... напоиль є(ст) и(х) кровью ω(т) о(т)щєпєньства и вымы(с)ловь лю(д)скихь (XVI ст. *КАЗ* 640, на полях); иншая естъ речъ "аппеловати", а иншая — "писати и ознаймовати о чомъ", частью зась овому, же // то, што въ паренѳесѣ положилъ отступникъ, зъ своей думы ркомо то текстъ выкладаючи положилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 609-610); До(л)го бы ω то(м) писáти... ґды бысмо хотѣли всé выкладати, що сѧ ω бгу лю(д)ски(м) подобє(н)ство(м) значи́тъ и фѣґурує(т) в пи́смѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 118 зв.).

3. (що) *(іншою мовою)* перекладати: у грє(ц)ко(м)

стои(т) гипо(с)таси(с) которое слово по(с)полите выкладаю(т) на на(ш) ѧзы(к) бы(т)ностью або и(с)ностью (II пол. XVI ст. *КА* 545, на полях); Потреба вѣдати, ижъ семдесят выкладачевъ,... Птоломею царю выкладали Библию зъ еврейского языка на кгрецъкий (Вільна, 1600 *Катех.* 25); вѣра наша христіянская, называется католицкая, то естъ, яко мы на Рускій языкъ выкладаемо соборная, а по-Латинѣ — универсалисъ (1603 *Пит.* 11).

Див. ще **ВЫКЛАСТИ.**

ВЫКЛАДАТИСЯ, ВЫКЛАДАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Тлумачитися, пояснюватися: Тó сѧ ѧзыко(м) нáши(м) посполи́ты(м) Рѡсски(м) выкладáєтъ тáкъ. вѣрꙋємъ и в' Дха Стго, Пáна оживаючого, з' Ѡ(т)ца исходѧчого (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 102); Ізиль абовѣмъ Бга ви́дѧчимъ оумóмъ // выкладáєтъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365-366); Котóроє мѣстцє выкладáтисѧ и розꙋмѣти мóжєтъ ѡ прєложóныхъ, тыхъ бовѣмъ и́жъ титꙋлꙋєт' Пи́смо с(т): Аггламы (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 2 зв.).

2. *(іншою мовою)* перекладатися: нашли єсмо мєсїю иже сѧ выкладає хс [помазанникъ] (1556-1561 *ПЄ* 345); а тоє имя фꙋтъ выкладає(т)ся по нашо(му) завѣса (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); котрáѧ [имармєна] то сѧ выкладáєтъ практы́ка, áбо пророцъство (Львів, 1614 *Кн. о св.* 442); понєвáжъ ѡ пра(в)ди́вой щасли́вости, сáмъ Макáрїй стый, щасли́вы(м) з' Гре́цкого выкладáючїйсѧ, писáлъ: дїшкꙋровáти занєхáвши на сéсь часъ, ѡ найдꙋючи(х)сѧ в' нéй, в'коро(т)цє з' ѡказїй оучи́нимъ слóво (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 5 зв.); Слóво бовѣм' тоє жидóвскоє, Осáнна, выкладáєт'сѧ по Словéнскꙋ: Спаси насъ гди (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); гастраргїа... сѧ выкладає(т) ѡбжи́рство (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

◇ **самъ презъ сѧ выкладаєтъ** — говорить сам за себе: Ге́рбъ прєзáцныхъ пáнѡвъ Дриви́нъскихъ самъ прєзъ сѧ яснє выкладаєтъ и всємꙋ свѣтꙋ ѡповѣдáєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 2 ненум.).

ВЫКЛАДАТЬ *див.* **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАЧЪ, ВИКЛАДАЧЪ, ВЫКЛАДАЧЬ *ч.* Тлумач: а ѡ(т) аксанєса, на што сє вси єврє(и)скиє выкладачє згажаю(т), нємєцкиє вси народы пошли (1582 *Кр.Стр.* 32 зв.); звы́чай котóрый єстъ выкладáчємъ прáвъ свѣдчитъ, жє нє борóнитъ карáн'ѧ дхóвного на(д) тыми котѡрыи на тóє зароблѧютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.); Бо если хотелъ быти справедливымъ выкладачомъ писма светого, потреба было и противные доводы зъ своими доводами (Вільна, 1599 *Ант.* 909); ѡ(т) оучóныхъ и вєликихъ пи́сма стого выкладáчовъ абы́ сѧ лáцно зрозꙋмѣти могла єго влáсность, котѡрою влáсностью стáєтсѧ, жє єго анѣ сномъ, анѣ ѡ(т)цємъ называ́ти нє мѡ́жємо (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22); Алє тоу на то(м) мѣсцꙋ вели́каѧ рóзница єстъ мєжи викладáчами пи́сма (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104); На котóроє мѣсцє пи́шꙋчи выкладáчє пи́сма стогѡ пытáютсѧ, чомꙋ нє в' Ієр(с)ли́мѣ столéчномъ мѣстѣ, áлбо в' Вифлеéмѣ, я́кѡ ѡ(т)чи́знѣ влáсной, приказáлъ Бгъ Двдꙋ столи́цꙋ свою мѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 936).

ВЫКЛАДНЕ *присл.* (*стп.* wykładnie) ясно, зрозуміло: Ѡбáчтє тєды якъ вóлѧ нáша и згóда спóлнаѧ выклáднє зєзвóлили, и яксѧ розꙋмѣєтъ тоє жє всѣ въ адáмѣ замкнéныє съгрѣши́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 191 зв.); Сказáтєлнѣ: Выклáднє (1627 *ЛБ* 114).

ВЫКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выкладати** у 1 знач.: Чи згожáєш'сѧ з' свои́мъ томáшємъ аквинїáто(м), котóрый рєчéныє оурвáновы слѡвá выклáдоуючи твєрди́тъ, жє стокоу́пство дѣєт'сѧ тáкъ прєз' дающого, яко и прєз' бєроу́чого (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 170);

(іншим словом) називати: а ты́хъ котѡ́рыє прєз' кáмєнємъ ха збави́тєлѧ выклáдꙋютъ, рáзꙋмъ потвєржáєтъ всє пи́смо, котѡроє ха га кáмєнємъ краєоугóлнымъ фꙋндамéнтомъ,... явнє называ́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 100).

ВЫКЛАДОВАТИСѦ *дієсл. недок.* Тлумачитися, пояснюватися: иванъ выкладоуєтсѧ старыи зако(н), а пєтръ новыи (1489 *Чет.* 172 зв.).

ВЫКЛАДЪ, ВИКЛАДЪ, ВЫКЛАДЬ, ВУКЛАДЪ *ч.* **1.** Тлумачення; трактування: Выкладь ѳєофїлак'та ар'хиєп(с)кпа болгар'скаго в прє(д)рє(ч)ню, єв(г)лїа стого матѳєа (1556-1561 *ПЄ* 15 зв.); Алє абы́ сѧ хто нє мыли́лъ на тóмъ, жє и свѣтскїє ѡ(т) россоу́дкꙋ з' стороны вы́кладовъ вѣры нє маютъ быти до конца ѡ(т)стры́гани (Острог, 1598-

1599 *Апокр.* 60); г͠ь на́шь і͠с х͠с всѧ́кими повѣстѧми и вукладо(м) оу́сты своими свои(х) милосны́ко(в) наоу́ча(л) (XVI ст. *УЄ* №29519, 83 зв.); Ним приступим до выкладу апостолъскаго и никейскаго вызнаня. Скажи ми въперед, на колко се частий они роздѣляют? (Вільна, 1600 *Катех.* 9); Рєкѹтъ римлѧ́нє, иж в' кни́зѣ ст͠го Дв͠да Пса́лмо(в) роска́зѹєтъ мѹ́зыки оупотрєблѧ́ти, на тоє в'кра́тцѣ Ст͠ых ви́клади покладаю (Київ, 1621 *Коп.Пал.* *(Лв.)* 29); Выкла(д) на то́є єв(г͠)лі́є: ѡ(т) єв(г)льскы(х) словє(с) соло(д)каа вода исхо́ди(т), то є(ст) наоука (1645 *УЄ* № 32, 88 зв.); єсли мо́жєшъ писмо вычита́ть и вы́кладъ мнѣ єгѡ ѡзна́ймитъ, в' шарла́тъ ѹбра́нъ бѹ́дєши (серед. XVII ст. *Хрон.* 364 зв.);

пояснення, тлумачення: Лєксиконъ альбо трѹдныхъ сло́въ выкладъ в той кнізѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 7 зв. ненум.);

тлумачення снів, видінь: оука́зѹє(т) ємоу… ѡбра(з) кото́рый прє(з) сонъ ба́чи(л) кото́рого сноу выкла(д) даніилов' мо(г) бы был' и ка́мєн'нѹю змѧкчи́ти д͠шѹ (Острог, 1607 *Лѣк.* 19); Алліґори́чный Вы́кладъ Видѣні́ѧ оу ієзєкі́йлѧ Пр(о)ро́ка ѡписаного (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 10); ѡ(т)повѣдалъ Іѡ́сифъ: то єсть выкла́дъ снѹ̀, три ко́ши три дни єщє сѹ̀ть, по кото́рыхъ во́змє фарао́нъ го́рло твоє (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

2. Погляд, думка: Тое зданье або выкладъ естъ учителей многихъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 341); **ведлугъ выкладу** (кого), **по выкладе** (чиїм) — згідно з думкою, на думку: Дєрєва тыи сѹ̀ть… вє́длѹгъ с(т͠): Кирілла Патріа́рхи Алєксандрі́йского выкла́дѹ, розѹмѣютсѧ Ієрє́ѡвє и высо́цє сла́вныи и прєложє́нствы вынє́слыи ста́ны (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 18); Троистая на ‹па›пежи коруна, по выкладе Римскомъ, знаменуется троецарство, то естъ: земное, небесное, пекелное (1582 *Спис.* 1128).

3. Твір, трактат: має(т) вѣдати хрє(с)тѧ(н)ски(и) чита(л)ни(к) и(ж) тыи выклады сты(х) авторовь су(т) вѣ(р)нє выбраны которыи пєрєдо мною тыи книги побо(ж)нєи досы(т) ѹчєныи склали (XVI ст. *КАЗ* 593).

4. *(витрата коштів для чого-небудь)* видаток: нє мает… кнѧз Роман жадных выкладов и мыт ѡт тых комѧгъ платити (Вільна, 1555 *AS* VII, 10); Изнѹрє́ніє: Ко́штъ, вы́кладъ, ѹтра́та (1627 *ЛБ* 46); И ѡному пинязи, за которыє былъ продалъ тую книгу, то є(ст) за золоты(х) по(л)ски(х) чоты(р)на(д)ца(т) з выкладами золоты(х) тро(х) ѡ(д)дати… мусивши,… то(р)гова(н)я… понєхати… мусє(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 307); **выкладъ правный** — судовий видаток: Поменений панъ… за все намъ и церкви Божой досыть учинилъ шкоды и выклады правные нагородил (Володимир, 1617 *АрхЮЗР* 1/VI, 453).

ВЫКЛАСТИ *дієсл. док. (іншою мовою)* перекласти: А ижъ привилей по латыне писанъ, теды на Полской языкъ тыми словы выкладено (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 82).

Див. ще **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛИКАТИ *дієсл. док.* (кого) *(запропонувати кому-небудь з'явитися у призначене місце)* викликати: Длѧ то́го ѡко́ло Ро́кѹ ѫан͠г… бы(л) Събѡръ на Лати́нникѡ(в), и̂ выкли́кано ѡ(т)мѣнѧ́чѡ(в) вѣры и старожитности с(т͠) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

ВЫКЛИНАНЬЄ *с. (різке засудження кого-небудь)* прокляття: панове послове… // …доведалисе, ижъ съ карты читали таковые слова, которыми митрополита ганили, ижъ на то соборъ зложилъ…, послушенство митрополиту выповедаючи, выклинаньемъ и зложеньемъ его изъ столицы митрополское грозили (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 190-192);

(засудження, супроводжуване відлученням від церкви) анафема: до того выклина́ньѧ и иншіє би́скѹпи, а навє(т) и свѣтскіє люди нале́жали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 130 зв.).

Пор. **ВЫКЛИНАТИ.**

ВЫКЛИНАТИ, ВЫКЛИНАТЬ *дієсл. недок.* (кого і без додатка) Проклинати, *діал.* виклинати: И въ томъ же листѣ проситъ Иннокентія, абы неприятелей его не выклиналъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); Ѳеодоръ зась… выклиналъ и всюди розголошалъ, абы ся его стерегли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 652);

(кого від чого) відлучати від церкви, оголошувати анафему (кому): папѣжовє римъскіє чєрєзъ иншіє би́скѹпы, а особли́вє и чєрєзъ патріа́рхи…

соу́ть скі́даны, пото́плѧны, и выклина́ны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 131); Мы придава́ючи(х) што, а́бо оуйм8ючи(х) ѡ(т) Цр҇кве выклина́е(м) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219); пятый того доводу знакъ покладаетъ — найвышшее судійство: якобы папа Римскій... судилъ, зметалъ и выклиналъ... духовенство (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Мы тыхˢ кото́рыѣ штоко́лˢвекъ // прикладáютъ алˢбѡ одыйм8ютˢ ѡ(т) Це́ркве выклина́емѡ (Київ, 1637 *УЄ КАЛ* 82-83).

Див. ще **ВЫКЛЯТИ.**

ВИКЛИПАТИ *дієсл. док.* (що) Вистежити, виявити: Скриню замурованую непорожнюю, але зъ скарбами выклипавши, выламавши стѣну, своими власными руками вынялъ (1609 *АЮЗР* II, 93).

ВЫКЛЮВАТИСѦ *дієсл. док. (надати перевагу комусь)* вибрати; *розм.* вилупитися: а́жъ зˢ двѡ(х) лоу́цкихъ, зˢ двѡ́хъ хѡ́лмски(х) бі́ск8повъ то́лко сѧ по одно(м) со́витомъ бі́ск8пѣ вылоупи(т) (*на полях* выклюєтъ. — *Прим. ред.*) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22).

ВЫКЛЯТИ, ВЫКЛѦТИ *дієсл. док.* (кому) Проклясти, *діал.* виклясти: Хто ск8по цѣнитˢ збо́же, вы́клѧтый зˢ на́род8 (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 656);

(кого) відлучити від церкви, оголосити анафему (кому): хто́ бы смѣлъ свѧті́ти велк8но́чъ на(д) росказа́нˢе собо́р8 никéйского, то́тъ ма́етъ бы́ти вы́клѧтый (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); Якожъ тотъ Иннокентий за тую правду Иоана Златоустого выклялъ былъ цесаря Аркадыя и жону его Евдокію и Арсакія, епископа Костентинополского, который былъ на мѣстьцу Златоустого вступилъ, и по смерти заклялъ и отлучилъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); намененный архимандритъ... за непослушенство и обцоване зъ ариянами, новокрещенцами..., отъ велебного отца митрополита Киевского... выклятъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 168); Але и анаѳематѣ проклѧтств8 неро(з)грѣшеном8 пот8плѧю(т) и ѡс8жа́ютъ, хто́ бысѧ чого таково́го ва́жити хотѣлъ, то єстъ перемѣни́ти и прида́ти, а́лбо оунѧ́ти, и огне́мъ и желѣзо(м), то́ ест вы́клѧти и вы́л8чити (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 214); Длѧ чого и Іере(и) и зˢверже́ный, ѡ(т)л8че́ный, алˢбо вы́клѧтый ѡ(т) цр҇кви б҇жое,... не мо́жетъ ѡ(т) грѣховъ нико́го розвѧ́зовати (Львів, 1645 *О тайн.* 82).

Див. ще **ВЫКЛИНАТИ.**

ВЫКЛЯТЫЙ *дієприкм. у знач. ім. (людина, яку прокляли, жорстоко засудили)* проклятий: Не зъ особами, до собору належачими, але зъ... геретыками и зъ выволанцами, и съ посторонныхъ иныхъ королевствъ збегами, и зъ выклятыми сполки мели (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 320); А нехъ Богу дякуетъ, же его што срожшого не поткало, яко выклятого и банъника, Божымъ и свецкимъ правомъ осужденъного (Вільна, 1599 *Ант.* 941).

ВЫКЛѦТИ *див.* **ВЫКЛЯТИ.**

ВЫКЛѦТЬЄ *с.* Анафема, прокляття: яко о(н) пи́ше(т), выклѧтьє ста́тисѧ не мѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 72); сл8хачомъ за́сь всѧкимъ спо́собомъ, по(д) стра́хомъ выклѧ́тьѧ абы// не чита́ли са́мы(х) проти́вныхˢ пи́смъ зака́з8ютˢ (Єв'є або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 4 зв.-5).

ВЫКОВИЙ *прикм. (який стосується вики)* виковий: viciari(us), выкови(й) (1642 *ЛС* 412).

ВЫКОЛАНЫЙ *прикм. у знач. ім.* Вигнанець: Выкола́ныи и збѣгове пред҄ смéртью сщ҇енника вели́кагѡ жа́дною мѣрою до мѣстъ свои(х) вороти́тисѧ не б8д8(т) могли (серед. XVII ст. *Хрон.* 151).

ВЫКОЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Виколювати: Истыка́ю: Выко́люю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВИКОЛОТИ.**

ВЫКОЛОТИ, ВЫКОЛОТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(чим-небудь гострим)* виколоти: Єслї же ѡко твое правое блазнїт тя выколї его и кин ѡ(т) себе (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 45); Єденъ те́ды Іере́й Цр҇кве о́ной... взалъ с(т). ко́піе. и вы́кололъ пра́вое о́ко Ап҇(с)ла (Київ, бл. 1619 *О обр.* 30).

2. *(про дерево)* вирубати: и поведили подводъ свой в той сосни старший и урослейший, нижли Солуяновъ, которые ся зезволили выколоть (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60).

Див. ще **ВЫКОЛЕВАТИ.**

ВЫКОНАНЄ, ВЫКОНАНЪЄ, ВЫКОНАНЬЄ *с.* Виконання, здійснення: врядъ кгродский, Луцький, всю тую справу зъ посътупъкомъ, ку далъшому выконанъю // и учиненью отправы, ведле права, до насъ отосълалъ (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127-128); што тобе латвей и снадне ку выконанью, але инымъ трудно и неприступно (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1013); панъ Слонъчевский, упатрывши собе

час до выконаня учынъку нижей менованого… на …господу его милости протестуючого… наехавшы, с помененою панею… шлюбъ… над заказъ права духовного… дати казавъшы, порвалъ и за жону собе кгвалтовне взялъ и приневолилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 615); **выконанє (выконаньє, выконаня) присяги (присеги)** — складання присяги: тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будуть: такъ позваная ку выконаню тое присеги яко и поводовая ку прислуханю се, за моцю того декрету нашого (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); за которы(м) выконаньє(м) тоє присєги наказа(л) су(д) трибꙋна(л)ски(и) пну по(д)коморомꙋ, абы с ты(х) кгру(н)товъ пано(м) ѡбоде(н)ски(м) ꙋступи(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157); сꙋ(д) нинєшни(и) // …рокъ сторонамъ ѡбомъ позъвано(и) до выконаня декрєтомъ нинєшънимъ наказаноє присєги А поводово(и) до прислꙋханясє того всєго… становитисє бєзъ припозъвꙋ складаєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148 зв.-149).

Див. ще **ВЫКОНЫВАНЄ.**

Пор. **ВЫКОНАТИ.**

ВЫКОНАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Здійснений, реальний, виконаний: Ѡ(т)ци на́шѣ… оухвали́ли: абы Распа́тый на нєм' Хс Бъ на́шъ… вы́кананыѣ трꙋды мо́цны… хова(л) и стєрє́глъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 119).

ВЫКОНАТЕЛЬ *ч.* Виконавець, виконувач: Але посмотримъ: хто его паръшывыхъ декретовъ выконателемъ будетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 769); Ото маешъ и пана зверъхнего помазанъца Божого, яко екъзекутора (альбо выконателя) власного правъ Божыхъ и церъковныхъ (Там же, 841).

Див. ще **ВЫКОНЫВАЧЪ.**

ВЫКОНАТИ, ВИКОНАТИ, ВЫКОНАТЪ *дієсл. док.* (що) Виконати, здійснити: тогды врядъ… // не откладаючи мне ничого… мене горломъ карати и екзекуцыю остаточную на мнѣ выконати маеть (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335-336); а привєрнє(н)є єго нє хто инш҄ій вла(с)нє вы́коналъ, одно са́мъ конста́нтій цє́саръ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 132 зв.); Альбо ачей бы еси показал… ученика, который бы …науку… сам собою выполнил и других выконати реченное от господа нашего Исуса Христа научил (1608-1609 *Виш.Зач.* 226); Прика́зꙋєт' прє́то жє́бы… сѧ ро́зꙋмъ цвѣчилъ и пра́цꙋ ла́тво знєсъ, а́лбо дѣло яковоє вы́коналъ, дарꙋєтъ то ла́ска Бжаѧ хотѧ́чємꙋ и вѣрꙋючємꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 319); пострадавши… през тыхъ нєпрыятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) …и всихъ субста(н)цы(и) ѡны(х) выкона(в)ши за пєнъдъ сво(и) въсє (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); **присягу (присегу) выконати (виконати, выконатъ)** — скласти присягу: Которую присегу сторона позваная повинна будет выконати от дати сего декрету нашого за шесть недель на рочках кгродских киевских (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); которые то приятели… наказали тому то Пяновскому,… на томъ присегу выконатъ, — яко того подданого не спалили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 348); Которую присягу такъ хрестяне, яко и жыди,… передо // мъною, урядомъ, виконали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 94-95).

◇ **выконати вѣку своєго лѣтъ** — дожити, досягти певного віку: заты(м) зара(з) давшы вси(м) ѡ(с)та(т)нєє благо(с)ловє(н)ство, ро(с)ста(л)ся з свѣто(м), выкона(в)ши вѣкꙋ своєго лѣтъ 930 (1582 *Кр.Стр.* 19 зв.).

Див. ще **ВЫКОНОВАТИ, ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНАТИСЯ, ВЫКОНАТИСЕ, ВЫКОНАТИСѦ *дієсл. док.* (над ким і без додатка) Виконатися, здійснитися, відбутися: заты(м) жє сѧ вырокъ ап(с)л'скій на(д) ни́мъ вы́коналъ, зо всѣхъ мѣръ ви́димо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); оучини́лъ, жєбы сє назнамєни(т)шаѧ ѡна́ѧ мꙋдрихъ Сє(н)тєнциѧ: наслєдꙋй Бга. Са́мою рє(ч)ю // выкона́ла (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 12 зв.-13); Гдѣ и чудо знаменитое надъ нимъ ся выконало (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 771); Побѣгли Пр(о)ркѡвє, и Ап(с)лѡвє па́ли на́ зємли понєва́жъ нє́ ѡ ни́хъ вы́коналосѧ свѣдо́цтво Оцє́вскоє (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 124 зв); вєсєли́лсѧ Ієзєкі́ѧ и вє́сь лю́дъ длѧ то́гѡ жє сє выкона́ла слꙋжба г(с)днѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 341 зв.).

Див. ще **ВЫКОНЫВАТИСѦ.**

ВЫКОНИВАТИ *див.* **ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виконувати, здійснювати: А я… ку праву стати ꙋсправєдливи-

тиса и декрету судового, не апелюючи во (в)семъ послушонъ быти и его виконовати маю по(д) звы(ш)мєноваными заруками (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146 зв.).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНТЕРФЕТОВАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wykonfertować) **1.** (що і без додатка) Намалювати, виконати (картину): За́цный ѡнъ мала(р),... венéрꙋ якꙋю(с) хотѣ(л) вы́маловати, котóрꙋю абы доскона́лє и надобнє выконтєрфєтова(л) вза(л) на тꙋю роббтоу деса(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); Възрачéнный: Выкоптєрфєтова́ный, помалéваный фа́рбами, повапле́нный ма́стьми, позлаще́нный, позлоти́стый (1627 *ЛБ* 20).

2. (що) Виразити, передати, висловити: А трóхы позвóлтє мнѣ прє(д)сꙗвза́тый ба́дана выкла(д) пыта́на(м) и ѡ(т)повѣдана(м) выконтє(р)фєтовати албо выри́совати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 148); Крóль Вафале́н'скій... в' звы́чаю бы́лъ положи́лъ, часѡвъ пе́вныхъ свѣчꙋ запа́ленꙋю По(д)да́нымъ своимъ высыла́ти, на зна́къ тогѡ, абы горачо(ст) мл(с)ти своéи кꙋ онымъ вы́кон'тєрфєтова́ти мóглъ (Київ, 1632 *Єв.* 292); кто нєѡшацова́ныи пожи́тки походачїи з' млтвы, пєро(м) ѡцирклїовати, албо языко(м), а што на(д) то нєвымóвны(м), вы́контєрфєтовати мóглъ? (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВЫКОНЫВАНЄ, ВЫКОНЫВАНЪЄ *с.* (чого) Виконування: Рꙋшмоса прєтѡ́, бра́тїє, до выконыва́на приказа́нїй... ѡ ни́хъ стара́ймоса, в' ни́х' працꙋймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 369); **выконыванъє присяги** — складення присяги: Янъ По(с)тупа(л)ски(и),... пєрє(д) выѡбражєнє(м) Хри(с)туса пана укрижовано(го), заховавши звыча(и)ны(и) трыбъ выконыванъя прися(г), во(д)лу(г) роты, в правє написаноє... // выкона(л) (Володимир, 1639 *ТУ* 313-314).

Див. ще **ВЫКОНАНЄ.**

Пор. **ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИ, ВИКОНИВАТИ, ВЫКОНЫВАТЪ *дієсл. недок.* **1.** *(що)* Виконувати, здійснювати: от которого битя кгды ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ росказали, што кгды подданые выконываючи, до болота приволокъши, живота позъбавити хотели (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); Такъ теж, где бы кольвекъ его кнꙗзь Роман сам, альбо через слꙋгъ... своихъ постигнꙋвши, вырокъ нашъ над ним выконывати казати хотел, штобы есте за нимъ ничымъ не стоꙗли (Вільна, 1565 *AS* VI, 285); ꙋ воєво(д)ствє бра(с)лавско(м) ...а(ж) до того часꙋ во(з)ны(х) не было, которыє бы слушнє ꙋря(д) сво(и) выконыва(ти) могли: то(л)ко ѡди(н) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.); Кóнь роспꙋщóный в' ширóкомъ пóлю: рицерꙗ смѣлого выконыва вóлю (Рохманів, 1619 *Єпігр.Чарт.* тит. зв.); мы... ма́ємѡ на сєбє... нєпрїꙗ́тєлей..., котóрыє ... приказа́на Х(с)вы выконыва́ти нам' заборонꙗ́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 136); при братолюбии вствпꙋючы до звя(з)кꙋ братского, ѡ(т)рыцаниє противнико(в) ѡбѣщанїє бгꙋ и братии нєѡ(т)ступнє до ко(н)ца жывота своєго... выконыватъ ꙋстами своими (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); по(д)даныє ...соленитє(р) протє(с)товали напроти(в)ко урожоному... пану Сєверинови Пото(ц)кому яко авторови и росказуючомъ и слуга(м) єго м(л) волю и росказанє пана своєго выконываючимъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 198); **выконывати присегу, присегу выконывати** — складати присягу: по(з)ваны(й) нє выконываючи присєги дєкрєто(м) трыбуна(л)ски(м) наказаноє диляци(и)... до суженя прыпадаючи(х) и сужоны(х) зажи(л) (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 126); самъ на нєй присєгу, на чомъ вся справа стоитъ, выконывалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 414).

2. (що) Повторювати, виконувати, здійснювати, робити: тотъ [сату(р)ну(с)] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)ватъ лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ, албо виполняєтъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); пятая планета миркуриꙋшъ то естъ в сѣмъ лѣтъ бѣгъ свой викониваєтъ (Там же, 540).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНОВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИСꙖ, ВЫКОНЫВАТИСѢ *дієсл. недок.* (на кому, від кого) Виконуватися, здійснюватися: Ми́трополи́тъ рагóза и ѡчи(й) своихъ нé вказалъ, жéбы ємꙋ в потрєбахъ єго нє догóди(л) и соборꙋ при́ патриарсє нє збиралъ, абы сѣ за́ра(з) на владыкахъ вы́кóнывалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); са́мъ óнъ вѣдаєтъ, я́къ што кꙋ пожи(т)кови на́шємꙋ споражаéтъ: и я́къ фрасови́тыи, и долегли-

выи припа(д)ки, абы́са кѡ напра́вѣ нашей на насъ выконыва́ли, допѫска́етъ на на́съ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 113); ѡто бо́вѣмъ по якъ многихъ лѣтахъ, слы́шит' Ирωдъ ω ди́вныхъ спра́вахъ на Хр(с)тѣ и ω(т) Х(а) выконыва́ючихъса (Там же, 989).

ВЫКОНЫВАЧЪ *ч.* Виконавець, виконувач: Єкзекоуторо(в) те́жъ, то е́сть выконыва́човъ клѝриковъ, вашихъ прώсачимъ не посыла́йте (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139); Приказуемъ вамъ, абы есте передъ судомъ... тая справа... приволана и сужона будетъ... малжонку... позываетъ... и тежъ шляхетныхъ... //...помочниковъ воли и завзятья вашого выконывачовъ (1645 *АЗР* V, 73-74).

Див. ще **ВЫКОНАТЕЛЬ.**

ВЫКОПАНЄ *с.* Викопування: Далихмо ω(т) выкопаня гробѫ ѫме(р)ло(г) гро(ш) по(л). и҃. (Львів, 1607-1645 *РДВ* 23).

Пор. **ВЫКОПАТИ.**

ВЫКОПАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Викопаний: Рове́никъ, или ръве́никъ: до́лъ вы́копаный. ро́въ, стѫдна, стѫде́нецъ, коло́да(з) (1627 *ЛБ* 109).

ВЫКОПАТИ, ВИКОПАТИ, ВЫКОПАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(копаючи, зробити заглибину в землі)* викопати: Ѿтъ тои шии яко велика и долъга ниже(и) ωписано якожъ кн҃зь янѫшъ небожъчикъ ...фѫнъдоментъ (!) на тѫю вежѫ выкопалъ и каменьа тесаного наготовалъ (1552 *ОКр.З.* 147 зв.); Ч҃лкь нѣко(то)рыи насадиль виноградь ωгородил' его плотомь и выкопаль ямоу (1556-1561 *ПЄ* 174); малжонка пана Петрова,... подданным своим дорогиницкимъ новину на дворе его на одном кгрунте выкопать казала (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 258); Отожъ, небоже страдный! тотъ долъ, которыесь былъ подъ другими выкопалъ, самесь ся въ него увалилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 949); почавши..., од горы, на которой новины помененого державчого, презъ него од килку летъ выкопаные, лежатъ (Луцьк, 1614 *АрхЮЗР* 1/VI, 445); ди́вне велѝкѫю стѫдню вы́копали (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); которѫю ямѫ под нами были викопали сами в ню ся ωбвалили (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12); И бли́зко мѣста вавило́на, тѫтъ же вы́копал' на со́рокъ те́жь ми́ль о́зеро (серед. XVII ст. *Хрон.* 363).

2. (що) *(копаючи, видобути, дістати що-небудь)* викопати: з саду щепи яблоней и груш добрих тридцатеро дерева выкопати казала (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 108); Але скарбите собе скарби на небе где ани мо(л) ани ржа... где те(ж) злоде(и) не выкопаю(т) и не ѫкрадѫ(т) (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 6 зв.); Хто бы тото има(л) гварити, которыи ч҃овкъ (!), ожъ... тото и(з) лѣса не выкопавъ, прокля(т) бы Б҃гомъ (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); велѣлъ его и(з) гро́ба выкопа́ти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 123 зв.); Припомяну мало Стефана Семого, который, Формоза папежа зъ гробу выкопати и убраного якъ папежа на столици посадити казавши, уругане зъ него и смѣховиска чинилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 934); то е́сть, яки́съ ко́рень, ма́ючи зѫпо́лное выраже́нье ч҃лвка, и коли егω вы́копаютъ кричи(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 47); костелъ тамошний, дверы вырубавши, злупили,... сребро костельное закопаное,... выкопавши, въ спо́собъ лупу побрали и межи себе поделили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 563).

Див. ще **ВИКОПОВАТИ.**

ВЫКОПОВАТИ[1] *дієсл. недок.* **1.** (що) *(робити заглибини в землі)* викопувати, копати: еде́н' з домовои бра́тии ле(д)ве его позна́лъ... бо ри(д)ле(м) ни́зко са наклонаючи зе́млю ωколо дере́въ выко́пова(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 53).

2. *(видобувати, діставати що-небудь із землі)* викопувати: котώрые са ди́вне меша́ючи одни други́хъ выклина́ли, зверга́ли, жра́ли, гри́зли, до везе(н)а сажа́ли, забива́ли, на оста́то(к) и(з) земли по сме́рти выко́поуючи порѫга(н)е и сѫро(в)ство чини́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 179); скрини поодбиявшы, изъ земли выкопуючы, семрягъ, кожухов,... побрали и до Ровного запровадили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117).

Див. ще **ВЫКОПАТИ.**

ВЫКОПОВАТИ[2] *див.* **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКОПЫВАНЄ *с.* Видобуток, викопування: А лежи(т) тая краина... в тало(й) (!) азые... где сѫт славные горы для го(и)ного выкопыва(н)я крѫ(ш)цѫ сребреного и желѣзного (1582 *Кр.Стр.* 31).

ВЫКОРЕНЕНЄ, ВЫКОРЕНЕНА, ВЫКОРЕНІЄ, ВЫКОРЕНЕНЬЄ *с.* Викоренення, винищення, знищення: а хоть бы́ и бы́лъ фѫдаме́н'томъ,

теды не мѣлъ бы бы́ти кѹ ѡбалению бѹдова́нѧ, и кѹ выкорене́нью и вы́верненью правди́вого фѹдаме́н'тѹ цр҃кви каѳолицкое (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.); то(т) [кр(с)тъ] є(ст) всѣ(х) хр(с)тїанъ ѡздоба,... еретиковъ выкоренє́нѧ, шатано(м) бо(ѧ)знь (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Тѹ тыжъ и преѝзре́нїе з' да́лєка Бо(з)ски(м) зрѧже́нїемъ впро(д) спра́вленое, на выкорене́нїе и зепсова́нїе єресей, кото́рыи мѣли напото́мъ повстати (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); заледве за угамованемъ албо рачей одратованемъ тоежъ веры людей, которые на том же набоженстве веспол з собою были, с трыумфомъ,... окрикомъ на выкоренене и знесене церкви и въсее Руси способами вшелякими явъными и крыемыми,... пофалки явные чинечи , одошли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688); татаровъ и разныхъ бисурмановъ, на выкоренене стану рыцерского и на затлумене а праве знищене и выгублене шляхецкихъ вольностей... // затегнулъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

Пор. **ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Знищувати, викорінювати: Бг҃ъ, по грѣшникахъ' покѹты хо́че(т) · рл҃с · са́м' грѣхы выкоренива́ет' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 388).

Див. ще **ВИКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТЕЛЬ *ч.* Нищитель: повѣдає(т) ѡ себѣ Єзекїє(л) ви́дѣлъ неѓды(с) аг҃гла выкорени́телѧ до см҃рти людїй з' собо́ю сѧ потыка́ючи(х) приправоу́ючого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304).

ВЫКОРЕНИТИ, ВИКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНЇТИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Викоренити, знищити: а ѡнь ѡ(т)поведаючи рекль и(м) всѧкыи садь которого не садиль ѡ(т)ць мои нб(с)ны(и) выкоренень боудеть даите имь покои (1556-1561 *ПЄ* 63 зв.); а на потомь домы и(х) и потомство и(х) ѡбицѧль выкоренїти из кроу(н)тоу и(х) и в нѣщо ѡбе(р)нѹти (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 192); вста́нте, и выйдѣте з того мѣсца, поневажъ г҃ь... гра(д) то(т) зотре(т), выкоренитъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); Нагле, рекѹ проти́въ Наро́дови, и проти́въ Крѡле́вствѹ, абым' Єгѡ вы́коренилъ, зопсова́лъ и загѹби́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 355); па(н) ге(т)ма(н) кгды за Днѣпръ ма(л) ити теды мниси домѣнѣкани мѣчъ посвящовали,... и пре(з) вши(ст)кѹ мшѹ на ѡ(л)тарѹ лежалъ с ты(м) докладо(м) же на то пога(н)ство на рѹ(с) жебы и(х) выкоренити (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170);

(що) збороти, здолати: а гды оумноже́ныи грѣхи́ хотѣ(л) бг҃ъ вы́коренити то навю(л) пото(п) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 152 зв.); Не́лза... и не мо́жно чл҃кови своими си́лами вы́коренити грѣхъ,... а́ле вы́коренити, в' само́го Бг҃а єстъ моци (Вільна, 1627 *Дух.б.* 23).

2. (кого) Вигнати, прогнати: ино кгды сѧ тая ре(ч) была приточила тогды з доводо(в) свето(г) пи(с)ма же крви хрестия(н)ское жидове нико(ли) не потребую(т) але причины зва(з)неные на ни(х) покладаны з стороны нѣкоторы(х) по(д)даны(х)... абы могли жидо(в) з ме(ст)... выкоренити (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 53); часть и(х) в прѹсѣ(х) зо(с)тала на(д) море(м) с которы (!) до(в)го крижаки во(и)нѹ точили, ижъ и(х) викоренили (1582 *Кр.Стр.* 70).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТИСѦ *дієсл. док.* Викоренитися, зникнути: не ла́тво бовѣмъ ср(д)це чи́стое и сѹмнѣнье неподе́йзра́ное, хи́ба за вели́кими пра́цами и трѹдами чл҃вкъ мѣти мо́же(т): же́бы сѧ з'го́ла зло́сть вы́коренила (Вільна, 1627 *Дух.б.* 248).

Див. ще **ВЫКОРЕНАТИСА.**

ВЫКОРЕНЯТИ, ВЫКОРЕНАТИ, ВЫКОРЕНАТЬ *дієсл. недок.* (що, кого і без додатка) Викорінювати, усувати, нищити: чере(з) напомина(н)є проро́ка, выкоренѧе(м) вшелѧ́кїи оумы(с)лъ ѡ(т)чаѧ́нїѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); ли́сты запечата́ные Єго пе(р)стене(м) посланы соу(т) пре(з) цр(с)кы(х) коу(р)соро(в) до всѣ(х) сторо(н) жебы забиѧли и выкоренѧ́ли всѣ(х) жидовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 41 зв.); патріархове Константинополскїи... всю заходнюю на онъ часъ церковъ напоминали и исправляли и симонію зъ заходнихъ костеловъ выкореняли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 561); Истребл́ѧю,... Вым́азѹю, згл́ажѹю, загѹбл́ѧю, выкорен́ѧю (1627 *ЛБ* 163); Аполли́ѡ(н): Выкорен́ѧючїй, а́бо затрача́ючїй, а́бо псѹючїй. и апо́ллѡ(н). є(ст) имѧ и и́дѡлѹ, емѹ(ж) пръвоѡ́бразнѡ, сл҃нце (Там же, 178); Л́ѧмпы на кшта́лтъ Нб҃(с)ной, ро(д) нш҃ъ ро(з)свѣча́еш' И всѧ́кїи недба́лства в' не́мъ выкорен́ѧешъ (Львів,

1642 *Бут.* 5 зв.); Во о́ныи // дни по́чалъ г(с)дь выкоре́нѧ́ть Ізра́илѧ и поразилъ ихъ Аза́илъ во всихъ грани́цахъ Ізра́ильскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 331-331 зв.).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНАТИСА *дієсл. недок.* Викорінюватися, пропадати, зникати: Ре́клемъ пре(д) ты́мъ, ижъ, грѣхъ спо́ломъ выкоренѧ́етъсѧ, а чл҃вкъ пе́рвоє своє творе́н҄є чи́стого Ада́ма пріи́мꙋєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 231); а ґды онъ зъ ко́ренѧ вы́вєрнєнъ бꙋдєтъ, зъ потре́бы за́ра(з) и хорѡба выкоренѧє(т)сѧ и оупада́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 406).

Див. ще **ВЫКОРЕНИТИСА.**

ВЫКОРМИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(прищеплювати певні погляди)* виховувати: Оумѣєтъ бовѣмъ прє(з) Ап(с)лы многихъ ѡсвѣча́ти, (кото́рїи створе́н҄ємъ бꙋдꙋчи спо́лъслꙋжи́телей своихъ выко́рмивали:) и бра́тїєю и сн҃ами Хр(с)товыми бы́ти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 119).

Див. ще **ВЫКОРМИТИ.**

ВЫКОРМИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(годуючи, виростити когось, допомогти вижити комусь)* вигодувати: вы сі́ѡнъ ма(т)кꙋ свою, кото́раа ва(с) спло́дила, и на ло́нѣ пѣстоуючи я(к) ча́долюби́ваа го́лꙋбица вы́ко(р)мила и вы́ховала, ѡ(т)пꙋсти́ли (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 225); Єсли́ нє бы́ло Тѣло, Мр҃іа кого́ вы́кормила (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); Бо́ кре́внымъ, и всѣмъ лю́демъ, ꙋмѣлъ вы́годити, Подъ ча́съ при́кро голо́дныхъ ча́совъ вы́кормити (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 7).

2. *Перен.* (кого, кого в чому) *(прищепити певні погляди, правила поведінки)* виховати, виростити: Ма́тка та́къ єго само́го, якѡ и бра́тїю єго и се́стры въ наꙋцѣ и за́конѣ Г(с)днемъ та́кже въ ст҃омъ пи́смѣ вы́кормила и вы́ховала (Київ, 1627 *Тр.* 294); *Образно:* вы єстє жили в ро(с)коша(х) на зє(м)ли и бyѧли є(с)тє выко(р)мили є(с)тє сє(р)ца ваши... є(с)тє забили справє(д)ливого которы(и) сѧ ва(м) нє противи(л) (II пол. XVI ст. *КА* 173).

ВЫКОРОВАТИ *дієсл. док.* (від чого) Оберегти, охоронити: точию вѣм се, яко православное вѣры простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простотѣ благочестия обрѣстися желаю и молю никако же вам уступати или выкоровати от черты знамения исповѣдного (1608-1609 *Виш.Зач.* 199).

ВЫКОТЕЦЪ *ч.* Нищитель, шкідник, викрадач: А потомъ... панъ мой, взявши ведомость певную — ... где оные збеги его черезъ подданыхъ княжатъ ихъ милости, выкотъцовъ, попроважоны были, зновy посланцовъ своихъ въ погоню за ними... панъ мой послалъ (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358); яко жь подданыхъ ее милости пяти Колесницкихъ, зъ жонами, зъ детми и зо всими ихъ маетностями, тые выкотцы выкотыли и зовсимъ забрали, меновите Валенту и сыновъ его чотырохъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 438); право по(с)политоє таковы(х) выко(т)цовъ... яко потаємъныхъ скрыты(х) шко(д)цовъ сурове карєтъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

Див. ще **ВЫКОТЦА.**

ВЫКОТИТИ, ВЫКОТЫТИ *дієсл. док.* (кого) Загарбати, захопити, викрасти: Который попъ помененый и врядника моего,... на йменя Кашпора, зъ жоною и зъ детми выкотилъ зъ собою (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 203); подданые... княжатъ Юря и Криштофа Корибутовичовъ, Збаразскихъ... Герасима..., а Грицка..., зъ жонами, зъ детми,... и зо всею маетностю ихъ, отъ мала до велика, забрали и выкотили и // оныхъ до домовъ своихъ впровадили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 355-356); Потомъ знову, въ томъ же року... подданый ихъ милостей на йме // Кгерешко, зо всею маетностию выкотилъ, што кгды се презъ копное право на того Кгерешка показало, его милость панъ Кгдешинский... справедливости не учинилъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 452-453).

ВЫКОТЦА *ч.* (*стп.* wykotca) те саме, що **выкотецъ:** Сме́рть бовѣ(м) єстъ нєоупро́шєный жол҄нѣръ... сме́рть вы́ко(т)ца ро́дꙋ на́шєго, на пєръсо́ны възгля́дꙋ нѣма́ючїй (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); А кгды приехали на оную менованую Волю, ставши собе господою съ конми у Лукъяна Шкоды, шли въ домъ... до оного Радка Долгого, выкотъцы власного (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 356); теды, кгды того слюсара виннымъ тое справы выкотцу того челядника учинило, помененый... панъ Кгдешинский зъ маложонкою своею справедливости не учинилъ, ку шкоде помененого протестуючого

(Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/І, 452).

ВЫКОЧЕНЄ, ВЫКОЧЕНЬЄ *с.* Загарбання, захоплення, викрадення: того жъ року, месяца июля второго дня,// оповедане пана Григоря Киселя на его милость отца владыку Луцкого и Красовского о выкоченье подданыхъ Низкиницких (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149-150); року теперешнего..., килкадесятъ чоловика выкотцовъ зъ рознымъ оружемъ,... знать откулсь зъ Украины, не ведати съ чиего росказаня, приехавши до маетности... панее Чолганское дедичное,... по именахъ и прозвискахъ скаржучой незнаемыхъ, для выкоченя подданыхъ... панее Чолганское Колесницкихъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/І, 438).

Пор. **ВЫКОТИТИ.**

ВЫКОЧИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Виселяти, виганяти: я жадныхъ подданыхъ твоихъ въ селе Ивачкове не мелъ и зъ маетности твоее села Волици не выкочивалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/І, 279); самъ выламуючи(с) с подъданъства до рожєва маєтъности позвано(г) прочъ пошолъ алє сє зовъсємъ потаємънє вынє(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрытє надъбєгаючи подъданы(х) поводовъ дєдичъны(х) людє(и)... зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ ...выкочивалъ и дотолъ выкочиваєтъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

ВЫКОЧОВАТИ *дієсл. док. (переселитися, перебратися в інше місце)* перекочувати: вси Татаровє выкочовали на сюю сторонѹ Днєпра..., ѡт которых єсть потрєба выстєрєгатисѧ (Краків, 1553 *AS* VI, 11).

ВЫКОЩОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Спокусити: Также и святаго Петра не мугъ выкощовати дявулъ, докудъ не слободивъ его Христосъ (XVI ст. *НЄ* 102).

ВЫКРАДЕНЄ *с.* Викрадення: за которы(м) дє(й) выкрадє(н)ємъ тоє дє(в)ки шкоды сѧ нємалыє дѧдино(й) моє(й)... стали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); панъ Шимонъ Шанявский, при мне возномъ... чинилъ скаргу на ниякогось Леска Рокицкого, а то о выкрадене скарбъцу ее милости, въ томъ дворе Твердинскомъ будучого (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/І, 456).

Пор. **ВЫКРАСТИ.**

ВЫКРАСТИ, ВЫКРАСТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Викрасти: Довѣдалисѧ иноки... и́жє... кнѧ́зь правосла́вїѧ грє́чєскаго при(ѣ)жча́ли к нємѹ ча́сто и стара́нїє мѣли, я́ко бы є́го вы́красти (1509-1633 *Остр.л.* 129); па(н) проко(п) во(л)чко жаско(в)ски(и) ...дѣвку нєво(л)ную тєщи своє(и)... слуга(м) сво-и(м) выкрасти... каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); и са(м) сѧ ѡ(т) та́кого вєли́копасты́рства изборонѧ́ль, а́лє єго силою и потає(м)нє з мѣста вы́крали (XVI ст. *УЄ* № 29519, 279); Рѹвімъ, старѣлсѧ выба́вить єгѡ з рѹкъ и(х) и мо́вилъ... и́мъ ра́дилъ,... якъ бы ѡ(т)то́лє вы́красть мѣлъ и оцѹ своємѹ вороти́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (що) Пограбувати, обікрасти: Васко,... самъ доброволне знался, ижъ дей я зъ Сенкомъ Зеленею и зъ Яскомъ,... приехали есмо зъ Затурецъ умыслне въ гай Хоболтовский, хотечи комору выкрасти Хаца Панковича (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/І, 102); Пото(м) жє выкрадєно, дє(и), школу жидо(в)скую, в которо(и) украдєно бляху срєбрєную,... свє(ч) тры вєлики(х) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 53); людє злодѣє выкрали домо(в) є (серед. XVII ст. *ЛЛ* 177).

3. *Перен.* (кого) Перетягнути, втягнути: истинно, яко в Лядской земли папы римскаго титулы, и вавилонская музыка, и поганских наук блядословие руского народа з благочестивой и православной вѣры в прелесть латынскую мало не всѣх выкрало, тако и овде — власть, безецность,... угодное житие безбожных... до себѣ притягает (1608-1609 *Виш. Зач.* 219).

ВЫКРЕСАТИ *дієсл. док.* Викресати: ю(ш)ко власовичъ самъ соломѹ и лѹчинѹ зготовивши намъ да(л) а мысмы ѡгонь выкрєсавши в ла(з)ни нєбожъчика пна барано(в)ского въ клєти спалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 294).

ВЫКРЕСТИТИСЯ *дієсл. док. (з однієї релігії в іншу)* перейти: потомкове княжат руских з вѣры православноє на римскую выкрестилися (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26).

ВЫКРЕЩЕННЫЙ *дієприкм.* Вихрещений: Ѡвъ бо зовє(т)сѧ папє(ж)ни(к),... ѡ(в) за(с) нєда(в)но выкрєщє(н)ны(и) (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.).

ВЫКРИКАНЄ, ВЫКРИКАНЬЄ, ВЫКРЫКАНЄ, ВЫКРЫКАНЬЄ *с.* **1.** Викрик, вигук: въскликновéнїє выкрыкáньє (1596 *ЛЗ* 37); А ижъ ѡ(т)толѧ до розмаи́ты(х) примóво(к) проти́вко намъ з выкрикáньємъ насмѣваньѧ пóхопъ бєрє(т), абы сѧ єго с той инохóды зрази́ти могло́ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.); Въскликновéнїє, ца: Выкрикáнє, похвалéньє, гѹдéньє, хлипáньє, кричáньє, вытьє, гѹкы, гѹка(н)є якъ по оумéрломъ (1627 *ЛБ* 22).

2. *(багатоголосиі)* спів: Южъ хóры выстѹпѹютъ з' оуми́лным' спѣва(н)ємъ. До поможи́ Агговъ, сли́чнымъ выкрыка(н)єм' (Киïв, 1632 *Євх.* 303).

Пор. **ВЫКРИКАТИ.**

ВЫКРИКАТИ, ВИКРИКАТИ, ВЫКРЫКАТИ *дієсл. недок.* **1.** Кричати, вигукувати: въсклицáю, выкрыкáю (1596 *ЛЗ* 37); аза тáмъ згоди́вшисѧ на свою бєзѹмнѹю згóдѹ, нє выкрикáли нє вєсєли́лисѧ (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); ясно заправды выкрикáючи в'про(д) тóє пр(о)ркъ проповидѣ(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 140); Pry krynicy Bez tesknicy Budem izty, Budem pity, Wykrykaty, Obłapiaty (1625 *П. про Кул.* 23); справедли́выи выкрикáютъ, а грѣшныи крєповáны бывáютъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 272); на поєди́но(к) бо(л)ши(х)... нєприѧ́тєлє(и) починáєтсѧ выправовáти, и по (з)витѧ(з)ствѣ по(д)лои рóты... вытрѹблює(т), выкрикáєтъ, и мóвитъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

2. *(багатьма голосами)* співати: ты ѡблюбéницє тръжєствоу́ючи вєсéло в гимна(х) выкрыкáй, спѣвáючи: бра(т) мой бѣ(л) и крáсєнъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269 зв.); Хвáла на высѡкостѧхъ Бо͠у, выкрыкáютъ: А на зємли пóкой, с потѣхою спѣвáютъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81); зъ Аггелы жъ и мы, на радощахъ выкрикаймо: И веселыми голосы, з ними спѣваймо (Львів, 1630 *Траг.п.* 174); Триѹмфѹ зачни Євфрозі́но смѣлє Ги́мнъ выкрикáти: почни вола(т) ми́лє (Киïв, 1633 *Евфон.* 307); Прéто днє(с) А͠гглѡвє и ч͠лвци, рáдостними глáсы викрикáют' и Вєсéлыи пѣсни спѣвáютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 27).

ВЫКРОЧАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wykraczać) (з чого) *(нехтувати чимсь)* переступати, порушувати (що): в͠м... нє заховує(ш)сѧ... по(д)лугъ чи́ну свѧтого малжєнского, алє з нєю на(д) зако(н), и правила свєты(х) ѡтє(ц) выкрочаючи ѡны(и) єси ѡбразилъ, и зкгвалти(л) (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 34); Вєсéлыє Прáзникѹ пѣсни спѣвáючи, з вóлѣ Б͠жєи нѣ в чóмъ нє выкрочáючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 95); Бра(т) з мєжи нихъ, котóрїи бы сѧ нєпристóйнє заховыва(л), и выкроча(л) с пови(н)ности своєй в // згромажéню своюмъ, ти́хо... мáю(т) єго напóмнѣти разъ и ки(л)ка (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 40-41).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСѦ, ВЫКРОЧОВАТИ.**

ВЫКРОЧАТИСѦ *дієсл. недок.* (проти кому, чому) Виступати (проти кого, чого): в тои рéчи... противко блажéнномоу пєтроу ап(ст)лѹ и противко всѣмъ ц͠рквáмъ выкрочáєтсѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 111 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИСѦ.**

ВЫКРОЧАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який порушує що-небудь: Припоминáю ємѹ х͠а г͠а, котѡ́ры(и) брата выкрочáючого кáжєтъ оповѣсти костєлови (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76).

ВЫКРОЧЕНЄ *с.* (*стп.* wykroczenie) *(відступ від законів)* порушення: и чомѹ обычайнє а осторо(ж)нє вѣрити потрєба тоєж обоє митрополита и владыковъ єго товари́шовъ выкрочє(н)є каждомѹ пєрє(д) ѡчи пєрєложити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИВАНЄ.**

Пор. **ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧИВАНЄ *с.* Порушення: а я самъ а нихто... з близкихъ, кревных... дому моего... ниякое переказы затрудненя и над сес запис мой никоторого выкрочиваня чинити не маемъ и не будемъ мочы (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272).

Див. ще **ВЫКРОЧЕНЄ.**

ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧЇТИ, ВЫКРОЧЫТИ *дієсл. док.* (що, з чого, над що, проти чому) *(знехтувати чимсь)* переступити, порушити (що): мы сами пови(н)ни бѹдє(м)... пану крыни(ц)кому и пото(м)комъ єго закладѹ то(л)ко разовъ илє кротъ бы(х)мо с того запису выкрочили заплатити двєстє копъ грошє(и) (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 88); А гдє бы-мъ я которого артикулу... нє выпо(л)нилъ и в чомъ колвєкъ з сєго листу запису моєго выкрочи(л), то(г)ды... волно будє(т) пану писару... мєнє само(г)[о]... позвати до суду (Житомир, 1584

АЖМУ 140); А то заплативши тылекрот, илекрот противко тому записови нашому выкрочимо (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 169); панъ сурокгато(р) вини(ц)ки(и)... ȣчынъкȣ мниманого ни в чомъ нє пры(з)наваючи кгдыжъ на(д) повинъно(ст) ȣрядȣ своєго ничого нє выкрочы(л), повєди(л) же форумъ належного в судє нинєшнє(м) мєти нє можеть (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); за́вжды сȣ́ть в' страхȣ и дрижа́ню, же́бы ни в чо́мъ проти́въ за́повѣдє́й єгѡ нє вы́крочїли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 138); За чы(м) сє рєпротє(с)това(л), же ничого проти(в)ко праву и (с)лушно(с)ти нє выкрочы(л) (Київщина, 1639 *ККПС* 253); онъ запомъневшы боязни божое ...противко праву и сповинованеню и присязе своей малъженъской выкрочылъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 617); Презъ который таковый свой // поступокъ и же (!) противко праву посполитому выкрочили, а затымъ въ вины,... попадли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569-570).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИСА, ВЫКРОЧОВАТИ.**

ВЫКРОЧИТИСА, ВЫКРОЧЫТИСЯ *дієсл. док.* (проти чому) *(не підкоритися чому-небудь)* виступити (проти чого): в то(м) са што проти(в) вла́сти К(р) єго м(л) вы́крочило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79 зв.);

(знехтувати чимсь) переступити, порушити (що): ю(ж) са тогды до́толѧ показа́ло, же... ничо́го са противъ пра́вȣ б҃жємȣ, ничо́го проти́въ радȣ косте́лномȣ нє вы́крочило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77); А што ся вымавляешъ, ижъ въ одъсуженью митрополита и владыковъ ничого ся противъ праву Божому и противъ порядкови церковному не выкрочыло, а яко то смеешъ мовити, колись вже самъ одъступилъ Грековъ и своихъ Виленъскихъ трыбуналистовъ (Вільна, 1599 *Ант.* 837).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧАТИСА, ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (проти чому) *(нехтувати чимсь)* переступати, порушувати (що): Понєва(ж) кон'фєдєра́ції до пра́въ и во́лностє́й посполи́ты(х) схила́ютъсѧ абы́ са ка́ждый вєдлє ни́хъ справова́лъ а проти́въ имъ нє выкрочовалъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 25).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСА.**

ВЫКРОЧЫТИ *див.* **ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧЫТИСЯ *див.* **ВЫКРОЧИТИСА.**

ВЫКРУТАРСКІЙ *прикм.* (*стп.* wykrętarski) вивертливий, підступний: теды и на(м) при́стои(т) та́кже вѣрити... И нє шпы́рати мо́вачи, я́ко то бы́ти мо́жєтъ, и и́ныи томȣ подо́бныи мѡ́вы выкрȣта́рскїи! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 196).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКЫЙ, ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦКЫЙ *прикм.* Те саме, що **выкрутарскій:** Єсли вша́к же роз'свѣтитсѧ якова́ѧ свѣтлость, кото́раѧ бы ѡ́ноую розогна́ла тє́мность, што ти ѡ(т) нѣякихсь щєбє(т)ливоє и выкрȣта́цкоє софистицкоє б҃гослѡ́вїи локгодєда́ловъ штоу́чныхъ в мѡ́вѣ ми́стровъ єсть зада́но (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9 зв.).

Див. ще **ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦСТВО, ВЫКРУТАЦТВО, ВЫКРУТАЧСТВО *с.* (*стп.* wykrętactwo) *(вдавання до хитрощів)* виверткість; *(нечесне поводження)* крутійство, перекручення: ты́мъ вытпочиваньє(м), фалшова́ньємъ, и выкрȣта(ч)ство(м), ст҃ого писма, намнѣ́й свое́й ре́чи нє боро́нишъ, або сѧ тобѣ прєдсѧвзѧт'ѧ свое́го ѡ(т)мєніти нє годи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99 зв.); А што мовлю: для продолженя и прериваня еи пре змѣшане зъ выкрутацствы,... и иншіе розмаитые вымыслы музыкъ, которые суть перешкодою горшей до набоженства правдивого, анижли побудкою (1603 *Пит.* 77); Ано што́ ю́жъ събо́ровъ повшє(х)ни(х) дє́крєтами змо́цнєно, бєз' выкрȣтац'тва, и бєз' пыта́ньѧ чти́ти, и поважа́ти потре́ба (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Кото́рой то м(д)рости да́й Б҃ъ, абы жа́дныи иновѣрцє(в) выкрȣта́цтва спротиви(т)сѧ нє могли (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 3); дрȣгїи софї́сті(ц)ких' вы́крȣтацствъ цвиче́н'ємъ, въ подиве́н'ю быва́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352).

ВЫКРУТАЧЪ *ч.* **1.** *(хитра та спритна людина)* крутій: Але и того всего не беру собе на помочъ, хотя бы выкрутачъ могъ тымъ безъпечъне алекговати (Вільна, 1599 *Ант.* 505); [На] которую [херытонию] где бы прышло таковому выкрута[чо]ви, яко естъ ѳилялетъ, отказовати, нашло бы ся не мало прычынъ въ ней (Там же).

2. *(навмисне заплутування справ із корисливою*

метою) крутійство: для того певнє могло бы на само(м) то(м) помєнєно(м) шкриптѣ с протєстаціи тȣ(т) вписано(м) быти досыть, лєчъ ижъ єсть з выкрȣтачми рєчъ, а к томȣ по(д) такими часы… для того слȣшнє кȣ обя́снє(н)ю, албо и потвє(р)жєню ихъ нѣкоторіи писма к томȣ // слȣжачій тȣтъ зараз приписати пріидє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8 зв.-9).

ВЫКРУТИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вирвати з рук, вийняти)* вихопити: где попъ рокитенский напередъ, а вуйт билашовъский с кием до протестанта и челядника его прискочивъши, наперед у протестанта шаблю, которую,… въ руках тримал, з пошвами выкрутили и егожъ шаблею, вырвавъши з рукъ у него (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

2. *Перен.* (з чого, з кого) *(зловмисне)* переіначити, переробити, перекрутити (що): ксє(н)дзовє би(с)кȣпи своєю прокȣраціѥю, я(к) на трибȣналѣ ȣ Люблинѣ, ȣ православны(х) з҄ вѣры мниманѧ выкрȣтити и вывє(р)нȣти и вы(л)гати хочȣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294); Съ Павла тежъ светого до Еѳесовъ — не вемъ, што хочетъ выкрутити? (Вільна, 1599 *Ант.* 801).

ВЫКРУТИТИСЯ, ВЫКРУТИТИСѦ *дієсл. док. (хитруючи, вигадуючи що-небудь, вийти зі скрутного становища)* викрутитися: и с того сорома сѧ выкрȣтимо (п. 1596 *Виш.Кн.* 254); з того якъ сѧ на́мъ вы́крȣтитъ ра́ди слы́шати боудємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177); Прото ся тыми фашъками хотятъ выкрутити (Вільна, 1599 *Ант.* 523); На тыи клятвы помененныхъ патріарховъ, якъ хотятъ, нехай отступникове крутятъ, зъ того ся нѣгды не выкрутятъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 666).

ВЫКРУТНЫЙ *прикм.* (*стп.* wykrętny) те саме, що **выкрутарскїй**: чого ты не вѣдаешъ, яко простакъ будучи, додасть тобѣ матерыи и выкрутныхъ доводовъ своихъ противъ папежа, чого и ты самъ не слыхалесь! (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 146); вѣрȣй ми и дозна́єшъ того, жє звѧглы́выми, а вы́крȣтными словы твои́ми, хотѧ́й бы єси и́ншимъ про́стымъ, до́сыть рєко́мо в то́й мѣрє оучини(л), собѣ самомȣ в҄ сȣмнѣ(н)ю до́сы(т) нє оучи́ни(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 95 зв.); Бо ихъ и невласне, и не на своемъ местцу положылъ, и выкрутными выклады своими превратилъ, сѳалшовалъ и до людей иначей, а нижли сутъ написаны, подалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 701).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКЫЙ.**

ВЫКРУТЪ *ч. (хитрий засіб, маневр)* ви́крут, викрутас: А ижъ бы тымъ лѣпѣй… и насъ у въ огиду до нашихъ приправили, а звлаща до тыхъ неуковъ-простаковъ, которые писма не читаютъ, невстыдливе наслѣдуючы въ томъ явныхъ геретиковъ и выкрутовъ писма ихъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 117); послȣха(и)тє, показати ва(м) нє прокȣра(ц)коє фанта́зїи выкрȣтами, а́лє самы́ми ȣсты х(с)а Бга на́шєго рє(к)шими ѡ(т) стго є(в)глїѧ хощȣ (1598 *Виш.Кн.* 269 зв.); Проко(п) Малє(ч)кови(ч) ѡбѣца(л)-ся ѡ(т)дати гро(ши)… по ярмарку лво(в)ски(м) бли(з)ко при(ш)лимъ бєзь вшєляки(х) выкрȣтȣ(в) (Львів, 1606 *ЛСБ* 1043, 10); Ни, заправды, не можная речъ — голимы словы и выкрутами облудными соборовыхъ уставъ зносити (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 591).

ВЫКРУШОВАТИ *дієсл. недок.* Викришувати: Съсѣца́ю, съкрȣша́ю: выкрȣшȣю (1627 *ЛБ* 129).

ВЫКРЫКАНЄ *див.* **ВЫКРИКАНЄ.**

ВЫКРЫКАНЬЄ *див.* **ВЫКРИКАНЄ.**

ВЫКРЫКАТИ *див.* **ВЫКРИКАТИ.**

ВЫКУПАТИ *див.* **ВЫКУПЛѦТИ.**

ВЫКУПЕНЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЕНЬЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПИТИ, ВІКУПІТИ, ВЫКУПИТЪ, ВЫКУПИТЬ *дієсл. док.* **1.** (що, що кому, що від кого, що в кого) *(за плату забрати що-небудь віддане у заставу)* викупити: мает Михил тыи имѣнья держати… до тых часов, поки я в него тыи имѣня выкуплю в тых пятидесят копах грошех (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); а коли дочка моѧ ȣсхочеть тыє имєньѧ по моємъ животє выкȣпити,… тогды маєть наперед тȣю двє тисѧчи копъ грошєй …кнѧзю Алєксандрȣ ѡтложити (Луцьк, 1545 *AS* IV,149); а по ѡны(х) пѧти лѣтѣхь… тє(н)… лавє(р) албо потомо(к) є(г)… хотѣль бы чѧ(ст) тотоу выкоупи(ти)… тєды… даныло боудє(т) повинє(н) соумоу свою наза(д) взѧти (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); ві лыжо(к) срєбрьны(х) бра(т)ски(х) выкȣплєно в пана янєго афє(н)дика (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65); Тєды тȣю сȣ(м)мȣ пнзє(и)… ѡписали(с)… пнє(и) ншо(и)… ѡ(т)дати… и тыє має(т)ности своє викȣпити на ро(к) и дє(н) пє(в)ны(и) (Житомир,

1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 11 зв.); redimo вікупіти (І пол. XVII ст. *Своб.* 18); И єсли з'ѹбо́жавши братъ тво́й прода́стъ ма́єтность свою, а хотѣлъ бы бли́(з)кїй єгω, мо́жє вы́кѹпить што о́нъ бы́лъ про́далъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. (кого з чого, кого з-під чого, кого) *(за гроші звільнити, визволити кого-небудь)* викупити: бил єсми чолом господарю моємѹ... абы мѧ єго милость с поганских рѹк выкѹпил (Острог, 1514 *AS* III, 114); его милость... пытал... которого часу шлюбъ брал ...пан Александер Владычка з бывшою Халаимовою которую помененый Владычка з неволи... выкупил? (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 417); будетъ валъчакъ за грѣхы нашѣ и выкупитъ насъ испудъ права (XVI ст. *НЄ* 198); тя(ж)ко было тєбѣ на прошєнїє ѹбогаго и рѹкѹ простє(р)ти, хори(х) нє навѣжалъ єси, вязнєвъ нє выкѹпилъ єси (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 273); Припо́мни собѣ єщє, єсли(с) се́дмъ оучи́нкωвъ мл(с)рдныхъ до тѣла нalєжа́чых' бли́жнѧгω вы́коналъ: котрїи сѹть... Ва́знѧ вы́кѹпити, хо́рогω навѣди́ти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 909).

3. *Перен.* (кого від чого, кого з чого) вибавити: на паметку смерти Исусъ Христовое то чынити маемъ, же насъ теломъ и кровью своею отъ смерти вечное выкупилъ, вже не мертвого тела, але... жывотворящее крови... Исусъ Христа поживаемъ (Вільна, 1599 *Ант.* 749); х҃с... в'ши́кихь(!) вы́коупиль с про́клѧ(т)ства за́коноу (поч. XVII ст. *Проп.* 1); Кръви свое́и, з' нєво́лѣ вѣчнои поги́бєли, выкѹпити на́съ ра́чилъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 274).

Див. ще **ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПИТИСЯ, ВЫКУПИТИСѦ *дієсл. док.* (від чого і без додатка) Вибавити, звільнитися, викупитися: то ма́є(т) бы́ти по сѹ(д)но(м) дни, гды з де́крєтѹ зда(н) бѹдє(т) до вѣчны(х) мѹ(к), и нє можє(т) сѧ нѣчи(м) ω(т) та(м)толѧ вы́кѹпити (Вільна, 1596 *З.Каз.* 7 зв.); Нє выкупилъся Кре́зѹсъ ω(т) не́и [смєрти] богатствомъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 50); нє розоумѣй собѣ жадєнь, жєбы могь кто выкѹпитисѧ, альбо прє(з) свѣдоцьтво якоє выйти. алє што тѹть посѣєшь, та(м) тоє(ж) зожнєшь (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 3);

(звільнитися за гроші) викупитися: Съ тои жъ бойки взятъ былъ панъ Синявский, але выкупился за таляръ сто тысячъ и 20 тысячъ (1636-1650 *ХЛ* 79).

ВЫКУПИТЬ *див.* **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПЕНЄ, ВЫКУПЕНЬЄ, ВЫКУПЛЕНЇЄ, ВЫКУПЛЕНЬЄ *с. (дія)* викуп: я... позычил есми в пана Хазка Есмановича... на выкуплене именя своего... двесте копъ... грошей личбы литовское (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 140); в то(т) дє(й) ча(с) при то(м) зби(т)ю... в мєнє згинуло з счєрєсо(м) сємъдєсѧ(т) ко(п) грошє(й)... которыє дє(й) па(н) мо(й) чєрє(з) мєнє посла(л) бы(л) длѧ выкупє(н)я ланъцѹха золото(г) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 67); а при выкупєнью и по выкупєнью того имєньѧ моєго нє маю я са(м) и нихто и(н)ши(и) нияки(х) шко(д) которыє сѧ єслибы за дє(р)жанья и(х) мл҃(с)ти... стали... никотори(м) способо(м) по(и)скивати нє буду мочи на ихъ мл҃(с)ти самы(х) и на потомъкахъ ихъ милости (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146); Трєтюю су(м)му золоты(х) по(л)ски(х) ωсмъсо(т)... вє срѣбрѣ и мо(н)стра(н)ции... котрая то мостра(н)ция (!) важы(т)... гривє(н) 14 и ло(т) 9 до выкуплєня (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 47 зв.); Прєтожъ всѧкаѧ зємлѧ осѣдлости вашо(и) по(д) кондыцыєю выкуплєньѧ продана бѹдєтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. Куплений маєток, придбання: їω(н) и братїа // ...дали плємєникѹ своємѹ... свою правѹю ωтнинѹ ...выкуплєнїє своє (Сучава, 1523 *Cost. DS* 420-421).

3. *Перен.* Звільнення, визволення: Искѹплє́нїє: Избавлє́ньє, ωкѹпъ, выкѹплє́ньє (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще **ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПЪ.**

Пор. **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Викуплений: такожь дали и потвръдили єсмы... тоадєрѹ логофєтѹ, свои правїи и питомїи и выкѹплєнии холопи и цигани, що ω(н) ихъ кѹпиль на свои(х) прави(х) пинѣзи (Гирлов, 1524 *Cost. DS* 441).

ВЫКУПЛЕНЇЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЛЕНЬЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, чого) *(за плату забирати що-небудь віддане у заставу)* викуповувати, викупляти, викупати (що): А ненадобе мне,... а ни сестре моей Кахне, а ни ближнимъ нашимъ,... в тое ся имене уступати,

а ни его выкупати (Луцьк, 1505 *АрхЮЗР* 8/IV, 227); Я Лєвко, жона и дѣти мои... за свои пѣнѧзи... нє маємъ... того имєнѧ... выкȣпати и никоторое пєрєказы чинити (Задиби, 1536 *AS* IV, 49); а є(с)ли бȣдȣть ждати дєти смє(р)ти ма(т)ки своєє а того имє(н)я за живота єє з рȣкъ нє (в)схочу(т) выкупа(ти) тогды пови(н)ни бȣдȣть... по (с)мє(р)ти єє заплати(ти) тому кому ѡна ѡ(т)пишє(т) (1566 *ВЛС* 61 зв.).

2. *Перен.* (кого від чого) *(допомагати комусь позбутися чогось поганого)* вибавляти: гъ бъ любѧчи на(с) сътворєніє своє,... стоупиль з высокого прєстола своєго нб(с)ного на зємлю, выкоуплаючи на(с) ѡ(т) прокла(т)ства и ѡ(т) моу(к) вѣ(ч)ны(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.).

Див. ще **ВЫКУПИТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПНО, ВЫКУПЪНО, ВЫКУПЬНО *с.* **1.** *(дія)* викуп: пан Болъманъ тамошнимиж поддаными звезти и отправадити отголь, кромъ жадное трудности, воленъ и мочи будеть, кроме пашней, на полю засеяной, которая на мене... по выкупне, верху мененымъ, прийти маеть (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416); мы и пото(м)ки нши... во всємъ вє(д)лє сєго листу ншо(г) // заховати маємъ и при выкупнє и по выкупнє ты(х) нши(х) людє(й) нє маємъ... пану Ивану Хрє(н)ни(ц)кому розы(й)шъться людє(й) ани жа(д)ны(х) шко(д)... по(и)скивати (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148-148 зв.); а тоты за(с)та(в)ници має(т) тримати в покою до выкȣпьна (Одрехова, 1608 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4 зв.); А въ неотданю на часъ пенезей, теды до другого року, а потомъ рокъ по року, ажъ до выкупъна (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 447); ѡны(м) прыказа(л) и тыє сєла ѡбє(д)вє с по(д)даными и и(х) пови(н)но(с)тя(ми),... урожоному... п(а)ну Лида(в)скому и пото(м)ко(м) ихъ в рєа(л)ную и споко(и)ную посєсыю роко(м) в записє мєнованы(м) а(ж) до выкупна пода(л) и по(с)тупи(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

2. *(гроші на викуп)* викупне: Што мы, бачечи, же тые добра наши не на што иншого, одно,... на фалу Бога... обернути се маютъ, на то доброволне позволивши и тому, съ хути и милости нашое противко ...пани воеводичовое, при той суме пенезей, выкупна того манастыра,... все огуломъ, яко власность нашу,... воеводичовой Новгородской, даемъ (Клевань, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 474); кды пнове акторовє складалисѧ на выкȣпно процєсȣ... далє(м) и я на тȣю справȣ... fr. 20 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПЪ.**

ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПОВАНЬЄ *с.* **1.** (чого) *(сплата за віддане в заставу майно)* викуп: мы и потомки наши не маемъ того на нем, жоне, детех и потомкох их поискивати, а ни пенезей при выкупованью именья з сумы его,... // ...вытручати (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189-190); А пєрє(д) выкупова(н)ємъ того имє(н)я моєго... маю ихъ мл(с)ти дати знати за чотыри нєдє(ли) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 135).

2. (кого) *(визволення за гроші, звільнення)* викуп: позычи(л) єсми въ... пна миколая дубро(в)ско(г) дєсѧ(т) ко(п) грошє(и) лито(в)ски(х) правуючисѧ и доходѧчи тои части и к тому на выкупова(н)є по(д)даны(х) мои(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 12); пожи́тки с ты́хъ маέтностєй приходѧ́чіє нє на тоє, о чо(м) бєрȣчи отоу́хȣ чини́ли, то єсть, нє на выкȣпова(н)є вя́знєй нє на выпосажє́(н)є оубѡ́гы(х) панє́нєкъ, або дѣвицъ... алє болшєи на збытки, на роскоши... и на и́ныє ма́рныє выда́т'ки оборо-ча́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПНО, ВЫКУПЪ.** *Пор.* **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПОВАТИ, ВЫКОПОВАТИ, ВЫКУПОВАТ, ВЫКУПОВАТЪ *дієсл. недок.* **1.** (що, що в кого) Те саме, що **выкуплѧти** у 1 знач.: ям его милости позволил выкуповат тые части именей в тых селах выший описаных в двухсот копах гроший личбы литовское (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49); тоє выкȣплє(н)є с того имє(н)я... мы сами... выкȣповати нє маε(м) ани бȣдє(м) мо(ц)ни (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 87 зв.); ѡбовєзȣюсѧ... запусто(в) запущоны(х) на то(м) кгру(н)тє юсковєцко(м) будȣчы(х) пустошити ро(з)давати продавати и выкоповати ни маю и мочи нє будȣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106).

2. (кого) *(за гроші визволяти)* викуповувати, викупляти: а мы мєжи роко(в) и по року ты(х) людє(й) нши(х) ȣ его мл(с)ти выкуповати и в дє(р)жа-

(н)ю и вжива(н)ю єго мл(с) ниякоє пєрєказы и затру(д)нє(н)я... чинити... нє маємъ (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148).

3. *Перен.* (кого) Те саме, що **выкуплати** у 2 знач.: [молитва] або́вѣмъ на́дъ всѣми ре́чами панѹ́єтъ, та́ѧ в҃ нєво́ли бѹ́дѹчи(х) выкѹпѹ́є(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

Див. ще **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) *(з неволі)* викуповуватися, викуплятися: ѡтє(ц) ихъ... былъ взя(т) ѡ(т) тата(р) в поло(н), и выкупуючися з нєволи, позычи(л) в то(г) дя(д)ка своєго,... сто ко(п) грошє(й) (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92).

ВЫКУПЪ *ч. (дія)* викуп: И записуюсѧ єму гро(ш) свы(м) (!) боронити є(г) ѡд вшєлѧкы(х) тру(д)ности (!) гдє бы сѧ ма(л) кто на(н) по(р)вати строны пото(м)ства моє(г) ку выкупу (Одрехова, 1582 *ЦДІАЛ* 37, 1, 16 зв.); Которы(и) дє(н)... припа(л) та(к) жє и(х) м҃(л) во(д)лѹ(г) записѹ // своєго за двана(д)ца(т) нєдє(л) пєрє(д) выкѹпо(м) кѹ браню тоє сѹ(м)мы пн҃зє(и) нє припозывали (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 11 зв.-12); Григоро(му) Брѹха(н)ско(му)... на ѹратованѧ выкѹпѹ дали(с)мо злоты(х) по(л)скихъ пѧ(т)дєсѧ(т) (Львів, 1618 *ЛСБ* 1047, 2 зв.); Искѹпъ: Вы́кѹп҃,... ѡкѹ(п) (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЄ.**

ВЫКУРИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) *(примусити кого-небудь залишити місце проживання)* викурити, прогнати: а(ж) з нѣкото́ры(х) моу́сѣмо и(х) я́ко ѡ́сы або мотыли́цѣ прє(ч) ды́мо(м) выкѹрити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫКШТАЛТОВАНЄ, ВЫКШТАЛТОВАНЬЄ *с.* (*стп.* wykształtowanie) творення, формування; основа: Ста́ло(ст) вѣры є(ст) ґроу́нто(м) ре́чїй ты́хъ // кото́ры(х) сѧ сподѣва́ємо и выкшта(л)това́ньє нєви́димы(х), чєрє(з) кото́роє свѣде́цтво ѡдє(р)жали ѡц҃и наши, на(м) зє(р)ца́ло нау́ки зоста́вивши (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203-204); те́ды ѡ(т)чє влады́ка тоу́ю свою архисинаго́гоу зго́ды, нє на та́блица(х) ср(д)цъ плота́ны(х), кото́раа бы мо́цнѣй стали́стою ґрафѣєю на ка́мєни дїамє́нтово(м) выкшта(л)това́на в҃ ср(д)ц(а) вѣрны(х) въпоилаcѧ, алє на пѣскоу лє(г)комысл҃ного оупо́роу, оутлыми стѣн҃ками лѣпѧчи, за та(к) коро(т)кы(и) ча(с) склѣти́ти... сподѣва́єтєсѧ (Там же, 214).

ВЫКШТАЛТОВАНЪ *дієприкм.* Сформований: а сыно́въ, и кото́рїхъ ла́ски сво́єи оуча́стниками почини́лъ, в҃ кото́рїх҃ Г(с)дь єстъ вы́кшта(л)тованъ, ѡсо́бнымъ по́кармо(м), ѣдзє(н)ємъ и пит҃є́мъ, на(д) и́ншїи люди ко́рмитъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 120).

ВЫКЫДАТИ *див.* **ВЫКИДАТИ.**

ВЫКЫНУТИ *див.* **ВЫКИНУТИ.**

ВЫЛАМАНЄ *с. (дверей, вікон)* виламання: И просил мене тот врядникъ... о придане возного на огледане кгвалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличныхъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150); Передъ нами депутаты... се приточила справа... о порубане... дверей, оконъ... и о выламане до церкви и до нашихъ складовъ ... дверей и тамъ о.побранье и полупене скарбовъ церковныхъ (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 382); которое-то одбияне колодки, звонтлене дверей церковных, выламане окъна и покрадене речей..., через дыловане перелижши, тое зробили (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492);

(отвору в мурі) пробиття, виламання: з звоницы то(и) жє гро(м) в цє(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м)... впа(д)ши, всѣ іконы новопоставлєныє и ца(р)скиє врата пошпєти(л) чо(р)ностю тогды хлопо(м) и мѹля(р)чико(м) ѡ(т) выламанє му(р)ѹ) и ѹгашє(н) о(г)ня з҃ 1 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

Пор. **ВЫЛАМАТИ.**

ВЫЛАМАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виламаний, виломлений: Видилисмы... две дырѣ великие выламаные, которыми дерями кгвалтовницы въ манастыръ шли (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 161); Яз Василє(и) Со(с)ни(ц)ки(и)... видє(л) є(с)ми ворота выламаныє вирѹбаныє зна(т) жє свєжо (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 19); потом видилем... окъно до церкви выламаное скляное (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492).

ВЫЛАМАТИ, ВИЛАМАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вибити, висадити двері, вікно)* виламати: Тамъ же дей одны вороты, а другие выламавши острогъ, уломилися у манастыръ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); дрѹ́зїи почю́ли мѧ́со ѡ́но, выла́ма́ли дверѣ, ѡ(т)нѧ́ли ѡ(т) нєє и поили (Львів, поч. XVII ст.

Крон. 84 зв.); у Кучука взяли коня, и до коморы двери выламавши,… всю маетность рухомую побрали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 246); другие до скарбъцу церковъного,… двери вытяли и выламали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752); двери костелные выламавъши, олътари,… безрозумъне зпрофановали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(що) *(пробиваючи, зробити отвір)* виламати: то(т) буча(й)ски(й)… ѡбычаємъ злодє(й)скимъ вночи выламавшы коморы гдємъ захова(н)є своє мєлъ… скрыню… в которо(й) было нємало рєчє(й)… побралъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5); трєтєго дня ды(м) постєрє(г)ши та(м) мꙋ(р) выламавши жєрато(к) ꙋголя добыто и водою ꙋга́шєно (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

2. (що) *(зробити непридатним, зіпсувати)* зламати, знищити: тамъ же въ писеци (!) щепы грушовыхъ и яблуневыхъ добрыхъ о килька десятъ поломили, попсовали, а въ винограды все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИ.**

ВЫЛАМАТИСЯ *дієсл. док.* (з-під чого, з чого) Звільнитися (від чого): Таков бо есть ее закон своеволный: с под ярма тѣснаго и крестоноснаго и прискорбнаго жития и пути, ведущаго во живот вѣчный, выламавшися и выскочивши, буяти, шалѣти и бѣсоватися (1608-1609 *Виш.Зач.* 202); нє ина́цє(й), и н҃шы вылєтити з' на́съ жадали вєсє́лїя, и ѧкобы выламáвшисѧ з' вєзє́ня вдѧ́чнымъ прыиздомъ твоймъ н҃нѣ вóлнїи ся вылєвáю(т) и пєрєхóдя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); А ґды Ізраил'тѧ́нє… ображáли Б҃га,… выдавáны бывáли ѡ(т) нє́го по(д) панова(н)є Ассирїѧ́нѡмъ, котóрых' тѧ(ж)кого росказова(н)ѧ дáлєй тєрпѣти нє могꙋчи, оурáдили вы́ламатися з' вла́дзы Ассирїискоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 255).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИСЯ.**

ВЫЛАМОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Розбивати, виламувати: Єсли бы выламꙋючи злодѣи до́мъ, а́бо подкопꙋючїи бы́лъ знайдє́нъ, а взѧ́вши ра́нꙋ оу́мєрлъ бы. То(т) хто єгѡ ра́нилъ нє бꙋдє ви́нєнъ кро́ви (серед. XVII ст. *Хрон.* 99).

Див. ще **ВЫЛАМАТИ.**

ВЫЛАМОВАТИСЯ, ВИЛАМОВАТИСЯ, ВЫЛАМОВАТИСЬ, ВЫЛАМОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** *(не погоджуватися робити щось)* відмовлятися: wsi pospol zasypały y młyn sprawiły, y na pered poprawowaty y robyty jeho ne wyłamujutsia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 22);

(з чого, від чого) ухилятися, відступати (від чого), не підпорядковуватися (чому): а ѡ ꙋчинокъ самый нє прызнаваючы єго быть горѧчым, жє нє пойманъ на самом горѧчом ꙋчынкꙋ и нє хотѧчы ѡ нєго ѡтказывати и в право сѧ вдавати,… нє раз помєнєными прычынами зъ суда выламовалсѧ (Вільна, 1565 *AS* VI, 278); его милост рачилъ будет… наиболшую суму пенезей зомерати, не выламуючися от сего запису (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 186); Ри(м)скіє прєла́ты, котѡ́ріє сѧ ѡ(т) всѧ́кого ро(з)соу(д)кꙋ свѣ(ц)кого фа(л)шоу́ючи писмо фортє́лнє выла́мꙋютъ, яки́мъ сꙋ́мнѣньє(м) тóє чи́нѧтъ, нєха́й б҃ъ соу́дитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); нє выла́мꙋй жє сѧ з' постановє́ньѧ хв҃а (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); нє доси(т) на то(м)-жє самъ выламуючи(с) с подъданъства до рожєва маєтъности… пошолъ алє… ча(с)то до и(р)гачова скрыто надъбєгаючи… людє(й) маєтъныхъ старожи(т)ныхъ зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ… выкочивалъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

2. (до чого) Приєднуватися, переходити, вдаватися: А которые духовъные и попове подъ паны и шляхтою наданья свое маютъ, таковые по[д]данъство свое и послушенъство паномъ своимъ чынити …повинни,… не выламуючыся до инъшого права (Вільна, 1599 *Ант.* 683).

Див. ще **ВЫЛАМАТИСЯ.**

ВЫЛГАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wyłgać) *(переконати брехнею)* вибрехати: ксє(н)дзовє би(с)кꙋпи своє́ю прокꙋрацїєю,… ꙋ православны(х) з' вѣры и мниманѧ выкрꙋтити и вывє(р)нꙋти и вы(л)гати хочꙋ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294).

ВЫЛЕВАТИ *див.* **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛЕВАТИСЯ *див.* **ВЫЛИВАТИСЯ.**

ВЫЛЕГАТИ, ВЫЛѢГАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wylęgać) *(приводити на світ потомство)* виводити: продáєтє своє достоа́нїє,… в роу́ки ты́є,… котó-рїє я́ко мши́ца… ѡ́воц сво(и) вылѣга́ю(т) (Острог,

1599 *Кл.Остр.* 226);

(мати початок) зароджуватися, з'являтися: заразъ въ то́йже заходной церкви вылегати почала и злость другаа, котораа другую еще болшую до тоижъ... схисмы причину подала (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 764).

Див. ще **ВЫЛАЧИ.**

ВЫЛЕГЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wyległy) *перен. (який виник, взяв свій початок)* виниклий: На што и всѣ иншіи Христіанскіи зъ тогожъ самого Римского костела вылеглыи секти, розумѣемо, зъ охотою ся подпишутъ и станется..., не уніа, але унитасъ, не зъедночене, але едность! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718).

ВЫЛЕЖАТИ *дієсл. док.* (що) Лежачи здобути, придбати: Мы же нн҃ѣ жа́лѹемо да́ти за ню, мало́го ѡкрѹха хлѣба,... лєжачи я́ко вепрѣ в҆ барълогѹ в҆ ро́скоши свѣта того хо́чемо вы́лєжати цр҃(с)тво нб҃(с)ноє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 83 зв.).

ВЫЛЕЖАТИСЯ *дієсл. док. (пролежати протягом певного часу)* вилежатися: Бо у васъ и Евангелия Хрыстова спокоемъ не вылежытъся! (Вільна, 1599 *Ант.* 725).

ВЫЛЕЗТИ *див.* **ВЫЛѢЗТИ.**

ВЫЛЕТАТИ *див.* **ВЫЛѢТАТИ.**

ВЫЛЕТѢТИ, ВЫЛЕТЕТИ, ВЫЛЕТИТИ *дієсл. док.* **1.** *(про птахів, комах) (покинути місце перебування)* вилетіти: птахи, вылетевши з-ырья, отъ зимна и снегу,... поздыхали (Вільна, 1599 *Ант.* 775); пчолки... вы́лєтѣвши з҆ пащєкы лва... в҆злѣта́ютъ на высо́кіє повѣтра (поч. XVII ст. *Проп.р.* 54); А по ты(х) слова(х) вы́шо(л) проу(д)ко оу́мр҃лый. я́ко єлѣнъ моло́дый выскочи(л) из҆ гро́ба // бы́стро на го́ло(с) гн҃ъ. и яко ѡ́рє(л) з далєкой стороны вы́лєтѣ(л) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 53 зв.).

2. *Перен. (про почуття) (раптово проявитися)* вирватися: нш҃ы вылєтити з҆ на́съ жадали вєсе́лія, и ѧкобы выламавшыся з҆ вєзе́ня вдѧ́чнымъ прыиздомъ твои́мъ нн҃ѣ во́лніи ся вылєва́ю(т) и пєрєхо́дя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. *Перен.* (на що) *(одержати вищий чин, посаду)* висунутися, піднятися: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ естъ предотечею,... которій, погордивши въ сполной радости апостолскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713);

(що) осягнути, здобути: присѧглй бы были же то оужє бг҃а за́ ноги оухвати́ли, и горѹ высо́кѹю вы́лєтѣти мѣли, коли при́сѧгѹ патріа́рсѣ костантинопо́лскомѹ ѡ(т)да́нѹю зкгва́лтили (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198).

4. *Перен.* Зникнути, щезнути: показати хочѹ ва(м) я(к) то(т) дѹ(х) зара(з)ли́вы(и) // вами рєчє(н)ны(и), с пєкє(л)нои ѡ(т)хланѣ вылєтѣ(л) (1598 *Виш. Кн.* 277 зв.-278); Наперъвей дивуюся тому... откуль Ѳилялетъ тыхъ листовъ, которые не до него были писаны, досталъ, и яко съ покою такъ великого... княжати таковые листы вылетели?! (Вільна, 1599 *Ант.* 567).

5. *(з чого)* Випасти: съ келиха сакраментъ Божій и зъ лыжечкою презъ голову оного священника вылетѣло и предъ престоломъ упало на сукно (бл. 1626 *Кир.Н.* 15).

Див. ще **ВЫЛѢТАТИ.**

ВЫЛЕЧЕНЄ *с.* Вилікування, одужання: ничого... ѹпоминатися нє маю а(ж)ли на ба(р)вѣра и на (с)правѹ а(ж) до вылєчє(н)я моєго (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 43 зв.).

ВЫЛЕЧИТИ, ВЫЛИЧИТИ *дієсл. док.* (кого) Вилікувати: тотъ же слуга барзо се зле мелъ, тескнилъ,... и мало не умеръ, ажъ его ледво вылечоно (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 451); percuro выличити, вгоїти (I пол. XVII ст. *Своб.* 18).

ВЫЛИВАНЄ, ВЫЛИВАНЬЄ, ВЫЛЫВАНІЄ *с.* **1.** Виливання, проливання. ◊ **выливанє воску** — *(ворожба)* виливання з воску: ты́и грѣша́(т)..., кото́рыи ба́вѧ(т)сѧ забобо́нами и ѡ́ны(м) вѣрѹ́ют҆, я́кѡ то ба́бѣм҆ шє́пта(м), вылива́ню во́ску и ѡ́ловю (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); **выливанє кръве, кръве вылываніє** — кровопролиття: Або́вѣ(м) я́ко ма́ємо наѹча́ти або побѹжа́ти ихъ к҆ вылива́ню... кръвє своє́й, єсли ѡны(м) до ва́лки дѹхо́вной готѹ́ючимъсѧ Хв҃ой кръвє́ да́ти нє хо́чемо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); видѣ и слѹхай Мєлхисє́дєка Ієрє́а... Пото(м) на пѹщи ѻнаѧ Ма́нна, и вода́ чѹдо́внаѧ з҆ ка́мєнѧ,... и офѣра Бара́нка, и кръвє вылыва́ніє (Там же, 204); **выливанье слезъ** — проливання сліз, гіркий плач: соломо(н) ри́хло ли збѹдова́лъ то(т) до(м), ле́двє за

ки(л)ка де́сѧ(т) лѣ(т), и то за об'фи́ты(м) вилива́н'є(м) слє(з) и млтва́ми до ба (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214).

2. *(виготовлення певних речей способом лиття)* виливання: истѹка́нїє, вылива́ньє (1596 *ЛЗ* 51); Истѹка́нїє: Вылива(н)є, ѕлѧ́тьє (1627 *ЛБ* 51).

Пор. **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛИВАТИ, ВИЛИВАТИ, ВЫЛЕВАТИ, ВЫЛІВАТІ *дієсл. недок.* **1.** *(видаляти назовні рідину)* виливати: Олѣйки коштовные въ рукахъ маючи: И ту на простирадло выливаючи (Львів, 1630 *Траг. п.* 170); defundo вылівате (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); мо́крыи офе́ры вина, кото́рыи при ка́ждой офе́рѣ ма́ю(т) бы́ть вылива́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 147); зышли до масїса́фа и че́рпали во́дѹ и вылива́ли прєдъ г(с)дємъ (Там же, 204 зв.).

2. (що) Вичерпувати, вибирати, виливати: во второ(к) що водѹ выливали г грош... в четвє(р) що водѹ выливали ѕї гро(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 2 зв.); хлопомь трємь водѹ выливали з грѹнтѹ польєдєна(и)ца(т) гр(ш) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 44 зв.).

3. (з чого) *(про ріку) (виходити з берегів)* розливатися, *діал.* виливати: Ни́ла з' бре́гѡвъ, широ́ко вылива́ючого: И ве́сь Єги́пєтъ, го́йнє напава́ючого (Львів, 1609 *На Злат.* 2.); множе́ство збожа и(з) єги(п)тѹ, гдє нилоу(с) вы(ли)ва(л), мисте́рным' господа(р)ство(м), і спра́вою двѣстѣ тисѧ́чъ спа́до(в) до рыма, кож(д)ый ро́къ прово́ди(л) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 72 зв.); ро(з)ширѧ́єтъ збаве́ннаѧ вода́ пѡто́къ и з' бєрєго́въ вилива́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 177).

4. *(проходити де-небудь, по якійсь місцевості своєю течією)* протікати: Єврі́пъ... ѡ(т)но́га мо́ръскаа,... ты́жъ мѣсцє, гдє вода́ межи́ двѡма́ зємлѧ́ми ...вылива́єтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 441).

5. (що) *(виготовляти способом наливання металу у форми)* виливати: истѹка́ю, вылива́ю (1596 *ЛЗ* 51); вылива́єшъ и вы́рѣзѹєшъ оужа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133); Хотѧчи́... хто на́чин'є штѹкѹ ѧ́кѹю мѣти, на кото́рой бы звѣрѧ́та вы́рити были, пєрвѣ́й єи з' во́ску оулѣплѧ́єт', то́жъ на тѹю фо́рмѹ вылива́єт', же́бы ве́длѹгъ визерѹнкѹ было́ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 170).

6. *Перен.* (що кому) Виявляти, висловлювати, передавати (почуття, думки): тыє науки своє выливати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34); боу́йныє рѣки наоу́къ, з сєбє вылива́єтъ, и по́лє црко́вноє, го́йнє напава́єтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв.); И єщє собѣ оуважа́й, и(ж) принѧ́вши ѡ(т) Ѡ(т)ца вылива́є(т) // мо́ви(т), а нє выпѹща́є(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 92-93); Щасливый и Гробъ, скарбъ такій въ собѣ маючи, // И жрудло живота, съ себе выливаючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 175-176); пре́то пожитечнѣ(й) розѹмѣю(т) де́сѧть вѣршо(в)... спѣвати; нѣж в'вє(с) псало(м) з помѣша́нїє(м) мы́сли з' ѹстъ вылива́ти (серед. XVII ст. *Кас.* 17 зв.).

7. *Перен.* (що) Старанно писати, виводити: ле́двѣ та́къ прѹдко писаръ писмо́ вылива́єтъ (Львів, 1591 *Просф.* 65).

8. *Перен.* *(робити відчутним назовні)* виділяти: Ла́ска прєтѡ Дха Стгѡ, гды до ч(с)того Ср(д)ца завита́єт', а мѣсцє собѣ в' нєм' зна́йдєт', ба́рзѣй нѣж' наѡбфи́тшєє жро́дло вытѣка́єтъ, и нѣко́ли вылива́ти з' сєбє нє прєста́є́т' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325); ты в' тлѹстомъ тѣлѣ че́рвы хова́єшъ, и в'мѣсто пе́рфомъ, смра(д) вилива́єшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

◊ **выливати кровъ, кровъ виливати** *див.* **КРОВЪ; выливати слезы, слезы (лзы) выливати (вылевати)** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛИВАТИСЯ, ВИЛИВАТИСА, ВЫЛЕВАТИСЯ *дієсл. недок.* **1.** Витікати, литися назовні: колодезь... бо(л)шє наполнѧєтсѧ и быстрины ѡ(т) нєго тєкоуть и оумножывая выливаєтсѧ (1489 *Чет.* 163 зв.); А што́ вылива́тисѧ и бы́ти посы́ланымъ и вытѣка́ти и томѹ ро́вноє, Пара́клитовы спра́вы и да́ры оука́зѹючє єстъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Водѣ або́вѣм' живо(т) є́стъ, гды́сѧ вылива́єтъ и тєче́тъ: а гды стоѣт' нєпорѹшнє, гние́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 261); *Образно:* Понєва́жъ прє(з) оуста тєле́сныи, то єстъ видо́мыи втѣлєного Ба Сло́ва, я(к) якою рѹрою выливає(т)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 239);

(про ріку) (виходячи з чого-небудь, брати початок) витікати: Слѹшнє ѡсо́бѣ твоє́й ч(с)тной ѡ(д) кото́рой блгочинїє по Бзѣ на всѣх', ѧ́къ з' Ни́лѹ рѣки вылива́єтъсѧ, и пло(д)ны чи́ни(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 4).

2. *Перен.* Ставати вільним, діставатися на волю:

нє ина́цє(и), и нш҃ы вылєтити з' на́съ жадали вєсє́-лїя, и ѧкобы вылама́вшыся з' вєзє́ня вда́чнымъ прыиздомъ твои́мъ нн҃ѣ во́лнїи ся вылєва́ю(т) и пєрєхо́дя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. *Перен. (знаходити своє вираження, вияв)* виливатися, виявлятися: А и́жъ тєды анѣ Дх҃а пєрсо́на ѡ(т) Сн҃а посы́лана быва́є(т), анѣ ты(ж) Бо(з)ство єгѡ вылива́єтъсѧ а́лбо да́єтъсѧ, я(к) Латинницы хотѧ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246); И наꙋчи́ти, же Дх҃ъ С҃(т). я́ко сполъистотны(м) з' Ѡц҃ємъ и Сн҃омъ бꙋдꙋчи, анѣ бєрє́тъсѧ, анѣ вылива́єтъсѧ ѡ(т) Сн҃а (Там же, 249); И єстъ любо́въ Бж҃аѧ кото́рою мы Бг҃а лю́бимѡ, нє та́ѧ, кото́раѧ влива́єт'сѧ ѡ(т) Бг҃а в' ср(д)ца на́шѣ, а́лє та́ѧ, кото́раѧ вылива́єт'сѧ з' ср(д)ца на́шєго в' Бг҃а (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 516).

4. *(виходити за межі)* виливатися. *Образно:* Спра́въ абы дш҃а на́ша бєзво(д)наѧ до тєбє тоу(т) пла́ваючи прибѣгла, з брє́говъ сво́ихъ нє вылива́ласѧ, ѡто бры(д)кїє и го́ркїє во́ды свѣта того потоплѧ́ю(т) ю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 187 зв.).

Див. ще **ВЫЛИТИСЯ.**

ВЫЛИВЪЦА *ч.* (*стп.* wylewca) *(той, що віддав свою кров за спасення світу)* спаситель: народовє всѣ которыє по той єдности розєръваню вѣрꙋ хр(с)тиѧнъскꙋю ѡ(т) костєла рим'ского приꙗли, подобно кромъ ихъ дꙋховныхъ жадє(н) з нихъ нє скоштовалъ ѡной ѡ(т)кꙋпитєлной и прєчєстной кръви вылитоє за животъ всєго свѣта, ѡ чомъ то(и)жє ст҃ый выливъца рєкъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.).

ВЫЛИТИ, ВИЛИТИ, ВИЛАТИ, ВЫЛИТЫ, ВЫЛЇТИ, ВЫЛѢТИ, ВЫЛЯТИ, ВЫЛИЯТИ, ВИЛЇАТИ, ВИЛИЯТИ, ВЫЛІАТИ, ВЫЛІЯТИ, ВЫЛЇЯТИ, ВЫЛЛАТИ, ВЫЛЬЛАТИ, ВЫЛЬЯТИ, ВЫЛАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(видалити назовні рідину)* вилити, вилляти: Єв(г)листа выписоує,... ты(ж) якь жєна на главоу іс҃ви миро выльяла (1556-1561 *ПЄ* 109); вышо(л) пє(р)ши(и) и выли(л) баньку свою на зємлю... пото(м) трєти(и) аньгє(л) выли(л) ба(н)ку свою в рѣки (XVI ст. *КАЗ* 640); Ма́рїѧ магдалє́на... // ...слоє(к) до́рогой масти вы́(л)лавши на главꙋ єго, проси́ла ѡ(т)пꙋщє́нїа грєхо(в) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34 зв.-35); Ирисъ бовѣмъ в' сли́чныє фа́рбы сѧ прибра́ла, Кришта́ло́вый до́жчъ засхло́й крєви́нѣ выла́ла (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.); И взѧ́лъ Само́илъ ба́нкꙋ оли́вы, и вы́лилъ на го́ловꙋ єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 208).

2. (що і без додатка) Розлитися, пролити: мо́рє ро(з)и́дшисѧ,... и(з) грани(ц) сѧ своихъ вынє(с)ши, абы прє(ч) вы́л'лати и в'вє(с) свѣ(т) затопи́ти ква́пилосѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.); ѧко вода на зємлю выллѧнаѧ высыхаєть (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171); было ємꙋ х҃ лѣтъ, коли во́ды пото́пъ вы́лили на зємли (серед. XVII ст. *Хрон.* 15); *Образно:* Алє у Грєковъ нє такъ: гдѣ много нєдовѣрства, и всякая злость правє зъ бєрєговъ вылила! (Вільна, 1608 *Гарм.* 188).

3. (що) *(позбавити когось чого-небудь)* випустити, спустити: Чл҃вкъ... є́сли ло́вомъ, а́бо пта́шництвомъ оухва́титъ звѣрѧ, а́бо пта́ха,... нєха́й вы́лїє кро(в) з нєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 121 зв.).

4. *Перен.* (що на кого і без додатка) *(про почуття, думки, гнів і т. п.)* виявити, висловити, передати: Подава́ли, вы́лью іа́ковє дх҃ъ мой на пото́мство твоє́ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 58); Я панє подлая особа, єсли ти добрє отповѣдаю, тєды ты добріє слова суть справы и дари ласки Духа Святаго, котораго вылялъ на насъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 55); Понєва́жъ вы́лѧна є(ст) обфи́таѧ Ла́ска с҃(т): Дх҃а (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127); по Воскрєсє́нїѣ єднакъ ѡ́наѧ Дх҃а Ст҃огѡ ла́ска ѡбфи́тє вы́лѧна на ни́хъ была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 326); А гды пє́рвый Агг҃лъ Бж҃їй; ви́лїє Ча́шꙋ гнѣвꙋ Бж҃єгѡ; на слꙋгъ анти́христовихъ; и покло(н)никовъ єгѡ́. Тогда́ ста́нєсѧ тажка́ѧ бо́лєзнь (Чернігів, 1646 *Перло* 140);

(надати душевної сили) натхнути, надихнути: Въ оста́тнїи дни вы́л'ю ѡ(д) Дх҃а моє́го, на вшєла́коє тѣло и бꙋдꙋт' пр(о)роковати сыно́вє ва́ши и цо́рки ва́ши (Вільна, 1627 *Дух.б.* 65).

5. *(виготовити речі способом наливання у форми)* вилити: на колахъ простыхъ и лихихъ вєльми вылиты з нєго двє головє лєвъковыє (1552 *ОЛЗ* 159 зв.); ро(с)казали тє(ж) є(с)мо па(н)у ма(л)хєрꙋ абы зво(н) ро(с)каза(л) ꙋльяти ꙋ тую(ж) ѳо(р)му ꙋ которꙋю и пє(р)вы(и) бы(л) вылья(н) (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29); А тє́лєцъ ѡ́ный жидо́вскїй ѡ(т) зло́та зо всѣ(х) во́лєю згодне вы́литый,... нє єстъ пє́вны(м) знакомъ зго́ды (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); росказа(л) оучини́ти о́бразы подобє(н)ствомъ дво(х) Хєрꙋви́мовъ вы́литыхъ з' зо́лота, роскрылѧ́ючисѧ и ѡкрыва́ючи кры́лы

своими ѡцыщенїє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 2).

◊ **вылити душу** (перед ким) — *(відверто визнати)* вилити душу: я жена єстъ велми нещаснаѧ, а вина и всѧкои речи которая оупойти можетъ не пила ѥсмь, але єсмь вылила дꙋшꙋ свою пред᾽ г(с)демъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198); **вылити кровъ, кровъ вылити (выляти)** *див.* **КРОВЪ; слезы вылити** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛИТИСЯ *див.* **ВЫЛАТИСА.**

ВЫЛИТЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (виготовлений способом виливання)* вилитий: истука(н) вылитый болванъ (ІІ пол. XVI ст. *ЛА* 184); истꙋканъ, вылитый болъванъ (1596 *ЛЗ* 51); Истꙋканъ: Вылиты(и) (болва(н)), ꙋлитый (1627 *ЛБ* 51).

ВЫЛИЧАНЄ, ВЫЛИЧАНЬЄ *с.* Те саме, що **выличенє**: Але не хочу ся долгимъ вычаньемъ бавити (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099); Родѡсловїє: Вылича(н)є родзаю (1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВЫЛИЧАТИ.**

ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧАТЬ, ВЫЛѢЧАТИ *дієсл. недок. (називати одне за одним все, одного за одним усіх)* перераховувати, перелічувати; визначати: Смотрижъ тутъ а уважай добре, яко тотъ светый учитель тры речы выличаетъ: слонце, сияніе его, и свѣтлость (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 123); Барзо бы до(л)го было в тыхъ такихъ кнігахъ всѣхъ костеловъ сꙋкцесїю настꙋпованьѧ выличати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); са(м) бъ бл҃гословєнства свои выличаючи // на дроуго(м) мѣстцоу зара(з) ла(с)каво(ст) и тихо(ст) положилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244-244 зв.); Алє день бы мѧ рихлѣй Православныи Хрїстїанє оушолъ,... єслибымъ всѣ в᾽ немъ найдꙋючїиса побожности цноты подробнꙋ вылѣчати мѣлъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 22 зв.); Правдивє моглъ бымъ тꙋ ѡбширнѣй выличати особливыи дѣлности цноты Фамилии В(ш҃): М(л҃): гдыбы ми волнѣйшїй часъ даровалъса (Київ, 1623 *МІКСВ* 84); то все за наступенъем моимъ жадного умнейшенъя не понесло..., што рок добре и значне помножалося, чого всего поединкомъ выличать непотреба (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 624); Седмъ [оучинковъ]: которыє са(м) Хс҃ выличати бꙋдє(т) на сꙋдно(м) дни (Львів, 1646 *Зобр.* 69 зв.).

Див. ще **ВЫЛИЧИТИ, ВЫЛИЧОВАТИ.**

ВЫЛИЧАТИСА *дієсл. недок.* (з чого) Робити іспит совісті; розмишляти, розмірковувати (над чим): Єсли жє длѧ личбы чинєна. Выличал᾽сѧ онъ што днѧ з᾽ своєго сꙋмнєн᾽ѧ, И насъ к томꙋ провадилъ абыхмо... з᾽ оучин᾽ковъ, чинили бадан᾽ѧ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 13).

ВЫЛИЧЕНЄ, ВЫЛИЧЕНЬЄ *с.* Перелік; визначення: Границєю ѡбвєсти в᾽ аркꙋшꙋ папѣрꙋ, Котры(м) до выличє(н)ѧ нѣхтъ нє найдє(т) мѣрꙋ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Причєтъ рода: Рѧдъ родзаю, выличєньє родзаю (1627 *ЛБ* 100).

Див. ще **ВЫЛИЧАНЄ.**

ВЫЛИЧИТИ *дієсл. док.* (що) Перерахувати, перелічити: которых дей я листов выличити и спометовати... не могу (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/ III, 267); маю ты(ж) свои посты... ѡва вычи(л) вши(т)ки постоу(п)ки свои в которы(х) мѣ(л) вши(т)коу надѣю ѡ оуспраєє(д)ливєнїи (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 9, на полях); Выличивши Мѡ(и)сей нєгды(с) ѡ(т) части добродѣйства Бозскїє Їилтанѡмъ из᾽ѡбилнѡ дарованїє, пыталсѧ потымъ, чого бы ѡ(т) них᾽ хотѣл᾽ Бг҃ъ в᾽ нагородꙋ? (Київ, 1648 *МІКСВ* 349);

(кого) *(встановити кількість)* порахувати: килка мѣщанъ за вѣру на горло посажоно, отъ которихъ панъ канцлеръ Литовскій шесть тысячей червоныхъ хочеть, если хотять быти вольными а иншыхъ вѣдь и выличити трудно всюды (Київ, п. 1621 *АСД* I, 266);

визначити, схарактеризувати: а писалъ Єгѡ [Єв(г)лїє] // до тых᾽ которыѣ з᾽ Жидѡв᾽ вѣрили, поча(в)ши ѡ(т) Рж(с)тва Хва҃, и ѡ(т) бытности Єгѡ вєдлꙋгъ тѣла, и выличивши а вывєдши лїнѣю продкѡвъ, з᾽ которихъ идєт᾽ Хс҃ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 837-838).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧОВАТИ.**

ВЫЛИЧОВАТИ *дієсл. недок.* Перераховувати, перечислювати: Исчитаю: Выличꙋю, на памѧ(т) привожꙋ рє(ч) прошлꙋю, збираю вкꙋпꙋ (1627 *ЛБ* 52).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВИЛИЧИТИ.**

ВЫЛІАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛІЯТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛЛАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛОВЕНЄ *с.* **1.** Встановлення, визначення: ставы, частю презъ выловене варунковъ, интерци-

зою охороненыхъ, частю презъ спусчене надъ звичай воды въ ставе середнемъ на зиму, а за тымъ презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ, вышьшого ставу не занялъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

2. Випорожнення (через ловлю риби): зачимъ респекътомь грабежу в совитость оного, а респекътомъ вирубаня гаю и выловеня ставов и сажавокъ и одобраня села в шкоды и вины правные попали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 54).

Пор. **ВЫЛОВИТИ.**

ВЫЛОВИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(птахи, риби)* виловити: ста(в)ко(в) по(д) дворо(м) перекопаны(х) и спустошоны(х) у которы(х) уже рыбы выловлено три (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 10); Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozpłozuiut kury, Szczo wyłowili i wynosili waszy dzury (1648 *П. про пол.* 201);

випорожнити (виловивши рибу): ставы и сажавки нарыбленые выловили, пасеки и псчолы (!) зъ улями забрали (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 259).

2. (що) Притягнути, приволокти: и заты(м) выловивши ѡба(д)ва кораблѣ на землю и ѡставивши вши(ст)ко ишли во слѣ(д) за ни(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190 а).

ВЫЛОЖЕНЄ *с.* Виклад, пояснення: Ви́ра бееръ: Студна, а(б) выложе́не, выаснє(н)є, вы́кла(д) (1627 *ЛБ* 194).

Пор. **ВЫЛОЖИТИ.**

ВЫЛОЖИТИ *дієсл. док.* **1.** (на що) *(певну суму грошей)* видати, витратити: которыи пенези и золотыи маючи я в захованих въ своих руках, выложил и выдал есми на свои властныи потребы (Городище, 1551 *AS* VI, 107); я на тое веселе готовизны не мало выложил и так много собѣ шкодую, яко сорокъ коп грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 170); на тыи то вси потребы церковные, што кольвекъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1595 *АСД* I, 199).

2. (що) Викласти, пояснити, витлумачити: гдѣ права майтборскіе суть, врадники наши силы-моцы не судять, и тых зарукъ не беруть И били намъ челомъ, абыхмо и то имъ выложили (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/I, 30); о́нъ то́е сло́во ра́зъ нача́лникомъ, другі́й ра́зъ // старѣишимъ выложилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 103-103 зв.); Того вѣку,... жилъ Ѳеодоръ Балсамонъ..., который... "Правила" всѣхъ соборовъ достатечне выложилъ мудре и розводне (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1015); Ви́дачи преложо́нны(и) над' пе́карми, и́жь му́дре со́нъ вы́ложилъ, реклъ: я́мъ те́жь ви́дѣлъ со́нъ, же́мъ три ко́ши хлѣба мѣ(л) на головѣ мое́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.);

(написати якийсь текст) подати: С помощїю бж҃їю... дописана есть пръшаа часть наоуки книгы єв(г)леи ст҃ои з дх҃а ст҃го выложоной бг҃огласнымь ма(т)ѳеѡ(м) (1551-1561 *ПЄ* 123 зв.); Освяча(м)ся ты(ж) ѡ вси наклады такъ выложоны, яко которые ма(ют) быти (Володимир, 1580 *ТУ* 184); в' деса́той, а ѡста́тней, свободу а́лбо во(л)ность це(р)ко́вную вы́ложити хочу (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11); абы(с)мо напре(д) натоуру и(х)... скри́тую... могли... пона́ти... пото(м) причи́ны и(х)... вы́ложити (серед. XVII ст *Кас.* 61 зв.).

3. *(передати текст, слова засобами іншої мови)* перекласти: была те(ж) въ еѡпѣи неакааученица именє(м) тавифа которую є(ст)ли бы хто хоте(л) выложити зове(т)са се(р)на (II пол. XVI ст *КА* 49); ве́нцъ, и найзвазнѣ́йшее сло́жное Гре́цкое сло́во, подо́бнымъ та́къже звазнымъ, и сло́жнымъ по славе́нску вы́ложити є(ст) мо́жно (Київ, 1623 *МІКСВ* 74).

ВЫЛОМАТИ *дієсл. док.* (що) *(натискаючи, вибити)* виламати, виломити: того(ж) дня... самъ ѡсобою своею з многими слугами... вылома(в)ши двери ѡ(к)на повыбива(в)ши того вря(д)ника... бе(з)ви(н)не са(м)... на сме(р)ть заби(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 17); позваныи... // ...страшным стрелянемъ з делъ и гаковницъ..., браму месткую кгвалътомъ высекъли и выломали (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 181-182).

Див. ще **ВИЛОМИТИ, ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВЫЛОМИТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **выломати:** Там же, выломивъши с коморы тыни(н) двѣ, хотѣли мене забити (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); которые то всѣ люде церковъ кругомъ облегли, дверѣ до церкви выломили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 154); оуже близъ бы́ло же две́ри вы́ломили (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

Див. ще **ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВЫЛОМИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) Звільнитися, визволитися: вшакъ же пото(м) кгды ся змо(ц)нили а ѡбачили и з неволѣ ся рȣсако(м) выломили коза(ц)ство(м), живно(с)ти шȣкали (1582 *Кр.Стр.* 65 зв.).

ВЫЛОМЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виломлений: виде(л) є(с)ми я,... у шпихлєра пна Ви(л)гє(л)ма,... замок стлучоны(и), ѡбухами пробо(и) и защепки поламаныє, двєри выло(м)лєныє (Володимир, 1619 *ТУ* 267).

ВЫЛОМЛАТИСА *дієсл. недок.* (з чого) Не підпорядковуватися (чому): мы звєрхности пастырства нашєго мєщанъ лво(в)ски(х)... ѡ(т) закону божого и ѡ(т) цркве свтои ѡ(т)лучаємъ понєже выломлаю(т)са з властитє(л)ства ншєго пастырского (Львів, 1588 *ЛСБ* 92).

ВЫЛОМЫВАТИ *дієсл. недок. (натискаючи, вибивати)* виламувати: кна(з)... булыга... поча(л) двєри ȣ то(и) го(с)подє... выломыва(т) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31).

Див. ще **ВЫЛОМАТИ, ВЫЛОМИТИ.**

ВЫЛУЖАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wyłudzać) (на кому) *(добувати що-небудь хитрощами)* виманювати (у кого): того светого мнишеского чину... только титулъ альбо тень якийсь зосталъ,... бо многие зъ нихъ, зъ манастырей поутекавши,... толко гроши баламутными повестьми собираютъ, голятъ и на людехъ вылужаютъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1023).

ВЫЛУПАТИ *дієсл. док.* (що) Випорожнити, пограбувати: также тамъ маетность его милости отца владыки и того повода рухомую немалую, коморы, скрыни полупавши, выбралъ и вылупалъ, яко розбойникъ и лупезца (Люблін, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 125).

Див. ще **ВЫЛУПИТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИ *дієсл. док.* (що) Пограбувати, забрати, загарбати: тое дей все, отъ мала до велика, выбрали, вылупили (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); маетность мою всю от мала до велика вылупили... и где хотечи... поотвозили (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 136); то все зъ двора и зъ дворца выбравши, вылупивши, выхалупивши, дворъ // запалили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 430-431); пасеки пнев трыдцатъ вылупили,... быдло, овъце и все домовство,... побрали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 535).

◇ **вылупити очи, очи вылупити** (кому): а) *(осліпити, позбавити очей)* вибрати очі: вылȣпивши ємȣ ѡчи до Вавилѡнȣ в' нєвóлю запровадилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 29 зв.); очи свои вы́лупивши дали́ бы ихъ ва́мъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192 зв.); б) *(позбавити здатності правильно розуміти щонебудь)* засліпити: свѧтобли́вый моу́жъ, и моу́дрїй іѡа(н) лѣстви(ч)ни(к). Звы́клъ бы(л) мо́вити, жє прѣшєє и на(и)бо(л)шєє // є(ст) бѣсо(м) на затраче́нѧ дшъ хр(с)тїа́нски(х) чи́гаючи(х) стара́нѧ, ѡчи оумы́слоу вылоупити, и дшȣ згóла заслѣпи́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188-188 зв.); Собо́ры свєтыє южъ да́вно ѡна затлȣми́ла: а тымъ самымъ стои црквн Хвои очи вы́лȣпила (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИСЯ, ВЫЛУПИТИСА *дієсл. док., перен.* З'явитися, виникнути, народитися: ажъ з' двѡ(х) лоу́цкихъ, з' двѡ́хъ хѡ́лмски(х) би́скȣповъ то́лко сѧ по одно(м) со́витомъ би́скȣпѣ вылоупи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22); тая унѣя нѣ отъ небесъ, нѣ отъ Іерусалима,... але въ Рымѣ вылупилася, якъ зміа зъ ейца (бл. 1626 *Кир.Н.* 14).

ВЫЛУПЛАТИСА *дієсл. недок. (виходити з яйця)* вилуплюватися: оучи(т) на(с) досвѣ(д)че́нѧ нє бє(з) подиве́нѧ єдна́къ и(ж) зна́йдȣютсѧ єдины пта́шєчкы, котóрыє зара(з) скóро з' яица сѧ вылоуплѧютъ, спѣва́ютъ, хóдѧ(т) и гдѣ хóчоу(т) бѣгаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253).

ВЫЛУПОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Грабувати, виймати (мед з пасіки); оббирати: Федор Липка... по маетностях... шляхецъких... еждячы... вси збераня шляхецъкие... плюндровалъ, пасеки вылуповалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПИТИ.**

ВЫЛУЧАНЬЄ *с. (видаляння звідкись, із складу чогось)* вилучання, відсторонення: нє ва́дитъ ничóго конфєдєра́цїа... євангєли(ц)комȣ, а(л)бо новохрєщє́н'скомȣ ѡ(т) збóрѡвъ вылȣча́нью (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.).

Див. ще **ВЫЛУЧЕНЄ.**

Пор. **ВЫЛУЧАТИ.**

ВЫЛУЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(забирати що-небудь)* вилучати, загарбувати, привласнювати: Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ, въ маетности хтивыхъ,... которые хотятъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владзѣ крила свои розширяти,... вылучаючи фортелне подъ плащикомъ набоженства чужіе маетности (1603 *Пит.* 33); Ѡ(т)чѹждаю: Выволѹю, вылѹча́ю (1627 *ЛБ* 147).

2. (кого, кого від чого і без додатка) Відсторонювати, відчужувати, усувати, вилучати: вѣдаєтъ же єслижъ гдє тогды та́мъ паноу́ютъ и ока́зѹю(т)сѧ ѡныє чєрєзъ ап(с)ла опи́саныє оучи(н)ки тѣла, чѹжоло(ж)ство,... за́зрости, гнѣвы,... и и́ншїє ты́мъ подо́бны́є, кото́рыє ѡ(т) цр(с)тва нб(с)ного люди вылѹча́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 160 зв.); Аза его не за то геретикове Арърыянове вылучали, ижъ светого Өанасия Великого боронилъ и зъ нимъ обцовалъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Речевисте... учителеве... особу Петрову зъ фундаменту того, который естъ вѣра и вызнанье, выдѣляють и вылучають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375);

(кого) *(із загальної маси)* вилучати: Хс҃ Г(с)дь оуводи́лъ Оу҃чнки своѣ, и вылѹча́лъ и́хъ з҄ поспо́л҄ства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 456).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИ.**

ВЫЛУЧАТИСА *дієсл. недок.* (від кого, від чого) *(виходити зі складу)* відділятися, відокремлюватися: ѡ(т) нéго сѧ вылѹча́ти згѹба єсть вѣчнаѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); Маючи во́жа застоу́п҄ника,... ново́го па́на шѹка́єтє,... и ѡ(т) ѹчасни(ц)ства старожи́тнои сполéчности вылучаєтєсѧ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИСА.**

ВЫЛУЧЕВАНЪ *дієприкм.* Відсторонений, усунений, вилучений: канонъ мовитъ, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ з вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

Див. ще **ВЫЛУЧЕННЫЙ.**

ВЫЛУЧЕНЄ, ВЫЛУЧЕНЬЄ *с.* Відсторонення, усунення, вилучення: Припомина́ю ємѹ иоа́нна ст҃ого, кото́рый до́бры(м) и правди́вымъ хр(с)тїа́номъ на(д) тыми што нє стоѧ(л) в наоу́цѣ хв҃ой нѣакѹю вла́сть вылѹчéньѧ ихъ да́єть, роска́зѹючи абы таки(х) и в до(м) нє пріймова́ли и нє поздоровлѧ́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76); прє(ч) ѡ(т)сѹжєны су(т) таковыє ла(с)ки бж҃оє на котры(х) то за таковы(и) и(х) ѹпоръ, хотѣли(с)мы были и стра(ш)ны(м) ѹзло(м) вылѹчєнѧ а(л)бо прoклѧ(т)ства, дєкрє(т) ѹчини(в)ши, и(х) звѧзати (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.); Така́ѧ тéды вылѹчéнѧ єстъ ка́ра (Київ, бл. 1619 *О обр.* 167).

Див. ще **ВЫЛУЧАНЬЄ.**

Пор. **ВЫЛУЧИТИ.**

ВЫЛУЧЕННЫЙ, ВЫЛУЧЕНЫЙ, ВЫЛУЧОНЪ, ВЫЛУЧОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Відсторонений, усунений, вилучений: презвитеръ або діяконъ своее жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрія. А если отступитъ, нехай вылучонъ будетъ (1603 *Пит.* 87); Жєли́борьскій... Засно́улъ бовѣмъ сно́мъ, в҄ вѣкѹ сємъ нє прєбѹжéнымъ, С҄ по́чтѹ живы́хъ, и крéвныхъ сталъсѧ вылѹчéным҄ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.); ѡни [одвéрныє] вылѹчоныхъ єрєтико́въ и про(ч): ѡ(т)гана́ють (Львів, 1645 *О тайн.* 129);

у знач. ім.: канонъ мовитъ, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ з вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

ВЫЛУЧИТИ, ВИЛУЧИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого від чого, з чого) Відсторонити, усунути, вилучити: чл҃къ прє(з) цѣлый... дн҃ь моу́сѣль бы́ти вы́лоучєныи... ѡ(т) сполéчности лю́дїи бж҃іи(х) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 115); бѹдѹ обо́л҄ганъ ѡ(т) Жидѡвъ и спотва́рєнъ, з҄ сполкова́н҄ѧ и́хъ вы́лучєнъ зоста́нѹ, и оурѧдѹ Сєна́торского позбѹдѹ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 226); А другїи ви́лѹчєны ѡ(т) ѡбцова́нѧ лю(д)скогѡ, и ро́скош(и) свѣта то(г) (Чернігів, 1646 *Перло* 2 зв. ненум.);

(з чого, що) відділити (від чого): Хотѣли бы снатъ отступникове зъ тѣла церкве... вылучити святую церковь Рускую (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 500); Ст҃ый Собо́ръ з҄ сполéчности Х(с)воѣ Цр҃квє вы́лѹчивши, проклѧлъ Єго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 308);

(кого з-поміж кого) *(з середовища)* виділити: пановє... вылучили с посрє(д)ку сєбє... Стєфана коваля шафовати и роска́зовати до збудованя тоеи

келии (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 10 зв.);

(із загальної маси) вилучити: Са́жавка о́вчєю называ́єт'сѧ, иж' в' нєй ѡвє́цъ, на офѣрꙋ вылꙋчо́ны(х) и порѣзаныхъ, внꙋтрности, Єлѣта и ки́шки поло́каны быва́лы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239); мо́витъ пи(с)мо абы ко́ждого бра́та нєрѧ(д)нє сѧ справꙋючого спосро(д)кꙋ сєбє прє(ч) вы́лꙋчити (1623 *ПВКРДА* I-1, 41);

(від кого) відлучитися (від кого), відректися (кого): Ты́ѣ або́вѣм' котѡ́рыѣ ѡ(т) сєбє Бг҃а ѡ(т)лꙋчи́ли, и сєбє ѡ(т) Бг҃а вы́лꙋчили, яки́хъ оутрапе́нїй, и мордєрствъ в' сємъ, и в' при́шломъ вѣцѣ сꙋть го́дны? (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 490).

2. *(у формі дієприслівника, у функції прийм.)* за винятком: обославъши и объвестивъши тамже мешкаючихъ панов… водле воли и тестаменту небожчиковского, на сторону, то естъ сынови и доцце належъных, вылучившы, остатокъ ихъ всих подданих… до поссесии… отдавати приказалъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 541).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИ.**

ВЫЛУЧИТИСѦ *дієсл. док.* (з чого) *(вийти зі складу)* відлучитися, відділитися: Чи(м) ма́єте тѣши(ти) вы́лꙋчивши сѧ з мало́и коу́пки сїо́нѧ(н), а приста́вши до вєли́кои на(д) о́во (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 221).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИСѦ.**

ВЫЛЫВАНІЄ *див.* **ВЫЛИВАНЄ.**

ВЫЛЫГАНѦ *с.* (*стп.* wyłyganie) *(спритна дія)* викрут: понє(жє) дѣра́ми прє(з) огра́ды, си́лою, посꙋла(ми), вылыганѧ(м), чл҃коꙋго(ж)дє́нїє(м), и дрꙋги(ми) ко́зньми, в' цє(р)ковъ х(с)вꙋ… ꙋдра́ли єстєсѧ, и нача(л)ствꙋєтє (1598 *Виш.Кн.* 280).

ВЫЛЬЯНЄ *див.* **ВЫЛЯНЄ.**

ВЫЛЬЛАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛЬЯТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛѢГАТИ *див.* **ВЫЛЕГАТИ.**

ВЫЛѢЗТИ, ВИЛИЗТИ, ВИЛѢЗТИ, ВЫЛЕЗТИ *дієсл. док.* **1.** *(вибратися звідки-небудь)* вилізти: а тий гусе(н)ници падаютъ, с того дерева во ѡзере,… а если з води вилизу(т) то заразъ оу́мираю(т) (серед. XVII ст. *Луц.* 533); выпꙋститъ рєка жа́бы, кото́рыи вы́лѣзꙋтъ и войдꙋтъ до домꙋ твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.);

(опинитися назовні) вилізти: ѡт той раны ѡко вонъ вылезло (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60).

2. *(піднятися нагору)* вилізти: Такъ пушовъ Затъхей сесь, лишивъ, што бы видѣвъ Христа, ище вилѣзъ горѣ на одинъ пень, чомъ бывъ тѣломъ малый (XVI ст. *НЄ* 181).

3. *Перен.* (з чого) *(позбутися труднощів у складному становищі)* вийти, вилізти: Длѧ того(ж) вы нє можєтє с тоєє мат'нѣ вылєз'ти жєстє сѧ вси… за кла(м)ливыми наоуками поустили (1598 *Розм.пап.* 25); А то́й анти́христъ…, с тойжъ про́пасти гєрєти́цкои ви́лѣзє (Чернігів, 1646 *Перло* 136 зв.).

4. *Перен.* (з чого) *(набути певних переконань)* вийти: Ѡвъ бо зовє(т)сѧ папе(ж)ни(к), ѡ(в) за(с) н҃нѣ з' є҃в(г)лїѧ вылѣз', є҃в(г)листа… ѡ(в) за(с) сꙋбо(т)ник' (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.).

ВЫЛѢКНУТИСЕ *дієсл. док.* Вибратися, винестися: чернъцовъ старихъ… вставичне съромотити и зъбивати почалъ, жебы се яко з манастира вылѣкнул и брата попова,… пришедъши до кели, невинне киемъ у голову забилъ (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 366).

ВЫЛѢТАТИ, ВЫЛЕТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(про птахів)* вилітати: Посполите съ пустого корча альбо сова, албо пугачъ вылетаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 923).

2. *Перен.* (на кого) *(докорами, лайкою)* накидатися, налітати: Дава́ли такоу́ю причи́нꙋ… израи(л)чици,… жє би́рали посꙋлы, и пєрєворочáли пра́вдоу, я(к) и вм҃ ѡ(т)чє єпи́скопє ча́сто с ты(м) на пла́цъ на прєложо́ны(х) цр҃квє въсто́чной вылѣта́єшъ (Острог, 1598 *Кл.Остр.* 217).

3. *Перен.* Високо нестися, чванитися: вы ю(ж) та(м)… я́ко хо́чєтє та(к) сѧ дмѣтє, напина(и)тє, кокошѣтє в горꙋ возносѣтє и вылѣта(и)тє (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); Та́к' и ла́ски достꙋпи́вшїи, по(д)нєсꙋт' ли сѧ в' пыхꙋ, а ср(д)цє и́хъ горꙋ, вылѣта́ти почнꙋт', ѡдыймꙋєтъ ѡ(д) ни́хъ Г(с)дь ла́скꙋ свою (Вільна, 1627 *Дух.б.* 144).

◇ **зъ розумами вылетати** — мудрувати: Ви́дитє и́жъ не потрє́ба з ро́зꙋмами вылєта́ти, алє та(к) вѣрити я́ко напи́сано (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 45 зв.).

Див. ще **ВЫЛЕТѢТИ.**

ВЫЛѢТАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. прикм.* *(про думки)* несподіваний: в то(м) па(н)ствѣ но́во а свѣ-

жо и(х) выдво́р'ные а вылѣта́ючіє дꙋ(м)ки до тако́го ко(н)ца оухова(и) б҃є (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫЛѢТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛѢТОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(покидати місце перебування)* вилітати, виходити: а ско́ро єдно ѡтво́ратъ оуста, за́разъ вылѣтꙋєтъ с тѣла д҃ша (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

2. *(походити з певного середовища)* виходити: велє́бныє вє́длꙋгъ твоє́го мо(з)кꙋ костє́лныє го́ловы па́пѣжовє ри(м)скіє з ри́мꙋ вы́лѣтовали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157 зв.).

ВЫЛѢЧАТИ *див.* **ВЫЛИЧАТИ.**

ВЫЛЯНЄ, ВЫЛЛАНЄ, ВЫЛЬЯНЄ, ВЫЛАНЄ, ВЫЛАНІЄ, ВЫЛАНЬЄ, ВЫЛАНА *с.* (*стп.* wylanie) **1.** *(витікання рідини або рідкої маси)* виливання: Єв(г)листа выписоуе ѡ выльяню масти на главоу х҃воу (1556-1561 *ПЄ* 183).

2. Розлив, повідь: я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка ...на пє(р)ши(м) року... станути маємо... нє закладаючи сє... бє(з)кролє(в)є(м) выля(н)є(м) во(д)... згинє(н)є(м) а(л)бо ꙋтонє(н)є(м) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

3. *(книги)* видання: Вєли́коє на(м) ср(д)цє и ѡхо́тꙋ до тои книжицѣ вылана вчини(л) Пє(т)р моги́ла (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3).

4. *Перен.* Щирість, сердечність: о́нъ ва́житъса ѡ Бо(з)ского потѣши́тєла завшєбы(т)но(м) // похожє́ню, ба́рзо бєзпє́чнє и мы́(с)лити и мо́вити сло́во потыка́ти ма́єтъ, Б҃ж(с)твє́нного потѣши́тєла свѣтлости вы́ланіємъ, ѡсвѣчено (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189-190).

◇ **вылана (выланьє) крви, кръви выллана** — проливання крові: Покꙋта, кото́раа за грѣхи, з' скрꙋхою // сєрдє́чною при спо́вѣди грѣхѡ́въ, з' надѣєю ѡ(т)пꙋщє́на дла выла́на найдоро(ж)шєи Крви С҃на Б҃жого, а то чєрє(з) розгрѣшє́н'є с҃щенничєскоє, которымъ моцъ дана єстъ ѡ(т)... г(с)да звяза́ти и розвя́зовати (Львів, 1646 *Зобр.* 49 зв.-50); нє нєро(н) ѡный кръви вылла́на хотя́чїй, алє... г҃ь на́шъ і҃с х҃с бꙋдєтъ кролєва́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 64); выла́ньє кро́ви ихъ и́нали вскладя́ть на Авимєлєха бра́та ихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 180 зв.); **слезъ выланьє** — гіркий плач: ср(д)цє ка́мєнноє в' жа́лости за грѣхи вла́сныи, прє(з) то́тъ жа́ль, и слє́зъ, на(д) ты́мъ прєставл'шим'са, го́йнымъ, выла́ньємъ, до жалю и оумилє́нїа скруши́ти и змакчи́ти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 10).

Пор. **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛАТИСА, ВЫЛИТИСА, ВЫЛЛАТИСА *дієсл. док.* **1.** *(про кров)* пролитися: Кгды́жъ в' запалчи́вости слѡвъ твоихъ, та́къ мно́го... вы(л)лалоса кръвє! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); єдє́нъ Ара́пинъ, идꙋчи́ до до́мꙋ сво́єго,... оустрѣлилъ Пр(с)тꙋю Б҃цꙋ в' колѣно. И за́разъ..., кръвє мно́го вы́лллалоса ѡ(т) ра́ны пострѣлє́на (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27).

2. *Перен. (знайти своє виявлення)* вилитися, передатися: тоежъ, за розоръванемъ и розлученьемъ церъкви Греческое съ костеломъ Римъскимъ, осудиться можетъ, же увесь гнѣвъ Божий, на люде ся вылилъ (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 502); ми́лость Б҃жїа, кото́раа єстъ Д҃хъ єгѡ, вы́лаласа в' ср(д)ца на́ши (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 304); а то всє справꙋєтъ ла́ска Д҃ха С҃тгѡ, кото́раа ѡкви́тє вы́лаласа на Ап(с)лы Б҃жїа (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128); Єсли тєды на тѣнь так' са вы́лилъ Д҃хъ с҃тый, якъ далє́ко бо́лєй на но́вꙋю ла(с)кꙋ, на кр(с)тъ,... гдєса гойнѣй и п'я́нство Д҃ха ста́ло (Вільна, 1627 *Дух.б.* 385); а по ихъ вєстю, нєзличо́нꙑѣ тмы наро́дѡвъ и Пѡга́нъ оувѣривши... вошли на вєчє́рꙋ, понєва́ж' ла́ска Б҃жаа, и на Пога́н' вы́лаласа (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 680).

ВЫЛАЧИ *дієсл. док.* (*стп.* wylęgnąć) *(з яйця на світ)* вивести, сплодити: и́ншꙋю са́ми собѣ ма(т)кꙋ по́чноу(т) чини́ти, тє́ды вы́лагꙋ(т) троу(т)на, кото́рїй пото(м)... жа́(д)ного пожи(т)кꙋ им нє оучи́ни(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215).

Див. ще **ВЫЛЕГАТИ.**

ВЫМАВЛЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМАВЛАТИ *див.* **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМАВЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСА.**

ВЫМАГАТИ *дієсл. недок.* (що, що на кому) *(ставити перед ким-небудь якусь вимогу)* вимагати (що від кого): выдава́ньа тыхъ оуниверса́лѡвъ,... инстя́нцїами своими оныє вымага́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Истя́зꙋю: Вымага́ю (1627 *ЛБ* 163); А чомꙋ жъ Б҃гъ и по доскона́лыхъ д҃шєв-

ной вόли на ouслȣгова́н'є дх҃а же́бы сѧ згажа́ли, вымага́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 182); Пре́тожъ кόждомȣ котόромȣ мнώго да́но, мнώго те́жъ и на не́мъ вымага́но бȣдетъ (Там же, 279); То ты́л'кω потре́ба и пови́нность на ва(с),… пи́л'нω вымага́єтъ, абы́стєсѧ так' во всѣхъ Пи́сма(х) ст҃ы(х),… поȣча́ли дн҃ь и нόщъ (Львів, 1646 *Ном.* 6).

ВЫМАҐЛЕВАНЫЙ *дієприкм.* Вигладжений, *діал.* вимагльований: ѡ́быча(и) бо єстъ мирьски(м); на ѡблȣ(плє)нȣю гόловȣ носѧчого по(д)голє(н)ца, выстрȣганого мыло(м) вышарованого и вымаклглєвано(г) пилнє смотрѣ(т)и и мыслью похотною… блȣдити (п. 1596 *Виш.Кн.* 230).

ВЫМАЗАНЄ *с.* Викреслення, витирання: позволяю… отцу епископу Луцкому… до выкасованя и вымазаня ихъ [поступковъ правныхъ] съ книгъ кгродскихъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); На которомъ соборѣ, по вымазаню зъ символу вѣры того придатку, такій декретъ естъ ферованъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 733).

Пор. **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЗАТИ, ВИМАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (чим) *(вкрити шаром глини, побілити)* вимазати: Житъникъ на сто(л)пєхъ… // накритъ кглиною вымазанъ (1552 *ОЧерк.З.* 17-17 зв.).

2. (що з чого) Викреслити: тое обжалованя их на его млти (!) пана маршалка с книг замковыхъ вымазано было (Верба, 1564 *ВИАС* II, 229); позволяю… отцу епископу Луцкому… мандатъ его королевское милости одержавъши и безъ бытности моее яко никчемъные и непотребные вымазати и покасовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); алє ω(н) имъ далє(и), ты(м) бо(л)шє прикрости противко бра(т)ствȣ выряжалъ, которого зара(з) с книгъ бра(т)ски(х) вымазано, яко ω(т)щєпє(н)ца бра(т)ства хв҃а (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 4 зв.); Акакій,… имя Феликса… зъ діптиховъ своихъ вимазалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 662);

(що) вилучити: іере́й любо пр(о)ркъ Єздра…, вымаза(л) бы(л) лѣте́ры ста́рыє, а новыє характе́ры вы́найшо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292).

Див. ще **ВЫМАЗОВАТИ.**

ВЫМАЗОВАТИ *дієсл. недок.* Викреслювати: кгрєковє такиє рєчи с книгъ своихъ старыхъ выкидаютъ и вымазую(т) (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 274); Истреблѧ́ю. Вымазȣю, згла́жȣю, загȣблѧ́ю, выкорєнѧ́ю (1627 *ЛБ* 163).

Див. ще **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЛЕВАТИ, ВЫМАЛЕВАТЬ, ВЫМАЛІОВАТИ, ВЫМАЛОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (що, що на чому, кого) Намалювати: иконȣ вєликȣю, абы тоє всє голоє мєстцє застȣпила…, ωхандожнє казавши вымалєвать, тамъ поставити (1577 *AS* VI, 77); гербъ въ семъ листѣ нашомъ есть значнѣ выражонъ и вымалеванъ (1585 *АЗР* III, 292); За́цный ωнъ малѧ(р) авєллє(с),… вєне́рȣ якȣю(с) хотѣ(л) вы́маловати, котόрȣю абы доскона́лє и надόбнє выконтєрфєтова(л) взѧ(л) на тȣю робόтоу дєсѧ(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); котόромȣ [малѧрȣ] ґды на малόй таблі́ци вели́когω ωл'бри́ма вымаліовати ка́зано, намаліова́лъ єди́нъ па́лєц', и з' тогω ω вєли́кости всєгω ωл'бри́ма розсȣдо(к) и кон'ї́єктȣрȣ бра́ти каза́лъ (Львів, 1639 *Ап.* 8 зв. ненум.); Слы́шачи це́сарь Да́рій, пыта́лъ и́хъ ω спόсобѣ и ω кшта́лтє алєкса́ндровомъ, а они ємȣ оуказа́ли όбразъ єгω на картынѣ вымалєва́ный (серед. XVII ст. *Хрон.* 406);

(що) *(зробити креслення, рисунок чого-небудь)* накреслити: знаковъ грани(ч)ны(х), урочи(с)къ и дифєрє(н)ци(и)… намъ трыбуналъ выдати, ωзначити, ωписати и вымалєвати на мапъпа(х) казалъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

2. *Перен.* (що) *(розповісти, написати про щонебудь)* представити, описати, змалювати, показати: Вы́малєвалъ на(м) па́вє(л) ст҃ый достатόчнє вла́сность и скоу(т)ки ми́лости (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 184); мови(т) оучи́тє(л)… лѣпшє мнѣ дόброωбразїє ви́димо на(д) тόє, котόроє быва́є(т) слόво(м) вы́малєвано (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 219); Припа́тръсѧ я(к) вы́маліовано в' Гре́цкой Цр҃кви нн҃ѣшнєє оужива́нїє та́инъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 254).

ВЫМАЛІОВАНЄ *с.* Зображення, намалювання: Изωбраже́нїє: Выωбраже́ньє. вла́сность твáри вымаліова(н)є (1627 *ЛБ* 47).

Пор. **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛІОВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛОВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАРТИ *дієсл. док. (згинути до останнього)* вимерти: остатокъ, што одъ поганъскихъ рук ухо-

ронилосе,... алъбо хоробъ великихъ,... и мученъя през козаковъ, вымаръли, и тую пречечоную маетъность..., вънивечъ оберънули и съпустошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 227).

ВЫМАХЛЕВАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wymachlować) (що в кого) виманити, вициганити: по́д'писъ с притисне́ньемъ печа́тей на го́лый мамра́мъ оу влады́кωвъ зра́ды сѧ несподѣва́ючихъ, собѣ вымахлевалъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 87).

ВЫМЕЛОКЪ, ВЫМѢЛОКЪ *ч.* (*частіше мн.* **вымелки**) *(оплата за помел зерна)* мірчук: Ино мы... тое село Дубно потвержаемъ... и зъ млины, и ихъ вымелками (Берестя, 1505 *АЛМ* I/2, 158); дал... емȣ тое имѣне... // ..., з рыбники и з млыны и их вымелки (Краків, 1507 *AS* III, 39-40); Маеть ωн... тые... села держати... з млыны и их вымѣлки (Львів, 1509 *AS* III, 70); слȣги в томъ селе два... ко(н)но слȣжать млыны в томъ селе два вымелъки с ни(х) не за(в)зды (!) ровъно (1552 *ОВін.З.* 139 зв.); мыто Кременe(ц)кое з млыны, вымелъками всякими,... кожъды(и) рокъ до Ска(р)бу нашого аре(н)дою плачыва(ли) (Вільна, 1560 *ТУ* 90); жита и иного збожъя вымелку, мне приходячого, кгвалтовне въ тыхъ млынехъ пятъдесятъ мацъ побрати ...росказалъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 341); арендовали... местечко Кошар..., з ставами, млынами и их вымелками (Горохів, 1593 *ПККДА* I-2, 158); тое... име(н)е мое... и(з) млыны... и(з) и(х) выме(л)ками... // ...продаю (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 1 зв.-2); мае(т)ность... // ...па(н) богдашевичъ мае(т) ωбняти с ко(р)чмою... зъ сажа(в)ками и ловене(м)... рыбъ з млино(м) и его выме(л)комъ (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/d, 2006, 18-18 зв.); менованое ме(с)то... зо всими лю(д)ми, кгру(н)тами, ...млына(ми) и их вымелъками,... старо(с)те житоме(р)скому, пода(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 183).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ, ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕНИТИ *див.* **ВЫМѢНИТИ.**

ВЫМЕНАТИ *див.* **ВЫМѢНАТИ.**

ВЫМЕРАТИ *дієсл. недок. (визначати величину)* вимірювати, виміря́ти: Wody też u zamku net, kotoraja studnia poczała buła wybywaty y nemało newybiła pułdesiata sażnia,... ino jeszcze do wody niedoszli, a wymerali jesmo, iż tolko wseho kopaty czotyry sażni y łokot do wody (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

Див. ще **ВЫМЕРИТИ.**

ВЫМЕРЗАТИ *дієсл. недок. (висихати під дією морозу)* вимерзати: Изсѧка́ю: Высыха́ю, вымерза́ю (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРЗНѢНЄ *с.* Вимерзання: Изсѧкнове́нїе: Высхне́нье, вымерзнѣ(н)е, оза́блость (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРИТИ *дієсл. док.* **1.** *(визначити величину)* виміряти, ви́міряти:: мы водлȣгъ росказаньѧ и комисеи господаръское,... по тымъ врочищамъ ωбехали и вимерити казали (Ковель, 1537 *AS* IV, 104); в кождую руку лановъ четыри вымерити и межами означыти мают зараз (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 234).

2. *(знайти певну величину)* встановити, визначити: ȣста(в)уемъ абы... в месте(х) нши(х)... в торъго(х) збо(ж)е всѧкое продавати мера абы была ωдънакова ро(в)на... которая мера мае(т) бы(ти) вымерена ȣ ви(л)ни (1566 *ВЛС* 11);

(розпізнати за певними ознаками) встановити, визначити: коли з городища еха(л) чере(з) врѧ(д)ника... ωкушка бы(л) вымере(н) знакъ с того беручи и(ж) де(и) тре(х) по(д)ко(в) ȣ конѧ не было ω(д)но четве(р)тая зостала (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58).

Див. ще **ВЫМЕРАТИ.**

ВЫМЕРОКЪ *ч.* **1.** Те саме, що **вымелокъ**: я Юрей Василевич Соколский,... за то их милости записую,... дарую князя Василя а князя Марка Солтановичов Соколских тыми частями во именях ...зовсим держати... с полми, // ...з млыны и их вымерками (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49-50); па(н)... Немиричъ... запродалъ мне в месте... Чернехове ко(р)чму медовую,... з мыто(м) и млынами ωбема... и зъ ихъ выме(р)ками на певную суму пнезе(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 121).

2. *(одиниця об'єму сипучих тіл)* мірка: К тому те(ж) млы(н) подле воро(т) башты ме(ст)ское спали(т)... розказалъ, в которо(м)... млыне было выме(р)ку збо(ж)я жита мерокъ девѧ(т)деся(т) и три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123).

Див. ще **ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕРТИ *дієсл. док.* Вмерти, померти: Естли бы хто повѣтреемъ вымеръ, або зъ домомъ згорѣлъ,

...абы то на личьбѣ было прiймовано (1551 *АЗР* III, 41); Касканое спалено и самыхъ однихъ постинано, а другихъ забрано; Лесна десятника совсемъ спалили и самъ вымерлъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 221).

ВЫМЕРШИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виміряний: К тому тє(ж) млы(н)... спали(т)... розказалъ, в которо(м)... млынє было вымє(р)ку збо(ж)я было жита мєрокъ дєвѧ(т)деся(т) и три, пшєници — мєрокъ три(д)ца(т) и шє(ст)... солоду... мєро(к) три, которы(и)... та(м) же с ты(м) збо(ж)ємъ мои(м) вымє(р)шимъ погорєлъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123).

ВЫМЕРЪ *ч.* Те саме, що **вымелокъ**: къ тому млынъ о дву колахъ, съ которого на кождый тыждень вымеру приходило збожья вшелякого по чотыри третинники (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 123); вымєрꙋ того(ж) во (м)лынє(х) бо(л)шъ ни(ж)-ли на два(д)ца(т) копъ гр҇шє(й) лито(в)ски(х) коштовало (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 151); при той черзе в млыне Стыровом пятничной... и вымерах належачихъ... зоставую (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); Єжєли бы хто спротивны(м) бы(л) сємꙋ Унивє(р)салови нашому и вымєры нєналє(ж)нє с ты(х) млыно(в) бра(л), ро(с)казує(м) П҇ну По(л)ковникови Прилу(ц)кому Абы бє(з) жа(д)ноє фо(л)ги своєво(л)ны(х) Сурово кара(л) (Чигирин, 1649 *ЦДІАК* 203, 1, 5, 1); сами з тых маетъностей дани медовые, пинезные... // ...вымеры з млыновъ, перевозы,... выбераютъ и на свой пожитокъ оборочаютъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 441-442).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ.**

ВЫМЕРЯТИСЯ *див.* **ВЫМѢРАТИСА.**

ВЫМЕСТИ, ВЫМѢСТИ *дієсл. док.* (що) Вимести, викинути: вы́мєтꙋ ѡста́(т)ки до́мꙋ ієрѡвоа́могѡ, якѡ вымєта́ю(т) гно́й а́жь дочи́ста (серед. XVII ст. *Хрон.* 305).

◇ **с порадку вымѣсти** (кого) — вибити з колії: Вѣра ги́нетъ, кано́ны того с порадкꙋ на́съ вымѣтꙋтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 120 зв.).

Див. ще **ВЫМЕТАТИ, ВЫМѢТОВАТИ.**

ВЫМЕТАНЄ *с.* Викидання: злѧ́кшисѧ Ке́саръ приписа́лъ ємꙋ Д҇ха ст҇го, и ра́дꙋ єгѡ ѡ вымєта́нію ѡбразѡвъ принѧ́лъ (Київ, 1627 *Тр.* 291).

Пор. **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМЕТАТИ, ВЫМЕТАТЬ, ВЫМѢТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(метучи, видаляти звідки-небудь сміття, рештки чого-небудь)* вимітати, викидати: вы́мєтꙋ ѡста́(т)ки до́мꙋ ієрѡвоа́могѡ, якѡ вымєта́ю(т) гно́й а́жь дочи́ста (серед. XVII ст. *Хрон.* 305).

2. *Перен.* (що) *(силою видаляти)* викидати: Вшоль і҇с до храмоу бж҇ієго, и выгна(л) всѧ продающаа... и стол'цѣ ты(х) которыи прода(в)али голоубы вымєталь (1556-1561 *ПЄ* 90); кости тѣло // небожчицы братовое моее, такъже и сына моего Петра,... за манастыръ прочъ выметать казалъ (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* 1/I, 190-191); И ѡвшємъ проти́вно томꙋ и говорѧ(т) и пи́шꙋ(т), и якъ чужє́є што во(н) вымѣта́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 236);

(кого) виганяти: А єзꙋ(с) вшє(д)ши до костєла началъ вымєтати продаючиє в костєлє (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48); иних поповъ негодных бѣсове з церкве выметали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44);

(кого від чого) позбавляти (чого), усувати (від чого): посли того в тыжден на проводной недели без бытности моей жону мою з дому от всей майности моей выметал (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104).

3. *Перен.* (кому що) Випоминати: Платонъ, славный оный монахъ... явне цареви грѣхъ выметалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 652).

◇ **на очы выметати** — докоряти; випоминати: коронацыю Швецъкую на очы выметати,... // ...того ся теды всего, мой милостивый пане, истенне годыло чынити (Вільна, 1590 *Ант.* 659-661).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМѢТОВАТИ.**

ВЫМЕТАТИСЬ *дієсл. недок. (про висип на шкірі)* з'являтися, викидатися: на ѡнъ ча(с) тако́є каранѧ бы́ло ско́ро кто́ згрѣши(л) зара(з) то́й трꙋ(д) то є(ст) па́р'хи бри(т)кїи на тѣло (с) єго́ вы́мєтали (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 141).

ВЫМЕТАТЬ *див.* **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМЕТОКЪ *ч.* Мілька: ажъ до самого дъна уво (в)си(х) бочъка(х) — лед а якиє рыбєлицы, вымєтъки малыє, щупа(ч)ки были (Володимир, 1579 *ТУ* 174); Мошко абрамовичъ... мє(л) ...ры(б) солоны(х) выметку бочокъ ѳ҇ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 10).

ВЫМЕТЫ *див.* **ВЫМѢТЫ.**

ВЫМЕТЫВАНЪ *дієприкм.* Відхилюваний, відкидуватий: єрєсь и злость онаѧ никгды с костєла ри́мского ѡти́нана, и прє(ч) вы́мєтывана нє быва́ла (Острог, 1587 *См.К.і.* 7 зв.).

ВЫМЕШКАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wymieszkać) прожити у помешканні продовж певного часу: нєха(и) то(т) выдато(к) вымєшкаю(т) в домꙋ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.).

ВЫМЕШЪКАНЄ *с.* Проживання у помешканні продовж певного часу: а по вымешъканю ее летъ десяти, панове братство тотъ домъ в свою диспозыцыю взяти будутъ повинни вечне (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 508).

Пор. **ВЫМЕШКАТИ.**

ВЫМИНАТИ *дієсл. недок. (розтираючи колосок, виминати зерно)* розминати: Єв(г҃)листа выписоує якь оучєници в дн҃ь соуботныи колосы выминають роуками (1556-1561 *ПЄ* 232); Бы́ло па(к) в соу́ботоу второпръвоую ишо(л) чєрє(з) збожьѧ, вы́торгали оуч҃нцы єго кла́сы, и єли вы́минаючи ро́уками своими (XVI ст. *УЄ Літк.* 20).

ВЫМИСЛИТИ *див.* **ВЫМЫСЛИТИ.**

ВЫМИСЛЪ *див.* **ВЫМЫСЕЛЪ.**

ВЫМКНУТИСЯ, ВЫМКНУТИСЕ, ВЫМКНУТИСА *дієсл. док.* **1.** *(швидко і непомітно вийти)* втекти, вимкнутися: панъ братъ мой,... тыломъ, черезъ двери сенные, з слугами своими тихо вымкнувъшися, на верхъ церкви... ушолъ и тамъ ся зачинилъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129); Гонзє, и гонзнꙋвъ: Оушо́лъ, ꙋтѣкʼ, ꙋбѣгъ, а(л)бо вы́мкнꙋ(л)сѧ, гоньзнꙋ(л), бєжа́лъ (1627 *ЛБ* 27); А кгды... тые насланъци,... збожя жали и доптали, попъ Зазимовский, в ночи потаемне з села вымкнувшисе и тут до Киева рекою Днепромъ в чолне спустившись,... панеи Корсаковой о томъ всемъ дал знати (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

2. *(вибратися, звільнитися звідки-небудь)* вирватися: и много сѧ тра́флѧє(т) я(к) дво(м) борʼцє(м) бо́рꙋчи(м)сѧ то томꙋ, то сємꙋ навръ(х) вы́скочити, а того по(д) сє́бє по(д)гʼбати то томꙋ за(с) зысподꙋ вы(м)кнꙋтисѧ и вє(р)хового на спо(д) пєрєвє(р)нꙋти (1596 *Виш.Кн.* 252 зв.).

ВЫМОВА, ВИМОВА *ж.* **1.** *(здатність людини говорити)* мова: Сътвори́лъ бы(л) б҃ъ ч҃лка..., и сло́во(м) вымо́вы на(д) всѣ живо́тныє оукраси(в) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215); И прє(з) ты́и хотѣли оупо́рнє оуказа́ти нєдости́гнєноє прєвынє́слоє є́стєство, и вы́шшєє на(д) вса́кꙋю вымо́вꙋ и ро́зꙋмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 293).

2. *(спосіб вимовлення слів, звуків)* вимова: павєль ...на(м) росказа(л)... єсли бы(х) мови(л) языкы ч҃лчкыми или ап҃(с)льскыми и(ж) бы(х) мѣ(л) таковꙋю вымовоу яко аг҃гль (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 195 зв.); Хꙋдогла́сный: Пло́хои вы́мовы (1627 *ЛБ* 145); прето еще за доброе памети,... и досконалое // вымовы,... тестаментъ мой,... таковымъ способомъ споражаю (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 406-407);

(своєрідний характер вимови, властивий певній мові) акцент: Єдна(к) такъ бри(д)каѧ на́шого вѣкоу єстъ нєцнота, ижъ на оулицы нѣчого частѣй нє почꙋє(ш) на(д) блюзнѣрство: то є(ст) мо́ва и вымова французʼскаѧ: то цвѣтъ і ѡздо́ба шла(х)ты (!) // и двора́новъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 24 зв.).

3. Красномовство, ораторство: Ци́цєро ры(м)ской вымо́вы свѣтло(ст) і ѡздо́ба мовла́лъ нѣколись, жє та́каѧ є(ст) // цно́ты пє́нкно(ст) и надо́бно(ст), жє єсли́бы ѡко(м) могла́ сѧ ѡсѧгноути всѣ(х) бы лю́дєй з цоу́дности своєй свѣтлостю и вда́чностю до сєбє повабила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267-267 зв.); Бл҃гоѧзы́чіє: бл҃горѣчіє: оборо́тностʼ ѧзы́ка, до́браѧ вымо́ва (1627 *ЛБ* 10); Філосо́фовє абовѣмъ єллі́нской мꙋдрости оу́чатъсѧ, а дрꙋгіи нєꙋками сꙋть вʼ вымо́вє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 183); **краснаѧ вымова, солодка (сладка) вымова** — красномовність, пишномовність: Гдє вʼ то́тъ ча́съ филосо́фство мꙋдрцє́въ: гдє́ Ри́торѡвъ, ба́рзо кра́снаѧ вы́мова (Львів, 1642 *Час.Слово* 270 зв.). С҃тый // григо́рій различныхъ вѣршовъ, и ри(т)мо(в) мно́го соло(д)кою вимо́вою своєю написа(л) (XVI ст. *УЄ* № 29 519, 272); що бы єго с҃таа мл҃(с)ть ра́чиль... да́ти сла(д)коую вы́мовоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 26).

4. Вислів: иною и там датковъ мало, а прислови и вымовов много: чого юж тыж и сам встыд не допущает писати нам (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528).

5. *(незгода робити щось)* відмова: ѡни вси маю(т) робити которы(х) ко(л)вѣ будєть потрѣба бє(з) всѧкоє мѣстьскоє вымовы (Київ, 1518 *Арх.Р.* фо-

токоп. 29); тогды мы всѣ... братя Жоравницкие маем и повинни будем, кром жадныхъ вымов, на перший ден заседаня суду земъского... стати (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 378); Єп(с)кпъ..., має(т) имъ сщеника благословити, єго же сами себѣ изберꙋтъ, кромѣ всякои вымо́вы и проти́вности (Львів, 1591 *ЛСБ* 157); повинни будꙋтъ, и та(к) кромъ всякоє вымовы сами собою хꙋдобою з пото(м)ками во всѣ пото(м)ныє вѣки всѣ братія... в школѣ бра(т)ско(и) в мѣстє Лвовє старати(с) працовати и промыслъ вшєляки(и) чинити (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.); зго(д)нє ѡбра(в)шы ꙋпросили ѡны(х) абы бє(з) жа(д)ной вымовы, тои працы по(д)няли ся: яко(ж) по до(л)ги(х) вымова(х) про(з)бами своими ѡныхъ звитяжывшы знєволили мѣ(с)цє ста(р)шы(н)ства засѣсти (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 62).

6. *(вигадана причина або обставина, щоб відмовитися від чого-небудь)* відмовка, викрут: а ты будєшли которꙋю вымовꙋ в том собє кꙋ помочи брати, тогды ни ѡднакаѧ таковаѧ вымова твоѧ мєстца в нас мєти нє можєтъ (Вільна, 1541 *AS* IV, 297); А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не выйдетъ, тогды мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 199); якꙋю вымо́воу мѣти боу́дєтє, є́щє то ма́лыє причи́ны, пора(д)кы, лѣп'шаа быва́є(т), ча́со(м) хворостА́наа коу(ч)ка авраа́мова, на(д) мꙋ́ры содо(м)скіє (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217); Гдѣ бꙋдꙋчи запозваны, за пєршимъ позвомъ, на рокꙋ пєршомъ, яка завитомъ ставши // оусправєдливитисѧ, жадныхъ вымовъ и оборонъ собѣ кꙋ помочи нєбєрꙋчи, зарꙋкꙋ и шкоды заплатити бꙋдꙋтъ повинны (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 22-23).

7. Пояснення, оправдання: Что за вымову знайдет, если его в том гневѣ смерть заскочит? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193); **вымову мати** (перед ким) — оправдуватися: всѣ заистє во́лны(м) оумысло(м) могоу(т) люби́ти; єсли за(с) то нє могли́ бы чини́ти то сѧ зло́сти припишє(т), и жа(д)нои вымо́вы пєрє(д) бго(м) нє ма́єтъ, кото́ры(и) єго нє лю́битъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 222 зв.); **чинити вымову** — пояснювати: Мы то ради ѡт вас слышимъ... што пишєте до нас, чинєчи вымовꙋ, иж тот дєл длѧ тых причин поѡмєшкал,... якобы поганство Татаровє в тамошнꙋю землю Волынскꙋю вторгнꙋти мєли (Вільна, 1541 *AS* IV, 291); Извѣтъ тво́ри(т): Вымо́ву чи́ни(т), вымовлѧ́єтсѧ, або дово́дит' (1627 *ЛБ* 46).

8. *(спосіб відтворення змісту)* мова: ѡ то сѧ з' на́ивышши(х) си́лъ свои(х) ста́ралъ..., абы и стого Іѡа́нна Златоѹ́стаго..., якъ прє́дънѣ́йшаѧ и найзнакомит'шаа в' вымо́вѣ с' кни́гъ о́ного, з грє́цкого на ѧзы́къ слове́нскїй кни́га ѡ сщє́ньствѣ опа́тръне пєрєло́жена была (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. ненум.).

◇ **вымову мати** (до чого) — бути готовим (до чого): сыновцы мои еще малые..., до науки вымовы еще не мають (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 313); **надъ всякую вымову** — без всякого сумніву: мо́витъсѧ. Ижъ єсли́бы нє борони́ли Ѳєоло́кгѡвє и До́кторѡвє Стыи приро́вныва́ти в' подобє́нство, кото́раѧ є́стъ на(д) всѧ́кꙋю вы́мовꙋ, та́ємницꙋ є́дности Тр(о)ци Стои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297).

Див. ще **ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЄСА.**

ВЫМОВЕНІЄ *див.* **ВЫМОВЛЕНЄ.**

ВЫМОВЕНЫЙ *див.* **ВЫМОВЛЕНЫЙ.**

ВЫМОВЕНЬЄ *див.* **ВЫМОВЛЕНЄ.**

ВЫМОВИТИ, ВЫМОЛВИТИ *дієсл. док.* **1.** (що і без додатка) Вимовити, висловити, сказати: єщє ѡнь того слова нє вымовиль коурь запѣ(л) (1556-1561 *ПЄ* 323); И вымовивши то, вдарил дей мя по виденю и окрутне збилъ (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 1/VI, 55); ѡ кторы(х) [вѣрныхъ]... ани язы(к) вы́мовити // ...нє можє(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 156 зв.-157, на полях); скоу(т)комъ на́вєт' та́къ дале́ко ѡ(т) тепе́рѣшни(х) соу́тъ ро́зни, я́ко нє єстъ рє́чъ мо(ж)наѧ вымовити (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); скоро жъ вымолвилъ:"со страхомъ Божіимъ и съ вѣрою" и проч. (бл. 1626 *Кир.Н.* 15); то мо́влю мл(с)ти жа́день до́сы(т) вы́мовити, жа́дє(н) досы(т) вы́хвалити и до то́й зда́коватисѧ нє мо́жє(т) (1645 *УЄ* № 32, 309).

2. (кого) *(визнати невинним)* виправдати: пръвыи рєк'ль коупиль єсми сєло пил'но ми єсть потрєба тамь доєхати а ѡглѧдати єго прошоу тєбє имѣи мєнє ѡ(т)рєчєн'нымь [або вымовь мєнє] (1556-1561 *ПЄ* 285); кгды́ бы сѧ лоу́цкїй влады́ка (!) потоу́р-

чилъ… то(г)ды́ бы ѡ(в)цы єго были́ вы́мо(в)лєни прє(д)… бг҃мъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 65 зв.); Тые, которіе ся ему приспособляючи телца оного хвалили, чи были передъ Богомъ вымовлени? (1603 *Пит.* 102); Безѡ(т)вѣтєнъ: Ѡ(т)повѣди нємаючїй,… любъ кото́ры(и) вы́мовлє(н) бы́ти нє мо́жє(т) (1627 *ЛБ* 6).

3. (що, що в кого) *(домовитися з кимсь про щось)* застерегти: зєзна(л) иже ся ємоу доси(т) о(д) фє(д)ка сыно(в)ца стало с тоиѣ чвє(р)дкы (!) што собѣ бы(л) вомови(л) (!) фєдоу(р) в ывана до живота (Одрехова, 1615 *ЦДІАЛ* 37, 2, 27); во(л)но єсть и бꙋдє(т)… гдн҃ꙋ… в томъ домꙋ… ѡ(т) на(с)… на вєчность проданомъ илє сє самъ в собе в шырокости і до(л)гости своє(и) має(т) кро(м) тоє частъки которꙋю єсмо собє… вымовили яко сє вышє(и) помєнило (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1); и що хотѣли козаки, то собѣ вымовили, жє зновꙋ козакѡ(в) хѡ(т) сто тисячє(й) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170).

4. Збагнути, зрозуміти: Та́мъ гдє ми́ло, вси́хъ о́чи: гдє бо́лѧчо, рꙋки. Хто вы́мовитъ, якїи тєрпѧ́тъ ма́тки мꙋки (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВИТИСЯ, ВЫМОВИТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (кому чим) Оправдатися, виправдатися: его милост вымовил ся мне пилными потребами, иж там быти не мог, але жоне моеи скончити и змовити се за князя Януша Четвертенского радил (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); жа(д)нои вымо́вы пєрє(д) бг҃о(м) нє ма́єтъ, кото́ри(й) єго нє лю́битъ, и длѧ того ѡ(т) бга҃ справєдливє потоплѧє(т)сѧ и въ ѡ(г)нь ѡ(т)сыла́єтсѧ, бє(з) жа́дной рєчи прє(з) кото́рꙋю бы мо́глъ вы́мовитисѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 222 зв.).

2. (з чого, від чого, чому і без додатка) *(вигадати причину, обставину для відмови від чого-небудь)* відмовитися (від чого), викрутитися (з чого, чим): цар Тꙋрєцкий росказал был воєводє Волоскомꙋ до Вгєр съ собою пойти, лєч ѡн с того сѧ вымовил и пойти там нє хотєл (Краків, 1543 *AS* IV, 351); Єдна(к) сѧ нє вы́мовишь абы(с) нє мѣлъ быти мл(с)рдны(м), и добротливы(м) противъ ка́ждомоу (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 268 зв., на полях); тєпє́ръ тогды і са́мъ нє вѣдаю што чини́ти, и яко сѧ с то́єй доро́ги вы́мовити ма́ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 20); Зачи(м) слꙋшнє и тво́ємꙋ жада́ню вы́мовилъ бы(м)сѧ, бы́ мѧ з҄ дрꙋгои стороны запалчи́вость и ре́вность…, на твою́мъ зда́ню пєрєста́ти нє гамова́ла (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 187); ѡни вы́мовилися вымо́вками нєпристо́йными: єдины се́лами, дрꙋгїѣ кꙋпе́цствомъ҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 495).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВКА, ВЫМОВЪКА *ж.* **1.** Відмовка, викрут: Пре́то те́ды понєха́вши вы́мовокъ свои́(х), на кото́рыи длѧ́ оугоже́нѧ тѣлꙋ здобыва́ютъсѧ, што́ //на оупа́докъ… быва́єтъ… пѡ́сты… захо́вꙋйтє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 178-179); Бє́з҄ вы́мовки пре́то ко́ждый чл҃вкъ пєрє(д) Бг҃омъ, ча́сꙋ сꙋдꙋ бꙋдєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 280); Ѡ(т)рєче́нїє: За́казъ, запрѣ(н)єсѧ, вымовлѣ(н)єсѧ, вы́мовка (1627 *ЛБ* 146); такъ тежъ Братію, на тое везванныи, абы // безъ вшелякой вымовки совокуплялися на той часъ тымъ, которыи при мнѣ суть, честнымъ Отцемъ и Братіи (Львів, 1631 *ОЛ* 16-17); и́сповѣдь ма́єть бы́ти про́стаѧ, щы́раѧ, бє(з) вымо́вокъ (Львів, 1645 *О тайн.* 80); та(к) собѣ доброво(л)нє ꙋра́дили и ꙋподо́бали… абы… //…тои во(л)ности и вымо́вки собѣ позво́лити нє хотѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 45 зв.-46);

закид, докір: чєкалъ быхмъ длꙋжей лєчъ мя потрєба примꙋшаєть при(и)мєшъ тєды тꙋю нашꙋ вымовкꙋ (к. XVI ст. *Розм.* 65 зв.); Але (и хтожъ того не видитъ, же) тые вымовъки на то сꙋтъ учыненые,… жесте свое соборище… не на слушномъ местцу одъправовали (Вільна, 1599 *Ант.* 523);

привід, претекст: презвитеръ або діяконъ своее жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрія (1603 *Пит.* 87); алє що́жъ то є́стъ за вы́мовка // ярма до́брого нє мочи понєсти и бє́рємѧ ле́гкого нєздоу́жати носі́ти (Острог, 1607 *ЛѢк.* 102-103); Приро́къ: Пре́тєкстъ, вы́мовка, хо(т) слꙋшнаа, хо(т) нєслꙋшнаа (1627 *ЛБ* 99).

2. *(визнання невинним)* оправдання: Прото ся тыми фашъками хотятъ выкрутити. Але послышишъ нижей: пойдетъ ли имъ тая вымовъка? (Вільна, 1599 *Ант.* 523); Ѡ вымовка по́длаѧ! ада(м) грѣ(х) оучини́вши з҄шилъ ли́ствїє смоко́вноє, и закри(л) наго(ст). що(ж) тыи ли́стѧ знача(т) слоуха́чє? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186); а́лє анѣ ада́мови

нє помогло до вымовки же то в'клада(л) на жоноу мо́вачи, жона кото́рꙋюсь ми да́лъ, та́ѧ мѧ звєла (Острог, 1607 *Лѣк.* 102); Алє єще зе́млю лю́би(ш) ви́дѣти, и на пѣнѧзѣ и зо́лото позира́ючи вздыха́єшъ, якого(ж) достꙋпишъ ѡ(т)пꙋстꙋ, якой ѡборо́ны и вы́мовки (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 299); єдна(к) єсли́ быс постєрєглъ в то́м' забꙋрє́нїи же злє чы́нитъ, а чынилъ бы тогды вы́мовки нє ма́єть ѡ грєсѣ своє(м) (Львів, 1645 *О тайн.* 68).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЄСѦ.**

ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЕНІЄ, ВЫМОВЕНЬЄ *с.* **1.** *(докази невинності)* виправдання: Ѡтожъ ты́мъ четверокро́тнымъ вымове́нїємъ на чотыры ча́сти приказа(л) Бъ҃ абы пóстъ заховыва́ный бы(л) в' домꙋ Іюдовомъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 143).

2. Відмовка, викрут: нєпщєва́нїє, мнѣма(н)є, и нєслꙋшноє вымовлє(н)є (1596 *ЛЗ* 59); Всѣмъ на́мъ зъѣхатисѧ до Митрополіта, бєзъ вса́кого вымове́ньѧ и замєшка́ньѧ (Львів, 1614 *Вил.соб.* 20).

3. Викрик: Рєгма́, Гро́мъ а(б) вымовлє(н)є, а(б) що(с) зло́є (1627 *ЛБ* 229).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛѢНЄСѦ.**

Пор. **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЕНЫЙ, ВЫМОВЕНЫЙ *дієприкм. у знач. ім.* Виправданий: Протожъ нехъ мя его милость маетъ за вымовеного (Вільна, 1599 *Ант.* 589); Пе́ршїй ре́клъ Ємꙋ, // ни́вꙋ кꙋпи́лем', и ма́ю потре́бꙋ вы́йти, и ви́дѣти Єѣ: прошꙋ тєбє мѣй мєнє за вымовле́ного (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 674-675).

ВЫМОВЛѢНЄСѦ *с.* Відмовка, викрут: Ѡ(т)рєче́нїє: За́казъ, запрѣ(н)єсѧ, вымовлѣ(н)єсѧ, вы́мовка (1627 *ЛБ* 146).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ.**

Пор. **ВЫМОВИТИСѦ.**

ВЫМОВЛЯТИ, ВЫМАВЛѦТИ, ВЫМОВЛѦТИ, ВЫМОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** Говорити, вимовляти: напо(л)нили сѧ вси духа свт҃ого и почали мовити ѡбчими ѧзыки я(к) и(м) ду(х) дава(л) вымовлѧти (II пол. XVI ст. *КА* 6); што ро́бишъ? ты такъ добрє вымовляєшъ яко я, ба єщє ле́пи(и) (к. XVI ст. *Розм.* 18); в' грѣха́х' тєле́сныхъ нє ма́єть з'стꙋпова́ти до ѡколи́чностєй дробнѣйшых', а́ни тєж' само́мꙋ ка́ющємꙋсѧ того́ допꙋща́ти, абы на(з)бы(т) ѡ́ныє выра(з)нє вымавлѧ́лъ (Львів, 1645 *О тайн.* 89);

(що) *(передавати словами думки, почуття)* висловлювати: Кг(д)ы бовѣ(м) то(т) кото́рый лю́би(т) на(з)бы(т), ѡ(т) ты(х) кото́ры(х) ми́лꙋєт' боу́дє(т) ѡбражо́ный в чо(м), и анѣ та(к) нє пєрєста́нє(т) любити тако́вый єсли и вымовлѧє(т) тоу́ю зє(л)жівость, нѣ длѧ чо́го и(н)шого то чи́ни(т) ты(л)ко абы вєли́кость ми́лости... // притѧ́гъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 73-74).

2. (кому) Докоряти, дорікати: мєли тоє домнима(н)є до мєнє вымовѧючи мєнѣ и(ж) то ни ѡ(т) кого нє маємъ ѡ(ч҃) вл(д)ко є(д)но ѡ(т) тєбє (Львів, 1552 *ЛСБ* 17); панъ Ромаковский князю... вымовляєть, менечы, жебы..., пана владыки, зъ спокойного державья..., не выбивалъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 148); Іѡа́ннъ... ви́дѣлъ прє(з) видє(н)є мꙋжа єдного, кото́ры(й) пова́жною тва́рю и поста́вою єго бꙋди(т), // и спанѧ́ ємꙋ вымовлѧ́є(т) и мо́ви(т) (Київ, 1627 *Тр.* 556-557).

3. (на кого що) Залишати, зоставляти (кому що): Тыє имѣньѧ єсми Єго Милости постꙋпил з людми... и со всим тым, як сѧ тыє имѣнѧ в собѣ мают... и як тєж я дєржал, ничого на сєбє нє вымовлѧючи (Камінь, 1523 *AS* III, 256); А промѣнилъ есми пану Петру Яновичу тое свое имѣнье... со всимъ съ тымъ, какъ и самъ есми тое имѣнье Чемеринъ дрожалъ (sic. — *Прим. вид.*), не оставляючи, ани вымовляючи на себе ничого (Луцьк, 1564 *АСД* VII, 28).

4. (кого) Називати, прозивати: послове на той соборъ Римскій двои были... а тыи, яко самъ же папежъ ихъ вымовляетъ, простыи и ненаучоныи были (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 548).

5. Оправдувати: А съємъ... то само собою кро(м) ѡбосла(н)я вымо(в)ляєть а вєдь же то(т) которы(и) сѧ хоробою закрыває(т) (1566 *ВЛС* 16);

виправдуватися: А я завжды причинами форобою ани послугою вымовляти нє маю (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 82 зв.).

6. (кого з чого) Застерігати (від чого): Ку тому смеешъ еще ихъ вымовляти съ казни Божое,

которую слушне на собе поносятъ,... и будутъ въ ней, поки ся не покаютъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099).

7. (у кого що) Випрошувати: Кгдыжъ ихъ посполꙋ зъ собою многіє явнє ховают' и ѡсобный юръкгєлтъ ꙋ пановъ свойхъ имъ вымовлѧють (Острог, 1587 *См.Кл.* 20).

Див. ще **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЯТИСЯ, ВИМОВЛАТИСѦ, ВІМОВЛЯТИСЯ, ВЫМАВЛЯТИСЯ, ВЫМОВЛЯТИСЕ, ВЫМОВЛАТИСЕ, ВЫМОВЛАТИСѦ, ВЫМОВЪЛАТИСѦ, ВЫМОВАТИСѦ, ВЫМОВАТИСѦ, ВУМОВЛАТИСЬ *дієсл. недок.* **1.** (чим, ким) *(доводити свою правоту, пояснювати вчинки)* виправдовуватися, виправдуватися: И што сѧ дотычєт таковоє ѡбмовы и причын, которыє нам коло того чєрєз лист свой даєш, // ино княжє старосто, того Твоєй Милости нє потрєб до нас писати и тым сѧ вымовлати (Краків, 1538 *AS* IV, 163-164); Бо втѣкати прóжно, запрѣти(с) нє годи(т) вымовлати(с) ни́чь нє поможє (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 230); нє мóвитъ жє сѧ того нє пови́нєнъ пєрє(д) на́ми..., справова́ти; и óвшє(м) я́къ пєрє(д) рóвными собѣ вымовлáєтсѧ и стороны оучи́нкꙋ своєго спрáвꙋ даєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 94); Нєхай жє(с) тоу(т) розмышлаю(т), яко(с) тїи воумовлѧ(т) прє(д) гмъ бго(м) которыи ты(х) нєщáсны(х) чáсо(в) нá-ши(х) оу црква(х) мѣшаю(т), звѣрхности жа(д)ной знати нє хотѧ(т) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); Прó-жно прє́то и надарє́мнє тым' сѧ вымовлáти и тѣши-ти замышлáємѡ, жє нє всє моль и ржа псꙋєтъ: гдыж' самы́й, ѡ мáрны(х) ты́х'... рє́чах', фрасꙋнок' и клóпотъ... до нáглоѣ смє́рти привóдит' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72); А по (с)мє(р)ти... нє вымовляючисє... фаталиями євазыями... нє апєлюючи и апєляции нє прозє(к)вꙋючи чого всє(г)... вшєляки(х) диляци(и) апєляции єксъцє(п)ци(и) пра(в)ныхъ заживати с пото(м)ками... зрєкаюсє (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19 зв.).

2. (кому з чого, чим) *(ухилятися від чого-небудь)* відмовлятися (від чого, чим): И вжо съ того ся ничимъ не вымовлялъ, конечно (Краків, 1537 *РЕА* I, 211); Якъ же будуть выбирати межи собою старшого брата цехмистера, на кого зволять, не маєт ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); На то(й) сєс(с)ии згодная всѣ(х) ꙋхвала, абы па(н) Фєрє(н)цъ Они(с)кови(ч) єха(л) до Люблина на трыбуна(л) в справѣ цє(р)ковно(и)..., а и(ж)... П. Фєрє(н)цъ вымовла(л)ся (!) для вака(н)-ций рємєсла своєго тєди єму за нагородꙋ братия ко(н)тєнътацию обєцали золоти(х) по(л)ски(х) два(й)ца(т) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 33 зв.); Ясный мáємѡ тогѡ при́кла(д), в' оугодници́ѣ Бжом' Мѡисє́ю, котóрый гды самъ вымовлáлъсѧ Гдꙋ Бгꙋ з лєгáцїи до Фараѡна, ижъ нє єст' рѣчи́ст' (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3 зв.).

3. (перед ким) *(ненароком виказувати, чого не слід розголошувати)* проговорюватися: Она рекла: "не бойся, будетъ и кунъ, только не вымавляйся ни перед кимъ" (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 505).

Див. ще **ВЫМОВИТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИ *див.* **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВЛАТИСЕ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИСѦ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВНЕ *присл.* (*стп.* wymownie) чітко, виразно, промовисто, *діал.* вимовно: вы́далъ тєжъ авгꙋсти́нъ... малоу́ю кни́ж'кꙋ,... в котѡрой вєлми вкорóт'цє, алє вымóвнє и моу́дрє... о всѣхъ рє́чахъ ...набожє́н'ства... розмовлáлъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.).

ВЫМОВНОСТЬ *ж.* (*стп.* wymowność) красномовність, промовистість: прошу прєто ю(ж) вє(л). твоє(и): прєпо(м)ни тѧ вм, за вы́мо(в)но(ст) мѣть рє(к): бо яко(с)мо сѧ мало знáли пєрє(д) ты(м), и тєпє(р) з' вє(л): твоєго ко(н)вє(р)сацыи жа(д)ноє мѣть нє хочу, и нє пра(г)ну (к. XVI — I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20, 23).

ВЫМОВНЫЙ *прикм.* **1.** Красномовний, *діал.* вимовний: Рѣчи́стый: Вымóвный (1627 *ЛБ* 110); Г(с)дь на Мѡ(и)сє́ѧ рє́кл': Аарѡ́нъ брáтъ твóй... вѣмъ и́жь вымóвный єсть (серед. XVII ст. *Хрон.* 82);

який має дар легко висловлюватися: Ѡбрѣтослóвєцъ: Вымóвный, роспрáвный, свáгот', лга(р), клє́ко(т) (1627 *ЛБ* 149).

2. Виправданий, оправданий: єсли бы и зблꙋди́ли, што єстъ нєподóбна, тогды́ бы слꙋхаючїє были вымóвни, а они осꙋждє́ни (Острог, 1598-1599

Апокр. 59); нєха(и) мя ȣ вм(л)тє(и) вымωвны(м) чини(т), и(ж) ста́вити ся до вм(л)тє(и), для ωбачє(н)ѧсѧ и порозȣмє(н)ѧ нє могу, пи(л)но прошу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519).

ВЫМОВЦА *ч.* (*стп.* wymowca) красномовець, оратор: Вѣтїй: Ри́торъ, ора́торъ,... красомо́вца, а́лбо вымо́вца, спра́вца, а́лбо прокȣра́торъ, рѣчни́къ, хитрословєцъ (1627 *ЛБ* 24); Вымовца, Eloquens (*Уж.* 1645, 20 зв.).

ВЫМОВЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОГА *ж.* Вимога; прохання: я нє вѣдаючи таковыхь спра(в) шафара своєго и на вымоги и(х) сполє(ч)ноє из шафаромъ мои(м)... торгъ ȣчинили и мярє своє ємȣ на бо(ч)ки поташовыє... дали (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 37).

ВЫМОЛВИТИ *див.* **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОЛОТИТИ *дієсл. док.* (що) Вимолотити: дочка моя... с мужемъ своимъ... пашни мои помолотили..., у гумне, кгвалтомъ, на колко сотъ мацъ жита и пшеницы вымолотили и ку пожитку своему обернули (Володимир, 1566 *АрхЮЗР* 8/III, 121); штося тє(ж) дотычє(т) збо(ж)я... я ихъ мл(с)тя(м) нє продавалъ и того мнє ихъ мл҃сть... заборонити нє маютъ алє мнє яко власноє моє побрати вымолотити... во(л)но (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 266); гумно вымолотивши попродавалъ и гроши зъ собою побралъ (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 203); тыє по(д)воды... з я(г)лами для спинєжєня и(х),... вымолочоныє, а нє скупованыє и никому нє запроданыє (Володимир, 1646 *ТУ* 328); также и гумно все вымолотили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376).

Див. ще **ВЫМОЛОЧАТИ.**

ВЫМОЛОЧАТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **вимолотити:** гае тамошъние вси, мало не в пень, вырубали; гумъна вымолочали; спряты вси,... повыкопали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 53).

ВЫМОЛОЧЕНЄ *с.* Вимолочення: которая маетност през таковую дезоляцию забраня подданых, спаленя двору, вымолоченя гумна, жадного пожытку протестуючому не чынит (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 427); менованые попи, ничого не респекътуючи на вины, в праве описаные, и неконтенътуючисе першими розными кривъдами,... подчасъ ребелии козацъкое... починеными, а то естъ, меновите, в побраню и посеченъю быдла, въ вымолоченю гумъна, жита, пшеници и иншого розного збожа (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 475).

Пор. **ВЫМОЛОТИТИ.**

ВЫМОЛОЧОКЪ *ч.* Оплата за вимолот зерна: ωсознаваю... ижъ ми ω(т)да(л) тр(и) побо(ры)... з маєтности... па(н) во(и)тє(х)... которȣю... ω(т) нєбо(сч)ика пн҃а гнєвоша... дє(р)жи(т) ω(т) чл҃вка пяти загоро(д)нико(в) по грошє(й) дєсяти по(л)ски(х) а ω(т) трына(д)цети ȣбоги(х) што з вымолочкȣ живятся по чотыри по(л)ски(х) ω(т) кола млыново(г) мȣчно(г) совито по грошє(й) два(д)цє(т) чотыри по(л)ски(х) (Вінниця, 1613 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3149, 1); ω(д) трына(д)цати ȣбоги(х) што зъ вымолочку жывя(т)ся по грошє(й) два полски(х) ω(д) кола млынового... по грошє(й) полски(х) двана(д)цє(т) (Вінниця, 1614 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3149, 2).

ВЫМОРЕНЄ *с.* (кого) Винищення, виморення: рыбы изъ сажавокъ одну зловили, а другую безъводя поморили, — шкоды зопсованемъ кола и выморенемъ рыбъ двѣсти золотыхъ собе шкоды шацуетъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); ставы,... презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

ВЫМОРОЖЕНЄ *с.* (кого) *(через мороз)* винищення: ставы,... презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

ВЫМОРОЖОВАТИ *дієсл. недок. (нищити морозом)* виморожувати: Изса́кнȣю: Высȣшȣю, выморо́жȣю (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМОТАТИ *дієсл. док., перен.* (з чого) *(допомогти кому-небудь вийти із важкого становища)* виплутати, вирятувати: Ваша... милость,... еще так есте поганскими учители, Аристотелем и другими, умотал, иж толко второе пришествие христово твоего костела мудрость и науку с поганское мудрости вымотает и обнажит (1608-1609 *Виш.Зач.* 207).

ВЫМОТАТИСЯ *дієсл. док. (вийти зі скрутного становища)* виплутатися: кто можє(т) и(з) сѣтє(й) си(д)ла и ȣплєтєнїѧ грѣховного выплє(с)тися и вымотати (1598 *Виш.Кн.* 279).

ВЫМОЧИ *дієсл. док.* (що у кого) *(поставити вимогу зробити що-небудь)* домогтися: про(д)ковє в(ш) м(л) з великою трȣ(д)ностию и кошто(м) нєма-

лы(м)... тоє ꙋбогоє Єпископиє ꙋ короля... жикму(н)-та достали и вымогли (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); людми а нє скота́ми є́стєсмо, а з ла(с)ки б҃жєй людми свобо́дными, на кото́ры(х) абы што прєз҄ мо́цъ и моу́съ вы́мочи мѣлъ, про(ж)нє собѣ хто обєцова́ти ма́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 216).

ВЫМУДРИТИСѦ *дієсл. док.* Стати надмірно мудрим: ꙋжє па́стырє нн҃ѣшны(и) вѣкъ выжити, выро(с)кошовати, выславитисѧ... вым(д)ритисѧ ꙋмыслили суть (1598 *Виш.Кн.* 289).

Див. ще **ВЫМУДРОВАТИСЯ.**

ВЫМУДРОВАТИСЯ *дієсл.док.* Те саме, що **вымудритисѧ**: Ты же, костеле латынский,... пожер щастье,... и ту на земли важити, вымудроватися и выславитися изволив (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

ВЫМУРОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вимурувати, збудувати: Прито(м)... позволили братия в цр҃кви ново(й)... вымуровати склєпъ кошто(м) бра(т)с-кимъ (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 38 зв.).

ВЫМУСИТИ *дієсл. док.* (кого) Змусити, примусити: є(с)ли нє (с)хочутъ давати — би(и) и прова(д) ωвдє са(м) до вєзєня ка(ж)дого зъ ни(х) и голосо(м) вєлики(м) ча(с)то и густо волаючого, кгва(л)товънє и бє(с)пра(в)нє вымусилъ и взялъ (Володимир, 1646 *ТУ* 333).

ВЫМУЧИТИ *дієсл. док.* (кого) *(фізично знесилити)* вимучити: даи ми тѣло... іс҃а котораго жидовє наикроу(т)нѣи (!) вы́моучили (Смотрич, ІІ пол. XVI ст. *Проп.Д.* 14 зв.).

ВЫМЫВАНЬЄ *с.* Вимивання: Бори́ѳъ: зѣльє о́строгω сма́кꙋ, до вымыва́ньѧ брꙋдꙋ спосо́бноє, я(к) ꙋ на(с) мы́ло (1627 *ЛБ* 187).

Пор. **ВЫМЫВАТИ.**

ВЫМЫВАТИ *дієсл. недок. (миючи, робити що-небудь чистим)* промивати, вимивати: Про́тожъ и ра́ны загни́лыи и трꙋ(д)ныи кꙋ оулѣкованю растворивши ты(м) вымыва́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184).

ВЫМЫСЕЛЪ, ВИМИСЕЛЪ, ВИМИСЛЪ, ВЫМИСЛЪ, ВЫМЫСЛЪ *ч. (те, що вигадане)* вигадка, вимисел: А што сѧ дотычет вин и вымыслов, ωбтѧжливостєй на подданых тых имєнєй Єго Милости, тєды жадных рєчєй нє маю ωбтєжати (Звиняче, 1553 *AS* VI, 10); никоторыми вымыслы ани записы кꙋ имє(н)ямъ... ω(т)ца и(х) припꙋщоны быти нє маю(т) (1566 *ВЛС* 7 зв.); в семъ листе моемъ продажномъ... неменованое менованому жадными причинами ани вымыслы людскими ни в чомъ шкодити... не могло (Затурці, 1590 *ИКА* дод. 92); за́вшє абы́сь на но́выє ω(т)щєпє́н҄ства ωглѧ́довал҄сѧ, а то длѧ то́го, абы́ тѧ жа́дєнъ но́вый вы́мыслъ нє оубѣгъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39); што ся тутъ написало, евангеликове называютъ плетками и вымыслами людскими (Вільна, 1608 *Гарм.* 216); И естъ то свѣжій отступницкій новокалендарній... вимислъ, а на насъ потваръ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 713); Ба́снь: Ка́зка, ба́йка, вы́мысл҄ (1627 *ЛБ* 5); чини(лъ) єси сєбѣ при(с)маки дивними вими(с)лами, пока(р)мами (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272); Найпє́вѣй (!) ма́єшъ вѣрити томꙋ: и́жъ то́є поздоровлє́н҄є, нє сꙋтъ вы́мыслы лю́дскіє, а́лє з҄ нб҃а ω(т) г(с)да бг҃а (Львів, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВЫМЫСЛИВАТИ *дієсл. недок. (придумувати)* вимишляти, вимислювати: Жидове,... промежъ вещей церковныхъ свои фикгуры вымысливаючи, и около онои зміи ставили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛИТИ, ВИМИСЛИТИ *дієсл. док.* (що) Вигадати, вимислити: ку праву его милость позывати... не маем никоторыми причинами... в статуте через прокураторов вынайденными, так з розуму людского, врадового и прокураторского вымышлеными (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 185); Глаголють Лютори... ижъ бы Костянтинъ царъ зъ матерію своею Ириною иконъ много вымыслили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); О чистцу латинском, вымышленом мистром диаволом и его учениками (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Нє єстъ бовѣмъ то надарє́мнє вымышлєно (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 151); А што́жъ коли лѣпшого, а́л҄бо годнѣйшого на(д) Бг҃а вы́мышлєно бы́ти мо́жєтъ? (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.);

(створити що-небудь нове) придумати: ωнъ,... нє вєдати якиє(с), дє(и), новыє мыта и пожитки вымысливши... ω(т) гостє(и) и купцовъ приєжчи(х), ...// слуга(мъ) пана Матфєѧ Малинского жъ, кгвалтовънє выбирати и грабити, дє(и) указалъ (Луцьк, 1581 *ТУ* 185-186); есть юная вѣра... на прелесть лакомых утворена,... от стихий мира и

человѣческаго мудрования и выналѣзку вымышлена (1608-1609 *Виш.Зач.* 201); Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друковане (поч. XVII ст. *КЛ* 74); а тии братї(я) мѣли еднѹ се(с)трѹ, именемъ неѡмея тая найпе(р)вѣй вими(с)лила якъ дѣти колихати (серед. XVII ст. *Луц.* 529).

Див. ще **ВЫМЫСЛИВАТИ, ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛИТИСЕ *дієсл. док.* Вигадатися, видуматися: Пра́гнѹлє(м)... ѡ(д)щєпе́нствъ причи́нѹ позна́ти: и ѡба́чити, єсли бы сє могла вы́мы(с)лити доро́га, вси цр҃кви Хв҃ы до... є́дности злѹчи́ти (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 5.).

ВЫМЫСЛНЫЙ, ВЫМЫСЛЪНЫЙ, ВЫМЫСЛЬНЫЙ *прикм.* Винахідливий, вигадливий: Ща́пства: стро́и пова́жныи, // вымы́слныи дла надѹтости, и по́мпы растлѣнїа (1627 *ЛБ* 158-159); отецъ Иозефатъ по таких кривъдах, битю, розплошенъемъ хлопковъ протестантис,... // ...дворника протистантис,... выволокшы с тогож дворку розмаитыми и вымыслъными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357-358);

облудний: кгды́ са ты́и вымы́сльныє по́стѹпки и(х) гре́комъ оупри́крили, яко до роспоро́тьа єдности костє(л)ной пришло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

2. Вишуканий: их мл... вбежавъшы в добра дедичъныи княжати его мл. Клеван // ...стацие розные волами, яловицами, полтями, сыром розным,... и пинезъми беручы, олеи, напитки вымыслные,... куповати собе казали и пили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 349-350).

Див. ще **ВЫМЫШЛЕНЫЙ.**

ВЫМЫСЛНѢЙШИЙ *прикм. в. ст. у знач. ім.* Винахідливіший: што́жъ бы искѹси́тєль сатана о́ный дш҃е́вный не́пріатє(л), люди до ѡ(т)ча́анїа привести пра́гнѹчїй, на(д) то вымыслнѣишого вы́рвати мо́гъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157).

ВЫМЫСЛЪ *див.* **ВЫМЫСЕЛЪ.**

ВЫМЫСЛЯТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛАТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫТИ *дієсл. док. (зробити чистим)* вимити: abluo вымыю (І пол. XVII ст. *Своб.* 18); Вы́мый... з'внѹтра шклани́цѹ, // абы и з'вєрхѹ чи́ста была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 723-724); Мѹжь з котораго вы́дє насѣньє плынє́нєм ѡмы́єтъ водо́ю всє тѣло своє и нє чи́стый бѹдєтъ а́жъ до вє́чєра: та́ко(ж) и ша́ты вы́мыєтъ водо́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВЫМЫТИСА *дієсл. док. (миючися, стати чистим)* помитися: А ѡчи́щеный вы́мыєтъ шаты своѣ, ѡго́ли(т) во́лосы своѣ, и вымыєт'са в' водѣ, и бѹдєт' чи́ст' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 693).

ВЫМЫШЛЕНЫЙ, ВИМИШЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** Видуманий, вигаданий: а я самъ а нихто якъ з близкихъ, кревных,... такъ тежъ з приятелей людей знакомитых в то ся вступовати и никоторыми якож колвекъ вынайдеными и вымышлеными правными и неправъными причинами в том вечномъ... держаню, и вживанъю ...не маемъ (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272); межи мно́гыми и́ными собла́знами, обрѣтєса нѣкаа собла́зна вы́мышлєн'наа па́ска (Львів, 1590 *Гр.Рог.* 1); Або нє види(ш), и(ж) в' правосла(в)но(й) вѣрѣ, нє ма(ш) инъшы(х) вымышлєны(х) т'щєсла(в)ны(х) нововына(й)дєны(х) тытѹло(в) и на́звыскъ в'сєго востока..., то(л)ко ѡ(д)но има, въ антиѡ́хїй // ап҃(с)лы пода(н)ноє хр҃(с)тїа́ни(н) (п. 1596 *Виш.Кн.* 250-250 зв.).

2. Вишуканий: когда нє моглъ єси вшєтєчной своєй жа(ж)дѣ догодити, то чини(лъ) єси сєбѣ при(с)маки дивними вими(с)лами,... по(т)равами вими(ш)лєнными и заправными (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще **ВЫМЫСЛНЫЙ.**

ВЫМЫШЛЕНЬЄ *с.* Винахідливість: Вънємлє́нїє: Вымышлє́ньє (1627 *ЛБ* 21); Вєсєлє́имъ рємєсни́къ прєхи́тры(и)... напо́лнилъ єсмь єгѡ дх҃омъ бж҃їимъ мѹдростью,... и оумѣєтности в' ко́ждомъ рємє(с)лѣ кѹ вымышлє́нью, што одно мо́жє быть оуро́бленно з' зо́лота, и срєбра (серед. XVII ст. *Хрон.* 108 зв.).

Пор. **ВЫМЫСЛИТИ.**

ВЫМЫШЛЯТИ, ВИМИШЛЯТИ, ВИМИШЛАТИ, ВЫМЫСЛЯТИ, ВЫМЫСЛАТИ, ВЫМЫШЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Вигадувати, видумувати, вимишляти: ты николи того чинити нє звык и нєпотрєбноє слѹжбы подданым нашим никды нє вымышлал (Краків, 1542 *AS* IV, 320); на Пустомытє Сємашку брати по двадьцати и по пєти

головажєнь соли, а бо(л)ши того нє вымышляти подлугъ листу короля Казимєра (Луцьк, 1545 *ТУ* 69); та(к)жє боудєть рвати и то(р)гати сѣти... во мори и вымыслѧючи свѣта того боудꙋ(т) сѧ выбивати с ты(х) сѣтїи (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 193 зв.); ѡныє ра́ны за́вшє соу(т) явныє, и были анѣ бовѣ(м) бы́ли трє́ба длѧ жи́лъ и пло́ти спаѧнасѧ и трва́лости но́вый чоу(д) вымышлѧти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 164); Ѡ ѡшꙋка́нѧ нєпристо́йныхъ вымыслѡвъ! Нє та́къ и годи́лосѧ мꙋдрова́ти и вымышлѧ́ти ѡ Вєлмо́жной и высо́кой хва́лѣ, ѡ мꙋдрый Николаю (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 281); Притворя́ю: Змышлѧ́ю, вымышлѧ́ю (1627 *ЛБ* 100); хотя бы що чинилъ и вымысля(л) ста(р)шы бы и єрє(с) якꙋю, то нє маю(т) мнихи на тоє смотрєти (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2);

винаходити: И што́ головнѣ́йшихъ дово́дѡвъ... // Никола́євыхъ широ́кость ба́даючи, вє́сполъ и про́тивъ ста́вачи оуста́вы щи́рой... пра́вды, нє вынайдꙋючи а́нѣ вымышлѧ́ючи ѡмы́лныхъ фѣкгꙋръ а́лбо цы́рклєй зємлємѣ(р)ски́хъ, в᾽ кото́рыхъ ба́вачисѧ бє(з) пожи́ткꙋ зоста́ли, пра́вдꙋ вы́ставити хотѧчи (Київ, 1619 *Гр Сл.* 191-192); нє сꙋ́ть ґрєковє ѡ(т)щє-пе́нцами ни рꙋ́сь, — алє тыи кото́рїи тєпе́ръ ина́чєй оучать... и нови́ны вимишлѧютъ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 33).

2. Обмірковувати: шꙋкалъ єси звѣрєй по гора(х), по лѣса(х),... а нє ти(л)ко єси такъ и(х), яко и(х) прирожє(н)є створило, нє илъ, алє тисячꙋ разъ вими(ш)лялъ, якъ бы и(х) роз᾽бира(т), рꙋба(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 271).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫСЛИВАТИ.**

ВЫМЫШЛѦНЬЄ *с.* Видумування, вигадування: єсли(ж) прє(з) рѧ́дъ, в᾽проважє́ньє до црк҃ви б҃жєє што ра́зъ то новѣ́йшихъ рєкгоулъ, и нєслы́ханыхъ пєрє(д) ты(м) // обрѧ́довъ и досто́єнствъ вымышлѧ́ньє... дѣєпи(с) розꙋмѣєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 180 зв.-181).

Пор. **ВЫМЫШЛѦТИ.**

ВЫМЫШЛѦЧЪ *ч.* Вигадник: пода́лъ прєто ихъ Б҃гъ до ганє́бного смы́слꙋ... кри́вдѧчих᾽, хлю́бных᾽, пы́шных᾽, вымышлѧ́чѡв᾽ зло́го, родичѡмъ нєпово́лных᾽ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1016).

ВЫМѢЛОКЪ див. ВЫМЕЛОКЪ.

ВЫМѢНИТИ, ВЫМЕНИТИ *дієсл. док.* (що в кого, за що, з ким за що, що на що) Виміняти, обміняти: Продал єсми имѣнє своє ѡтчизноє... кнѧзю Василю... которοєж имѣнє ѡтєць мой вымєнил ꙋ пана Рꙋсина за ѡтчизнꙋ нашꙋ (1520 *AS* III, 198); котороє тєж имєнє, Ставрово к томꙋж войтовствꙋ Лꙋцкомꙋ придал был брат нашъ..., на Ѡкнины вымєнил и сто коп грошєй им придал (Краків, 1536 *AS* IV, 66); они тотъ млынъ зъ Выдубицкими за чотыри дворища на Звѣринцѣ вымѣнили (Городно, 1568 *АЗР* III, 146).

Див. ще **ВЫМѢНѦТИ.**

ВЫМѢНѦТИ, ВЫМЕНѦТИ *дієсл. недок. і док.* **1.** (що, що за що, у кого за що, за що) Виміняти, обміняти: кнѧзь... повѣдил... иж кꙋпил... имѣньє ...котороєжь имєньє ѡтєц єго вымєнѧлъ... за имєньѧ ѡтчизныи свои (Краків, 1521 *AS* III, 209); конє(и) дво(р)ныхъ чєтвєро ѡдинъ по(д)єздокъ чалы(и)... // ...други(и) кары(и) вымєнѧны(и) ꙋ цыгановъ за конѧ стада нєбо(ж)чика п҃на а(н)дрєѧ кунєвского (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5-5 зв.); я маю свои вла(с)ныє части, ѡпро(ч) умєсны(х) имєнє(и) Клочко(в) и Бубєнъца: пє(р)шую ча(ст)..., єсми вымєня(л) (Житомирщина, 1600 *ККПС* 167); ста́раимосѧ жъ вы́мѣнѧти за цно́ты та́м᾽ то́є кроле́вство, кото́роє са́мо єдино ты(л)ко єсть нєсмєр᾽тє́лноє и нєѡ(т)мѣн᾽ноє (Острог, 1614 *Тест.* 162).

2. Назвати, *(побіжно — ще)* згадати: которыєж имѣньѧ вымєнєны мєновитє на ѡсобномъ листꙋ моєм (Луцьк, 1534 *AS* III, 472).

3. (кого) *(усувати зі складу)* виключати: ѡто(ж) нє мови(т) абы мѣ(л) длѧ богаты(х) є(д)но оучинїти н҃бо... алє длѧ всѣ(х) нє вымѣнѧючи нѣко(г) (к. XVI ст. № 31, 196 зв.).

Див. ще **ВЫМѢНИТИ.**

ВЫМѢРАТИСѦ *див.* **ВЫМѢРАТИСѦ.**

ВЫМѢРЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм. (який має певну довжину)* виміряний: л҃и ло(к) снꙋ(р) вымѣрє(н) єдє(н) (Львів, 1599 *ЛСБ* 1042, 4).

ВЫМѢРЕНЬЄ *с.* Виправдання: протожъ напєрєдъ тыи обѣтници и упєвнєн᾽я а вымѣрєн᾽я з᾽ ихъ властныхъ листовъ припишꙋтся (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9 зв.).

ВЫМѢРНИКЪ *ч. (той, хто дає оцінку поведінки кого-небудь)* суддя; *розм.* вимірювач: Лєчъ найвы́ш'шый Вымѣрник', з' по(д) землѣ выхо́дит', И ва́знєвъ своихъ мно́зство з' собо́ю приво́дит' (Київ, 1632 *Єв.* 297).

ВЫМѢРАТИСА, ВИМЕРЯТИСЯ, ВЫМѢРАТИСА *дієсл. недок. і док.* (з чого і без додатка) *(подавати докази чого-небудь)* оправдуватися (оправдатися) (чим і без додатка): єгда то́є вложи́ли на нєго бра́тьа, абы шо(л) до самарії, чомоу якъ старѣйшій ихъ нє вы́мѣра(л)са с того, алє за́разо(м) // тамъ идє(т) якъ посланє́цъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.-94); Дошло ма писанье отъ в. м., въ которомъ... в. м. пишучи, перъвей вимерятися рачишъ, ижесь в. м. на жадныхъ зъезъдехъ,... не былъ (Вільна 1599 *Ант.* 597); А зъ другое стороны читаемо, же предся сами зъ ростеганя панованя надъ христіяны вымѣраючиса мовятъ: "не пасемо Вѣры вашой" (1603 *Пит.* 103); Ѡ(т)вѣтова́ти: мо́вити що кꙋ оборо́нѣ, то́є(ст), вымѣра́тиса (1627 *ЛБ* 145).

ВЫМѢТАТИ *див.* **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМѢТАЧЪ *ч.* Замітач, замітальник: И вы мало за што маете тому предводителеви своему дяковать, кгдыжъ той васъ в тачкахъ do confusii отвѣзъ, той васъ нерядницы прыказалъ, иже сталые гонители правды будете, за васъ прысягъ, и вымѣтачами, пецухами, прокураторами, секутниками, того дому нерядного кгосподарми зоставилъ (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 275).

ВЫМѢТОВАТИ, ВУМѢТОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(силою видаляти)* викидати: в' цр҇ква(х) ѡ(т)мѣны чи́начи тѣла мє́ртвыхъ грє́чєской вѣры людє́й и(з) зємлѣ вы́копаныє вымѣтꙋютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212); вєли́кїи рыбы... на главѣ ма́ю(т) якобы два коми(н)ки, кото́рыми во́доу оузго́рꙋ вымѣтꙋю(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); По́то(м) почали и(з)дыха́ти в' мѣстѣ та(к) ба́рзо, и(ж) ю(ж) и(м) зємлѣ нєдостава́ло в' мѣстє к' хова́нїю. алє и(х) а(ж) за мо́уры вымѣто́вали (Там же, 84).

2. *Перен.* (що) *(опускати в тексті)* викидати, викреслювати: в роздѣлє сє́момъ єси написа́лъ, жє грє́ковє такіє рѣчи з книгъ свои(х) вымѣтꙋю(т) и вымáзꙋютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139 зв.).

3. *Перен.* (що) *(не брати до уваги)* відхиляти, відкидати: То́є пи́смо... Арїа́новє, жє и(х) коло́ло, вымѣтовали (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); алє гєрєти́коу блю́знишъ и вывєрта́єшъ пи́смо спосрє(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуєшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

◇ **вумѣтовати на очи, на очи вымѣтовати** — *(показувати правду)* відкривати очі: іс҇ хс҇ воумѣтꙋє(т) на ѡчи пыхоу ѡны(м) фарисєѡ(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 8); то ди́въ жє рєкомо ба́чны(и) и хр҇(с)тїа́нскїй члк҇ъ то хр(с)тїа́номъ знєво́лєнымъ, за ганє́бнꙋю зло́сть и виноу на ѡ́чи вымѣтꙋєт' (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167); Ѡблича́ю: Строфꙋ́ю, фꙋка́ю, ...оупомина́ю, на о́чи вымѣтꙋю, поганбла́ю (1627 *ЛБ* 148).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМѢТОВАТИСА *дієсл. недок.* Відхилятися, відсторонюватися: Кото́рыи сꙋ(т) в' грѣха(х), дла то́го пє́ршїи вымѣтꙋ́ютъса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 297).

ВЫМѢТЫ, ВЫМЕТИ *мн.* (*стп.* wymioty) *(викинена зі шлунка речовина під час блювання)* блювотина, блювота: якъ пє́съ кото́рыйса воро́чає(т) до своихъ вы́мѣтовъ, бры(д)кимъ єсть, та(к) и глоу́пый кото́рыйса своє́ю зло́стю воро́чає(т) на сво́й грѣ(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 89); Кото́рїй то млодє́нецъ, ґды мꙋ ма́тка нє давала по́кармꙋ, ча́сто кроть свои вымє́ты ѣдал', и мо́чъ свою пилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 3).

ВЫНА *див.* **ВИНА.**

ВЫНАЙДЕНЄ, ВЫНАЙДЕНЪЄ, ВЫНАЙДЕНЬЄ *с.* **1.** *(виявлення)* винайдення, віднаходження: росказали єсмо ємꙋ... ѡного Ѳєдинкꙋ и всєх товаришов и помочников єго, єслибы ѡ них вєдали, закрывати нє смєючи, ємꙋ ѡзнаймовали и на вынайдєнє ихъ томꙋ посланцꙋ нашомꙋ помочни были (Петрків, 1567 *AS* VII, 125); нє дла вынайдє́на я́кобы крыючєєса пра́вды, алє дла выслѣжо́ноє вы́найдєноє и проповѣдан'ноє ѡ(т) ѡ(т)цовъ на́шихъ пра́вды ѡказа(н)а (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 10).

2. *(оцінка, аналіз чогось)* розгляд: а вєдьжє давал то на вынайдєньє нашоє господарскоє, яко быхмо то выроком нашим нашли (Вільна, 1565 *AS* VI, 275); *(чия-небудь думка)* міркування, погляд: а хотя бы сесь нинешний записъ мой в чомъ кольвекъ добре и правнымъ не был, тогды предся, водле права...

никоторым способомъ и ниякимъ вынайденъемъ розумов людскихъ и жадными правы... касовати я самъ не маю (Дубно, 1576 *АрхЮЗР* 8/VI, 417); **водлугъ вынайденя** — згідно з думкою: ма(л)жо(н)ка моѧ... во(д)лꙋгъ вына(и)дє(н)я и помє(р)кова(н)я приѧтє(л)ского, постꙋпила мнє имє(н)є своє шєшоли (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 116);

видумка, винахід: то́лко послꙋше́нство ма́є(т) бы́ти ѡ(т)да́вано па́стырємъ, кгды́... нє мо́зкꙋ свꙋ́єго // плохо(г) вынайдє(н)ѧ, алє во́лю б҃жоую ѻвцамъ принѡ́сѧтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 66-66 зв.); А зъ стороны послушенства, теды на тотъ часъ ма быть послушенство отдавано духовнымъ, кгды... не мозгу своего плохого вынайденя, але Волю Божію овцамъ приносятъ (1603 *Пит.* 102).

3. *(позитивне рішення)* згода, домовленість: их милост тое наше винайденъе от насъ вдячне приняли и обедве сторонѣ на то позволили и то... держати обецали (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 31); мы, будучи,... в Лю(б)линє, за вына(и)дє(н)ємъ и(х) мл҃(с)ти пановъ приятєлє(и) нашихъ..., сєбє выпустили, апєляцы(и)... ѡ(т)ступили и угоду мєжи собою учинили (Люблін, 1592 *ККПС* 97).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАНЬЄ.**

ВЫНАЙДИТЕЛЪ *ч.* Винахідник: Тво́рєцъ: Створи́тєль, робо(т)ни(к), а́вторъ, лати(н)ски: то́єстъ, пе́ршїй вынайди́тель ка́ждои речи, по́во(д), спра́вца, причи́н(а) (1627 *ЛБ* 132); Авторъ: Нача́лни(к), Каѳиґємѡ(н). пе́ршїй вына(и)ди́тє(л) яко́инь ре́чи. по́во(д), причи́на (Там же, 171).

ВЫНАЙДОВАНЬЄ *с.* Відшукування, знаходження: Възыска́нїє: Вынайдова́ньє, шꙋка́ньє, пыта́ньє, ѡпытъ, вывѣдова́ньєсѧ (1627 *ЛБ* 20).

Див. ще **ВЫНАЙДЕНЄ.**

Пор. **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫНАЙДОВАТИ, ВИНАЙДОВАТИ, ВЫЙНАЙДОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Знаходити, вишукувати, виявляти: вєсполъ при єпискꙋпє братья вынайдовати маютъ вины ѡска(р)жєня и сꙋдитися по правиломъ свєтыхъ ѡтєцъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Възыскꙋю, вына(и)дꙋю (1596 *ЛЗ* 35); нѡ́выи ключки и вѣдра до чєрпа́ньѧ зо́лота што дн҃ь // вынайдꙋючи... пожи́т҃ки хапа́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171-171 зв.);

вигадувати, придумувати: я по выштю оного году... // буду винен сам, або потомки мои... подле шацунку людей добрыхъ, отдати и заплатити кром жадное отволоки, не вынайдуючи собе никоторыхъ причинъ (Вільна, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 126 - 127); панъ Семенъ Богуринъский... почалъ собе дивные причины вынайдовати (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264); А єсли(ж) бы... миско ма(л) на(д) сказанѧ дєкрєту пра(в)но(г) и(н)шыѣ фо(р)тєлѣ вына(и)довати, тєды пєрєпада(т) вины па(н)скоѣ (Одрехова, 1592 *ЦДІАЛ* 37, 6, 1 зв); я́кїє ко́лвєкъ причи́ны кꙋ нєблагословє́нствоу бы́ли на ни́хъ вынайдова́ны, и клѧ(т)вы выно́шєны а выдава́ны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 36); я́ко за кꙋпєцкїй хлѣбъ в҆зѧвшисѧ, нє ѡди́нъ то́лко спо́собъ зыісковъ вынайдꙋєтъ, а́лє ѡ(д)всю́ль приспосо́бити и примнѡ́жити зыіскꙋ оусилꙋєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 303); Па(н) Єри(и) Голꙋбъ... Панꙋ валє(н)тому... нєприя(с)нъ (!)... ѡказоватъ поча(л)..., а нє могꙋчи явънє доказати... вына(и)дова(л) скритє на то способъ за ѡказыєю таковою (Київ, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв); А я в то́мъ пєрєстєрѣга́ю ты́хъ, кѡто́рыи вынайдꙋєтъ при Бз҃ѣ бєзнача́лном҆ два яковыєсь поча́тки (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

2. Встановлювати, запроваджувати: в҆ Па́той, вла́снꙋю цр҃ко́внꙋю вла́дзꙋ вынайдꙋю, и пробꙋю ѡ́нꙋю бы́ть вла́снє дꙋхо́вною, а вшєлѧкїє юри(с)ди(к)циє ѡ(д) ц҃ркви далє́ко ѡ(д)кида́ю (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич. отех.* 9 зв.); за сим универсалом моцен ест... войт местом радити и правити и волосчанами, здавна до места належачими... и их судити порядки винайдовати (Київ, 1649 *Тр.ЧАК* 146).

Див. ще **ВЫНАЙТИ.**

ВЫНАЙТИ, ВИНАЙТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(знайти найвідповідніше)* дібрати, підібрати: наймоу собѣ ѡ(т)сю́ль причи(н)цовъ оубо́гихъ, вы́найдоу ра́на(м) мои(м) пєрє(д) выхожє(н)ємъ яко́є оулѣчє́ньє (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); пото(м) причи́ны и(х) ...вы́ложити..., абы́смо лѣка́рства и(м) вына(и)ти и назначи́ти могли (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.);

вигадати, придумати: Маетъ его милость пан Кграевский тот островъ земли держати и вживати зо всими пожитками... которые бы одно мог собе вынайти и множити (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130); я са(м)... при животє моимъ, та(к) и по

мнє жона... никоторымъ ѡбычає(м), такъ поступки правны(ми), яко и нєправпыми и тє(ж) вымыслы лю(д)скими вына(и)дєными, в тоє имє(н)є и в никоторую ча(ст) єго вступова(ти) нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); а що сѧ ты(ж) тычє(т) словъ нєѹ҆чтивы(х) котрыє собѣ примовляли, тєды братия тоє вынашли, же слова за слова (Київ, 1601 *ЛСБ* 1043, 5); Также и иные многіе свѣдители, которые на него свѣдчыли, и тые ничого таковаго не вынашли (Вільна, 1608 *Гарм.* 209); костел латынский и з своим боготворным чтилищем (силогизмами, от стихий мира вынайдеными) вѣру православную,... претворил (1608-1609 *Виш.Зач.* 222); а для того ест вынайдено, абы писмом кождую речъ объяснено (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 82); кото́ры(и) спо́собъ... прє(з) та(к) до́л҄ги(и) вѣкъ... нєнарѹ҆шє́нє ...тр(и)ває(т): жє тверда(т), и́жъ з нєба... ѡны(м)... ѡ(т)цєм҄ є(ст) принєсєны(и), а нє лю(д)ски(м) промысло(м) вынайдєны(и) ѡ(т) ста́рши(х) (серед. XVII ст. *Кас.* 12).

2. (що) Встановити, запровадити: кото́рыє наѹ҆ки послове(н)скѹ҆ пєрєвєдєныє вына(й)дєно в школѣ лвовско(и) рѹ҆скимъ языко(м) списано (Львів, 1587 *ЛСБ* 67); такъ же караныю, которое бы водлугъ права одъ насъ вынайденое было, подлегалъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 117); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка... станути маємо и пови(н)ни будємо стано(в)ши... фору(м) нє єкъсципуючи ѡборо(н)... в правє ко(н)ституция(х)... ѡписаны(х) и(з) до(в)-стєпу лю(д)ско(г) вына(й)дєныхъ такжє... суму... позычонѹ҆ю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); Понєва́жъ Малжє́нскїй станъ ѡ(т) само́гѡ Бг҃а... є́стъ вы́найдєный на мѣстца(х) Ра́йски(х) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 917).

Див ще **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫНАЙТИСЯ, ВЫНАЙТИСЕ *дієсл. док.* Вийтися, віднайтися, бути знайденим: мают кнзь... сам, его жона, дети... всих вшеляких доходовъ..., яко колвек менованыхъ и которые ся потомъ онде вынайти и менованы быти могуть, з людей и зо всих кгрунтов... уживати (Варшава, 1590 *ЧИОНЛ* XIV-3, 95); Пильне о том в. м.,... прошу, абысь... на томъ соборе... старатисе весполъ зъ ихъ милостью рачылъ, тебы який слушный початокъ и застановенье... // вынайти[се] могъ (Вільна, 1599 *Ант.* 581-583); Частокротъ о томъ бывала... на многихъ сеймахъ приватная мова, абы ся до того способы якіе вынайти могли (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 318).

Див. ще **ВЫНАХОДИТИСЯ.**

ВЫНАЛЕЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛЕЗТИ *див.* **ВЫНАЛѢЗТИ.**

ВЫНАЛѢЗЕНЄ *с* (*стп.* wynalezienie) ухвала, вирок: Кре́стъ на ѡстато(к) глоубо́костю по(д)вы(ш)-шоный єстъ, жєбы соу́дѡвъ г(с)нихъ бе́здны, нєвымо́вно(ст) выналѣзєнѧ, тае́мнїца концєптовъ, и тае́мни(ц) те́мность ба́рзо зна́чнаѧ бы́ла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 299 зв.)

Див. ще **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛѢЗКА *ж.* Те саме, що **выналѣзокъ** у 2 знач.: ѹ҆мышлєнїє: Вы́налѣзка, до́мысл҄, до́водъ, силлогїзмъ, смышлєнїє. То́єжъ и смы́слъ. Ро́зѹ҆мъ, взглѧ(д), спра́ва (1627 *ЛБ* 139).

ВЫНАЛѢЗОКЪ, ВЫНАЛЕЗОКЪ, ВЫНАЛЯЗОКЪ, ВЫНАЛѦЗОКЪ *ч.* (*стп.* wynalazek) **1.** Винахід: дїа́волъ єсли и ти́сѧчныє принєсє(т) хи́трыє вы́налѣзки на тєбє, про́жнє ихъ принєсє́тъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108); Посполи́того лѣкара и Збави́тєлѧ Іс҃а Х҃а проводника прє́дъ сєбє бєрѹ҆чи кѹ҆ выналѣзкѹ҆ пра́вды, и абы про́стою мо́вою мо́ва вы́простоватисѧ могла́ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 191); шука́й ра́чєй ѡ(т) лѣпшого бы́ти наѹ҆чоны(м) нѣжли бы(с) мѣ(л) твои(х) сѧ выналѣ(з)ко(в) тримати (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 14 зв).

2. Вимисел, вигадка: вѣдѣлє(м) почръпало мысли ра(з)ума єго ѡ(т) кото́рого істо(ч)ника, іли стѹ҆(д)нѣ то(т) выналѣзо(к) чръплючи, за(с) в҄ во(з)-дѹ҆хъ тщєгласіє тоє... ѡ(т)рыгнѹ҆лъ (1599 *Виш.Кн.* 212 зв.); понєва́жъ ста́лосѧ, жє ѡ(т)вєр҄гши єв(г)льскѹ҆ю... пова́жность... в҄ свойхъ коха́ютсѧ вы́налѣз҄-ка(х) (Дермань, 1606 *Мел.Л.* 11 зв); Бо што́ пыта́ти сѧ штѹ҆чною мо́вою лю(д)скихъ выналѣзкѡ(в) ѡказа́ти скры́тость Бо(з)ства, я́къ сѧ ма́єтъ в҄ собѣ вєдлє природжє́нѧ и пора́дкѹ҆, што и́ноє значи(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 212).

3. Вирок, ухвала, декрет: Которы(и) выналєзокъ Каплинъ // и тыє мєщановє володимє(р)скиє... таковы(м) жє токо(м) вызнали, жє при томъ были (Володимир, 1570 *ТУ* 144); Я пєтръ Бучаски(и) вызнаваю... што... зранилє(м) бы(л) п҃на пєсочи(н)с-

кого в то(м) дворє єго... гдє ся и шкоды нємало єго мл(с)ти стало за што з выналезку с по(л)ныхъ пновъ приятєль наши(х) в дому пана григо(р)я дчусы... в томꙋ же году... то што(м) бы(л) взя(л) поворoча(л) (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94); тєды братѧ вє(д)лє выналѣзкꙋ братского карали єго сѣдѣнѧ(м) на вєжи и камєнє(м) воску (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2); если бы што направу тое маетности, // нашое такъ будоване яко и посыпане гребель, наложилъ, тогды, водлугъ выналязку приятелского, то его милости нагородити будемъ повинны (Бердичів, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 375-576); с тоє сꙋм(м)ы приходячоє подлꙋгъ выналєзъкꙋ сꙋдового на вышє(и) мєнованыє рочки ...пана Києвъского запозъвалъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148).

Див. ще **ВЫНАЛѢЗЕНЄ, ВЫНАЛѢЗКА.**

ВЫНАЛѢЗТИ, ВЫНАЛЕЗТИ, ВЫНАЛЕЗЪТИ *дієсл. док.* (*стп.* wynaleźć) **1.** (що) Знайти, відшукати: през што все их мл. манифестуючие инътраты собе, през его мл. пана хоружого в инъвенътару положоное, мети и выналезъти не могутъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. (що) (*створити що-небудь нове*) винайти: Пото(м) хотячи ѡны(и) людъ грꙋбы(и)... до скромнѣ(и)шєго жития привє(с)ти, мєдо(в) сичєня способы выналє(з), и бєсѣды ча(с)тыє и ко(р)чмы по(с)политиє по(с)тановы(л) (1582 *Кр. Стр.* 54 зв.);

вимислити, вигадати, придумати: коли бы и́мъ кто то ѡповѣда́лъ, што єрєтики вы́налѣзли, за́разъ бы собѣ заткали оуши (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); прето не отъ божественного писма чистецъ таковый душамъ естъ выналѣзенъ, але отъ людскихъ вымысловъ (1603 *Пит.* 55).

ВЫНАЛѢЗТИСЯ, ВЫНАЛЕЗТИСЕ *дієсл. док.* Знайтися, відшукатися: Пошанова́нѧ оутра́чоуєтъ дшꙋ, сꙋмє́нѧ, вѣчноє вєсєлѧ, свѧтобли́во(ст) нѣкды нєзгинє́нꙋю сєбє само́го, а на ѡста́то(к) бa, на(д) которого жа́днаѧ лѣпшаѧ рє(ч) и зацнѣйшаѧ вы́налѣзтисѧ нє можє(т) (поч XVII ст. *Проп.р.* 217 зв.); О што всє помєнєны(и) протєстуючи(и)сє... та(к) правънє, яко и способомъ купєцъкимъ, которы(и) сє можє(т) на то слушнє выналє(з)ти... поступи(ти) и чинити (Володимир, 1626 *ТУ* 278).

ВЫНАЛѢЗЦА *ч.* (*стп.* wynalazca) винахідник: чита́є(м) ижъ зороастръ цръ єги́пє(т)скии и ба(л)вохва(л)ства выналѣ(з)ца, скоро сѧ оуроди(л) засмѣѧлсѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250); А гдє́жъ сꙋтъ нєправди́вы(х) наꙋкъ выналѣ(з)цы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 35); хто́ ба́чный и ца́лого смы́слꙋ нє насмѣ́ётъсѧ, и кꙋ выналѣзци ты́хъ присто́йнє нє рєчє́тъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 276).

ВЫНАЛЯЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛѦЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Знаходити, вишукувати: Полецивши имъ тымъ то звышшъ (!) рєчє(н)нымъ побо(р)цамъ справꙋ, и моцъ, в то(м) вшє(л)ки(и) способъ выналходити... до ѡ(т)бiранѧ гроши(и), складокъ, и пода(р)ковъ (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 5).

2. Вишукувати: Ажє́ нє пєрєста́єтъ свои(м) кꙋко́лємъ нє́прiатєлъ шко́дити, до́бромꙋ насѣ́ню пра́вды вынахо́дѧчи за́вшє блꙋ́ды (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 132).

ВЫНАХОДАЧИЙ *дієприкм. у знач. ім.* Той, що знаходить щось: Що́ за́ пѣснь; пра́зникъ то́тъ ннѣ ѡбхо́дѧчи(х); И що́ за слова́; ра́дости вынахо́дѧчихъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81).

ВЫНЕСЕНЄ, ВЫНЕСЕНЪЄ, ВЫНЕСЕНЬЄ *с.* **1.** (*переміщення в інше місце*) винесення: 4 хлопо(м) ѡ(т) вынєсєня на ꙋлицꙋ шабро(в) за 2 д(н)... и на пiво злѡ(т) 2 и 6 1/2 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1047, 5 зв.).

2. (*звертання у суд*) подання: А по поднесеню позву своего, пречоный повод через тогож умоцованого своего пана Яна Островъского, доведши позваному вынесеня позву и хотечи довести того всего, што в позве есть написано (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101); въ которой справе суд он,... вынесеня позву року доводити наказал (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 539); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки моє... пови(н)ни будємо стано(в)ши по(з)вꙋ... и нє бурєчи вынєсє(н)я позву а(л)бо рєляции во(з)но(г)... суму... позычонꙋю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); А по вычитаню того по(з)вꙋ вынєсєня єго... пово(д) со(з)нанє(м) во(з)ного довє(д)ши проси(л) абы по(з)ваному на позовъ справова(т)сє наказано было (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); пово(д) рєляциєю возного а(в)тєнътичною вынєсєнъя тыхъ вси(х) по-

(з)вовъ вєдлє и(н)фо(р)мации правнои слушънє довєлъ, тєды я тє(р)минъ слушны(и)... узнавшы, сторонамъ ро(с)пиратися наказую (Сокільча, 1638 *ККПС* 178).

3. (*висунення на перший план, вище чого-небудь іншого*) прославлення: которыє ся оборȣчны(м) щастя пѣстованє(м) тєпєръ з долнєй ни(з)кости на малȣю горкȣ вынєсши, ани троха вынєсєнья своєго нє ȣкгрȣнтова(в)ши, и ѡ(т) малєнки(х) нєласк' лю(д)скы(х) вѣтровъ ѡбвалєн'я боятся (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 3).

4. Вияв: Гаваѡ́н': Па́горо(к), а(б) ке́ли(х), а(б) на до(л) ни́зко, а(б) вынєсє(н)є нєправости (1627 *ЛБ* 197).

Див. ще **ВЫНОШЕНЄ.**

Пор. **ВЫНЕСТИ.**

ВЫНЕСЕНЬЄСА *с.* (*здобуття найвищого становища*) висунення: якóє бы є́щє могло бы́ти бóлшєє чл҃ка смєртє́лного вывышє(н)єсѧ на(д) вынє́сєньєсѧ папєжа ри́мского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176).

ВЫНЕСЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wyniosłość) **1.** Велич: Ба́рзо піє(н)кноє та́мъ є(ст) Н҃бо, мѣсцє самóє рóзныи наса́жєно дрє́вами, Яворѡвъ мно(з)ство(м) мнóгимъ, и Кипаріссѡвъ вынє́слостю ба́рзо сли́чноє было (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812);

звеличування: оуважоу́й прошȣ... яка́ѧ соло(д)ко(ст) и вдѧчно(ст), и всѣ(х) дóбръ вынє́сло(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 224).

2. Гордовитість, пиха: Пыта́ємо, єсли южъ та(к) в' писа́нью своє́мъ ц҃рковъ в' ри́мѣ до мѣстца,... до пóмпы, до вы́нєслости, до мóци привѧ́зȣючи розȣмѣєш' што(ж) рєчє́шъ на óныє слова вєли́кагω оучи́тєлѧ. Ц҃рковъ... нє мѣстцє то(л)ко, алє обы́чаи (Острог, 1598 *Отп.КО* 27); Зевнутръ церкви будучому порожныи вынеслости слова не помогутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 475); жа́днои та́мъ вынє́слости а́лбо за́йзрости нѣма́ш': лє́чъ в'зає́мной мл(с)ти и щи́рости ѡди(н) з' дрȣги́мъ мє́шкаютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 21); Пыха... єстъ пожада(н)є вóл'ноє, вы́нєслости прєврóтноє, то є́ст' хотє́ть бы́ти, на(д)то чимъ, хто є́ст' (Львів, 1645 *О тайн.* 52).

ВЫНЕСЛЫЙ, ВЫНЕСЪЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wyniosły) **1.** (*який має висоту, більшу від звичайної*) високий: Алє ча́съ ю́жъ рȣшитисѧ до штȣрмȣ на збитіє вє́жъ вы́нєслыхъ, вывыша́ючи(х)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189); Амвѡ́нъ: Мѣстцє вынє́слоє, ѡ ки́лкȣ схóда(х), столи́ца (1627 *ЛБ* 175); гдє в' тóтъ ча́съ ца́ръ; гдє кнѧ́зь... гдє вынє́слыє бȣди́нки Пала́цѡвъ, // и ширóкость подвóрѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 270-270 зв.).

2. (*який викликає подив, захоплення*) величний: Нє ѡтбѣга́й жє в' ста́рости єє оути́сками упрацóваной и вы́нєслой (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 52 зв.); Нє в(д)ѧ́чє(н) бы(л) на́рω(д)..., котóромоу са(м) гд҃ь бы(л) застоу́пнико(м)..., пра́вѧчи и боронѧчи и(х), мóцною прави́цєю, и вы́нєслы(м) ра́мєнє(м) вєдȣчи в дєнь сто(л)по(м) облачны(м), а в ночи́ огни́стымъ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 216); братъ брата // болшимъ отъ себе,... честію чинячи, титулы чести вынеслыи ему приписуетъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 494-495); ѡто яко дóбрый живо(т) ѡ(н) чл҃къ має(т), я(къ) бога́ты(и) є(ст), яко сла́вный вєли́кій яко мо(ж)ны(и), и вы́нєслый (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 23 зв.); Авра́мъ: отє́ц' вынє́слый, а́бо о҃ц высóкій (1627 *ЛБ* 171).

3. *Перен.* Урочистий, піднесений: Дрȣгїи... сподѣва́ютсѧ оу вынє́слой доу́мѣ,... ви́дѣти б҃га, алє и таковы́хъ порo(ж)наѧ дȣма: абóвѣмъ нє въ ѡгни гд҃ь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9 зв. ненум); ти́сѧча тарчїй и вшєлѧ́каѧ арматȣра... на то(й) вынє́слой Б҃годх҃новє́нноє моли́твы вєжи́ ви́си(т)! (Київ, 1634 *МІКСВ* 313); Нє з' слѡ́въ вынє́слыхъ и вспанѧ́лыхъ; а́лє з' досвѣдчє́нѧ позна́на быва́єтъ ми́лость (Київ, 1646 *Жел.Сл.* 3);

зарозумілий, гордий: Ѡ выстєрѣганюсѧ надѣи про(ж)ной и мы́сли вынєслой (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 15 зв.).

4. *Перен.* (*про голос*) піднесений, гучний: Єсли на́збыть вынє́слымъ и крикли́вым' гóлосомъ м҃лтвы чини́ти пóчнєтъ, а́жъ до конца того звы́чаю дєржа́тисѧ бȣдєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 62); кгды тело зъ двору выношоно,... при бытности велю людей..., которые се на тотъ погребъ згромадили, голосомъ вынесълымъ поволанъе учинили есъмо, приводечи то всимъ до ведомости (Луцьк, 1631 *Арх ЮЗР* 8/III, 587); который то возный,... тутъ, на ратушу любелскомъ... голосомъ вынеслымъ обволалъ и

публикокалъ (!) (Люблін, 1638 *Арх ЮЗР* 3/I, 377); во(з)ны(и)... голосомъ вынє(с)лы(м) при вєлю шляхъты и людє(и) ро(з)но(и) ко(н)дициє(и)... ѡбъвола(л) и до вєдомости привє(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199).

ВЫНЕСЛѢЙ *присл. в. ст.* (*стп.* wynioślej) *(у суспільній ієрархії)* вище: Тутъ еднакъ анѣ въ той способъ енконіонъ або залецене достойности Адріанови отъ Тарасія естъ учинено,... абы его тымъ бардзѣй покаралъ, и построфовалъ, имъ вынеслѣй его зъ волѣ Божей сѣдячого указалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 495).

ВЫНЕСЛѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Величніший, гордіший: іѡа́нъ бовѣ(м) намъ проповѣдалъ ѡрла сєбє на(д) вшєлѧ́коую рє(ч) створє́ноую вывыш'шого и вынєслѣйшого пока́зѹючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 121).

ВЫНЕСТИ, ВИНЕСТИ, ВЫНЕСТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) (*забрати звідки-небудь*) винести: просилъ насъ, абысмо на иншее местце тые сукна где отътоль вынести и зложить велели (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 235); иншие... порвали скрыню и вынесши съ коморы на дворъ, оную скрыню розбили и розлупали (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/I, 19); того чловѣка забитого тамъже вынесть казалъ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); также и насъ обновивъ и (вы)нюсъ, якъ изъ одного двора, исъ тѣла своего, што узявъ горѣ (XVI ст. *НЄ* 195); єсли бы кто прєписа(л) ѡныи характє́ры... а хотѣ(л) и(х)... вы́нєсти, ры́кнѹли на нє́го оны л'ва два, а(ж) бы мѹсѣ(л) в'пѹсти́ти онѹю кар'ткоу (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 91 зв.); Вы́нєсши тє́ды Цари́ца з' свойхъ скры́нь ч(с)тныи и ст҃ыи о́бразы, спра́вила то, жє Ѳєофі́лъ мѹ́жъ єи тыи Образы цалова́лъ, и всєю почита(л) дш҃є́ю (Київ, 1627 *Тр.* 293); пречоные особы... //...з канцелярии его королевское милости... листы заручные вынесъшы, приневоляючы забороняютъ, жєбы люде... до церквей ихъ униацъкихъ ходили (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 814-815); навѣдитъ ва́съ бг҃ъ вы́нєстє ѡ(т)сєлѣ кости мои, з собо́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.);

(*несучи, доставити в якесь місце*) винести: оны(и) това(р) стонулы(и) кѹпе(ц)... маєть доброво(л)нє з воды выбрати и на бєрє(г) вынє(с)ти (1566 *ВЛС* 84 зв.); А заты(м) сабия(н) ѹмрє, тєло єго яко такого, вынєсє́но прє(д) римъ похо́вати ѹ мостѹ, гдє зовє(т)ся, А(д)по(н)тє(м) ми́лукѹ(м)и вкинѹто в рєкѹ тибє(р) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51);

(кого) (*рятуючи від небезпеки*) винести: а бра(т) єго ива(н) вынє(с) дєтѧ... котороє в дворє было с пєка(р)ни як запалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 302);

(кому, до кого) принести: пан Александро Семашко... винес лист господаръский до мене (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); и рє(к) слоуга(м) свои(м) вынєсѣтє ємоу... ѡдєж(д)ѹ и ѡдєгнѣтє єго (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 16, на полях); Оувєсєлѧй дш҃ѹ твою си́мъ сла́д'кимъ гро́но(м) вина, вы́нєсєн'ного тєбѣ ѡ(т) зємѣ ѡбѣтова́н'ной (Почаїв, 1618 *Зерц.* 76 зв.); И попекли тѣсто и мѹ́кѹ кото́рѹю бы́ли з' єги́птѹ вы́нєсли (серед. XVII ст. *Хрон.* 90 зв.);

(*про воду*) (*захоплюючи з собою, викинути*) винести, забрати: видели есмо... греблю... прорваную, на которой гребли и млынъ... збудованъ былъ, который млынъ зъ кгрунту вода вырвала и вынесла, такъ же и рыбы изъ ставъ,... вода все вынесла (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 162);

(що від кого) дістати, отримати: постановляєм: хто бы колвєк вынєс такиє листы от патриархи... так до митрополита, яко и до єпископов, // на заочную повєст, таковыє листы жадноє моцы мѣти нє мают (Берестя, 1591 *ПІФ* 105-106);

перен. (*дати прибуток*) принести, дати: с ко(р)чмы..., єстли бы гара(з)дъ люди пили, сто ко(п) на годъ, а тєпє(р), дє(и) нє можєть того вынести (Житомир, 1545 *ТУ* 71); а чого бы имене и стадо не вынесло, тогды сыны повинни, лѣтъ доросши, додати (Піддубці, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 103); тогды на иншихъ именъяхъ... и добрахъ моихъ, которые бы такъ много пожитков чинили и вынесли,... повинен буду зъ потомками моими таковую суму... звести (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/IV, 415).

2. (що) Представити, пред'явити, подати, винести на розгляд: никита вынєслъ боги и(х) на соудищє (1489 *Чет.* 31); А по сє́момъ соборѣ //... папє́жь в ри́мѣ с помо́чники свойми смєлъ є́рєсь поги́бєли но́во вы́нєсти ми́мо положо́нѹю анаѳє́мѹ ѡ(т) ст҃ыхъ ѡ(т҃)цъ (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); За ты(м)

листо(м) важи(л)сѧ ѡ(т) є(г) К(р) м(л) комисїю на братство... вынєсти (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); я са(м)... //...бꙋдꙋ повинє(н)... тоє имє(н)є... ѡчищати... ѡ(т) по(з)во(в) припо(з)вовъ которыє бы колвєкъ тєпє(р) и напото(м) ѡ(т) ко(г) ко(л)вєкъ вынєсєны были (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 2-2 зв.); трєти(и) позовъ, ѡ(т) стороны акторовоє вынєсєны(и) (Горошки 1643 *ДМВН* 227).

3. (*про суму, вагу, міру*) скласти: Всєго того сꙋма вынєсла... чотыриста коп грошєй бєз ѡсми коп грошєй (Несухоїж, 1550 *AS* VI, 6); того всєго срѣбра вага вынєсла шєстдєсѧт гривєн и гривна, а фꙋнтов тридцат и пол фунта на вагꙋ бєзмѣновꙋю (Там же, 5); тая мєра, дєвє(т) ма(ц) лока(ц)ки(х), ѡсмъ бєрєстє(ц)кихъ вынєсти мєла (Володимир, 1598 *ТУ* 230).

4. *Перен.* Возвеличити, прославити: И аффє́кт҆ то́й Прєвєлє́бности ва́шой стоблйвый, хотѣлъ бымъ нє тылко на свѣтъ в҆ яво подати, алє и до нба вынєсти (Львів, 1642 *Бут.* 3); Тогды црь вы́нєслъ высо́ко данїила, и да́ровъ мно́го и вєли́кихъ да́лъ ємꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 359 зв.); Та́къ и в҆ то́й Кни́зє сло́ва... сꙋт҆ якѡ Пе́рла многоцѣныи, рож(д)єныи... въ глꙋбынѣ Нб(с)нои прємоу(д)рости, а вы́нєсє(н): ннѣ въ міръ се́й до́лный види́мый,... мно(г) зри́тєлны(м) оумо(м) мои(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 7 ненум.); **в гору вынести** (що) — прославити: Твоя милость, ксенз Скарго, в своих книжках,... латынский костел прославил и в гору вынес (1608-1609 *Виш.Зач.* 222).

5. (що) (*витерпіти, витримати що-небудь неприємне*) винести: Многиймъ повѣдає(т) шма(т)ки займова́лъ, лєчъ прєтѣсность дири нє мо́глєм҆ вы́нєсти, бо ми мытникъ зго́ла нє допꙋска́лъ ѣсти (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.).

◇ **вынести волность** — добитися волі: І Сєнє́ка оу люцїлиѧ своє́го тоу́ю вынє́слъ во(л)но(ст) свою, и до тоєи(ж) єго затѧга́ючи мо́ви(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 243 зв.); **вынести очи** — глянути, поглянути: проти́въ комꙋ єси го́лосъ сво́й подноси́лъ и вы́нєслъ єси кꙋ горѣ о́чи твои (серед. XVII ст. *Хрон.* 346); **гору вынести** — взяти верх, перемогти: та́къ мѧтє́жи, ростирки го́рꙋ // вы́нєсли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 56-56 зв.).

Див. ще **ВЫНОСИТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНЕСТИСЕ, ВЫНЕСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** Злетіти, здійнятися: фрасоу́єтсѧ, и впро(д) нѣжлисѧ постанови́т҆, внѣвєчь ѡборочає(т)сѧ... я(к) ви́хоръ вы́нєсє(т)сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 118).

2. (*покинути місце перебування*) втекти, вибратися: ѡнъ... // ... сє зовъсємъ потаємънє вынє(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрытє надъбєгаючи подъданы(х) поводовъ дєдичны(х) людє(и) маєтъныхъ старожи(т)ныхъ зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ... выкочивалъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125-125 зв.); гє(т)ма(н) ко́нєцпо(л)скїй... людїй мнѡ(г) страти(л) и са(м) лє(д)вє ся вынѣ(с) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

3. *Перен.* (над кого, над чим) (*перебільшити своє значення*) звеличити, возвеличити (себе): повѣдаютъ, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, што естъ речено богомъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); вы́нєслъсѧ на(д) всѣ лю́дє на свѣтє боу́дꙋчіє, вы́нєслъсѧ на(д) всєлє́нскїи собѡ́ры (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176); тогда бовѣмъ ри́мъ вы́нєсъсѧ бы́лъ пова́гою на(д) всѣ кружє́въства зє́мныи (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32).

4. *Перен.* (*про море*) розлитися, розбушуватися: мо́рє ро(з)и́дшисѧ, и валы свои бꙋрли́вє коу горъ вздꙋ́вши, и(з) грани(ц) сѧ сво́ихъ вынє(с)ши, абы прє(ч) вы́ллати и в҆вє(с) свѣ(т) затопи́ти ква́пилосѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.).

◇ **на свѣтъ вынестисѧ** — стати явним, розголоситися: я́ко бовѣм҆ то на свѣтъ вы́нєсти сѧ мо́жєтъ, гды вшєлѧ́каа єгѡ пра́ца тає́мнє и бє́з҆ свѣдка спра́влєна є(ст) (Київ, 1627 *Тр.* 555).

ВЫНЕСТЬ *див.* **ВЫНЕСТИ.**

ВЫНЕТЄ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫНЕТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВЫНЕТЫЙ *див.* **ВЫНЯТЫЙ.**

ВЫНИКАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*ставати видимим*) виникати, появлятися, показуватися: тє́мныє хма́ры с чо́рного выника́ючи мѡ́рѧ,... зє́млю окры́ли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); Абовѣмъ яко лацно естъ погружатися и выникати, такъ лацно Богу погрести старого человѣка и показати нового (1603 *Пит.* 52); Ѡнъ тєды Лє́ѡ... проти́въ оубо́гого взрушо́ный, густы́й лѣсъ вє́съ пєрє́зрѣлъ:

и єслѝ бы якáѧ воды вѣлгóтность тáмъ вынникáла, вы́вѣдовалъсѧ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); Мáєтъ рѹмéнєцъ Лилíѧ, посполúтє ал'бóвѣмъ в' Лилíѧхъ видáємѡ бѣлыхъ, сєрдѹшка з' срóдкѹ выникáючїи ѡгнúстїє (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

2. Зароджуватися, виникати, з'являтися: Ты́є такїє чоты́ри замкнéньѧ за довóдами нáшими... з влáсныхъ припóмнєныхъ слѡ́въ єго выникáютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108 зв.); І нинѣ таковы Каиновы въну́ки, выникáючїи въ [о]стáтнїи вѣки, Іже снопы злóбы на жéртву влагáють, и души праведных хитро погубляють (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); с' того скрúтє и таéмнє выникáєтъ éрєсь и кáцєрство (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 289); всє то з' грѣха похóдитъ ...и плюгáвыи мы́сли выникáютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 168);

(*про джерело*) появлятися, випливати: Вúдимѡ прє(з)рочúстоє вѡ́д' живы́х' Жрóдло, котóроє маєтъ ѡбєрнѹ́тисѧ в' рѣкѹ..., з' сѹхóѣ и бєзвóдноѣ зємлѣ выникáючєє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 754).

3. Проростати, виростати, зростати: Изницáю: Выникáю (1627 *ЛБ* 46); Прозѧбáю: Прорóстѹю, выникáю (Там же, 101); оупáлоє насѣнїє зáра(з) выникáєт', а скóро сл҃нцє всхóдитъ, и лéгким' оупалéнїєм' оугрѣвáєт', зáраз' схнéтъ, понєвáжъ нє мáєт' кóрєни ѡ(т)во(л)жѹючого (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 588).

Див. ще **ВЫНИКНУТИ.**

ВЫНИКЛЫЙ *прикм.* **1.** Який виник, появився: Бг҃омъ споръжєнои причины збавєннє выниклый скѹ́токъ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 5).

2. (*про рослини*) проростлий: Трéтаѧ Злост' сластолю́бїє,... котóроє и вы́никломѹ насѣню и в'зрóсломѹ в' досконáлость прїйти нє допѹскáєт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 590).

ВЫНИКНУТИ, ВИНИКНУТИ, ВЫНИКНУТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*стати видним*) виникнути, появитися, показатися: с котóрого жєрєла (*на полях:* исто(ч)ника — *Прим. ред.*) вы́никнѹли єджє(н)ѧ до рúму по шап'ки кар'динáл'скїє по сáкры, и по плащú бúскупїи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171 зв.); Што бовѣмъ тєпéръ мáютъ то в' óнъ чáсъ на вє(р)хъ тѣла вы́никнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56).

2. Зародитися, виникнути, з'явитися: ѡ(т)кóль бы моглú слѡвныє звáды и прóжныє споры вы́никнѹти (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8 зв.); Точию ожидай, — молвит, — коли от средины выникнет и явится беззаконный (1609-1609 *Виш.Зач.* 227); До тогѡ́ пóмылки в' ты́хъ Трéбникахъ прє(д)рєчéнныхъ вы́никнѹли (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

3. (*про річку*) взяти початок, появитися: И ѡ(т)то(л) ѡ(т)єхавшы трохѹ ѡповєдалъ свєти(ц)-ки(и) долокъ бєзъ воды мєнячы якобы тѹ мєла рєчка выникнѹти (1546 *ОГ* 23); по(д)старости(и) бєрєстє(и)ски(и)... ѹказа(л) намъ мє(ст)цє гдє... ту рєка выникла (Там же, 24 зв.).

4. (*про рослини*) зійти, вирости: смокъвє, ѡрѣховѣ, листъ и рѧсоу явили, выникноу(л) всѧки плодъ (1489 *Чет.* 209); зъ тыхъ... двохъ злыхъ деревъ выникли и выродилися нещасливыи горкіи овоцы, которыи въ ненадежномъ обаченюся заходній костелъ умореный нѣяко въ схисмѣ быти указуютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775).

5. (що, від чого) Позбутися (чого): плєнипотє(н)тъ стороны по(з)ваноє... афєктовалъ, абы панъ комо(р)ныкъ,... тую справу грани(ч)ную, на и(н)ши(и) ча(с) ѡ(д)ложилъ и ѡ(д) сужє(н)я супє(р)сєдовалъ, урослъ и выникнулъ (Київ, 1639 *ККПС* 246).

Див. ще **ВЫНИКАТИ.**

ВЫНИМАТИ, ВИНИМАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Виймати, відбирати, забирати: бор'зо приходи(т) дїаволь, и вынимає(т) слово всѣянноє слово в ср(д)цехь и(х) (1556-1561 *ПЄ* 140); Тогда при розлѹчéнїю дѹшѣ єгѡ ст҃ой ѡ(т) тѣла, в' тóй часъ прихóдѧ(т) Аг҃глѡвє..., и з вєсéлимъ лицємъ в(и)нимаю(т) лéгко с тѣла дѹшѹ єгѡ́ (Чернігів, 1646 *Перло* 127 зв.).

2. (кого від чого) (*відгороджувати, відособлювати*) відстороняти: Усякому людскому створенію имаеме розъславити великусть его и потвережати (!) правду именюмъ Божіимъ ико размножѣню слова его, ико честному пожитку ближнего нашего, вынимаючи и обороняючи выдъ усѣхъ тяжкостїй его (XVI ст. *НЄ* 212).

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫЙМОВАТИ, ВЫЙНЯТИ.**

ВЫНИМОКЪ *ч.* Виняток: тые, по преданію апостолскому правила 68 мѣли бы ся завжды

постити, безъ винимку вшелякого (Вільна, 1608 *Гарм.* 217).

ВЫНЫТИ *див.* **ВИНИТИ.**

ВЫНИЦОВАТИ *дієсл. док. (стп.* wynicować) (що) *перен.* перелицювати, перекрутити, перетворити: Перємѣни́ти, выницова́ти, росп(о)роши́ти, и па́маткꙋ с҆ шоумо(м) погꙋби́ти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); Отвергши всю службу божію и вѣру выницовавши, первых святых папежовъ своих и всѣ порядки с церкви выверглли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Имѧ сла́вы, в҆ поко́рныи образъ выницова́лъ; Ємпирі́йского ѳро́нꙋ, бы(с) с҆ Па́номъ ѡбцова(л) (Львів, 1642 *Бут.* 5).

ВЫНИЩАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) (*вбиваючи, нищачи, припиняти існування кого-, чого-небудь*) винищувати, знищувати, вигублювати: се́годнѧ поста́вилє(м) тѧ на(д) на́роды, и на(д) королє(в)ствы абы(с) вы́то(р)га(л), и боу́ри(л) роспороша(л), вы́нища(л), бꙋдова(л), и насажа(л) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 206); ѡба(ч) слꙋго бжі́й, яко гдь бъ, домы и фами́ліє тїє карє, и вынищає, кото́рїє сѧ з до́бръ цркѡ́вныхъ богатѧ(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 68); Ѡ хо́ры агглскїи.... то́й трєпроклѧты́й ро(д) з҆ грꙋнт(ꙋ) вынища́йт(є) (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.).

2. (що) (*припиняти дію, вияв чого-небудь*) знищувати: Дѧги(л) коудєрѧвыи є(ст) вє(л)ми добръ, нащє пораноу гризти корє(н) албо въ горѣлцѣ піи то ѡтроутоу въсю вынищає(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 3 зв.); якъ о́гнь тє́рн҆є попалѧ́є(т), такъ и Дхъ грѣхи гꙋбитъ и вынища́є(т) (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.); Ѡ тѧ́жкость, кото́рая си́лы вынища́єшъ, Сампсо́на мыслєннаго к҆ зємли приника́єш҆ (Львів, 1631 *Волк.* 14).

Див. ще **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫНИЩЕНЄ, ВЫНИЩЕНЇЄ, ВЫНИЩЕНЬЄ *с.* Винищення, знищення: Тотъ же нижей: "не всякимъ дей забитьемъ и вынищеньемъ грозитъ, але показуетъ, водлугъ апостолское сентенцыи, очищеніе, самъ же спасется якоже дей огнемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 131); Єсли сꙋмнѣньє, которо́є нарꙋшє(н)єм҆ вѣры, ба́рзѣй ни́жъ всѣх҆ цно́тъ вынищє́ньємъ навонтлѧ́тисѧ звы́кло: єсли Ма́тка Црковъ, бꙋдꙋчи дѣто́къ сво́их҆ спсе́нїѧ найгорли́вшєю ми́лосницєю, ра́дитъ и напомина́єтъ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); О дай намъ... Боже Русь з Русю до помѣркованя прі́йти, абысмо ся... до умаленя и вынищеня народу нашего звлаща въ стане шляхецкомъ не приходили (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 318); Хс Г(с)дь, нє то(л)кѡ лакомствомъ҆ згол҆до́ваногѡ бы́ти Єго ѡзнайми́лъ; алє и ин҆шими мно́гими зло́ст҆ми... называ́ючи дїа́володвъ, длѧ ихъ зло́сти; понєва́ж҆ стоѧ́тъ на згꙋбꙋ и вынищє́ніє насѣнѧ, и ѡ́воцѡ(в) цнѡты (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 415).

Пор. **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫНИЩЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Винищений, знищений: Смоу́тнаѧ знєна́цка новина, и вынищєны(м) и збі́ты(м) іилю, ѡ смрти саоу́ла и іѡнаѳы и всѣ(х) наймоцнѣйши(х) въ іоудєи была принє́сєна (поч. XVII ст. *Проп.р.* 84 зв.).

ВЫНИЩИТИ, ВЫНИЩИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Винищити, знищити, вигубити: много и(х) народо́(в) па(н) бо(г) во(и)нами и ро(з)маитыми плюга(ми) вынищи(л) (1582 *Кр.Стр.* 27 зв.); увесь манастыръ... сплендровали и зграбили, фалу Божую вынищили (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 380); я́къ много фамилѣи и домо́въ вынищилистє, и ѡшпєти́ли га́нбою (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.); Такъ унѣа христіанскому роду закону сказителница и вынищить усилꙋетъ святую... вѣру (1626 *Кир.Н.* 13); Ѡ дꙋшє... // Розкажи огню з҆ нба знєна́цка зстꙋпити, з҆ оужа́со(м) всє́го свѣта з҆ грꙋнтꙋ вынищи́ти (Львів, 1631 *Волк.* 12-12 зв.); єщє посыла́єт҆ и́нших҆ слꙋгъ, кото́рыхъ гды нєвдѧ́чникѡвє ты́ѣ позабиѧ́ли: тогды южъ розгнѣвавшисѧ, вынищилъ ихъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 499); тыхъ сыны которыи были позостали в҆ зємли то єсть которыхъ сыновє Ізраилєвы нє могли вынищить оучинилъ соломѡнъ голдовниками ажь по сєй днь (серед. XVII ст. *Хрон.* 289).

2. (що на кого) Витратити, розтратити: дозна́вши бовѣмъ самы́мъ досвѣд҆ченъємъ зра́доу бога́т҆ства, всє на оубо́гихъ вынищивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 82).

Див. ще **ВЫНИЩОВАТИ.**

ВЫНИЩОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати: Испразнѧ́ю: Выпорожнѧ́ю, вынищꙋю, ско́рчꙋюсѧ (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫННЫЙ *див.* **ВИННЫЙ**[1].

ВЫННѢЙШЫЙ *див.* **ВИННЕЙШИЙ.**

ВЫНОВАТЫЙ *див.* **ВИНОВАТЫЙ.**

ВЫНОГРАДЪ *див.* **ВИНОГРАДЪ.**

ВЫНОСИТИ[1], **ВИНОСИТИ** *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) *(несучи, забирати кого-, що-небудь звідкись і доставляти кудись)* винóсити: А ижъ недобре видно было въ той комори речей пересмотривать въ подъклѣтѣ, выношоно тые скрыни всѣ на дворъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 317); Межи иншими святыми мощами,… естъ главы Іоанна Предотечи верхняя часть, то естъ чашка // головы его, и вдячное благоуханіе выпускаетъ: выносятъ еи зъ скарбницы церковной и поставляютъ на иконостасѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 845-846); А гды приблѝжил'сѧ до брáмы мѣстскоѣ, и ѡто вынóшєно оумéрлого, Сы́на єдиноро(д)ного мáтки своє́ѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 570); Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozpłozuiut kury, szczo wyłowili i wynosili waszy dzury (1648 *П. про пол.* 201);

(діставати з землі) видобувати: иншїи копáючи зємлю, злóто, и срéбро скáзѣ по(д)лéглоє, а камѣн'є дорогóє выносѝли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352); Мꙋха нѣѧкїй… пєрєходи(л) малѧри, и злóто и срéбро з' зємли выносáчіи, и вси рємєсники згола (Там же, 354);

перен. (що) *(розголошувати)* виносити: Вшєлякая справа бра(т)ская нє має(т) быти выношєна далє ѡ(т) порога домꙋ бра(т)ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Бо б҃ъ нá н҃бѣ высóко, а ты нá зє(м)ли ни(з)ко, єсли слова та(к) лéдаако, нєро(з)мысл'нє, и рыхло нє кáжє(т) вы́носити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); В школѣ што ся ко(л)вєкъ мовити а(л)бо дѣяти бꙋдєтъ, жадє(н) за порогъ шко(л)ны(и) выносити нє має(т) (Луцьк, [1624] *ПВКРДА* І-1, 88).

2. (що до кого) Доставляти, приносити: забєгаючы злости и прєвратьности людьскои… иж звыкли… бєгати з жалобами до свєтєишог[о] патриархи кром воли и вєдомости архиєпископскоє, за чим и листи выносят до арьхиєпископа и єпископов (Берестя, 1591 *ПІФ* 105).

3. *(про воду) (піднімати на поверхню)* виносѝти: самáѧ вода ѡбáчивши плáвати оумѣючого, вспомагáєтъ и на вéрхъ вынóситъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 100).

4. (що) *(одержувати, здобувати)* виносѝти: добрый ч҃лкь ѡ(т) доброго съкровища ср(д)ца своєго выноситъ доброє, а з'лы(и) ч҃лкь выноси(т) злоє ѡ(т) з'лого скровища ср(д)ца своєго (1556-1561 *ПЄ* 238).

5. (чого) Становити, дорівнювати, *діал.* виносити: того вши(т)кого выноситъ, єдньо з дрꙋги(м)… пꙋльшєста золотого (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 20); а сума того выноситъ тысячу триста сорокъ и сем копъ грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 61); если бы ты(ж) которы(й) камє(н) высокостю в то(л)щъ нє выноси(л) зꙋпо(л)ного ло(к)тя таковы(и) має(т) быти плачє(н) за єди(н) подо(л)жни(и) локотъ (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

6. (кого, що) Звеличувати, вихваляти: оудаю(т)сѧ до ва(с) нарóдовє рꙋскіє ро(з)лѝчными кштáлты и спóсобы, вынóсѧчи зáцность, ст҃обли́вость,… и на(д) всѣми по(д) н҃бом' зви(р)хность своихъ папєжо(в) ри́м'ски(х) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4); антихристъ… предъ людми самъ себе, надъ вси боги выносити будетъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); котораѧ [ласка] на(с) вывѣвши з болота грѣхóвнаго до столи́цы слави н҃б(с)ной вынóси(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183); имѧ єго [Б҃га] голосомъ всѣ выносѝли (Львів, 1615 *Бер.В.* 72); Лѣствични(к)…, тꙋюжъ самꙋю на(д) всѣ иныѣ нєма(л) цнóты прєкладáючи, такóвыми єѣ … похвáлами вынóси(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

7. (що) (*витерплювати, витримувати*) виносѝти: єслѝ бы фрасоу́нкы и бѣды моу́жа ст҃го іѡна до вѣсти пръшой згоубы конє(ц) мѣли, хто бы єго тръпєливо(ст) выносѝлъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 157); Выношу утерпѣнье твое, выношу: И жаль срокгїй въ сердцу моемъ отношу (Львів, 1630 *Траг.п.* 169).

8. *(утворювати при рості плоди)* випускати: Якъ дéрева,… за согрѣвáньємъ и́хъ си́лѣ внꙋтрнєй, нєвѝдимою якóюсь спрáвностю С҃лнца и вѣтровъ, звнꙋтръ я́к' ѡдѣньє лѝстѧ, цвѣты и óвоцы вынóситъ и выпꙋскáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Бáрзо піє(н)кноє тáмъ є(ст) Н҃бо, мѣсцє самóє рóзныи насáжєно дрéвами… зѣл'є виносѝло мѧ́ккоє и ѡквѝтоє (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812); *Образно:* Кóждоє абовѣм' дрéво з'внꙋтр' выпꙋскáєтъ одѣн'ѧ,… самыи лилїи з' внꙋтръ вынóсѧтъ покрѝвала (Вільна, 1627 *Дух.б.* 295).

9. *Перен.* (що) *(спричиняти)* викликати: ласка-

выи Па́нє котрыи єстъ в҆ ср(д)цахъ на́шихъ нєзно́снє обфитий, пла́чъ выно́сѧчі́й з҆ смоу́тныхъ ѡче́й знамени́тый (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.).

10. (що) Зберігати (?): А ѣсти бꙋдєтє да́вныѣ ѽвоцы застарѣлыѣ, жє старыи ѽвоц҆ длѧ ново́го выноси́ти бꙋдєтє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1022).

◇ **выносити голосъ** (на кого) — піднімати голос: Хаганъ..., взя́вши вѣдомость, жє Ца́ръ за мо́рє в҆ Пе́рсїю ѡ(т)шо́лъ..., ѡрды... нєзличо́ныи приве́дши, прєз҆ двѣ сто́ронѣ впровaжа́єтъ на Кѡнстантінополь, на Ба҃ блюзнѣрскїи выно́сѧчи го́лосы (Київ, 1627 *Тр.* 681).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНОСИТИ² *дієсл. док.* (що) Винести, перенести: Лꙋкашєви з двома помо(ц)никами що ѡстато(к) зємлѣ выкопали и выносили fr.24 (Львів, 1635 *ЛСБ* 1054, 16 зв.);

(що) побрати, покрасти: цыну, мидъ, килъка полубочъковъ меду присъного и кадълубъ патоки выносили, пньовъ з псчолами сто семъдесятъ выбили, дворъ спалили (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 434).

ВЫНОСИТИСЯ, ВИНОСИТИСѦ, ВИНОСИТЪСЕ, ВЫНОСИТИСЕ, ВЫНОСИТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (*з морських глибин*) добуватися, виноситися на поверхню: Ґды(ж) Пе́рла ро́дя(т)сѧ въ глꙋбынѣ мо́рско(и) ѡ(т) бли́скавици; и с трꙋдностю на свѣт҆ вынѡ́сѧ(т)сѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 7 ненум.).

2. (над що, над кого) Ставитися вище когось: хто выноситс
я надъ все глаголемое Богъ? (1582 *Посл.лат.* 1136); собе ровного не допуститъ, бо бы се иначеи не вынесъ надо всѣхъ коли бы такъже дрꙋгие передъ нимъ и по немъ выноситъсе мели (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 32); Папежъ пастыромъ и головою повшехною церкви христовой ани былъ, // ани естъ,... а предся смѣетъ самому Христови у владзѣ ровнатися и надъ продка своего, то естъ Петра Святого, выноситися (1603 *Пит.* 6-7); А дрꙋгі́й бога́тый ѡдꙋрѣвши, на(д) дрꙋги́хъ выно́ситисѧ, кри́вды и дєспе́кты выража́ти, а на́вєтъ и нога́ми допта́ти почина́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 256);

зазнаватися, високо нестися, поводитися зарозуміло: яко ада(м) в раи поча(л) прє(з) мѣрꙋ яко б҃ъ на(д) всѣ(х) сѧ выносити (Вільна, 1596 *З.Каз.* 82); на(д) иншїє сѧ выноси́ти поча́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); Рєчє ємꙋ Смєть (sic! — *Прим. вид.*) ѡ глꙋпї Чловєчє чємꙋж сѧ високо виносишъ (XVI ст. *Сл. о см.* 334); А вша́къ жє прѡти́вницы нєха́й сѧ нє выно́сѧтъ в҆ своихъ блюзнѣрствахъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); Длѧ то́гѡ и мовꙋ мою до ва́съ... скончꙋ: абы́сѧ и бога́ты(и) з҆ своѣ(х) богат҆ствъ нє выноси(л)сѧ, и оубо́гїй з҆ своєго оубо(з)ства нє фрасова(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 505); Бѣда грѣшникѡ(м)... маєтность свою брꙋхови повѣривши, роско́шнє в҆ роспꙋстахъ,... //...дни и лѣта свои потра́тили: вино́сѧчисѧ в҆ мыслахъ шпе́тныхъ,... и вшєте́чныхъ спѣва́нѧхъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 274-274 зв.);

(на що) (*домагатися певного суспільного становища*) вибиватися: Ма́рно(ст) тє(ж) є(ст) го(д)ностє(м) забѣгати, а на высо́кїй сѧ ста(н) выноси́ти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 11).

3. (чого) Гордитися (чим): Нє выноси́сѧ взростꙋ, або зꙋроды тѣла кото́роє малою сѧ хоро́бою псꙋє и шпєти(т) (Київ, 1632 *Мог.Кн.* 16).

4. (*переселятися в інше місце*) вибиратися: то все если ему в держане подал, и рок жоне того пана Максима третий ден з оного дому выноситися зложил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 204).

◇ **выноситъся офѣра** *див.* **ОФѢРА.**

Див. ще **ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНОШАТИСЯ.**

ВЫНОСѦЧИЙСѦ *дієприкм. у знач. ім.* (*той, хто ставить себе вище всіх*) гордій, чванько: мови(т) спротивлѧючїисѧ и выносѧчи(и)сѧ // на(д) всѧко(г) ба҃ албо бо(ж)ницꙋ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 136-136 зв.).

ВЫНОШАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (що) Передаватися, виноситися: Ино я ꙋжалившися таковоє шкоды Абы то(и) скарбь до чꙋжєи зємлѣ нє выноша(л)ся... // Купили єсмо тыє всѣ приправы дрꙋка(р)скиє... за по(л)торы тисячи золоты(х) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1-1 зв.).

2. (перед чим) Вихвалятися, хизуватися: єсли бы(с) м҃лстыню хотѣ(л) дати нє вострꙋби прє(д) нєю, то є(ст) нє выношаисѧ прє(д) нєю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 16).

Див. ще **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЄ, ВЫНОШЕНЬЄ *с.* **1.** (*переміщення в інше місце*) винесення: а(н)дрѣеви ґрѹ(н)тарѹ за выношєньє всєго плюга(в)ства з тра(н)сіту попо(вс)ко(г) и за закопанє в зє(м)лю... далє(м) зло(т) 19 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 6).

2. Внесення, подання: я сам... стано(в)ши припозвѹ... нє ко(н)традикѹючи выношє(н)я припо(з)ву нє пытаючися ѡборо(н) правны(х)... //... сє(с)... запи(с) мо(и)... ѡ(т)дати и заплатити маю (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31 зв.-32).

3. Вихваляння, вславляння: нє ди́въ жє сѧ и в выношє(н)ю па́пєжа ри́мского в͛ оутрапе́нью оуне́слъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 121).

Див. ще **ВЫНЕСЕНЄ.**

Пор. **ВЫНОСИТИ.**

ВЫНОШЕНЄСА, ВЫНОШЕНЬЄСА *с.* Самохизування, самовихваляння: Любочє́стїє: свобода, оби́лїє, любодарова(н)є, ѡхо́тноє а го́йноє дарова́ньє, пи́лность... выношє́ньєсѧ, выхвалє́ньєсѧ, рєвнова́нїє чє́сти, изоби́лїє, съ изоби́лїє(м) даанїє, дарова́нїє (1627 *ЛБ* 61); Иншыє за́сь злосли́выє Мыта́рства, за́здрости, и запалчи́вости, и поро́жнєй хлю́бы, и выношє́нѧсѧ, надѹтости, и гнѣва... ко́ждый грѣхъ, ѡсобли́во(г) мы́тника ма́єт͛, и выбадачѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Пор. **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЬЄ *див.* **ВЫНОШЕНЄ.**

ВЫНОШЕНЬЄСА *див.* **ВЫНОШЕНЄСА.**

ВЫНОШОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*несучи, доставляти куди-небудь*) вино́сити: руками апо(с)то(л)скими диѧлосє много знако(в) и чу(д) мєжи лю(д)ми а были вси зго(д)ливє... и мѣ(л) и(х) лю(д) въ вєлико(и) повазе... // та(к) и(ж) нємо(ц)ны(х) выношовали на ѹлицу и клали и(х) на ло(ж)ка(х) и на по(с)тєлѧ(х) абы хотѧ то(л)ко тѣ(н) пєтро(в) зашо(л) которого з ни(х) (II пол. XVI ст. *КА* 23-24).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОСИТИ.**

ВЫНУЗДАТИСЯ, ВЫНУЗДАТИСЕ *дієсл. док., перен.* (*стати свавільним, розбещеним*) розгнуздатися: пострадавши... прєзъ тыхъ нєпрыятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) шляхє(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); помененые мешчане... препомневши права посъполитого, на вшелякую своеволю а роспусту вынуздавшися, розъные ексъцесса,... securely розным теж католиком злости розъмаитые выражали, до веры своее приневоляли (Володимир, 1650 *Арх ЮЗР* 3/IV, 418).

ВЫНУРАНЄ *с.* (*поява на поверхні води, виринання*) випірнання: И в͛ том жє погрѹжа́ню и вынѹра́ню, и оумира́ютъ, и ро́дѧт͛сѧ: и збавє́ннаѧ ѡ́наѧ вода и гро́бъ быва́єтъ имъ и ма́тка (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 903).

Див. ще **ВЫНУРЕНЄ.**

ВЫНУРАТИ *див.* **ВЫНУРАТИ.**

ВЫНУРЕНЄ *с.* 1. (*поява на поверхні води*) виринання, випірнання: Якъ бо́вѣмъ Хс три́ дни и три ночи в͛ ср(д)ци зє́мномъ зотрва́лъ, так͛ и крєща́ємыѣ трѡма погрѹжє́н͛ми // и вынѹрє́н͛ми, три́ дни и три но́чи бы́тности Хвы в͛ гробѣ выража́ютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 902-903).

2. *Перен.* Виявлення, викривання, оприлюднення: иншыє многиє знаки, свєдєц(с)тва и доводы на писмє врадовныє кнѧз Роман кѹ объѧснєнью, а вынѹрєню того злого ѹчынкѹ Жєлєхова, пєрєд нами ѡказывал (Вільна, 1565 *AS* VI, 276).

Див. ще **ВЫНУРАНЄ.**

ВЫНУРЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виявлений, викритий, оприлюднений: А змо́вившисѧ нєчи́стыѣ дѹховє зашко́дити, ба́рзѣй оушко́жєны были: бо сла́бость ихъ и хи́трость вы́нѹрєна з͛чє́зла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 620).

ВЫНУРИТИСЯ, ВЫНУРИТИСА *дієсл. док.* **1.** (*про річку*) (*появитися з-під землі*) почати витікати, *діал.* виринути: ѡтъ вєлихова якобы на трои стаи вынѹрилася ѡпять рєка ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.).

2. (*вийти на поверхню з якоїсь глибини*) виринути. *Образно:* матко наша, Риме... Тѣшься зъ помощницы твоей незгоды, гдыжъ ся зъ студни пекелной пропасти вынурила (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 875).

3. *Перен.* (*стати явним*) виявитися: яко тє(ж) и и(н)шиє нє(з)доро́вѧ, або нємощи тєлє́сныє... которїисѧ на вє́рхъ вынѹри(т)... ихъ поча(т)ки соу(т) з нє(д)бал͛ства часѹ прє́шлого (серед. XVII ст. *Кас.* 94 зв.).

4. *Перен.* (*з'явитися, виникнути знову*) виринути-

ти: прото знову в местє(ч)ку... на слугу того(ж) брода(в)ки... таковая(ж) помова ѡ зарєза(н)є детѧти хрєстия(н)ско(г) вынуриласѧ была (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 54).

ВЫНУРЫТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Виявити, показати: Спосрóдкꙋсь сєбє вы́нꙋрылъ Стєфáна, Влáснє, бы ѳара прє(д) ты́мъ Авраáма (Львів, 1642 *Бут.* 9 зв.).

Див. ще **ВЫНУРАТИ.**

ВЫНУРАТИ, ВЫНУРАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Вилуплюватися: óнъ сáмъ сѣди́тъ на мóри сє́мъ д҃нь и за óнꙋю тєды сє(м) днєй, з' óныхъ яє́цъ котóрыи вынꙋрáютъ дѣти (серед. XVII ст. *Хрон.* 7).

2. *Перен.* (що) Виявляти, виказувати: ґды́ бовѣм' мóвѧт'; што нам' и тобѣ, сꙋрóвость и нє встыдли́вость свою вынꙋрѧ́ют' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 391); оутáєноє в' собѣ, высóкоє ѡ собѣ розꙋмє́ніє, вынꙋрѧ́єтъ, розꙋмѣючи нѣкóго собѣ нє бы́ти рóвным' (Там же, 639).

Див. ще **ВЫНУРЫТИ.**

ВЫНЫТИ *див.* **ВИНИТИ.**

ВЫНЯТЄ, ВЫНЕТЄ, ВЫНѦТЬЄ, ВЫНѦТА *с.* **1.** Виняток: повѣдає(т) ѡ сєбѣ єзєкіє(л), жє ви́дѣлъ нєґды(с) а҃гла выкорєни́тєлѧ до с҃мрти людій з' собóю сѧ потыкáючи(х) приправоýючого и срожáчого(с) на вши́сткихъ бє́з вынѧтѧ жа(д)ного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304); А заты́мъ постꙋпꙋючи оуважáю ѡ приви́льѧхъ: и оуприви(л)єва́ныхъ ѡ злы́мъ оужива́нью приви(л)євъ, ѡ вынѧ(т)áхъ, и ѡ вынѧ́тыхъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

2. (*дія*) витягання: Вы́нѧтѧ ты́хъ квѣтѡвъ Канѡнныхъ, самá Ц҃рковъ Х҃ва причи́ною ми была (Львів, 1640 *Окт.* 4 ненум.).

3. (*позбавлення чого-небудь, чогось обтяжливого*) звільнення: посланъ гаври(л), носѧ адамоу радость вынѧтьє съ моукы (1489 *Чет.* 157 зв.).

4. (*частина якого-небудь тексту*) витяг: показує ...вынє(т)є з матрикъ єго к(р). м(л). дво(х) листовъ, по(д) датою... дєвє(т)на(д)цатого дня мая и(н)дикта пє(р)вого (Київщина, 1600 *ККПС* 150).

ВЫНЯТИ, ВИНАТИ, ВУННЯТИ, ВЫНЕТИ, ВЫНѦТИ, ВЫНѦТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) (*дістати, витягти що-небудь звідкись*) вийняти: вынѧлъ єстъ мужъ сєрѧзи златыи єжє важили два сикли (1489 *Чет.* 112 зв.); Марьяма невине жону мою помовила адамашкою, рекучи, бы жона моя, безъ ее вѣдома, изъ ее скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); лицємѣр'ничє... выйми впєрє(д) бє'рьв'но зъ ока твоєго и тогды боудєшь видѣти вынѧть соучєць зь ока брата твоєго (1556 - 1561 *ПЄ* 237 зв.); на продъ взявши шкатулу мою, и оную розбивши, вынели зъ неи справу правную, которуюмъ мелъ съ паномъ братомъ моимъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 108); И вунявъ два сребникы..., и рюкъ ему (XVI ст. *НЄ* 160); возны(и) єнєра(л)... позо(в)... выну(л) и ꙋ ворота за(м)ковыє... ꙋво(т)кну(л) (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); па(н) Проко(п) и Стєфа(н) Хоми(ч) выняли с цє(р)ковнои пꙋшки зо(л) і҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 2); И вы́нѧли о(н) óбра(з) з' воды (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27); нѣкоторый // мни́хъ ѣда́л' фꙋнтъ хлѣба,... илє шматóвъ мѣлъ, поламалъ и наклáлъ до флѧши, постанови́вши оу сєбє, тáкъ толко мнóго з'ѣсти, кóлко рꙋка з' флѧ́ши выймєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.); Алєксáндєръ... пє́рстєнь вѣщє́бный с тобóлки своє́й вы́нѧлъ, и на рꙋкꙋ в'зложи́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 421); *Образно:* хто одно Бóгꙋ вѣритъ, вы́йми прóсимъ вси, з' д҃ши, з' ср(д)ца трвóгꙋ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4); но и пѧ́тій А҃гглъ ви́мє(т) Чáшꙋ гнѣвꙋ Б҃жєгѡ, на столи́цꙋ анти́христовꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.).

2. (від чого) Вилучити, відокремити: ино я узнавши... добротливое захованье... малжонка моего... вынявши есми отъ третьее части имѣнья замку моего двѣ части съ будованьемъ замковымъ..., и со всимъ наданьемъ и подаваньемъ ихъ костельнымъ и церковнымъ (Межиріччя, 1564 *АЗР* III, 136); панъ бабинъски(и)... што ѡ(д)но ко(л)вєкъ ꙋ то(м) фо(л)ва(р)кꙋ моє(м) по смє(р)ти моє(и) зостанє(т) выня(в)ши и зостави(в)ши то(л)ко тꙋю сꙋмꙋ П҃нзє(и) которая... по пє(р)шомъ ма(л)жонъкꙋ моємъ... мнє ѡ(т) потомъковъ слꙋжити налєжи(т) (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 189, 1 зв,).

3. (кого) (*позбавити кого-небудь чогось обтяжливого*) звільнити, визволити: тымъ бо с҃тымъ кр(с)то(м) вынѧти єсмо ѡ(т) моции адовы (1489 *Чет.* 28 зв.); бо(г) бы(л) из ни(м) // и вынѧ(л) єго ѡ(т) всѣ(х) єго ꙋти(с)ко(в) (II пол. XVI ст. *КА* 31-

32); нє вы́ймѹтъ та во́йска... нє ѡборо́на(т) ма па́лаци, кото́рыє про́жнє кошто́внє боудова́лємъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); Изми: Вы́зволь, вы́рви, выба(в), лю́бъ вы́йми (1627 *ЛБ* 46);

перен. (*допомогти комусь вийти зі скрутного становища*) витягти, витягнути: мало наидємъ ты(х) штобы члвка для иступилъ своє(г) ч(с)ного стольца на понижѣниє, а хотя добро вчинити, из беды винати (1489 *Чет.* 52).

4. (що) Знайти, виявити: которым болотом повели к одномѹ островкѹ, на котором была ѡлха и в той ѡлсє гран вынали и нам ѡказали (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV, 354).

5. (на кого, на що) Призначити, приділити (кому, на що): придали есмо ему... мыто Кіевское, кромъ оргиша, бо есмо тое мыто, што маетъ быти отъ оргишовъ, на насъ выняли (Краків, 1507 *Любав.*, дод. XIV, № 15); с ты(х) вси(х) рємєсникѡ(в)... г(с)дрь на(ш) на замо(к) свои вына(л) по два рємєсники мѣти к за(м)кѹ (Київ, 1518 або 1533 *Арх.Р.* фотокоп. 29).

6. (проти кого) *(судову справу)* порушити: Процє(с) кгды(м) вына(л) проти(в) корнактѹвъ и Пна Жѹравницкого далє(м) злоты(х) три (Львів, 1612 *ЛСБ* 1047, 2 зв.).

7. (*у формі дієприслівника, у знач. прийменника із знах. відмінком*) за винятком (чого), виключаючи (що): ста(р)ши(и) бра(т) дє(р)жачи... имє(н)є з бра(т)єю своєю нєроздє(л)ноє нє будѹть мєти моцы... того... имє(н)я... продавати... вынє(м)ши ча(ст) свою которая на нєго приходити можєть (1566 *ВЛС* 69 зв.); Петръ не мѣлъ нѣчого надъ иншіи спол-апостолы свои (вынявши власныи персоналныи его прерогативы, которыи его монархою церковнымъ не чинятъ) (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 654); мєжи собо́ю ты́є осо́бы нєро́вно ѡ(т)стоя(т), абовѣмъ в' про́сто(и) линїи як' мно́го е́стъ осо́бы (вы́навши тѹю ѡ(т) кото́роєся лича(т) сто́пнѣ) так' мно́го е́стъ сто́пнєй (Львів, 1645 *О тайн.* 170); жа́дной робо́ты нє бѹдєтє в ни́хъ чини́ть, вы́навши то што належить кѹ єдє́ню (серед. XVII ст. *Хрон.* 89 зв.).

◇ **выняти отъ моцы, зъ моцы вынати** *див.* **МОЦЪ; выняти отъ права** *див.* **ПРАВО¹; з рукъ выняти** *див.* **РУКА.**

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫЙМОВАТИ, ВЫНИМАТИ.**

ВЫНЯТИСЯ, ВЫНАТИСА *дієсл. док.* (на що) Призначити, виділити: ручи(л) за лукача ива(ш)ко шафа(р)ча пє(р)шє(г) року на є(м) вына(л)са на жи(в)ность тоу(и) сиротѣ (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 3).

◇ **з моцы вынятися** *див.* **МОЦЪ.**

ВЫНЯТЫЙ, ВЫНЕТЫЙ, ВЫНАТЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм.* Вийнятий, витягнений: до коморы двѣ тынинє видєлъ єсми вынєты и дыръку до тоє коморы (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); са́мъ в' та́къ вєли́кой во́дной мє́жи тѣломъ и скѹ́рою пѹ́хли́нѣ, бы́лъ схора́лый, жє и двє́рми, а́жъ з' подво́ями вы́нятыми, з' кєлїи своє́и нє мо́гъ выходи́ти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 38).

2. *У знач. прикм.* Звільнений: Тєжъ ѹста(в)уємъ ...абы вси по(с)политыє лю(ди) тя(г)лыє... ѡ(т) кошє(н)я сєна ѡ(т) всякоє сторожи и лово(в) робот выняты бы(лє) (1566 *ВЛС* 8).

3. *У знач. ім.* Вибранець, улюбленець: А заты́мъ постѹпѹючи оуважа́ю ѡ приви́льяхъ: и оуприви(л)єва́ныхъ ѡ злы́мъ оуживаа́нью приви(л)євъ, ѡ вына(т)а́хъ, и ѡ вына́тыхъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫНАТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВЫНАТИСА *див.* **ВЫНЯТИСЯ.**

ВЫНАТНЕ *присл.* Без винятку: на малы(и) ча(с) ѡ(т)ишолъ на нбо нє зоставѹючи жа(д)ного вынатнє (Вільна, 1596 *З.Каз.* 64 зв.).

ВЫНАТНЫЙ *прикм.* Винятковий: А смє́рть нє чєка́ючи ча́су и ѡ(т)вє́рта двєрє́й звыча́йныхъ' вы́натны(м) яки́мсь свои(м) пра́вомъ,... людє́й гѹбитъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 937).

ВЫНАТЬЄ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫНАТА *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫОБРАЖАТИ, ВИОБРАЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*відтворювати чиюсь подобу*) зображати, передавати: доу́жость бовѣмъ з ро́зѹмомъ члка бы́ти вывображаєт(т), а з' глоу́п'ство(м) злоу́чєна боу́дѹчи звѣра бє(з)словє́сного быти значи́тъ (Острог, 1614 *Тест.* 142); Хр(с)тїа́нє... двоа́кѹю войнѹ то́чат' з' нєпрїа́тєлєм' дѹшнымъ кото́рого прєзъ смо́ка вы-

ωбражáю(т) (Київ, 1623 *МІКСВ* 74);

(*накреслюючи на чому-небудь*) зображати: Так и римскій папа Христý досажаєт, на своих обувах крест выображаєт (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); **(на себѣ) крестъ виображати** — хреститися: єдини(м) персто(м) на себѣ кр(с)тъ виображáютъ, якω монофилитáнє єретúци (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

2. *(в собі)* представляти, уявляти (собі): Абы ωбы́чаєвъ моúхъ в собѣ выωбражáти нє мѣли (Дермань або Острог, 1603 *Лям. Остр.* 8); патріарха естъ Христовъ живый и одушевленный образъ, дѣлы и словы въ себѣ выображаючій правду (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1157); Що зась мáємω розꙋмѣти ω... Архієрéωвъ нѣкоторыхъ оумѣéтности, звлáща в' наꙋках' Бг҃ословски(х), я́къ могꙋтъ Херꙋвúмωвъ през' исполнéніє оумѣéтности в себѣ выωбражати (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИ.**

ВЫОБРАЖАТИСѦ *дієсл. недок.* Появлятися в уяві, вирисовуватися: В' трéтій бовѣмъ дн҃ь выображáєт'сѧ срдцє... а въ четыредєсѧ́тый в' доконалый взрóкъ выображáєтъсѧ (Київ, 1627 *Тр.* 41);

(*залишати свій слід*) відбиватися: тáкъ же и всѣ ты́и рéчи, котóріи тогó жъ чáсꙋ и рáзꙋ огладáютъсѧ в' óной малóй зрѣници óка формꙋютъсѧ и выображáютъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 341).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИСЯ.**

ВЫОБРАЖЕНЄ, ВЫОБРАЖЕНИЄ, ВЫОБРАЖЕНІЄ, ВЫОБРАЖЕНЬЄ, ВЫОБРАЖЕНѦ *с.* **1.** (*образ, картина, створена в думках, свідомості про кого-, що-небудь*) уявлення: А прéто абы́сь нє доконéчного знищє(н)ѧ тóє выωбраже(н)є привю(л) ω товáрышꙋ. áлє врыхло(м) чáсѣ абы́сьто вырáзнѣй понови(в) и вы́ωбразивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 57); Змíй велúкій ω(т)стꙋпникъ: Адъ ро(з)зѣвлѧ́ючій пащéкꙋ свою: Кнѧ́зь óбласти тéмностей, мáючи смéртнꙋю мóцъ и выωбражéнѧ(м) нѣѧким' пóмстꙋ тримáючи дш҃ѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 267 зв.).

2. Образ, подоба: рек'л имъ чиє то єсть // выωбраженѧ и написанѧ а ωни ємоу повидѣли цесаревь (1556 - 1561 *ПЄ* 176); выкиньте и вы тые вси речы... не лъжыте одинъ другимъ, зволокшы зъ себе старого чоловека зъ учынъками его, облечыте нового того, который ся однавляетъ... подлугъ выображенья Того, Который его сотворылъ (Вільна, 1599 *Ант.* 947); Прéто дрéво... котороє ю́жъ было óбразо(м), єсли выωбражéніє скáжено или змазáно бꙋдетъ яко нєпожитéчноє пáлимо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 20); Чл҃вкъ на выображéн'є Бж҃єє створéный (Вільна, 1627 *Дух. б.* 298); Изωбражéніє: Выωбражéньє, влáсность твáри вымаліова(н)є (1627 *ЛБ* 47); И реклъ ѿцъ до сн҃а... оучинúмо чл҃вка на выωбраженьє нáшє и на подобéнство (серед. XVII ст. *Хрон.* 4 зв.);

зображення святих; ікона: в Црк҃ви óной слáвной Іер҃(с)лúмской, дѣлáлъ кꙋншты и выображéн'ѧ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 42); шляхе(т)ны(и) панъ Стани(с)лавъ Тышкеви(ч),... присягу теле(с)ную пере(д) выωбражене(м) Христуса... выконалъ (Володимир, 1640 *ТУ* 318); Образы нє сꙋтъ балваны богωвъ змы́шленыхъ и фа(л)шúвыхъ лечъ сꙋтъ выωбражéн'ємъ збавúтелѧ нáшегω Іис҃ Хр(с)та (Київ, 1645 *Собр.* 95).

Пор. **ВЫОБРАЗИТИ.**

ВЫОБРАЖОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виражений, представлений: и все право мое, которое есми в себе на тое же менованое млынарство... // ...мел, зараз его милости дал если з уваженем и певным обварованем того и таковым... выображоным обовязком (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 271-272).

ВЫОБРАЗИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*записати, передати на письмі*) представити: кнѧзь Костантин ...в томже листе своем выωбразил, естлибы нєѧко Єго Милость дрꙋгꙋю жонꙋ за себе понѧл и мѣлбы з нєю плод,... тогды... // ... тым дѣтем єго, дрꙋгоє жоны не маєт в дѣл замку Степанѧ... дворов и сел ставити (Краків, 1531 *AS* III, 378); я... ωныи границы по тым врочищам приймꙋю, якъ в листех наших выωбражено (Львів, 1537 *AS* IV, 91); мы стороны, вышей писаныє, при том, при всем, яко вышей в том // листе выωбражено, были и то все слышали и видали (Городище, 1551 *AS* VI, 117-118); другий разъ черезъ витанье руки... яко то ширей в томъ позве, в протестацияхъ... в той справе есть и было описано и выображоно (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 254); Понєвáжъ тєды хс҃ человѣко(м) межи лю́дми мéшкаючи са(м) собóю ωныє фѣгоуры и знаки старого закóноу выωбразилъ и выкона(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 140);

роз'яснити, представити, висловити: г҃(с)ь вы-ѡбрази(л) при исацѣ вѣроу хр(с)тьянскоую (1489 *Чет.* 209 зв.); Что либо послушает с тых речей о унѣи, к вам выображенной, есть ли правду глаголет, якобы мы своего словенскаго языка не знати и не разумѣти мѣли (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 201).

2. (що) (*відтворити чиюсь подобу*) зобразити, передати: На ко(то)рой то єсть выѡбражен'но распатїє г҃а б҃а (1556 - 1561 *ПЄ* 443); божє(ст)во бо нє ѡписано и нє выѡбражєно то(л)ко воплощениє х(с)во видємоє видєти ѡписаноє ѡписовати и почитати на(м) достои(т) (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 158); в Ки́прско(м) бо́стровѣ..., Црко(в)... а надворѣ бно́й на пóртѣ, былъ... бóбра(з)... Бци, вы́ѡбражєный псифи́дами, тó єстъ мѹсїєю (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27);

(що) уявити, представити: тєпє(р) оужа тєжъ лю(л), абы(м) ѡбра(з) зражє́на кр(с)та впро(д) выѡбрази́лъ и тоу́ю дорогоу котóрѹю напоты(м) ап(с)ли мáю(т) пойти выровна(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133).

3. (що) Представляти, репрезентувати: Тогда, Скарго, дух святый... в латынском костѣле лежати ...перестал, ибо иж костел латынский и з своим боготворным чтилищем... вѣру православную, на соборѣ Никейском святыми отцы выображенную,... преницовал и претворил (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 222).

4. (*стати наявним*) з'явитися: а в Лядской земли с милосердия божия остали три юноши, в Вавилонѣ выображеные, иже не поклонишася римскаго начальства идолотворенному образу (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 219);

прийняти, установити: чего сам Скарга в своем писании свидѣтельствует, молвячи, иж мудре тот костел латынский учинил, иж до вѣры, выображенное на соборѣ Никѣйском, духу святому и "от сына" исходити приложил (1608-1609 *Виш. Зач.* 216).

Див. ще **ВЫОБРАЖАТИ.**

ВЫОБРАЗИТИСА *дієсл. док.* (*передатися як подоба*) зобразитися, відбитися, відтворитися: Б҃ъ явилса въ плоти... напєрвѣй сáмъ оучинилъ бóбразъ, тó єстъ приложилъ до лицá своє́го хѹстѹ, и вы́ѡбразилъса на нє́й ѡ́бразъ єгó (Київ, бл. 1619 *О обр.* 9).

ВЫОПОВѢДАНЄ *с.* (про що) Розповідь, роз'яснення (чого): Если о выоповѣдане и залецане вѣры идетъ, теды тотъ же апостолъ, до Кгрековъ пишучи, имъ то признаваетъ, же от нихъ "розславилася вѣра Господня... на каждомъ мѣстцу" (1603 *Пит.* 5).

ВЫОРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виораний: То́лща: Събóръ áбо скы́ба вы́ѡранаа (1627 *ЛБ* 133).

ВЫОРАТИ *дієсл. док.* (*орючи, обробити ділянку землі*) виорати: точилася справа... о ниву у Груздова гумна, которую Семенъ Несын менует своею власною, а Левко также своею, и выоравшы Левко и просо посеяв (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 6).

ВЫОСТРЕНЄ *с., перен.* (*влучність, насиченість*) гострота: Алєть добро и зайстє годи́тъса кохáтиса // в' надцѣ пи́с(м) свѣцки(х), єно(ж) ты(л)ко кѹ цвичє́ню спрáвнє мóвити, и кѹ выѡстрє́ню и выполєровáню дóвтѣпѹ, а нє кѹ выналѣзкови Бо(з)скихъ оуста(в) и и́хъ розєзнáню (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 202-203).

ВЫОСТРЕНЫЙ, ВЫОСТРЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вигострений: Страхáюса рѣки огни́стои,...// ...и выѡстрє́нного орѹжїа (Львів, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.); *У порівн.:* с ни́ми чл҃козабóйца //дїавол', в' злóсти найпотѹжнѣ́йшїй: котóрого язы́къ я́къ бри́тва выѡстрє́наа (Там же, 267-267 зв.).

ВЫПАДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*падати, виходити назовні чого-небудь*) випадати: Плѣска: Лѹщи́нка з' котóрои жолѹ(д) áбо орѣх' выпадає(т) (1627 *ЛБ* 83); од которого збитя и змордованя,... вонътроба з него кавалъками кашълем и хрипотою през усъта выпадаетъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 537);

(*зверху*) падати, спадати: прє́тожъ нє мóгѹтъ мóвити, в' ѡ́нъ дє́нь: нє вѣдали(х)мо ѡ Бз҃ѣ, ѡповѣдѹють вáмъ выпадáючїи з' н҃ба грóмы и пє́руны (Вільна, 1627 *Дух. б.* 109).

2. (*зненацька*) вискакувати, вибігати: кгды побегли того стада зе збожя займовати, тогды оные люжи, засажоные у вале, выпадаючи потайком, подданых Угриновских гонили (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350); в' ѡ́но(м) же пѹнктѣ, в котро(м) звѹкъ колатáна оуши(н) его до(и)шóлъ, я(к) з на(и)бо(л)шою прѹдкостю выпадає(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 39);

(*несподівано*) появлятися: Да́й ми чл҃ка якового́, кото́ры(и) бы прєз҄ нѣа́кїи лѣсны́и, тєрни́стыи и багни́стыи шо́л҄ мѣстца гдє́бы и ого́нь выпада́лъ и мєчи́ тквѣли (Вільна, 1627 *Дух. б.* 26).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАТИ, ВЫПАСТИ**[1].

ВЫПАДНЕНЬЄ *с.* (*стп.* wypadnienie) *перен.* Вихід, вибуття; вигнання: на́пєршаѧ и нагóршаѧ єсть мєжи стра́ст҄ми, стра́сть пыха и надѹтость жє прєз҄ ню нє то́лко выпаднєн҄є з҄ Нб҃а, дїа́волѹ ста́лосѧ,... а́лє и рожа́ю чл҃ч(с)когѡ поча́ткѹ (Київ, 1627 *Тр.* 11); а понєва́жъ всєгѡ тогѡ што́сѧ з҄ на́ми ста́ло и дѣєтъ, причи́ною єсть прєстѹпство, и ада́мово з҄ ра́искои ро́скоши выпаднє́н҄є (Там же, 147).

ВЫПАДОВАТИ *дієсл. недок.* (*виходити назовні*) випадати: єлєни кри(т)скїє... ґды послыша(т) сєбє зра́нєны(х) зара(з) шѹка́ютъ полыноу..., которого зѣлѧ ско́ро скоштѹютъ, и стрѣлы зара(з) выпа́дѹютъ, и ра́на заживаѐтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 276 зв.).

Див. ще **ВЫПАДАТИ, ВЫПАСТИ.**

ВЫПАДЪ *ч.* Втрати, збитки: Я Грицко Нєстѧкович... вызнаваю... Што єсми был ѡтышол ѡт господарѧ моєгѡ, кнѧзѧ Кѹзмы... ѹвидил єсми, иж то ми єст шкодою и з выпадом моим вєликим (Ляхівці, 1546 *AS* IV, 437).

ВЫПАЛЕНЄ *с.* (*одержання якоїсь речовини внаслідок спалювання чогось*) випалювання: я винє(н) нѣкоторую суму пнз҃є(и) пану А(н)дрєю Ку(н)чилу, ...которы(и)... в то(и) пущи Кото(в)ско(и) має(т) попєлы роби(ти) до выпалє(н)я ты(х) трє(х)со(т) ла(ш)то(в) (Луцьк, 1564 *ТУ* 105).

Пор. **ВЫПАЛИТИ.**

ВЫПАЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Випалений: тамъ жє по(д)лє тоє шофы в цєгєльницы накладєно цєглы выпалєноє жъ вдолъжъ цєгєльницы д҃і сажо(н) (1552 *ОКЗ* 37); пишєтъ имя и славѹ вѣчнѹю ѹчини(ти) собѣ на зє(м)ли вырившы написа(в)шы кажды(и) з ни(х) имєна своє, на камєня(х), и на цєглы выпалєно(и) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); гонъчари мєстъскиє маютъ... пєчы и комины робити и направляти, а от горъна выпаленого начиня поголовъя шестеро мают давати до монастыра (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 235).

ВЫПАЛИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*спалюючи, знищити*) випалити, спалити: в кгру(н)тє моимъ вла(ст)номъ ...дуба другого бо(рт)ного и сосну трєтюю бо(рт)ную такъ жє ѡгнємъ выпалилъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 88); Але и козаки Межибожъ достали и выпалили и постинали тыхъ, которыи зъ ляхами преставали (1636-1650 *ХЛ* 80); села Коръсова и Кузее, по болъшои половици выпалили... татарове (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213);

перен. (що) (*припинити вияв чогось*) погасити: прє(з) ко́минъ огни́стий зло́сть бѹдєтъ вы́палєнаѧ абы́ справєдли́выи просвѣти́лисѧ (Київ, бл. 1690 *О обр.* 139).

2. (*знищити вогнем або чим-небудь розпеченим*) випалити, випекти: он за то слуг, бояр и служебниц своих карал, бил и поранил; якож и панеи — старое моее... насмеване чинечи, очи выпалил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 136); Тамъ же въ дворе застали есмо... подданого князя Романа... Богдана, у гридни подле колоды седячого,... въ которомъ виделъ обадва боки выпаленые, такъ же и подъ обема рꙋками выпалено (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 65); Тогѡ ѡгнѧ скѹткѹ блж҃є́н҄ный Дв҃дъ шѹка́ючи рє(к): Пробѹ́и мѧ и досвѣд҄ча́й мєнє, вы́паль ны́рки мои и ср(д)цє моє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 229).

3. (*надати предметам міцності за допомогою вогню*) випалити: А то ис тою цєглою сѹмѹючи котораѧ ѹ пєчи выпалєна вжє а нє выбрана (1552 *ОКЗ* 37); пєчь тамъ жє при водѣ вробивши, такъ цєглѹ, яко и вапно выпаливши, въ тѹю звѧзь, цвинтарь цєглою ѡбъмѹровати (1577 *AS* VI, 77); пойди́мо начини́мо цѣглы, и вы́палмо єи // огнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 18-18 зв.).

4. (*спалюючи що-небудь, одержати якусь речовину*) випалити: которы(и) [пн҃ъ ма(р)тинъ]... до пєтидєся(т) ла(ш)то(в) попєлѹ выпали(в)ши ѡ(т) ни(х)... пн҃ѹ Нємѣричѹ золоты)х) по(л)тораста за(п)лати(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); в помєнєны(х) лєса(х) видє(л) є(с)ми попєлу сма(л)цѹги ла(ш)то(в) до пє(ти)дєся(т) выпалєны(х)... чєрє(з)... пн҃а Ма(р)тина (Там же).

◇ **на коренъ выпалити** — знищити: виделъ есми тамъ дворецъ Микулинский..., и гумно, со

збожемъ того жъ дворца, на коренъ выпалено (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 44).

Див. ще **ВИПАЛЕВАТИ, ВЫПАЛАТИ.**

ВЫПАЛЫЙ *прикм.* **1.** Утрачений: єсли сѧ не покаєте, // и(з) выпалого бл҃гоч(с)стї́ѧ, за(с) скоры(м) обращє́нїє(м) нє вшрꙋбꙋєте (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.).

2. Скинутий, вигнаний: Воз҄нєсєнїємъ своим҄ на нб҃са на мѣсцє выпалогѡ дїа́вола, запрова́дити (Київ, 1631 *Тр.П.* 3 ненум.).

ВЫПАЛАТИ *дієсл. недок.* (*надавати предметові міцності через вогонь, обробляючи його вогнем*) випалювати: Якъ гончáръ горщкй до пе́чи вложи́вши, // мѣрнє єго а нєна́збыть выпалѧ́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 231-232).

Див. ще **ВЫПАЛИТИ.**

ВЫПАСОВАТИ *дієсл. недок. (пасучись, з'їдати траву на ділянці)* випа́сувати: Испаса́ю: Выпа́сꙋю, вытравлѧ́ю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫПАСТИ²**.

ВЫПАСТИ¹, ВИПАСТИ *дієсл. док.* (*впасти з чого-небудь, звідкись назовні*) випасти: ю(р)ко са(м) рꙋкою своєю в голову вдари(л) мѧ пѧ(ст)ю ѡ(т) которо(г) дє(и) ꙋдарє(н)я мало(м) з сано(к) нє выпа(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 6); пилнꙋй абы з рꙋкъ нє выпало (к. XVI ст. *Розм.* 12); Алє я(к) скоро при(и)дє на нє́го якаѧ́ ѡбра́за,... ѽною надѣєю... ѡсмѣлєны(и), я(к) закрꙋчєны(и) ка́мѣнь з прóцы выпадє (серед. XVII ст. *Кас.* 34); зъ кешени червоныхъ золотыхъ петнадцатъ выпало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 309);

упасти, потрапити: нє вѣдаю з яки(х) мѣ(р) послизноу(в)шисѧ, на самóє вѣ(ч)ноє згибєли дно вы́па(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 13);

(не триматися) відпасти: тело небожъчиковъское, барзо трутизною попсованое,... дясъла и поднебенъе все выпало (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586).

2. *(про сніг) (впасти на землю)* випасти: Снѣгъ вєли́кїи вы́палъ на завтрєє покрóвы (1509-1633 *Остр. л.* 12 зв.); запꙋсти́вши на вєли́кїи пóстъ, снѣгъ вы́палъ (Там же, 130).

3. *Перен.* (з чого) *(перестати брати участь у чому-небудь)* вийти: прóтожъ на́йбє(з)пєчнѣишаѧ єстъ ка́ждомꙋ хр(с)тїа́нинови нє хотѧ́чомꙋ з҄ єдностп костє́лной вы́пасти на́болшє на ха҃ га҃ смотрѣти и оного сѧ дєржа́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 163);

(покинути місце перебування) піти, бути прогнаним: прородúтєль нш҃ъ ада́мъ... выпа(л) з҄ чєрєды ѡгорóда нб҃(с)наго (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 141); Ада́мъ з҄ Ра́ю вы́палъ длѧ рóскоши (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 683); Ґдыж҄ чл҃вѣкъ създа́нъ Бг҃омъ, вла́снє на тóє мѣсцє, с котóро(г) ви́пал(и) а́н҄гєлѡвє злы(и) (Чернігів, 1646 *Перло* 130);

(позбутися яких-небудь якостей, особливостей) утратити: такъ Ада(м) по прєстꙋплє́нїи за́повѣди, вы́падши з҄ пе́ршєи своє́и сла́вы,... нє ви́дѣлъ пра(в)ди́вого о(т)ца нб҃(с)ного (Вільна, 1627 *Дух.б.* 272); дѧ́кꙋймѡ ємꙋ по тóмъ, ижъ // насъ з҄ ла́ски своєѣ вы́палых҄ засъ до нєѣ принѧ(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 745-746).

4. Вискочити (зненацька): а насъ воротный,... за его милостью не пустилъ и, выпадши дей зъ гайдуками, зъ лавокъ насъ поспыхали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 289); выпадши съ помененого конвенту жацы тамошние зъ многими помочниками,... //...одного везня,... кгвалтовне отняли (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 128-129); Григорей Пашкевич, выпадши,... крикнулъ, абы заразъ, зо всихъ сторонъ мене огорнувши, бытву мне дали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 160); гды́мъ пра́вѣ бли́жєй до ѡного грóбꙋ приходи́лъ, вы́пало проти́вко мєнє до сємидєсѧ́тъ бѣсовъ в҄ розмаитыхъ поставахъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); сопрꙋно(в)ци з сєла выпа(д)ши ѡны(м) рату(н)ку додали и ѡборонили (Вінниця, 1634 *ЛБН* 5, II 4060, 73); взѧ́лъ ка(ж)ды(и) брóнь свóю, и вы́пали з вєли́ки(м) звꙋко(м) и вє́рєско(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.); заступивши зараз под двором резиденции... панее своее, з теневъ притаеных выпадши,... протестантовъ невинныхъ словами неуцтивыми зелживши... оных обухами... збили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 246).

5. *Перен. (про слова)* бути сказаним, висловленим: Ѡ которо(м) злє пєрє(д) тобóю мовѧ(т) жєбы(с) и ты подóбныє слова мóви(л), которы(и) // єщє бы з҄ оу(ст) нє вы́пали дроугомоу ю(ж) ѡ(т)казаны сꙋ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 212 зв.-213).

Див. ще **ВЫПАДАТИ.**

ВЫПАСТИ[2] *дієсл. док.* (*пасучись, з'їсти траву*) випасти: Которымъ то стадомъ наперед выпасли и вытолочили объшар дворный жита (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 3/VI, 350).

Див. ще **ВЫПАСОВАТИ.**

ВЫПАТРОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypatrywać) виглядати, визирати, видивляти: Яко тє́ды позвѣрхо́вныи ѡ́чи здале́ка выпа́трꙋютъ тє́рнъє, мѣстца оупаднє́нѧ, и ямы: та́къ и ро́зꙋмъ // бꙋ́дꙋчи чуинѣ́йшимъ оупа́трꙋєтъ проти́внои вла́дзы хи́трости и здра́ды (Вільна, 1627 *Дух.б.* 71-72).

ВЫПАХАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Зораний: Подобє(н)ство ѡ(д) земли выпаха́нои, и орача, сн҃ѣ, и сн҃ѕ, ѡ(д) пшени́ци и кꙋколю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 400).

ВЫПАХАТИ *дієсл. док.* (що) (*орючи, обробити ділянку землі*) виорати: и мы... проси(м) штобы твоѧ мл(с)ть зволи(л) є(м) тыи по(л) нивьки выпахати (к. XVI - поч. XVII ст. *Арх. Р.* фотокоп. 2).

ВЫПЕЛНЕНЪЄ *с.* (*стп.* wypełnienie) виконання, здійснення: я... хорꙋжы волы(н)ски(и)... доброво(л)нє кꙋ выпє(л)нєнъю и досы(т)ꙋчинєню по(д)даючи и обовєзуючи, со(з)наваю и ѡ(з)на(и)мꙋю тымъ ли(с)то(м) доброво(л)ны(м) записо(м) мои(м)... ижъ... позычи(л)... ꙋ... ярофея... по(л)тораста золоты(х) по(л)ски(х) (Рохманів, 1594 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2026, 5).

Див. ще **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПЕЛНЯТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypełniać) (що) виконувати, здійснювати: ja, wypełniaiuczy rozkazanie hospodarskoje, dowedywalsia jeśmi w meszczan zdesznych, cztoby peredtym ku zamku seł y pożytkow tiahnuło, — y oni mne dali regestr (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* VI/I, 23).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИ, ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПЕРЕЖАТИ *дієсл. недок.* (кого) Випереджати, обганяти: якъ бовѣмъ въ бѣганю ѡ за́водъ, бѣгꙋчи во́зомъ а ѡди́нъ дрꙋго́го выпєрєжа́ючи, гамꙋєтъ и заде́ржуєтъ догана́ючого, жєбы нє выбѣгъ, ...такъ и мы́сли дш҃ѣ и грѣха, бѣгаютъ въ чл҃вкꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11).

ВЫПЕРХНУТИ *дієсл. док., перен.* (*швидко вибігти звідки-небудь*) випурхнути: сами заразъ прудко с покою выперхнувши, на покою замордованого тихо зрадою одошли (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 500).

ВЫПЕРТИ *дієсл. док.* (кого) (*випровадити силоміць*) виштовхнути, виперти: тую ж челяд съ цменътара заледво трохи выперъши и до тое фуръты припадъши, тую жъ-то фуръту собою самыми подперъши, трымали, просечи ихъ о милосердъе (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫПИРАТИ**[1].

ВЫПЕЧИ *дієсл. док., перен.* (що) (*зробити незаплямованим, праведним*) очистити: Оужє бо и́но(к) ѡ(т) твоєго смра́да... начи(н)є дш҃єно(с) (!) ѡч҃(ст)и(л)... //..., ско́ръбъми бѣда(ми), трꙋдо(м), и подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и вы́полєрова(л), и новоє чистоє насѣ(н)нє бг҃осло́віа Посѣѧ(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.).

ВЫПИВАТИ, ВИПИВАТИ, ВЫПИВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (*пити певну кількість рідини*) випивати: Коръчма ѡ(д)на мєдоваѧ старостина нє выпиваю(ть) в нє(и) большє(и) три(д)цать кадє(и) мєдꙋ на го(д) (1552 *ООвр. З.* 103 зв.); по бочꙋлцє пива имъ давать выпивать..., пани дѧдинаѧ, вєлєть маєтъ (1577 *AS* VI, 83); Вина лий проли́й, випива(й), налива́й (Чернігів, 1646 *Перло* 134 зв.).

2. *Перен.* (що) Вбирати в себе, всмоктувати: миро мокротꙋ тѣльноую выпиває(т) (1489 *Чет.* 327).

Див. ще. **ВЫПИТИ.**

ВЫПИРАТИ[1] *дієсл. недок.* (кого) (*випроваджувати силоміць*) випирати, виганяти: кгды мещанове до себе пришли и до стрелбы почали ихъ зъ места выпирати вонъ..., казали на трубахъ трубити (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/I, 19).

Див. ще **ВЫПЕРТИ.**

ВЫПИРАТИ[2] *дієсл. недок.* (що) Прати: Испира́ю: Выпира́ю (1627 *ЛБ* 50); вшєла́кій нєчи́стый омывалъ сѧ водо́ю и выпира́лъ одѣніє, а та́къ въходи́лъ до збо́риска (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 901).

ВЫПИСАНЄ, ВЫПИСАНЬЄ *с.* (*детальний опис чого-небудь*) запис, опис: справедливые речи выписанью отдати ку увѣренію и досвѣтченью на пришлый часъ напотомъ сталыхъ речей (Вільна, 1514 *АЮЗР* I, 47); Історі́а: Свѣдокъ всѣхъ вѣкѡ́(в), а́бо дѣи, правди́воє выписа(н)є прѡшлыхъ ре́чыи (1627 *ЛБ* 213).

Див. ще **ВЫПИСОВАНЄ.**

ВЫПИСАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** (*переписаний з якого-небудь тексту*) виписаний: И зась з ли́стꙋ одного, ѡ(т) тогóжъ митрополи́та до єго мл҃(с)ти п҃на воєвóды кієвского... слова вы́писаны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 18).

2. *(викладений у письмовій формі)* описаний: Въ тыхъ выписанымъ (!) границахъ,... нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю, толко... людемъ Логозкого повѣта (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59).

ВЫПИСАТИ, ВИПИСАТИ, ВЫПЇСАТИ *дієсл. док.* **1.** (*викласти що-небудь у письмовій формі*) написати, описати, переписати: кнѧгини Настасѧ ...покладала пєрєд нами привилєй... ꙋ котором жє ...выписано, иж... братъ наш... ꙋзрєвши на пилноє заслꙋгованє, а вѣрнꙋю... слꙋжбꙋ... вєлєможного кнѧжати... дал... ємꙋ... имѣнє на имѧ Головин (Краків, 1507 *AS* III, 39); в ты(х) и(х) приви(л)я(х) выписано стоить и(ж)... г҃(с)дрь на(ш) тыи вси врѧды городовыи ѡ(т)даливши ѡ(т) за(м)кꙋ своєго и да(л) и(х) мѣщана(м) к ратꙋшу мѣстꙋ своємꙋ вживати и в ни(х) сѧ справова(ти) (Київ, 1518 або 1533 *Арх. Р.* фотокоп. 29); в том Єго Милост до нас в листє своим наꙋкꙋ свою господарьскꙋю выписал (Ковель, 1519 *AS* III, 188); Ино в тых записєх выписано, штож сєстры єго в тых инѣньѧх... записали ємꙋ свои двѣ части (Вільна, 1529 *AS* III, 343); И выписана єсть в мѣстє зовóмо(м) во Лвовє (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 1); в' которихъ то книжкахъ выписано способъ ѡ(т)правован'я синодꙋ того такъ докладнє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9); а на(м) то прє(з) ап(с)лы єв(г)ли(с)ты вшистко длѧ оупоматованѧ грѣхо(в) наши(х) выпїсано (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 22); гє(т)ма(н) конєцпо(л)скїй ходи(л) за Днѣпръ козакѡ(в) зносити,... са(м) лє(д)вє ся вынѣ(с) алє... га(р)маты и(м) зостави(л) и позналъ що козаки и якъ ся му поводило є(ст) выписано таки(м) способомъ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. (кого, що) *(перелічити в письмовій формі)* назвати, вказати: онъ ми виписалъ девять архимандритовъ Печерского манастира, а мене десятого, почовши от Ігнатія Волинця (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13); тые члонки вси у привильи нашомъ имъ есмо выписали (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); Вамь, коу вырозоумлєню ѡзначити, и выписати главы зачала, поча(т)ки, и кон'цѣ (1556-1561 *ПЄ* 443); кгды замок горелъ, штучок привилевых паркгаменовых, знаковъ золота, серебра... которых и выписати трудно... видели... описати и зличити не могли (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 133); людей невинных позабияли и помордовали, быдло все рогатое и нерогатое: волы, коровы,... скрыни и бодни, же и выписати трудно, побравъшы..., стамтол прочъ одехали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 351).

3. (що) *(переписати слова, частину тексту)* виписати: Съ тыхъ всихъ нѣкоторые свѣдѣцтва знакомитшых у Грековъ велми славныхъ отцовъ тутъ выписалемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 122); Ты́є слова дѣєпи́совы, длѧ того читатєлю люби́мый, здалó ми сѧ тꙋ ця́лє вы́писати, абы(с) ты(м) сна(д)нѣй пóстꙋпкови єго... // ...пригл҃дѣтисѧ мóгъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96-96 зв.); Прыглядисежъ тутъ, хрестиянский брате, если тые слова, которые-мъ я выписалъ, правдиве згажаются съ тыми, што Ѳилялетъ положилъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 723); Тая копїа самого запису слово в слово є(ст) выписана, на которо(м) записѣ є(ст) по(д)пи(с) вла(с)нои рꙋки... п҃на Ґабриєла (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 48).

4. (з чого) *(письмово оформити вибуття)* виписати: пановє бра(т)ство... в спо(л)но(м) цѣсѣ собра(н)ю выписали єго с книгъ бра(т)скихъ (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 4).

5. (що) Описати: лю(дє) оучєнїи оу звѣзда(р)ски(х) наꙋкахъ зéмлю... выписáли и розмѣрили (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 43 зв.).

6. Зобразити, представити: на котóрой пєчати бы(л) вы́писа(н) лєвъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 68).

Див. ще **ВИПИСОВАТИ.**

ВЫПИСАТИСЯ, ВЫПИСАТИСЕ *дієсл. док.* **1.** (з чого) Зректися (чого), відмовитися, відступитися (від чого): п҃нъ голꙋбъ сꙋмꙋ взя(в)ши п҃ну ива(ш)кови на то зєлєнꙋю ро(з)кꙋ ѡ(т)да(л) и с того ся выписа(л) нє ѡставляючи жєнѣ анѣ дѣтє(м) свои(м) (Львів, 1595 *Юр.* 20).

2. (кого) Перелічитися, назватися, вказатися: инших веле, которых на тот час выписати се не может (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688).

ВЫПИСОВАНЄ, ВИПИСОВАНЄ, ВЫПИСОВАНЬЄ *с.* **1.** (*виклад у письмовій формі*) написання, опис: которой оунѣи лı́стъ та́мъ же сна́ть спи́саный приписа́лъ, и што єє за тракта́ты з розрознє́ными од митрополи́та грє́ческой рєлѣи людми попєрє-ди́ли, припомєнбулъ в҄ выписова(н)ю ты́хъ тракта́товъ и тоєи оунѣи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4);

(*внесення до книг*) написання, запис: ихъ милость панъ Криштофъ Витвинский..., а Панъ Матфей Рогозенский подали до виписованя до книгъ кгродскихъ Луцкихъ интерцизу, постановене шляхты, обывателей воеводства Волынского (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 3/I, 38).

2. (*вибір частини тексту*) виписування, випис: которо́є тє(ж) пра́во в҄ шкри́птѣ сино́доу бєрєстє́йского при выписованью посє́лства до к(р) єго м(л) єстъ припомѧнє́но (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 38 зв.).

Див. ще **ВЫПИСАНЄ.**

Пор. **ВЫПИСОВАТИ.**

ВЫПИСОВАТИ, ВЫПЇСОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) *(викладати у письмовій формі)* писати: коли в мешчанскихъ привилеяхъ великого князя Швитрикгайла... и в нашомъ привилеи тежъ выписуетъ, штож имъ, мешчаномъ володимерскимъ мыта не давати (Краків, 1511 *АЛРГ* 147); не сегаючи глубокихъ речей, бо бы немалые книги о томъ быти мусѣли, гдѣбыхъ все по достатку мѣлъ выписовати (Вільна, 1608 *Гарм.* 171); Дїони́сїй... выпи́сȣєтъ... длѧ чо́го... малю́ютъ А҃ггла в҄ по́стати ч҃лч(с)кой (Київ, бл. 1619 *О обр.* 13).

2. (що) (*перелічувати у письмовій формі*) називати, вказувати: Ириней,... выписуючи личбу епископовъ рымских и споминаючи [и] Климента, который апостоловъ зналъ добре... и третым епископом єго быти личит (Львів, 16051 - 606 *Перест.* 54); Дїѡни́сїй Арєѡпагı́тъ в҄ роздѣлѣ сє́дмомъ Ієра́рхїи ц҃рко́вной розбира́єтъ, и выпи́сȣючи всѣ на(д) оумє́рлыми ц҃рко́вныи цєрємо́нѣи... доводнє наȣча́єтъ жє м҃лтвы ст҃ыхъ... сȣ́ть ва́жны и скȣтє́чны (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 150).

3. *(переписувати слова, частину тексту)* виписувати, цитувати: Сего ради тебѣ и стих самого... Богослова о том выписую, который так ся в себѣ имѣет: "Три суть, — молвить, — в них же согрѣшают человѣцы: мысль, глаголание и дѣло..." (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 246).

4. (що, про що) Описувати: Єв(г)листа выписоує яко х҃с оуздоровиль слоугоу сот҄нико́во(г)[о] и с҃на в҄до́вичина вск҃рсив (1556—1561 *ПЄ* 239); Євглı́ста выпı́сует яко х҃с сєдмы хлѣбы и мало рыбами насытил чотырı́ тысєчі люду (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); Тотъ же о теологіи, еже есть о Духу Светомъ, шыроко выписуючы, тое подобенство приводитъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 126); Прохо(р)... выпи́сȣючи живо́тъ оучи́тєлѧ своє́го вы́зналъ то, жє́ Іѡа(н) єв(г)-ли́ста,... оучи́лъ ихъ ты́ми сло́вы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49).

Див. ще **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПИСОВАТИСЯ, ВЫПИСОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (з чого) (*письмово відмовлятися від своїх прав на що-небудь)* зрікатися (чого): ролю тє(н) ива(н) спусти(л) и ѡ(д)да(л) бра(т)у своє(мȣ) вѣкуистѣ и выписує(т)сѧ з нєѣ ѡ(д)далюючи са(м) сєбє и пото(м)кы своѣ // та(к) ѡ(д) дѣдȣвизнины я(к) и ѡ(д) баби(з)ны (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 3 зв.-4); Тєды дми(т)рь мєлєнє(в) вѣчьнє сѧ выписȣє(т) и вирѣкає(т) с тои чвє(р)тьки (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 43 зв.); Тыды бра(т) воитовь федȣровь... зєзна(л) ива(н)... ижь пȣща(т) братȣ своємȣ часть кȣпьна своєго федорови... тыды выписȣєся вѣчными часы нє лишаючи собѣ та(м) ничь (Одрехова, 1630 *ЦДІАЛ* 37, 2, 45 зв.).

2. Реєструватися, фіксуватися: А о иншіе всякіе члонки, што въ майтборскихъ правехъ выписуются, судити то маетъ войтъ съ бурмистры и радцы (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/I, 31).

ВЫПИСЪ, ВЫПЫСЪ *ч.* **1.** *(точно відтворений і виданий документ з урядових книг)* випис, достовірна копія: я ѡнȣю жалобȣ и ѡповеданє кнєгини... Ѡлєны, казалом в книги записати и выпис с книг Єй Милости дал (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); кнѧзь Романъ..., положилъ пєред Єго Королєвскою Милостю выписъ съ книгъ врѧдȣ замкȣ господарского (Петрків, 1564 *AS* VI, 248); И проси(л) па(н)..., по(д)судокъ києвски(и), абы тоє... ѡповєда(н)є єго до книгъ замковых... было записано,... на што и выпи(с) с книгъ по(д) [пє]ча(т)ю моєю врядовою

па(н)у Богуфалу Павши є(ст) данъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); злєци́лисмы то́є оповѣда́ньє на́шє... до актъ кгро(д)скихъ варша́вскихъ донести... и єкстра́кты (*на полях* выписы. — *Прим. ред.*) до воєвω(д)ствъ взѧ́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 35); С которы(х) [книгъ] и выпи(с) по(д) нашєю пєчатью єсть выданъ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Выпи(с) с книгъ голо(в)ны(х) трибуна(л)ски(х) Конъсє(р)ва(т) воєво(д)ства Киє(в)ско(г) (Київ, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118);

(*письмовий документ юридичного характеру*) грамота, запис: А так я тоє ωповєданє... кнѧзѧ Романово, так тєжъ вижа врѧдового и людей добрыхъ, въсємъ выписє мєновитє ωписаныхъ, сознанє ȣ книги замковыє записати казалъ (Луцьк, 1564 *AS* VI, 239); Тогды... мнє за такимъ посваромъ пана су(д)инымъ, на то(т) позовъ дєкрєту нє вчини(ли), и справу мою всю, то є(ст) позовъ, выпысы, ωповєда(н)я шлѧхє(т)скиє и врядовыє наза(д) до рукъ мои(х) ω(т)дали (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72).

2. (*письмовий виклад чого-небудь*) опис: маеть ся тое место его войтъ и мещане,... которыи будуть въ немъ мешкати, // тыхъ часовъ нынешнихъ и на вечность, всими тыми справами, и члонками, и выписами обычаевъ справовати... такъ, яко есть обычай права майтборского (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36-37); а по вычита(н)ю то(г) выпису положи(л) ..:кня(з)... ли(ст) вызнаны(и) ха(ц)ка чувата... по(д) пєча(т)ю єго (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 30).

ВЫПИТИ, ВИПИТИ, ВЫПЇТЇ *дієсл. док.* (що, чого) (*ковтнути якусь рідину*) випити: которые то слуги,... за копу грошей меду выпивши, и не заплатили (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 392); Чътыри лъжьки воды и чътыри оужицѣ вина, то въсє въкоупѣ сто(л)ци, и змѣшавши выпїи здоровь боудє(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 2 зв.); Пєтрє якъ вєлє вина выпито? (к. XVI ст. *Розм.* 24); try misy borszczyku z łákotoiu wypił (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 5 зв.); interbibo выпїтї (I пол. XVII ст. *Сем.* 100); Они сподѣючи(с) абы то кєли(х) вина або яко(г) дорогого напою выпити, ω(т)повѣли мо́жємо (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 18); Учєникѡ́вє... обєцȣ́ют҆сѧ и кȣ́бокъ вы́пити,... розȣмѣючи, жє ω матєрїа́лномъ, звы́кломȣ оужива́ню слȣ́жачом҆ кȣ́бкȣ мо́вилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 157); вы́пилъ єсмь во́ды чȣ́жїи, и вы́сȣшилъ єсмь стопа́ми но́гъ мои́хъ вси во́ды замкнє́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 346);

(до кого) (*п'ючи спиртне, проголосити тост*) випити (за кого): панъ Чурило самъ казал собе келишокъ горелъки налити и выпилъ до небожчика инъ децепционемъ оного (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584).

◇ **випити чашу желчи** — випити гірку чашу: Гдь нш҃ъ Іс҃ Хс҃ са́мъ за здоро́вѧ на́шє вѣчноє ви́пи(л) ча́шȣ го́ркои жє́лчи, при с҃мрти сво́єи (Чернігів, 1646 *Перло* 8); **кубокъ горкого пелину выпити** — те саме, що **выпити чашу желчи**: ȣ кȣ́бокъ той го́ркогω пєлинȣ гнѣва Бж҃огω, за нєω(т)покȣтованый грѣх҆ нашъ, вы́пити намъ з҆ потрє́бы приходи́ло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 245).

Див. ще **ВЫПИВАТИ.**

ВЫПИХАТИ, ВИПИХАТИ, ВИПЫХАТИ, ВЫПЫХАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Випихати, виштовхувати, виганяти: хтобы ся повѣдилъ владычнимъ быти, въ шию изъ форты и зъ замку выпихано (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 293); Мусятъсе преходити отъ града во градъ, кгды ихъ ваши выпихаютъ (Луцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 278); всє́ на́мъ ґва(л)томъ ω(т)бира́ютъ, а насъ на́гω випихаютъ с той корчмы (Чернігів, 1646 *Перло* 122);

(*виключати звідкись, виводити зі складу*) виганяти: нє здало́сѧ на́мъ с тыхъ, котѡ́рыє сѧ до на́съ ω(т)зыва́ли и горноу́ли нико́го с посро́дкȣ сєбє́ выпиха́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 91);

(з чого) (*з маєтку*) виганяти, позбавляти (чого): оу к(р) єго м(л) власть скваплѝвє нє врива́ємосѧ... моцью ихъ с тыхъ до́бръ яко они на(с) нє выпиха́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79); не выдираемо имъ тое маетности силою ихъ съ тихъ добръ не выпихаемо, яко они насъ (Вільна, 1599 *Ант.* 857).

Див. ще **ВЫПХАТИ, ВЫПХНУТИ.**

ВЫПЇСАТИ *див.* **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПЇСОВАТИ *див.* **ВЫПИСОВАТИ.**

ВЫПЇТЇ *див.* **ВЫПИТИ.**

ВЫПЛАКАТИ *дієсл. док.* (що у кого і без додатка) (*слізно випросити*) виплакати: ȣжє и ва́шȣ во́лю испо(л)нѧю(т),... а вытрȣдити выпросити, выжєбрати и выплакати собѣ ȣ скарги справє(д)ливости

никако(жє) нє могꙋ(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); на остатокъ и протестуючого мало не забили,... але ажъ дивчина, цорка протестуючого, выплакала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 229).

ВЫПЛАТИТИ *дієсл. док.* (чого і без додатка) Виплатити (що): Бо тъ(и) хо́чє вши(т)ко вы́платити кто́рыи на пото(м) постанови(т)... нє грѣшити (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 230 зв., на полі); повинє(н) с тои ролѣ выплатити до(л)гꙋ золоты(х) ·к҃· те(н) жє васи(л) (Одрехова, 1648 *ЦДІАЛ* 37, 2, 55).

ВЫПЛАТИТИСЯ, ВЫПЛАТИТСѦ *дієсл. док.* Сплатити, повернути борг: а остаток с пожитков готовых именей церковных, з гумен, з ставов, млынов, корчъмъ, мыт, быдла и всее маетности им бы ся то слушне выплатило и выполнило (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 363);

(*видати плату за що-небудь*) виплатити: Якож росказали были єсмо... панꙋ Григорю Алєкъсандровичꙋ Ходкєвича... чинити заплатꙋ жолнєромъ..., которымъ жаднымъ ѡбычаємъ выплатит сѦ слꙋжєбнымъ нє можєт, хотѦ и трєтий грошъ,... причинєн бꙋдєт (Люблін, 1566 *AS* VII, 93).

ВЫПЛАЧЕНЄ, ВЫПЛАЧЕНЬЄ *с.* Виплата, сплата: паклиж бых его милости на тотъ рокъ вышей описаный двесте копъ литовских без десяти копъ не отдал, тогды мает... чотыри годы держати ...аж до зуполного выплаченя приреченои сумы (Буремль, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 142); кгды его милость в держаню тыхъ именей,... прийдет, шкоды, переказы... чинити, а ни во што ся, до выплаченья тое всее сумы, вступовати, а ни о жадную реч его милости пану троцкому,... чинити я сам, сынове, приятели... мои,... не мают (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 364); я филоновая сєма(ш)ковая... для выплачє(н)я частину до(л)гу за поса(г) па(н)у валє(н)то(му) и сєстрє мужа моєго... ꙋступаю мужу моєму ...с того вєна моє(г) (Овруч, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 35); дворъ и село Новоселки... списавши все, якомъ самъ до держанъя ихъ пришолъ, на инвентаръ, достаточне на выплачене долговъ и знесенъе переводовъ правныхъ (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 265).

Див. ще **ВЫПЛАЧОВАНѦ.**

Пор. **ВЫПЛАТИТИ.**

ВЫПЛАЧОВАНѦ *с.* Те саме, що **выплаченє**: А чвє(р)ть рꙋлѣ Томꙋжь Иванови затєви своємꙋ Пꙋщає(т) на выплачованѦ долговъ (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 44).

Пор. **ВЫПЛАЧОВАТИ.**

ВЫПЛАЧОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*борг частинами*) сплачувати: просил есми их мл., абы мнѣ тыи пенези на долги отцевские выплачовати дали (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 97); просил есми ихъ, абы мънѣ тые пенези на долги отцевские выплачовати дали (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

ВЫПЛЕВЕНѦ *с.* (*стп.* wyplewienie) винищення: зє Львова... Копѣю Тогожъ Права Димидє(ц)кого На выплєвєнѦ Народа рꙋского... Пановє цє(х)мистры... Подали (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.).

ВЫПЛЕСТИ *дієсл. док.* (що з чого) Виполоти. *Образно:* так҆ Х҃с кро́ль н҃б(с)ный... вы́правилъ и оупаха́лъ дꙋшꙋ запꙋстѣлꙋю, вы́плєлъ з҆ нєи те́рн҆є и ѡ́сєтъ прєвро́тныхъ дꙋхѡвъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

ВЫПЛЕСТИСѦ *дієсл. док.* (з чого) (*вийти з скрутного становища*) виплутатися: то(му) чꙋдꙋ(и)сѦ кто можє(т) и(з) сѣтє(и) си(д)ла и ꙋплєтєнїѦ грѣховного выплє(ст)исѦ и вымотати (1598 *Виш.Кн.* 279); ви́жꙋ, же сѦ на́мъ ча́съ назначє́ный доро́ги на́шєй приближа́є(т), с кото́рой я́кобысѦ вы́плєсти, и са́мъ нє вѣдаю (Острог, 1598-1599 *Апокр* 20).

ВЫПЛУТАТИСѦ *дієсл. док.* (від чого) (*збутися чого-небудь небажаного*) позбутися (чого): А хто́ сѦ свѣта нє ѡ(д)рєчє́тъ и нє вы́плꙋтаєтъсѦ ѡ(д) зє́мныхъ пожадли́востїй,... то́тъ кри́ты(х) злѡ́сти дꙋховъ здра́ды, и тає́мныхъ нєпра́востїй аффє́ктовъ нє оузна́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 212).

ВЫПЛЪНЕНЄ *див.* **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПЛЪНИТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПЛЪНИТИСѦ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПЛЪНАТИСѦ *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПЛЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*плавом вибиратися на берег*) випливати: Покаяніе и наша церковъ вельце залецаетъ, бо естъ яко бы дощка якая по разбитью корабля, которую ся люде ратуютъ и на берегъ выплываютъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 208).

2. (*брати початок*) витікати, випливати: Показа(л) томꙋ єдного ча́соу па́нъ стрꙋмєнь бы́стротєкꙋчєй, ко́трый з до́моу па́на выплывá́лъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 3 зв.); з҄ жро́дла пото́ки... выплываютъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 26).

3. *Перен. (про запах)* виділятися: Ѿто я́ко з҄ Лилі́й по́лныхъ выплыва́єтъ вда́чнє пахнꙋчаѧ Зми́рна, такъ из҄ оуст҄ ялмꙋжника м҃лтва с(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

4. *Перен.* Виникати, з'являтися: Пришєлъ єси... єді́на н҃ша... наді́є, и по(д)по́ро, с которого ꙋстъ на(д) мю(д) и соло́дкость, слова соло́дшыи и наꙋка выплыва́єтъ, которою мы... розꙋмы н҃шы накормляємо (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 288);

(*бути логічним наслідком чого-небудь*) випливати: з грѣха многі́є зло́сти и нєбє(з)пєчє́нства звы́кли выплива́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 193 зв.); Ижъ д҃хо́вныи по(д)лѣга́ют҄ покꙋсамъ и оути́ско(м), з҄ пєршого грѣха выплыва́ючим҄ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164); **с памети выпливати** — забувати: все, штобы колвекъ... учинил, абы... на потомные часы вечно,... было, а с памети людское никгды не выплывало (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434).

5. *Перен. (про велику кількість тварин) (рухатися суцільною масою, безперервним потоком)* текти: Нєсхо́дными гора́ми сꙋть аффє́кты, прєз҄ кото́рыхъ сріодокъ, смо́ковъ ядови́тыхъ, га́довъ и роба́цствъ, рѣки выплыва́ютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 162).

Див. ще **ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫТИ *дієсл. док.* **1.** (*піднятися з глибини води на її поверхню або плавом вибратися на берег*) виплисти, випливти: служє(б)ныи радили абы вѧ(з)ни позабивали жєбы которы(и) выпло(в)ши нє ꙋтє(к) (II пол. XVI ст. *КА* 152); ѿного що на́ морю... то́нє нє трєба много намовлѧти абы́ сѧ хвата(л) того, що ємꙋ сѧ на ратꙋно(к) ...подає, алє що на(и)прꙋ(д)шє потрє́ба ємꙋ пода́ти жє(р)ди,... жєбы сѧ єи хвати(л) яко на(и)рыхлѣй хочє(т)ли на бєрє(г) вы́плыти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.).

2. (*про що-небудь густе*) витекти (назовні), виватися: на тѣлє ч҃лчємъ быва́ючиє ро(з)ныє вроды стрꙋпы и коросты, кгды́сѧ на вєрхъ оука́жꙋтъ, вы́стоѧтъ и вы́плывꙋтъ с тѣла прєчъ..., тѣло здорово зостава́єть (Острог, 1587 *См.Кл.* 7 зв.); ѡбѣси(в)шисѧ ро(з)сѣ(л)сѧ на полы и выплыли чєрєва єго (II пол. XVI ст. *КА* 4, на полі); я видє(л)... ранꙋ в головє ѡкрꙋтнє вєликꙋю... чєрє(з) всю головꙋ а(ж) з мо(з)кго(м) выплывꙋючꙋю зна(т) и(ж) киє(м) ꙋдарєно (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72).

3. *Перен.* Виникнути, з'явитися: всѧ кро́въ на ро́зны(х) свѣта краѧхъ показꙋєтсѧ нє єстъ кро(в) х҃ва алє з҄ ѡбразꙋ яко́го за допоущєнѧ(м) б҃жі́имъ чоудовнє выплыла (поч. XVII ст. *Пропр.* 164 зв.).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫНУТИ *дієсл. док.* **1.** Витекти, просочитися: Алє жо́лнѣръ нѣко́трі́й попєндли́вый вло́чнєю... бо́къ моу скро(з) пропхноу́лъ, и за́ра(з)... з҄ єдиного жрꙋдла бо́коу єго...вы́плынꙋло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 108); То́ што́ є́стъ в҄ кє́лихꙋ, є́стъ то́є што́ вы́плынꙋло з бо́кꙋ, и о́ного причаща́ємосѧ (Київ, бл. 1619 *Аз В.* 217); заживаємѡ // воды́..., на па́мѧткꙋ того́, и́жъ з҄ бо́кꙋ сп҃сителѧ н҃шєго на кр҃(с)тѣ кро́въ и вода́ вы́плынꙋла (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 11-11 зв.); три зє́рнѣ сочєви́цѣ..., которіє бра́тꙋ..., ґды єи полока(л), з водо́ю з нєѡбачє́нѧ вы́плынꙋли (серед. XVII ст. *Кас.* 43 зв.); ѧ ста́нꙋ та́мъ пєрєд҄ тобо́ю на скалѣ в хори́вѣ, и оуда́ришъ в҄ скалꙋ а вы́плынєтъ з нє́и вода, а́бы пи́лъ лю́дъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 94 зв.).

2. *Перен.* Вибратися, вийти звідки-небудь: Вѣру ми ими, папѣжу..., яко уже с того чистца по смерти, в которого... ввержен будеши, в вѣки выскочити, ни выплынути не можеши (1588-1596 *Виш.Кн.* 149).

3. *Перен.* Прийти, виникнути, появитися: нє ѡ(т) за́ходꙋ вы́плынꙋлъ за́конъ и фꙋндамєнтъ а твєржа всєи вѣры (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 54); а то з жро(д)ла доу́ха лꙋка́вого вы́плынꙋло (Острог, 1607 *Лѣк.* 4 зв.).

◇ **на увесь свѣтъ выплынути** — стати всесвітньовідомим: на иньшіи [игꙋмєны] маю(т)... подавати до вышьпомѣнєнои ц҃рьквє... котраа ѡ(т) ієр(с)лима вышла а прє(з) да(р) д҃ха С҃того... // ...на ꙋвє(с) свѣ(т) выплынꙋла (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645-646).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЫТИ *див.* **ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЮВАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Виплювати: и́н'шїє з гнѣвоу и запальчи́вости ядъ вы́плюовавши, нєви́н'ныхъ людей кръвє ви́н'ны(м) и тєбє оучинат' (Острог, 1614 *Тест.* 172).

2. *Перен.* (що) Відхилити (що), відмовитися (від чого): Вы́плюй ми сва́ры и спира́нъса, и но́воє набожє́нство и вѣрꙋ, и нєпристо́йнꙋю мꙋдрость (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 274);

(*позбутися чого-небудь обтяжливого*) викинути, відкинути: що(ж) є(ст) за пожи́токъ долго ѡ(т)-влачати спо́вѣ(д)... сона(и)рыхлѣй(!) вы́плю(и)... плюга́вꙋю ржꙋ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 50 зв.).

ВЫПОВЕДАТИ *див.* **ВЫПОВѢДАТИ.**

ВЫПОВЕДЕТИ *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВИДИТИ *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВНЕНЄ *див.* **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВЕДАТИ, ВЫПОВѢДАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (що) (*передавати словами свою думку*) висловлювати, викладати, розповідати, виповідати: на ѡбєдвє сторонє спра(в)у свою пєрє(д) судо(м) выповєдаю(т) (1566 *ВЛС* 29 зв.); Жа́лость, кото́рꙋю мы грє́чєской рєлѣи лю́дє с ты́хъ таки(х) слѡ́въ ѡ(т)нѡ́симо, вы́повєдєна бы́ти нє мо́жєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); А хто́ жъ та-ко́вый исхо(д) выповѣдати або зрозꙋмѣти мо́жєтъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 32); всѝ та́мъ в'щєпи́лъ и в'фꙋн-дова́лъ ро́скоши, которыхъ жа́дный язы́къ выпо-вѣдать нє́ мо́жє (серед. XVII ст. *Хрон.* 5);

(*розкривати причини чого-небудь*) пояснювати: Алє присмотри́са милосє(р)дїю Бо(з)скомꙋ: чл҃вка нѣа́ким'сь до́сытъ чинє́н'ємъ оутѣшаєтъ, и причи́-ны при́шлогѡ оутрапєн'а выповѣда́єтъ ємꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 290).

2. (кому що) Відмовляти в чому-небудь, *діал.* виповідати: Послꙋшєнство кро́лю под ѡзє́рною... вы́повѣдали... кна́зь вышнєвє́цкїи з та́ростою (!) (1509-1633 *Остр.л.* 128); Мєшкаєть... тамъ в черка-сєхъ... пꙋшкаръ... томасъ козєлъ которы(й)... давалъ на годъ по л҃ куль камєнъныхъ нижли слꙋжбꙋ самъ собє выповєдалъ бꙋдꙋчи на ѡнъ часъ нємоцонъ (1552 *ОЧерк. З.* 7); выповедаютъ митрополитови и владыкамъ послушеньство, ознаймуючи имъ..., же ихъ вже зъ урядовъ ихъ поскидали (Вільна, 1599 *Ант.* 535).

3. (*признаватися в чому-небудь*) визнавати: Исповѣда́юса: Да́кꙋю, вызнава́ю, выповѣда́ю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВЕДЕТИ, ВЫПОВИДИТИ *дієсл. док.* (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, виповісти: Азажь то новина еднатьсе Грекомъ зъ светою столицою Рымъскою? Не новина выповедели есмо, яко се черезъ полторы тысечы летъ зъ ними деело! (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 342); данїйла... цоу(д)ность задивова́ла, кото́рый хотачи ѡ́нꙋю цоу(д)ность вы́повѣдѣти, и нє найдоу́ючи мєжи матє́рїами подобє(н)ства, до золота(р)скоє са робо́ты оутѣ(к) (Острог, 1607 *Лѣк.* 63); Dynis Tá iużeś wsie wypowidył (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Ди́вєнъ Бг҃ъ во всѣхъ рє́ча(х), и ро́зꙋмо(м) нєпона́ты(и) зго́ла: мы за́сь чл҃вци ча́сто(ч)кꙋ нѣакꙋю ди́вѡвъ єго вы́повѣдити кꙋсимоса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 320); она розмо́вивши и ѡ собѣ в'сє вы́повѣдѣвши зно́вꙋ в' при́шлый ро́къ Іорда́нъ пѣша прєшє(д)ши,... на своє вєрнꙋласа мѣсто (Київ, 1627 *Тр.* 698).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢСТИ, ВИПОВѢСТИ, ВЫПОВѢСТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, виповісти: Кто́ выповѣсть мо́жнѡсти Па́нскїи (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 181); И и́ныи чꙋда бєсчислє(н)ныи кто выповѣсти мо́жє(т)! (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); на завтрє знову нѣмцѣ шту(р)мовали... ґдє що за стра(х) бы(л) хто выповѣ(ст)! (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169).

2. (що) Зректися (чого), відмовитися (від чого): кто хо́чє(т) бы́ти ла(с)ки моєи пама(т)ны(м), нєха(и) жє своєи во́лѣ слоу(ж)бꙋ вы́повѣ(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304 зв.); якъ въ зуполной владзы маетъ то Римскій епископъ подойзрѣному в православіи патріарсѣ отмовити своей сполечности, такъ въ зуполной то владзы своей маютъ и патріархове — подойзрѣному въ православіи епископови Римскому сполечность свою выповѣсти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 662); Кто́ж' мо́жєт' вы́повѣсти мѡ́цы Па́н'скїѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 190).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВѢСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (*передати словами*) описати, висловитися: А само́й дꙋше́вной и́стности примѣшꙋєтьсѧ кровъ,... дово́дѧчи ю до ѡ́ной кото́раѧ нє мо́жєтъ сѧ вы́повѣсти красоты́ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210).

2. Витлумачитися, пояснитися: и́лє єстъ нєвѣдѡ́мыхъ ре́чі́й, и смы́слꙋ на́шємꙋ нє ла́цво понѧ́тыхъ; ты́и иначє́йсѧ выповѣсти нє мо́гоутъ, ті́л'ко двѡма спѡ́сѡбы: то е́стъ при́повѣстю и прикла́домъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 31).

ВЫПОЗЫЧИТИ, ВЫПОЗЫЧЇТИ *дієсл. док.* (від кого, у кого) Позичити, *діал.* випозичити: кто проси(т) тєбє дай ємоу а кто бы хотѣль выпозычити ѡ(т) тєбє, нє ѡ(т)ворочайсѧ (1556-1561 *ПЄ* 34); хто бы хотєл выпозычїти вь тєбє нє забороні ємꙋ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 46).

ВЫПОЛЕРОВАНЄ *с., перен.* (*про розум, мову*) удосконалення, відшліфовування: Але для чогожъ толко ку звычаю, абы просто мовити и писати, и ку заостреню розуму и выполерованю его, а не ку знайдованю божественныхъ догматъ, и не ку розсудкови их (1603 *Пит.* 107); Алєть добро́ и зайстє годи́тъсѧ коха́тисѧ // вˀ наꙋцѣ пис(м) свѣцки(х), єно(ж) ты(л)ко кꙋ цвичє́ню спра́внє мо́вити, и кꙋ выѡстрє́ню и выполєрова́ню до́втѣпꙋ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 202-203).

Пор. **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОЛЕРОВАТИ, ВЫПОЛЇЄРОВАТИ, ВЫПОЛЮРОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (*зробити гладкою поверхню чого-небудь*) виполірувати: А с тыхъ дєлъ чотыри нє выполєрованы (1552 *ОКр. З.* 147 зв.).

2. *Перен.* (що) Удосконалити, облагородити, відшліфувати: Оужє бо и́но(к)... то(т) // съсоу(д) дшєвный слєзами Помы(л),... подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и вы́полєрова(л) (1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.); Ста єстъ, яко всѧ́кои сквєрны нєприча́стна, выполюрована бо єстъ ѡгнє́мъ дха стго (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51); Напрє(д) тє́ды маємо пожа(д)ливо(ст) сма́кꙋ подоптати и мы́сль на́шꙋ соу́фтє́лнє вы́полїєровати (серед. XVII ст. *Кас.* 70 зв.).

ВЫПОЛЕРОВАТИСЯ *дієсл. док., перен.* (чим) (*набути вищих якостей*) удосконалитися: далеко болшъ дѣти малые... потребуютъ наукъ мяккихъ, простыхъ и съ фабулками змѣшаных, абы тыми выполеровавшися смыслы ихъ до науки вышшое... прийти могли (1603 *Пит.* 107).

ВЫПОЛЇЄРОВАТИ *див.* **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОЛНЕНЄ, ВЫПОВНЕНЄ, ВЫПОЛНЕНИЄ, ВЫПОЛНЕНІЄ, ВЫПОЛНЕНЬЄ, ВЫПОЛНѢНЄ, ВЫПОЛЪНЕНЄ, ВЫПЛЪНЕНЄ 1. *с.* Виконання, здійснення: войский кремянецкий показовалъ перед нами записы владыки..., за которыми не безправне в тое имене... въехалъ и держитъ его до выполненя запису владычнего (Варшава, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 274); и похочє(т)ли мєнє та(к) ѡ тоє зранє(н)є своє або вжо ку выпо(л)нє(н)ю сєдє(н)я на вєжи яко и ѡ вырумованъє с кунєва позвати до короля (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94 зв.); с того свѣта нє во(з)мємо з собою ничого то(л)ко добрыє дѣла и выпо(л)нєниє ѡбѣтъ свои(х) (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); Гдь Бгъ ла́скꙋ свою вˀ выполнєніє досконáлого взро́стꙋ тѣла Хвого вѣрнымъ дава́ти зєзволѧ́єтъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 96); Съвръшє́ніє: зˀищє́ньє, выполнє(н)є (1627 *ЛБ* 126); єднакъ жє выполнєньѧ того обѣтꙋ моєго повинны чєкать мѣсѧцєй дванадєсѧтъ нє далєй (Львів, 1631 *ПВКРДА* II-1, 98); А ра́ды Збави́тєлєви Иноцы плѣнѧчи, при выплънє́ню приказа́нїй єгѡ, якѡ при пови́нномъ чи́piншꙋ пода́рки єщє... ємꙋ прино́сѧтˀ (Київ, 1632 *МІКСВ* 285); ѡбє(т)ницꙋ до захованяся и выполънєня всѣхъ пу(н)ктовъ прє(з)... ѡбѣтъ бгу и бра(т)ству поря(д)нє ѡ(т)правили (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.); протє(с)товали проти(в)ко..., горо(д)ничо(му) киє(в)ско(му), яко при(н)ципалови и росказуючому на выпо(в)нє(н)є нижє(и) выражоныхъ єкъцєсовъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

2. (*досягнення кимсь якого-небудь віку, закінчення певного терміну*) сповнення: А мы тоє коморы мы(т)ноє Дубровицкоє ѡ(т) нєго... брати ани з дє(р)жа(н)я єго вы(и)мовати нє маємъ а(ж) до выдє(р)жа(н)я и выпо(л)нє(н)я року (Луцьк, 1561 *ТУ* 95); ѡ ско(н)чѣню того свѣта розꙋмѣмо, и(ж) по выпо(л)нѣню лѣ(т) и знакѡ(в) которіє... са(м) хс... росказа(л) сѧ пи(л)но в тыє часы стєрєчи (Вільна, 1596 *З.Каз.* 56); Лєчъ по выпо(л)нє(н)ю Пѧтдє-сѧ́тогѡ днѧ, вˀ кото́рый вˀ огни́сты(х) язы́ка(х) Дхъ Стый нашъ показал'сѧ, всѣ на колѣна оупада́ємѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325).

Пор. **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНИВАТИСА *дієсл. недок.* (*втілюватися в життя, ставати дійсним*) здійснюватися: Ап(с)толъ настꙋпꙋючи: яки(м) спо́собомъ зле́гка дѣло чи́стости в' терпе́ніи и ожида́ніи выполнива́ється, доста́тнє оу́чить (Вільна, 1627 *Дух.б.* 184); То сꙋть тае́мници дши, кото́ріи правди́вє выпол'нива́ютъса в' члвцѣ стара́ючемъса до ѡбѣца́ного живота прійти (Там же, 371).

ВЫПОЛНИТЕЛЬ *ч.* (*той, хто здійснює що-небудь*) виконавець: Латинникове,... священніи сосуды и олтаревыи напрестолныи оздобы, въ посполитое мисъ и кубковъ и иншихъ потребъ уживанье, антихристови тыи предотечи и незбожныхъ его справъ выполнители, оборочали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775-776); мꙋжъ вели́кои былъ стате́чности, и на́божный Цркóвногѡ пра́вила постерѣга́тель, всѣмъ пре(д)води́тель и выполни́тел' (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 30); Помина(и)мо Ѡ(т)чєскихъ преда́ній выполни́тела, пра́вила зако́нничогѡ пи́лного сто́рожа (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 166).

ВЫПОЛНИТИ, ВЫПЛЪНИТИ, ВЫПОЛНИТЬ, ВЫПОЛНІТИ, ВЫПОЛЪНИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*втілити в життя*) виконати, здійснити: А на ѡстаток... прошꙋ... тот тастамент мой во всєм в цѣлости,... заховати и єго росказывати во всих тых членках выполнити (Острог, 1539 *AS* IV, 208); я, такъ и кназь Роман, повинни бꙋдемъ... тоє вєсєлє и вси артыкꙋлы, в сємъ листє мєнованыє выполнити (Берестя, 1558 *AS* VII, 35); А гдє бы-мъ я которого артикулу... нє выпо(л)нилъ..., то(г)ды ...волно будє(т) пану писару... мєнє само(г)[о]... позвати до суду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); вши(с)ко за на(с) выполнїти рачилъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 41); а гды приихаль до афинъ, всѣ ѡ́бѣтницѣ къ богоу выплънилъ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 268 зв.); взал'са на млтвы... взываючи бга ѡца абы ємоу да(л) такꙋю... силꙋ ижє бы мꙋгль выполъннти єго... // волю (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 9-9 зв.); Нє пришо́лємъ абовѣмъ мо́витъ, зепсова́ти зако́нꙋ, а́лє вы́полнити. А якъ выполна́єт'са послꙋхай (Вільна, 1627 *Дух.б.* 314); На́про(д) абы́стє покꙋтꙋ назначо́нꙋю ми́лє и ѡхо́тнє вы́полнили (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910); пото́м' вшо́лъ до ко́внаты на ло́жє єи, и вы́полнилъ свою во́лю (серед. XVII ст. *Хрон.* 396 зв.).

2. (що) Оволодіти (чим), опанувати (що): Альбо ачей бы еси показал... ученика, который бы оную ...науку... выполнил (1608-1609 *Виш.Зач.* 226).

3. (*охопити, пройняти когось якими-небудь почуттями*) сповнити: Дарꙋй нам',... жєбы́смо... ра́дость твою в' насъ выполнє́нꙋю мѣли. Кото́рою напо(л)нєны бы́вши, бꙋрли́вого сєгѡсвѣ(т)нєго мє́шка(н)а // на́шєго вихрова́тоє мо́рє бє(з)пе́чнє абы́с'мо прєплыли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 318-319).

◊ **выполнити лѣта живота** — прожити: А вы́полнивши Іѡсифъ рє. лѣтъ живота оуме́рлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 78); **часъ не єсть выпольненый** — час не настав, не надійшла година: я єщє нє пойдоу на то(т) то празникь, бо ча(с) мои єщє нє єсть выпол'нєныи (1551-1561 *ПЄ* 372).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНИТИСЯ, ВУПЛЪНИТИСА, ВЫПЛЪНИТИСА, ВЫПОЛНИТИСЕ, ВЫПОЛНИТИСА, ВЫПОЛНЇТИСЯ, ВЫПОЛЪНИТИСА *дієсл. док.* **1.** Здійснитися, справдитися, зреалізуватися: Выполнилося пророчество Исаии (1636-1650 *ХЛ* 78); нє чита́ємо абы гдє и(н)дє прє(з) да́ньє само́мꙋ пєтро́ви ты(х) ключе́й зособна та́а обѣтница вы́по(л)нитиса мѣла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99); Тог(д)ы вꙋплънитса слово іѡанна бгослова, и проро(ц)ство данилово (XVI ст. *УЄ* № 29519, 10 зв.); Ви́дачїѣ нє позна́ли Сна Двда, а слѣпыѣ Єго позна́ли: абы́са вы́полнило рєчє́ноє ѡ(т) нєго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 417); Кождомꙋ Правосла́вномꙋ пра́гнꙋчомꙋ приѡбщи́тиса..., абы́ са ѡ́ныє єго стыи вы́полнили слова́ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 911); А што єсте́сь повто́рє ви́дѣлъ со́нъ кꙋ то́й жє ре́чи налєжа́чїи знакъ єсть пе́вности, жє са ста́нє мо́ва бжаа, и прꙋдко са вы́полнитъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.);

(*стати помітним, відчутним*) проявитися: вєдлє свѣта того бо(з)скꙋю справꙋ ѡ(т)правовати похотѣ(л), которого хс своєю покорою и молитвою направи(л), жє са то в нє(м) нє выпо(л)нило (Вільна, 1596 *З.Каз.* 62 зв.); Гды за оустанємъ силъ на́шихъ твоа нєѡдолѣємаа сила в нємощи нашєй выполниласа (Вільна, 1620 *См.Каз.* 26).

2. (*про час*) наступити, прийти: коли тамь были выплънилиса днове // родити єй породила сна своєго пръворож'дєн'наго (1556-1561 *ПЄ* 212-212 зв.);

И такъ тоє было нєзначно и тихо, ажъ сѧ выполънили дни, тожъ пакъ всѣмъ было явно и лихо (Острог, 1587 *См.Кл.* 20); Алє ґды ю́жъ вы́полнилъсѧ ча́съ порожє́н'ѧ: ґды́мъ ю́жъ бл҃говѣствова́нїѧ,... Б҃жим' поро́дом' плодови́та зоста́ла, сла́влюсѧ,... и тѣшꙋ́сѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 3); И ста́лосѧ коли ю́жь та́мь бы́ли, вы́плънилисѧ д҃ни породи́ти єй (1645 *УЄ* № 32, 274).

3. *(про вік, термін)* минути, сповнитися, закінчитися: коли сѧ єму выпо(л)нило чоты(р)дєсѧ(т) лѣ(т) пришло єму на мы(с)ль абы навєди(л) бра(т)ю свою (II пол. XVI ст. *КА* 33); якь сѧ па(к) ю(ж) ѡсмь д҃нїй вы́полнило, и(ж) бы бы́ло ѡтро́чѧ ѡбрѣзано, нарє(ч)н'но є(ст) имѧ ємоу і҃с (XVI ст. *УЄ Літк.* 74); А коли сє выпо́лнѧтъ дни очищє́ньѧ єй, за сы́на а́бо за дочкꙋ принєсє бара́нка ро́чногѡ на всєсожєньє (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

4. Появитися, виринути: Тыи фиґоу́ры тєпє(р) ви́жоу сѧ выполнили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.).

5. (*досягти якої-небудь кількості*) набратися: То́й цєль єстъ, абы́сѧ на́рѡдъ лю́дскїй розмнѡ́жилъ, и жє́бы ли́чба, прєназначо́ных' и вы́браны(х) до Кролє́вства Нб(с)ногѡ вы́полниласѧ (Львів, 1646 *Зобр.* 52).

Див. ще **ВЫПОЛНОВАТИСѦ, ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПОЛНЇТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНЇТИСЯ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПОЛНОВАТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що **выполнятися** у 1 знач.: выпол'новає(т)сѧ в' нихь пр(о)рчєство ісаино рєкоущєє оушима слышати боудєтє а нє боудєтє розоумѣти (1556-1561 *ПЄ* 61).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПОЛНЯТИ, ВИПОЛНЯТИ, ВИПОЛНѦТИ, ВЫПОЛНѦТИ, ВЫПОЛЪНЯТИ *дієсл. недок.* (що) Виконувати, здійснювати, реалізувати; (чого) дотримувати (закону): а кгдыжъ они въ томъ местѣ Нашимъ Луцкомъ... всякую повинность посполъ зъ местомъ выполняють, для того теперъ били Намъ // чоломъ, абихмо при тыхъ всихъ вольностяхъ... ихъ зоставили (Вільна, 1556 *РЕА* II, 53-54); ꙋпоминає(м) ва(с) абы ся єстє нє противили и(н)ши(м) людє(м) которыи су(т) звєдєны ѡ(т) ꙋста(в) ѡ(т) вєка ꙋста(в)лєны(х), алє абы є(с)тє и(х) выпо(л)няли я(к) з вѣка бого(м) дано є(ст) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); З ношє́ньємъ бо оди́нъ дрꙋ́гомꙋ тѧжа́рѡвъ выполнѧ́ємо за́конъ х҃въ, кото́ромꙋ сла́ва и че́сть на́ вѣкы (Острог, 1598 *Отп. КО* 3); та́къ д҃ши выполнѧ́ючїи мѣрꙋ любвє и пови́нности своє́и, цр(с)тва и живота вѣчного сподоблѧютъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 279); Съвръша́ю: Выполнѧ́ю, доконыва́ю (1627 *ЛБ* 126); Прє́то потрє́ба ѡ(т) зло́го оутѣкати,... росказа́нѧ бѡ(з)кого слꙋхати, волю // єгѡ ст҃ꙋю виполнѧти (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.-6); который [обыватель] подчас тое ребеллии козацкое, собе покозачивъши се, свою волю козацъкую выполънялъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 228); тотъ [сатурнусъ] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цатъ лѣтъ бѣгь свой викониваетъ, албо виполняетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); Чини́тє приказа́ньѧ мои, а сꙋдо́въ постєрєга́йтє и выполнѧ́йтє и́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125);

(*про талант*) зберігати; використовувати: памѧта́йтє на о́ноє, што ап(с)лъ мо́ви(т)... абы́стє въвѣрє́нный ва́мъ тала́нтъ сло́вомъ и дѣлом' выполнѧ́ли (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 36).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНЯТИСЯ, ВИПОЛНѦТИСѦ, ВЫПОЛНѦТИСѦ, ВЫПЛЪНѦТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Здійснюватися, справджуватися: нихто абы нє занєдбава́лъ, жє мо́цъ б҃жїа в' нєдоста́ткꙋ выполнѧє(т)сѧ (Острог, 1598 *Отп.КО* 2 зв.); Тут ся и оныє слова выполняют (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); а заты(м) виполнѧютсѧ на папєжєх оныи слова, жє за то́є хранилища их исполнє́нны и сами оутолстѣша з сквєрнаго прибы́ткꙋ, которї́й с того оумножаєтсѧ (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 31); Нє пришо́лємъ абовѣмъ мо́витъ, зєпсова́ти зако́нꙋ, а́лє вы́полнити. А якъ выполнѧ́єт'сѧ послꙋхай (Вільна, 1627 *Дух.б.* 314); та́къ выплънѧ́єт'сѧ на ни́хъ ѡ(т) Псалми́сты рєчє(н)оє (Київ, 1632 *МІКСВ* 288);

(*ставати помітним, відчутним*) проявлятися: Оупокорѣмѡсѧ прє(д) Б҃гомъ, Бра́тїє,... а́бы оупра́вил' ср(д)ца на́шѣ до слꙋха(н)ѧ Бо́з'скихъ Єгѡ Приказа́нїй, жєбы́с'мѡ сѧ могли оустєрє́чи вшєлѧ́кой Зло́сти, и нєсправєдли́вости грѣха, кото́рый сѧ в' насъ оучи́нкѡмъ, и сло́вомъ, и мы́слами выполнѧ́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 100).

2. (*про час*) наступати, наставати, приходити: єр(с)ли(м) боудє(т) потоптань ѡ(т) погановь ажь сѧ выпол'нат' врємєна языковь (1556-1561 *ПЄ* 315 зв.); Пришли, приходятъ и выполняются, любомудрый чителнику, оные дни и лѣта, о которых Господь Богъ нашъ оповидѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314).

3. (*ставати уповні*) виповнюватися: Лȣна́... албѡ мѣсацъ, гды сѧ я́сностю выполнѧ́єт', про́мєнѣ своѣ з' сєбє выпȣска́єтъ, кото́рыѣ... вѣлго́тности в' тѣлѣ замотыва́ютъ и мѣшаютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСЯ, ВЫПОЛНОВАТИСА.**

ВЫПОЛНАТИ *див.* **ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНАТИСА *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПОЛНАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який виконує: Аваа́саръ: Оте́ц' згромажа́ючі(и), або оте́цъ выполнѧ́ючій, або конча́ючій. сы́нъ коре́овъ (1627 *ЛБ* 170).

ВЫПОЛОВИТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти, прополоти: то слоугы же єго рєкли ємоу хощєши ли, пошо(д)ши выполовє(м) ихь (1556-1561 *ПЄ* 62 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОТИ.**

ВЫПОЛОКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати, *діал.* виполокати: єв(г)ли(ст) пишє. и(з) ѡного... болота то є(ст)... выполокали сѣти свои (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 193).

Див. ще **ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виполіскувати: Ѡнаѧ... ѡ́вчаѧ кȣпєль... та(к) назва́на бы́ла; ижъ в' нєй кȣпали баранки... кото́рыи... на ѡ́фѣрȣ Гдȣ Бгȣ мѣли рѣзати... и порѣзавши ихъ, кро́въ з ни́хъ, и єлита выполокивали (поч. XVII ст. *Пчела* 50).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКОВАТИ *дієсл. недок* (що) Те саме, що **выполокивати:** рыболовє ѡ(т)ишо(д)ши ѡ(т) ни(х) выполоковалї мрѣжоу (1556-1561 *ПЄ* 226 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОСКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати: который носилъ попєлъ коровы, выполоскаєтъ шаты свои нєчистымъ бȣдє ажь до вєчора (серед. XVII ст. *Хрон.* 140).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ.**

ВЫПОЛОТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти. *Образно:* Многои пре́то пра́цы и по́тȣ потре́ба, же́бы хто оуглѧдѣлъ и заложи́лъ осно́вȣ ни́мъ ого́нь в' ср(д)ца лю(д)скіи в'во́йдєтъ, кото́рій попа́литъ и вы́полєтъ тє́рн'є (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164).

Див. ще **ВЫПОЛОВИТИ.**

ВЫПОЛЮРОВАТИ *див.* **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОРОЖНЕНЄ *с.* Випорожнення: ȣмале́нїє, истоще́нїє, истоща́нїє, оумє(н)шє(н)є, выпорожнє(н)є (1627 *ЛБ* 138); Вокхи́асъ: Выпорожнє(н)є, а(б) роспорошє(н)є(м) (!) па́нскоє, флѧ́шє(ч)ка (Там же, 195).

Пор. **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Випорожнити, спорожнити: тȣлъ сво́й вы́порожни(л) дїа́во(л), а Црк҇ви нє зашко́ди(л) (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.).

2. Скасувати, оголосити недійсним, вичерпати: лживыє свѣ(д)ки ло́жъ продаю́тъ, кȣпцѣ на́пасти и пєнѣ кȣпоую(т), єди́нъ дрȣгомȣ л'гоучи, всѣ при́сѧги вы́порожнили (Острог, 1607 *Лѣк.* 126).

Див. ще **ВЫПОРОЖНЯТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИСА *дієсл. док.* (*зробитися порожнім*) випорожнитися: Истощи́сѧ: испȣсти́всѧ, вы́поржнивсѧ(!), вы́точивсѧ (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПОРОЖНЯТИ, ВЫПОРОЖНАТИ *дієсл. недок.* (*робити порожнім*) випорожняти: истощаю, выпорожняю (II пол. XVI ст. *ЛА* 183); Испразнѧ́ю: Выпорожнѧ́ю, выни́щȣю, ско́рчȣюсѧ (1627 *ЛБ* 50); Истощєва́ю, источєва́ю: выпорожнѧ́ю, выто́чȣю (Там же, 51).

Див. ще **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРОТЄ *с.* Вирізання, вирізування: Кієсаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вы́порото(к) ѡ(т) выпоротѧ ма(т)ки з' живота на(з)ва(н) є(ст) (1627 *ЛБ* 215).

ВЫПОРОТОКЪ *ч.* Випороток: Изве́ргъ: Нєдоно́сокъ, вы́вєргъ, албо дитѧ́ мє́ртво нарожє́ноє, вы́поротокъ (1627 *ЛБ* 45); Кієсаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вы́порото(к) ѡ(т) выпоротѧ ма(т)ки з' живота на(з)ва(н) є(ст) (Там же, 215).

ВЫПОСАЖЕНЄ *с.* (*стп.* wyposażenie) придане, посаг: пожи́тки с ты́хъ ма́єтностєй приходѧ́чіє

...нє на выпосаже(н)є оубо́гыхъ панє́нєкъ... алє бо́лшєй... на иныє ма́рныє выда́тки оборочаю́тъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОСАЖЕНЫЙ *див.* **ВЫПОСАЖОНЫЙ.**

ВЫПОСАЖИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wyposażyć) (кого) *(дати придане)* обдарувати, наділити: А што сѧ дотычєт дочки кнѧгини Алєксандрины, ѡна нє маєт трєтєє части посагꙋ, ани выправы дочцє своєй давати, нєжли бꙋдꙋт повинни братѧ дочкꙋ єє,... а свою сєстрꙋ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *AS* III, 386).

ВЫПОСАЖОНЫЙ, ВЫПОСАЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*стп.* wyposażony) обдарований; з приданим (з посагом): колько бы ихъ и єщє мнѣ па(н) богъ мѣти дати рачи(л) тогды во(д)лꙋгъ ста(т)утꙋ... с тыхъ имєнє(и) моихъ вышє(и) ѡписаныхъ выпосажоны быти мають (Миленовичі, 1581 *ЖКК* I, 195); вдова є(ст)... добраѧ и господыни добрє выпосажона є(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 49); Зава(д): Вѣно, а(б) вы́посажєны(и) (1627 *ЛБ* 207); А ижем, по зостю с того света родичовъ моих милыхъ,... и от брати моее до тых' час не естем выпосажона (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 86).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОТВАРАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypotwarzać) (що в кого) *(набувати нечесним способом)* виманювати: г҃и ѡто(ж) половинꙋ имѣнїа моєго да(м) нищимь, а єсли бы(х) що в' кого выпот'варѧл' врънοу ємоу тоє в'чє́т'вєро (1556-1561 *ПЄ* 304).

ВЫПОТРОШОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати, нищити: Истрєблѧ́ю: Вы́потрошꙋю (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПРАВА *ж.* **1.** *(майно, дароване батьками або родичами нареченій)* віно, посаг; *(переважно у вигляді одягу і домашніх речей)* виправа: нижли вже через то жадного дела до имене́й моих отчизных... мети не мает, а ни теж жадное выправы от мене мети не будет (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 178); Я алєкса(н)дро... Бурє(м)скии... зъ... пано(м) миха(и)ломъ Ти(х)новичо(м)... за всю выпра(в)у... заплати(л) шєсть ко(п) грошє(и) (Молодечно, 1567 *ЛНБ* 5, II 4043, 55); Я,... Тимофє(и) Головє(и)ски(и) ...взялъ єсми в панєє Ѡста(н)ковоє у выправє посагу вєна двєстє копъ грошє(и) литовскихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); такъ позволяю и ему оправу водлугъ права посполитого посагъ з совитостью а власностю выправы малъжонце его учинити (Затурці, 1596 *ИКА* дод. 104); особно на выправу мнє триста золотыхъ по(л)скихъ такъжє золота... з ласки своєє мнє ѡ(т)писалъ (Висоцьк, 1616 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1865, 11);

(все необхідне для спеціальної ситуації) спорядження: Ja Wasylej... soznawaju... Sztoż koli matka moja wstupiła do Bożoho zakonu, do światoje Preczystoje Peczerskoho manastyra w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł Jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247).

2. Виправа, відправлення, вирядження: выправа пословъ на тотъ соборъ длѧ спокоиного речей дꙋховъныхъ ѡтправованѧ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 22); той облоу́ды заживáли, нє тóлко пєрє(д) выпра́вою до ри́моу... алє и по выправє(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45); На погрєбъ єпи(с)копъский выправляючи до ꙋнєва ѡ(т)ца ѳєѡдора и пана Симєѡна ...на выправꙋ стравного дано им зо(л) в҃ г(рш) ꙁ҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 5);

(приготування до дороги) відправлення: Я Федоръ Белинский... вызнаваю..., иж будучи потребен на службу военную ку выправе, а видячи срокгое росказане господаръское, абы вси ехали на войну, позычил есми..., у пана... Кграевского тридцати и пяти коп грошей (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 129);

(те, що дається в дорогу) забезпечення: на которую дорогу, абы се тымъ поважней посельство отправило, на выправу и на розные потребы подорожные (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 428).

3. *(покривання будівельним розчином)* тинькування, штукатурення: до выправы склєпє(н) и дво(х) рѡ(ж) пры(ш)ли рѡби(ти)... тѡвары(ш) я(нъ) головє(ц)ки(и)... помо(ч)ни(к) юзо(ф) стоса(р) (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 4).

4. *(піднесення врожайності землі)* удобрення: ора́чъ хо́тѧчи за выпра́вꙋ зємли взѧ́тисѧ мꙋситъ мѣти на́чин'ѧ, и оубіо́ръ до оранѧ спосо́бный (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

Див. ще **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЕНЄ, ВЫПРАВЕНЪЄ, ВЫПРАВЕНЬЄ, ВЫПРАВЛѢНЯ *с.* **1.** Перегляд судової

справи: Якож єсмо и рокъ кȣ выправеню того вывєдана и скончєнью тоє справы... ѡбєюм сторонам завитый зложили (Вільна, 1565 *AS* VI, 178); просил о узычене дыляцыи до пришлых рочковъ на выправене теж своего шкрутынѣумъ, которого собе не опущает (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 516); су(д) головны(и) вырокъ кгродȣ... при(з)на(л) ω(д)накъ єсчє и на и(н)квизицию дава(л) по которое выправє(н)ю кгды сє тая справа на трибуна(л)... выточила су(д) головны(и) декрєтомъ своимъ... п͠ну по(д)-коморному... всѣ тыє добра кгру(н)ты єго выбитыє присȣди(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106).

2. *(закріплення за ким-небудь права на що-небудь, зміцнення становища кого-небудь)* утвердження: ты(м) тєстамєнто(м) мои(м) братию мою братства цє(р)ковного моцными чиню и владзу бєзпєчнȣю досконалую чиню на выправлѣня таковы(х) которыє выправивши абы ты(ж) и за д͠шу мою ялмужнȣ чинили (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201,4,12, 49).

3. *(обробіток землі)* удобрення: ст͠ый о͠цъ росказалъ бы́лъ жєбы зъ єдного мѣстца матє́рїю глєюва́тои зємлѣ зноси́лъ, длѧ... выправє́ньѧ огоро́дца (Київ, 1627 *Тр.* 556).

4. *(пристосування до вимог)* уточнення, виправлення: А хотєчи справу принъципалъную, конътинуωвати и въ нє(и) дєцизию правъную учинити, плєнипотє(н)тови княжа(т) и(х) м(л) по вывєдєнъю, и выправєнъю дукъту свє(д)ковъ ставити во(д)лугъ дєкълярации єго наказую (Київщина, 1639 *ККПС* 275).

5. Виправа, відправлення, вирядження: той облоу́ды заживáли, нє тóлко пєрє(д) выпрáвою до римоу... алє и по выправє(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45).

Див. ще **ВЫПРАВА.**

ВЫПРАВИТИ, ВИПРАВИТ, ВЫПРАВИТЬ *дієсл. док.* (кого) Вирядити, вислати, відправити, *діал.* виправити: выправилъ есми былъ сына его милости пана Ивана Загоровского до двора его королевское милости (Луцьк, 1520 *АрхЮЗР* 1/VI, 59); на тоє мєстцо,... кнѧгини, пании, вдовы почты слȣг своихъ выправили (Львів, 1537 *AS* IV, 87); a knehini, pani y wdowy nechay by słuh swoich konno a zbroyno na tuiu posłuhu naszu wyprawili (Краків, 1539 *ŻD* VI, 152); мы... выправили єсмо до ω(т)ца свєтѣ(и)шого климєнтиѧ ωсмого... послы просѧчи абы на(с) до своє(г) послушєнства..., приня(л) (Берестя, 1596 *ЦДІАЛ* 131, 1, 627); Рокȣ ти́сѧча чты́риста три(д)ца(т) шє́стого... вы́бранъ бы́лъ... єп(с)кпъ іо́на, и вы́правлєнъ бы́лъ з ли́сты причи́нными... до патриа́рхи... іо́сифа (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 34 зв); пови(н)на была сторона поводовая комисыю выправити (Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 102 зв.); пословъ своихъ выправилъ въ розныи краины абыся вѣрамъ, набоженству... достатечне вывѣдовали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 974); с посродку себе выправили законъников двох,... и вси збери... забрати росказали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 404);

(забезпечити всім необхідним) спорядити: on za to matku jeho za prozbou i żadaniem jeho wyprawił do czernic // do Kijewa tak, jako prystało (Вільна, 1541 *AS* IV, 300-301).

2. (кого) Дати придане: так я... сестру свою... выправил и за часть ее, которая на нее мѣла была прийти, тые двѣ именя еи есми дал (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); бȣдȣт повинни братѧ дочкȣ єє,... а свою сєстрȣ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *AS* III, 386); ωтєцъ мо(и)... выдавши мєнє в ста(н) ма(л)жєнски(и)... выправы никотороє мнѣ за живота своєго нє далъ и яко инъши(х) дочокъ свои(х) а сєстръ мои(х) нє выправилъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10); хъте теж мене... (виненъ?) *(Позн. вид.),* — мееть жена себе виправит (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 15); **выправити замужъ** *див.* **ЗАМУЖЪ.**

3. (що) *(зробити досконалим, досконалішим)* виправити, удосконалити: та(к) мно́го зволо́ки ча́сȣ нє чи́нѧчи, жє́бы зача́той лѣтє́ри слȣшный кшта́л'тъ вы́правилъ (серед. XVII ст. *Кас.*39);

(що) *(шкіру)* вичинити, виправити: Кгды дей коморы отомкнула, въ коморе, за кълючемъ ее, знашли... полтреть скуры зъ шерстю выправеныхъ, козиныхъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 62);

(що) *(обробляючи землю)* удобрити: тоє полє истарины залєжалыє (!) жадны(м) плуго(м) ани косою... нєрȣшоно кгрȣ(н)товнє выробилъ, выправи(л), и прєбраны(м) збожє(м) посѣя(л) (1582 *Кр.Стр.* 8);

Ѡрачъ якъ скóро ролю дóбре выпрáвить..., з' вели́кімъ старáнієм ся около инши(х) потребъ до нєй належáчы(х) захóдить, абы з' сподѣвáного... ꙋрожáю... пожы́ткї ѡдобралъ (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288); *Образно*: так' Хс кро́ль нб(с)ныи, и орáчъ правди́вы(и), з'ступи́вши до опꙋстѣлого прє(з) злóсть чловечéнства,... вы́правилъ и оупахáлъ дꙋшꙋ запꙋстѣлꙋю, вы́плєлъ з' нєи тéрн'є... //... и вси прави́ска грѣхо́въ огне́мъ попали́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271-272).

4. (що в кого, від кого) Вистаратися, домогтися: игꙋменъ того манастыря со (в)сєю ω хр(с)тѣ братиєю своєю выправили привилѣ(и) ꙋ короля его м(л) ...минѣ на ωпѣкꙋ того манастиря (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); явно чинимо вашє(и) мл(с)ти, ижєсмо послами тро(х) братовъ наши(х),... абы выправили грошѣ готовыи,... понєжє маємо волю... бꙋдовати цркв скоро на вєснꙋ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); И вы́прави(л) былъ собѣ ω(т) кроля... приви́лєи (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); А што се ткнетъ Якимия, теды тотъ привилей ижъ подступне собѣ его выправилъ,... откиненый есть и в уваженю не былъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216); помененый Федор Липка выправивъши собе прашпортъ (!) у Гуляницъкого... а прибравши до себе козацтва и гультайства, по маетностях... шляхецъких... еждячы,... вси збераня шляхецъкие... плюндровалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72);

(чого у кого) домогтися віддати, сплатити (борг): По нєбозцѣ мрии бабѣ шпита(л)ной, ꙋ людей выправили(х)мо до(л)гꙋ єй ви(н)ного золоты(х) дєсѧтъ бє(з) грошє(и) дво(х), с которы(х) то выдали(х)мо господинови золотых д (Львів, 1607-1645 *РДВ* 29 зв.); До Ва(р)шавы послали(с)мо на ма(н)да(т) жєбы выправи(л) ꙋ к(р) є(г) м(л) П. Фєрє(н)съ чи(р)воны(х) злоты(х) три, котрыє взѧ(л) П. Свѣжи(н)скїи з листо(м) наши(м) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 9).

5. (від чого) Звільнити: коли буду с тобою тыми имени меняти, тогды ты мни маеш тыи именя Торговицкии завести и, ото всих кривдъ выправивши, мнѣ подати (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 24);

(кого у кого і без додатка) оправдати, виправдати: Тєжъ єстли бы хто ω злодє(и)ство або ω которое иное злочи(н)ство на караньє... сказа(н) бы(л) а (в) томъ... пѣнєзьми ωкупи(л), або... выпроха(н) бы(л) або выправєнъ..., таковы(и)... нє маєт(т) бо(л)шє(и) того приви(л)я шляхє(т)ского ꙋживати (1566 *ВЛС* 92 зв.); єсме(ж) бы то оуслышано было оу цра ижъ бы(с)тє та(к) справоу дали ω томь а на(с) оу цра выправили нє то(л)ко бы(х)мо дали сторъгованꙋю заплатоу, алє єщє ва(с) на(д)то надарꙋємь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 49).

6. (що) *(зробити щось, що виходить за межі звичайної поведінки)* витворити: если жъ бы што такового и выправилъ безъ благословенія насъ митрополита и безъ вѣдомости всее церкви, абы то у насъ, православныхъ всѣхъ не важно и не принято зоставало (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 557).

7. (що) Виконати, здійснити, провести: для выправованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский выправить, кгды бы его была болшая справа не зашла (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 329); Ктому шкрутениумъ выправено в земстве против нему, а он ся до духовного права отзывает (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 263).

Див. ще **ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВИТИСА, ВИПРАВИТИСЯ, ВИПРАВИТИСА, ВЫПРАВИТИСЬ *дієсл. док.* **1.** Відправитися, вирядитися: всказалъ до мене: ижъ мелъ его выпустити, а тымъ часомъ, на продъ его зъ ыншими гултаями выправившись,... послалъ звезаного (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 159); ва(м) радꙋ таковꙋю даєм) абы(с)тє на сє(и)ми(к) Ки(л)ко ва(с) виправившисѧ с панами Бра(ц)твы Прислꙋхалисѧ та(к)жє Прєпосиций По(с)ла ко(р) Єго М(л) (Путятинці, 1636 *ЛСБ* 532).

2. (чим) Виправдатися: ωдє(н) рєєстръ дати до ска(р)бу... а трети(и) в сєбє маєт(т) зоставити длѧ того абы в ча(с) помо(в)ки мє(л) чи(м) сѧ выправити (1566 *ВЛС* 83); Первый тогда раздѣл о отступлению греков и Руси от костела латинскаго, хотя видить наипотребнѣйший отповѣдию выправитися, иж не есть так, а я его минаю — чем и для чего, коротко разумѣйте! (1608-1609 *Виш.Зач.* 213).

Див. ще **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про зерно)* очищений, добірний: жито маю пану Прусино(в)скому выставити..., жита... свєжого и добрє

выпра(в)леного, не куколеватого ани костроватого (Коблин, 1566 *ТУ* 116);

(про дерево) обтесаний: дерева вывезеного, // зготованого, выправленого дубового на три церкви семъсотъ, по полъпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовскихъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI 226-227).

ВЫПРАВЛѢНЯ *див.* **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВЛАТИ, ВЫПРАВЯТЪ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) Виряджати, висилати, відправляти: до ва(р)шавы выпра(в)ляли юре(я) стефа(на) на се(и)мь (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64); Маско выправляетъ паробъка зъ дривами до миста продаватъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/I, 298); оныхъ збеговъ при собе въ селе,... задержали, а оныхъ отъ всее маетности зъ села выправятъ почали (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358).

2. *(робити докладнішим)* виправляти, доповнювати: нн҃ѣ ве(д)ле реестрꙋ скла(д)ко(во)го, давно почaты(х) выправля(ти), всего на все взялемъ за ꙋпа(д)ненїемъ моне(т), злоты(х) 66 и $17^{1}/_{2}$ (Львів, 1623 ЛСБ 1049, 4).

3. *(борг)* домагатися віддати, сплатити: Прокꙋратора зѣднале(м) ба(р)тоша выправлѧти до(л)гъ на до(му) Прокоповско(м) за злоты(х) ѕ҃і (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); При єнера(л)но(и)... всѣ(х) сxaдзъки ꙋ(з)нали то бы(т) ре(ч) пи(л)нꙋ(ю) абы до(л)ги це(р)ковные ꙋ кого сѧ ко(л)векъ ꙋкажꙋ(т) выправляти и такъ по(з)волили абы то полицити... вѣ(р)ному и пи(л)номꙋ практикови (Львів, 1618 *ЛСБ* 1043, 27).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВНЫЙ *прикм.* Вичинений: кнѧзь... побра(л) ... // лисицъ выправны(х) двана(д)цать (1582 *ЖКК* II, 129-130); по(з)ваны(и) побра(л)... се(м)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) ше(ст) лиси(ц) выпра(в)ны(х) два(д)ца(т) и пя(т) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); скур яловичых выправных семнадцатъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

ВЫПРАВОВАНЄ, ВЫПРАВОВАНЪЄ *с.* **1.** Відправлення, вирядження: А(р)тыкꙋ(л) є҃. Ѡ со(и)мико(х) повєтовы(х) и ѡ выправова(н)ю и посла(н)ю з ни(х) посло(в) земскихъ на ва(л)ны(и) съємъ (1566 *ВЛС* 1 зв.); длѧ того те́жъ в не́мъ не з҄ одного якóго пе́вного мѣстца, якóе до спóлны(х) намóвъ ѡ(т)правова́ньѧ, до ре́чій станове́н҄ѧ, и до выправова́н҄ѧ посе́лствъ, а зла́ща та́къ незвыча́йныхъ было потре́бно, але с кроле́вства пóлского, и вели́кого к(з)ли(т), да́тꙋ написа́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41);

(організація перевезення чого-небудь) відправлення: панъ Яку(б)... с тое(и) же сумы на то(т) же попе(л) мае даватъ ты(м) же шафаро(м) та(м) же и на фуре, и на выправоване то(го) попелу, што буде(т) потреба (Гоща, 1607 *ТУ* 243).

2. Залагодження, проведення, виконання: кгдыжъ тотъ декретъ трибуналский, не на екзекуцыю естъ учиненъ и тутъ одосланъ, але на початокъ тое справы, то есть для выправованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский выправить (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 329).

3. Виправдання, оправдання: И домовялася заразомъ Сачковая, абы Савка Марковичъ менилъ: што то у него за гость,... и какъ его звано, и абы его ку выправованъю на другой копе ставилъ? (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 271).

4. *(письмова або усна розповідь)* виклад: А длѧ порѧ(д)нѣйшого выправова́нѧ ѡ то(м) рѣчи, ча́стми и рѡздѣлми поставлѧ́ю наꙋ́кꙋ, ѡ имени Гн҃и (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 180).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ.**

Пор. **ВИПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ *с.* Виправдання, оправдання: просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЄ.**

Пор. **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Обдарований, *діал.* вивінований: По сме(р)ти ѡ(т)цо(в)ско(и) де(в)ки яко маю(т) з име(н)я ѡ(т)чи(з)ного выправованы быти: Єсли бы ѡте(ц)... ꙋмеръ... тогды... девки... //...маю(т) быти выправованы яко бꙋде(т) имъ ѡписано з готови(з)ны зоста(в)леное (1566 *ВЛС* 62-62 зв.).

ВЫПРАВОВАТИ, ВЫПРАВОВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Виряджати, висилати, відправляти: кгды посолъ до волохъ идеть тогды они со въсего села выправꙋють чл҃вка ѡ(д)ного на кони (1552

ОВін.З. 139 зв.); Тежъ половниковъ в Дикие поля и за граници выправовать не маютъ подъ винами и караньемъ в праве описаными (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXV, 4); В' пѫть нє́ґдысь... ма́тка выправѫ́єтъ,... Прє(д) вра́ты сѣди́тъ, сна ви́дѣти жада́єтъ (Львів, 1631 *Волк.* 15); Спси́тєль нашъ выправѫючи на про́повѣдь Єв(г)лїи сто́и ѫчнєвъ свои́х', та́къ и́хъ наставлѧ́єт' (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4); Авраа(м) выправѫє нєволницѫ и(з) сыно(м) єи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34);

(насилу) виганяти: вдови́цъ з до́мѫ своєгω выпровωвалєсъ (!) порожнихъ... и длѧ тогω... трвожитъ тєбє стра́хъ на́глый (серед. XVII ст. *Хрон.* 58);

(кого проти кому) *(з ворожою метою)* насилати, направляти, посилати (кого проти кого): и ώбшємъ вы́дасисѧ ты́мъ, ижєсь, єсть в слоу́шныє по(д)пώры розумє́ньѧ свώєго оубώгыи и нє достато́чныи, выправо́уючи, проти(в) на́мъ на́ гєрцъ апостатѫ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

2. (що) Удосконалювати, виправляти, викінчувати: ма(и)стє(р)... в мурованю црквє камє(н) и роботу муровъ повинє(н) ω(т)давати вѣрнє ωпатрнє и статєчнє выправуючи, вє(д)лугъ ωбовязку своєго (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

3. (перед ким, на кого) Давати показання: Ощовские... ниякуюсь шкрутинею неправъную,... перед судом выправовали и незбожне за Борисовую якобы она винна быти не мела, сознавати смели (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 411); по клѧ́твахъ на таки́хъ выдава́ны(х) выволѧ́ньє з' канцєлѧ́рій к(р) єго мл(с)ти, на ни́х выправоу́ючи, а на́вє(т) южъ и бѫдова́ньѧ црквєй, кѫ ω(т)правованью старожи́тного набожє(н)ства заборонѧ́ючи за ли(с)тами королѧ єго мл(с)ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209).

4. (о кім, о чім і без додатка) *(вести розмову)* говорити, розказувати, розповідати (про кого, про що): Нєровнω воисти(н)нѫ стобливѣй чєстный сєй мѫжъ жилъ, нѣжъ ѧ о нємъ мовити могѫ: чюлѣй Іночєства своєгω Законъ ωбходилъ, нѣжли ѧ о нємъ выправѫю (Вільна, 1620 *См.Каз.* 36); Ѡ ма́рности ли тогω свѣта, ω бога́тствахъ и ω ро́скошах' зрадли́вых' выправова́ти бѫдѫ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 5); ωтъ ...пастыря... листъ маемо, абы нихто зъ народу нашего..., безъ нашое митрополитанское... вѣдомости и благословенія, себѣ отъ святѣйшихъ патріарховъ выправовати не важился (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 557);

(публічно висловлювати промову) виголошувати: якъ бы тє́жъ хто вы́мовѫ ма́ючи пєрє(д) дрѫги́ми выправова́лъ ора́цию (Вільна, 1627 *Дух.б.* 274).

5. (що на кому) Домагатися сплачувати, віддавати (борг): возны(и) вызнал... и(ж) што былъ послалъ по справа(х) своихъ до Ко(р)ца, слу[гу]... выправуючи долгъ на жиду Шмоилу (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73).

6. (на що) Посягати: А што се зась доткнетъ священника тамошнего Іоанна... при парафіи заховуемъ з тымъ еднакъ докладомъ, абы такъ они, яко и за часомъ будучіе свещенники жадного дѣдицтва на тую церковь братскую не выправовали и права собѣ не претендовали (Львів, 1633 *КМПМ* II, 19).

7. (у кого що) *(доказувати правоту)* виправдовувати: А ижъ мусимо, за позвами, невинъности наши, передъ... судомъ земъскимъ, въ Луцку, и у его митрополита выправовать и съ того ся епископови нашому выводить (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВЛЯТИ.**

ВЫПРАВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Виряджатися, відправлятися: князь Василей... сознал тыми словы: иж дей для великих,... потребъ своих, а звлаща... выправуючися на послугу его кролевское милости, // позычил есми у ее милости панее Богушовое Боговитиновича,... ста коп грошей (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 150-151); а к тому... я самъ Роман, частокрот выправуючися на службу господарскую земскую,... остаток тогож именя моего Маркович муселем в руки обчие заставным обычаем пустити (Марковичі, 1568 *АрхЮЗР* 8/VI, 220); Ганский мелъ на домъ оному шляхтичови подъ Киевомъ наехати, и тамъ на немъ мститися за ниякоесь побране почту своего, якожъ, выправуючися до войска Лободина (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 124).

Див. ще **ВЫПРАВИТИСЯ.**

ВЫПРАГЧИ *див.* **ВЫПРАЧИ.**

ВЫПРАТАТИ *дієсл. док.* (чого) *(звільнити від чогось)* випрятати, прибрати (що): Прошѫ в м(с) абыстє... нє рачили мѣти за (з)лє на мєнє жє(м) до

того часꙋ єще нє выпрата(л) роботы своєи с тои свѣтлицѣ которои вм(с) жадаєте на потрєбꙋ свою (Львів, 1616 *ЛСБ* 464).

ВЫПРАТИ *дієсл. док.* (що) Випрати: А кгды выпрали шаты свои рєклъ до нихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 96); А коли вы́пєрєтъ чл҃вкъ ша́ты свои,... и омыєтсѧ водо́ю и очищо́ный во́йдє до обо́зꙋ (Там же, 120).

ВЫПРЕЧИ *див.* **ВЫПРАЧИ.**

ВЫПРИСЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) *(давати присягу)* присягати, заприсягати: а што сє до присєги то(т) ко(м)на(ц)ки(и) бєрє(т) тая єго по(т)катъ нє можє(т) бо бы то бы(л) злы(и) звыча(и) абы хто нє маючи жа(д)ного права и справє(д)ливо(с)ти ѡ(т)чи(з)ну чыю выприсєгати мє(л) (Луцьк, 1597 *ЛНБ* 5, II 4049, 69 зв.).

ВЫПРОБОВАТИ *дієсл. док. (перевірити якість, властивість чого-небудь)* ви́пробувати: словєса г(с)днѧ словєса чиста, срєбро роспалено и выпробовано ѡ(т) зємлѣ ѡчищено (Вільна, 1596 *З. Каз.* 80).

ВЫПРОВАДИТИ, ВИПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) Вивести, вислати, випровадити: пани Свинуская... с того именя Новоселок девяти чоловеков отчизных з быдлом, с пашнями... выпроводила и... во именях своих осадила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 110); Выпровадили насъ изъ дѣтми, изъ жонами онь вонъ изъ варыша (XVI ст. *НЄ* 92); сын мой Стефан,... з ызбы окномъ выпровадил з дому Левка Олийника на Запятничьи (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 493); панъ Бєлє(ц)ки(и),... маючи знаємостъ з..., во(и)то(м) чєръни(ц)ки(м), з которы(м) змови(в)шися и нарадивъшися добрє, по(д)даныхъ паню(и) протє(с)та(н)ти(с) з ро(з)ныхъ має(т)ностє(и)... // зо всими має(т)ностями выпровади(т) (Житомир, 1650 *ДМВН* 192-193);

(супроводити при виході звідкись) випровадити: Пєтрє пий до лꙋкаша кꙋбко(м) и выпрова(д) ѡного з свѣтло(м) (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.).

2. Відіслати, завести, запровадити: пани Федора Федоровна... с тых имений стада полтретяста..., и всякие речи рухомые побрати и до дворов своих выпровадити казала (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 93); а зобравши такъ тую пашню, яко и вшелякую иншую маетность свою рухомую,... тамъ где воля его будетъ, отвезти и выпровадити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268);

(кого, що) *(примусити вийти)* випровадити: канони(к)... кони и возы з рє(ч)ми мои(ми) за ворота выпровади(ти) вєлє(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); Вспомни євге́нїй... я́ко про(д)ковє твои... би́скꙋповє... забобо́ны и(х) с косте́ла бж҃ого вы́провадили (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 48); Которого тыє лотрове, выпровадивши з мѣста, ижъ то было близько пред Божимъ Нароженємъ, кгды его выпровадили за мѣсто на оболонє, поймавши, утопили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); ста(р)шинꙋ д҃ панꙋвъ в полє выпровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

3. (кого) *(в дорогу)* відправити, вирядити: вл(д)ка луцки(и), и вл(д)ка лвовски(и) патриа(р)хꙋ за границꙋ сами ѡсо́бами своими выпровадили (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); И такъ єго королевская милость коштом своим оных до Рыму випровадилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 33).

Див. ще **ВЫПРОВОЖАТИ.**

ВЫПРОВАДИТИСЯ, ВЫПРОВАДИТИСЕ, ВЫПРОВАДИТИСѦ *дієсл. док. (з місця на місце)* вибратися, виїхати, переїхати: це́сарь Тꙋрскїи з мѣста выпровади(в)шисѧ под наме́ты в по́лю мєшка́лъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); пан Марко... писал до него листъ, абы ми жадъной переказы не чинил до того часу, поколся я с того именя зовсѣм выпроважу (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104); о чомъ абысъ ведаючи, зъ маетностью своею съ того манастира... вырумовалъ и выпровадилъся (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118); я кажу сынови своєму вє(с)полъ з дочкою п҃ ла(н)кгиша // а нєвѣсткою моєю в то(и)жє камєницѣ до до(л)нєго сє мєшканє выпровадити (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57 зв.-58);

(на постійне проживання) перебратися, переїхати: пошо(л) єсми с пано(м) кєлємєто(м) до того домꙋ и свє(т)лицꙋ панꙋ кєлємєтꙋ ѡказа(л) и того домꙋ на стоя(н)є ємꙋ постꙋпил панъ кєлємє(т)... та(м) до тоє господы ся выпровади(л) и вжє та(м) бы(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 36);

(з трудом) вибратися, вирватися: Я, не будучи безпечонъ здоровя своего, зъ великою утратою своею, маючи при собе о колкодесятъ человека,

оттуль се сам зъ здоровемъ своимъ ледве выпровадилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 125).

ВЫПРОВОЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Виряджати, відпроводжати: ѡни [купъцы] бы нєха(и) упєрє(д) до воєводы и старосты… водлугъ давъного ѡбычаю посылали и ѡ собє имъ знати давали, а воєвода и староста… мають противъко ихъ посылати и ихь выпроважать, и казать провадить (Вільна, 1545 *ТУ* 73); тамже на тотъ же часъ мещанку…, которая пахоля… пана подкоморого луцкого зъ дому зъ виномъ выпровожала, въ того пахоляти вино отнявъши зъ кгарцемъ, самую зшарпали (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 112); На свободꙋ тє́ды выпроважа́ючи насъ Х҃с Г(с)дь мо́витъ, хто лю́битъ дꙋ́шꙋ свою, затра́титъ єѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1002).

2. (кого) *(примушувати когось виїхати)* висилати, виганяти, випроводжати: я никгды подданныхъ твоихъ въ маетности… пана своего, селе Ивачкове, не мелъ и ихъ съ села Волици не выпровожалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 276).

3. (кого) Давати, надсилати: который то попъ, мовою своею убезпечалъ, ижъ братъ его Наливайко не мелъ зъ войскомъ своимъ, на меня…, ити, за которымъ дей то убезпеченемъ, коней… ездныхъ не отводилъ, ани быдла не выпровожалъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 96);

(кому що) висилати, пересилати: которыє ѡба сполє(ч)нє намовившисє ѡ(д)носъта(и)нє тотъ поташъ ѡ(т) єго кꙋпꙋючи кꙋпцо(м) до Нє(с)вижа выпроважали и та(м) єго проди(ва)ли (!) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 37).

Див. ще **ВЫПРОВАДИТИ, ВЫПРОВАЖОВАТИ.**

ВЫПРОВАЖЕНЄ, ВЫПРОВАЖЕНЬЄ *с.* **1.** Виведення, випровадження: Аа́рѡнъ бовѣмъ скбо́рѡ ба́рзѡ по выпроваже́ню лю́дꙋ Ізраил҄скогѡ и з҄ Єгѵ́пта ропта́нїємъ при водѣ похꙋле́нїѧ ѡбрази(л) Г҃а Б҃га (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.).

2. *(залишення місця проживання)* випровадження: а коли сума отложона будеть, а он бы мелъ в замку,… в дворѣ… товары якие, збожя, быдла, стадо и иную маетность свою, тогды, по отложенью пенезей, десеть недѣлъ до румованя и выпроваженья пану Болъману… поступити маю и повинен буду (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416);

(про маєток, речі) вивезення: черезъ листъ мой …ознаймую и румацыю на выпроваженье маетности,… дванадцатъ неделъ тобе покладаю (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118).

Пор. **ВЫПРОВАДИТИ.**

ВЫПРОВАЖОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Висилати, пересилати: ѡ(н) [Иванъ Плєскачъ] вжє нєпоѡднокро(т) товары свои мпогиє… за границу выпроважує(т) (Луцьк, 1565 *ТУ* 110).

Див. ще **ВИПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОЖАТИ.**

ВЫПРОДАВАТИ *дієсл. недок.* (що) Випродувати, розпродувати: тые подданые…, подехавши под место Киев,… тые вси напитки… за пенези ку пожитку их милостей выпродавали и вышинковали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 463).

Див. ще **ВЫПРОДАТИ.**

ВЫПРОДАТИ *дієсл. док.* (що) Випродати, розпродати: Помєнєныє ѡсобы… //… с тыхъ гꙋмє(н) збожъя половицꙋ выпродали (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.).

Див. ще **ВЫПРОДАВАТИ.**

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Випуск 5

В

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданій Інститутові українознавства Українським науковим інститутом Гарвардського університету та Фондом катедр українознавства

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 19.05.98. Формат 84x108/16.
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

Зам. 843.

Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
290026, Львів, вул.Козельницька, 4
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича

Віддруковано у Львівській обласній книжковій друкарні
290008, м.Львів, вул. Пекарська, 11